శ్రీః

శ్రీపాంచరాత్రే మహోపనిషది

మహాముని కపిలప్రేరితేన పద్మేన

సంవర్తాయ ఉపదిష్టా

శ్రీసాత్వతార్థ ప్రతిపాదికా

జ్ఞాన - యోగ - క్రియా - చర్యా పాదాత్మికా

పాద్మసంహితా

శ్రీ పరమహంసేత్యాది - శ్రీమద్రామానుజాచార్య

నిరవధిక పరమానుగ్రహ సమధిగత

శ్రీయదుగిరి యతిరాజమఠ పరిబృఢిమాలఙ్కుర్వాణేన

శ్రీ యదుగిరి

యతిరాజ - సంపత్కుమార - రామానుజ మునినా

సంశోధితా ప్రకాశితా చ.

(జ్ఞాన - యోగ - క్రియా - పాదాత్మకః)

ప్రథమ సంపుటః

కల్యబ్దాః ౫౦౬౯.

శాలివాహన శకాబ్దాః ౧౮౯౦.

వి. నైడ్ అండ్ కంపెని, పవర్ ముద్రాక్షరశాలా, బెంగళూరు.

విక్రయాయ సిద్ధాః గ్రంథాః

ఆంధ్ర లిప్యాం.

పాంచరాత్రే పాద్మసంహితా:—

జ్ఞాన - యోగ - క్రియాపాదాత్మకః ప్రథమో భాగః	౪	౦	౦
చర్యాపాదాత్మకః ద్వితీయో భాగః	౫	౦	౦
సవ్యాఖ్యా అష్టశ్లోకీ	౧	౪	౦

దేవనాగరాక్షర ముద్రితాః గ్రంథాః.

భోజదేవకృత శృంగార ప్రకాశే (అలంకార గ్రంథే) (౨౨-౨౩-౨౪) ప్రకాశాః	౩	౦	౦
అనంగహర్ష మాత్రరాజ ప్రణీతం తాపసవత్సరాజ నాటకమ్	౨	౦	౦

(ప్రాపణభృతిః పృథక్ దేయా)

పుస్తక ప్రాప్తిస్థానం—.

ఎం. సి. తిరుమలాచార్యః,
ఆసూరి - శ్రీనివాసయంగార్,
౬నే మెయిన్ రోడు,
మల్లేశ్వరం, బెంగళూరు.

శ్రీః.

ముఖమ్

ఇమాం పాద్మసంహితామధికృత్య అవశ్యం వక్తవ్యం ఇతివృత్తం ఇతః పూర్వం ప్రకాశితే ద్వితీయ సంపుటే ప్రపంచితం. తథాఽపి కిఞ్చిదత్ర అను ప్రస్తూయతే.

యః కిల పాఞ్చరాత్రాది గ్రంథప్రకాశనే అనన్యసాధితాం, బహుద్రవ్య వ్యయేన ముద్రాశాలాదికం నిర్మాయ ఆయత్యాం నిరన్తర ప్రచయగమనాయ సుదృఢాం వ్యవస్థామాస్థాపితవాన్ శ్రీరంగపత్తనాభిజనః యోగీ పార్థసారథి అయంగార్ మహాశయః, స ఇదానీం కీర్తిశేషవపుః జాగర్త్యేవ. తేన ప్రీత్యా ఆత్మీయత్వేన పరిగృహీతేన మయా ప్రకరణవిశేషే తన్ముద్ర్యమాణానాం గ్రంథానాం మధ్యే యథాయోగం కతిపయానాం, విశేషతశ్చ పాద్మసంహితాయాః శోధనభారః ప్రతిశ్రుతచరః సంప్రతి తామిమాం పాద్మసంహితాం సంపుటద్వయాత్మనా స్వతః సమ్ముద్ర్య ప్రకాశనేన అవారోపితః దైవయోగాత్, ఏవమపి న సంప్రీయతే తావన్మే అన్తరాత్మా యత్తస్మిన్ మహాత్మని జీవతి సమక్షమిదం న సాధితమాసీదితి. ప్రథమతః ప్రకాశితే చర్యాపాదసంపుటే సహృదయాన్ సాక్షీకృత్య మనాగావేదిత ఏవ ప్రతిజ్ఞా నిర్వహణానువాదేన కృతజ్ఞభావః అద్యత్వే అస్య ప్రథమభాగస్య ముద్రణేన సమగ్రాయాస్సంహితాయాః తదనుస్మరణపరికర్మ అవశిష్టం ప్రాప్తకాలమావేదనీయమేవ భవతి.

తదేవమకించనేనజనేన ప్రతిజ్ఞాతమర్థం ఆత్మనా ఫలేగ్రహిం ఆపాదితవంతం భగవంత మగ్రే సముపతిష్ఠామహే.

స్వేచ్ఛాకణ్ఠీరవస్య స్యుస్సఖాలోకాయ కేసరాః ।
భక్తానాం హృదయం నేత్రే ఫుల్లన్తి యుగపద్యతః ॥

స్ఫుట మవితథసన్ధం దేవ! కాయాధవం తం
శరణముపగతం త్వామాత్తనోన్నాద్భుతం తత్ ।
అకృతశరణవాచో యన్మమాఽపి ప్రతిజ్ఞాం
సఫలయతి కృపా తే సేయముద్వేలఖేలా ॥ ఇతి.

ఇతః పరం తద్భక్తాగ్రేసరే యోగిని ప్రస్తుత ముపనివేద్యతే.

యోగిన్! పదం పరమమేవ గతోఽసి ముక్తః
జ్ఞానేన వేత్సి విభునా సకలం యదీచ్ఛా ।
ప్రత్యేమి కీర్తివపురప్యభినందసేత్వం
ప్రేమ్ణా పురేవ మమవాచమిమాం యథార్థామ్ ॥

హాతో భాండాగారః సముపదలితః కోశనిచయః
పరిక్రీతం ముద్రాపయికమపి యన్త్రాది సకలమ్ ।
ప్రశాంతో గ్రంథానాం ప్రకటన మహాస్తో హరిగుణ
ప్రచారస్తీర్థేషు త్వయి సతి గతే ధామ పరమమ్ ॥

కింబహునా—

యత్తత్ప్రీతి శ్రుతమభూదిహ పాద్మతన్త్ర
సంశోధనం తు మయకా భవతః కృతే ప్రాక్ ।
సంశోధ్య సాంప్రత ముముద్రయ మాత్మనైవ
చీర్ణాం ప్రతీహి సుమతే! మమ తాం ప్రతిజ్ఞామ్ ॥

గ్రన్థావతారక్రమః

శ్రీశాదబ్జభువం తతస్తు కపిలం తస్మాచ్చ నాగాధిపం
పద్మం సోఽపి రసాతలే మునివరం సంవర్తమాశ్రావయత్ ।
కణ్వం సోఽపి మునీనసావపి భువి జ్ఞానం తదేవం ధృతం
పద్మోపక్రమతః ప్రసిద్ధిమయతే పాద్మీత్యసా సంహితా ॥

ప్రతిపాద్య సంగ్రహ గ్రంథ పరిమాణే.

జ్ఞానం యోగవిధిః క్రియాఽథ మహతీ చర్యేతి పాదాః క్రమాత్
చత్వారః ప్రథమే పృథగ్గణనయాఽధ్యాయాః మతా ద్వాదశ ।
యోగే పఞ్చ తతః క్రియామధిమితా ద్వాత్రింశతా తే పునః
చర్యాయామధికైకకా హి తదసా గ్రంథ ప్రమాణస్థితిః ॥

ఇతి.

పాఞ్చరాత్ర గ్రంథానాం ఖిలీభావే పరితాపః

ప్రాఞ్చో యే గురవః పరాపరగతీ యస్య ప్రసాదోదయాత్
పశ్యన్తిస్మ కరాన్తరస్థబదరప్రఖ్యం ప్రియంభావుకాః ।
తేషాం జ్ఞానకులోద్భవా అపి జనా మోహాన్ధకారచ్ఛిదం
భాస్వన్తం ధిగుదాసతే జడధియస్తం పాఞ్చరాత్రాగమమ్ ॥

సంస్కారం సంప్రదాయక్రమ సమధిగతం ప్రాప్తవంతః ప్రశస్తాః ॥
ఏకద్వ్యాస్సన్తినో వా భగవదభిమతే నిర్మలే పాఞ్చరాత్రే ।
దంభాచారైకనిష్ఠాః ధిగిహ కతిపయే స్వేష్టవాక్యోపసేకాత్
శ్రీప్రశ్నోపేంద్ర తన్త్రాదికమపి కలుషీచక్రురక్షీణ పాపాః ॥

తజ్జాగ్రత సాత్వత ప్రియాః.

స్ఖలిత మధికృత్య సహృదయేషు నివేదనమ్

ముద్రాయాస్తు పరోక్షతః స్థితివశాద్దేశె దవీయోఽన్తరే
ప్రత్యూహేషు పరశ్శతేషు యతనె మోఘే ముహుః పౌరుషే ।
ప్రాతుంస్వాం స్వయ మాశ్రుతే త్వరయతి స్వైరంస్ఖలన్త్యాం మతౌ
యాన్యత్ర స్ఖలితాని తాని కృపయా స్వేనోద్ధ్రియన్తామ్ బుధైః॥

మాతృకాకోశానాం స్వరూపం చర్యాపాద సంపుట ప్రస్తావనాయామెవ నిరూపితం। తేష్వాదౌ లేఖక పరంపరాయాతాః కెచిత్ శ్లోకాః ఉపలభ్యన్తే తే యథా—

భగవచ్ఛాస్త్ర తత్త్వజ్ఞం ఔపగాయన వంశజమ్ ।
శ్రీరంగరాజ భట్టార్యం రామానుజ పదార్చకం ॥౧॥

శాండిల్యాన్వయ సంభూతం రామానుజ పదాశ్రయం ।
వందే గోవిందభట్టార్యం రఙ్గనాథ పదార్చకం ॥౨॥

భారద్వాజ కులే జాతం రామానుజ మతప్రియం ।
శ్రీనారాయణ భట్టం తం వాసుదేవ పదార్చకం ॥౩॥

కౌశికాన్వయ సంభూతం శాన్తం రామానుజ ప్రియం ।
దేవరాజాఖ్య భట్టం తం వరదరాజ పదార్చకం ॥౪॥

మౌంజ్యాయనాన్వయే జాతం రామానుజ పదాశ్రితం ।
వందే వామనభట్టం తం నారాయణ పదార్చకం ॥౫॥

కపిలాయ నమశ్చైవ పద్మాయ గురవే నమః ।
సంవర్తాయ నమశ్చైవ కణ్వాయ గురవే నమః ।
నమో ఋషిభ్య స్సర్వేభ్యో తతోజయ ముదీరయేత్ ॥౬॥

సరస్వత్యా సమేతాయ బ్రహ్మణే గురవే నమః ।
శ్రీమహీభ్యాం సమేతాయ కేశవాయ నమో నమః ॥౭॥

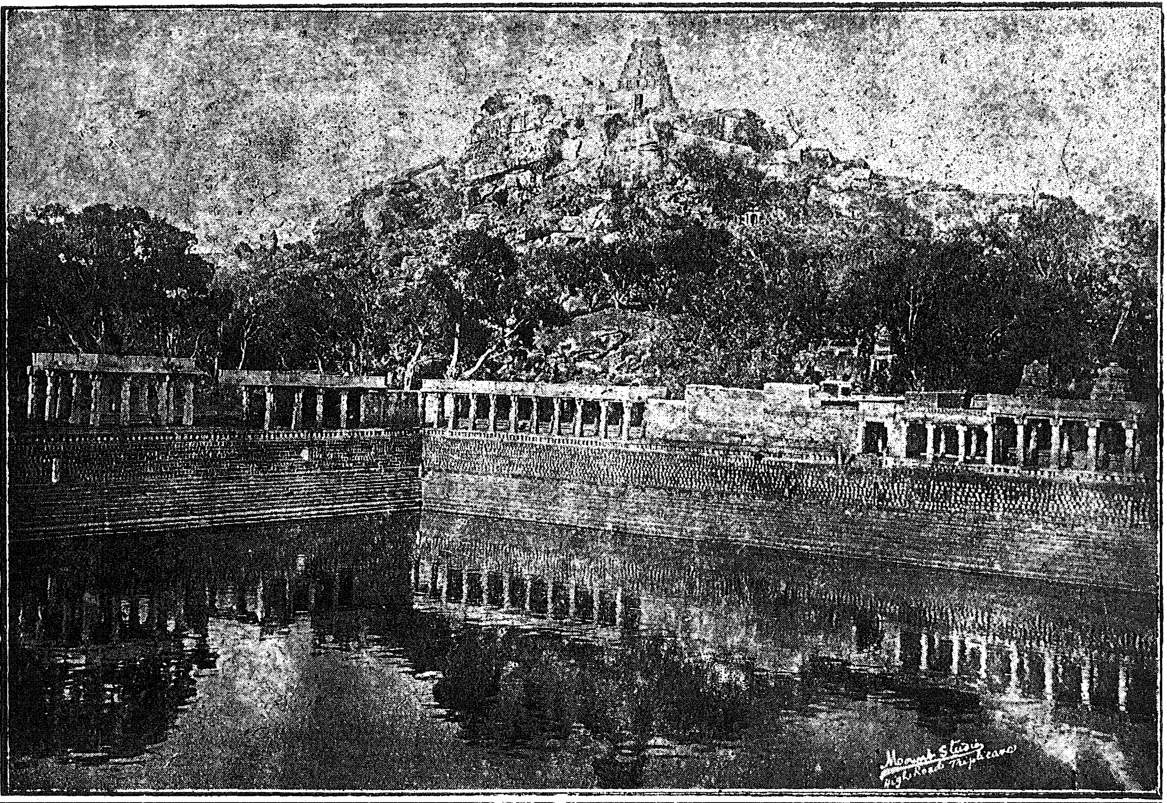
మాయా వినాశినే నిత్యం సంసారార్ణవ సేతవే ।
అనఘం వామనం శౌరిం వైకుంఠం పురుషోత్తమం ॥౮॥

వాసుదేవం హృషీకేశం మాధవం మధుసూదనం ।
దామోదరం పద్మనాభం కేశవం గరుడధ్వజం ॥౯॥
గోవింద మచ్యుతం కృష్ణం అనంతం పురుషోత్తమం ।
అధోక్షజం జగద్బీజం సృష్టిస్థిత్యంతకారిణం ॥౧౦॥
నారాయణం చతుర్బాహుం శంఖచక్ర గదాధరం ।
అనాది నిధనం విష్ణుం త్రిలోకేశం త్రివిక్రమం ॥౧౧॥
పీతాంబరధరం విష్ణుం వనమాలా విభూషితం ।
శ్రీవత్సాంకం జగద్బీజం శ్రీధరం శ్రీపతిం హరిం ॥౧౨॥
ఉపేంద్రం దేవకీసూనుం ప్రణమామి జగత్పతిం ।
తుషారాద్రి ప్రతీకాశం తులసీదామ భూషణం ।
తురఙ్గమముఖం వందే తుఙ్గసారస్వతప్రదం ॥౧౩॥ ఇతి.

ఇయమత్రాఽఽనివేద్యమానా, అనౌపయికీ భవతి భణితిః యత్ అంతరాన్తరా భగ్నప్రతిహతే క్రియాపాద ముద్రణే; అవశిష్ట గ్రంథభాగ ముద్రణ కర్మణి నిష్ప్రతీకారం క్రమముంగీకృత్యాస దర్థే ఆన్త్యం సాధితవాన్ బెంగళూరు నగరవర్తీ శ్రీమాన్ శ్రీకంఠ పురాభిజనః శ్రీ భాష్యం రామాచార్యనామా, అనేన తీర్థేన సహృదయసంస్తవ సమ్మాననాయాః ప్రథమంపాత్రం భవతీతి ॥

శ్రీయద్వద్రి శిఖానిరూఢభగవద్రామానుజోపక్రమ
ఖ్యాత శ్రీయతిరాజ సన్మఠపతే ర్యోగీశితుః కింకరః
ఆలోకోత్కలికామముద్రయదిమా మస్త్రాచ్ఛ సంఖ్యావతాం
దివ్యాం సాత్వత పాఞ్చరాత్ర మహితాం పాద్మం మహా
సంహితామ్.

కల్యబ్దాః ౫౦౨౮, శ్రీయదుగిరిః. ప్రకాశకః.

శ్రీయాదవగిరిస్థితం కల్యాణసరః.

శ్రీ పాద్మసంహితాయాం జ్ఞానయోగ క్రియాపాదానాం

వి ష య సూ చ ని కా.

→ ౧-జ్ఞానపాదే. ←

యోగపాదస్సమాప్తః.

క్రియాపాదే విషయాః

ప్రథమాధ్యాయే.

ద్వితీయే అధ్యాయే.

విషయం.	పుట
స్వస్తిక ప్రస్తర గ్రామౌ	౮
ప్రకీర్ణక గ్రామః	,,
నంద్యావర్త పతాకా గ్రామౌ	,,
పద్మశ్రీ ప్రతిష్ఠిత గ్రామౌ	౯
గ్రామాది వాస్తుభూమి విభాగః	,,
దైవికాదిషు పరికల్పనీయధిష్ణ్యాని	,,
గ్రామాది భేదేన గర్భన్యాస భేదః	,,
గర్భభాజనే స్థాపనీయ ద్రవ్యాణి	,,
వసుధా ప్రార్థనం	౧౦
గర్భరక్షా	,,
ఆచార్య దక్షిణా	,,
ద్విజానాం గృహే సంవేశః	,,
వాస్తుదేవ స్థాపనం	,,
పంచమూర్తేః హరేః స్థాపనే ఫలం	,,
జామదగ్న్యార్చా నిషేధః	౧౧
ఆలయద్వారాణాం దిగ్భేదేన ఫలం	,,
భాస్కరాదీనాం స్థానద్వార నిరూపణం	,,
గ్రామమధ్యే హరేరర్చనే ఫలం	౧౨
భాస్కరాది పరివారాణామర్చనే ఫలం	,,
పుర మలికయోర్మధ్యే హరేః స్థాపన నిషేధః	౧౩
శూద్రాదీనాం వాస్తుదేవతా నిషేధః	,,
గ్రామాదౌ దేవోత్సవార్థే వాస్తుదేవకల్పనం నిషేధః	,,
గ్రామస్యాన్తరా శూలినో న్యాస నిషేధః	౧౪

విషయం.	పుట
ఇష్టకాది భేదాః	౨౯
విమానానురోధేన ప్రథమేష్టకాది భేదః	౩౦
శిలాయాః పుల్లింగాది భేదేన వినియోగః	,,
సదోష ప్రతిమాగ్రహణే హానిః	,,
మృణ్మయేష్టకా విధిః	,,
ఇష్టకా నిర్మాణ నియమః	౩౧
ఇష్టకాయామ మానం	౩౨
ఇష్టకాయా మానాన్తరం	,,
ఇష్టకా గుణాః	,,
వర్జనీయేష్టకాః	,,
ఇష్టకాధి వాసన విధిః	౩౩
ఇష్టకాస్నపనం	౩౪
అధివాస హోమః	,,
స్వప్న పరీక్షా	౩౫
ఇష్టకానాం సంభారస్థానం	,,
దేవమనుష్యాలయ యోరిష్టకాన్యాసె విశేషః	,,
ఉపానద్వైషమ్యే హానిః	౩౬
శ్వభ్రపూరిత జలావర్త పరీక్షాః	,,
శ్వభ్రజలశోషే హానిః	,,
మనస్తుష్టేః కార్యకరత్వం	,,
దుర్నిమిత్తే శాంతిహోమః	౩౭
ఆచార్యాది దక్షిణాః	,,
దేవాగార నిర్మాణే ఫలం	,,

విషయం.	పుట

విషయం.	పుట

దశమే అధ్యాయే.

ద్వాదశే అధ్యాయే.

చతుర్దశే అధ్యాయే.

విషయం.	పుట

పంచదశే అధ్యాయే.

షోడశో ఽధ్యాయః.

విషయం. | పుట

అష్టాదశే అధ్యాయే.

ఏకోనవింశే అధ్యాయే.

కర్మాద్యర్చా మూర్తిమాన విధిః

విషయం | పుట

త్రయోవింశే అధ్యాయే.

చతుర్వింశే అధ్యాయే.

పంచవింశే అధ్యాయే.

ప్రతిష్ఠోపకరణాని.

షడ్వింశే అధ్యాయే.

సప్తవింశే అధ్యాయే.

విషయం.	పుట

ద్వాత్రింశే అధ్యాయే.

గృహార్చా విధిః

క్రియాపాదస్సమాప్తః

:0:

శ్రీరస్తు.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

పాద్మసంహితాయామ్ జ్ఞానపాదః

ఆసీనమాశ్రమె కణ్వం కణ్వాశ్రమనివాసినః।
నిశ్శ్రేయసకరం శాస్త్రం ప్రష్టుమారేభిరే మునిమ్ ॥ ౧

ఋషయః—

అధీతాః కణ్వభగవన్ సాఙ్గోపాఙ్గాస్సవిస్తరాః।
వేదాస్త్వత్త† స్తదర్థాని శాస్త్రాణి చ యథాతథం ॥ ౨
ఏతేషు యదధీతేషు కైవల్యాయనకల్పతే।
కారణం తదపి త్వత్తశ్శ్రోతవ్యం నాన్యథాగతిః ॥ ౩

కణ్వః—

శ్రూయతాం మునయస్సర్వే యథాపూర్వం మయా శ్రుతం।
ఉపసఙ్గమ్య సంవర్తమృషిమర్కమివాపరమ్ ॥ ౪
ప్రదీప్తమేతమేవార్థం పృష్టవానభినాద్యతమ్।
శృణ్వతాం స మహర్షీణాం సంవర్తః * స్వప్రకాశిత్స్వయం ॥ ౫
మహ్యాం శుశ్రూషమాణాయ ప్రత్యువాచ యథాతథమ్ ॥

సంవర్తః—

అధీతాస్సకలా వేదాస్సాఙ్గోపాఙ్గాస్సవిస్తరాః।
ఇతిహాసపురాణాని వాకోవాక్యయుతానిచ ॥ ౬
శ్రుతాని తేషు సర్వేషు దృశ్యన్తె సర్వదేవతాః।
స్వతన్త్రాః ఫలమన్యేషు స్వర్గాదన్యన్న దృశ్యతే ॥ ౭

---

† సమస్తాని. * పా. స్వయంతస్స్వయమ్.

వివిధాని చ శాస్త్రాణి న తర్కాశ్చ ప్రతిష్ఠితాః ।
అపవర్గఫలోపాయం న చ పశ్యామి కుత్రచిత్ ॥ ౮
శ్రుతిరేవ చ తస్యాపి ప్రమాణమితి శుశ్రుమ ।
నిశ్చయం నాధిగచ్ఛామి మనసా విమృశన్నపి ॥ ౯
తతోఽహం భృశనిర్విణ్ణస్సంతప్తహృదయస్తథా ।
సిద్ధాశ్రమం సమాసాద్య ద్రుహిణం సమపూజయమ్ ॥ ౧౦
అత్యుగ్రం తప ఆతిష్ఠం తతః ప్రీతః ప్రజాపతిః ।
ఋషిభిర్దైవతైస్సార్ధం స్వయమాగాన్మదన్తికమ్ ॥ ౧౧

బ్రహ్మా—

వరం వృణీష్వ భద్రం తే యత్తే మనసి వర్తతే ।
వరార్థినాం ద్విజశ్రేష్ఠ దర్శనం వరదం మమ ॥ ౧౨

సంవర్తః—

ఇత్యుక్తోఽహం భగవతా ప్రత్యవోచం కృతాఞ్జలిః ।
జ్ఞానం భవతు మే శుద్ధం నిస్సంశయమనాకులమ్ ॥ ౧౩
యేన సాంసారికం దుఃఖం తరామి జ్ఞానవర్త్మనా ।
ఇత్యుక్తో దేవదేవస్తు ప్రహసన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౧౪

బ్రహ్మా—

శృణు విప్ర ప్రవక్ష్యామి సిద్ధ్యుపాయమనామయమ్ ।
శ్రుతిరేవ ద్విజాతీనాం నిశ్శ్రేయసకరీ పరా ॥ ౧౫
యతో వై శ్రుతిమన్త్రేణ నిత్యమారాధయన్ హరిమ్ ।
కైవల్యం పరమం ప్రాప్తో న భూయస్సంసరేదిహ ॥ ౧౬

సంవర్తః—

భగవన్ కేన † శాస్త్రేణ దేవ ఆరాధ్యతే పరః ।
కీదృశ‡స్తు పరో దేవో విధిః కో వా తదర్చనే ॥ ౧౭

---

† మన్త్రేణ ‡ కీదృశః పరమో దేవో

బ్రహ్మా—

వైష్ణవం శాసనం శుద్ధముచ్ఛిద్రం పాపనాశనమ్ ।
హితార్థం సర్వదేవానామాదిదేవేన చోదితమ్ ॥ ౧౮

చతుష్పాదసమాయుక్తం చతుర్వర్గఫలప్రదమ్ ।
తేన శాస్త్రవిధానేన సమారాధయ కేశవమ్ ॥ ౧౯

తచ్ఛాస్త్రం శ్రుతవాన్ యత్తః కపిలో మునిపుఙ్గవః ।
మచ్ఛాసనాత్తు పాతాలం తత్సమీపమితో వ్రజ ॥ ౨౦

సంవర్తః—

ఇత్యుక్త్వా భగవాన్ బ్రహ్మా తత్రైవాన్తరధీయత ।
పాతాలగమనార్థాయ పున* స్తప్తం తపోమయా ॥ ౨౧

తపోబలేన పాతాలం ప్రవిశన్నాగపాలితమ్ ।
తత్రాపశ్యం సుఖాసీనం నాగేశైః † పరివారితమ్ ॥ ౨౨

అవోచం కపిలం విష్ణుం దణ్డవత్ ప్రణతః కృతో ।
జమ్బూద్వీపాదుపావృత్తస్సంవర్తోఽహం ప్రసీద మే ॥ ౨౩

విద్ధి మాం భగవన్ విష్ణో ప్రాప్తం ద్రుహిణశాసనాత్ ।
జ్ఞానయోగక్రియాచర్యా మృగ్యన్తే యన్మహర్షిభిః ॥ ౨౪

తదశేషేణ విదితం భవవిధ్వంసనం తవ ।
సంసారాపారపాథోధిమగ్నం మాం భృశదుఃఖితమ్ ॥ ౨౫

త్రాయస్వ భగవన్నార్తం కృపయా పరయా విభో ।
త్వదృతేఽన్యో న వేత్త్యస్య మోక్షోపాయస్య‡ వర్త్మనః ॥ ౨౬

ఇత్యుక్తః కపిలో దేవః ¶ ప్రసాదాత్పద్మజన్మనః ।
పార్శ్వస్థం పద్మమాలోక్య ప్రసీదన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౨౭

* స్వతస్తప్తం † కపిలంవృతం. ‡ దర్శకః. ¶ ప్రసాదాభిముఖస్తదా.

కపిల ః—

హే పద్మ నాగరాజేన్ద్ర జన్మవిధ్వంసహేతుకమ్ ।
మహోపనిషదం సర్వం శ్రుతవానసి మన్ముఖాత్ ॥ ౨౮
శాస్త్రాణాం సకలం చాయం సంవర్తో వేదపారగః ।
జ్ఞానానాం పరమం జ్ఞానం నాతూం ౧ ద్దేవసమాశ్రితమ్ ॥ ౨౯
సాత్వికం దేవదేవస్య సమారాధనకర్మజమ్ ।
మోక్షమార్గైశ్చ సతతం మృగ్యమాణం దురాసదమ్ ॥ 30

సంవర్త ః—

ఉక్తేన కపిలేనైవం పద్మాఖ్యేన మహాత్మనా ।
ఉదితం † యన్మహచ్ఛాస్త్రం తత్సర్వం ప్రబ్రవీమి తే ॥ 3౧
సార్ధకోటిప్రమాణేన ౨ బ్రహ్మణా కేశవాచ్ఛ్రుతమ్ ।
కపిలాయ దదౌ బ్రహ్మా లక్షాణాం పఞ్చకం పునః ॥ 3౨
కపిలోఽపి చ పద్మాయ ప్రదదౌ లక్షమాత్రయా ౩ ।
పద్మోఽపి ౪ దత్తవాన్మహ్యం మయుతగ్రన్థసఙ్ఖ్యయా ॥ 33
యస్మాత్ పద్మోపదిష్టేయం తస్మాత్సా పాద్మసంహితా ।
మోక్షైకఫలదం ధర్మమాద్యమస్మిన్ ప్రజా ౫ పతే ॥ 3౪
తేనైవాద్యేన ధర్మేణ ‡ బ్రహ్మలోకపితామహః ।
ఆరాధయత్ మహాదేవం హరిం నారాయణం ¶ పరమ్ ॥ 3౫
యజ్ఞేన యజ్ఞం యష్టవ్యం యజన్త ఇతి చ శ్రుతిః ॥
ఆద్యం * ధర్మం సమాస్థాయ యే యజన్తే విచక్షణాః ॥ 3౬
తే యాన్తి వైష్ణవం స్థానం పునరావృత్తివర్జితమ్ ।
ఏవం సర్వేషు కుర్వత్సు మానవేషు ముముక్షుషు ॥ 3౭
సృష్టిక్షయో మహానాసీన్నారకీ భూస్తృణావృతా ।
పఞ్చకాలపరాస్సర్వే సర్వే చ భగవన్మయాః ॥ 3౮

---

౧ ద్వైద. † ఈరితం, ౨ ప్రమాణం తత్. ౩ సంఖ్యయా. ౪ ప్రదదౌ.
౫ యతే. ‡ సతతం. ¶ ప్రభుం * ఇమం.

నాన్యం యజన్తే ధ్యాయన్తి ఋతే నారాయణాన్నరాః ।
ఏవం కార్తయుగే ధర్మే వర్తమానే మహామునే ॥ ౩౯
లోకకర్తా స్వయం బ్రహ్మా నారాయణముపాగమత్ ।
తుష్టావ చ హృషీకేశం పుణ్డరీకాక్షవిద్యయా ॥ ౪౦
భూమౌ దణ్డప్రణామం చ కృత్వా తూష్ణీం వ్యతిష్ఠత ।

శ్రీ భగవాన్ —

లోకాః కిన్నానువర్తన్తే శాసనం తవ శాశ్వతం ।
బ్రహ్మన్ తవాధికారో వా ప్రాప్యతే కిన్ను రాక్షసైః ॥ ౪౧
తదీయం వా పదం ప్రాప్తుం సతపస్యన్తి కిం సురాః ।
ఇత్యుక్తో దేవదేవేన ప్రత్యభాషత పద్మభూః ॥ ౪౨

బ్రహ్మా —

భగవన్ భూతభవ్యేశ మమ శ్రేయసి జాగ్రతి ।
త్వయి సర్వత్ర కుశలం వర్తతే సార్వకాలికమ్ ॥ ౪౩
కిన్తు వక్ష్యామి దేవేశ శ్రద్దధానా జితేన్ద్రియాః ।
మహారహస్యమాస్థాయ యజన్తే సర్వమానవాః ॥ ౪౪
తే యాన్తి వైష్ణవం స్థానం పునరావృత్తివర్జితమ్ ।
న స్వర్గో నాపి నరకో న జన్మమరణే ఉభే ॥ ౪౫

సంవర్తః —

ఇత్యుక్తో బ్రహ్మణా దేవః శఙ్ఖచక్రగదాధరః ।
పార్శ్వస్థం రుద్రమాలోక్య వ్యాజహార స్వయం హరిః ॥ ౪౬

శ్రీభగవాన్ —

షట్ ప్రకారాణి తన్త్రాణి త్వద్దైవత్యాని శఙ్కర ।
పరస్పరవిరుద్ధాని కురుష్వ త్వం యథాతథమ్ ॥ ౪౭

అవతారైశ్చ బహుభిర్మత్స్యాదిభిరహం పునః ।
త్వత్ప్రణీతాని శాస్త్రాణి స్థాపయామి మహీతలే ॥ ౪౮
అల్పాయాసేనసులభం భూయిష్ఠం ఫలమద్భుతమ్ ।
షట్ ప్రకారేచ శాస్త్రేఽస్మిన్ దర్శయ స్త్వేను† కారణమ్ ॥ ౪౯
యోగశాస్త్రస్య కర్తృత్వే హిరణ్యోఽధికరిష్యతి ।
సాఙ్ఖ్యస్యచాపినిర్మాణే కపిలోఽధికరిష్యతి ॥ ౫౦
బుద్ధమూర్తిం సమాస్థాయ బుద్ధశాస్త్రం సృజామ్యహమ్ ।
జ్ఞానాపహ్నవనిష్ణాతం జ్ఞాతృజ్ఞేయాపలాపిచ ॥ ౫౧
ఆర్హతీం మూర్తిమాస్థాయ శాస్త్రం శాస్మి తథార్హతః ।
పఞ్చరాత్రాభిధం శాస్త్రం మయాపూర్వం కృతంకిల ॥ ౫౨
కాపాలం శుద్ధశైవం చ తథా పాశుపతం త్రయమ్ ।
కురుష్వ త్రీణిశాస్త్రాణి లోకానాం మోహనాయ వై ॥ ౫౩
శాస్త్రాణి మత్ప్రణీతాని భవద్భిర్వ్యాకృతానిచ ।
ఆభూతసంప్లవం లోకే స్థాస్యన్తి మమ శాసనాత్ ॥ ౫౪
బాఢమిత్యేవ తే సర్వే ప్రణిపత్యాచ్యుతం హరిమ్ ।
కృతకృత్యా స్తదా బ్రహ్మా సార్ధం దేవైస్స్వమాలయమ్ ॥ ౫౫
జగామ సిద్ధగన్ధర్వ చారణాదిభిరన్వితః ॥

సంవర్తః—

పఞ్చరాత్రేణతుల్యాని తదా ప్రభృతి వై మునే ।
శైవాదీనిచశాస్త్రాణి ప్రథన్తే శాసనాద్ధరేః ॥ ౫౬
వైష్ణవ్యామాయయాలోకే ప్రచరన్తి నిరఙ్కుశాః ।
శైవాదయోఽపి సమయాస్తత్ర తత్ర ప్రతిష్ఠితాః ॥ ౫౭
పఞ్చేతరే పఞ్చరాత్రమదూషితమపి స్వయం ।
దూషయన్త్యేవ సృష్టత్వాత్ తద్దూషయితుమీశ్వరైః ॥ ౫౮

† క్షేమ.

పాషణ్డేషు నిరస్తేషు హేతువాదానుకూలతా ।
జాయతే విష్ణుమాయాభిః పతితానాం దురాత్మనాం ॥ ౫౯
నాస్తికానిన్దకాజాతాః వ్యాధిభిః పరిపీడితాః ।
జాయన్తే చ మ్రియన్తే చ పచ్యన్తే నిరయేష్వపి ॥ ౬౦
స్వర్గేషు చ వసన్త్యన్యే మాయామలినచేతసః ।
తరన్తిచభవామ్భోధిం మాయయాయే బహిష్కృతాః ॥ ౬౧
ఆలోడ్యసర్వశాస్త్రాణి విచార్య చ పునఃపునః ।
నారాయణామృతధ్యానముశన్తి బ్రహ్మవాదినః ॥ ౬౨
బ్రాహ్మణస్సర్వవర్ణేషు యతిశ్చాశ్రమిషూత్తమః ।
యద్వద్గఙ్గా చతీర్థేషు వైదవతేష్వపిచాచ్యుతః ॥ ౬౩
తద్వత్సర్వేషు శాస్త్రేషు పఞ్చరాత్రం ప్రశస్యతే ।
పఞ్చరాత్రోక్తవిధినా యస్సమారాధయేద్ధరిం ॥ ౬౪
కైవల్యం పరమంప్రాప్తో న భూయస్సంసరేదిహ ।
అక్షయ్యం ఫలమాప్నోతి స పుమాన్నాత్ర సంశయః ॥ ౬౫
కల్యాణకారిణస్తస్య పితరస్స్వర్గవాసినః ।
బ్రహ్మలోకే పి పూజ్యన్తే కా కథా నరకార్ణవే ॥ ౬౬
మన్త్రైశ్చ వైష్ణవైర్దత్తం హవ్యం వా కవ్యమేవ వా ।
తదక్షయ్యం భవేత్తేన తృప్యన్తి పితృదేవతాః ॥ ౬౭
ఆస్ఫోటయన్తి పితరః ప్రనృత్యన్తి పితామహాః ।
వైష్ణవోజాయతే యేషామన్వయేషు మహామతిః ॥ ౬౮
పాఞ్చరాత్రోక్తవిధినా వాసుదేవం సమాశ్రితః ।
నారాయణామృతధ్యాన నిరస్తాశేషవిప్లవః ॥ ౬౯
ఏతచ్ఛాస్త్రం చ దాతవ్యం శిష్యాయానభ్యసూయవే ।
మోక్షమాణాయ నాన్యస్మై కస్మైచ న యదృచ్ఛయా ॥ ౭౦

త్రయ్యానిష్ఠాయ దాతవ్యమధ్యేతవ్యం చ వేదవత్ ।
మహోపనిషదాఖ్యస్య శాస్త్రస్యాస్య మహామతే ॥ ౨౧
పఞ్చరాత్రసమాఖ్యాసౌ కథం లోకే ప్రవర్తతే ॥

సంవర్తః—

పఞ్చేతరాణి శాస్త్రాణి రాత్రీయన్తే మహాన్త్యపి ।
తత్సన్నిధౌ సమాఖ్యాసౌ తేన లోకే ప్రవర్తతే ॥ ౨౨
చన్ద్రతారాగణం యద్వచ్ఛోభతే నైవ వాసరే ।
తథేతరాణి శోభన్తే పఞ్చ నైవాస్య సన్నిధౌ ॥ ౨౩
పఞ్చత్వమథవా యద్వద్దీప్యమానే దివాకరే ।
ఋచ్ఛన్తి రాత్రయస్తద్వదితరాణి తదన్తికే ॥ ౨౪
ఇదం పవిత్రం పాపఘ్నం శాస్త్రం భవవినాశనం ।
సంసారార్ణవమగ్నానాం కర్మపాశానుపేయుషాం ॥ ౨౫
మహాపోతేన సదృశం తారకం భవసాగరాత్ ।

ఋగాదిభేదవత్ తన్త్రచాతుర్విధ్యం :—

ఋగాదిసంజ్ఞయా వేదశ్చతుర్ధా భిద్యతే యథా ॥ ౨౬
తద్వత్సిద్ధాన్తభేదేన పఞ్చరాత్రం చతుర్విధం ।
ఋగాదయో యథా చైకం భిద్యతే బహుశాఖయా ॥ ౨౭
తథా సిద్ధాన్తమేకైకం వక్తృభేదేన భిద్యతే ।
సిద్ధాన్తం నామ చాన్వర్థం నిరాహురితి పణ్డితాః ॥ ౨౮
మీమాంసాదిషు శాస్త్రేషు యే సిద్ధార్థా మనీషిణః ।
తేషామన్తేఽధికారోఽస్మిన్నితి సిద్ధాన్త సంజ్ఞితం ॥ ౨౯

సిద్ధాన్తభేదనిరూపణం:—

ఏకమూర్తిప్రధానం తు మన్త్రసిద్ధాన్తముచ్యతే ।
చతుర్మూర్తిప్రధానం తు యత్తదాగమసంజ్ఞితం ॥ ౩౦

సిద్ధాన్తముచ్యతే సద్భిర్ద్వితీయం లోకవిశ్రుతం ।
నవమూర్తిప్రధానంచ తన్త్రసిద్ధాన్తముచ్యతే ॥ ౮౧
చతుర్వక్త్రే త్రివక్త్రే వా దేవే యత్రార్చనావిధిః ।
తత్తన్త్రాన్తరమిష్టం స్యాత్తన్త్రమేతచ్చతుర్విధం ॥ ౮౨
చతస్రః కథితాః పూర్వం వాసుదేవాదయస్తథా ।
నారాయణో హయగ్రీవో విష్ణుర్నృహరిసూకరా ॥ ౮౩

తత్రసాఙ్కర్యదోషః—

సాఙ్కర్యం నతు కుర్వీత సిద్ధాన్తేషు పరస్పరం ।
యది సఙ్కరితో మోహాత్ రాజారాష్ట్రంచ నశ్యతి ॥ ౮౪
యేన సిద్ధాన్తమార్గేణ కర్షణాదిక్రియా కృతా ।
తేనైవ సకలం కర్మ కుర్యాత్తన్త్రవిభాగవిత్ ॥ ౮౫
తత్తన్త్రాన్తరమిష్టం స్యాత్ సర్వే సర్వఫలప్రదాః ।
తేష్వయం మన్త్రసిద్ధాన్తః పాద్మసంజ్ఞోఽభిధీయతే ॥ ౮౬
ఏకైకవక్త్రభేదేన సిద్ధాన్తా బహుధా స్మృతాః ।
సఙ్గ్రహో విస్తరశ్చైవ తన్త్రాణాం ప్రకటీకృతః ॥ ౮౭
౧ సిద్ధాన్తే మన్త్రసంసిద్ధ్యై శిష్యాణాం హితకామ్యయా ।
తన్త్రాణాంచైవ సర్వేషాం వక్తా నారాయణస్స్వయమ్ ॥ ౮౮
అనుగ్రహార్థం భక్తానాం శ్రావయామాస చ స్వయమ్ ।
శ్రోతారో మూర్తిభేదాశ్చ మునయశ్చ పితామహః ॥ ౮౯
ప్రయోజనం చ శాస్త్రస్య మోక్షః ప్రకృతిదుర్లభః ।
అభిధేయం భగవతస్సమారాధనముత్తమమ్ ॥ ౯౦
సమ్బన్ధో వీప్స్యతే సద్భిస్సాధ్యసాధనలక్షణః ।
శ్రుతిమూలమిదం తన్త్రం ప్రమాణం కల్పసూత్రవత్ ॥ ౯౧
సర్గే సర్గే హ్యవిచ్ఛిన్నం దేవదేవస్య శాసనాత్ ।

---

౧ సిద్ధాన్త్యే మన్త్రసిద్ధాన్తే.

చిన్తామణిర్యథా లోకే శబలా కల్పకద్రుమః ॥ ౯౨
అర్థిభ్యో వాఞ్ఛితం సర్వం ప్రయచ్ఛతి గతిం వినా ।
పఞ్చరాత్రాఖ్య౨శాస్త్రంతు చతుర్వర్గఫలప్రదమ్ ॥ ౯౩
శాస్త్రాన్తరవ్యసనినామభ్యాసః కాలయాపనమ్ ।
ఫలం వా కిఞ్చి౩ దేవాస్యాత్ యత్తత్సాధుబహిష్కృతమ్ ॥ ౯౪
వాసుదేవం పరిత్యజ్య యోఽన్యం దేవముపాసతే ।
నరకాయ భవన్త్యేతే నాత్ర కార్యా విచారణా ॥ ౯౫
సత్యం సత్యం పునస్సత్యముద్ధృత్య భుజముచ్యతే ।
వేదశాస్త్రాత్పరంనాస్తి నదైవం కేశవాత్పరం ॥ ౯౬
తస్మాద్భజస్వ దేవేశం విధినానేనవై మునే ॥

కణ్వః—

కతి భేదాని తన్త్రాణామ్ నామధేయాని కాని వా ।
శ్రోతుమిచ్ఛామి విప్రేన్ద్ర పరం కౌతూహలంహిమే ॥ ౯౭

౧౦౮ సంహితానామ్ నామాని.

సంవర్తః—

శతమేకమథాష్టౌ చ పురాణే కణ్వ శుశ్రుము ।
నామధేయానిచైతేషామ్ శ్రూయతామ్ కథ్యతే మయా ॥ ౯౮
పాద్మమ్ పద్మోద్భవమ్ మాయావైభవమ్ నలకూబరమ్ ।
త్రైలోక్యమోహనమ్ విష్ణుతిలకమ్ పరమాహ్వయమ్ ॥ ౯౯
నారదీయమ్ ధనదీయమ్ వాసిష్ఠమ్ పౌష్కరాహ్వయమ్ ।
సనత్కుమారం సనకం సత్యాఖ్యం విశ్వసంహితా ॥ ౧౦౦
అనన్తాఖ్యం మహీప్రశ్నం శ్రీప్రశ్నం పురుషోత్తమమ్ ।
మాహేన్ద్రి సంహితాపఞ్చప్రశ్నాఖ్యం తత్వసాగరమ్ ॥ ౧౦౧

౨ రత్నం. ౩ దేవాస్య-దేవస్యాత్.

౧ వాగీశమ్ సాత్వతం చైవ ౨ ద్రవిణం శ్రీకరాహ్వయమ్ ।
సాంవర్తం విష్ణుసద్భావం సిద్ధాన్తం విష్ణుపూర్వకమ్ ॥ ౧౦౨
విష్ణుతన్త్రం చ కౌమారం ౩ తథాహిర్బుధ్న్యసంహితా ।
విష్ణువైభవికం సౌరం సౌమ్య మీశ్వరసంహితా ॥ ౧౦౩
అనన్తాఖ్యం భాగవతం జయాఖ్యం మూలసంహితా ।
పుష్టితన్త్రం శౌనకీయం మారీచం దక్షసంహితా ॥ ౧౦౪
ఔపేన్ద్రం యోగహృదయం హారీతం పారమేశ్వరమ్ ।
ఆత్రేయం మాన్దరం విష్వక్సేనమాశనసాహ్వయమ్ ॥ ౧౦౫
వైఖానసం విహగేన్ద్రం భార్గవం పరపూరుషమ్ ।
యాజ్ఞవల్క్యం గౌతమీయం పౌలస్త్యం శాకలాహ్వయమ్ ॥
జ్ఞానార్ణవం జామదగ్న్యం యామ్యం నారాయణాఖ్యకమ్ ।
పారాశర్యం చ జాబాలం కాపిలం వామనాహ్వయమ్ ॥ ౧౦౭
జయోత్తరం బార్హస్పత్యం జైమినం సాత్వతాహ్వయమ్ ।
కాత్యాయనీయం వాల్మీక మౌపగాయనసంహితా ॥ ౧౦౮
హైరణ్యగర్భమాగస్త్యం కాణ్వం బోధాయనాహ్వయమ్ ।
భారద్వాజం నారసింహం గార్గ్యముత్తరపూర్వకమ్ ॥ ౧౦౯
శాతాతపం చాఙ్గిరసం కాశ్యపం పైఙ్గలాహ్వయమ్ ।
త్రైలోక్య విజయం యోగం వాయవీయం చ వారుణమ్ ॥ ౧౧౦
† కృష్ణం చామ్బరమాగ్నేయం మార్కణ్డేయస్య సంగ్రహాః ।
మహాసనత్కుమారాఖ్యం వ్యాసాఖ్యం విష్ణుసంహితా ॥ ౧౧౧
మార్కణ్డేయం పారిషదం ‡ బ్రహ్మనారదసంహితా ।
సంవాదం శుకరుద్రాభ్యాముమామాహేశ్వరాహ్వయమ్ ॥ ౧౧౨

---

౧ వాసిష్ఠం. ౨ తేజోద్రవిణం. ౩ రహస్యం విష్ణుపూర్వకం.

† కృష్ణచామర. ‡ బ్రహ్మన్నరకసంహితా.

దత్తాత్రేయం చ శర్వాఖ్యం వారాహమిహిరాహ్వయమ్ ।
సఙ్కర్షణాఖ్యం ప్రద్యుమ్నం వామనం ¶కల్కిరాఘవమ్॥ ౧౧౩
ప్రాచేతసాఖ్యమిత్యేతే శతమష్టోత్తరం స్మృతమ్ ।
ఏతాని తన్త్రనామాని మయోక్తాని మహామతే ॥ ౧౧౪
* తన్త్రాణ్యనేకే బోధ్యన్తే ముక్త్యుపాయాః పృథక్పృథక్ ।
ఇతి తన్త్రం సమాఖ్యాతం శాస్త్రమేవ మనీషిభిః ॥ ౧౧౫
తన్త్రాణాం నామధేయాని యో నిత్యం పఠతే నరః ।
సర్వపాప వినిర్ముక్తో యాతి బ్రహ్మ సనాతనమ్ ॥ ౧౧౬

ఇతి శ్రీ పాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయామ్
జ్ఞానపాదే శాస్త్రావతారకం నామ ప్రథమోఽధ్యాయః

సంవర్తః—

హే పద్మ నాగరాజేన్ద్ర శ్రుతవానసి యత్పురా ।
తన్త్రం తదహమధ్యాప్యో మయి చేదస్త్యనుగ్రహః ॥ ౧

శ్రీ పద్మ ఉవాచ—

తత్ప్రవక్ష్యామి విప్రర్షే తన్త్రం వై లోకవిశ్రుతమ్ ।
జ్ఞాన యోగ క్రియా చర్యా చతుష్పాద సమన్వితమ్ ॥ ౨
రహస్యమద్భుతం దివ్యం యన్మయా కపిలాచ్ఛ్రుతమ్ ।
సంక్షిప్తం చ మహార్థం చ సర్వసిద్ధి ప్రసాధనమ్ ॥ ౩
సార్ధకోటి ప్రమాణేన బ్రహ్మణా కేశవాచ్ఛ్రుతమ్ ।
తస్మాత్సముద్ధృతం తన్త్రం వారిధేరమృతం యథా ॥ ౪
విజ్ఞానమాదౌ సకలం సృష్ట్యుపోద్ఘాతముచ్యతే ।
తతో యోగః క్రియా పశ్చాచ్చర్యా చ తదనన్తరమ్ ॥ ౫

¶ కలిరాఘవౌ-కల్కిరాఘవౌ. * పా. మన్త్రాణ్యస్మి న బోధ్యన్తే.

విజ్ఞాన శబ్దార్థః:—

విజ్ఞానం భగవజ్జ్ఞానం తజ్జ్ఞానాన్ముక్తిరుచ్యతే।

భగవతఃఆద్యంరూపమ్:—

ఆదిమధ్యాన్త రహితమవృద్ధి క్షయమచ్యుతమ్ ॥ ౬
నిత్యం నిరుపమం జ్యోతి ర్నిత్యతృప్తం నిరఞ్జనమ్ ।
సర్వాకారం నిరాకారం తమసః పరమవ్యయమ్ ॥ ౭
తత్కారణవశా త్తస్మాదావిరాసీత్సనాతనాత్ ।
ద్విహస్తమేకవక్త్రం చ శుద్ధస్ఫటికసన్నిభమ్ ॥ ౮
సహస్రరవివహ్నీన్దు లక్షకోటి సమప్రభమ్ ।
మరీచి చక్రమధ్యస్థం చక్రాద్యాయుధలాఞ్ఛితమ్ ॥ ౯
శ్రీవత్సకౌస్తుభోరస్కం వనమాలావిరాజితమ్ ।
కిరీటహార కేయూర వలయాది విభూషితమ్ ॥ ౧౦
పీతామ్బరధరంసౌమ్యం రూపమాద్యం సనాతనమ్ ।
స వాసుదేవో విజ్ఞేయస్సృజ్యం సర్వం చ తన్ముఖాత్ ॥ ౧౧
ధ్యేయశ్చ యోగిభిర్నిత్యం హృత్పద్మాహ్వయవిష్టరే ।
పశ్యన్తి సూరయశ్శశ్వ త్తద్విష్ణోః పరమం పదమ్ ॥ ౧౨
వాసుదేవా త్తతో జాతో వాసుదేవాహ్వయోఽపరః ।
ఏకవక్త్రశ్చతుర్బాహుశ్చక్రా ద్యాయుధలక్షణః ॥ ౧౩
స్థితైః చక్రం సరసిజం దధానం సృష్టయే పునః ।
ముక్తయే పాఞ్చజన్యం చ గదాం సంహృతయే తథా ॥ ౧౪
శ్రీవత్స కౌస్తుభోరస్కో వనమాలా విభూషితః ।
మయూరకణ్ఠవచ్ఛ్యామః పీతనైసర్గికామ్బరః ॥ ౧౫
స వాసుదేవో భగవాన్ సృష్టిస్థిత్యన్తముక్తిదః ।
ఆత్మానం స ద్విధాచక్రే పునః కేనాపి హేతునా ॥ ౧౬
తయోరేకో వాసుదేవశ్శుద్ధస్ఫటికసన్నిభః ।
నారాయణో ద్వితీయస్తు నీలామ్బుదసమప్రభః ॥ ౧౭

సఙ్కర్షణో వాసుదేవాత్ తస్మాత్ప్రద్యుమ్నసంజ్ఞితః ।
ప్రద్యుమ్నాదనిరుద్ధోఽభూత్ సర్వ ఏతే చతుర్భుజాః ॥ ౧౯
జ్ఞానాది గుణసామాన్యే వాసుదేవః ప్రకీర్తితః ।
షణ్ణాంగుణానాం వైషమ్యేవక్యం తే మూర్తయః క్రమాత్ ॥
జ్ఞానేఽధికో భవేద్బ్రహ్మన్ సఙ్కర్షణ సమాహ్వయః ।
బలేఽధికస్తుప్రద్యుమ్న స్స్యాదైశ్వర్యేఽనిరుద్ధకః ॥ ౨౦
మూర్తిభ్యశ్చ చతుర్భ్యశ్చ చతుర్వింశతిమూర్తయః ।
జాయన్తే క్రమశో బ్రహ్మన్ దీపాద్దీపాన్తరం యథా ॥ ౨౧
సర్వే చతుర్భుజాః పద్మ శఙ్ఖచక్ర గదాధరాః ।
వాసుదేవాదాదిదేవాత్ప్రథమాత్కేశవస్తథా ॥ ౨౨
నారాయణో మాధవశ్చ జజ్ఞిరే భూసురోత్తమ ।
సఙ్కర్షణాచ్చ గోవిందో విష్ణుశ్చ మధుసూదనః ॥ ౨౩
త్రయస్తే సమజాయంత ప్రద్యుమ్నాచ్చ త్రివిక్రమః ।
వామనశ్శ్రీధరశ్చైతే జజ్ఞిరే మునిసత్తమ ॥ ౨౪
అనిరుద్ధాద్ధృషీకేశః పద్మనాభశ్చ సువ్రత ।
దామోదరశ్చ తేనేత్థం ద్వాదశాంశాః ప్రజజ్ఞిరే ॥ ౨౫
వాసుదేవాచ్చ తన్నామ్నా తథా సఙ్కర్షణాదపి ।
ప్రద్యుమ్నాదపి తన్నామ్నా తన్నామ్నోవానిరుద్ధకాత్ ॥ ౨౬
అభూవన్ క్రమశస్తేభ్యశ్చతుర్భ్యః పురుషోత్తమాః ।
అధోక్షజో నృసింహశ్చ చతుర్థశ్చాచ్యుతో మతః ॥ ౨౭
చతుర్భ్య ఏవ తేభ్యోఽమీ జజ్ఞిరే చ యథాక్రమమ్ ।
జనార్దనస్తథోపేంద్రో హరిః కృష్ణస్సమాఖ్యయా ॥ ౨౮
వాసుదేవాదాదిదేవాన్మూర్త్యష్టకమజాయత ।
బ్రాహ్మీ చ మూర్తిః ప్రథమా ప్రాజాపత్యా చ వైష్ణవీ ॥ ౨౯

దివ్యా చార్షీ మానుషీ చ సప్తమీ చాసురీ మతా ।
పైశాచీ చరమా తాసాం మూర్తీనామపరాదశ ॥ ౩౦
మీనాద్యా జజ్ఞిరే విప్ర చతుర్వ్యూహాద్యథాక్రమమ్ ।
మత్స్యః కూర్మో వరాహశ్చ వాసుదేవాదజాయత ॥ ౩౧
నృసింహో వామనో రామో జామదగ్న్యోఽప్యజాయత ।
సఙ్కర్షణాత్తథా జజ్ఞే ప్రద్యుమ్నాద్రాఘవో బలీ ॥ ౩౨
అనిరుద్ధాదభూత్కృష్ణః కల్కీతి దశ మూర్తయః ।
సఙ్కర్షణాచ్చ పురుషస్సత్యః ప్రద్యుమ్న సమ్భవః ॥ ౩౩
జాతోఽచ్యుతోఽనిరుద్ధాచ్చ బుద్ధస్త్రైలోక్య మోహనః ।
దశార్హశ్శౌరిరన్నేశో వాసుదేవాదజాయత ॥ ౩౪
సఙ్కర్షణాద్ధయగ్రీవశ్శఙ్ఖీ దరన్నృకేసరీ ।
వైకుణ్ఠమూర్తిరాద్యాతు ముకున్దశ్చ వృషాకపిః ॥ ౩౫
త్రైత్రివాది వరాహశ్చ తతస్సఙ్కర్షణాదపి ।
అనన్తః పన్నగో జాతస్సహస్రఫణవాన్ బలీ ॥ ౩౬
సుదర్శనాద్యాయుధాని కిరీటాది విభూషణమ్ ।
మూర్త్యావిర్భావసమయే సహైవైతాని జజ్ఞిరే ॥ ౩౭
దేవ్యశ్శ్రియాదయస్తద్వత్ మూర్తిభేదం సమాశ్రితాః ।
శ్రీవత్సాదేవ సకలా జజ్ఞిరే దివ్యలాఞ్ఛనాత్ ॥ ౩౮
గరుడః పక్షిణామిన్ద్రో వాహనం బలినాం వరః ।
వాసుదేవాది మూర్తిభ్యశ్ఛన్దో మూర్తిరజాయత ॥ ౩౯
కుముదాద్యాశ్చ భూతేశాస్సర్వే పారిషదైస్సహ ।
పాదతశ్చానిరుద్ధస్య సముభూవన్ సహస్రశః ॥ ౪౦
సహస్రశీర్ష చరణహస్త నేత్రాద్భుతాకృతేః ।
అనిరుద్ధాజ్జగజ్జజ్ఞే స్వాఙ్గాదేవ యథాక్రమమ్ ॥ ౪౧

ముఖాదిన్ద్రశ్చ వహ్నిశ్చ ఛన్దాంస్యఙ్గాని షట్తథా ।
ద్యౌర్మూర్ధ్నో నయనాత్సూర్యో మనసశ్చన్ద్రమా అపి ॥ ౪౨
శ్రోత్రాద్దిశో నభో నాభేః పద్భ్యాం భూమి రజాయత ।
ప్రాణాద్వాయు స్తథా పానా న్మృత్యుః కేశా స్తథామ్బుదః ॥ ౪౩
త్రుట్యాది కాలభేదశ్చ కాయశ్చాభూ త్తథా ధియః ।
వనస్పతయ ఓషధ్యో రోమకూపాద్వినిస్సృతాః ॥ ౪౪
యజ్ఞాశ్చ జజ్ఞిరే తస్మాద్బహవో బహుదక్షిణాః ।
చాతుర్వర్ణ్యం క్రమాద్వక్త్ర బాహూరు చరణోద్భవమ్ ,। ౪౫
ఏవం సృష్ట్వా జగత్సర్వం విశ్వరూపధరో హరిః ।
ఆస్తేఽనన్తాసనే దేవశ్శ్రీ భూమిభ్యాం సహ ప్రభుః ॥ ౪౬
మధ్యే క్షీరార్ణవే శ్వేతద్వీపాఖ్యే హేమనిర్మితే ।
ప్రాసాదే సేవ్యమానశ్చ యోగిభిర్వివిధై రపి ॥ ౪౭
చణ్డాద్యై ర్ద్వారపాలైశ్చ కుముదాద్యనుజీవిభిః ।
పతీన్ద్ర విష్వక్సేనాభ్యాం సేవ్యమానో ముదాన్వితః ॥ ౪౮
శ్రీవత్సవక్షా నిత్య శ్రీరజేయశ్శాశ్వతో ధ్రువః ।
అనిరుద్ధో జగత్సర్వం శైరిన్ద్రాద్యైః పరిపాలయన్ ॥ ౪౯

ఇతి శ్రీ పాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయామ్
జ్ఞానపాదే మూర్త్యుత్పత్తి భేదో నామ
ద్వితీయోఽధ్యాయః.

పద్మః—

బ్రహ్మణ స్సృష్టిరధునా నక్ష్యతే ద్విజసత్తమ ।
నారాయణోఽసృజత్తోయం తత్రైవాసీన్మహార్ణవః ॥ ౧

అనిరుద్ధాంశజా దుర్గా మాయారూపా సుమోహినీ।
న్యగ్రోధమసృజత్తస్మిన్ మాయారూపే మహాద్రుమే ॥ ౨
అనిరుద్ధాంశజశ్శ్రీమాన్ పద్మనాభస్స పురాతనః।
సంహృత్య లోకాన్ పురుషస్స పర్ణపర్యఙ్కమేయివాన్ ॥3

వటపత్రశాయినో నాభీపద్మే చతుర్ముఖసృష్టిః

తత్ర పుంసశ్శయానస్య నాగపర్యఙ్కభూషితే।
హిరణ్మయం పద్మగర్భమ్ నాభేరణ్డమజాయత ॥ ౪
తదణ్డం పఞ్చభూతాత్మభూతం శుద్ధమతర్కితమ్।
అణ్డస్య వర్ధమానస్య మధ్యే పద్మం సితప్రభమ్ ॥ ౫
సహస్రదలపర్యన్తమన్తః కేసరమణ్డితమ్।
మధ్యే † కర్ణికయా యుక్తమద్భుతమ్ సృష్టికారణమ్ ॥ ౬
స్రష్టారమసృజత్తస్మిన్ పద్మనాభశ్చతుర్ముఖమ్।

పద్మాసనమ్.

ఆసనం బ్రహ్మణో యస్మాత్పద్మమాదావభూత్తతః ॥ ౭
అన్యేషామపి దేవానామాసనం పద్మమిష్యతే।

సనన్దనాదీనాం సృష్టికార్యవిముఖతా.

సనన్దనాదీనసృజత్స్రష్ట్రర్థం పద్మభూస్స్వయమ్ ॥ ౮
స్రష్టుం మనో న దధిరే తే చ స్వాయమ్భువాస్తథా।
సర్వే తే యోగినో జాతా వీతరాగా విమత్సరాః ॥ ౯

బ్రహ్మణః క్రోధాద్రుద్రసృష్టిః.

తేష్వేవం నిరపేక్షేషు లోకసృష్టౌ మహాత్మసు।
బ్రహ్మణో భూన్మహాన్ క్రోధస్త్రైలోక్యదహనక్షమః ॥ ౧౦

---

† మణికయా.

భ్రుకుటీకుటిలాత్తస్య లలాటాత్క్రోధదీపితాత్ ।
సముత్పన్నస్తదా రుద్రో యుగాన్తాగ్నిసమప్రభః ॥ ౧౧
అర్ధనారీనరవపు ర్మహాకాయః ప్రతాపవాన్ ।
సంవిభజ్యాత్మనో దేహం నరం నారీం చ నిర్మమే ॥ ౧౨
మిథునాజ్జజ్ఞిరే తస్మాద్రుద్రాణాం కోటయస్తథా ।
సర్వే చతుర్భుజాః క్రూరాః త్రిణేత్రాశ్శూలపాణయః ॥ ౧౩
తేషు ప్రధానా విప్రేన్ద్ర రుద్రా ఏకాదశ స్మృతాః ।

మరీచ్యాదిభిర్జగత్సృష్టిః

రుద్రసృష్టిమపి బ్రహ్మా వ్యర్థమాలోక్య లోకకృత్ ॥ ౧౪
మరీచ్యాదీన్ షడపరాన్ మనసా నిర్మమే పునః ।
తైరేతదఖిలం సృష్టం త్రైలోక్యం సచరాచరమ్ ॥ ౧౫

బ్రహ్మణః పరమపురుషదర్శనమ్.

ఏవం సృష్ట్వా జగదిదం పద్మయోనిశ్చతుర్ముఖః ।
ధ్యానం పరమమాతస్థౌ కారణం స్వస్య చిన్తయన్ ॥ ౧౬
ధ్యాయతస్తస్య పురతః తేజఃపుఞ్జమివాభవత్ ।
దివాకరసహస్రాభం విద్యుత్సంఘాతసన్నిభమ్ ॥ ౧౭
తన్మధ్యే పురుషశ్రేష్ఠం పీతనిర్మలవాససమ్ ।
శఙ్ఖచక్రగదాపద్మం ధారయన్తం చతుర్భుజమ్ ॥ ౧౮
శ్రీవత్సాఙ్కం ప్రసన్నాస్యం కౌస్తుభేన విరాజితమ్ ।
స్ఫురత్కిరీటహారాద్యై ర్భూషణై రుపశోభితమ్ ॥ ౧౯
† తం దృష్ట్వా పురుషశ్రేష్ఠం పద్మయోనిరచిన్తయత్ ।
ఏష ఏవ పరో దేవస్సర్వస్య జగతః ప్రభుః ॥ ౨౦

---

† సదృష్ట్వా.

నాస్మాత్పరతరః కశ్చిద్దృశ్యతే పురుషః స్థితః ।
తమేవ సంశయాన్ ప్రష్టుం వివిధానుపచక్రమే ॥ ౨౧

బ్రహ్మా:—

కస్త్వమత్యద్భుతాకారః పురుషః పురుషోత్తమ ।
మహ్యాం † జిజ్ఞాసమానాయ ఆత్మానం దర్శయస్వ మే॥ ౨౨

శ్రీభగవాన్:—

స్రష్టారం సర్వలోకానాం పురాణం పురుషం పరమ్ ॥
అనాదిమధ్యనిధనం విద్ధి మామచలం ధ్రువమ్ ॥ ౨౩
కారణం సర్వలోకస్య మాం చ భూత్సంశయ స్తవ ।
సంశయస్య త్వదీయస్య చ్ఛేత్తారం మాముపస్థితమ్ ॥ ౨౪

బ్రహ్మా:—

ధన్యోఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మి పూర్ణకామోఽస్మి శాశ్వత ।
అజ్ఞాతం నాస్తి తే జ్ఞేయం కర్తవ్యం నాస్తి చాకృతమ్ ॥ ౨౫
నానవాప్తమవాప్తవ్యం త్రిషు లోకేషు విద్యతే ।
కస్య హేతోర్జగత్స్రష్టుం భవాన్ ప్రేరయసే వద ॥ ౨౬

శ్రీ భగవాన్:—

క్రీడామి కేవలం బ్రహ్మన్ సృష్టిసంహారపాలనైః ।
లోకానామపి సర్వేషామహం కేనాపి హేతునా ॥ ౨౭

ఇతి శ్రీ పాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
జ్ఞానపాదే బ్రహ్మాదిసృష్టిప్రకారో నామ
తృతీయోఽధ్యాయః

---

† శుశ్రూషమాణాయ.

చతుర్థోఽధ్యాయః

బ్రహ్మా:—

విధత్సే కేన రూపేణ కేన రూపేణ పాసి వా ।
సంహర్తుం యతసే కేన శుశ్రూషా మే విజృమ్భతే ॥ ౧

సృష్ట్యర్థాసు అవస్థాసు శక్తిషు చతస్రో ముఖ్యాః.

శ్రీభగవాన్:—

అనన్తాశ్శక్తయస్సృష్టాః మనసైవ చతుర్ముఖ ।
చతస్రస్తాసు నిర్దిష్టాః ముఖ్యా విష్ణ్వాదిమూర్తయః ॥ ౨

తత్ర తిస్రస్సంసారగోచరాః. చతుర్థీ మోక్షదాయినీ.

రజస్సత్త్వతమోమయ్య స్తిస్రస్సంసారగోచరాః ।
ఆనన్దాఖ్యా చతుర్థీ తు భుక్తిముక్తిప్రదాయినీ ॥ ౩

సృష్ట్యాదుపయోగినో గుణాః.

రజోగుణేన భువనం సృజామి సచరాచరమ్ ।
పాలయామి చ సత్త్వేన తమసా సంహరామి చ ॥ ౪

ఆనన్దాత్మానమాస్థాయ వాసుదేవాహ్వయ స్స్వయమ్ ।
వినాశయామి సంసారాత్ యే మామేవ భజన్తి తాన్ ॥ ౫

సృజామి పామి హన్మ్యేత ద్రూపైర్బ్రహ్మాదిభిస్త్రిభిః ।

నిష్కామానాం బన్ధమోక్షః.

వాసుదేవాత్మరూపేణ పరేణ భవసాగరాత్ ॥ ౬

వినాశయామి నిష్కామాన్యే మామారాధయన్తి తాన్ ।

విష్ణ్వాదిషు చతసృషు వాసుదేవమూర్తి రపవర్గప్రదా.

ముఖ్యశ్చతుర్ణామేతేషాముచ్యతే పరమః పుమాన్ ॥ ౭

అపవర్గకరత్వేన వాసుదేవ స్సమీరితః ।
బ్రహ్మాదయస్తతోఽన్యే తు సంసారాహితదృష్టయః ॥ ౮

(సంసారిస్వరూపం తన్మాత్రా చ.)

బ్రహ్మా:—

సంసారీ పురుషః కోఽస్య మాత్రే కే వా పరావరే।
ముక్తః కో యస్య మాత్రే ద్వే న విద్యేతే పరావరే॥ ౯

శ్రీభగవాన్:—

పుణ్యపాపనిమిత్తే యస్సుఖదుఃఖే నిషేవతే।
సాంసారీ సా పరా మాత్రా బ్రహ్మభూయ మితీర్యతే॥ ౧౦
మాత్రా పరా భవే త్తస్య స్థావరత్వమసత్సమమ్।

ముక్తస్వరూపమ్.

సంసారవాసనాతీతం విముక్తం కర్మబన్ధనైః॥ ౧౧
ఆత్మతృప్తముదాసీనం ముక్తమాహుర్మనీషిణః।
సదైక రూపరూపస్య మాత్రా కాపి న విద్యతే॥ ౧౨

బ్రహ్మా:—

కే సంసారం ప్రపద్యన్తే కే చ గచ్ఛన్తి నిర్వృతిమ్।
కౌతూహలం హి భగవన్ బ్రూహి తత్త్వం యథాతథమ్॥ ౧౩

సంసారబన్ధమోక్షౌ.

శ్రీభగవాన్:—

ఫలకామనయా కర్మ విహితం వైదికం భజన్।
బధ్యతే నిస్పృహః కర్మ భజమానో న బధ్యతే॥ ౧౪
జ్ఞానం వైషయికం యస్య చక్షురాదినిబన్ధనమ్।
బధ్యతే స పరే దేవే యస్య జ్ఞానం స ముచ్యతే॥ ౧౫

బ్రహ్మా:—

ముక్తాత్మనశ్చ భవతో భేదః కః పురుషోత్తమ।
ఏతదాచక్ష్వ భగవన్నాతిగుహ్యం యది ప్రభో॥ ౧౬

ముక్తాత్మనః పరమపురుషస్య చ భేదః

శ్రీభగవాన్:—

అహమేవ భవన్త్యేతే న భేద స్తత్ర కశ్చన ।
యథాహం విహరామ్యేవం తథా ముక్తాశ్చ దేహినః ॥ ౧౭

బ్రహ్మా:—

బధ్నన్తి పురుషం కే తే హేతవః కర్మహేతవః ।
కర్మపాశైర్నిగళితాన్పురుషాన్ భ్రామయన్తి యే ॥ ౧౮

బన్ధహేతవః,

శ్రీభగవాన్:—

త్రిభిరేవ గుణైర్వ్యస్తైస్సమస్తైః పూర్వమీరితైః ।
సత్త్వాదిభిః క్రియా చాపి త్రివిధా సమ్ప్రవర్తతే ॥ ౧౯
తయా సంసార మృచ్ఛన్తి పురుషాః పూర్వవృత్తయః ।
ఏవమేవ సుర† శ్రేష్ఠ యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి ॥ ౨౦

బ్రహ్మా:—

కథమేభిర్గుణై ర్యోగః పురుషస్యోపజాయతే ।
కర్మపాశైర్విముచ్యేత మోక్ష్యమాణశ్చ పూరుషః ॥ ౨౧

విషయవశాద్గుణత్రయయోగవియోగౌ.

శ్రీభగవాన్:—

పురుషస్య గుణా యే తే దేహధర్మానువర్తినః ।
విషయస్య వశాదేతే భవన్తి న భవన్తి చ ॥ ౨౨

విషయ స్వరూపప్రశ్నః

బ్రహ్మా:—

కోఽసౌ విషయ ఇత్యుక్తః పురుషాణాం మహేశ్వర ।
యస్య యోగాద్భవన్త్యేతే న భవన్తి చ తే గుణాః ॥ ౨౩

---

† జ్యేష్ఠ.

విషయనిరూపణమ్.

శ్రీభగవాన్:—

త్రిగుణా ప్రకృతిర్బ్రహ్మన్ ‡ విషయో దేహినః స్మృతః ।
తద్యోగాద్బధ్యతే జన్తుస్తద్వియోగాద్విముచ్యతే ॥ ౨౪
జానాతి పురుషో నిత్యం ప్రకృతిం త్రిగుణాత్మికామ్ ।
సా చ ప్రసూతే సతతం నిద్రాలస్యం పృథగ్విధమ్ ॥ ౨౫
స్వరూపం విస్మరత్యేష నిద్రయా వివశస్స్వయమ్ ।
స బద్ధ ఇష్యతే పుంసాం కిం భూయశ్శ్రోతుమిచ్ఛసి ॥ ౨౬

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
జ్ఞానపాదే ముముక్షుసంసారమోచనం నామ
చతుర్థోఽధ్యాయః.

పఞ్చమోఽధ్యాయః

బ్రహ్మా:—

ప్రకృత్యా తస్య సంయోగో జాయతే కేన హేతునా ।
ఏతదాచక్ష్వ భగవన్ రహస్యం దుర్లభం † మమ ॥ ౧

శ్రీభగవాన్:—

ప్రకృత్యా పురుషస్య సంయోగే హేతుః

మన్మాయా కారణం బ్రహ్మన్ననాదిరవినాశినీ ।
యునక్తి పురుషం సైషా ప్రకృత్యా గుణరూపయా ॥ ౨

భగవతః ప్రసాదాత్ ప్రకృత్యా వియోగః

మత్ప్రసాదం వినా తస్య న విరామోఽస్తి కస్య చిత్ ।
యావన్నాహం ప్రసీదామి తావన్మాయా దురత్యయా ॥ ౩

† మతమ్.　　‡ విషయో—స్మృతాః.

పూర్ణకామస్య భగవతః ప్రసాదే నిబన్ధనమ్.

బ్రహ్మా:—

పూర్ణకామస్య దేవస్య ప్రసాదే కిం నిబన్ధనమ్ ।
న జానే కారణం తస్య తన్మే బ్రూహి నిబన్ధనమ్ ॥ ౪

శ్రీభగవాన్:—

వర్ణానామాశ్రమాణాం చ మర్యాదా యా మయాకృతా
తాం యే సమనువర్తన్తే ప్రసాదస్తేషు మే మహాన్ ॥ ౫
తస్మాత్సంసారిణాం పుంసాం మత్ప్రసాదం వినా క్వచిత్ ।
నిశ్శ్రేయసకరం నాన్యద్బుధ్యస్వ కమలాసన ॥ ౬

బ్రహ్మా:—

భగవన్ దేవదేవేశ జానామి పురుషోత్తమ ।
త్వామేవ జగతాం మన్యే స్రష్టారం కమలేక్షణ ॥ ౭
ప్రభవన్తి యతో లోకాః ప్రలయం యాన్తి యత్ర చ ।
భగవన్ తదశేషేణ † జ్ఞాతుమిచ్ఛామి శంస మే ॥ ౮

సృష్ట్యాదినిరూపణమ్.

శ్రీభగవాన్ :—

ప్రకృతిః పురుషశ్చోభే మమ రూపే దురత్యయే ।
అనుప్రవిశ్య ద్వితయం క్షోభయామ్యహమిచ్ఛయా ॥ ౯
ప్రకృతి స్త్రిగుణా బ్రహ్మన్ననాదిరవినాశినీ ।
పురుషాధిష్ఠితా సూతే స్థావరాణి చరాణి చ ॥ ౧౦
గుణసామ్యాత్మన స్తస్మాత్పురుషాధిష్ఠితాత్మనః ।
అజాయత మహత్తత్త్వం త్రివిధం త్రివిధైర్గుణైః ॥ ౧౧
అహఙ్కార స్తతో జాత స్తస్య త్రిస్రో విధాః స్మృతాః ।
వైకారికస్తైజసశ్చ ‡ భూతాదిశ్చేతి తత్త్రిధా ॥ ౧౨

† శ్రోతుం. ‡ తామసశ్చేతి.

వైకారికాదహఙ్కారాత్సాత్త్వికాః పఞ్చ జజ్ఞిరే ।
జ్ఞానేన్ద్రియాణి పఞ్చైవ రాజసాత్తైజసాత్పునః ॥ ౧౩
కర్మేన్ద్రియాణి జాతాని భూతాదేస్తామసాదథ ।
శబ్దతన్మాత్రమభవత్తచ్చాకాశమజీజనత్ ॥ ౧౪
స్పర్శతన్మాత్రమాకాశాత్తస్మాద్వాయురజాయత ।
రూపమాత్రం తతో వాయోస్తస్మాదగ్నిరజాయత ॥ ౧౫
రసమాత్రమజస్యగ్నేస్తస్మాదాపః ప్రజజ్ఞిరే ।
గన్ధతన్మాత్రమద్భ్యోఽపి గన్ధమాత్రాత్తథా మహీ ॥ ౧౬
శబ్దైకగుణమాకాశం శబ్దస్పర్శగుణోఽనిలః ।
శబ్దస్పర్శౌ తథా రూపం తద్వదగ్నేరుదాహృతమ్ ॥ ౧౭
౧ శబ్దస్స్పర్శో రసో రూపం చాతుర్గుణ్యమపాం స్మృతమ్ ।
శబ్దస్పర్శౌ రూపరసౌ గన్ధః పఞ్చగుణా మహీ ॥ ౧౮
నానావీర్యాః పృథగ్భూతాస్తే సృష్టాస్సంహతిం వినా ।
నాశక్నువన్ప్రజాస్స్రష్టుం తతస్తే సంహతాస్స్వయమ్ ॥ ౧౯
మహదాది విశేషాన్తాః ప్రధానపురుషేరితాః ।
అణ్డం మమాంశభూతస్య పద్మనాభస్య పద్మజ ॥ ౨౦
నాభేరజాయత తతో జగద్యోనిరభూద్భవాన్ ।
సర్గాదౌ ప్రకృతేరేవముద్భూతమఖిలం జగత్ ॥ ౨౧
లీయతే ప్రకృతావేవ కల్పాన్తే కమలాసన ॥

బ్రహ్మా:—

మన్యే త్వయా జగత్సృష్టం విధృతం చ త్వయా విభో ।
కాలరూపస్త్వమేవైకః కల్పాన్తే సఞ్జహార్థ చ ॥ ౨౨

---

౧ శబ్దస్పర్శౌ రూపరసౌ.

ఇదానీం వద మేజ్ఞానం బ్రహ్మసిద్ధిదమచ్యుత ।
యజ్జ్ఞాత్వా న పునర్జన్మ మరణం భవబన్ధనమ్ ॥ ౨౩

బ్రహ్మజ్ఞానద్వైవిధ్యమ్

శ్రీ భగవాన్:—

జ్ఞానం ద్వివిధమాఖ్యాతం సత్త్వాఖ్యం చ క్రియాత్మకమ్ ।
౧ సత్త్వాఖ్యస్య క్రియాఖ్యేన సిద్ధిరవ్యభిచారిణీ ॥ ౨౪

బ్రహ్మా:—

జ్ఞానం క్రియాత్మకం తావత్ వద కీదృగ్విధం ప్రభో ।
యేనాభ్యస్తేన సత్త్వాఖ్యం యాస్యామి బ్రహ్మ ౨ సిద్ధిదమ్ ॥

సత్త్వక్రియాత్మకజ్ఞానలక్షణమ్

శ్రీ భగవాన్:—

యమశ్చ నియమ ౩ శ్చైవ క్రియాఖ్యం ద్వివిధం స్మృతమ్ ।
తాభ్యాం జ్ఞానంచ సత్త్వాఖ్యం ప్రాప్నోత్యేవ న సంశయః ॥ ౨౬

బ్రహ్మణ్యభిన్నం సత్త్వాఖ్యం జ్ఞానాజ్ జ్ఞేయమవాప్యతే ।
౪ జ్ఞానాన్ముక్తః పరానన్దే పరమాత్మని ౫ పద్మజ ॥ ౨౭

బ్రహ్మా:—

బ్రహ్మప్రాప్తౌ ౬ త్వయా సమ్యగుపాయః కథితః పురా ।
ఇదానీం దేవ దేవేశ బ్రూహి మే బ్రహ్మలక్షణమ్ ॥ ౨౮

బ్రహ్మలక్షణమ్

శ్రీ భగవాన్:—

ఆనన్దలక్షణం బ్రహ్మ నాదరూపమవిక్రియమ్ ।
క్లేశాదిభిరసంస్పృష్టం నిష్క్రియం నిర్వికల్పకమ్ ॥ ౨౯

౧ తత్త్వాఖ్యస్య ఇతిక్వచిత్. ఇతః ప్రభృతిశ్లోకేషు సత్త్వశబ్దస్థానే సత్తా శబ్దః కోశాన్తరే దృశ్యతే, ౨ సాధనమ్, ౩ శ్చేతి క్రియాచ ద్వివిధా స్మృతా, ౪ జ్ఞేయాత్, ౫ పరధామని, ౬ ప్రాప్తుమ్.

అద్వన్ద్వమనవచ్ఛిన్నం స్వసంవేద్యం నిరఞ్జనమ్ ।
సుసూక్ష్మం స్వవశం స్వైరం స్వయం జ్యోతి ౧ రనాదిమత్ ॥

అనన్తమక్షయం శాన్తమస్పృష్టాన్తమవృద్ధిమత్ ।
ధ్రువమేకం ౨ సదానన్దం చిద్రూపం సర్వగం పరమ్ ॥ ౩౧

గతాగతవినిర్ముక్తం వాసుదేవాహ్వయం విభు ।
ప్రభవం సర్వభూతానామీశ్వరం పురుషోత్తమమ్ ॥ ౩౨

స్వభావనిర్మలం నిత్యం నిస్తరఙ్గం నిరాకులమ్ ।
నిర్మర్యాదం గుణాతీతం సగుణం సర్వకామదమ్ ॥ ౩౩

హీనవర్ణైరసంసేవ్యం మోక్షమార్గైరతర్కితమ్ ।
అధ్యేయం ధ్యేయమాశ్చర్యమవాఙ్మనసగోచరమ్ ॥ ౩౪

షాడ్గుణ్యవిగ్రహం సర్వశక్తి ౩ స్వాశ్రయమాశ్రితమ్ ।
భూతేశం భూతకృద్భూతం తమసః ¶ పరతః స్థితమ్ ॥ ౩౫

౪ ప్రధానం ప్రకృతేరన్యద్భోగ్యం భోక్తృ నిరఙ్కుశమ్ ।
ప్రమాణప్రత్యయాతీతం సర్వతోఽక్షిశిరోముఖమ్ ॥ ౩౬

సర్వతః పాణిచరణం సర్వమావృత్య ౫ విష్ఠితమ్ ।
బహిరన్తస్థితం వ్యాపి * సర్వతన్త్రానుశాసనమ్ ॥ ౩౭

అజమోఙ్కారమవ్యక్తం మూలమన్త్రాత్మకం శివమ్ ।
౬ మాయారూపఞ్చ మాయాభి ౭ ర్నిత్యతృప్తమణోరణు ॥ ౩౮

మహతోఽపి మహత్ స్థూల ౮ మతులం మృదు దీప్తిమత్ ।
అమూర్తం మూర్తమోజస్వి చిద్ఘనం ౯ నిరుపద్రవమ్ ॥ ౩౯

---

౧ రనామయం. ౨ చిదానన్దమ్. ౩ స్థానసమాశ్రితమ్. ¶ పారమాస్థితమ్. ౪ ప్రధానాత్. ౫ తిష్ఠతి. * సర్వతన్త్రస్తుతిశాలినమ్. ౬ మాయాతీతం. ౭ అనాయాసమ్. ౮ సద్వక్రమృజు. అమృతం మృదు. ౯ నిరపాశ్రయం.

పశ్యన్నిత్థం పరం బ్రహ్మ పరేణ జ్ఞానచక్షుషా।
యోగయుక్తస్సదా మర్త్యః ప్రాప్నోతి చ పరం పదమ్॥ ४०

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
జ్ఞానపాదే ౧ బ్రహ్మలక్షణం నామ
పఞ్చమోऽధ్యాయః.

షష్ఠోऽధ్యాయః

బ్రహ్మా:—

సర్వతః పాణిపాదాది బ్రహ్మణో రూపమీరితమ్।
అరూపస్యాపి తత్సర్వం కథయస్వ యథాతథమ్॥ ౧

భగవతస్సర్వతః పాణిపాదాదిత్వ నిర్వచనమ్.

శ్రీభగవాన్:—

చరాచరమిదం కృత్స్నమాక్షిప్తం పరమాత్మనా।
యత స్తత్సర్వపాణిత్వం తస్య లక్షణముచ్యతే॥ ౨

దేశకాలావిశేషేణ సంయుక్తం పరమేష్ఠినా।
యోగపద్యేన సతతం సర్వతః పాత్ప్రభుస్స్మృతః॥ ३

తిర్యగూర్ధ్వమధశ్చైవ వ్యాప్యర్కస్త్వా భాసయతే జగత్।
రవిర్యథా తథా కృత్వా విశ్వతశ్చక్షురుచ్యతే॥ ४

సర్వం పురస్థితం తస్య వస్తుజాతం యత స్తతః।
విశ్వతో ముఖతా తస్య బ్రహ్మణః కమలాసన॥ ५

౧ ఆనన్దలక్షణమ్.

జ్ఞానేన్ద్రియాణి సర్వాణి శ్రియన్తే శిర ఉత్తమమ్ ।
తథా జ్ఞానాశ్రయత్వేన జ్ఞేయస్సర్వశిరాః ప్రభుః ॥ ౬

విదూరమవిదూరస్థం తథా వ్యవహితేతరే ।
శృణోతి శబ్దసఙ్ఘాతం తేనాసా సర్వతశ్శ్రవాః ॥ ౭

భిన్నో వహ్నిరయః పిణ్డాదభిన్న ఇవ దృశ్యతే ।
తద్వద్వ్యక్తాద్బహిర్భూతోఽప్యవ్యక్తమావృత్య తిష్ఠతి ॥ ౮

౧ ఆదర్శే నిర్మలే యద్వదన్తస్థా ప్రతియాతనా ।
దృశ్యతే తత్ర తద్వత్స్యాద్విభోరవ్యక్తరూపతా ॥ ౯

నేన్ద్రియాధీనవిజ్ఞానో రూపాదిషు చతుర్ముఖ ।
భగవానముతో హేతోస్సర్వజ్ఞః కథితో బుధైః ॥ ౧౦

పరమేణ మహత్త్వేన సంయోగాత్పరమాత్మనః ।
వ్యాపిత్వముచ్యతే విష్ణోరీశ్వరస్య ౨ మనీషిభిః ॥ ౧౧

అనాదిత్వమజత్వేన తథైవానన్తతా విభోః ।
పరోక్షత్వేన సర్వేషామసదిత్యుచ్యతే నృభిః ॥ ౧౨

అసంవిద్విషయో బ్రహ్మన్ గన్ధః పుష్పాదికే యథా ।
త్రిభిర్గుణైరబద్ధోఽపి బద్ధవత్తేషు తిష్ఠతి ॥ ౧౩

యథా పుష్కరపర్ణేషు స్వచ్ఛమమ్భః ప్రతిష్ఠితమ్ ।
అన్తర్బహిరభివ్యాప్య తిష్ఠత్యేకో మహార్ణవే ॥ ౧౪

నిమగ్నస్యైవ కుమ్భస్య బహిరన్తరపాం స్థితిః ।
పరక్షేత్రజ్ఞయోరైక్యమాత్మనో శ్రుతిచోదితమ్ ॥ ౧౫

క్షేత్రజ్ఞస్యాస్య బాహుల్యం దేహభేదాత్ప్రతీయతే ।
ఏకస్యైవహి బిమ్బస్య దర్పణేషు యథా తథా ॥ ౧౬

---

౧ ఆదర్శో నిర్మలో యద్వన్తర్లీనేన తిరోహితః. ౨ మహర్షిభిః.

భూతాది పఞ్చసఙ్ఘాతం క్షేత్రం తత్ర వ్యవస్థితః ।
జీవోయ స్తం విదుః ప్రాజ్ఞాః క్షేత్రజ్ఞం పరసంజ్ఞితమ్ ॥ ౧౭

అబుద్ధిబోధ్యమస్పృష్టం ౧ వ్యక్తస్యోపరి విష్ఠితమ్ ।
పరాత్పరతరం విష్ణుం సూరయో జ్ఞానచక్షుషా ॥ ౧౮

విదన్తి న తదజ్ఞానాత్ జ్ఞానగోచరమక్షరమ్ ।
పరస్య వ్యాపినో దేహచలనాద్యా న విభ్రమః ॥ ౧౯

యథా ఘటస్థమాకాశం నీయమానే ఘటే మతిః ।
యాతీతి వస్తుతో నైవ భేదోఽస్తి పరజీవయోః ॥ ౨౦

పద్మపత్రసహస్రేషు సూచీభిన్నేష్వను క్రమాత్ ।
సూక్ష్మత్వాత్కాలభేదస్తు యథా నైవోపలభ్యతే ॥ ౨౧

తథైవ పరమాత్మాయం ౨ నామ్నాఽణుః పరికీర్తితః ।
దూరస్థమజ్ఞాః పశ్యన్తి హృత్పద్మే విష్ఠితం సదా ॥ ౨౨

వితత్య వాయురాకాశం యథైక స్తిష్ఠతి ప్రభుః ।
తథా చరాచరం విశ్వం వ్యాప్య తిష్ఠత్యజస్స్వయమ్ ॥ ౨౩

౩ సృష్టిం సంహర్తుమీశానో రశ్మీనభ్యుదితో రవిః ।
యథా తథా జగత్సర్వం సృష్టిం హర్తుం ప్రభుర్హరిః ॥ ౨౪

స్వం పరం చాపి విషయం ప్రకాశయతి చిద్ఘనః ।
యథా ప్రదీపస్స్వస్యాపి ఘటాదేశ్చ ప్రకాశకృత్ ॥ ౨౫

వర్ణైస్సితాదిభిర్హీన స్తద్వద్భాసయతే ౪ హరిః ।
షడ్భిర్గుణైరన్వితత్వాత్ జ్ఞానాదిభిరనశ్వరైః ॥ ౨౬

౧ అవ్యక్తోపరి. ౨ విజ్ఞానాత్. విజ్ఞాతః. ౩ క్వచిత్ కోశే అయం శ్లోకః 'స్వంపరమ్' ఇత్యస్మాదనన్తరం దృశ్యతే. 'వర్ణైః' ఇత్యాద్యర్ధం చ నాస్తి. ౪ తద్వ్యాఖ్యాస్యతే.

భగవాన్ కథితస్సద్భిః పరమాత్మా జగన్మయః ।
దధ్ని సర్పిస్తిలే తైలం మాధుర్యం చ గుడాదిషు ॥ ౨౭
అభిన్నం తత్వతో ద్రవ్యాదమూర్తం తత్ర చ స్థితమ్ ।
ఉపలమ్భన ౧ సామర్థ్యాద్దృశ్యతే న తదీక్ష్యతే ॥ ౨౮
అజో ఽప్యమూర్తిస్సర్వేషామన్తరాత్మా పరః పుమాన్ ।
జ్ఞానినాం భావనాయోగాదుపలబ్ధిపథం గతః ॥ ౨౯

బ్రహ్మా:—

చరాచరేషు సర్వేషు యద్వస్తు వ్యాప్య తిష్ఠతిమ్ ।
౨ అమూర్తమపృథగ్భూతం స్వసంవేద్యం విదన్తి కే ॥ 3౦
విద్యయా భగవన్మహ్యం తానాచక్ష్వ యథాతథమ్ ।

పఞ్చరాత్రవిధిదీక్షితానాం విష్ణుమాయోత్తరణమ్.

శ్రీ భగవాన్:—

పఞ్చరాత్రోక్తమార్గేణ యే దీక్షాం చక్రుషణ్ణతే ।
కృత్వా సమర్చనం విష్ణోః ద్వాదశాక్షరవిద్యయా ॥ 3౧
ఆరాధయన్తి శాస్త్రోక్తవిధినా దేశికోత్తమాః ।
తేషాం హృదమ్బుజే సాక్షాదావి 3 రాస్తే పరః పుమాన్ ॥ 3౨
తరన్తి విష్ణుమాయాం తే న తరన్తీతరే జనాః ॥

బ్రహ్మా.—

వస్తు ౪ సాక్షాత్కృతం కీదృగ్లక్షణం తస్య కీదృశమ్ ।
భగవన్ కథ్యతాం సర్వం మయి చేదస్త్యనుగ్రహః ॥ 33

నిదిధ్యాసితవస్తు స్వరూపమ్.

శ్రీ భగవాన్:—

వాలాగ్రశతభాగస్థం ప్రధాన పురుషాత్మకమ్ ।
గమనాగమనైర్హీనమణిష్ఠం తదణోఽపి ॥ 3౪

---

౧ సాన్నిధ్యాత్. ౨ అమూర్తం చ పృథగ్భూతమ్. 3 రస్తి.
౪ వస్తుసాక్షాత్కృతిః.

మహిష్ఠం మహతో వస్తు పరమానన్దవిగ్రహమ్ ।
వృద్ధిక్షయవినిర్ముక్తం సర్వగం సంవిదాత్మకమ్ ॥ ౩౫
సద్రూపం ప్రణవా ౧ వేద్యమప్రతర్క్యం ప్రమాణవత్ ।
ఏవం ౨ వస్తు చ కాంక్షన్తే హృదయే యోగినస్సదా ॥ ౩౬

(తస్యస్థూలాదిరూపేణ త్రైవిధ్యమ్.)

స్థూలం సూక్ష్మం పరం తస్య త్రివిధం రూపమీరితమ్ ॥

స్థూలాదీనాం లక్షణం.

స్థూలం తత్సకలం జ్ఞేయం సూక్ష్మం సకలనిష్కలమ్ ॥ ౩౭
పరం నిష్కలమేవస్యాద్రూపం కమలసమ్భవ ।
రూపం సహస్రశీర్షాది సకలం పరమాత్మనః ॥ ౩౮
౩ తేజఃపుఞ్జమివాభాతి రూపం సకలనిష్కలమ్ ।
సచ్చిదానన్దరూపాది రూపం నిష్కలసంజ్ఞితమ్ ॥ ౩౯

ప్రకృతి వికృతి నిరూపణమ్.

ప్రకృతిర్వికృతిశ్చ స్వే స్వే రూపే పరమాత్మనః ।
సత్త్వాదిగుణసంభూతాః ప్రకృతిర్వికృతిః పునః ॥ ౪౦
పురుషః పరమాత్మాఖ్యస్తేనేయం త్రిగుణాత్మికా ।

పరమాత్మాధిష్ఠితాయాః ప్రకృతేర్జగత్సర్గాదిః.

అధిష్ఠితా జగత్సర్వం ప్రసూతే చేతనాత్మకమ్ ॥ ౪౧
సంహరత్యపి తత్సర్వం నియోగాదేవ తస్య సా ।

సపరమాత్మా నారాయణః.

ఏక ఏవ పరో దేవో నానాశక్తి సమన్వితః ॥ ౪౨

---

౧ వేద్యం ప్రతర్క ప్రణవాన్వితమ్. ౨ రూపధరం దేవమ్. వస్తు చ జ్ఞాత్వా ధ్యాన ఇతి పాఠద్వయీ. ౩ తేజఃపుఞ్జం సపాదాదిరూపమ్.

కరోతి సర్గసంహారౌ స చ నారాయణస్స్మృతః।
నానాదిక్కైః ♦ పురద్వారైర్యథా పురనివాసినః॥ ౪౩
అన్తర్విశన్తి యద్వచ్చ పురుషాః పురుషం పరమ్।
ఉపాసకా * విశన్త్యన్తర్విద్యయా పరయా సదా॥ ౪౪

**బ్రహ్మరన్ధ్రాదిషు రుక్మాభత్వాదిగుణవిశిష్ట-
బ్రహ్మస్వరూప ధ్యాతుర్దగ్ధ
కల్మషస్య బ్రహ్మప్రాప్తిః.**

జ్యోతిర్మణ్డలమధ్యస్థం రుక్మాభం పురుషం పరం।
హృత్పద్మకర్ణికారూఢం శఙ్ఖచక్రగదాధరమ్॥ ౪౫
చతుర్భుజం భావయన్తి ‡ స్థానేష్వేతేషు యోగినః।
బ్రహ్మరన్ధ్రే భ్రువోర్మధ్యే నాభిచక్రే గలావటే॥ ౪౬
జిహ్వాగ్రే తాలుమధ్యే చ భావయన్తో యతేన్ద్రియాః।
పూర్వజన్మకృతం కర్మ దగ్ధ్వా యాన్తి సనాతనమ్॥ ౪౭

నిష్కామకర్మిణామన్యేషామపి బ్రహ్మప్రాప్తికథనమ్.

విష్ణోరారాధనపరాః పఞ్చకాలపరాయణాః।
అష్టాఙ్గయోగ § సిద్ధాశ్చ ద్వాదశాక్షరచిన్తకాః॥ ౪౮
† వాసుదేవాశ్రియా మర్త్యా వాసుదేవ పరాయణాః।
సర్వపాపవిశుద్ధాశ్చ యాన్తి బ్రహ్మ సనాతనమ్॥ ౪౯

ముక్తాత్మపరమాత్మనోస్సదృష్టాన్తం భేదగర్భాభేదనిరూపణమ్

వర్షధారాః పృథగ్భూతాః పతన్త్యో ౧ దివి మేఘతః।

♦ నవద్వారైః. * విశన్త్యన్యే తన్మయ్యా. ‡ భావరూపమయోగినః. § నిష్ఠాశ్చ.
† వాసుదేవాశ్రయః —యాతి ఇత్యేక వచనాన్తః పాఠః. ౧ జవతోదివః.

భూమావైక్యం యథా యాన్తి తద్వద్బ్రహ్మణి యోగినః॥ ౫౦
అర్ణోఽ నదీనాం బహుధా ౧ తత్స్వరూపాది భేదవత్।
ప్రవిష్టం వారిధేర్వారి నోదకాద్వ్యతిరిచ్యతే॥ ౫౧
తథైవ బ్రహ్మణి పరే ముక్తాత్మానశ్చతుర్ముఖ।
ఏకీభావేన తిష్ఠన్తి తత్సాలోక్యం యథా భవేత్॥ ౫౨
ఏతద్రహస్యముదితం నిషత్సూపనిషత్సు చ।
౨ యోగః ప్రకాశితస్తుభ్యం మయా కమలసమ్భవ॥ ౫౩

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
జ్ఞానపాదే బ్రహ్మప్రాప్త్యుపాయకథనం నామ
షష్ఠోఽధ్యాయః

—:○()○:—

౧ సరోరూపాది. ౨ ఉక్తం ప్రకాశితం.

సప్తమోఽధ్యాయః

బ్రహ్మప్రాప్తిసాధనజ్ఞానోత్పత్తికారణప్రశ్నః.

బ్రహ్మా—

బ్రహ్మణః ప్రాప్త్యుపాయస్య జ్ఞానస్యో * త్పత్తికారణమ్।
ఉచ్యతాం తదశేషేణ ప్రసాదో మయి చేత్తవ। ౧

శ్రీ భగవాన్—

నిష్కామకర్మభిర్నిర్మలీకృతచిత్తస్య బ్రహ్మజ్ఞానోత్పత్తినిరూపణమ్

బాహ్యేష్వరాగరహితం నిర్మలం తస్య జాయతే।
విజ్ఞానం యస్య భగవత్సమారాధనకర్మభిః॥ ౨
అనాద్యవిద్యావిలయో యోగాఙ్గైశ్చ యమాదిభిః।
౧ శౌచమిజ్యా తపశ్చర్యా స్వాధ్యాయాభ్యసనం తథా॥ ౩
బ్రహ్మచర్యం మితాహారో మౌనమిన్ద్రియనిగ్రహః।
అహింసా చోపవాసశ్చ స్నానం తీర్థనిషేవణమ్॥ ౪
వైరాగ్యం పుత్రదారేషు దుష్టాహారవివర్జనమ్।
అక్రూరతా వృద్ధసేవా క్షమా ౨ మైత్ర్యనృశంసతా॥ ౫
పరదారపరస్వేషు వైముఖ్యం శాస్త్రసేవనమ్।
అసక్తతా ౩ భోగ్యవస్తుష్వేతైశ్చిత్తప్రసాధనైః॥ ౬
జ్ఞానం ప్రత్యఙ్ముఖం జాతం తేన జానన్తి తత్పదమ్।
యత్ప్రాప్య న నివర్తన్తే జన్మమృత్యువివర్జితాః॥ ౭

---

* త్పాద. ౧ ఇదమర్ధం క్వచిన్న. ౨ మైత్ర్యాదయస్తథా. ౩ భోజనాదావేతైః.

పురుషాః ౧ కర్మనిరతా ౨ జ్ఞాన విజ్ఞానజన్మని।

జీవస్య సంసారహేతు నిరూపణమ్

సంసారహేతు ౩ మధునా కథయామి చతుర్ముఖ॥ ౮
శుభాశుభాత్మకం కర్మ కృత్వా మాయావశం గతాః।
౪ భోగాయతనమాస్థాయ తత్తత్కర్మ ౫ ప్రవాహజమ్॥ ౯

మోక్షసంసారౌ ప్రతి జ్ఞానాధిక్య కర్మాధిక్యయో ర్హేతుతా

దుఃఖం సుఖం వా పురుషా భుఞ్జతే ౬ నియతేన్ద్రియాః
సంసృతిస్సా చతుర్వక్త్ర తస్యాః కర్మైవ కారణమ్॥ ౧౦
ముక్తిర్జ్ఞానాధికే తస్యాస్సంసృతేరాత్మనో భవేత్।
౭ కర్మాధికే పునస్సైవ జాయతే నిరవగ్రహా। ౧౧
సంసారహేతుభూతం తత్కర్మ జ్ఞానేన నశ్యతి।
క్షీణే కర్మణి సంసారహేతౌ ముక్తి ౮ రనన్తరా॥ ౧౨
కల్పతే సంసృతిః ౯ కర్మహేతు రుక్తా వినిశ్చితా।
కరోతి కర్మ చావిద్యావివశః పురుషస్స్వయమ్॥ ౧౩

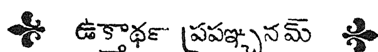
సత్వరజస్తమసాం శుభాశుభకర్మహేతుత్వమ్

గుణా ఏవ త్రయో విద్యా సమాసవ్యాసవృత్తయః।
౧౦ తైరేవ కురుతే కర్మ శుభం వా యది వాశుభమ్॥ ౧౪
తైస్త్రిభిర్వివిధా నిద్రా జాయతే కర్మకారణమ్।

---

౧ కథితో హేతురితి. ౨ జాతా విజ్ఞాన. ౩ బన్ధత్వమ్. ౪ భోగాఙ్గాం తనుమ్. ౫ ప్రభావజమ్. ౬ యే త్వతన్ద్రితాః, ౭ ధర్మాధికైః పునస్త్వేవం జాయతే నిరవగ్రహః. ౮ రనన్తరమ్. ౯ కర్మరూపా హేతుర్వినిశ్చితా—కర్మహేతు ముక్తా వినిశ్చితా— ఇతి చ పాఠః. ౧౦ తైనైవ.

సైషాఽవిద్యా చ మాయా చ కథ్యతే కోవిదోత్తమైః॥ ౧౫
సత్త్వాత్సుఖమయీ నిద్రా రజసః కర్మసఙ్కులా।
తమసో మోహినీ సా చ తాభిర్నిగలితః పుమాన్॥ ౧౬
సంసారే ౧ రతోఽవశః కర్మ కరోతి జనికారణమ్।

ఉక్తార్థప్రపఞ్చనమ్

సత్త్వాదిగుణసంయుక్తం మనో భూతేషు పఞ్చసు॥ ౧౭
౨ ప్రయుక్తం పఞ్చధా ౩ భిన్నం ప్రసూతే బహుధా ౪ క్రియాః।
మనస్సత్త్వగుణోపేతం ౫ పృథివీస్థం యదా భవేత్॥ ౧౮
తదా కరోతి పృథివీఖననాదిక్రియాం నరః।
ఆరాధయేత్ప్రతిచ్ఛాయాం ౬ పాలనాయ నృణాం తథా ౧౯
రజసిస్థే ప్రాణహింసాం మృగయాబుద్ధిమేవ చ।
తమసిస్థే తు హృదయే చ్ఛేదనం భేదనం తథా॥ ౨౦
అభిచార వశీకార పరస్వహరణాదికమ్।
సత్త్వస్థేఽప్సు జలక్రీడా జలపానం చతుర్ముఖ॥ ౨౧
నదీతరణమిత్యాది కరోతి వివశః పుమాన్।
౭ రజసా చ జలద్రోణ్యామవగాహో నిమజ్జనమ్॥ ౨౨
సేతుబన్ధం సముద్రాదౌ బాహుభ్యాం తరణం తథా।
తమసిస్థే ౮ తు మనసి జలతీరే విమోచనమ్॥ ౨౩
కూపే ౯ వా పతనం శ్వభ్రే కరోతి పురుషస్సదా।
౧౦ మనస్తేజసి సత్త్వస్థే సూర్యచన్ద్రాది దర్శనమ్॥ ౨౪

౧ రాదవశ. ౨ ప్రవృత్తమ్. ౩ భిన్నాం— ౪ క్రియామ్. ౫ పృథివ్యాం చ. ౬ పాలనం వా. పాలనాయామ్. తృణం తథా. ౭ రజసిస్థే. ౮ మనస్యప్సు. ౯ వాపి తలె. ౧౦ అగ్నౌ తేజసి. హృది తేజసి.

పటుత్వముష్ణభావశ్చ రత్నహేమాది దర్శనమ్।
కరోతి రజసి ప్రాప్తే ఖడ్గహస్తస్సము ౧ త్థితః॥ ౨౫
మృగాన్హన్తి తథా ముష్టిదణ్డైశ్చ భృశతాడనమ్।
తమసిస్థే మనస్యగ్నౌ రక్తపుష్పాదిషు స్పృహా॥ ౨౬
శ్వసనస్థే గుణే సత్వే శీఘ్రయానం చ నర్తనమ్।
గానం ప్రలాపనం కర్మ కరోతి రజసి స్థితే॥ ౨౭
౨ చిత్తే గజాశ్వారోహాది తథోర్ధ్వగమనాదికమ్।
తమోగుణస్థే మనసి ప్రాసాదారోహణాదికమ్॥ ౨౮
చిత్తే వ్యోమని సత్వస్థే నిరాభాసం నిరాశ్రయమ్।
గమనం రాజసే చిత్తే దృష్టం జాగర్తి యత్నునః ౨౯
స్వాపే తదీక్షితం సర్వం మానసే ౩ తమసి స్థితే।
సర్వదృష్ట వదా ౪ త్మాయం సుఖదుఃఖం న బుధ్యతే॥ 30
ఏవం బహువిధం కర్మ పుమాన్ మాయా ౫ వశఙ్గతః।
కరోతి త్రిగుణైర్యుక్తః కర్మభిస్తైః పుమానయమ్॥ 3౧
సంసారే ౬ పి గతో జన్మ నాశం చ ప్రతిపద్యతే।
యదా ప్రసాదసుముఖః పరమాత్మా సనాతనః॥ 3౨
తదా మాయావి ౭ ముక్తశ్చ యోగయుక్తో జితేన్ద్రియః।
విజ్ఞానేన పరం బ్రహ్మ ప్రాప్నోతి సుఖలక్షణమ్॥ 33

❧ జీవస్య గుణత్రయ యోగాయోగకారణనిరూపణమ్. ❧

బ్రహ్మా—

ఏభిర్గుణైస్తథా యోగో వియోగో వా కథం భవేత్॥

౧ ద్యతః. ౨ నరో. ౩ జ్ఞానవర్జితః. ౪ త్మానం. ౫ వశానుగః. ౬ పత తే. ౭ ముక్తస్సన్.

శ్రీ భగవాన్—

పురుషస్య గుణా ఏతే త్రయోఽపి కమలాసన॥ ౩౪
మాయాయోగవియోగాభ్యాం భవన్తి న భవన్తి చ।
మాయానపాయినీ నిత్యా మయి తిష్ఠతి శాశ్వతీ॥ ౩౫
మాయావశంగతాస్సర్వే భ్రమన్త్యజ్ఞానమోహితాః।
బ్రహ్మాదయోఽపి కిముత దేవాద్యాః కమలాసన॥ ౩౬

భగవత్ప్రసాదాన్మాయానివృత్తిః.

౧ మత్ప్రసాదావసానా యా మదధీనా వినశ్యతి।
మాయాయోగేన బధ్యన్తే ముచ్యన్తే తాం ౨ జయన్తి యే॥ ౩౭

భగవత్ప్రసాదకారణనిరూపణమ్

బ్రహ్మా—

పరిపూర్ణస్య భగవన్ ప్రసాదస్తవ కింకృతః।
న ౩ వేద్మి కారణం తత్ర తన్మే బ్రూహి యథాతథమ్॥ ౩౮

శ్రీ భగవాన్—

శ్రద్ధా భక్తిస్సమాధిశ్చ మయి సమ్యక్సమర్పితా।
కారణం శాస్త్రదృష్టేన విధినా నాన్యథా భవేత్॥ ౩౯
సర్వేషాం మోక్ష్యమాణానాం కారణత్రయమీరితమ్।
తైర్వినా సంసరన్త్యన్యే మాయాపర౪వశా జనాః॥ ౪౦

శ్రద్ధాభక్తిసమాధీనాం విషయవిశేషనైయత్యమ్

మమావతారరూపాణి బుద్ధ్వా సృష్టాని మన్ముఖాత్।

---

౧ ప్రసాదాదేవ సా మాయా. ప్రసాదాదేవ మాయాయాః. ఇతి చ కోశాన్తరే. ప్రసాదాదేవ సా మాయా. ఇతి క్వచిత్. ౨ తరన్తి. ౩ విధిః. ౪ వశఙ్గతాః.

౧ అధర్మస్యోపశాన్త్యర్థం ధర్మ కామ ప్రవృద్ధయే॥ ౪౧
బహూని బోద్ధుం యోగ్యాని త్రయం తత్ర సమాచరేత్।
సర్వాకారవినిర్ముక్తం రూపం యత్పరమాత్మనః॥ ౪౨
దుర్విజ్ఞానం తదేతేషాం ౨ శ్రద్ధాదీనామగోచరమ్।
ముక్తికారణముద్దిష్టం బ్రహ్మన్ భూయః కిమిష్యతే॥ ౪౩

చేతనాచేతనయోరభిన్నకారణత్వ నిరూపణమ్

బ్రహ్మా—

అచేతనం చేతనం చ రూపం స్రష్టుం సమీక్ష్యతే।
కిమేకయోని స్సా సృష్టి ర్యోనిభేదః కిమేతయోః॥ ౪౪

శ్రీ భగవాన్—

అభిన్నమేకమవ్యక్తం ౩ రూపం తత్పర మాత్మనః।
అవిభక్తం విభక్తం చ దధ్ని సర్పిరివ స్థితమ్॥ ౪౫
అవ్యక్తం వ్యక్తిమాపన్నం కదాచిత్పురుషేచ్ఛయా।
మహాన్ జాత స్తతోవ్యక్తాదహఙ్కార స్తతోఽజని ॥ ౪౬
౪ అహఙ్కారాన్మనో జాతం తన్మాత్రా పఞ్చకం తతః।
ఇన్ద్రియాణి దశైకం చ సమజాయత పద్మజ॥ ౪౭
మహాభూతం పృథివ్యాది పఞ్చకం తదనన్తరమ్।
అచేతనాచ్చేతనాచ్చ సృష్టిరేవముదాహృతా॥ ౪౮

గుణత్రయవశాదుత్తమాధమమధ్యమభావోత్పత్తిః.

త్రిభిరేవం గుణైరేతై రుత్తమాధమమధ్యమాః।

---

౧ అధర్మోత్థాన. ౨ మత్స్యాదీనామగోచరమ్। ముక్తికారణ మిత్యుక్తమ్.
౩ రూపేణ పరమాత్మనః. ౪ తన్మాత్రపఞ్చకం జాతమహఙ్కారాన్మన స్తతః.

జాయన్తే కారణవశాత్తాన్సృష్టిమిమి కృష్టిమాదహమ్॥ ౪౯

తేషాం స్వరూపమ్

భావేషు తేషు భూయిష్ఠం సత్వం శ్రేయాం శ్చతుర్ముఖ।
భూయిష్ఠరాజసో మధ్యో జఘన్య స్తమసాధికః॥ ౫౦

ఉత్తమసత్వభావార్చనాయాః భోగమోక్ష సాధనత్వమ్

తత్ర సత్వాధికై ర్భావై ౧ రర్చనా మమ తోషిణీ।
భోగో వాప్యపవర్గో వా ఫలం తేషాం యథేప్సితమ్॥ ౫౧

రజస్తమోభావయోః క్షయిఫలత్వమ్

౨ రజసాధిక భావేన ౩ యజన్తే యే ద్విజాతయః।
౪ తేషాం త్రివిష్టపే వాసః పునరావృత్తిలక్షణః॥ ౫౨
సంసృతిశ్చ క్షయే తస్య యజన్తే యె తమోఽధికాః।
తేషాం భువస్థలే వాసః క్షయే భూలోకసంసృతిః॥ ౫౩
యక్షభూత పిశాచాది ౫ యజన్తే తమసాధికాః।
ఉషిత్వా నరకే ఘోరే జన్మ స్యాజ్జఙ్గమాదిషు॥ ౫౪

భగవద్యాజినామేవాపునరావృత్తిలక్షణ ఫలావాప్తిః.

గత్వా గత్వా నివర్తన్తే యజ్ఞ * ధర్మ పరాయణాః।
అద్యాపి న నివర్తన్తే యే మమారాధనే స్థితాః॥ ౫౫
ఆబ్రహ్మసదనాల్లోకాః జాయన్తేఽర్వాగవస్థితాః।
మల్లోక వాసినో భూయస్సంసరన్తి న కుత్రచిత్॥ ౫౬
తస్మాద్భజస్వ మాం బ్రహ్మన్ సత్వభావస్థితస్సదా।

---

౧ నరాణామమరైషిణామ్. ౨ రజోధికేన భావేన. ౩ జాయన్తే. ౪ తేయాన్తి విష్టపే వాసం. ౫ యజనం తమసాధికైః. * కర్మ.

ఆహారత్రైవిధ్యమ్

సత్వాది గుణయుక్తానా ‡ మాహార స్త్రివిధః స్మృతః॥ ౫౭
స్నిగ్ధాశ్చ మధురా హృద్యా స్తిష్ఠతః ప్రథమే గుణె।
కట్వమ్లలవణప్రాయా మధ్యమే ♦ తిష్ఠతః ప్రియాః॥ ౫౮
రసహీనం యాతయామం పూతిగన్ధం చిరోషితమ్।
ఉచ్ఛిష్టం ప్రీతిజననం జఘన్య గుణ § వర్తినః॥ ౫౯
సత్వాత్సుఖమయీ నిద్రా రజసః కర్మసఙ్కులా।
నిద్రా దివానిశం తస్య తమో యస్యాధికో గుణః॥ ౬౦

సత్వాదినిష్ఠానాం గతిత్రైవిధ్యమ్

$ సత్వస్థస్యోర్ధ్వగమనం స్థితిర్మధ్యే రజోఽధికే।
అధో గతిస్తామసానాం త్రివిధానాం త్రిధా గతిః॥ ౬౧

సత్యజ్ఞానాదయ స్సత్వనిష్ఠస్య గుణాః.

తత్ర సత్వం నిర్మలత్వాత్ప్రకాశకమనావృతమ్।
సత్యం జ్ఞానం తపో మానం ధృతిశ్శౌచం శమః క్షమా॥ ౬౨
ఇత్యాదయస్సత్వనిష్ఠే గుణాః కల్యాణ ౧ కారిణః।

అహఙ్కారాదయో రజోనిష్ఠస్య గుణాః.

అహఙ్కార ౨ స్త్రిధా దర్పః క్రోధో దమ్భ 3 ఇతీరితః॥ ౬౩
గుణా రజోగుణస్యైతే తామసస్య తు కథ్యతే।

---

‡ మాహారాస్త్రివిధాస్సత్ర్మృతాః. ♦ పి గుణె స్మృతాః. § వర్తినామ్.
$ సత్వస్య చోర్ధ్వ ౧ కారణాః. ౨ తథా దర్పః. 3 ఇతీ దృశః.

పైశున్యాదయస్తమోనిష్ఠస్య గుణాః.

పైశున్యం పరనిన్దా చ నిద్రాలస్యంఽనృశంసతా॥ ౬౪
ఇత్యాదయస్తమోఽధీనా గుణాః ప్రోక్తాశ్చతుర్ముఖ।

రజస్తమసోర్విలయే సత్త్వవివృద్ధ్యా జ్ఞానాదిప్రాప్తిః.

ప్రలీనయోరితరయోర్గుణయోశ్చ జఘన్యయోః॥ ౬౫
సత్త్వే ప్రవృద్ధే విజ్ఞానముత్కృష్టం జాయతేఽధికమ్।
తేన ప్రాప్నోతి పరమం స్థానం ప్రకృతి దుర్లభం॥ ౬౬
యత్ప్రాప్య న నివర్తన్తే సంసారే దుఃఖ § సమ్భవే।
దేహం త్యజన్తస్సత్త్వస్థా లోకాన్ యాన్తి సనాతనాన్ ౬౭
రజస్థస్య ప్రలీనస్య జన్మ ‡ మాత్రం మహాకులే।
ప్రలయే తమసిస్థస్య పురుషస్య చతుర్ముఖ॥ ౬౮
మూఢయోనిషు జన్మ స్యాన్నికృష్టాసు పునః పునః।
† త్యజతోఽన్తే స్మృతిర్యేషు దేహసమ్బన్ధమాత్మనః॥ ౬౯
భావేషు తం తమాప్నోతి పురుషో భావనావశాత్।
పుంసామేవం బహువిధాః గతయస్సముదాహృతాః॥ ౭౦

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
జ్ఞానపాదే గతివిశేషకథనం నామ
సప్తమోఽధ్యాయః.

---

§ సాగరే-సఙ్కులే. ‡ కర్మసమాకులే. † త్యజత స్సంస్మృతిః-నిత్యతోఽన్తే-స్మృతిర్యేషు.

అష్టమోఽధ్యాయః.

విజ్ఞానోపాయత తపశ్చర్యా స్వరూపప్రశ్నః.

బ్రహ్మ—

విజ్ఞానోపాయరూపేణ తపశ్చర్యా చ కీర్తితా।
భగవన్ తత్తపః కీదృక్ కిం వా తత్కథ్యతాం మమ॥ ౧

శ్రీ భగవాన్—

వాచికాది తపస్త్రైవిధ్యమ్

వాఙ్మనః ౧ కాయజత్వేన తపస్తత్త్రివిధం మతమ్।
దేవద్విజగురుప్రాజ్ఞ పూజనం శౌచమార్జవమ్॥ ౨
అహింసనం బ్రహ్మచర్యం తపశ్శారీరమీరితమ్।
అనుగ్రహాపరం వాక్యం సత్యం భూతోపకారకమ్॥ ౩
స్వాధ్యా ౨ యాభ్యసనం చేతి వాచికం కథితం తపః।
సన్తోషస్సతతం బ్రహ్మచిన్తయాఽఽత్మవినిగ్రహః॥ ౪
భావశుద్ధి ౩ స్సౌమ్యతా చ తపో మానస ౪ మీరితమ్।

సాత్వికాదిభేదేన పునస్త్రైవిధ్యమ్.

శ్రద్ధధానైః ౫ కృతం సమ్యగఫలాకాఙ్క్షిభిర్నరైః॥ ౫
సాత్వికం తత్తపో జ్ఞేయం తద్ధి విజ్ఞానకారకమ్।
సత్కారమానపూజాది సిద్ధ్యర్థం రాజసం తపః॥ ౬
తామసం తు తపస్తత్స్యాత్ యత్పరోత్సాదనాదికమ్।

---

౧ కాయజ. ౨ యవ్యసనమ్. ౩ సౌమ్యభావః. ౪ మానృతమ్. ౫ కృతత్యాగం.

కర్మ తద్ద్వివిధం ‡ నైవ విజ్ఞానోత్పత్తికారణమ్॥ ౭

సృష్టికారణ లయాధిష్ఠాన స్థితికాలానాం నిరూపణమ్

బ్రహ్మా—

కుతః ప్రసూతిర్జగతాం తేషాం నాశః క్వ సంమతః।
కియన్తం కాలమేతేషాం స్థితిర్మే భగవన్ వద॥ ౮

శ్రీ భగవాన్—

ఆపన్నా ప్రకృతిర్వ్యక్తిం సూతే సర్వం చరాచరమ్।
తత్రైవ లీయతే సర్వం బ్రాహ్మే ఆయుషి చ స్థితిః॥ ౯

చతుర్ముఖాయుః పరిమాణమ్.

కాలో యుగసహస్రాఖ్యః దివారాత్రిశ్చ తావతీ॥
బ్రహ్మణస్తేన మానేన శతమాయుశ్చ వత్సరాః॥ ౧౦

బ్రహ్మణ ఏకస్మిన్ దినే చతుర్దశమనవః

భవన్తి మనవస్తస్య దినే తత్ర చతుర్దశ।
ఏకోనసప్తతిః కాలో మనోరేకస్య కీర్తితః॥ ౧౧
పరస్మిన్ బ్రహ్మణి § బ్రహ్మన్ అర్వాచీనే లయం గతే।
ప్రలయో మహదాఖ్యోఽయం చతురానన కీర్తితః॥ ౧౨

అవాన్తర లయో దైనన్దినః

* అవాన్తరాశ్చ ప్రలయా దినానామవసానజాః।

---

‡ చైవ. § పరే. * అవాన్తరశ్చ ప్రలయో దినందినమథో జనాః। భవన్తి ధాతుస్తైర్మోహాః ప్రలయాశ్చ పునః పునః। చక్రవత్ప్రలయాః కాలో.

సృష్టిస్థితిలయానామ విశ్రాన్తిః

భవన్తిధాతృభిస్తైస్తైర్మహాంశ్చ ప్రలయః పునః॥ ౧౩
చక్రవద్వర్తతే ౧ కాలో న విరామోస్తి కర్హిచిత్।

బ్రహ్మా—

కింరూపా ప్రకృతిర్దేవ సూతే కథమిదం జగత్।
బ్రూహి సర్వమశేషేణ భగవన్ భూతభావన॥ ౧౪

ప్రకృతిస్వరూప నిరూపణమ్.

శ్రీభగవాన్—

అన్యూనాధికరూపాణాం సత్త్వాదీనాం చతుర్ముఖ।
గుణానాం సంహతిర్యా సా ప్రకృతిస్సద్భిరుచ్యతే॥ ౧౫

భగవదధిష్ఠితాయాస్తస్యా జగద్యోనిత్వమ్.

అచేతనా సా విశ్వస్య యోని ౨ రవ్యాకృతా స్వయమ్।
౩ నిత్యా సూతే జగత్సర్వం నియోగాత్పరమాత్మనః ౧౬
౪ అవిభక్తా విభక్తా చ దధ్ని సర్పిరివ స్థితా।
సఙ్కర్షణాఖ్యో భగవాన్ ప్రకృతావేవ తాః ప్రజాః॥ ౧౭
రుద్రస్సంహరతి స్వైరం బ్రహ్మణో దివసక్షయే।
దివసాదౌ జగత్సర్వం పునరేవ ౫ సృజత్ప్రజాః॥ ౧౮
లోకకర్తా స్వయం బ్రహ్మా యథా పూర్వం యథాక్రమమ్।
ఇత్యేవం సర్గసంహారౌ మయా సమ్యగుదీరితౌ॥ ౧౯

---

౧ లోకో. ౨ రవ్యాకృతిస్స్వయం. ౩ నిత్యం సూతే. ౪ అవిభక్తో విభక్తశ్చ—స్థితః. ౫ సృజం మహత్.

బ్ర హ్మా—

ఐశ్వర్యమష్టగుణవత్కిం ౧ తద్యద్భక్తిమాన్ పుమాన్।
ఆప్నోతి కీదృక్సాయుజ్యం యజ్జ్ఞానస్య సుమేధసః॥ ౨౦
లబ్ధ్వా చైశ్వర్యమఖిలం కేన ప్రీతినివర్తతే॥

శ్రీ భగవాన్—

అణిమాద్యైశ్వర్యనిరూపణమ్

అణిమా మహిమా చాపి ౨ యావానేవాస్య కామ్యతే।
తావన్తమిష్టమాప్నోతి గరిమా లఘిమాపి వా॥ ౨౧
ఇష్యమాణమవాప్నోతి లఘిమ్నా తేన పూరుషః।
దేశం ౩ విదూరమప్యేష క్షణమాత్రేణ గచ్ఛతి॥ ౨౨
యథా శాల్మలితూలస్య తథా దేహస్య లాఘవమ్।
గరిమ్ణా తేన దేహస్య పర్వతస్యేవ నోద్ధృతిః॥ ౨౩
ఆహారేషు విహారేషు ౪ యథాకామం ప్రవర్తతే।
సఙ్కల్పేనైవ భూతాని వశ్యాని కమలాసన॥ ౨౪
పరకాయప్రవేశం చ యథేష్టం ప్రతిపద్యతే।
ఏభిరష్టభిరేవైతే విహరన్తి యథేప్సితమ్॥ ౨౪
యది మాం విస్మరేయుస్తే సుఖనిద్రావిమోహితాః।
మద్భక్తే ౫ క్షరణాదేవ ప్రతిస్రోతోవహా జనాః॥ ౨౫
జాయన్తే పునరుత్కృష్టవంశేషు మహతాం సతామ్।
పునర్భజేయుర్మామేవ ౬ యజన్తే సిద్ధికామ్యయా॥ ౨౬
ముచ్యన్తే మత్ప్రసాదేన జన్మనోఽస్మాద్విగర్హితాత్॥

౧ దధద్భక్తిమాన్. తద్యన్మహిమా. ౨ యావదేవాస్య. ౩ దూరం, విదూర.
౪ యథాకమం. ౫ స్మరణాదేవ. ౬ యదితే.

సాయుజ్యాదిభేదేన ముక్తేస్త్రైవిధ్యమ్.

భేదేన చాప్యభేదేన మిశ్రేణ చ చతుర్ముఖ॥ ౨౭
త్రిధైవ ముక్తిరుదితా భేదే కైఙ్కర్యలక్షణా।
ముక్తిర్ద్విధహా లోకేషు పరిచర్యాపరా నరాః॥ ౨౮
దేవస్య తద్వదేవైతే వైకుణ్ఠే పరమాత్మనః।
లోకే తస్య సమీపస్థా ముక్తాత్మానస్సమాహితాః॥ ౨౯
వసన్తి కిఙ్కరాస్సన్తస్తత్ప్రసాదపరాస్సదా।
అభేదముక్తిరత్యన్తమైక్యం స్యాత్పరజీవయోః॥ ౩౦
ఆత్మనో భావనా చైక్యే సోహమిత్యేవమాత్మికా।
యస్య ౧ తస్యైకతాపత్తిర్ముక్తిర్జీవపరాత్మనోః॥ ౩౧
సిద్ధాన్తే మిశ్రరూపే తు భేదే స్థిత్వార్చనాదిభిః।
తోషయిత్వా పరం దేవం తతో యుక్తస్సమాహితః॥ ౩౨
విజ్ఞానేనైకతానేన పరమాత్మని చిద్ఘనే।
ఐక్యం ప్రాప్నోతి సా ముక్తిరుక్తా సాయుజ్యలక్షణా॥ ౩౩
ఐశ్వర్యమణిమాద్యష్టగుణావాప్తిస్సుదుర్లభా।
ముక్తిర్వా ౨ పరమానన్దప్రాప్తిరూపా యదీప్సితమ్। ౩౪
పుంసాం తదుభయం ముక్తిః ప్రసూతే పరయాత్మని॥

తత్వప్రశ్నః.

బ్రహ్మ—

బహూని తత్వాన్యుక్తాని శాస్త్రైర్బహుభిరచ్యుత।
తేషు ౩ తత్త్వేషు సర్వేషు భావనా విహితా క్రమాత్॥ ౩౫

---

౧ వాత్మైకతాపత్తిః- నాస్త్యైకతాపత్తిర్జీవాత్మపరమాత్మనోః ఇతిపాఠాన్తరమధికం దృశ్యతే. ౨ పరమైశ్వర్యరూపం వా సర్వమీప్సితమ్. ౩ సత్త్వేషు.

౧ సమాధిరేకతాన్నైవ శాస్త్రవిజ్ఞానముత్తమమ్ ।
పరిసూతే యేన ౨ తద్బ్రూహి తత్త్వేభ్యః పరమం మతమ్॥ ౩౬
ప్రాప్నువన్తి నరాస్సర్వే తత్త్వాని కథయస్వ మే ॥

❖ ఏకపఞ్చాశత్తత్త్వాని ❖

శ్రీ భగవాన్—

చత్వారింశద్దశైకం చ తత్త్వాని పరమాత్మనః ।
రూపాణ్యేవ చతుర్వక్త్ర సఙ్క్షేపాత్కథయామ్యహమ్॥ ౩౭
భావనా తేష్వవిక్ళృతా సిద్ధయే కల్పతే పరా।
౩ వక్తవ్యాని తతస్తాని ౪ హేతోస్తాన్యవధారయ॥ ౩౮
అవ్యక్తం బుద్ధిరన్వక్చ తతః పరమహాఙ్కృతిః।
౫ తన్మాత్రపఞ్చకాన్యేకాదశ చోక్తాన్యనుక్రమాత్॥ ౩౯
పృథివ్యాదీని భూతాని పఞ్చైవ కమలాసన।
మాయాకాలకలారాగవిద్యాదీని యతః క్రమాత్॥ ౪౦
నన్దశ్చైవ మహానన్దో మహావిద్యా సమీరితా।
క్షేత్రజ్ఞశ్చ ౬ శివో బ్రహ్మ పురుషస్తదనన్తరమ్॥ ౪౧
సత్యాచ్యుతౌ తథాఽనన్తో ౭ విష్ణుస్సర్వశ్చ నివృత్తిః ।
విశ్వశ్చ పురుషశ్చ ద్వౌ పరమేష్ఠీ సమీరితః ॥ ౪౨
నామ్నాఽనిరుద్ధః ప్రద్యుమ్నస్సఙ్కర్షణ సమాహ్వయః।
వాసుదేవశ్చ ౮ చత్వారింశద్దశైకం చతుర్ముఖ॥ ౪౩

---

౧ "సమాధిః" ఇత్యర్ధస్య స్థానె 'సమీహితైవ సర్వేషాం ఫలానాముత్తమోత్తమమ్' ఇతీదమధికమస్తి. ౨ తత్సర్వం. ౩ అవ్యక్తాని. ౪ సమస్తా. ౫ తన్మాత్రాణి పంచధా హ్యేవం దశచాం భోరుగాసన. ఇతి క్వచిత్. ౬ శిరో. ౭ పురుషః ప్రకృతిస్స్వయమ్. ౮ చత్వారి దశ చైవ.

౧ తతః ప్రోక్తమిదం సర్వం యతోత్పన్నం చరాచరమ్॥
తస్య ౨ ప్రపఞ్చరూపాణి తేషాం నామాని కః క్షమః ॥ ౪౪
ఇహ సర్వాణ్యశేషాణి వక్తుం వాచామపీశ్వరః ।
3 ఇత్యేషా కథితా తుభ్యం తత్త్వానాం నామపద్ధతిః । ౪౫
సంజ్ఞావికల్పైస్తత్త్వాని భావయన్త ౪ స్సమాధిభిః ।
యుఞ్జానా యోగినశ్శశ్వత్ప్రాప్నువన్తి పరం పదం ॥ ౪౬

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం।
జ్ఞానపాదే తపోవిశేషకథనం నామ
అష్టమోఽధ్యాయః.

౧ "తతః" ఇత్యర్ధస్య స్థానే. "ఓతప్రోతమిదం సర్వం యత్రోత్పత్తిః క్షయస్త్రిధా" ఇతి క్వచిత్ పాఠః. ౨ పరిపఞ్చరూపాణి. 3 దిగేషా కథితా. ౪ స్వకర్మభిః

నవమోఽధ్యాయః.

భువనకోశస్వరూపనిరూపణమ్.

బ్రహ్మ—

అజ్ఞానసాగరం తీర్త్వా ౧ విద్యాపారముపేయుషాన్ ।
౨ ఉచ్యతాం సాంప్రతం మహ్యం భువనాని చతుర్దశ ॥ ౧
రూపతో ౩ నామతశ్చాపి జిజ్ఞాసా పరమేశ్వర ।

శ్రీ భగవాన్—

యత్ర ప్రతిష్ఠితం యచ్చ మానం రూపం చ యాదృశమ్ ।
భువనానాం తదఖిలం చతుర్ముఖముఖై శ్శ్రుతైః ॥ ౨
వక్తుం నిరవశేషేణ కః ౪ క్షమేత ప్రపఞ్చతః ।
బోద్ధుం వా నిఖిలం శక్తః కో వా ధారయితుం క్షమః ॥ ౩
తద్బ్రవీమి సమాసేన ౫ సర్వం త్వం బుధ్యసే యథా ।

పృథివ్యాః పరిమాణమ్.

చతురశ్రా భవతి భూః పఞ్చాశత్కోటి యోజనైః ॥ ౪
విస్తీర్ణా సర్వతో దిక్షు ఘనం వై కోటియోజనమ్ ।
ద్వీపాని సప్త సన్త్యత్ర తావస్తస్తోయరాశయః ॥ ౫
అఙ్గులీయకవత్సర్వే భూమేరుపరి విష్ఠితాః ।

---

౧ పద్మాగార. ౨ భగవన్, ౩ మానతశ్చాపి విజ్ఞానే. ఇతి క్వచిత్. అన్యత్ర—రూపతో వాపి విజ్ఞాపయ రమేశ్వర. ఇతి. ౪ క్షమస్తత్ప్రపఞ్చతః. ౫ సుఖం.

సప్తద్వీపాః

ద్వీపాని నామభిస్తావత్కథ్యన్తే ౧ క్రమశశ్శృణు ॥ ౬
౨ జమ్బూప్లక్ష కుశ క్రౌఞ్చశ్శాకద్వీపస్తథా పరః।
శాల్మలీ పుష్కరో నామ సప్తమశ్చతురానన ॥ ౭

సప్తసముద్రాః

ఆనుపూర్వ్యాత్సముద్రాంశ్చ కథయామి యథాతథమ్ ॥
౩ లవణేక్షురసౌ పశ్చాత్ మైరేయ స్తదనన్తరమ్ ॥ ౮
సర్పిర్దధి ౪ పయస్త్వన్యత్తతశ్శుద్ధోదకం పరమ్ ।

ద్వీపసముద్రపరిమాణమ్

౫ భూభాగే మధ్యమే జమ్బూద్వీపమానం చ కథ్యతే ॥ ౯
లక్షయోజనవిస్తారస్సర్వత స్తదనన్తరమ్ ।
విస్తారం వారిధిః క్షారస్తాదృగ్ద్వీపమనన్తరమ్ ॥ ౧౦
ఉత్తరోత్తరమేకైకం ద్విగుణాయామ ౬ విస్తరః ।
౭ ద్వీపాని షట్సముద్రాశ్చ పరిశిష్టాశ్చతుర్ముఖ ॥ ౧౧
ద్వీపం జమ్బూసమాఖ్యాతం విభజేన్నవధా పునః ।

మేరోస్సన్నివేశవిశేషః

భాగే తు మధ్యమే మేరోరుచ్ఛ్రాయో లక్షసంమితః ॥ ౧౨

---

౧ తత్క్రమం. ౨ జమ్బూః ప్లక్షః కుశశ్చైవ శాకశ్శాల్మలిక స్తథా। క్రౌఞ్చపుష్కరనామానస్సప్తద్వీపాః పరికీర్తితాః. ఇతి క్వచిత్. అన్యత్ర తు జంబూప్లక్షశ్శాల్మలిశ్చకుశః క్రౌఞ్చ స్తథాపరః శాకః పుష్కరనామా చ సప్తమః. ౩ లవణేక్షు సురా క్షీరదధిసర్పి స్తథోదకమ్. ౪ పయాంస్యన్యత్ పయస్త్వన్యక్ పశ్చిమశ్చ శుభోదకః ఇతిచ. ౫ తన్మధ్యే మధ్యతోంబూని ద్వీపః విస్తారాద్వారిధి. క్షారస్తాదృగ్ద్వీపాన్యనన్తరాః ఇతి క్వచిత్. ౬ విస్తరాః ఇతి పాఠః. ౭ ద్వీపాశ్చ సన్తి షట్ తత్ర.

యోజనానాం క్షితేరన్త ర్మగ్నష్షోడశసఙ్ఖ్యయా ।
సహస్రాణాం యోజనానాం ౧ శిష్టోభాగః ప్రకాశతే ॥ ౧౩
క్షితే రూర్ధ్వం రై మయశ్చ సర్వతో మూర్ధ్ని విస్తృతః ।
ద్వాత్రింశచ్చ సహస్రాణాం యోజనా ౨ నామయం పునః ॥ ౧౪
కర్ణికావచ్చ భూపద్మమధ్యే సమ్యగవస్థితః ।
శృఙ్గైశ్శతసహస్రేణ శతయోజన విస్తృతైః ॥ ౧౫
తత్సఙ్ఖ్యాపరిణామైశ్చ తస్య పార్శ్వే మహీధరాన్ ।
వక్ష్యామి చానుపూర్వ్యేణ యథా తదవధారయ ॥ ౧౬

మేరోర్దక్షిణతస్త్రయో వర్షాచలాః.

హిమవాన్ హేమకూటశ్చ నిషధశ్చాస్య దక్షిణే ।
ఏతే వర్షాచలాః ప్రోక్తా స్త్రయః కమలసమ్భవ ॥ ౧౭

త్రీణి వర్షాణి.

వర్షం భారతమాఖ్యాతం ప్రథమం తదనన్తరమ్ ।
నామ్నా కింపురుషం తస్మాద్ధరివర్షమనన్తరమ్ ॥ ౧౮

ఉత్తరతస్త్రయో వర్షాచలాః

ఉత్తరే మేరుశైలస్య క్రమా ౩ ద్వర్షమహీధరాః ।
నీలశ్శ్వేతాహ్వయశ్శృఙ్గీ నామ్నా వర్షత్రయం పునః ॥ ౧౯

త్రీణి వర్షాణి.

రమ్యం హిరణ్మయం వర్షముత్తరాః కురవ ౪ స్తథా ।
ఉక్తాని షట్చ వర్షాణి ప్రత్యేకం పరిమాణతః ॥ ౨౦

౧ మేరోర్భాగః. ౨ నాం శతమ్. ౩ వర్షేషు భూధరాః ౪ స్త్రిధా.

యోజనానాం సహస్రాణి నవ వర్షం తు మధ్యమమ్ ।
ఇలావృతం సమాఖ్యాతం తన్మధ్యే ౧ మేరురీరితః ॥ ౨౧
మేరోశ్చతుర్దిశం తత్ర విస్తీర్ణం యోజనాని షట్ ॥
త్రీణి చైవ సహస్రాణి చత్వారస్తత్రపర్వతాః ॥ ౨౨
విష్కమ్భరూపైరచితా యోజనాయుతముచ్ఛ్రితాః ।

దిశాచలానాం నామాని.

మన్దరో దిశి పూర్వస్యాం యామ్యాయాం గన్ధమాదనః ॥ ౨౩
ప్రతీచ్యాం విపులో నామ్నా ....
........................౨ కౌబేరీమధితిష్ఠతి ॥ ౨౪

చతుర్దిక్షు చత్వారో వృక్షాః.

దిశాసు తాసు చత్వారో వృక్షాః కేతువదున్నతాః ।
కదమ్బభూరుహో జమ్బూః పిప్పలో విటపీ వటః ॥ ౨౫
శతాని దశ చైకం చ తేషాం ప్రత్యేకమాయతిః ।

జమ్బూవృక్షప్రభావః

జమ్బ్వా ఽ తయా సమాఖ్యా స్యాత్ ద్వీపస్య కమలాసన ।
ఫలాని ౩ గజమానాని పతితాని శిలాతలే ॥ ౨౬
శీర్యన్తే శతధా తేషాం ౪ రసవాహా స్సరిద్వరా ।

౧ మేరురుచ్యతే. ౨ అత్ర గ్రంథపాతః సుపార్శ్వో నామ్నా గిరేర్నిర్దేశే నాత్ర భావ్యమ్. ౩ గజమానం యథా—అరత్నీనాం శతాన్యష్టావేకషష్ట్యధికాని తు। ఫలప్రమాణం సంఖ్యాతమృషిభిస్తత్త్వదర్శిభిః ఇతివాయుపురాణే. విష్ణుపురాణ వ్యాఖ్యానే విష్ణుచిత్తీయే—గజమానం యథా—పఞ్చోన్నతిస్సప్తగజస్య దైర్ఘ్యమష్టౌ చ హస్తాః పరిణాహమానమ్। ఏకద్వివృద్ధావథ మన్ద్రభద్రౌ సఙ్కీర్ణనాగో నియతప్రమాణః। ఇతి. ౪ సువహా చ సరిద్వరా.

జామ్బూనదీతి కథితా తత్తటోర్వీనివాసినః॥ ౨౭
పీత్వా రసం జరామృత్యువలీపలితవర్జితాః।
న స్వేదో న చ ౧ దౌర్గన్ధ్యం నేన్ద్రియాణామపి క్షయః॥ ౨౮
భవన్తి తేషాం తీరోర్వీ మృదస్తద్రసరఞ్జితాః।
జామ్బూనదాఖ్యాం కల్పన్తే సౌవర్ణాః కల్పసమ్పదః॥ ౨౯

భద్రకేతుమాలేలావృతవర్షాణాం స్థానవిశేషః

౨ భద్రాశ్వవర్షమాఖ్యాతం మేరోః ప్రాచ్యాం చతుర్ముఖ।
౩ పశ్చిమం కేతుమాలాఖ్యమేతయోర్వర్షయోః పునః॥ ౩౦
ఇలావృతం సమాఖ్యాతం మధ్యమం తత్పురోదితమ్।

చతుర్దిక్షు చత్వార్యుద్యానాని

వనం చైత్రరథం పూర్వం దక్షిణం గన్ధమాదనమ్॥ ౩౧
౪ వైభ్రాజం పశ్చిమం మేరోర్వనం నన్దన ౫ ముత్తరమ్।

చత్వారి సరాంసి

అరుణోదం సరః పూర్వం మహాభద్రం తతః పరమ్॥ ౩౨
౬ శీతోదకం ప్రతీచీనముదీచీనం తు మానసమ్॥
దేవోపభోగయోగ్యాని సరాంసి కథితాని తే॥ ౩౩

మేరోశ్చతుర్దిక్షు ప్రత్యేకం పఞ్చపఞ్చ కేసరాచలాః

౭ శతాతశ్చ ముకున్దశ్చ కురరీ మాల్యవానథ।
వైకఙ్కో నామ పఞ్చైతే పౌరస్త్యాః కేసరాచలాః॥ ౩౪

---

౧ దౌర్బల్యమిన్ద్రియాణామ్. ౨ భద్రాఖ్యం వర్షం. ౩ పశ్చిమమ్. ౪ వైరాజమ్. ౫ ముత్తరే. ౬ సహస్రోదమ్, సితోదకమ్, ౭ శితామ్బు శ్చ సితామ్భశ్చ కు ముద్వాంశ్చ.

త్రికూటో౽౼గిరసశ్చోభా పన్నగః ౧ కూటలాహ్వయః
నిషధో దక్షిణే తస్య తావన్తః కేసరాచలాః॥ ౩౫
శిఖివాసో థ ౨ వైదూర్యః కపిలో గన్ధమాదనః।
౩ జారుధిః పఞ్చమో బ్రహ్మన్ కేసరాః పఞ్చభూధరాః ౩౬
శఙ్ఖకూటస్సమాఖ్యాత స్సమాఖ్యాత ౪ స్తథర్షభః।
హంసస్సమాఖ్యయా నాగ స్తథా కాలాఞ్జనప్రభః॥ ౩౭
ఉదీచ్యాం కేసరాః పఞ్చ వింశతిః కేసరాచలాః।

మేరుశృంగమధ్యే బ్రహ్మపురీ సన్నివేశః

యోజనానాం సహస్రాణాం ద్వాత్రింశన్మానసమ్మితే॥ ౩౮
విస్తారే మూర్ధ్ని శైలస్య మేరోర్భాగేఽథ మధ్యమే॥
చతుర్భిర్దశభిశ్చైవ సహస్రైర్నిర్మితా పురీ॥ ౩౯
యోజనై స్సంమితో ధాతుః కర్ణికేవాచలామ్బుజే।
విదిక్షు దిక్షు చాష్టాసు పరితో బ్రహ్మణః పురీ॥ ౪౦

పూర్వాదిదిక్షు లోకపాలనగర్యః

ఇన్ద్రాదిలోకపాలానాం ౫ పురః పూర్వాదిషు స్థితాః।
విస్తారాయామమానేన శతయోజనసంమితాః॥ ౪౧
పురీ భవతి మాఘోనీ నామ్నా చైవామరావతీ।
సహస్రగోపురద్వార ప్రాకార పరిఘాకులా॥ ౪౨
తేజోవతీ పుర్యాగ్నేయీ యామ్యా సంయమనీ పురీ।
రక్షోవతీ రాక్షసీ పూశ్శుద్ధ వత్యథ వారుణీ॥ ౪౩
వాయోర్గన్ధవతీ ఖ్యాతా ౬ నామ్నా సౌమ్యా మహోదయా।

---

౧ రుచకాహ్వయః. ౨ వైదూర్యఫలకో. ౩ చారుశ్చపశ్చిమో.
౪ స్తు దర్శితః. ౫ పుర్యః ౬ ఖ్యాతా.

యశస్వినీ భవన్త్యుక్తా కేసరాచలభూమిషు॥ ౪౪
భగవన్మూర్తిభేదానాం పురస్సన్తి పరిష్కృతాః॥

చతుర్దిక్షు గంగా విభాగః

భిత్త్వేన్దుమణ్డలం గఙ్గా భగవత్పాదజన్మభూః॥ ౪౫
దివః పతన్తీ ప్రత్యాశమభ్యాశం బ్రహ్మణః పురః।
చతుర్దిక్షు వహన్తీ సా ౧ చతుర్ధాభవతి స్వయమ్॥ ౪౬
† సితా చాలకనన్దా చ సుచక్షుర్భద్రయా సహ।
చతస్రో నామ ౨ భేదాశ్చ దిగ్భేదాశ్చ చతుర్ముఖ॥ ౪౭
సీతాన్తరిక్షగా పూర్వశైలాన్నిష్క్రమ్య నిమ్నగా।
యాతి పూర్వేణ వర్షేణ భద్రాశ్వేన చ సంజ్ఞయా॥ ౪౮
ప్రవిష్టా సాగరముఖం దక్షిణేన తథా ౩ ధ్వనా।
భారతం వర్షమభ్యేతి శైలాత్సప్తముఖా తతః॥ ౪౯
ప్రవిష్టాలకనన్దా ౪ సా నదీ త్రైలోక్యపావనీ।
సుచక్షుః పశ్చిమాచ్ఛైలాత్కేతుమాలాత్ ౫ స్వయం పునః
అతీత్య వర్షమమ్భోధిమేతి యోషిద్యథా పతిమ్।
భద్రా గిరేరుదీచీనా దేశా ౬ నుత్తరతః కురూన్॥ ౫౦
అతీత్య వారిధిం యాతి నిమ్నగా సరితాం పతిమ్.

లోకపద్మప్రకార కల్పనమ్

ఆనీలనిషధాయామౌ మాల్యవాన్ గన్ధమాదనః॥ ౫౨
మధ్యే తయోర్మేరుశైలః కర్ణికా పఙ్కజే యథా।
భారతం కేతుమాలం చ భద్రాశ్వం ౭ కురుసంజ్ఞకమ్॥ ౫౩

౧ చత్వారి వహతి స్వయమ్. † సీతా. ౨ భేదైశ్చ దిగ్భాగైశ్చ. ౩ స్వయమ్.
౪ ఖ్యామ్బోధిం. ౫ మాలాహ్వాయమ్. ౬ న్మన్దరతః పునః. ౭ కురవస్తథా.

పత్రాణి లోకపద్మస్య మర్యాదా శైలతో బహిః ।
హేమకూటశ్చ నిషధో దక్షిణోత్తరమాయతౌ ॥ ౫౪
మర్యాదాపర్వతౌ జ్ఞేయౌ కైలాసో గన్ధమాదనః।
అశీతియోజనాయామౌ పూర్వాపరమహోదధీ ॥ ౫౫
౧ సంస్పృశన్తౌ పారియాత్ర నిషధావధిభూభృతౌ।
మేరోః పశ్చిమభూభాగే పూర్వోత్తర ౨ మధ్యాశ్రితౌ ॥ ౫౬
త్రిశృఙ్గో జారుధిర్వర్ష పర్వతౌ మేరుభూభృతః।
ఉత్తరేణ స్థితౌ ప్రాప్య పూర్వాపరమహోదధీ ॥ ౫౭
పర్వతానామవస్థాన ౩ మానన్త్యాన్న ప్రపఞ్చ్యతే ।
శైలానామన్తరద్రోణ్యస్సేవ్యన్తే సిద్ధచారణైః ॥ ౫౮
అన్యైశ్చ పుణ్యకృద్భిస్తా దైత్యదానవకిన్నరైః।
భౌమా హ్యేతే కృతాస్స్వర్గాః దుర్లభాః ౪ పాపకర్మభిః

లోకరక్షార్థం భద్రాశ్వాదిషు భగవతో వాసః

జ్ఞానమూర్తిర్హయగ్రీవో భద్రాశ్వే వసతి స్వయమ్ ।
వర్షేషు మూర్తయోవిష్ణో ర్మర్యాదాపర్వతేషు చ ॥
వసన్తి లోకరక్షాయై నానారూపవిశేషితాః ।

కింపురుషాదీనాం భోగభూమిత్వోపపాదనమ్

యాని కింపురుషాదీని వర్షా ౫ ణ్యేతేషు పద్మజ ॥ ౬౧
నిరాతఙ్కాః ప్రజాశ్శశ్వన్న శోకో న భయం తథా ।
నోదన్యా చ బుభుక్షా చ న ద్వేషో నాయుషః క్షయః ॥ ౬౨
సన్తి తేషాం సహస్రాణి వర్షాణి ద్వే చ వింశతిః ।

౧ నిషధః పారియాత్రశ్చ స్పృశన్తావధిభూధరౌ. ౨ ధరా స్మృతౌ.
౩ మున్నతానాం ప్రపఞ్చితమ్. ౪ పాపదేహినాం. ౫ ణ్యేతాని.

ఆయుర్న తేషు దేశేషు ౧ భౌమమమ్భో న వర్షతి ॥ ౬౩
౨ దేవో న చతుర్భేదోఽస్తి న కాలో యుగభేదవాన్ ।
సదా కృతయుగః కాలో వర్తతే చతురానన ॥ ౬౪
ధర్మశ్చతుష్పాత్సకలో ధ్యానమేవార్చనం హరేః ।
పర్వతాస్సరితశ్చాపి ౩ యత్ర యత్ర పురాణి చ ॥ ౬౫
గ్రామాశ్చ సన్తి బహవస్స్వధర్మనిరతాస్సదా ।
బ్రాహ్మణా భూమిపాశ్చాపి ప్రజాపాలనతత్పరాః ॥ ౬౬
స్వే స్వే కర్మణ్యభిరతాశ్చాతుర్వర్ణ్యమవస్థితాః ।
చాతురాశ్రమ్యమప్యేవం యథోక్తమవతిష్ఠతే ॥ ౬౭

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
జ్ఞానపాదే ౪ జమ్బూద్వీపాదిప్రమాణవర్ణనం నామ
నవమోఽధ్యాయః.

౧ భూమిమిన్ద్రోఽ. ౨ దేవో నరో న భేదోఽస్తి. ౩ సన్తి తత్ర. ౪ భువనకోశో నామ.

దశమోఽధ్యాయః.

❖ భారతవర్షవర్ణనమ్ ❖

శ్రీ భగవాన్—

ఆదాక్షిణాత్యాదమ్బోధేరాశైలాచ్చ హిమాలయాత్ ।
దేశోఽయం భారతం వర్షం భూరేషా కర్మిణాం నృణామ్ ॥ ౧
౧ యోజనాని సహస్రాణి ౨ విస్తారశ్చైవ కథ్యతే।
స్వర్గాపవర్గఫలదం కర్మ కార్యం నృణామిహ॥ ౨
సహ్యో మహేన్ద్రో మలయశ్శుక్తిమానృక్షనామవాన్ ।
విన్ధ్యశ్చ పారియాత్రశ్చ సప్తైతే కులపర్వతాః ॥ ౩
ఇహైవ క్రియమాణస్య కర్మణో నరకం ఫలమ్।
వర్షేష్వన్యేషు సర్వేషు కేవలం భుజ్యతే ఫలమ్ ॥ ౪
ఇహైవ చాతురాశ్రమ్యం చాతుర్వర్ణ్య ౩ మవస్థితమ్।
కృతాదియుగభేదానాం చతుర్ణామిహ సమ్భవః
దానం యజ్ఞం తపో మర్త్యాః పరలోకఫలార్థినః ।
ఇహ కుర్వన్తి యజ్ఞేశం యజన్తే పురుషోత్తమమ్॥ ౬
శ్రేష్ఠం తద్భారతం వర్షం సర్వవర్షేషు సంమతమ్।
ఫలార్థినః కామయన్తే కర్మభూషు జనిం బుధాః॥ ౭
సహస్రాణి తథైవాస్మిన్ దివ్యాని పురుషః పరః।
ఆస్తే ధామాని నద్యశ్చ పుణ్యాస్సన్తి సహస్రశః॥ ౮
గ్రామాః పురః పత్తనాని భవన్తి చ పరశ్శతమ్।
ద్వీపేషు షట్సు చాన్యేషు సన్తి వర్షాణి సప్త వై॥ ౯

౧ యోజనానాం. ౨ విస్తారో న చ. విస్తారే నవ. ౩ వ్యవస్థితిః.

ప్రత్యేకం సప్త చ బ్రహ్మన్ భవన్తి కులపర్వతాః।
వర్ణానామాశ్రమాణాం చ భేదాస్తత్ర వ్యవస్థితాః॥ ౧౦

పుష్కరద్వీపవర్ణనమ్.

అన్తిమే పుష్కరద్వీపే మానసోత్తరపర్వతః।
మధ్యే వలయవద్భాతి తస్యోచ్ఛ్రాయో భిధీయతే॥ ౧౧
యోజనానాం సహస్రాణి పఞ్చాశత్తత్సమున్నతిః।
తావానేవాస్య విస్తారో ద్వీపం తద్విభజన్నివ॥ ౧౨
స్థితశ్శైలవరో బ్రహ్మన్ ద్వే వర్షే పరిమణ్డలే।
౧ శైలస్య చాన్తర్మానస్య బహిశ్చ సదృశే ఉభే॥ ౧౩
తన్మూర్ధ్ని లోకపాలానామిన్ద్రాదీనాం యథా ౨ పునః।
పురస్సన్తి ౩ పునస్తాసాం నామాన్యపి యథాపురమ్॥ ౧౪
దేవానామపి చాన్యేషాం తత్ర సన్తి పురః పృథక్।
అసఙ్ఖ్యాతా బ్రహ్మణశ్చ పురీ భవతి పుష్కరే॥ ౧౫
స్వాదుస్స్వచ్ఛోదకైః పూర్ణో వారిధిః పుష్కరాద్బహిః।
తేన తద్వేష్టితం ద్వీపం యథా ౪ న్యాన్యైర్ణవోత్తరైః। ౧౬

లోకాలోకాచలవర్ణనమ్

స్వాదూదకాద్బహిర్భూమిస్సవర్ణా చైవ హిరణ్మయీ।
తపనీయమయో బ్రహ్మన్ లోకాలోకాచలో బహిః॥ ౧౭
భూలోకస్య సమస్తస్య ౫ సాలవ ౬ చ్చతురశ్రకమ్।
ఆవృత్య తిష్ఠతస్తస్య యోజనాయతమున్నతిః॥ ౧౮
విస్తారశ్చ స ఏవాస్య మూర్ధ్ని సర్వత్ర చ స్వయమ్।

---

౧ శైలస్యాన్తం మానసస్య. ౨ క్రమమ్. ౩ పురాస్తాసామ్. ౪ నాభ్యవాన్తరైః న్యాన్యర్ణవాన్తరైః. ౫ సమీపమ్. ౬ చ్చతురాననః.

మూర్తిభేదైరపర్యన్తైః పరమః పురుషః స్థితః॥ ౧౯
కుముదాదిగణాశ్చాత్ర చక్రాదీన్యాయుధాని చ।
దేవ్యో మహీ చ లక్ష్మీశ్చ విష్వక్సేనః పతత్రిరాట్॥ ౨౦
స్థానాని మూర్తిభేదానాం విష్ణోః పరిజనస్య చ।
సన్తి భూయాంసి రమ్యాణి తత్ర తత్ర చతుర్ముఖ॥ ౨౧
పరం పార్శ్వం రవిస్తస్య న ద్యోతయతి భానుభిః।
ఆవృత్య తం తమశ్శైలభాగం బాహ్యమవస్థితమ్॥ ౨౨
౧ లోకాలోకస్స చ పునస్సమన్తాద్వేష్టితో గిరిః।
బహిరణ్డకటాహేన ౨ మహతా సమనన్తరమ్॥ ౨౩
యోజనానామియం పృథ్వీ పఞ్చాశత్కోటిభిర్మితా।
సహైవాణ్డకటాహేన సద్వీపాబ్ధిమహీధరా॥ ౨౪
అనయా ధ్రియతే సర్వం జగద్ధాత్రీ తతః స్మృతా॥

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
జ్ఞానపాదే భూలోకవిస్తారకథనం నామ
దశమోఽధ్యాయః.

౧ లోకస్య చ పునస్తస్య. ౨ మానసాత్.

ఏకాదశోఽధ్యాయః.

❖ ఉక్తానువాదపూర్వకమతలాదివర్ణనమ్ ❖

శ్రీభగవాన్—

ఏష భూలోకవిస్తారః కథితః కమలాసన।
లోకానధస్తాదధునా సప్త వచ్మి యథాతథమ్॥ ౧
౧ అతలం ప్రథమం లోకం ద్వితీయం వితలాహ్వయమ్।
తృతీయం నితలం విద్ధి జ్ఞేయం తుర్యం గభస్తిమత్॥ ౨
పఞ్చమం మహాదాహ్వానం సుతలం షష్ఠమీరితమ్।
పాతాలం సప్తమం విద్యా ౨ త్తే చైకైకం సముచ్ఛ్రితాః ౩
యోజనానాం సహస్రాణి దశైతేష్వతలాదిషు।
వసన్తి దానవా దైత్యాః కాలేయాః ఫణినస్తథా॥ ౪
స్వర్గేఽపి న భవన్త్యేవ యే భోగాస్త్వతలాదిషు।
భక్ష్యం భోజ్యం తథా పేయం స్వాదిష్ఠం గుణవత్తరమ్॥ ౫
ప్రాసాదభూమయో రమ్యాః ౩ కాననాని చ నిమ్నగాః।
నాగకన్యాశ్చ శతశస్సన్తి సర్వాఙ్గశోభనాః॥ ౬
రత్నానాం దీప్తిజాలేన ౪ ధ్వాన్తే ధ్వస్తే దివానిశమ్।
నార్కో న చన్ద్రమాస్తత్ర జనైరాకాఙ్క్ష్యతే క్వచిత్॥ ౭
యా ప్రీతి ౫ ర్వసతాం తత్ర న సా ముక్తాత్మనామపి।
యద్భోక్తుమిష్యతే వస్తు దృశ్యతే తదుపస్థితమ్॥ ౮
న మృగ్యతే క్వచి ౬ ద్వాపి వస్తు తద్భోగతత్పరైః।

---

౧ అతలం ప్రథమం లోకో ద్వితీయం వితలం తథా। తృతీయం సుతలం జ్ఞేయం చతుర్థం నితలాహ్వయమ్॥ మహాద్రసాతలం చైవ తలాతలమితి స్మృతమ్॥ ౨ ద్వైకే తు. ౩ కాఞ్చనాని. ౪ ధ్వాన్తేఽపాస్తే. ౫ స్సర్వదా. ౬ ద్ధ్యాత్వా.

స్వర్గాదష్టగుణం భోగమతలాదిషు సప్తసు । ౯
భుఞ్జతే భోగనిరతాః రక్షోదైతేయదానవాః ।
న దరిద్రా న రోగార్తా న కృశా న చ దుఃఖితాః ॥ ౧౦
బిలాని శతశస్సన్తి విపులాని సమన్తతః ।
సహస్రఫణవాన్విష్ణుః కపిలో నామ సప్తమె ॥ ౧౧
పాతాలాఖ్యే తలాదీనామాస్తె ౧ రక్షంశ్చ కేవలమ్ ।
సనైర్గః ౨ పారిషదైస్సార్ధం పురే మహతి శోభితే ॥ ౧౨
తామసీం తనుమాస్థాయ విష్ణురేషా ౩ మవస్థితః ॥
సప్తానామతలాదీనాం శేషాఖ్యో బలవత్తరః ॥ ౧౩
ఫణాసహస్రసుభగో మణిభిర్దీపయర్త దశః
అనన్త ఇతి చ ప్రాజ్ఞైః ఖ్యాతో లోకే మహర్షిభిః ॥ ౧౪
తస్య మూర్ధని మాలేవ ధ్రియతే సకలా మహీ ।
కుర్వన్ సురాదిదైతేయా నబలానాత్మతేజసా ॥ ౧౫
౪ కిరీటీ స్రగ్ధరస్సుభ్రూర్మదఘూర్ణితలోచనః ।
నీలవాసాస్సితతనుః కైలాస ఇవ భూధరః ॥ ౧౬
లాఙ్గలం ముసలం బిభ్రదాయుధం దైత్యవారణమ్ ।
ఉపాస్యమానో వారుణ్యా ౫ శశ్వత్సన్నిదధానయా ॥ ౧౭
కల్పావసానే వక్త్రేభ్యో యస్య సఙ్కర్షణశ్శివః ।
నిష్క్రామతి జగత్సర్వం సంహర్తుం విషపావకః ॥ ౧౮
ఆస్తే సమ్పూజితస్సనైర్గః పాతాలతలవాసిభిః ।
నాస్య వర్ణయితుం శక్తా గుణా వక్తృశతైరపి ॥ ౧౯
యదా మదేన మూర్ధానం కమ్పయన్నవతిష్ఠతే ।

---

౧ రక్షాయ. ౨ పదాదిభిః. ౩ మధస్స్థితః. ౪ కిరీటస్రగ్ధరశ్శశ్వత్
౫ శశ్వత్సాన్నిధ్యయా యయా.

తదా మహీతలం సర్వం సాద్రివారిధికాననమ్ ॥ ౨౦
కమ్పతే కః క్షమేతాస్య బలం వక్తుమశేషతః ।
అధస్తాచ్ఛేషఫణినః కూర్మాః కాలా ౧ నలస్థితిః ॥ ౨౧
శిఖాసహస్రజటిలో దుస్సహః కమలాసన ।
ఆధారశక్తిరే ౨ తస్మాదధస్తాద్వైష్ణవీ తనుః ॥ ౨౨
అనన్తరమథైతస్యాః భవత్యణ్డకటాహకః ।
కర్మణః పుణ్యరూపస్య కథితాః ఫలభూమయః ॥ ౨౩
అధునా పాపరూపస్య కథ్యన్తే ౩ ఫలభూమయః ।
భువో జలస్య చాధస్తాన్నరకాఖ్యా భువస్స్మృతాః ॥ ౨౪
రౌరవం ప్రథమం తచ్చ మహత్పూర్వమనన్తరమ్ ।
౪ తప్తపుత్తలికా కుమ్భా శూలారోపణమీరితమ్ ॥ ౨౫
సూచ్యగ్రంచ క్షురం చైవ ౫ ఖడ్గకృన్తనమన్వతః ।
సూకరం తైలకుమ్భంచ మహాజ్వాలా చ ౬ తాపనమ్ ॥ ౨౬
అసిపత్రం పూయవహం ౭ వ్యాఘ్రసింహవృకాదికమ్ ।
౮ తప్తస్తమ్భం శునా భక్ష్యం శాల్మలీ హేమపుష్పితా ॥ ౨౭
౯ లాలోదకం రక్తసిన్ధు శ్శక్తిభిశ్ఛేదనం తథా ।
ఏవమాదీని చాన్యాని ఫలాన్యాహుర్వికర్మణామ్ ॥ ౨౮
నరకాణామసఙ్ఖ్యానామేషా దిక్కథితా మయా ।
పతితాస్తేషు పాపిష్ఠా జన్తవో భుఞ్జతే ఫలమ్ ॥ ౨౯
న కర్మణాం క్షయో బ్రహ్మన్ వినా భోగైః పృథగ్విధైః

---

౧ నవస్థితిః. ననస్థితిః. ౨ వాస్మాత్—తస్యా అధస్తాత్. ౩ మహా ౪ తప్తమయా. ౫ ఖడ్గకర్తరిమన్వతః. ౬ కమ్పనీ. ౭ వ్యాఘ్రసింహ మృగాదికం. త్ర సింహ తప్తాదియన్త్రికమ్. ౮ అయస్తమ్భకమ్. ౯ లాలోదరమ్.

జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్మాణి భస్మసాత్కురుతే దృఢమ్ ॥ ౩౦
న స్వర్గో నాపి నరకో యోగవిద్యా ముపేయుషామ్ ।

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
జ్ఞానవాదే ౧ ఆతలాదిలోకపరిమాణం నామ
ఏకాదశోఽధ్యాయః.

౧ పాతాలలోకవర్ణనభేదో.

ద్వాదశోఽధ్యాయః.

భువరాదిలోకస్వరూపనిరూపణమ్

బ్రహ్మా—

విస్తారః కథితో భూమేః లోకాస్సప్తాతలాదికాః ।
నరకాణి తథోక్తాని సాంప్రతం భగవన్మమ ॥
భువః ప్రభృతిలోకానాం రూపం మానం చ కథ్యతామ్ ।

శ్రీ భగవాన్—

యావత్ప్రమాణా పృథివీ విస్తీర్ణా పరిమణ్డలా ॥ ౨
తావద్భువస్థలం బ్రహ్మన్ విస్తీర్ణం పరిమణ్డలమ్ ।

భూసూర్యయోరన్తరమానాది

ఉపరిష్టాత్ తతో వ్యోమ్ని లక్షయోజనసఙ్ఖ్యయా ॥ ౩
రవిస్తిష్ఠతి ౧ తిగ్మైస్స్వైరంశుభిర్భాసయన్ జగత్ ।
రథమాస్థాయ భగవాన్ బహుయోజన ౨ విస్తృతమ్ ॥ ౪
వామపార్శ్వే రథస్యైకం చక్రం దివ్యం ప్రతిష్ఠితమ్ ।
వహన్తి సప్తయస్సప్త ఛన్దాంసి స్యన్దనం మహత్ ॥ ౫
సారథిశ్చారుణస్సవ్యానశ్వాన్వాహయతి స్వయమ్ ।
మానసోత్తరశైలస్య మూర్ధ్ని స్యన్దనపద్ధతిః ॥ ౬
౩ విభాగ హేతురుషసా మహ్న ౪ మపి గతిక్రమాత్ ॥

౧ మేరుం పైవః 'ఇతి క్వచిత్ అన్యత్ర ' ఖే స్వైరమ్ ' ఇతి. ౨ సమ్మి
౩ ప్రాగ్భాగే హేతుపురుష సామాన్యా వగతిం క్రమాత్. ౪ మతిగతిః

౧ యోగినాం ౨ పరమః పన్థాః స్మృతః క్లేశపరిక్షయే ॥ ౭
మోక్షమార్గాః పథానేన యాన్తివిష్ణోః పరం పదమ్ ।
ఉదయాస్తమయౌ నైవ ౩ భానుస్సర్వత్ర సమ్ముఖః ॥ ౮
దర్శనాదర్శనే భానో రుదయాస్తమయౌ మతౌ ॥
యైర్యత్ర దృశ్యతే భానుస్స తేషాముదయస్స్మృతః ।
౪ యాతి యత్ర తిరోభావం తత్రాస్తమయధీర్నృణామ్ ॥ ౯
స్ఫీతా భవన్తి పూర్వాహ్ణే రశ్మయోఽర్కస్య సన్తతాః ।
హ్రాసీభవన్తి పశ్చాత్తు యావత్తేషామదర్శనమ్ ॥ ౧౦
వర్జయిత్వా పురీం ధాతుస్సర్వతో మేరుభూధరే ।
పతన్తి భానవో భానోస్తిర్యగూర్ధ్వమధస్తథా ॥ ౧౧
సభాం తు బ్రహ్మణో గత్వా ౫ ప్రస్థితం పాన్తి యే పునః ।
బ్రహ్మణస్తేజసా తేన నాన్యత్ర స్ఖలనం క్వచిత్ ॥ ౧౨

భువలోకః

భూసూర్యయోరన్తరాలం భువస్థలముదాహృతమ్ ।
విద్యాధరాశ్చ గన్ధర్వాస్సిద్ధాశ్చ సహ దానవైః ॥ ౧౩
వసన్తి ముదితా స్స్వేషు పురేష్వేవ పృథక్పృథక్ ।

సూర్యధ్రువయోరన్తరాలే ఇతరగ్రహాణాం స్థితిః

లక్షే దివాకరస్థానాచ్ఛశినః స్థానమీరితమ్ ॥ ౧౪
తస్యోపరిష్టాత్తిష్ఠన్తి నక్షత్రాణి యథాయథమ్ ।
౬ లక్షత్రయమతీత్యోర్ధ్వం బుధస్య స్థితిరుచ్యతే ॥ ౧౫

౧ ఇదమర్ధం క్వచిన్నాస్తి. ౨ చరమః. ౩ భానోః. ౪ యదా యత్ర తిరోభావస్తదా. ౫ ప్రతిపద్యన్తి తే. ౬ నక్షత్రమణ్డలస్యోర్ధ్వం బుధస్య స్థానముచ్యతే.

ఉశనా తు స్థితో లక్షద్వయముత్తీర్య తిష్ఠతి ।
తద్యోజనాన్యతిక్రమ్య భౌమస్తిష్ఠతి సర్వదా ॥ ౧౬
తావత్ప్రమాణే ఽవస్థానం గురోస్తస్యోపరి స్థితిః ।
శనైశ్చరస్తత్ప్రమాణమతీత్యోర్ధ్వం రవేస్సుతః ॥ ౧౭
[౧] లక్షలక్షక్రమాదూర్ధ్వం నక్షత్రం మునయః పరే ।
పరస్సహస్రం ఋషయస్సప్తోపర్యూర్ధ్వ [౨] గామినః ॥ ౧౮
తతో ధ్రువస్థితస్థానే దురారోహే మహర్షిభిః ।
ద్వాదశారం మహాచక్రం నేమీ ద్వే తస్య నాభయః ॥ ౧౯
[౩] త్రిస్రస్సన్తి న సన్త్యస్య మాసపాస్తేష్వరేషు తే ।
మేషాదయోప్యరేష్వేవం [౪] మీనాన్తా ద్వాదశ స్థితాః ॥ ౨౦
మాసా ద్వాదశ చైత్రాద్యా వసన్తప్రముఖాస్తథా ।
ఋతవష్షట్సఙ్క్రమాశ్చ [౫] విషువద్వాయనద్వయమ్ ॥ ౨౧
సితాసితౌ చ పక్షౌ ద్వౌ యుగభేదాశ్చ వత్సరాః ।
త్రుట్యాదయః కాలభేదాశ్చక్రధారాసు విష్ఠితాః ॥ ౨౨
ధ్రువః స్థితో నాభిమధ్యే ప్రాదక్షిణ్యేన రాశయః ।
ప్రసవ్యేన గ్రహాస్సర్వే చరన్తి గతిరీదృశీ ॥ ౨౩
కులాలచక్రమధ్యస్థమృత్పిణ్డసదృశో ధ్రువః ।
భ్రమన్తి పరితస్సర్వే ధ్రువం జ్యోతిర్గణాస్సదా ॥ ౨౪

సువర్లోకః

ఆదిత్యధ్రువయోర్మధ్యే దేశస్స్వర్గసమాహ్వయః ।

---

౧ లక్షద్వయాత్క్రమాదూర్ధ్వం. ౨ రేతసః ॥ తతోర్ధ్వమాస్థితం స్థానే. ౩ తిస్రస్సన్తి వసన్త్యత్ర మాసపక్షే విలాసితే. అన్యత్ర— 'తిస్రస్సన్తి వసన్త్యస్య మాసాద్యాస్తేషు రేభిరే'। ఇతి. అత్ర అశుద్ధమివ భాతి. ౪ రాశయో. ౫ విషువాహ్వాయనద్వయమ్.

వసన్తి తస్మిన్ గీర్వాణా విమానేషు పృథక్పృథక్ । ౨౫
౧ అసఙ్ఖ్యాతా నిత్యతృప్తాః జ్యోతిర్మయవపుర్ధరాః ।
తేషాం గఙ్గాజలం సేవ్యం పుష్పాణి సురభూరుహామ్ ॥ ౨౬
ధనం చ చిన్తామణయః స్త్రియశ్చాప్సరసః స్మృతాః ।
౨ సిద్ధాదయో వసన్తిస్మపురేషు నిరుపద్రవాః ।
ఉపేన్ద్రమూర్తిర్భగవా నాసీనస్తత్ర సర్వదా ॥ ౨౭
రక్షతి స్వర్గనిలయాన్ దేవాదీన్ స్వేన తేజసా ।
భూర్భువస్స్వస్త్రయో లోకాః లక్షాః పఞ్చదశ స్మృతాః ॥ ౨౮
తతః పరం మహర్లోకః కోటియోజనమాయతః ।
సనన్దనాద్యా మునయో వసన్తి దశకోటయః ॥ ౩౦

జనోలోకాది నిరూపణమ్.

తతః పరం జనోలోకః కోటిద్వయసమాయతః ।
అనన్తరం తపోలోకః స్థితః కోటిభిరష్టభిః ॥ ౩౧
౩ యోజనానాం సత్యలోకః ౪ పునస్త్రిగుణమాయతః ।
కోటిత్రయయుతం తస్మాదూర్ధ్వం ధాతుః ౫ పురం స్థితమ్ ॥
తద్బ్రహ్మలోకం మునయః గృణన్తి కమలాసన ।
లక్షయోజనవిస్తారం ౬ సాలప్రాసాదగోపురమ్ । ౩౩

---

౧ అసఙ్ఖ్యానిత్యతృప్తాస్తె. ౨ భూసూర్యయోరన్తరాలం భువస్థలమితి స్మృతమ్. ఇదమర్ధం అత్ర ప్రమాదపతితం క్వచిత్కోశె. ౩ యోజనానామిత్యర్ధం క్వచిన్నాస్తి. ౪ పునస్తద్ద్విగుణాయతః ౫ పురస్థితిః । యోజనానాం సప్త కోటిః పునస్తద్ద్విగుణాయతిః. ఇత్యర్ధం. క్వచిదధికం దృశ్యతే. ౬ సాల ప్రాకారసంకులమ్.

❖ ప్రకృతిమణ్డలస్థ విష్ణులోకః ❖

ఉత్తరేణ బ్రహ్మలోకాద్విష్ణులోకం విదుర్బుధాః ।
అన్తరం లోకయోరుక్తం లక్షయోజనసంమితమ్ ॥ ౩౪

❖ శివలోకః ❖

తావత్యేవాన్తరాలేఽస్య దక్షిణస్యాం దిశి స్థితః ।
శివలోకశ్చతుర్వక్త్రే తస్మిన్నాస్తే శివస్స్వయమ్ ॥ ౩౫

❖ ఊర్ధ్వక్రమేణ భగవతః పఞ్చలోకాః ❖

యోజనానాం ౧ కోటి మూర్ధ్వముల్లఙ్ఘ్య పురతః స్థితః ।
సర్వాత్మా భగవానూర్ధ్వం తస్మాత్కోటిత్రయాయ తే ॥ ౩౬
నివృత్త్యాత్మా నివసతి భగవానవ్యయస్స్వయమ్ ।
తావత్యేవ స్థితో మానే విశ్వాత్మా విశ్వకృద్ధరిః ॥ ౩౭
పురుషాత్మా ౨ పురస్తాత్తు చతుష్కోటి ప్రమాణకే ।
స్థితః కోటీరతీతో(?)ర్ధ్వం ౩ పఞ్చ పశ్చాదవస్థితః ॥ ౩౮
పరమేష్ఠీ స భగవాన్ పఞ్చకం విష్ణు ౪ విష్టరమ్ ।
అధ్యాస్తే భగవాన్నిత్యం శఙ్ఖచక్ర గదాధరః ॥ ౩౯
పఞ్చశక్తిమయో విష్ణుః కోటియోజనసంమితే ।
ఆస్తే శ్రీభూమిసహితో నైనతేయేన సేవితః ॥ ౪౦

❖ అణ్డభిత్తిః. ❖

అణ్డభిత్తిరుపర్యస్య ౫ స్థితోర్ధ్వే కోటియోజనే ।
ఘనం చ ౬ తస్యాః కోట్యా తు సంమితం కమలాసన ॥ ౪౧

---

౧ కోటిమూర్ధ్వ ఉల్లఙ్ఘ్య పురతస్స్థితే । ౨ పరస్మాత్తు. ౩ పఞ్చ పఞ్చ దశస్థితః. ౪ విష్టపం. ౫ స్థితార్ధ్వ, ౬ తస్యాం కోటిస్తు.

శుద్ధం హిరణ్మయం జ్ఞేయమణ్డం తద్విస్మయావహమ్ ।

అవరణసప్తకమ్

ఏతేనాణ్డకటాహేన లోకాస్సర్వే సమావృతాః ॥ ౪౨
ఉపర్యుపర్యమీ లోకాః కపిత్థఫలవత్ స్థితాః।
౧ తద్దశోత్తరసఙ్ఖ్యేన వారిణా పరివేష్టితమ్ ॥ ౪౩
౨ ఆవృత్యాణ్డం యథావారి స్థితం తద్వత్తదగ్నినా ।
స వాయునా తద్వదేవ స వ్యోమ్నా చ సమావృతః ॥ ౪౪
సర్వం దశోత్తరం విద్యాత్తద్వ్యోమ మహతావృతమ్।
౩ మహాంశ్చ స ప్రధానేన ప్రధానం తమసావృతమ్ ॥ ౪౫
తదనన్తమపర్యన్తం ౪ న సఙ్ఖ్యా తత్ర విద్యతే ।
హేతుభూతమశేషస్య తమసః ప్రకృతిః పరా ॥ ౪౬

అణ్డానామసఙ్ఖ్యాతత్వమ్

అణ్డానామీదృశాం బ్రహ్మన్ సహస్రాణ్యయుతాని చ ।
బహునాపి కిముక్తేన సఙ్ఖ్యా వక్తుం న శక్యతే ॥ ౪౭

నారాయణేనాన్తర్బహిర్వ్యాప్తిః

అణ్డాని తాని సర్వాణి వ్యాప్య నారాయణః స్థితః ।
అన్తశ్చ తేషాం భగవాన్ సర్వవ్యాపీ పరః పుమాన్ ॥ ౪౮
బహిశ్చ సాక్షివత్సర్వమీక్షమాణోఽవతిష్ఠతే ।

---

౧ తద్దేశాన్తరసంఖ్యేన. ౨ అవృత్య తద్యథావారి వహ్నినా పరిసఙ్ఖ్యయా. ౩ మయా సర్వపరిధానేన. ఏవంనిరూపణస్య సఙ్గతిశ్చిన్త్యా. ౪ సఙ్ఖ్యా తత్ర న విద్యతే.

చత్వారో వ్యూహలోకాః

మహతస్తమసో ౧ బాహ్యే లోకాస్సుబహుయోజనాః ॥ ౪౯
చత్వారః క్రమశస్సన్తి చతుర్భిస్సమధిష్ఠితాః ।
వ్యూహైః క్రమేణ వక్ష్యే తావనిరుద్ధః పరః స్మృతః ॥ ౫౦
ప్రద్యుమ్నోఽనన్తరం తేషాం సఙ్కర్షణ సమాహ్వయః ।
వాసుదేవస్తతః పశ్చాద్వ్యూహాఖ్యః కమలాసన ॥ ౫౧
౨ విభవాఖ్యో వాసుదేవస్తదనన్తరమీరితః ।
అనాదివాసుదేవశ్చ తయోర్లోకావనుక్రమాత్ ॥ ౫౨
౩ తతో నారాయణస్యాపి లోకస్తన్నికటే స్థితః ।
ఏకైకస్యాన్తరం కోటియోజనానాముదీరితా ॥ ౫౩
తావానేవ చ విస్తారస్తేషామితి మనోహరః ।

వైకుణ్ఠలోకః

తేభ్యో బహిస్స్థితో లోకో యత్రాస్తే భగవానజః ॥ ౫౪
అనాదివాసుదేవాఖ్యశ్శోభితే మణిమణ్టపే ।
శేషభోగాసనే దివ్యే ౪ శ్రీభూభ్యాం సమమాస్థితః ॥ ౫౫
వ్యాప్త్యాదిభిస్తథాష్టాభిశ్శక్తిభిః పరివారితః ।
వాలవ్యజనహస్తాభిస్సేవ్యమానాభిరన్తికే ॥ ౫౬
సేనేశాద్యైః పారిషదైశ్చక్రాద్యైరాయుధైరపి ।
ప్రణమద్భిస్సేవ్యమానస్స్వామ్యాదిపదస్థితైః ॥ ౫౭
ముక్తైశ్చ పఞ్చకాలజ్ఞైస్సిద్ధైః కిఙ్కరతాం గతైః ।

---

౧ బాహ్యే యోగః. ౨ వ్యూహాఖ్యో వాసుదేవస్తు. ౩ సత్యలోకే
౪ శ్రీమహీభ్యాం సహ స్థితః. భవతి యతిభఙ్గశ్చేత్.

ఉపాస్యమానస్సతతం ద్వాదశాక్షరచిన్తకైః ॥ ౫౮
అష్టాఙ్గయోగసంసిద్ధైర్బహుభిర్భగవన్మయైః ।
పఞ్చరాత్రార్థతత్త్వజ్ఞైర్నిత్యతృప్తైస్సమీపగైః ॥ ౫౯
యథార్హం భగవచ్ఛేషకర్మనిష్ఠైర్మహాత్మభిః ।
దిగేషా కథితా బ్రహ్మన్ ధన్యానాం తత్ర తిష్ఠతామ్ ॥ ౬౦
అన్తర్గతానాం లోకానా మణ్డేషు బహిరప్యథ ।
విస్తారః ౧ కథ్యతే నైవ దుర్గ్రాహత్వాద్భవాదృశైః ॥ ౬౧

❖ పదార్థనిగమనమ్. ❖

సారమాత్రం సముద్ధృత్య సర్వతస్సముదాహృతమ్ ।

❖ బ్రహ్మణా కృతజ్ఞతాప్రకాశనమ్ ❖

బ్రహ్మా—

జ్ఞానం ౨ భగవతః కిఞ్చిదజ్ఞానం యేన హన్యతే ॥ ౬౨
నష్టమజ్ఞానతిమిరం జ్ఞానం తద్దర్శితం మహత్ ।
సర్వే చ సంశయా నష్టాః ప్రసాదా ౩ ద్భగవన్మమ ॥ ౬౩

❖ యథోక్తజ్ఞానస్య సంప్రదాయశుద్ధిః ❖

పద్మః—

ఇతి గుహ్యతమం జ్ఞానం భగవాన్ బ్రహ్మణే దదౌ ।
బ్రహ్మాపి తద్యథాతత్త్వం కపిలాయావతారయత్ ॥ ౬౪
కపిలోపి మహర్షిస్తత్ జ్ఞానం మమ యథాతథమ్ ।

---

౧ కథితో. ౨ భవతి యత్కిఞ్చిత్. ౩ ద్భవతో మమ.

దదౌ తుభ్యం తదిత్యేవం పారంపర్యక్రమాగతమ్ ॥ ౬౫
౧ సిద్ధాన్తజ్ఞానముత్కృష్టం త్వయ్యనుగ్రహకామ్యయా ।
భగవన్మయమాఖ్యాతం రహస్యతరమద్భుతమ్ ॥ ౬౬

భగజ్ఞానస్య అపాత్రే అనాఖ్యేయత్వమ్.

నైతద్గుహ్యతరం జ్ఞానమాఖ్యేయమతిమానినే ।
నాభక్తాయ న హీనాయ న చాశుశ్రూషవే పునః ॥ ౬౭
నాదీక్షితాయ దాతవ్యం న కృతఘ్నాయ పాపినే ।
న నాస్తికాయ చాఖ్యేయం న చ పాషణ్డినే తథా ॥ ౬౮
న హీనవర్ణినే నైవ పిశునాయ దురాత్మనే ।
నైవ చానుప ౨ నీతాయ న బాహ్యాగమసఙ్గినే ॥ ౬౯
న చాప్యసూయవే చాపి త్యక్తాచారాయ కర్హిచిత్ ।

యోగ్యపాత్ర నిరూపణమ్

వక్తవ్యం చ వినీతాయ శుద్ధాయ బ్రహ్మచారిణే ॥ ౭౦
శుశ్రూషవే ప్రసన్నాయ ౩ వ్రతినే వశినే తథా ।
ఆశ్రమస్థాయ సంసారవిముఖాయ ముముక్షవే ॥ ౭౧
జిజ్ఞాసమానాయ తథా పాఞ్చరాత్రో ౪ దితాం క్రియామ్ ।
సుశీలాయ కృతజ్ఞాయ ఋజవే ఋజుబుద్ధయే ॥ ౭౨
ఛన్దాంస్యధీతినే సాఙ్గం కులీనాయ తపస్వినే ।
త్రైవర్ణికాయ సంవర్త మహర్షే సంహితామిమామ్ ॥ ౭౩
నాధ్యాపయేన్నోపదిశేన్న విద్యామరయే వదేత్ ॥

౧ సంవర్తజ్ఞాన. ౨ సన్నాయ. ౩ యతయె. ౪ దితక్రమామ్.

ఉక్తానువాద పూర్వకం సంహితాధ్యయన ఫలనిరూపణమ్.

కణ్వః—

హే శిష్యాః కథితం సర్వం యత్సంవర్తముఖాచ్ఛ్రుతమ్।
విజ్ఞానం తదశేషేణ భవద్భ్యః కథితం మయా॥ ౭౪
యోగం చాప్యుపదేక్ష్యామి శుశ్రూషా యది తత్ర వః।
యస్సంహితామిమాం పాద్మీమధీతే ౧ నియమస్థితః॥ ౭౫
స బ్రహ్మలోకమభ్యేతి నేహ భూయోఽపి జాయతే।
శ్లోకమేకం తదర్ధం వా పాదమేకం సుయన్త్రితః॥ ౭౬
ప్రత్యహం పఠమానస్య ఫలమిష్టం కరే స్థితమ్।
జ్ఞానాంశో ద్వాదశాధ్యాయస్తన్త్రే పాద్మే సమీరితః॥ ౭౭
సఙ్క్షిప్య సారముద్ధృత్య విస్తీర్ణాత్తన్త్రసాగరాత్।
శుశ్రూషవోఽపి హే శిష్యాః ప్రసన్నేనాన్తరాత్మనా॥ ౭౮

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
జ్ఞానపాదే భువర్లోకాదివిస్తారకథనం నామ
ద్వాదశోఽధ్యాయః.

జ్ఞానపాదస్సమాప్తః.

---

౧ మునిభిర్వృతః.

శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం

యోగపాదః.

❧ నిశ్శ్రేయససాధనయోగనిరూపణమ్. ❧

బ్రహ్మా—

భగవన్ యోగయుక్తస్య నిశ్శ్రేయసముదీరితమ్।
పురుషస్య దయాసిన్ధో జ్ఞానినః పురుషోత్తమ॥ ౧
స యోగః కథ్యతాం భూయ శ్రోతవ్యం యది మద్విధైః।
యది నానుగ్రహోఽస్మాసు భజమానేషు విద్యతే॥ ౨

❧ యోగద్వైవిధ్యమ్. ❧

శ్రీ భగవాన్—

అవ్యాకులస్య చిత్తస్య ౧ బన్ధనం విషయే క్వచిత్।
యత్సయోగశ్చతుర్వక్త్ర స చ ద్వైవిధ్యమశ్నుతే॥ ౩

❧ విభక్తయోః ప్రత్యేకం లక్షణమ్ ❧

కర్మ కర్తవ్యమిత్యేవం విహితేష్వేవ కర్మసు।
బన్ధనం మనసో నిత్యం కర్మయోగస్స ఉచ్యతే॥ ౪
యత్తు చిత్తస్య సతతమర్థే శ్రేయసి బన్ధనమ్।
జ్ఞానయోగస్స విజ్ఞేయః సర్వసిద్ధికరశ్శుభః॥ ౫

౧ సన్ధానమ్.

సముచ్చితయోస్తయోర్మోక్షసాధనత్వమ్

యస్యోక్తలక్షణే యోగే [1] ద్వివిధేఽవస్థితం మనః ।
స యాతి పరమం శ్రేయో మోక్షలక్షణమఞ్జసా ॥ ౬

యోగాఙ్గనిరూపణమ్

యమాదిరఙ్గం పూర్వస్య వైరాగ్యాది పరస్యతు ।
అష్టౌ యమాదయో యోగాః యమోఽహింసాదిలక్షణః ॥ ౭
అహింసా సత్యమస్తేయం బ్రహ్మచర్యం దయార్జవమ్ ।
క్షమాధృతిర్మితాహారో శౌచం చేతి యమా దశ ॥ ౮
[2] తపః ప్రభృతిరూపస్తు నియమః కథ్యతే పునః ।
తపశ్చ తుష్టిరాస్తిక్యం దానమారాధనం హరేః ॥ ౯
సిద్ధాన్తశ్రవణం హ్రీశ్చ జప ఇత్యాదిలక్షణః ।
ఆసనాదీని సర్వాణి స్వస్తికాదీని సంప్రతి ॥ ౧౦
వర్ణ్యన్తే స్వస్తికం పాదతలయోరుభయోరపి ।
పూర్వోత్తరే జానునీ ద్వే కృత్వాఽఽసనముదీరితమ్ ॥ ౧౧
సీవన్యా దక్షిణే పార్శ్వే సవ్యం సవ్యే తు దక్షిణమ్ ।
గుల్ఫం కృత్వాఽఽసనం తచ్చ స్వస్తికం కథ్యతే బుధైః ॥ ౧౨
ఆరోప్య చోర్వోశ్చరణౌ తదఙ్గుష్ఠద్వయం పునః ।
వ్యుత్క్రమేణైవ హస్తాభ్యాం గృహ్ణీయాత్తత్తదాసనమ్ ॥ ౧౩
బద్ధపద్మాసనం జ్ఞేయమాసనేషు సుపూజితమ్ ।
ఏకం చరణమన్యస్మిన్నూరావారోప్య నిశ్చలః ॥ ౧౪
ఆస్తే యదిదమేనోఘ్నం వీరాసనముదాహృతమ్ ।

---

[1] వివిధ చ స్థితాత్మనః. మద్విధే చ స్థితం మనః. ఇతి చ పాఠౌ

[2] తతః పరిభృతిరూర్ధ్వం తు.

సీవనీం గుల్ఫదేశాభ్యాం నిపీడ్య వ్యుత్క్రమేణ తు ॥ ౧౫
ప్రసార్య జానునోర్హస్తావాసనం సింహపూర్వకమ్ ।
గుల్ఫౌ చ వృషణస్యాధస్సీవన్యుభయపార్శ్వయోః ॥ ౧౬
నివేశ్య పాదౌ హస్తాభ్యాం దృఢం బధ్వా యదా సనమ్ ।
భద్రాసనం తద్విజ్ఞేయం సర్వపాపప్రణాశనమ్ ॥ ౧౭
గుల్ఫం సవ్యేతరం సవ్యే పృష్ఠపార్శ్వే విధాయ చ ।
౧ గుల్ఫం తథేతరం పృష్ఠపార్శ్వేఽన్యస్మిన్నిధాయ చ । ౧౮
ఆసనం గోముఖం యద్వద్గోముఖాసనమిష్యతే ।
సీవనీపార్శ్వముభయం గుల్ఫాభ్యాం వ్యుత్క్రమేణతు ॥ ౧౯
నిపీడ్యాసన మేతచ్చ ముక్తాసన ముదాహృతమ్ ।
మేఢ్రస్యోపరి నిక్షిప్య సవ్యం గుల్ఫం తథేతరమ్ ॥ ౨౦
నివేశ్యోపరి గుల్ఫస్య యద్వా ముక్తాసనం భవేత్ ।
అవష్టభ్య ధరాం సమ్యక్తలాభ్యాం హస్తయోర్ద్వయోః ॥ ౨౧
కూర్పరౌ నాభిపార్శ్వే చ స్థాపయిత్వా మయూరవత్ ।
సమున్నమ్య శిరః పాదౌ మయూరాసనమిష్యతే ॥ ౨౨

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
యోగపాదే ఆసనభేదలక్షణం నామ
ప్రథమోఽధ్యాయః .

---

౧ సవ్యేతరే పృష్ఠపార్శ్వే సవ్యగుల్ఫంతథైవచ.

ద్వితీయోఽధ్యాయః.

నాడీశుద్ధిః

శ్రీ భగవాన్—

యమైశ్చ నియమైశ్చైవ యోగాఙ్గైరాసనైరపి ।
సుసంయతో నాడిశుద్ధౌ ప్రాణాయామో విధీయతే ॥ ౧
దేహమానం స్వాఙ్గులిభిష్షణ్ణవత్యఙ్గులాయతమ్ ।
ప్రాణశ్శరీరాదధికో ద్వాదశాఙ్గులమానతః ॥ ౨
దేహస్థమనిలం దేహసముద్భూతేన వహ్నినా ।
న్యూనం సమం వా యోగేన కుర్వన్బ్రహ్మవిదిష్యతే ॥ ౩
దేహమధ్యే శిఖిస్థానం తప్తజామ్బూనదప్రభమ్ ।
త్రికోణం ద్విపదామన్యచ్చతురశ్రం చతుష్పదామ్ ॥ ౪
వృత్తం విహఙ్గమానాం తు షడశ్రం జలజన్మనామ్ ।
అష్టాశ్రం స్వేదజానాం తు తస్మిన్దీపవదుజ్జ్వలః ॥ ౫
వైశ్వానరోఽగ్నిః పచతి ప్రాణాపానసమా౧యుతః ।
చతుష్ప్రకారమశనం దేహమధ్యేఽభిధీయతే ॥ ౬
అపానాద్ద్వ్యఙ్గులాదూర్ధ్వమధో మేఢ్రస్య వామతః ।
దేహమధ్యం మనుష్యాణాం ౨ మేఢ్రమధ్యం చతుష్పదామ్ ॥ ౭
ఇతరేషాం తున్దమధ్యం సర్వేషామేవ పద్మజ ।
కన్దస్థానం మనుష్యాణాం దేహమధ్యే నవాఙ్గులమ్ ॥ ౮
చతురఙ్గులముత్సేధం చతురఙ్గులమాయతమ్ ।
అణ్డాకృతి స్తిరశ్చాం చ ద్విపదాం చ చతుష్పదామ్ ॥ ౯

౧ శ్రియః. ౨ హృన్మధ్యం తు.

తున్దమధ్యం తదిష్టం వై తన్మధ్యం నాభిరిష్యతే ।
తత్ర చక్రం ద్వాదశారం ఆహుర్మార్సా నరాణి తు ॥ ౧౦
విష్ణ్వాది మూర్తయస్తేషు ద్వాదశ ద్వాదశస్వపి ।
అహం తత్ర స్థితం చక్రం భ్రామయామి స్వమాయయా ॥ ౧౧
అరేషు భ్రమతే జీవః క్రమేణ కమలాసన ।
తన్తుపఞ్జరమధ్యస్థా యథా భ్రమతి లూతికా ॥ ౧౨
ప్రాణారూఢశ్చరతి చ జీవస్తేన వినా న హి ।
౧ తస్యోర్ధ్వే కుణ్డలీస్థానం నాభేస్తిర్యగధోర్ధ్వతః ॥ ౧౩
అష్టప్రకృతిరూపా సా చాష్టధా కుణ్డలీకృతా ।
యథావద్వాయుచారం చ జ్వలనాది చ నిత్యశః ॥ ౧౪
పరితః కన్దపార్శ్వేతు నిరుధ్యైవ సదా స్థితా ।
ముఖేనైవ సమావేష్ట్య బ్రహ్మరన్ధ్రముఖం తదా ॥ ౧౫
యోగకాలే చ మరుతా సాగ్నినా చోదితా సతీ ।
స్ఫురితా హృదయాకాశే నాగరూపా మహోజ్వలా ॥ ౧౬
వాయుర్వాయుముఖేనైవ తతో యాతి సుషుమ్నయా ।
కన్దమధ్యే స్థితా నాడీ సుషుమ్నా సుప్రతిష్ఠితా ॥ ౧౭
పద్మసూత్రప్రతీకాశా ఋజురూర్ధ్వ ప్రవర్తినీ ।
బ్రహ్మణో వివరం యావద్విద్యుదాభా సనాలికా ॥ ౧౮
వైష్ణవీ బ్రహ్మనాడీ చ నిర్వాణప్రాప్తిపద్ధతిః ।
ఇడా చ పిఙ్గలాచైవ తస్యాస్సవ్యేతరే స్థితే ॥ ౧౯
ఇడా సముత్థితా కన్దాద్వామనాసాపుటావధి ।
పిఙ్గలా చోత్థితా తస్మాదన్యనాసా పుటావధి ॥ ౨౦
గాన్ధారీ హస్తిజిహ్వా చ ద్వే చాన్యే నాడికే స్థితే ।

---

౧ తన్మధ్యే.

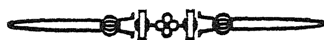
పురతః పృష్ఠత స్తస్యా వామేతరదృశౌ ప్రతి ॥ ౨౧
పూషా యశస్వినీ నాడ్యౌ తస్మాదేవ సముత్థితే ।
సవ్యేతరశ్రుత్యవధి పాయుమూలా త్త్వలమ్బుసా ॥ ౨౨
౧ అధోముఖా కుహూనాడీ మేఢ్రాన్తావధిరాయతా ।
పాదాఙ్గుష్ఠావధిః కన్దా ౨ ద్వ్యధా యాతా చ కేశినీ ॥ ౨౩
దశప్రధానభూతాస్తాః కథితాః కన్దసమ్భవాః ।
తన్మూలా బహవో నాడ్యః స్థూలాస్సూక్ష్మాస్తు నాడికాః॥ ౨౪
ద్విసప్తతిసహస్రాణి స్థూలాస్సూక్ష్మాస్తు పద్మజ ।
సంఖ్యాతుం నైవ శక్యన్తే స్థూలమూలాః పృథగ్విధాః ॥ ౨౫
యథాశ్వత్థదలే సూక్ష్మాః స్థూలాశ్చ వితతా స్తథా ।
ప్రాణోఽపానస్సమానశ్చ ఉదానో వ్యాన ఏవ చ ॥ ౨౬
నాగః కూర్మశ్చ కృకరో దేవదత్తో ధనఞ్జయః ।
చరన్తి దశ నాడీషు దశ ప్రాణాది వాయవః ॥ ౨౭
ప్రాణాదిపఞ్చకం తేషు ప్రధానం తత్ర చ ద్వయమ్ ॥
ప్రాణ ఏవాథవా శ్రేష్ఠో జీవాత్మానం బిభర్తి యః ॥ ౨౮
ఆస్యనాసికయోర్మధ్యం హృదయం నాభిమణ్డలమ్ ।
పాదాఙ్గుష్ఠమితి ప్రాణస్థానాని కమలాసన ॥ ౨౯
అపానశ్చరతి బ్రహ్మన్ గుదమేఢ్రోరుజానుషు ।
సమానస్సర్వగాత్రేషు సర్వవ్యాపీ వ్యవస్థితః ॥ ౩౦
ఉదానస్సర్వసన్ధిస్థః పాదయోర్హస్తయోరపి ।
వ్యానశ్శ్రోత్రోరుకట్యాం చ గుల్ఫస్కన్ధగలేషు చ ॥ ౩౧
నాగాదివాయవః పఞ్చ త్వగస్థ్యాదిషు సంస్థితాః ॥

---

౧ అధో గతా శుభా నాడీ. ౨ దధో యాతా.

తున్దస్థం జలమన్నం చ ౧ రసనాగ్ని సమీకృతా ॥ ౩౨
తున్దమధ్యగతః ప్రాణస్తాని కుర్యాత్పృథక్పృథక్ ।
ఇత్యాదిచేష్టయా ప్రాణః కరోతి వపుషి స్థితిమ్ ॥ ౩౩
అపానవాయుర్మూత్రాదేః కరోతి చ విసర్జనమ్ ।
ప్రాణాపానాదిచేష్టాది క్రియతే వ్యానవాయునా ॥ ౩౪
౨ ఉజ్జీర్యతే శరీరస్థముదానేన నభస్వతా ।
పోషణాదిశరీరస్య సమానః కురుతే సదా ॥ ౩౫
ఉద్గారాదిక్రియా నాగః కూర్మోఽక్ష్యాదినిమీలనమ్ ।
కృకరస్తు క్షుతః కర్తా దత్తో నిద్రాదికర్మకృత్ ॥ ౩౬
మృతగాత్రస్య శోభాది ధనంజయ ఉదాహృతః ।
నాడీభేదం మరుద్భేదం మరుతాం స్థానమేవ చ ॥ ౩౭
చేష్టాశ్చ వివిధాస్తేషాం జ్ఞాత్వైవం కమలాసన ।
శుద్ధౌ యతేత నాడీనాం వక్ష్యమాణేన వర్త్మనా । ౩౮

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది ద్మసంహితాయాం
యోగపాదే నాడీస్వరూపకథనం నామ
ద్వితీయోఽధ్యాయః.

౧ రసాని చ సమీకృతమ్. ౨ ఉన్నీయతే శరీరస.

తృతీయోధ్యాయః.

ప్రాణాయామవిధిః.

శ్రీ భగవాన్:—

త్రైవర్ణికస్స్వవర్ణోక్తై రాశ్రమానుగుణై స్తథా।
ఆచారై రాచరన్యుక్తై ర్వాసుదేవార్చనే రతః॥ ౧
వివిక్తం దేశమాసాద్య సర్వసంబాధవర్జితమ్।
యోగాఙ్గద్రవ్యసమ్పూర్ణం తత్ర దారుమయే శుభే॥ ౨
ఆసనే కల్పితే దర్భవాసః కృష్ణాజినాదిభిః॥
తాలమాత్రసముత్సేధే తాలద్వయసమాయుతే॥ ౩
ఉపవిశ్యాసనవశ్యే స్వస్తికాది యథారుచి।
బధ్వా ప్రాగాననస్సమ్యక్ ఋజుకాయస్సమాహితః॥ ౪
నాసాగ్రన్యస్తనయనో దన్తైర్దన్తానసంస్పృశన్।
రసనాం తాలుని న్యస్య శ్లథబాహుద్వయాన్వితః॥ ౫
ఆకుఞ్చితశిరాః కిఞ్చిత్ నిబధ్నన్ యోగముద్రయా।
హస్తౌ యథోక్తవిధినా ప్రాణాయామం సమాచరేత్॥ ౬

ప్రాణాయామలక్షణమ్

రేచనం పూరణం వాయోః రోధనం రేచనం తథా।
(౧) చతుర్భిః క్లేశనం వాయోః ప్రాణాయామ ఉదీరితః॥ ౭
హస్తేన దక్షిణేనైవ పీడయన్నాసికాపుటమ్।
ఇడయాపూర్య యెదస్తవాయుమాత్మని కుమ్భయేత్

౧ ప్లావనం రేచనం వాయోః.

శనైశ్శనైరథ బహిః క్షిపేత్పిఙ్గలయానిలమ్ ॥ ౮
ద్వాత్రింశన్మాత్రయా కుక్షౌ పూరయేదిడయానిలమ్ ।
భూయష్షోడశమాత్రాభిశ్చతుష్షష్ట్యాతు మాత్రయా ॥ ౯
సమ్పూర్ణకుమ్భవద్దేహం ౧ పూరయేన్మాతరిశ్వనా ।
పూరణాన్నాడయస్సర్వాః పూర్యన్తే మాతరిశ్వనా ॥ ౧౦

ప్రాణాయామఫలమ్

ఏవం కృతేసతి బ్రహ్మన్ చరన్తి దశ వాయవః ।
హృదయామ్భోరుహం చాపి వ్యాకోచం భవతి స్ఫుటమ్ ॥ ౧౧
పూరణేన తథా కుమ్భకరణా ౨ దున్ముఖం స్థితమ్ ।
గలకూపవిహూఢం తు తదధోముఖమమ్బుజమ్ ॥ ౧౨
నాలం ౩ తాలనిభం తస్య దలాష్టకసమన్వితమ్ ।
కదలీపుష్పసఙ్కాశం చన్ద్రికాన్తసమప్రభమ్ ॥ ౧౩
సన్ధ్యయోర్మధ్యరాత్రే చ ప్రాణాయామాంస్తు షోడశ ।
ఏకాహమాత్రం కుర్వాణస్సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ౧౪
కిమన్యైర్బహుభిః ప్రోక్తైః ప్రాణాయామపరాయణాః ।
నిర్ధూతసర్వపాప్మానో వత్సరత్రయపూరణే ॥ ౧౫
పశ్యన్తి మామపి బ్రహ్మన్ హృదయామ్భోరుహే స్థితమ్ ।
సంవత్సరత్రయాదూర్ధ్వం ప్రాణాయామపరో నరః ॥ ౧౬
యోగసిద్ధో భవేద్యోగీ వాయుజిద్విజితేన్ద్రియః ।
అల్పాశీ స్వల్పనిద్రశ్చ తేజస్వీ బలవాన్భవేత్ ॥ ౧౭
అపమృత్యుమతిక్రమ్య దీర్ఘమాయురవాప్నుయాత్ ।
ప్రస్వేదజననం యస్య ప్రాణాయామేషు సోఽధమః ॥ ౧౮

---

౧ కుమ్భయేన్మాతరిశ్వనా. ౨ దుజ్జ్వలమ్. ౩ తాలబతమ్.

కమ్పనం వపుషో యస్య ప్రాణాయామేషు మధ్యమః।
ఉత్థానం వపుషో యస్య స ఉత్తమ ఉదాహృతః॥ ౧౯
అధమే వ్యాధిపాపానాం నాశస్స్యాన్మధ్యమే పునః।
పాపరోగమహావ్యాధి నాశస్స్యాదుత్తమే పునః॥ ౨౦
అల్పమూత్రోల్పవిష్ఠశ్చ లఘుదేహో మితాశనః।
౧ వశ్యేన్ద్రియః పటుమతిః కాలత్రయవిదాత్మవాన్॥ ౨౧
రేచకం పూరకం ముక్త్వా కుమ్భకరణమేవయః।
కరోతి త్రిషులోకేషు నైవ తస్యాస్తి దుర్లభమ్॥ ౨౨
నాభికన్దే చ నాసాగ్రే పాదాఙ్గుష్ఠే చ యత్నవాన్।
ధారయన్మనసా ప్రాణాన్ సన్ధ్యాకాలేషు సర్వదా॥ ౨౩
సర్వరోగవినిర్ముక్తో ౨ భవేద్యోగీ గతక్లమః।
కుక్షిరోగవినాశస్స్యాత్ నాభికన్దేషు ధారణాత్॥ ౨౪
నాసాగ్రే ధారణాద్దీర్ఘ ౩ మాయుష్యం దేహలాఘవమ్।
పాదాఙ్గుష్ఠే భవేద్ధృత్యా వాయోః కమలసంభవ॥ ౨౫
వాయుమాకృష్య జిహ్వాగ్రే పిబన్నశ్రమదాహభాక్।
బ్రాహ్మే ముహూర్తే సంప్రాప్తే వాయుమాకృష్య జిహ్వయా॥
పిబత స్త్రిషుమాసేషు వాక్సిద్ధిర్మహతీ భవేత్।
అభ్యస్యతశ్చషణ్మాసా న్మహారోగవినాశనమ్॥ ౨౭
యత్ర యత్ర ధృతో వాయురఙ్గే రోగాదిదూషితే।
ధారణాదేవ మరుత స్తత్తదారోగ్యమశ్నుతే॥ ౨౮
మనసో ధారణాదేవ శ్వసనో ధారితో భవేత్।

---

౧ వట్వేన్ద్రియః. ౨ జీవేద్యోగీ. ౩ మాయువైర్ఘ్య.

మనస్స్థైర్య నిరూపణమ్.

మనస్స్థాపనా హేతురుచ్యతే కమలాసన ॥ ౨౯
కరణాని సమాహృత్య విషయేభ్యస్సమాహితః ।
౧ అపానమూర్ధ్వమాకృష్య వస్తేరుపరి ధారయేత్ ॥ ౩౦
బధ్నన్కరాభ్యాం శ్రోత్రాది కరణాని యథాతథమ్ ।
యుఞ్జానస్య యథోక్తేన వర్త్మనా స్వవశం మనః ॥ ౩౧

వాయుజయః.

మనస్పృష్టస్సై వాయుస్స్వవశే స్థాప్యతే సదా ।
నాసికాపుటయోః ప్రాణః పర్యాయేణ ప్రవర్తతే ॥ ౩౨
తిస్రశ్చ నాడికాః ప్రాణస్తావత్యశ్చ ౨ చరత్యయమ్ ।
౩ శంఖినీవివరే యామ్యే ప్రాణఃప్రాణభృతాం సతామ్ ॥ ౩౩
తావన్తశ్చ పునః కాలం సౌమ్యే చరతి సన్తతమ్ ।
ఇత్థం క్రమేణ చరతా వాయునా వాయుజిన్నరః ॥ ౩౪
అహశ్చ రాత్రిం పక్షం చ మాసఋత్వయనాదికమ్ ।
అన్తర్ముఖో విజానీయాత్కాలభేదం సమాహితః ॥ ౩౫
అఙ్గుష్ఠాదిస్వావయవస్ఫురణాదర్శనైరపి ।
అరిష్టైర్జీవితస్యాపి జానీయాత్క్షయమాత్మనః ॥ ౩౬
జ్ఞాత్వా యతేత కైవల్యప్రాప్తయే యోగవిత్తమః ॥

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
యోగపాదే పఞ్చభూతస్థాన నిర్ణయో నామ
తృతీయోఽధ్యాయః.

---

౧ అపానాదూర్ధ్వగ. ౨ చరన్త్యపి. ౩ శిఖినీవివరే బాహ్యా.

చతుర్థోఽధ్యాయః.

అరిష్టనిరూపణమ్.

బ్రహ్మా—

భగవన్ కాన్యరిష్టాని ౧ కథం త్రైజీవితక్షయః ।
సూచ్యతే సంశయస్యాస్య ఛేదనే కారణం భవాన్ । ౧

అరిష్టప్రకారాః

శ్రీభగవాన్—

పాదాఙ్గుష్ఠే కరాఙ్గుష్ఠే స్ఫురణం యస్య నశ్యతి ।
తస్యసంవత్సరాదూర్ధ్వం జీవితస్య క్షయో భవేత్ । ౨
మణిబన్ధే తథా గుల్ఫే స్ఫురణం యస్య నశ్యతి ।
౨ షణ్మాసావధిరేతస్య జీవితస్య స్థితిర్భవేత్ ॥ ౩
కూర్పరే స్ఫురణం యస్య తస్య త్రైమాసికీ స్థితిః ।
కక్షే మేహనపార్శ్వే చ స్ఫురణాద్యుపలమ్భనే ॥ ౪
మాసావధిర్జీవితస్య తదర్ధం స్వేదదర్శనే ।
అశ్రుతే జాఠరే ఘోషే దినాని దశ జీవితమ్ ॥ ౫
జ్యోతిః ఖద్యోతవద్యస్య తదర్ధం తస్య జీవితమ్ ।
జిహ్వాయా దర్శనే త్రీణి దినాని స్థితిరాత్మనః ॥ ౬
౩ నాసాగ్రా దర్శనే మృత్యుః ద్విదినే నైవ సంశయః ।

---

౧ కథ్యన్తే జీవితక్షయే. ౨ షణ్మాసాభ్యన్తరే తస్య జీవితస్య క్షయో భవేత్. ౩ జ్వాలాగ్రా.

అరిష్టజ్ఞానానన్తరకర్తవ్యాని

ఏవమాదీన్యరిష్టాని దృష్ట్వాయుఃక్షయకారణమ్ ॥ ౭
నిశ్శ్రేయసాయ యుఞ్జీత జపధ్యానపరాయణః ।

ప్రత్యాహారప్రకారద్వయమ్.

మనసా త్మన్యనుష్ఠానం యదిదం నిత్యకర్మణామ్ ॥ ౮
ప్రత్యాహారస్సువిజ్ఞేయో యోగాఙ్గత్వేన సేవితః ।
యద్వాష్టాదశభేదేషు మర్మస్థానేషు ధారణమ్ ॥ ౯
స్థానాత్ స్థానం సమాకృష్య సా ప్రత్యాహృతి రిష్యతే ।

అష్టాదశమర్మస్థానాని.

పాదాఙ్గుష్ఠం తథాగుల్ఫం జఙ్ఘామధ్యం తథైవ చ ॥ ౧౦
మధ్యమూర్వోశ్చ మూలం చ పాయుః హృదయమేవచ ।
మేహనం దేహమధ్యం చ నాభిం చ గలకూబరమ్ ॥ ౧౧
తాలుమూలం చ మూలం చ ఘ్రాణస్యాక్ష్ణోశ్చ మణ్డలమ్ ।
[౧] భ్రువోర్మధ్యం లలాటం చ మూర్ధా చాపి తతః పరమ్ ॥
మూలం చ కర్ణయోర్మూలం మర్మాణ్యేతాని పద్మజ ।

ధారణాలక్షణమ్.

పఞ్చభూతమయే దేహే భూతేష్వేతేషు పఞ్చసు ॥ ౧౩
మనసో ధారణం యత్తద్యుక్తస్య చ యమాదిభిః ।
ధారణా సా చ సంసారసాగరోత్తార కారణమ్ ॥ ౧౪

---

౧ భ్రువోర్మధ్యం లలాటస్య మూలమూర్ధ్వం చ జానునోః । ఇతి

శరీరే పఞ్చభూతస్థానవిభాగః.

ఆజానుపాదపర్యన్తం పృథివీస్థానమిష్యతే ।
పిత్తలా చతురశ్రా చ వసుధా వజ్రలాఞ్ఛితా ॥ ౧౫
స్మర్తవ్యా పఞ్చఘటికా స్తత్రారోప్య ప్రభఞ్జనమ్ ॥
తస్యోపర్యూరుమూలాన్తం వారిస్థానం చతుర్ముఖ ॥ ౧౬
అర్ధచన్ద్రసమాకారం శ్వేతమమ్బుజలాఞ్ఛితమ్ ।
స్మర్తవ్యమఙ్గ శ్వసనమారోప్య దశ నాడికాః ॥ ౧౭
ఆనాభి దేహమధ్యాన్త మగ్నిస్థానముదాహృతమ్ ।
తత్ర సిన్దూరవర్ణోఽగ్ని ౧ స్త్ర్యశ్రాఙ్కో దశ పఞ్చ చ ॥ ౧౮
స్మర్తవ్యో నాడికాః వహ్నిం కృత్వా కుమ్భకధారితమ్ ।
నాభేరుపరి నాసాన్తం వాయుస్థానం తు తత్ర వై ॥ ౧౯
వేదికాకారవద్ధూమ్రో బలవాన్ఖ్యాతమారుతః ।
స్మర్తవ్యః కుమ్భకేనైవ ప్రాణమారోప్య మారుతః ॥ ౨౦
ఘటికా వింశతి స్తస్మాద్ఘ్రాణాద్బ్రహ్మబిలావధి ।
వ్యోమస్థానం సభ స్తత్ర భిన్నాఞ్జనసమప్రభమ్ ॥ ౨౧
ధ్యాయేన్మారుతమారోప్య కుంభకేనైవ యత్నవాన్ ।
విశ్వమ్భరాంశే ౨ దేహస్య చతుర్బాహుమలఙ్కృతమ్॥ ౨౨
అనిరుద్ధం హరిం యోగీ యజేత భవముక్తయే ।
అబంశే పూరయేద్యోగీ నారాయణముదగ్రధీః ॥ ౨౩
ప్రద్యుమ్నమగ్నౌ వాయ్వంశే సఙ్కర్షణమతః పరమ్ ।
వ్యోమాంశే పరమాత్మానం వాసుదేవం సమర్చయేత్ ॥ ౨౪

౧ జ్వాలాపఞ్చదశ. ౨ దవిశమ్.

అచిరాదేవతత్ప్రాప్తిర్యుఞ్జానస్య న సంశయః ॥

ఇతి శ్రీపాంచరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
యోగపాదే పఞ్చభూతస్థాననిర్ణయో నామ
చతుర్థోఽధ్యాయః.

పఞ్చమోఽధ్యాయః.

ధ్యానలక్షణమ్.

శ్రీభగవాన్—

బధ్వా యోగాసనం పూర్వం హృద్దేశే రచితాఞ్జలిః ।
నాసాగ్రన్యస్తనయనో జిహ్వాం కృత్వా చ తాలుని ॥ ౧
దన్తైర్దన్తానసంస్పృశ్య ౧ ఊర్ధ్వకాయస్సమాహితః ।
౨ సంహరేదిన్ద్రియగ్రామం తతో బుద్ధ్యా విశుద్ధయా ॥ ౨
చిన్తనం వాసుదేవస్య పరస్య పరమాత్మనః ।
స్వరూపస్యాప్యరూపస్య స్వహృదమ్బురుహాసనే ॥ ౩
యత్తద్ధ్యానం ప్రశంసన్తి కైవల్యఫలదం సదా ।

ధ్యానఫలమ్.

యోఽనుమాత్రం వాసుదేవం చిన్తయేత్కుమ్భకేన యః ॥ ౪
సప్తజన్మకృతం పాపం తస్య నశ్యతి యోగినః ।

జాగ్రదాదివృత్తీనాం స్థానాని.

నాభికన్దాత్సమారభ్య యావద్ధృదయగోచరమ్ ॥ ౫
జాగ్రద్వృత్తిం విజానీయాత్కణ్ఠస్థం స్వప్నముత్తమం ।
సుషుప్తం తాలుమధ్యస్థం తుర్యం భ్రూమధ్యసంస్థితమ్ ॥ ౬
తుర్యాతీతం పరం బ్రహ్మ బ్రహ్మరన్ధ్రే తు లక్షయేత్ ।
జాగ్రద్వృత్తేస్సమారభ్య యావద్బ్రహ్మబిలాన్తరమ్ ॥ ౭
౩ తత్రోదయం తురీయం స్యాత్తుర్యాన్తే విష్ణురుచ్యతే

---

౧ ఋజుకాయస్సమాహితః. ౨ సంయమ్య చేన్ద్రియగ్రామం. ౩ సదోదయంతు తుర్యం స్యాత్తుర్యాః.

ధ్యేయశుభాశ్రయ స్వరూపమ్.

ధ్యాయేచ్చైవం సమాయుక్తః వ్యోమ్ని చాత్యన్తనిర్మలే ॥ ౮
సూర్యకోటిద్యుతిధరం నిత్యోదితమధోక్షజమ్ ।
హృదయామ్బురుహాసీనం ధ్యాయేద్వా విశ్వరూపిణమ్ ॥ ౯
అనేకాకారఖచితం అనేకవదనాన్వితమ్ ॥
అనేకభుజసంయుక్త మనేకాయుధమణ్డితమ్ ॥ ౧౦
నానారూపధరం దేవం శాన్తముగ్రముదాయుధమ్ ।
అనేక నయనాకీర్ణం సూర్యకోటిసమప్రభమ్ ॥ ౧౧
ధ్యాయతో యోగినస్సర్వం ౧ యతోఽజ్ఞానం వినశ్యతి।
హృత్పుణ్డరీకమధ్యస్థం చైతన్యం జ్యోతిరవ్యయమ్ ౧౨
కదమ్బ ౨ ముకులాకారం 3 తుర్యాన్తాన్మణ్డలాత్పరమ్ ॥
అనన్తమానన్దమయం చిన్మయం భాస్వరం విభుమ్ ॥ ౧3
నివాతదీపసదృశమకృత్రిమ మణిప్రభమ్ ।
ధ్యాయతో యోగినస్తస్య ముక్తిః కరతలే స్థితా । ౧౪
విశ్వరూపస్య దేవస్య రూపం యత్కిఞ్చిదేవహి ।
స్థవీయస్సూక్ష్మమన్యద్వా పశ్యన్ హృదయపఙ్కజే ॥ ౧౫
ధ్యాయతో యోగినో వస్తు సాక్షాదేవ ప్రకాశతే ।
అణిమాదిఫలం చైవ ౪ సకలం కా కథా పరే ॥ ౧౬

సమాధిః.

జీవాత్మనః పరస్యాపి యద్వైక్య ముభయోరపి ।
సమాధి స్సతు విజ్ఞేయ ౫ స్సర్వార్థానాం ప్రసాధకః ॥ ౧౭

---

౧ మనోజ్ఞానం విశుధ్యతి. ౨ గోలకాకారం. 3 తృతీయాత్. ౪ సుఖేనై వజాయతే-సులభం కా కథా పరే. ౫ స్సర్వార్థానాం.

ధ్యానప్రకారః.

అహమేవ పరంబ్రహ్మ తదితి ధ్యానమాస్థితః ।
స్థాణుభూతో దృఢశ్శశ్వద్విషయా న్నావబుధ్యతే ॥ ౧౮
యథా బాహ్యజలం వారాం ప్రవిష్టం నిశ్చలం నిధిమ్ ।
చలస్వభావం త్యజతి తథాజీవః ప్రలీయతే ॥ ౧౯
పరమాత్మని వైకుణ్ఠే సమాధిస్థస్య యోగినః ।

పరతత్త్వాభిలాషోపాయః.

అచిరాత్పరమే తత్త్వే హ్యభిలాషః ప్రవర్తతే ॥ ౨౦
తముపాయం ప్రవక్ష్యామి శ్రూయతాం కమలాసన ।
ద్వాదశాక్షరమభ్యస్య పరమాత్మధియా హరిమ్ ॥ ౨౧
౧ అనూర్యభూమౌ లిఖితే చక్రపద్మే సులక్షణే ।
తస్యోపరి సువిస్తీర్ణే సమాసీనః కుశాసనే ॥ ౨౨
బధ్వా ౨ పద్మాసనం యోగీ సితే పక్షే తథోత్తరే ।
అయనే ౩ శ్వసనం పూర్వం ధారయిత్వా యథాపురమ్ ॥ ౨౩
దేహమధ్యస్థితం వహ్నిం దీపయిత్వా సముజ్జ్వలమ్ ॥
హృత్పుణ్డరీక మధ్యస్థం స్మరన్బ్రహ్మ సనాతనమ్ ॥ ౨౪
విద్యుత్సహస్ర సఙ్కాశం యుగాన్తానలసన్నిభమ్ ।
తన్మయం చ స్వచైతన్యం కృత్వా తద్వహ్నిరశ్మిభిః ॥ ౨౫
భూతదేహం దహేత్కృత్స్నం దగ్ధ్వా మన్త్రి స్వరూపధృక్ ।
ముక్తాణ్డ ఇవ పక్షీశ ఆసీనం చిన్తయేచ్ఛనైః ॥ ౨౬
శనైః పరిణతాం మన్త్రితనుం తేజోమయీం సదా ।

---

౧ అనూచ్య-ఆలోచ్య. ౨ యోగాసనం. ౩ చాపనం పూర్వకం.

చిన్మయీం సర్వగాం శబ్దస్వరూపాం భావయన్నపి ॥ ౨౭
శనై శ్శనై రస్థిరాం చ వినివార్య తత స్స్వయమ్॥

బ్రహ్మసంపన్నస్య అపునరావృత్తిః

బ్రహ్మ సంపద్యతే యోగీ న భూయస్సంసరే దిహ ॥ ౨౮

ఉక్తార్థనిగమనం అధికారి ఫలాదినిరూపణమ్.

ఇత్యేవం యోగసారోఽయం కథితః కమలాసన ।
నిత్యం క్రియా తత్పరాణాం సంసారచకితాత్మనామ్ ॥ ౨౯
మద్భక్తానాం దీక్షితానాం వాచ్యోఽయముపసీదతామ్ ।
ఇదం ౧ భవహరం పుణ్యం యోగం సర్వార్థసిద్ధిదమ్ ॥ ౩౦
యో ధీతే గుర్వనుజ్ఞాతస్సయాతి పరమాం గతిమ్ ॥

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
యోగపాదే యోగలక్షణం నామ
పఞ్చమోఽధ్యాయః.

యోగపాదస్సమాప్తః.

---

౧ పాపహరమ్.

శ్రీరస్తు

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీపాఞ్చరాత్రే పాద్మతన్త్రే

క్రియాపాదః.

బ్రహ్మణా భగవన్తం ప్రతి జ్ఞానయోగ
యోరవిదుషాం గతిముద్దిశ్య ప్రశ్నః.

బ్రహ్మా:—

భగవన్ దేవదేవేశ శఙ్ఖచక్రగదాధర ।
జ్ఞానయోగౌ చ కార్త్స్న్యేన నిర్వాణఫలదౌ శ్రుతౌ ॥ 1
తయోరవిదుషాం దేవ నాధికారః కదాచన ।
అజ్ఞానినాం చ భక్తానాం గతిం % చాపీచ్ఛతాం నృణామ్ ॥ 2
యేనోపాయేన నిర్వాణ ఫలం స్వర్గాదిచేతరత్ ।
భవత్యుపాయం తమృజుముపదేష్టుం త్వమర్హసి ॥ 3
ఇదమన్యచ్చ వక్తవ్యం యది మయ్యస్త్యనుగ్రహః ।
త్వదర్చనే కోఽభ్యుపాయః కథ్యతాం మధుసూదన ॥ 4

స్థానవిశేషేషు భగవదర్చామూర్తి
యజనస్య సర్వసిద్ధికరత్వమ్.

శ్రీభగవాన్:—

* కృత్వా ప్రతినిధిం సమ్యగ్దారులోహశిలాదిభిః ।
తత్ స్థాపయిత్వా మత్స్థానే శాస్త్రదృష్టేన వర్త్మనా ॥ 5

% గతిమన్విచ్ఛతామ్. * కర్మణా ధనవాన్ మర్త్యో మమారాధనతత్పరః ।
అవృత్తిఫలమన్యచ్చ ప్రాప్నోత్యేవ న సంశయః ॥ ఇతీదం పద్యం క్వచిత్కోశే దృశ్యతే
అత్ర బ్రహ్మప్రశ్నవాక్యే భగవదుత్తరవాక్యే చ లేఖకప్రమాదచ్చ్యుతే.

యజస్వ మాం వక్ష్యమాణ విధినా కమలాసన ।
కర్షణాదిప్రతిష్ఠాన్త క్రియావిధిమతశ్శృణు ॥ ౬
వక్ష్యామి యేన విధినా ప్రసీదామ్యచిరాదహమ్ ।
అధీతినో యే విద్వాంసు శాస్త్రాణి శ్రుతపూర్విణః ॥ ౭
తే మాం భజన్తే పురుషా జ్ఞానయోగపరాయణాః ।
అన్యేషామప్యవిదుషాం భక్తానాం బహుసమ్పదామ్ ॥ ౮
జాయతే సిద్ధిరచిరాత్ స్థానే స్థాపయతాం చ మామ్ ।
జ్ఞానం యోగశ్చ యదిదం కేవలం ముక్తికారణమ్ ॥ ౯
స్థాపయిత్వా ¶ తు మాం స్థానే పురుషస్సత్వముశ్నుతే ।
యో మాం సంస్థాప్య సదనే సమారాధయతి స్వయమ్ ॥ ౧౦
న తస్య కేవలం సిద్ధిః స్థానాభ్యర్ణజుషామపి ।
తస్మాత్సర్వాత్మనా బ్రహ్మన్ స్థానే మాం స్థాపయేత్పుమాన్ ॥

స్థానద్వైవిధ్యమ్.

ద్వివిధం స్థానమాఖ్యాతం సిద్ధాసిద్ధప్రభేదతః ।

సిద్ధస్థానవివరణమ్.

మూలే మూర్ధని శైలానాం నద్యాస్తీరే చ సఙ్గమే ॥ ౧౨
సముద్రతీరే పులినే హ్రదే తీర్థే చ కాననే ।
ఏతేషు నిర్మితం స్థానం సిద్ధాఖ్యం విశ్వకర్మణా ॥ ౧౩
దేవాదిభిరహం తత్ర స్థాపితశ్చేద్యథావిధి ।

అసిద్ధాయతనమ్.

మనుష్యైర్నిర్మితం స్థానం నగరాది కృతం మమ । ౧౪
అసిద్ధాయతనం విద్ధి గ్రామాదిస్థితిహేతుకమ్ ।

యజమానస్వరూపమ్.

శ్రద్ధావానాస్తికో భక్తో ధనధాన్యసమృద్ధిమాన్ ॥ ౧౫

¶ అచ్యుత.

మహోత్సాహశ్శుచిర్దక్షః కృతజ్ఞో లోభవర్జితః ।
బ్రాహ్మణః క్షత్రియో వైశ్య శ్శూద్రో వాఽప్యనులోమజః॥ ౧౬
జానీహి యజమానం తం సర్వైస్సముదితం గుణైః ।

వరణీయాచార్య లక్షణమ్.

పఞ్చరాత్రవిదం శాన్తం సిద్ధాన్తేషు కృతశ్రమమ్ ॥ ౧౭
భగవద్వంశజం శుద్ధ మలోలుపమదామ్భికమ్ ।
అపాపమృజుమవ్యాధి మదృష్టపరమాస్తికమ్ ॥ ౧౮
తం భాగవతమాచార్యం ప్రథమం వరయేత్సుధీః ।

భూ పరీక్షా

ఆచార్యో యజమానశ్చ దైవజ్ఞేన శుభే దినే ॥ ౧౯
గ్రామాది స్థాపనాయాదౌ నిమిత్తాని పరీక్షయేత్ ।
శుభే నిమిత్తే గ్రామాదీనారభేత విచక్షణః ॥ ౨౦
భూపరీక్షాదికం సర్వం రథకారేణ వై సహ ।
ఆచార్యః పఞ్చరాత్రజ్ఞః కుర్యాదభ్యుదితక్రమాత్ ॥ ౨౧

భూమే స్సుపద్మాదిప్రభేదః.

సుపద్మా భద్రకా పూర్ణా ధూమ్రా చేతి చతుర్విధా ।
భూమిస్తు లక్షణం తాసాం క్రమేణోపదిశామి తే ॥ ౨౨

సు ప ద్మా భూ మిః

చమ్పకాగురుకర్పూర కదమ్బతిలకార్జునైః ।
క్రముకైర్నాలికేరైశ్చ కుశకాశైస్సమావృతా ॥ ౨౩
పద్మోత్పల సమాకీర్ణా ప్రాగుదక్ప్రవణా శుభా ।
యా చ తోయావృతా భూమిస్సా సుపద్మేతి కీర్తితా ॥ ౨౪

భ ద్ర కా భూ మి ః.

నదీసాగర పార్శ్వస్థా తీర్థాయతనమాశ్రితా ।
క్షీర వృక్షసమాకీర్ణా ఫలవృక్ష సమాకులా ॥ ౨౫

ఉద్యానోపవనోపేతా లతాగుల్మసమావృతా ।
యజ్ఞవృక్షాః కుశాః కాశాః వ్రీహిక్షేత్రం తు యత్ర వై ॥ ౨౬
అధోజలసమోపేతా భద్రకా ఇతి సా స్మృతా ।

పూర్ణాభూమిః.

కులుత్థ నిమ్బనిష్పావ కోద్రవశ్యామకాన్వితా ॥ ౨౭

గిరిపార్శ్వే స్థితా చైవ గిరేశ్శిఖరమాశ్రితా ।
అప్రభూతోదకా భూమి స్సా పూర్ణేతి ప్రకీర్తితా ॥ ౨౮

ధూమ్రాభూమిః

యవవేణ్వాదిసఙ్కీర్ణా స్నుహిశ్లేష్మాతకాన్వితా ।
విభీతకార్కసఙ్కీర్ణా కఠినా శర్కరాన్వితా ॥ ౨౯

వాయసశ్యేనగృధ్రాద్యా గోమాయువృకసఙ్కులా ।
ఊషరాద్యైస్సమోపేతా సా ధూమ్రేతి ప్రకీర్తితా ॥ ౩౦

సుపద్మాదిభూమీనాం ఫలభేదః.

సుపద్మా శాన్తిదా భూమి స్సుఖదా భద్రకా భవేత్ ।
సుపూర్ణా పుష్టిదా భూమిః క్షయదా ధూమ్రకా భవేత్ ॥ ౩౧

ఖాతమృత్పూరణపరీక్షా.

దణ్డమాత్రాయతాం భూమిం తావద్విస్తారసంయుతామ్ ।
జానుమాత్రం ఖనేద్భూమిం మృద్భిస్తాభిశ్చ పూరయేత్ ॥ ౩౨
అధికే చోత్తమా * భూమిస్సమం చేన్మధ్యమా భవేత్ ।
న్యూనేఽధమాం విజానీయాత్తాం భూమిం వర్జయేద్బుధః ॥

వాస్తుభూమౌ బీజావాపః.

శాలిముద్గయవాదీనా ముప్త్వా బీజాని వై భువి ।
పరీక్షకః పరీక్షేత ప్రశస్తామథ వేతరామ్ ॥ ౩౪

* చోత్తమాం విద్యాత్.

అఙ్కురో జాయతే యత్ర త్రిరాత్రాభ్యన్తరే మహీమ్ ।
తాముత్తమాం విజానీయాత్ పఞ్చరాత్రిషు మధ్యమామ్॥ ౩౫

అధమా సప్తరాత్రే స్యాదదృశ్యే వా తదఙ్కురే ।
వర్జయేదధమాం భూమిం స్థాపయేదన్యయోర్ద్వయోః ॥ ౩౬

అధమాయా అపిభూమేః క్వచిత్ పరిగ్రాహ్యతా.

కుశపాలాశహారిణః సన్తి యత్ర స్వయం భువి ।
అధమామపి తాం విద్ధి ప్రశస్తాం కమలాసన॥ ౩౭

రసవర్ణాదిభిర్భూపరీక్షా.

రసేన మధురేణోర్వీముత్తమాం కటుకాత్తికామ్ ।
మధ్యమామధమామల్పాం రసైరన్యైశ్చ విద్ధి తామ్ ॥ ౩౮

శ్వేతవర్ణోత్తమాభూమిర్మధ్యమా పీతలోహినీ ।
అధమా కృష్ణవర్ణా స్యాదిత్యేతద్భూమిలక్షణమ్ ॥ ౩౯

బలిప్రదానమ్.

వాస్తువిద్యాసు కృతినా క్రియాసు నిపుణేన చ ।
రథకారేణ సహితః కుశలః పఞ్చరాత్రవిత్ ॥ ౪౦

ఆచార్యః ప్రథమం కుర్యాత్ ప్రవేశబలిముత్తమమ్ ।
ఆచార్యో యజమానేన సహితో వాస్తుసీమని ॥ ౪౧

నృత్తైర్వాద్యైశ్చ తూర్యైశ్చ తథా మఙ్గలపాఠకైః ।
పూర్ణకుమ్భైస్తథా దీపైర్ధ్వజచ్ఛత్రసమన్వితైః ॥ ౪౨

బ్రాహ్మణైర్జ్ఞానసమ్పన్నైః రథీయానైర్బహుశ్రుతైః ।
ప్రదక్షిణం పరిక్రమ్య మన్త్రైః స్వస్త్యయనైరపి ॥ ౪౩

విదిక్షు దిక్షు పూర్వాదిబలిం కుర్యాత్సమన్తతః ।
భూతానాం చ పిశాచానాం రక్షసాం దితిజన్మనామ్ ॥ ౪౪

గ్రహాణామపి నాగానా మన్యేషాం చ బలిం క్షిపేత్ ।
బ్రహ్మస్థానే ప్రయత్నేన పాయసేన మహీసురః ॥ ४५
బలిం ప్రక్షిప్య తదను మన్త్రమేతముదీరయేత్ ।
భూతాః పిశాచా నాగాశ్చ అసురా రాక్షసా గ్రహాః ॥ ४౬
సర్వే తే వ్యపగచ్ఛన్తు బలితుష్టా యథాయథమ్ ।
దేవానాం చ ద్విజానాం చ స్థానం సమ్యక్కరోమ్యహమ్ ॥ ४౭
వాసుదేవస్య దేవస్య సర్వభూతాత్మకస్య చ ।
అస్త్రమన్త్రేణ ॥ సంసిద్ధాః సిద్ధార్థాన్ సర్వతః క్షిపేత్ ॥
కృత్వా బలిం యథాశాస్త్రం సూత్రాణ్యపి చ పాతయేత్ ।
* శిలాస్సంస్థాపయేత్తత్ర సూత్రసన్ధిషు సర్వతః ॥ ४౯

వాస్తుపురుష కల్పనమ్.

అధోముఖం ప్రాక్ఛిరసం విన్యసేద్వాస్తుపూరుషమ్ ।
ప్రసార్య పాణిపాదౌ ద్వౌ కోణభూమిషు ప్రకల్పితౌ ॥ ౫౦
ఏవం ధ్యాత్వా సమభ్యర్చ్య పురుషం వాస్తుకల్పితమ్ ।
తస్య దక్షిణపార్శ్వే తు వాస్తుహోమం ప్రకల్పయేత్ ॥ ౫౧
స్థణ్డిలే దీపయిత్వాఽగ్నిం పఞ్చోపనిషదా ఘృతమ్ ।
సహస్రం వా శతం వాపి జుహుయాద్వాస్తుశాన్తయే ॥ ౫౨
అపామార్గస్య శమ్యాశ్చ ఖదిరస్య యథాక్రమమ్ ।
యక్షరక్షః పిశాచానాం సమిధో జుహుయాత్స్వయమ్ ॥ ౫౩
హుత్వా తు మూలమన్త్రాభ్యాం పృథగష్టోత్తరం శతమ్ ।
వాస్తునాథస్య మన్త్రేణ చరుణా జుహుయాచ్ఛతమ్ ॥ ౫४

॥ సంజప్తాః. * శబ్యాః.

పూర్ణాహుతిం తతో హుత్వా త్విష్ట్రాదీనాం బలిం క్షిపేత్।
దిక్ష్వష్టసు యథా త్మీయమేవం గ్రామాది కల్పయేత్ ॥ ౫౫

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మే తన్త్రే
క్రియాపాదే గ్రామస్వీకారో నామ
ప్రథమోఽధ్యాయః.

ద్వితీయోఽధ్యాయః.

గ్రామాదీనాం లక్షణమ్.

గ్రామాదీనాం చతుర్వర్గ ఫలదానాం యథాక్రమమ్।
స్వరూపం తత్ర భేదం చ వక్ష్యామి తవ సామ్ప్రతమ్ ॥ ౧

బ్రాహ్మణాదివర్ణానాం వాసస్థానస్య సమాఖ్యాభేదః.

* వసన్తి బ్రాహ్మణా యత్ర స్థానే గ్రామస్స ఉచ్యతే।
అగ్రహారశ్చ తస్యైవ నామధే¶యమితి స్మృతమ్ ॥ ౨

క్షత్రియాణాం తథా వాసః పురం నగరమిత్యపి ।
వైశ్యానాం పత్తనం వాసో మలికా కులమిత్యపి॥ 3

గ్రామసంస్థానభేదనామాని.

దణ్డకం స్వస్తికం చైవ ప్రస్తరం చ ప్రకీర్ణకమ్ ।
నన్ద్యావర్తం † పతాకం చ పద్మం చ శ్రీప్రతిష్ఠితమ్॥ ౪
గ్రామాది $ షు ప్రభేదోఽసౌ శృణు తేషాం చ లక్షణమ్ ।

దణ్డగ్రామః.

పూర్వాగ్రముత్తరాగ్రం చ యావన్మానం భవేదథ ॥ ౫

---

* వసన్తివా ద్విజా యత్ర గ్రామె స్థానం తదుచ్యతే. ¶ యాన్తరం † పరాకం చ
$ రష్టభేదోఽసౌ.

దణ్డవత్తు భవేద్వీధీ తద్దణ్డకముదాహృతమ్ ॥

స్వస్తికగ్రామః

పూర్వాగ్రముత్తరాగ్రం చ కృత్వా వీధీ ద్వయం పునః ॥ ౬
దక్షిణాభిముఖో భూత్వా పూర్వవీథ్యాం తు నిర్గమః ।
పశ్చిమాభిముఖో భూత్వా దక్షిణేన తు నిర్గమః ॥ ౭
ఉత్తరాభిముఖో భూత్వా పశ్చిమేన తు నిర్గమః ।
ప్రాఙ్ముఖస్తు ‡ తతో భూత్వా సౌమ్యవీథ్యా తు నిర్గమః ॥ ౮
ఏవం ప్రకల్పితో గ్రామస్స్వస్తికాహ్వయ ఇష్యతే ।
ఏవమేవ తు సర్వేషాం గ్రామాదీనాం తు నిర్గమః ॥ ౯

ప్రస్తరగ్రామః.

ద్విచతుఃపఞ్చషట్సప్త వీథయశ్చోదఙ్ముఖాః ।
ప్రాఙ్ముఖైస్త్రిభిర్యుక్తః ప్రస్తరః పరికీర్త్యతే ॥ ౧౦

ప్రకీర్ణకగ్రామః.

పూర్వాగ్రముత్తరాగ్రం చ రథ్యాభిస్తిసృభిర్యుతమ్ ।
ప్రకీర్ణకమిదం జ్ఞేయమభిప్రేతార్థసాధనమ్ ॥ ౧౧

నన్ద్యావర్తగ్రామః.

పూర్వే తు దక్షిణే చైవ పశ్చిమే చోత్తరే తథా ।
గ్రామస్య నిర్గమశ్చైవ చతుర్దిక్షు విధీయతే ॥ ౧౨
త్రయోదశాద్యైర్వీథీభిరేకైకమధికం భవేత్ ।
నన్ద్యావర్తం భవేత్పశ్చా పఞ్చభిః ప్రాఙ్ముఖైర్యుతమ్ ॥ ౧౩

పతాకగ్రామః.

అష్టాదశాద్యైరేకైకం వర్ధతే పఞ్చభిస్తథా ।
ఉదఙ్ముఖైః పతాకమ్ స్యాత్ ప్రాఙ్ముఖైష్షడ్భిరేవ చ ॥ ౧౪

---

‡ తతః ప్రోక్తో

పద్మగ్రామః.

త్రయోవింశతివీధీనా మాద్యైః పఞ్చాప్యుదఙ్ముఖైః ।
సప్తభిః ప్రాఙ్ముఖైర్యుక్తం పద్మగ్రామ ముదాహృతమ్ । ౧౫

శ్రీప్రతిష్ఠితగ్రామః.

అష్టావింశతివీధీనాం పూర్వాభిశ్చాప్యుదఙ్ముఖైః ।
అష్టభిః ప్రాఙ్ముఖైర్యుక్తం శ్రీప్రతిష్ఠిత ముచ్యతే ॥ ౧౬

గ్రామాదివాస్తుభూమివిభాగః.

ఏవమష్టా విధాః ప్రోక్తా గ్రామాదీనాం సమాసతః ।
గ్రామాదిం పఞ్చధా కృత్వా భాగమేకం బహిస్త్యజేత్ ॥ ౧౭
బ్రాహ్మం దైవం మానుషం చ పైశాచమితి ¶ తత్పునః ।
చతుష్టయీం విజానీయాద్భాగానాం తత్ర దైవికే ॥ ౧౮

దైవికాదిభూవిభాగేషు పరికల్పనీయ ధిష్ణ్యాని.

మానుషే చ ద్విజాతీనాం గృహాణి పరికల్పయేత్ ।
పైశాచే దైవధిష్ణ్యాని దిక్ష్వష్టాసు చ మధ్యమే ॥ ౧౯

గ్రామాదిభేదేన గర్భన్యాసస్థానభేదః.

గ్రామస్య † గర్భవిన్యాసో ద్విజానాం స్థాపనాత్పురా ।
మధ్యే కుర్యాత్ పురాణాం తు‡ దిశ్యైన్ద్ర్యాం పత్తనేషు చ ॥
కౌబేర్యాం దిశి గర్భస్య న్యాస ఏవముదాహృతః ।

గర్భభాజనే స్థాపనీయద్రవ్యాణి.

ధాతులోహాని రత్నాని కన్దం బీజం * మృదం తథా ॥ ౨౦
భాజనే లోహజే కృత్వా దారవే మృణ్మయేऽపి వా ।
ఉపోషితశ్శుచిస్స్నాత్వా నవవస్త్రోత్తరీయకః ॥ ౨౧

¶ మితరత్పునః. † మధ్యవిన్యాసః. ‡ దిశస్స్యాత్ * తథా మృదః.

రాత్రౌ ముహూర్తే సమ్ప్రాప్తే గర్భాధానం సమాచరేత్ ।
ఆదాయ భాజనం పశ్చాత్స్వమాత్మానం హరిం స్మరేత్ ॥ ౨౩
ధ్యాత్వా తు వసుధాం దేవీం మన్త్రమేతముదీరయేత్ ।

వసుధాప్రార్థనమన్త్రః.

సర్వభూతధరే కాన్తే పర్వతస్తన ‡ మణ్డితే ॥ ౨౪
సముద్రపరిధానీయే దేవి గర్భం సమాశ్రయ ।

న్యస్తగర్భరక్షా.

శ్వభ్రం మృద్భిస్తతస్సమ్యక్పూరయిత్వా సమన్తతః ॥ ౨౫
పఞ్చరాత్రం త్రిరాత్రం వా రక్షాం కుర్యాదతన్ద్రితః ।

ఆచార్యదక్షిణా.

శతనిష్కం తదర్ధం వా తదర్ధమథవాపి వా ॥ ౨౬
శ్రద్ధయా దక్షిణాం దద్యాదాచార్యాయాగ్రహారకృత్ ।
ద్విగుణం త్రిగుణం నిష్కం పురాద్యా దక్షిణా స్మృతా ॥ ౨౭

గర్భన్యాసానన్తరం ద్విజానాం గృహే సంవేశః.

గర్భన్యాసే కృతే పశ్చాత్ ద్విజాన్ సంవేశయేద్గృహే ।

వాస్తుదేవస్థాపనమ్.

వాస్తుదేవాన్ యథాన్యాయం క్రమేణ స్థాపయేత్సుధీః ॥ ౨౮

పఞ్చమూర్తేర్హరేర్గ్రామాదౌ
స్థాపనే పఞ్చయజ్ఞాది సాఫల్యమ్.

స్థాపయేద్గ్రామమధ్యే తు పఞ్చమూర్తిమయం హరిమ్ ।
విప్రాణాం పఞ్చయజ్ఞోయమేవం † సాఫల్యమశ్నుతే ॥ ౨౯
చాతురాశ్రమ్యసిద్ధ్యర్థం చతుమూర్తిమథాపి వా ।
సర్వార్థమేకమూర్తిం వా గ్రామమధ్యే సమర్చయేత్ ॥ ౩౦

‡ ముద్రితే.   † సాకల్య.

యోగినం భోగినం వాపి కారయేదచ్యుతం ప్రభుమ్ ।
ఆసీనం వా శయానం వా తిష్ఠన్తం వా సమర్చయేత్ ॥ ౩౧

సృష్టికృద్భోగశయనం దేవదేవస్య కీర్త్యతే ।
సంహారం ‡ భోగశయనమ్ తథా నరహరేర్వపుః ॥ ౩౨

జామదగ్న్యం నార్చయేత్.

విశ్వరూపధరం దేవం జామదగ్న్యం చ నార్చయేత్ ।

ఆలయద్వారాణాం దిగ్భేదేన ఫలభేదః.

ప్రాగ్ద్వారం † సుఖదం విద్ధి పశ్చిమం పుష్టివర్ధనమ్ ॥ ౩౩
ధనదం చోత్తరద్వారం ద్వారం యామ్యం చ మోక్షదమ్ ।

భాస్కరాదీనాం స్థానద్వార నిరూపణమ్.

ఐన్ద్రే తు భాస్కరస్థానం ప్రత్యగ్ద్వారం తు కల్పయేత్ ॥ ౩౪
పావకే మదనస్థానం ప్రత్యగ్ద్వారం ప్రకల్పయేత్ ।
సుబ్రహ్మణ్యస్య యామ్యే స్యాత్పూర్వద్వారనికేతనమ్ ॥ ౩౫
నైరృతే విఘ్నరాజస్య పూర్వద్వారం ప్రకల్పయేత్ ।
వారుణ్యాం స్థాపయేద్విష్ణుం శ్రీభూమిసహితం స్థితమ్ ॥ ౩౬
ఆసీనం వా శ్రియోపేతం గరుడారూఢమేవ వా ।
విశ్వరూపధరం భోగశయనం వా ప్రకల్పయేత్ ॥ ౩౭
ప్రాఙ్ముఖం తు ప్రకుర్వీత పశ్చిమే విష్ణుమన్దిరమ్ ।
పశ్చిమే తు శ్రియస్స్థానమథ వా కల్పయేద్బుధః ॥ ౩౮
వాయవ్యాం ప్రాఙ్ముఖం స్థానం దుర్గాయై పరికల్పయేత్ ।
ధానదం చోత్తరే స్థానం జృమ్భలాదిసమన్వితమ్ ॥ ౩౯
ఐశాన్యామైశ్వరం స్థానం సోమేశానాన్తరేఽపి వా ।
ఇన్ద్రేశానాన్తరే వాపి నాన్యత్ర పరికల్పయేత్ ॥ ౪౦

‡ సంహార యోగశయనమ్. † శుభదమ్.

ఆగ్నేయ్యాం చ మహామోటీం గ్రామాద్దూరతరే స్థితామ్ ।
నైరృతే చైవ శాస్తారం గ్రామాద్దూరతరే స్థితమ్ ॥ ౪౧

గ్రామస్య చోత్తరే పార్శ్వే కిఞ్చిద్దూరతరే స్థితమ్ ।
మాతృస్థానం భవేత్తత్ర సర్వాస్తాశ్చోత్తరాననాః ॥ ౪౨

ఐశాన్యాం వాథ మాతౄణాం నాతిదూరే గృహం భవేత్ ।
ఆగ్నేయ్యాం వా గుహం దుర్గాం వాయుసోమాన్తరేఽపి వా ॥

రజ్జుపాతత్రిశూలసూత్రసన్ధ్యాదిషు దేవస్థానగృహాదీనాం నిషేధః.

రజ్జుపాతేషు సర్వత్ర త్రిశూలే సూత్రసన్ధిషు ।
దేవస్థానం న కర్తవ్యం వీథ్యగ్రేషు విశేషతః ॥ ౪౪

గృహాశ్చ నైవ కర్తవ్యాస్తత్ర † వంశర్ద్ధిమిచ్ఛతా ।
ప్రమాదాస్తేషు కుర్యాచ్చేత్ గ్రామాదీనాం క్షయో భవేత్ ॥

గ్రామమధ్యే హరేరర్చనం మన్త్రక్రియాది
సర్వలోపానాం ప్రాయశ్చిత్తం భవతి

‡ మన్త్రహీనే క్రియాహీనే హవ్యవ్యాది కర్మసు ।
ప్రాయశ్చిత్తం భవేత్తస్య గ్రామమధ్యార్చనం హరేః ॥ ౪౬

భాస్కరాదిపరివారాణామర్చనే ఫలవిశేషః.

ఆరాధనే భాస్కరస్య గ్రామే రోగో న జాయతే ।
సౌభాగ్యసౌమ్యసౌన్దర్యగుణాః కామస్య పూజనాత్ ॥ ౪౭

భూతాదయో నృణాం నైవ భవేయుర్గుహపూజనాత్ ॥

సర్వవిఘ్నా వినశ్యన్తి విఘ్నరాజస్య పూజనాత్ ॥ ౪౮

వారుణ్యాం పూజయేద్విష్ణుం భుక్తిముక్తి § ఫలప్రదమ్ ।
దుర్గాం * సమ్పూజయేద్దేవీం నిత్యమాయుర్వివృద్ధయే ॥ ౪౯

---

† స్తత్రైవం శుద్ధిః. ‡ మన్త్రహీనక్రియాహీనహవ్యకవ్యవివర్జితే.
* సమ్పూజయేన్నిత్యమాయుర్జయవివర్ధనమ్. § ప్రదం విభుమ్.

ధనధాన్యసమృద్ధిస్స్యాత్కుబేర పరిచర్యయా ।
జ్ఞానవన్తో నరాస్సర్వే భవేయుశ్శివపూజనాత్ ॥ ౫౦
మోటీపూజనయా ‡ చైవ బాలానాం న విపద్భవేత్ ।
శాస్తుః పూజనయా చైవ పుష్యన్తి గ్రామవాసినః ॥ ౫౧
మాతృపూజనయా నిత్యం పిశాచా నైవ పీడకాః ।

పురమలికయోర్మధ్యే హరేః స్థాపననిషేధః.

పురే చ మలికాయాం చ మధ్యే న స్థాపయేద్ధరిమ్ ॥ ౫౨

అనులోమజానాం మధ్యే హర్యర్చననిషేధః.

వాసేఽనులోమజానాం చ మధ్యే న హరిమర్చయేత్ ।

శూద్రాదీనాం వాస్తుదేవతానిషేధః.

శూద్రాణాం ప్రతిలోమానాం న వాస్తు న చ దేవతా ॥ ౫౩
యది స్యాదవివేకేన రాజా రాష్ట్రం చ నశ్యతి ।

గ్రామాదౌ దేవోత్సవార్థే వాస్తుదేవకల్పననిషేధః.

దేవోత్సవార్థే గ్రామాదౌ వాస్తుదేవాన్న కల్పయేత్ ॥ ౫౪
అజ్ఞినో § నైవ స్వాజ్ఞాని కల్పయన్తి స్వతన్త్రవత్ ।
కల్పయేయుః * ప్రజానాం చ రాష్ట్రస్య ప్రతికూలకాః ॥ ౫౫
మూర్తీనాం కేశవాదీనాం మత్స్యాదీనాం తథైవ చ ।
అన్తరాలేషు సర్వేషు దిక్షు చైవ విదిక్షు చ ॥ ౫౬
సర్వత్ర భగవద్గేహం గ్రామాదౌ కారయేత్సుధీః ।
గ్రామప్రవిష్టం న కుర్వీత ఉగ్రముగ్రాయుధోద్యతమ్ ॥ ౫౭
జామదగ్న్యం నృసింహం చ సంహారశయనం తథా ।
సర్వత్ర భోగశయనం భోగస్థానం తథైవ చ ॥ ౫౮

---

‡ నిత్యమ్. § అజ్ఞాని. * ప్రజా రాజ్ఞో రాష్ట్రస్య ప్రతికూలతా.

% భోగాసనంచ సర్వత్ర శయనం సృష్టిసంజ్ఞితమ్ ।
యానకం చ ‡ క్రియోపేతం సర్వత్రైవ తు కారయేత్ ॥ ౫౯

గ్రామస్యాన్తరా శూలినో న్యాసనిషేధః.

గ్రామాన్తరే న కుర్వీత స్థానం దేశస్య శూలినః ।
వినశ్యత్యచిరాద్గ్రామో రాజా రాష్ట్రం తథైవ చ ॥ ౬౦
తస్మాద్దూరతరే కుర్యాత్ గ్రామాదీనాముమాపతిమ్ ।

దేవతాభేదేన పూజకభేదః.

ఏవం సంస్థాప్య దిగ్దేవాన్ పూజకైః పూజయేత్క్రమాత్ ॥ ౬౧
విష్ణోర్భాగవతైరేవ పఞ్చరాత్రపరాయణైః ।
పూజా కార్యా న సామాన్యదేవతామాత్రపూజకైః ॥ ౬౨
శివస్య శివశాస్త్రజ్ఞైః పూజనం చ శివద్విజైః ।
సోమపాభి † ద్విజశ్రేష్ఠైః కార్యం దినకరార్చనమ్ ॥ ౬౩
మదనం గణనాథం చ సుబ్రహ్మణ్యం శివద్విజః ।
పూజయేద్ధనదాదీనాం పూజకో విప్ర ఇష్యతే ॥ ౬౪
దుర్గాం సమ్పూజయేద్దేవీం సదా భాగవతస్స్వయమ్ ।
మాతౄణామర్చనం కార్యం తజ్జ్ఞైః పారశవైస్తథా ॥ ౬౫
శాస్తారం చ మహామోటీం కులాలైః పూజయేత్సదా ।

సువర్ణకారాద్యష్టానాం గ్రామస్యాన్తః ప్రకల్పనమ్.

* స్వర్ణాద్యష్టకలాభిజ్ఞాన్ గ్రామస్యాన్తః ప్రకల్పయేత్ ॥ ౬౬

ప్రతిలోమాదీనాం స్థానమ్.

$ అన్యేషాం ప్రతిలోమానాం బహిర్గ్రామాత్ప్రకల్పయేత్ ।

% భోగస్థానం. ‡ క్రియోపేతమ్.

† ద్విజైస్త్రైశ్చ. * సువర్ణాద్యష్టకాలజ్ఞాన్. $ అన్యేషామనులోమానాం.

ప్రాచ్యాం దిశ్యనులోమానాం స్థాపనం § కర్మిణాం భవేత్ ॥ ౬౭
సర్వేషాం ప్రతిలోమానాం దక్షిణాదిషు కల్పనమ్ ।
శ్రేణీభ్యోఽపి బహిర్దూరే చణ్డాలా నైరృతే స్మృతాః ॥ ౬౮

సామాన్యేన శ్మశానస్థానమ్.

గ్రామస్య చోత్తరే దూరే శ్మశానం * ఉదకాశయే ।

ద్విజన్మనాం శ్మశానే స్థానవిశేషః.

$ యామ్యే తటే తటాకస్య శ్మశానం స్యాద్ద్విజన్మనామ్ ॥ ౬౯
సర్వేషామనులోమానాం దాహః ప్రాచ్యాదిరోధసి ।
† అన్యేషాం ప్రతిలోమానాం దిశః ప్రాచ్యాదయో విదుః ।
ఇత్థం ప్రకల్పయేద్గ్రామం నగరం కులమేవ వా ॥ ౭౦
ముక్తిమాప్నోతి ‡ పురుషః పునర్నేహోపజాయతే ।
ఉపకుర్వన్తి యే మర్త్యాః ద్రవ్యైర్వా మానసేన వా ॥ ౭౧
స్వర్గలోకే వసన్త్యేతే కాలం కల్పావసానికమ్ ।
రక్షన్తి యే యథాక్లిప్తం గ్రామాదీన్ పృథివీశ్వరాః ॥ ౭౨
తే యాన్తి కీర్తిమతులాం నాకపృష్ఠే వసన్తి చ ।
యే చాలయన్తి మనుజా జాయన్తే తే శ్వయోనిషు ॥ ౭౩

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మే తన్త్రే
క్రియాపాదే గ్రామాదివిన్యాసో నామ
ద్వితీయోఽధ్యాయః.

కర్మణామ్. * బన్ధకోలయే. $ గ్రామస్య దక్షిణాచ్చైవ తటాకస్య.
† ఇదమర్ధం క్వచిదధికమస్తి. ‡ స పుమాన్ పునరేవ న జాయతే.

తృతీయోఽధ్యాయః.

మన్దిరనిర్మాణవిధిః.

శ్రీభగవాన్:—

బ్రహ్మన్ మన్దిరనిర్మాణం తవ వక్ష్యామి తచ్ఛృణు ।

కర్షణార్థం భూసంస్కారః.

పూర్వోక్తాం భూమిమాసాద్య ప్రవేశబలిపూర్వకమ్ ॥ ౧

భూమిం ప్రదక్షిణం కృత్వా మన్త్రమేతముదీరయేత్ ।
యక్షాశ్చ పిశాచా నాగాశ్చ యేఽత్ర ‡ తిష్ఠన్తి సర్వదా ॥ ౨
¶ సర్వేఽప యాన్తు తేఽన్యత్ర విష్ణోః స్థానం కరోమ్యహం ।
తత్రాస్త్రమన్త్రసంసిద్ధాన్ సిద్ధార్థాన్ సర్వతః క్షిపేత్ ॥ 3
పూర్వవద్వాస్తుహోమం చ కుర్యాద్వాస్తుబలిం తథా ।

బ్రాహ్మణాదికర్షకభేదేన అనడుహో వర్ణభేదః.

తతో భాగవతాచార్యో హాలేన విలిఖేద్భువమ్ ॥ ౪

బ్రాహ్మణో యజమానస్స్యాదనడ్వాన్ గౌరవర్ణకః ।
క్షత్రియో లోహితో వైశ్యః పీతశ్శూద్రస్తు మేచకః ॥ ౫

యథోక్త*వర్ణాలాభే తు కపిలో గౌర ఏవ వా ।
ఋషభౌ రక్తవర్ణౌ తు మహాన్తౌ సబలౌ $ మతౌ ॥ ౬

క్షాలయేత్ఖురశృఙ్గాదీన్ భూషయేత్కనకాదిభిః ।

కర్షకవర్ణానుగుణం హాలయుగాదివైవిధ్యమ్.

హాలం యుగం చ పాలాశం బ్రాహ్మణస్య విధీయతే ॥ ౭

---

‡ యత్ర తిష్ఠన్తి. ¶ సర్వే తే యాన్త్వతోఽన్యత్ర. సర్వే ప్రయాన్తు తేఽన్యత్ర.

* వర్ణాభావే తు. $ శబలౌ.

న్యగ్రోధం క్షత్రియస్య స్యాత్ ప్లాక్షం విట్ఛూద్రయోర్భవేత్ ।
న్యగ్రోధపిప్పలౌ స్యాతాం సర్వేషాం యుగలాఙ్గలౌ ॥ ౯
సర్వేషామేవ వర్ణానాం సౌవర్ణః కుశికో భవేత్ ।
రాజతం తామ్రమథవా యోక్త్రం తేషాం యథాక్రమమ్ ॥
కుశా ధనుర్జ్యా వీరణ్యాః కాశా రజ్జుశ్చ తన్మయీ ।
౧ హాలభూతం చ మేధిం చ కారయేదేకయోనికమ్ ॥ ౧౦

కర్షకస్య అఙ్గప్రసాధనమ్.

స్నాతో నవామ్బరధర స్సోష్ణీషశ్శుచిరాత్మవాన్ ।
మాల్యానులేప ౨ నాయుక్త స్సోత్తరీయపరిచ్ఛదః । ౧౧
భూషితస్స్వయమాచార్యః పాదౌ ప్రక్షాలయేత్తతః ।
ఆచమ్యాయమ్య చ ప్రాణాన్న్యాసం కృత్వా యథావిధి ॥ ౧౨
ద్విజేన్ద్రైరభ్యనుజ్ఞాతః కర్షణం ప్రారభేత్తతః ।

పుణ్యాహపూర్వకం మన్త్రేణ హలయుగాదియోజనమ్.

పుణ్యాహం వాచయిత్వా తు వైష్ణవైర్మన్త్రవిత్తమైః ॥ ౧౩
యోజయేద్వృషభస్కన్ధే యుగం వై మూలవిద్యయా ।
లాఙ్గలం చ యుగేనైవ యోజయేద్విద్యయా తయా ॥ ౧౪
సుముహూర్తే సులగ్నే చ కర్షయేత్ప్రాఙ్ముఖస్థితః ।
భేరీపటహశఙ్ఖాదీన్ ఘోషయేత్సర్వదిక్షు చ ॥ ౧౫
సూక్తం శాకునకం విప్రాః పఠేయుస్సర్వశాన్తిదమ్ ।
హృత్సరోజే చ మాం ధ్యాయేద్విద్యారూపేణ చక్షుషా ॥ ౧౬
దణ్డం ౩ ప్రవయణం కుర్యాత్పాలాశాదిమహీరుహామ్ ।

౧ యుగం చ హాలమేధిం. ౨ నయుతః. ౩ ప్రవహణం.

కర్షణవిధిః.

ఆదాయ తోదనం పశ్చాత్పీడయేత్ ౧ హుంఫడాదినా ॥ ౧౭
ప్రాఙ్ముఖః ప్రథమం బ్రహ్మాత్కర్షయేన్మూలవిద్యయా ।
సూక్తేన పౌరుషేణైవ ద్వితీయం భూమికర్షణమ్ ॥ ౧౮
తృతీయం విష్ణుసూక్తేన తద్గాయత్ర్యా తురీయకమ్ ।
నారాయణానువాకేన కర్షణం పఞ్చమం స్మృతమ్ ॥ ౧౯
పాఞ్చోపనిషదైర్మన్త్రైష్షష్ఠం స్యాద్భూమికర్షణమ్ ॥
సప్తమం భూమిసూక్తేన కర్షయేద్దేశికోత్తమః ॥ ౨౦
ప్రదక్షిణక్రమేణైవ సీతా స్యాత్కమలాసన ।
దక్షిణోత్తరత స్తద్వత్కర్షయేత్పశ్చ రాత్రవిత్ ॥ ౨౧

నిమిత్తపరీక్షా

౨ నిమిత్తాని పరీక్షేత తత్కాలె దేశికోత్తమః ।
దేశికస్య మనస్తుష్టిస్తత్కాలె శర్మణె భవేత్ ॥ ౨౨
౩ విపర్యయే క్షయం విద్ధి ప్రాసాద యజమానయోః ।
అనడ్వచ్ఛయనే చైవ యోక్త్రాదీనాం చ భేదనే ॥ ౨౩
వ్యత్యాసె భ్రమణే చైవ దుర్నిమిత్తాన్యథ తథా ।
అర్ధచ్ఛేదో భవేత్సూత్రో స్వామినో మరణం ధ్రువమ్ ॥
తృతీయభాగే చ్ఛేదే చ రాష్ట్రక్షోభో భవేద్ధ్రువమ్ ।
విచ్ఛేదేఽపి చతుర్భాగే ప్రయోక్తృభ్రంశ ఉచ్యతె ॥ ౨౫

దుర్నిమిత్తశాన్తిః

పఞ్చోపనిషదా ౪ కుర్యాచ్ఛతం వారాన్ ఘృతాహుతీః ।

---

౧ యుగవాహినా. ౨ నిమిత్తాది పరీక్షాభిః. ౩ విపర్యాసె. ౪ చైక శతవారం ఘృతాహుతిః.

శామ్యన్తి దోషాస్తే సర్వే నాత్ర కార్యా విచారణా ॥ ౨౬
ఆచార్యో యజమానస్తు బ్రాహ్మణాన్ ౧ భోజయేద్ధనైః ।

భూసమీకరణబీజావాపౌ.

కృష్టాం భువం సమీకుర్యాద్యత్నేన మహతావృతః ॥ ౨౭
ఆలవాలాన్ పృథక్కృత్వా జలకుల్యాసమన్వితాన్ ।
శాలిముద్గయవాదీని తత్ర బీజాని వాపయేత్ ॥ ౨౮
సిక్తం ప్రతిదినం క్షేత్రం తోయేన మహతా భవేత్ ।
రక్షాం చ కుర్యా ౨ ద్యత్నేన పరిపాకావసానికమ్ ॥ ౨౯
పక్వం లునీయాత్తత్క్షేత్రమానయేద్గో ౩ కులాని తత్ ।

ఫలవృద్ధిహ్రాసయోః ఫలమ్.

ఫలే మహతి తద్ధామ దీర్ఘకాలం భవిష్యతి ॥ ౩౦
అల్పే త్వల్పతరం కాలం ప్రాసాదె సన్నిధిర్హరేః ।
ఫలహీనే భవేద్ధామ ప్రక్షీణధనధాన్యకమ్ ॥ ౩౧
బ్రాహ్మణాన్ భోజయేత్తత్ర సహస్రం శతమేవ వా ।
భుక్తవద్భ్యో ధనం దద్యాద్బ్రాహ్మణేభ్యో గవాదికమ్ ॥౩౨

భూశోధనమ్.

ప్రోక్షయేత్పంచగవ్యేన పఞ్చోపనిషదా భువమ్ ।
కుద్దాలైర్వా ఖనిత్రైర్వా యావదమ్బుః ఖనేత్ ౪ క్షితిమ్ ॥౩౩
ప్రథమావరణం యావత్తావద్విస్తార ఇష్యతే ।
దణ్డమాత్రాయతం ఖాతం ఖనేద్వాకమలాసన ॥ ౩౪
క్షేత్రదోషానురూపేణ మన్దిరో ౫ చ్ఛ్రియణే పి వా ।

౧ తోషయేత్. ౨ త్సర్వత్ర ౩ కులాస్థితమ్ ౪ భువమ్. ౫ చ్ఛ్రియణే.

తుషాంగారాదిలాభశాన్తిః.

భూతలే ఖన్యమానే తు భస్మాఙ్గారతుషాదికమ్ ॥ ౩౫
దుష్టసత్త్వోపలమ్భే తు క్రిమికీటాదిదర్శనే ।
జుహుయాచ్ఛాన్తయే తేషామాచార్యస్సర్పిరాదినా ॥ ౩౬
బ్రాహ్మణేభ్యో యథాశక్తి దద్యాద్ధేమాదికం ధనమ్ ।

రత్నాదిలాభసమృద్ధిః.

రత్నాదిదర్శనే ధామ సమృద్ధం ౧ సర్వదా భవేత్ ॥ ౩౭

హోమకుమ్భస్థాపనాదివిధిః.

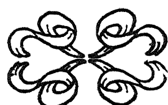
ఖాత్వా హోమం బహిః ఖాతాత్ స్థణ్డిలే చతురశ్రకే ।
స్థాపయిత్వాగ్నిమాదీప్య కుర్యాదాజ్యేన దేశికః ॥ ౩౮
మూలమన్త్రేణ సూక్తేన పౌరుషేణ చరుం పునః ।
గుగ్గులం తిలనీవారం జుహుయాన్మూలవిద్యయా ॥ ౩౯
పుణ్యాహం వాచయిత్వా తు శాలిం ఖాతే వినిక్షిపేత్ ।
కుమ్భానుపరి శాలీనాం సూత్రవస్త్రాదివేష్టితాన్ ॥ ౪౦
కుమ్భా లోహమయాః ప్రోక్తా స్తదభావే తు మృణ్మయాః ।
ఆధారశక్తిం సౌవర్ణీం కృత్వా కుమ్భే వినిక్షిపేత్ ॥ ౪౧
మధ్యమే తదను ప్రాచ్యాం కుమ్భే బీజాని నిక్షిపేత్ ।
ఆగ్నేయ్యాం సర్వలోహాని సర్వధాతూని దక్షిణే ॥ ౪౨
పుణ్యతీర్థమృదం కుమ్భే నైరృతే వారుణే పునః ।
మధునా పూరయేత్కుమ్భం వాయవీయం తు సర్పిషా ॥ ౪౩
రత్నైర్ధనేశ్వరే కుమ్భే ఐశానే శైలమృత్తికామ్ ।

---

౧ సర్వకామదమ్.

నిక్షిపేన్మధ్యకుమ్భే తు శాలిక్షేత్రమృదం తథా ॥ ౪౪
అశోష్యహ్రదసమ్భూతాం వల్మీకభవమృత్తికామ్ ।
కన్దాని చోత్పలాదీనాం ప్రక్షిపేత్ప్రాఙ్ముఖః స్థితః ॥ ౪౫
లోహరత్నాని చ తథా ౧ నిదధ్యాద్దర్భకూర్చకమ్ ౧౫ ।
అపిదధ్యాచ్ఛరావేణ క్రమేణ పరి ౨ పూజయేత్ ॥ ౪౬
కుమ్భస్యోపరి మధ్యస్య కుమ్భమన్యం నివేశయేత్ ॥
విధాయ కూర్మం కాలాగ్నిం సౌవర్ణం తత్ర నిక్షిపేత్ ॥ ౪౭
కుమ్భం తృతీయం విన్యస్య తత్రానన్తాకృతిం క్షిపేత్ ।
చతుర్థం వసుధాధారముపరిష్టాద్ఘటం క్షిపేత్ ॥ ౪౮
గన్ధోదకేన తత్కుమ్భాన్ పూరయిత్వా సమర్చయేత్ ।
ఖాతమృద్భిశ్చ పుణ్యాభిరస్ప్రష్టాభిశ్చ దూషణైః ॥ ౪౯
పూరయేద్వాలుకాభిశ్చ జలైశ్చోపరి పూరయేత్ ।
హస్తిపాదైర్దృఢం కృత్వా పునస్తోయైశ్చ పూరయేత్ ॥ ౫౦

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదే కర్షణవిధిర్నామ
తృతీయోఽధ్యాయః.

౧ పరిక్షిపేద్బ్రహ్మకూర్చకమ్. ౨ పూరయేత్.

చతుర్థోఽధ్యాయః.

❦ విఘ్ననివారణోపాయప్రశ్నః. ❦

బ్రహ్మా:—

ఆరభ్యమాణే ప్రాసాదే గ్రామాదౌ చ జనార్దన ।
యే విఘ్నకారిణో దైత్యయక్షరాక్షసదానవాః ॥
తేషాం భవేద్యథాశాన్తిస్తద్బ్రూహి భగవన్మమ ।

❦ బాలాలయే భగవతోఽర్చనేన విఘ్నశాన్తిః ❦

శ్రీభగవాన్:—

కృత్వా బాలగృహం పూర్వం తత్ర మామర్చయేత్సుధీః ॥ ౨
ప్రత్యూహకారిణస్సర్వే తేన శామ్యన్తి తే ధ్రువమ్ ।
గ్రామాదిశ్చాచిరాదేవ నిష్ప్రత్యూహం సమాప్యతే ॥ ౩

❦ బాలగృహనిర్మాణదిగాది. ❦

ఇన్ద్రేశానాన్తరే[1] వాపి సోమేశానాన్తరేఽపి వా ।
ఇన్ద్రాగ్నిమధ్యే వా మధ్యే పావకస్య యమస్య చ ॥ ౪
యమస్య నిరృతేర్మధ్యే నిరృతేర్వరుణస్య వా ।
మధ్యే వరుణవాయోర్వా వాయోస్సోమస్య వాన్తరే ॥ ౫
యథాభిమతమేతేషామారభ్యాయతనం ప్రతి ।
స్థానే బాలగృహం విద్యాత్సప్తపఞ్చత్రిహస్తకమ్ ॥ ౬
ధామ్నో మూలస్య వలభిద్దిశి[2] యత్ర ప్రకల్పితమ్ ।
ద్వారం బాలాలయస్యాపి తత్రైవ పరికల్పయేత్ ॥ ౭

---

౧ రక్షానె. ౨ వలజిద్దిశి.

బాలాలయే అర్చనీయ బిమ్బమానమ్.

బిమ్బం బాలాలయే లౌహమాశ్మనం వాఽథ దారవమ్।
శఙ్ఖచక్రగదాపద్మదివ్యాయుధచతుర్భుజమ్॥ ౮
ఉత్సేధస్తస్య బిమ్బస్య హ్రాసే పఞ్చాఙ్గులో భవేత్।
త్రయశ్చ వింశతిశ్చైవ వృద్ధావఙ్గులయః స్మృతాః॥ ౯
మానం సుఖావహం యత్స్యాద్యజమానస్య తద్భవేత్।
మత్స్యాదిష్వవతారేషు కల్పేష్వారభ్య మన్దిరే॥ ౧౦
బాలాలయేఽపి తద్వత్స్యాద్విశ్వరూపే చతుర్భుజః।
యానకే యానకం వాపి స్థాపనం వాపి కల్పయేత్॥ ౧౧
జలేఽధివాస్య తద్బిమ్బం మణ్డపే చాధివాసయేత్।

వేదీకల్పనమ్.

బాలాలయస్య మధ్యే వా భాగే దిన్యేఽపి వాంశకే॥ ౧౨
మేఖలాత్రయసంయుక్తాం వేదిం హస్తసముచ్ఛ్రితామ్।
కృత్వా ప్రభాతే విమలే ముహూర్తే శోభనే గురుః॥ ౧౩
మూలమన్త్రేణ వేద్యాం తు బాలబిమ్బం నివేశయేత్।
స్థాపయిత్వా హరిం తత్ర మన్త్రిం న్యస్యేద్యథావిధి॥ ౧౪

భగవత్ప్రార్థనా.

ప్రార్థయేత హరేస్తత్ర సన్నిధిం బాలమన్దిరే।
ఆమూలధామనిర్వృత్తి ౧ సమయాద్దేశికోత్తమః॥ ౧౫
పూజాం గృహ్ణీష్వ భగవన్నస్మింస్త్వం బాల ౨ సద్మని।

---

3 సమూనాత్. ౧ మన్దిరే.

శమయన్ మూలధిష్ణస్య విఘ్నకృద్దైత్యసన్తతిమ్ ॥ ౧౬

పరివారకల్పనమ్.

ఇతి విజ్ఞాప్య నత్వా చ పరివారాన్ ప్రకల్పయేత్ ।
ద్వారే చణ్డం ప్రచణ్డం చ క్షేత్రపాలం ఖగేశ్వరమ్ ॥ ౧౭
ఇన్ద్రాదీన్ లోకపాలాంశ్చ స్వాసు దిక్షు ప్రకల్పయేత్ ।
సేనేశమీశకోణే తు గణేశం నైరృతే యజేత్ ॥ ౧౮
అశరీరగతాన్ దేవాన్ స్థణ్డిలే పూజయేద్బుధః ।

స్థణ్డిలమానమ్.

స్థణ్డిలం హస్తమాత్రం తు మేఖలాత్రయసంయుతమ్ ॥ ౧౯
వృత్తం వా చతురశ్రం వా కృత్వా తత్ర సమర్చయేత్ ।
కుముదాదిగణాన్ సర్వాన్ మహాపీఠే సమర్చయేత్ ॥ ౨౦

{ ధ్వజారోహణాది పుష్పయాగావసానికం సర్వం బాలాలయే కుర్యాత్ }

ఏవం సంస్థాప్య మేధావీ కుర్యాదన్తే మహోత్సవమ్ ।
ధ్వజారోహణపూర్వం స్యాత్పుష్పయాగావసానికమ్ ॥ ౨౧
ఏకాహమథవా కుర్యాదుత్సవం బాలమన్దిరే ।
లోహజం బాలబిమ్బం చేత్తేనైవోత్సవమాచరేత్ ॥ ౨౨
నిత్యం నైమిత్తికం కామ్యం కర్మ బాలాలయే భవేత్ ।

ఉత్సవబిమ్బాభావే బాలబిమ్బేనైవోత్సవం చరేత్.

ఉత్సవార్థం న చేద్బిమ్బం బాలేనైవోత్సవో భవేత్ ॥ ౨౩

❖ బాలబిమ్బోత్సవే చతుర్థస్నపననిషేధః. ❖

న కుర్యాత్తత్ర విన్యాసం చతుర్థస్నపనం తథా। ౨౪

❖ ఆలయే ఉత్తమాదిభేదః. ❖

ఆరభేత స్థపతిభిస్సాకం రథకృదాలయమ్।
ముఖ్యం శిలామయం గేహం మధ్యమం చేష్టకాదికమ్॥ ౨౫
జఘన్యం దారుజం విద్యాన్మృణ్మయం హేయముచ్యతే।

❖ సఙ్కీర్ణాసఙ్కీర్ణాద్యాలయభేదః. ❖

మిశ్రైశ్శైలాదిభిర్ద్రవ్యైరేకానేకత్వయోగతః॥ ౨౬
సఙ్కీర్ణాసఙ్కీర్ణే స్యాతాముపసఙ్కీర్ణమేవ వా।
ద్రవ్యైరేకేన యద్ధామ స్థాప్యన్తం పరికల్పితమ్ ౨౭
శ్రేష్ఠం తత్సఙ్కీర్ణం విద్యాద్ద్వియుగ్మమసఙ్కీర్ణమ్।
సదనం మధ్యమం తత్స్యాన్మృద్భిర్దార్వాదిభిః కృతమ్॥ ౨౮
ఉపసఙ్కీర్ణమాఖ్యాతమధమం ధామ తద్భవేత్।

❖ గర్భవచ్ఛిలాదారుభిరాలయనిర్మాణే దోషః. ❖

గర్భయుక్తశిలాదారు వర్జయేద్దేవతాఽలయే॥ ౨౯
కుర్యాచ్చేద్దామయీ స స్యాద్యజమానో న సంశయః।

❖ దేవతాన్తరసద్మస్థశిలాదిగ్రహణే దోషాధిక్యమ్. ❖

దేవతాన్తరసద్మస్థం న గృహ్ణీయాచ్ఛిలాదికమ్॥ ౩౦
తేనైవ సదనం కుర్వన్నాశయేద్వంశమాత్మనః।
పచ్యతే నరకే ఘోరే జాయతే చ శ్వయోనిషు॥ ౩౧
మఠకూపతటాకాదేరప్యగ్రాహ్యం శిలాదికమ్।

నరకే పచ్యతే ఘోరే జాయతే నిర్ధనశ్చ సః ॥ ౩౨
వాసుదేవాలయాద్దారు పాషాణం వా తదిష్టకామ్ ।
గృహీత్వా ధిష్ణ్యనిర్మాణే కర్తా దుఃఖైకభాజనమ్ ॥ ౩౩
పర్యాయేణ వ్రజేద్ఘోరాన్ నరకాన్ప్రశదారుణాన్ ।
పచ్యతే తేషు దుఃఖేషు పర్యాయేణ సదా నరః ॥ ౩౪

న్యాయాన్యాయార్జితద్రవ్యైరాలయనిర్మాణే ఫలమ్.

న్యాయేన సఞ్చితైర్ద్రవ్యైః నిర్మితే సదనే హరేః ।
ఫలమక్షయమాప్నోతి యజమానో న సంశయః ॥ ౩౫
అన్యాయోపార్జితైర్ద్రవ్యైరసురైర్భుజ్యతే ఫలమ్ ।

జలేన సమతావీక్షణమ్.

జలేన సమతాం వీక్ష్య విన్యస్య ప్రకృతిం క్షితౌ । ౩౬
తస్మిన్నాధాయ ఫలకాం ప్రథమాం శాస్త్రచక్షుషా
సుధయా తాం ద్రఢీకృత్య జానీయాత్సమతాం జలైః ॥ ౩౭

ఉపపీఠాదికల్పనమ్.

కృత్వోపపీఠముపరి స్యాదధిష్ఠానముత్తమమ్ ।
వినా వాప్యుపపీఠేన స్యాదధిష్ఠానకల్పనమ్ ॥ ౩౮
అథవా కల్పయేత్పూర్వమధిష్ఠానముపానహాత్ ।
పాదం చ ప్రస్తరం చైవ గ్రీవాం చ శిఖరం తథా ॥ ౩౯
కుర్యాద్యథాక్రమం యావత్ప్రాప్యైరర్థతలకల్పనే ।

ద్వితలాద్యాద్వాదశతలావధి కల్పనీయాఙ్గాని.

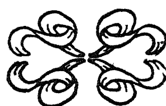
ద్వితలే ధామ్న్యధిష్ఠానం చరణం ప్రస్తరం తథా ॥ ౪౦
కూటం చశాలాం సంస్థానం పఞ్జరం ప్రస్తరం పునః ।

వేదిం గ్రీవాం చ శిఖరం క్రమేణ పరికల్పయేత్ ॥ ౪౧
త్రితలాదివిమానానా మాద్వాదశతలావధి ।
ఏవం ప్రకల్ప్య శాస్త్రోక్త మితరేష్వపి కల్పయేత్ ॥ ౪౨

అష్టాదశ ధామాఙ్గాని.

ఉపానం జగతీం చైవ కుముదం పట్టికాం తథా ।
కణ్ఠం చ పట్టికాంచైవ చరణం చ తలోత్తరమ్ ॥ ౪౩
హంసమాలా కపోతశ్చ ప్రతిశ్చ ప్రతివేదికా ।
కణ్ఠం చ శిఖరం చైవక్రమేణాష్టాదశాఙ్గకమ్ ॥ ౪౪
ధామ్నస్థూప్యన్తమథ వా యజమానానురూపతః ।
కుర్యాత్పటాదౌ నిర్మాణం కృత్వా పూర్వం విచక్షణః ।౪౫

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదె శిఖరనిర్మాణం నామ
చతుర్థోఽధ్యాయః.

పఞ్చమో౽ధ్యాయః .

దిక్పరీక్షా .

శ్రీభగవాన్ —

ప్రాచీం పరీక్షయేత్పూర్వం దిశం శాస్త్రోక్తవర్త్మనా ।
ప్రాచ్యాదిదిగ్విభాగేన ద్వారాదివిధిరిష్యతే ॥ ౧

శఙ్కుస్థాపనమ్ .

హస్తమానాయతం శఙ్కుం ద్వాదశాఙ్గులమేవ వా ।
క్షీరవృక్షజమఙ్గుష్ఠ ౧ పరిణాహమృజుం శుభమ్ ॥ ౨
ప్రాసాదస్థానమధ్యే తు స్థాపయేన్మూలవిద్యయా ।
శఙ్కోర్ద్విగుణమానేన పరితో మణ్డలం లిఖేత్ ॥ ౩
మణ్డలాన్తే లిఖేచ్ఛాయాం శఙ్కోః పూర్వాపరాహ్ణయోః ।
న్యస్య బిన్దుద్వయం సూత్రం ప్రాక్ప్రత్యక్సంస్థితం లిఖేత్ ॥ ౪
బిన్దుద్వయాన్తరం గ్రాహ్యం కచ్ఛపాననపుచ్ఛగమ్ ।
జాతప్రాక్సౌమ్యదిక్సూత్రమేవంసూత్రే ౨ సమీక్ష్యతే ॥ ౫
సీమాసూత్రమితి భ్రాన్తముత్తరాద్యం పదం లిఖేత్ ।
అష్టదిక్షు యథాన్యాయం సీమాసూత్రం తథా లిఖేత్ ॥ ౬
త్రిపఞ్చసప్తహస్తం వా అధికం వా యథేచ్ఛయా ।
కుర్యాత్తత్సూత్రవిన్యాసం గ్రామ్యాస్థానసమృద్ధయే ॥ ౭
దిక్సూత్రం భ్రమణేనైవ చతురశ్రం నయేత్పునః ।
అష్టదిక్షు యథాన్యాయ్యం శఙ్కుస్థాపనమాచరేత్ ॥ ౮
శఙ్కుసంస్థాపనాకాలే నిమిత్తాని చ లక్షయేత్ ।

---

౧ పరిమాణ. ౨ సమీక్షితే.

శుభం చేత్సిద్ధిమాప్నోతి అశుభే శాన్తిమాచరేత్ ॥ ౯

ప్రాసాదసంస్థాననిర్దేశః.

చతురశ్రం సువృత్తం చ చతురశ్రాయతం తు వా ।
వృత్తాయతం వా కుర్వీత ప్రాసాదం తు చతుర్విధమ్ ॥ ౧౦
స్థిత్యాసనాని యానాని చతురశ్రే చ వృత్తకే ।
వృత్తాయతే సువృత్తే వా చతురశ్రాయతేఽపి వా ॥ ౧౧
శయనం తత్ర కుర్వీత విశ్వరూపం తథైవ చ ।
లోకాక్రాన్తం సురేశేశం తత్ర కుర్యాద్విచక్షణః ॥ ౧౨
ఏవం బిమ్బానుసారేణ ప్రాసాదం కారయేద్బుధః ।

విష్ణ్వాలయస్య అయుగ్మహస్తేన మానమ్.

ఆరభ్య చైకహస్తాది దశహస్తాన్తమేవ హి ॥ ౧౩
అయుగ్మైనైవ హస్తేన కుర్యాదాయతనం హరేః ।
యుగ్మం వా మోక్షకామస్య అయుగ్మం భుక్తికా౧ఙ్క్షిణః ॥ ౪౪

అన్యేషాం కామనానుసారేణ మానమ్.

ఆ ద్వాదశతలాన్తం వై యథా విత్తానుసారతః ।
మానయిత్వా విధానేన విమానం తత్ర కారయేత్ ॥ ౧౫
కృత్వైవం వాస్తుశాస్త్రజ్ఞో హ్యరభత్ప్రిథమేష్టకామ్ ।

ఇష్టకాభేదాః.

ఇష్టకాస్త్రివిధాః ప్రోక్తా శ్శిలాకాష్ఠజమృణ్మయాః ॥ ౧౬

---

౧ కామతః.

విమానానురోధేన ప్రథమేష్టకాభేదః .

శైలజేషు విమానేషు శిలా స్యాత్ప్రథమేష్టకా ।
కాష్ఠేన ధామనిర్మాణే తేనైవ ప్రథమేష్టకా ॥ ౧౭
సుపక్వేష్టకయా కుర్యాద్విమానం త్విష్టకామయే ।
ఆమేష్టకచితే ధిష్ణ్యే తథైవ ప్రథమేష్టకా । ౧౮
శైలేష్టకాభ్యాం రచితే శిలాస్యాత్ప్రథమేష్టకా ।
ఇష్టకా కాష్ఠయుక్తే తు ఇష్టకా ప్రథమేష్టకా ॥ ౧౯

శిలాయాః పుల్లిఙ్గాదిభేదః తద్వినియోగశ్చ

శిలాసఙ్గ్రహణే దేశే సాధివాసపురస్సరమ్ ।
సఙ్గృహ్య తు శిలాం తత్ర పుల్లిఙ్గాది పరీక్షయేత్ ॥ ౨౦
ఉపానదాదిస్తూప్యన్తం పుల్లిఙ్గశిలయా భవేత్ ।
స్త్రీలిఙ్గశిలయా చైవ కారయేత్ప్రథమాం శిలామ్ ॥ ౨౧
సపుంసకేన శిలయా కుర్యాన్మూర్ధ్ని శిలాం తథా ।

సదోషప్రతిమాయా గ్రహణే హానిః .

ప్రతిమా దారువద్గ్రాహ్యా నిర్దోషా గుణవత్తరా ॥ ౨౨
౧ అయథా విహితైర్లిఙ్గైర్లోభాదజ్ఞానతోఽపి వా ।
కర్తుః కారయితుర్నాశో రాజ్ఞో రాష్ట్రస్య నిశ్చితః । ౨౩

మృణ్మయేష్టకావిధిః .

ఇదానీం సమ్ప్రవక్ష్యామి మృణ్మయేష్టకావిధిమ్ ।
రథకారేణ నిర్దిష్టం దేశమాసాద్య దేశికః ॥ ౨౪

౧ అన్యథా.

తత్రాపి జ్వలితే వహ్నౌ సర్పిషా జుహుయాచ్ఛృతమ్ ।
అష్టౌ చ మూలమన్త్రేణ నృసూక్తేన చరుం పునః ॥ ౨౫
మూలమన్త్రేణ సమిధో యాజ్ఞికో జుహుయాత్తథా ।
కుర్యాచ్చ చరుణా భూయో విష్ణుపారిషదాహుతీః ॥ ౨౬
క్షేత్రపాలస్య భూతానాం వాస్తునాథస్య చ స్వయమ్ ।
దేవతానామృషీణాం చ తథా దేవగణస్య చ ॥ ౨౭
యథాలిఙ్గేన మన్త్రేణ స్వాహాన్తేన విచక్షణః ।
భూరాదిభిర్వ్యాహృతిభిర్హుత్వా పూర్ణాహుతిం చరుమ్॥ ౨౮
చతుర్దిక్షు చ పూర్వాద్యం చరుణా బలికర్మ చ ।
కుర్యాదనేన మన్త్రేణ నమోన్తేన యథాక్రమమ్ ॥ ౨౯
విష్ణుపారిషదేభ్యశ్చ సర్వభూతేభ్య ఏవ చ ।
వాస్తునాథాయ చ తథా క్షేత్రపాలాయ చోపరి ॥ ౩౦
కృత్వాగ్నిముత్సృజేదేవమగ్రే హోమాదికే కృతే ।

ఇష్టకానిర్మాణనియమః

కులాలః ప్రాఙ్ముఖః కుర్యాత్తత్ర భూమృత్తికేష్టకామ్ ॥ ౩౧

ఇష్టకానాం పుల్లిఙ్గాది స్వరూపమ్ తద్వినియోగశ్చ

పుల్లిఙ్గాదివిభాగేన తద్విభాగో విధీయతే ।
రేఖా ఋజురయుగ్మా వా యత్ర పౌంస్నీ తదిష్టకా ॥ ౩౨
తిరశ్చీ వాథ వా యుగ్మా రేఖా స్త్రైణీ తదిష్టకా ।
౧ నపుంసకశ్చ నిర్లేఖా రేఖా వాగ్రేఽథ కర్ణయోః ॥ ౩౩
న పుల్లిఙ్గేష్టకా తావత్ గర్భాధానే ధీయతే ।

౧ నపుంసకస్స్యాన్నిష్కృతే.

స్త్రీలిఙ్గేష్టకయా కుర్యాద్గర్భాధానాదిపీఠికామ్ ॥ ౩౪
పుల్లిఙ్గేష్టకయా కుర్యాత్ప్రాసాదం తద్విచక్షణః ।

ఇష్టకాయామమానమ్.

చతుర్వింశాఙ్గులాయామా శ్రేష్ఠా స్యాన్మధ్యమా పునః ॥ ౩౫
అష్టాదశాఙ్గులాయామా కనిష్ఠా షోడశాఙ్గులా ।
అర్ధాయామం తు విస్తారం తదర్ధం ఘనమిష్యతే ॥ ౩౬
ఆయామసమవిస్తారా స్యాదాచ్ఛాదనికేష్టకా ।
ఏవమాదీష్టకామానం కుర్యాద్భూమివశాద్బుధః ॥ ౩౭

ఇష్టకాయామానాన్తరమ్.

మహామానమిదం విద్యాదల్పమానముదీర్యతే ।
ప్రాసాదపాదవిస్తారతుల్యో విస్తార ఇష్యతే ॥ ౩౮
విస్తారద్విగుణాయామాః కల్పయేదిష్టకా బుధః ।
ఏవం శిలానాం దారూణాం మానం దారుశిలామయే ॥ ౩౯

ఇష్టకాగుణాః.

సుపక్వా సుస్వరా పక్వబిమ్బాభా సుదృఢా సమా ।
ఏకవర్ణా ప్రశస్తా స్యాదిష్టకా ప్రథమా హితా ॥ ౪౦

వర్జనీయేష్టకా.

కాలమణ్డలసంయుక్తాం ఛిన్నాం భిన్నామథానృజుమ్ ।
స్ఫుటితాం వర్జయేద్బ్రహ్మన్ ప్రాసాదారమ్భణేష్టకామ్ ॥ ౪౧

దేవాలయే మానుషాలయే చ ప్రథమేష్టకానాం సఙ్ఖ్యా

చతస్రః ప్రథమాః కుర్యాదిష్టకా దేవతాలయే ।

ఆవాసె పఞ్చ మర్త్యానాం కల్పయేత్త్రిధమేష్టకాః ॥ ౪౨
పక్వేష్టకచితే ధామ్ని పక్వా స్యాత్త్రిధమేష్టకా ।
౧ ఆద్యేష్టక చితేఽగారె ప్రథమా నాన్యథా భవేత్ ॥ ౪౩

ఇష్టకాధివాసార్థమఙ్కురార్పణే కలశన్యాసాదిః .

అఙ్కురానర్పయేత్పూర్వమధివాసనకర్మణి ।
దిశాం చతసృణాం ధామ్నః పూర్వాయాం దిశి చ క్వచిత్ ॥ ౪౪
ప్రపాం దర్భస్రజం కుర్యాత్ షోడశస్తమ్భసంయుతామ్ ।
సప్తతాలాయతాం తత్ర వేదిం హస్తసమున్నతామ్ ॥ ౪౫
మధ్యే కృత్వా తతః పీఠం శాలిభారైస్త్రిభిః కృతమ్ ॥
వృత్తం వా చతురశ్రం వా కుర్యాచ్ఛ్రేష్ఠం చతుర్ముఖ ॥ ౪౬
ద్వాభ్యాం మధ్యమమేకేన జఘన్యం పరికల్పితమ్ ।
సూత్రాదివేష్టితం కుమ్భం ధాన్యపీఠె నిధాపయేత్ ॥ ౪౭
పరితః కలశానష్టౌ చాష్టదిక్షు వినిక్షిపేత్ ।
కుమ్భస్యోత్తరతస్తస్య ౨ వారిపూర్ణస్య దేశికః ॥ ౪౮
తావత్ప్రమాణం కుర్వీత ధాన్యపీఠం తథావిధమ్ ।
తదర్ధం తణ్డులయుతం తదర్ధం తిలసంయుతమ్ ॥ ౪౯
ఆస్తీర్ణదర్భసంబాధం నవవస్త్రపరిష్కృతమ్ ।
౩ తదిష్టకాధివాసార్థం కృత్వైవం దేశికోత్తమః ॥ ౫౦
స్నాపయేదిష్టకాః పూర్వం స్థాపయేత్కలశాన్నవ ।
వ్రీహిపీఠె సునిహితే మధ్యే చైవాష్టదిక్షు చ ॥ ౫౧
మధ్యమె కలశే సర్పిః ప్రాచ్యే క్షీరం వినిక్షిపేత్ ।
ఆగ్నేయే దధి యామ్యే తు గుడం నైరృతదిశ్యపి ॥ ౫౨

---

౧ ఆయామె చేష్టకచితె. ౨ పరిపూర్ణస్య. ౩ తత్రేష్టకాధివాసార్థం.

పఞ్చగవ్యం ఫలరసం వారుణే మాతరిశ్వని ।
గన్ధవారి తథా సౌమ్యే లోహతోయం శివే మధు ॥ ౫౩
విన్యస్య నవవస్త్రేణ వేష్టయిత్వా సమర్చయేత్ ।

ఇష్టకాస్నపమ్.

స్థాపయిత్వేష్టకాః పీఠే స్నాపయేత్కలశైః క్రమాత్ ॥ ౫౪
పయోఘృతేన సౌమ్యాగ్రే స్నాపయేత్పయసా తతః ।
స్నాపయేద్దిక్షుతోయేన మధువాతేతిమన్త్రితః ॥ ౫౫
ఫలినీత్యనువాకేన స్నాపయేత్ఫలవారిణా ।
హిరణ్యగర్భమన్త్రేణ స్నాపయేల్లోహవారిణా ॥ ౫౬
దధిక్రాన్ణేతియజుషా దధ్నా సంస్నాపయేత్తతః ।
స్నాపయేత్పఞ్చగవ్యేన పఞ్చవారుణికేత్యతః ॥ ౫౭
గన్ధద్వారేతి మన్త్రేణ స్నాపయేద్గన్ధవారిణా ।
మధువాతేతిమన్త్రేణ మధుస్నానం సమాచరేత్ ॥ ౫౮
(౧) ఘృతసామ్నేతి సామ్నా వై ఘృతేన స్నాపయేత్తతః ।
ఏకైకం నవవస్త్రేణ దర్భయుక్తేన వేష్టయేత్ ॥ ౫౯
పరిగృహ్యేష్టకాస్సర్వాశ్శయనోపరి నిక్షిపేత్ ।

అధివాసార్థహోమః.

తోరణం ద్వారకుమ్భాంశ్చ ధ్వజాంశ్చ పరిపూరయేత్ ॥ ౬౦
ఏష్టవ్యో మధ్యమే కుమ్భే పరమాత్మా చతుర్ముఖః ।
అష్టాస్వన్యేషు కుమ్భేషు విష్ణ్వాదీనష్ట పూజయేత్ ॥ ౬౧
నివేదయేన్మహాకుమ్భే పాయసం వా గుడోదనమ్ ।
పూర్వస్యాముత్తరస్యాం వా దిశి కుణ్డాని ప్రకల్పయేత్ ॥ ౬౨

(౧) ఘృతిస్నాతేతి.

స్థణ్డిలే వాగ్నిమానీయ జుహుయాత్సమిదాదిభిః ।
సమిదాజ్య తిలం పుష్పం పృథగష్టోత్తరం శతమ్ ॥ ౬౩
జుహుయాన్మూలమన్త్రేణ సూక్తేన చ చరుం పునః ।
స్పర్శయేదిష్టకాస్సర్వాస్సమ్పాతాజ్యేన దేశికః ॥ ౬౪
హేమసూత్రైః ప్రతిసరైరస్త్రమన్త్రేణ బన్ధయేత్ ।
విభవానుగుణైర్వాన్యైః కార్పాసరజతాదిభిః ॥ ౬౫
స్వప్నాధిపతిమన్త్రేణ జుహుయాత్సర్పిషా శతమ్ ।

స్వప్నపరీక్షా.

స్వప్నార్థం గురుణా సార్ధం యజమానస్తు సంవిశేత్ ॥ ౬౬
దుస్స్వప్నదర్శనే జహ్యాన్నిర్మాణం తస్య సద్మనః ।
స్వప్నే శుభే తు సదనం ప్రారభేతావిలమ్బితమ్ ॥ ౬౭
శ్వోభూతే శోభనే లగ్నే స్థాపయిత్వేష్టకా గురుః ।
ప్రవేశయేచ్చ ప్రాసాదమిష్టకాస్తాస్సుపూజితాః ॥ ౬౮

ఇష్టకానాం సమ్భారస్థానమ్.

క్లృప్తస్య ద్వారదేశస్య దక్షిణే దేశికోత్తమః ।
పాదమూలాదధస్తాత్తాః క్షిపేత్తూర్యాది ఘోషయేత్ ॥ ౬౯
౧ స్వస్తికం వాచయిత్వా తు బ్రాహ్మణాన్ ధనతోషితాన్ ।

దేవమనుష్యాలయయోరిష్టకాన్యాసే విశేషః.

ప్రాదక్షిణ్యేఽపి చేన్ద్రాదిసోమాన్తం దేవ ౨ సద్మని ॥ ౭౦
మనుష్యాణాం తు మధ్యాన్తం మూ॰మన్త్రేణ దైవతే ।
నిదధ్యాదిష్టకా ధామ్ని మానుషాణాం నికేతనే ॥ ౭౧

---

౧ స్వస్తీతి. ౨ మన్దిరే.

శ్రీసూక్తేనేష్టకాధానం దేవీనామధిదేవతా ।
ఇష్టకానాం చతుర్మూర్తిః పఞ్చమూర్తిస్తు మానుషే ॥ ౭౨
యామ్యవారుణయోర్మూర్తౌ లమగ్రమిన్ద్రధనేశయోః ।

ఉపానద్వైషమ్యే హానిః.

ఇష్టకానాం భవే ౧ న్న్యాసే ఉపానద్విషమం భవేత్ ॥ ౭౩
కృతే చేన్మోహతో ౭ జ్ఞానాద్వైషమ్యభయకారణమ్ ।
తస్మాదుపానత్సదృశీరిష్టకాః ప్రథమం క్షిపేత్ ॥ ౭౪

శ్వభ్రపూరితజలావర్తపరీక్షా.

ఆదిదైవం సమభ్యర్చ్య శ్వభ్రం తోయేన పూరయేత్ ।
రత్నైర్ధాన్యైశ్చలోహైశ్చ కుసుమైశ్చ పృథక్పృథక్ ॥ ౭౫
పూరితే సుభృశం శ్వభ్రే జలావర్తం పరీక్షయేత్ ।
శుభం ప్రదక్షిణావర్తం సవ్యావర్తమథాశుభమ్ ॥ ౭౬

శ్వభ్రజలశోషే ధామయజమానాదీనాం హానిః.

శ్వభ్రే వినిహితం తోయం సద్యశ్శోషం వ్రజేద్యది ॥ ౭౭
ఆరబ్ధమపి తద్ధామ న సమాప్తిం సమృచ్ఛతి ।
మ్రియతే యజమానో వా భవేద్వా రాష్ట్రవిప్లవః ॥ ౭౮
నిమిత్తేష్వశుభేష్వేవం శుభేషు తు శుభం భవేత్ ।

మనస్తుష్టేః కార్యకరత్వమ్.

దేశికస్య మనస్తుష్టిస్సర్వసమ్పత్కరీ సదా ॥ ౭౯
విపత్కరీ వితుష్టిస్స్యాద్రథకారస్య ౨ దైతథా ।

---

౧ న్యాసవిధానం విషయమ్. ౨ దేవతా.

దుర్నిమిత్తేషు శాన్తిహోమాదిః.

దుర్నిమిత్తేషు సర్వేషు శాన్త్యర్థం జుహుయాద్గురుః ॥ ౮౦
బ్రాహ్మణాన్భోజయేద్దద్యాత్సువర్ణం శక్త్యపేక్షయా ।
ఉత్పలస్యారవిన్దస్య కన్దం గర్తే వినిక్షిపేత్ ॥ ౮౧
పుణ్యతీర్థస్య ౧ శాలేయకేదారస్య చ మృత్స్నయా ।
మూలమన్త్రేణ తద్గర్తం పూరయేచ్ఛాదయేచ్చ తత్ ॥ ౮౨

ఆచార్యాదీనాం దక్షిణా.

ఆచార్యదక్షిణాం దద్యాచ్ఛత ౨ నిష్కాన్వితాం నృపః ।
అన్యేషామపి సర్వేషాం దశనిష్కావరా భవేత్ ॥ ౮౩
ఆరమ్భణేష్టకా హ్యేవం తాస్సంస్థాప్య యథాపురమ్ ।
శాన్త్యర్థం జుహుయాద్బ్రహ్మా విమానం కారయే ౩ ద్బుధః ౮౪

దేవాగారనిర్మాణే ఫలమ్.

దేవాగారం కరోమీతి సఙ్కల్పాదేవ కేవలాత్ ।
సద్యఃకాయగతం పాపం నశ్యేజ్జన్మశతార్జితమ్ ॥ ౮౫
ఆరభ్య మన్దిరం మర్త్యోర్ధేన సమాప్య మృతో యది ।
సమాప్తస్యాపి గేహస్య ఫలం పూర్ణం సమశ్నుతే ॥ ౮౬
తస్మాద్విత్తానుసారేణ కుర్యాద్విష్ణ్వాలయం ర ప్రభుః ।
యావదిష్టకయా ధామ తావతో వత్సరాన్ బహూన్ ॥ ౮౭
కర్తా ౧ వసతి భూయోఽపి నాకపృష్ఠే సుసత్కృతః ।

దేవాలయాపకారిణాం దణ్డః.

అపహారేఽపి నరకే పచ్యతే సర్వకాలికమ్ ॥ ౮౮

---

౧ శాలేయం కేసరస్య. ౨ నిష్కావరాయ చ. ౩ త్పునః. ౪ పునః.

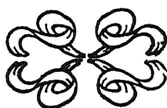
లీలయా లిఖితం భూమౌ ప్రాసాదం మణ్డపం తథా।
మార్జయేన్మూఢధీర్ఘోరం నరకం యాత్యసంశయః॥ ౮౯

తస్మాన్న చాలయేద్ధామ కల్పితం కమలాసన।

❖ దేవాలయార్థముపకుర్వతాం పరమపదావాప్తిః. ❖

ఉపకుర్వన్తి యే మర్త్యా మనోవాక్కాయకర్మభిః। ౯౦
తేఽపి యాన్తి పదం విష్ణోః పునరావృత్తివర్జితమ్।

ఇది శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మ సంహితాయాం
క్రియాపాదే ప్రథమేష్టకావిధిర్నామ
పఞ్చమోఽధ్యాయః.

షష్ఠోఽధ్యాయః

గర్భన్యాసవిధిః.

శ్రీభగవాన్ —

౧ గర్భన్యాసవిధిం బ్రహ్మన్ వక్ష్యామి శ్రూయతామసా ।
గృహ్ణీయాన్మృత్తికాం పూర్వం స్థానేషు దశసు క్రమాత్ ॥ ౧
శైలే హ్రదే పుణ్యతీర్థే వల్మీకే ౨ కర్కటాశయే ।
నద్యాం వృషవిషాణాగ్రే దన్తిదన్తే పయోనిధౌ ॥ ౨
హలే చైతేషు సమ్భూతా ప్రశస్తా మృత్తికా ౩ తతః ।
కుముదస్యారవిన్దస్య కశేరూత్పలయోస్తథా ॥ ౩
నీలోత్పలస్య పఞ్చైతాన్కన్దానపి సమాహరేత్ ।
మనశ్శిలాహరితాలమఞ్జనశ్యామసీసకమ్ ॥ ౪
సౌరాష్ట్రీం రోచనాం చైవ గైరికం పారదం తథా ।
ఆదాయ ౪ ధాతూన్ రత్నాని పఞ్చవై ధూమయేన్ ౫ మౌక్తికమ్ ॥
౬ స్ఫటికం పుష్యకం శఙ్ఖం పద్మరాగం తథా పరమ్ ।
చన్ద్రకాన్తం ౭ మహానీలం నవైతాని సమాహరేత్ ॥ ౬
శాలినీవారకఙ్గూంశ్చ ప్రియఙ్గుతిలమాషకాన్ ।
ముద్గాంశ్చ యవవేణూంశ్చ గృహ్ణీయాన్నవధాన్యకమ్ ॥ ౭
హిరణ్యం రజతం తామ్రమాయసం త్రపు సీసకమ్ ।
సౌవర్ణం కూర్మరూపం చ సౌవర్ణం శఙ్ఖచక్రకమ్ ॥ ౮
ఏతాన్ సర్వాన్ సమానీయ నిక్షిపేద్గర్భభాజనే ।

---

౧ గర్భస్య సంవిధిమ్. గర్భన్యాసమిదం. ౨ కర్కటాలయే. ౩ భవేత్. ౪ చాదౌ. ౫ రత్నకం ౬ మౌక్తికం స్ఫటికం పుష్యం. ౭ తథా నీలం.

భాజనం ధాన్యరాశౌ తు న్యస్య వస్త్రేణ వేష్టయేత్ ॥ ౯
గన్ధాదిభిస్సమభ్యర్చ్య విష్ణుగాయత్రియా తతః ।
కుణ్డే వా స్థణ్డిలే వాగ్నిం సమానీయ ౧ సమిధ్య చ ॥ ౧౦
సర్పిషా చ సమిద్భిశ్చ విష్ణుదైవత్యయా తయా ।
అష్టోత్తరశతం హుత్వా సమ్పాతాజ్యం తు సఙ్గ్రహేత్ ॥ ౧౧
చరుణా నరసూక్తేన జుహుయాత్ షోడశాహుతీః ।
ఇన్ద్రాదిలోకపాలేభ్యో భువనేభ్యస్తథైవ చ ॥ ౧౨
పర్వతేభ్యస్సముద్రేభ్య ఆదిత్యేభ్యస్తథైవ చ ।
వసుభ్యశ్చ మరుద్భ్యశ్చ ఋషిభ్యస్తదనన్తరమ్ ॥ ౧౩
వేదేభ్యస్సర్వశాస్త్రేభ్యః పురాణేభ్యస్తథైవ చ ।
పాతాలేభ్యశ్చ దిగ్భ్యశ్చ నాగేభ్యస్తదనన్తరమ్ ॥ ౧౪
గణేభ్యస్సర్వభూతేభ్యో ౨ నరేన్ద్రేభ్యస్తథైవ చ ।
గ్రహేభ్యశ్చైవ సర్వేభ్యస్స్వాహాన్తం జుహుయాత్పృథక్ ॥
తిలాజ్యమిశ్రచరుణా జుహుయాత్తేభ్య ఏవ చ ।
సంపాతాజ్యం సమానీయ నిషిఞ్చేద్గర్భభాజనే ॥ ౧౬

నిశాయామేవ గర్భన్యాసః.

నిశాయామేవ కుర్వీత గర్భస్య న్యసనం గురుః ।
సుముహూర్తే సునక్షత్రే సుపక్షకరణైర్యుతే ॥ ౧౭
శఙ్ఖభేర్యాది ౩ ఘోషైశ్చ సహమఙ్గలపాఠకైః ।
ద్విజేన్ద్రవేదఘోషైశ్చ ఆస్ఫోటక్ష్వేలితైరపి ॥ ౧౮
ఆదాయ భాజనం పశ్చాద్దేవాగారం ప్రదక్షిణమ్ ।
గత్వా గర్భగృహం సమ్యగ్బ్రాహ్మణైస్సహ సంవిశేత్ ॥ ౧౯

---
౧ సమింధయేత్. ౨ నక్షత్రేభ్య. ౩ తూర్యాద్యైః.

౧ ద్వారస్య దక్షిణే పార్శ్వే ప్రారభ్యం పాదపార్శ్వతః ।

దేవాదిభేదేన గర్భన్యాసస్థాననిర్దేశః.

దేవానాం పట్టికాయాం తు గర్భన్యాసః ప్రశస్యతే ॥ ౨౦
విప్రాణాం పట్టికాధస్తాన్నృపాణాం కుముదోపరి ।
వైశ్యానాం ౨ కుముదే చైవ శూద్రాణాం జగతోపరి ॥ ౨౧

నీచోచ్చాదివ్యత్యాసే అనిష్టఫలమ్.

నీచే దుఃఖం భవేన్నిత్యముచ్ఛ్రితే ద్రవ్యనాశనమ్ ॥ ౨౨
3 స్థానభ్రంశకరం ద్వారే భవత్యేవ న సంశయః ।
తస్మాద్యత్నేన కర్తవ్యం సుగుప్తం భిత్తిమధ్యతః ॥ ౨౩

గర్భన్యాసమఞ్జూషావిధిః.

మఞ్జూషాం ముఖ్యలోహేన కృత్వా తాలప్రమాణతః ।
నవగర్తసమాయుక్తం విధానేన సమన్వితమ్ ॥ ౨౪
దారుజం తదభావే స్యాద్గర్తావరణసంయుతమ్ ।
పుణ్యాహం వాచయిత్వా తు పఞ్చగవ్యేన శోధయేత్ ॥ ౨౫

ధ్యానప్రకారః.

ధ్యాయన్భూమణ్డలం సర్వం సాద్రిద్వీపసముద్రకమ్ ।
దిగ్గజా ౪ త్తమ్భితం శేషఫణీన్ద్రశిఖరస్థితమ్ ॥ ౨౬
మనస్యావేశ్య వసుధాం ద్విహస్తాం శ్యామలాం శుభామ్ ।
ఆకల్పితామృతుస్నాతామాదధ్యాద్గర్భ ౫ సంపదమ్ ॥ ౨౭
ఆత్మానం కేశవం ధ్యాత్వా సర్వాభరణభూషితమ్ ।

---

౧ దేవస్య, ౨ కుముదాధస్తాత్. 3 స్థానభ్రంశోఽపచారే తు. ౪ త్తమభృచ్ఛేషఫణీన్ద్రశిరసి. ౫ సంయుతమ్.

మృద్ధాత్వాదీనాం న్యాసస్థానం.

మృదం గృహీత్వా సాముద్రీం పరిక్షిపేత్ప్రదక్షిణమ్ ॥ ౨౮
పార్వతీం పూర్వతో న్యస్యే త్తీర్థజాం దక్షిణే తథా ।
నదీజాం పశ్చిమే భాగే హ్రదజాముత్తరే తథా ॥ ౨౯
కులీరమృదమాగ్నేయ్యాం నైరృతే వాల్మికీం మృదమ్ ।
హాలజాం దిశి మారుత్యామైశాన్యాం హస్తిదన్తజామ్ ॥ 30
వృషభస్య విషాణస్థాం బ్రహ్మస్థానే నివేశయేత్ ।
కన్దమాత్పలమైన్ద్రే స్యాద్యమదిశ్యథ కౌముదమ్ ॥ 3౧
నైలోత్పలం ప్రతీచీనే కాశేరవముదగ్దిశి ।
బ్రహ్మస్థానే భవేత్పాద్మం తతో ధాతూన్వినిక్షిపేత్ ॥ 3౨
పూర్వే మనశ్శిలాం యామ్యే హరితాలం చ వారుణె ।
అఞ్జనం ధనదాశాయామాగ్నేయ్యాం దిశి సీసకమ్ ॥ 33
సౌరాష్ట్రం నైరృతె భాగె ౧ వాయవీయే తు రోచనాం ।
ఈశానే గైరికం మధ్యే పారదం బ్రహ్మణః పదే ॥ 3౪
వజ్రం పూర్వే భవేద్యామ్యే ౨ వైడూర్యం పశ్చిమే మణిః ।
కౌబేరె పుష్యకం భాగే స్ఫటికం జ్వలనె భవేత్ ॥ 3౫
నైరృతె మౌక్తికం వాయౌ చన్ద్రకాన్తశిలా తథా ।
మాహేశ్వరే మహానీలం పద్మరాగం తు మధ్యమె ॥ 3౬
శాలిబీజం భవేత్ప్రాచ్యాం నీవారం దక్షిణే తథా ।
కఙ్గుం ప్రతీచ్యాం ధనదె ప్రియఙ్గుం 3 జ్వలనే తథా ॥ 3౭
మాషో నైరృతభాగె స్యాత్తిలో ముద్గస్తు మారుతె ।

---

౧ వాయవ్యే రోచనా మతా. ౨ ప్రవాలంయామ్యె వైడూర్యం. 3 అనలే పశ్చిమె దిశి.

ఐశానే ౧ వేణుధాన్యం స్యాద్యవం స్యాద్బ్రహ్మణః పదే ॥ 3౮
హిరణ్యం పూర్వదిగ్భాగే దక్షిణే రజతం భవేత్ ।
పశ్చిమే తామ్రమాధాయ నిక్షిపేదుదగాయసమ్ ॥ 3౯
ఆగ్నేయే త్రపు రాక్షస్యాం కాంస్యం మారుతదిశ్యపి ।
సౌవర్ణం కూర్మమైశాన్యాం ౨ దరదం హేమనిర్మితమ్॥
చక్రం జామ్బూనదం మధ్యే విన్యసేన్మూలవిద్యయా ।

భూదేవతాధ్యానమన్త్రః.

మహీం దేవీం తతో ధ్యాత్వా మన్త్రమేతముదీరయేత్ ॥ ४౧
సర్వభూతధరే కాన్తే పర్వతస్తనమణ్డితే ।
సముద్రపరిధానీయే దేవి గర్భం సమాశ్రయ ॥ ४౨

శ్వభ్రపూరణవిధిః.

ఏవముక్త్వా తతశ్శ్వభ్రం గోమూత్రేణ పరిప్లుతమ్ ॥
ఆచ్ఛాదయేద్విధానేన సుధయా దార్ఢ్యమాచరేత్ ॥ ४3

గురుదక్షిణా.

గురవే దక్షిణాం దద్యాత్పూర్వోక్తద్రవ్యసఙ్ఖ్యయా ।

గర్భరక్షా.

రక్షాం సమన్తతః కుర్యాద్గర్భస్య 3 స్ఖలనం యది ॥ ४४
ప్రాయశ్చిత్తం తతః కుర్యాద్దుర్నిమిత్తే చ పూర్వవత్ ।

గర్భన్యాసం వినాగ్రామ ప్రాసాదాదికరణే దోషః.

అకృత్వా గర్భవిన్యాసం గ్రామం ప్రాసాదమేవ వా ॥ ४౫

---

౧ యవధాన్యం స్యాద్వేణుః. ౨ శంఖం హేమవినిర్మితమ్. 3 జ్వలనమ్-చలనమ్.

యది కుర్యాత్త్రయం యాయాదచిరాద్వాస్తు ధామ వా ।
తద్ధామ వాస్తునోర్హర్మ్యా గర్భమాదౌ సమాచరేత్ ॥ ౪౬

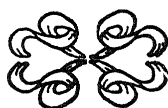
ధామ్నః ఆయామవిస్తారవిధిః.

ధామ్నైకహస్తమవరం శతహస్తం పరం స్మృతమ్ ।
ఏకభూమ్యవరం ధామ పరం ద్వాదశభూమికమ్ ॥ ౪౭
విస్తారాద్ద్విగుణోత్సేధముత్సేధానుగుణం తలమ్ ।
౧ విత్తానురోధం చోచ్ఛ్రాయః కర్తవ్యః కమలాసన ॥ ౪౮

ఏకాదిద్వాదశతలేషు దేవస్య శయనాదివిధిః.

స్రష్టుర్దేవస్య శయనమాదిభూమౌ విధీయతే ।
ఆసనం శ్రీధరాయుక్తం ద్వితీయే తు తలే భవేత్ ॥ ౪౯
౨ స్థానం తథా తృతీయే స్యాచ్చతుర్థే యానమిష్యతే ।
పఞ్చమే యోగశయనం షష్ఠే భోగాసనం భవేత్ ॥ ౫౦
యోగస్థితిస్సప్తమే స్యాదష్టమే తార్క్ష్యవాహనమ్ ।
నవమే భోగశయనం ౧ భోగాస్స్యా దశమే భవేత్ ॥ ౫౧
స్థితిరేకాదశే భోక్తుం ద్వాదశే విశ్వరూపవాన్ ।

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదే గర్భన్యాసవిధానం నామ
షష్ఠోఽధ్యాయః.

---

౧ చిత్తానుకూలం చోత్సేధం. చిత్తానుకూలం చోచ్ఛ్రాయమ్.
౨ స్నానం. ౧ భోగస్య.

సప్తమోఽధ్యాయః.

అధిష్ఠానవిధిః.

శ్రీ భగవాన్ —

ఉపపీఠం

అధస్తాదుపపీఠం స్యాదధిష్ఠానస్య ధారకమ్ ।
శోభార్థం రక్షణార్థం చ సముచ్ఛ్రాయార్థమేవ వా ॥ ౧
అధిష్ఠానసమోత్సేధమర్ధం వా స్యాత్త్రిపాదకమ్ ।
పాదాంశం వా త్రిభాగం వా సార్ధాంశం వా సపాదకమ్॥ ౨
ద్విగుణం త్రిగుణం వాపి కర్తవ్యముపపీఠకమ్ ।
ఉత్సేధం దశధా కృత్వా భాగనైకేన వర్ధనాత్ ॥ ౩
౧ పఞ్చమాంశమధిష్ఠానం ధామ్నో బాహ్యే తు నిర్గమః ।
దణ్డం వా సార్ధదణ్డం వా ద్విదణ్డం వా త్రిదణ్డకమ్ ॥ ౪
అధిష్ఠానం జగత్యా వా సమన్తాత్పాదబాహ్యకమ్।

వేదీభద్రాదిభేదః

వేదీభద్రం ప్రతిభద్రం సుభద్రం చ త్రిధామతమ్॥ ౫

వేదిభద్రం

ఉచ్ఛ్రాయే భానుభాగే తు ద్వ్యంశే సోపానమీరితమ్।
పద్మమంశం తదూర్ధ్వేఽర్ధం క్షేపణం పఞ్చభాగికమ్॥ ౬
గ్రీవమర్ధేన కమ్పం స్యాద్భాగైకేనామ్బుజం భవేత్ ।
శేషాంశం వాజనం కంప ౨ మష్టాంశే ముపపీఠకమ్॥ ౭

---

౧ పఞ్చాంశం తదధిష్ఠానం పస్మాద్బాహ్యే. పఞ్చాశతామధిష్ఠానమ్.
౨ మష్టాజ్గ.

షడఙ్గం వా విధాతవ్యమూ ౧ ర్ధ్వే ధస్తాదమ్బుజాన్వితమ్।
వేదిభద్రం ద్విధా ప్రోక్తం సర్వహర్మ్యేషు యోగ్యకమ్॥ ౯

ప్రతిభద్రం

౨ అనిరుద్ధాచ్ఛివాంశైస్తు భానుభాగాంశకాంశకైః।
౩ త్ర్యంశైకాంశైకభాగే తు ద్వాభ్యామంశేన యోజయేత్॥
౪ జగతీ వాజనాన్తం తు తుఙ్గే త్రినవభాగకే।
పాదుకం పఙ్కజం ౫ కమ్పం పీఠముత్తరమమ్బుజమ్॥ ౧౦
కపోతపాలికాన్తాది ప్రతివాజనముచ్యతే।
ప్రతిభద్రమిదం నామ్నా సర్వాలఙ్కారసంయుతమ్॥ ౧౧
యుగ్మచాష్టాంశకాంశైస్తు ద్వే కాష్ఠాంశాంశకాంశకైః।
త్ర్యంశకేనాంశకైర్ద్వాభ్యామేకేనైవాత్ర యోజయేత్॥
పాదుకాం పఙ్కజం చైవ మాలిఙ్గాన్తరితం తథా।
ప్రత్యూర్ధ్వే వాజనం కణ్ఠ ౬ ముత్తరాన్తం కపోతకమ్। ౧౩
ఆలిఙ్గాన్తరితం చోర్ధ్వే ప్రతిశ్చోర్ధ్వే వాజనమ్।
ద్వివిధం ప్రతిభద్రం స్యాదేకభాగాదికం తతః॥ ౧౪

సుభద్రం

త్రిసప్తాంశే తదుత్సేధే ద్వాభ్యాం జన్మ తథామ్బుజమ్।
అర్ధేన కణ్ఠమర్ధేన పద్మం ద్వ్యంశేన వాజనమ్॥ ౧౫
౭ అర్ధేనార్ధం తథా కమ్పం ౮ కణ్ఠమష్టాఙ్గమీరితమ్।
అంశేనోత్తరమర్ధేన పద్మం చోపానహం త్రిభిః॥ ౧౬

---

౧ మూర్ధ్వే౽ధస్తాంబుజం వినా. ౨ అశ్వినీదృక్శివాంశైః. ౩ అంశైనైవాంశ ౫ కణ. ౬ ముత్తరాబ్జం. ౭ అర్ధేనాబ్జం. ౮ కంప.

భాగార్ధమూర్ధ్వకమ్పం స్యాదేతన్నామ్నా సుభద్రకమ్ ।
జన్మద్వ్యంశం త్రియంశేన పద్మమంశేన కన్ధరమ్ ॥ ౧౭
ద్వాభ్యాం వాజనమే[1] కేనకమ్పమష్టాంశకై ర్గలమ్ ।
అంశేన కమ్పకం ద్వాభ్యాం వాజనం కమ్పమంశకమ్ ॥ ౧౮
సుభద్రం ద్వివిధం ప్రోక్తం సర్వాలఙ్కారసంయుతమ్ ।
సింహేభమకరై ర్వ్యాలై[2] ర్భూతాద్యై రప్యలంకృతమ్ ॥
ప్రతివక్త్రం ఝషాస్యం స్యా[3] ద్బాలేనారూఢమస్తకమ్ ।
అర్పితానార్పితే హర్మ్యే సర్వత్ర పరికల్పయేత్ ॥ ౨౦
అఙ్గమఙ్గం ప్రతి ప్రాజ్ఞైర్వృద్ధిహీనం తథోచ్యతే ।
[4] తద్ధామ సూకరం నామ యుజ్యేయాదుపపీఠకే ॥ ౨౧

ఉపపీఠవిధిశేషః

మూర్తాధిష్ఠాన తుఙ్గాచ్చ ద్విగుణం వా సమం భవేత్ ।
సార్ధం వార్ధం త్రిభాగం చ కుర్యాదతోపపీఠకమ్॥ ౨౨
సప్రత్యఙ్గం సమం చార్ధం వాజనం తదిదం భవేత్ ।
ఉపపీఠమిదం ప్రోక్తం సమాసాత్కమలాసన ॥ ౨౩

అధిష్ఠానమ్

అధిష్ఠానమథో వక్ష్యే దేవాగారస్య సిద్ధయే ।
స్తమ్భాయామం త్రిభాగైకమధిష్ఠానం ప్రమాణతః ॥ ౨౪
స్తమ్భాయామాష్టభాగైకం ప్రభాధిష్ఠానకమ్పకమ్ ।
పదాయామం తలోత్సేధం సమధిష్ఠానకోత్తమమ్ ॥ ౨౫

---

౧ కైకకంపనుష్టాఙ్కై. ౨ జంకాద్యై. ౩ ధ్యానారూఢం సమస్తకమ్. ౪ తథా మసూకరాణామ్.

విత స్త్రిన్యూనకం వాపి అథవాపి షడఙ్గులమ్ ।
ఏవం త్రిధా విభజ్య న్త్రై ప్రభాధిష్ఠానకమ్బకమ్ ॥ ౨౬
తదూర్ధ్వే వాష్టభాగైకం రాగాధిష్ఠానకమ్బకమ్ ।
ఉపానవర్గాధిష్ఠాన ౧ ముపాన మిహ పఠ్యతే ॥ ౨౭

❦ ద్వాదశాఙ్గాని ❦

ఉపానం జగతీ ౨ పద్మకర్ణం కమ్బం చ పట్టికా ।
3 నిదిరికాపద్మకోపేతం స్కన్ధమన్తరితం భవేత్ ॥ ౨౮
ఇత్యేవం ద్వాదశాఙ్గాని ౪ అధిష్ఠానాని కల్పయేత్ ।

❦ పాదబంధప్రతీబన్ధే ❦

పాదబన్ధం ప్రతిబన్ధం ద్వివిధం యోనిమూలకమ్ ॥ ౨౯
పాదానాం బన్ధనత్వాచ్చ పాదబన్ధ నమిష్యతే ।
౫ వృతేన ప్రతిబధ్నీయా త్ప్రతిబన్ధనమిష్యతే ॥ 30
ఛేద్యం తత్పాదబన్ధం స్యాదచ్ఛేద్యం ప్రతిబన్ధనమ్ ।
తదఙ్గం పరితశ్ఛేద్యమర్ధచ్ఛేద్యం న కారయేత్ ॥ 31
అఙ్గచ్ఛేద్యం శుభం ప్రోక్తం ౬ అర్ధచ్ఛేద్యం యశస్కరమ్।
హీనామ స్తత్పాదబన్ధం స్యాత్ప్రతేస్తమ్భం ప్రతిక్రియా ॥ 32
ప్రతిబన్ధమధిష్ఠానం ఛేద్యమానం న కారయేత్ ।
యది కుర్యా ల్లభేద్దోషానేకవృద్ధికులక్షయమ్ । 33
ప్రాకారగోపురద్వారం స్యాదధిష్ఠానఛేదనమ్ ।
ఏవం మార్గవిధిం శస్తం కారయే ౭ ద్వాస్తుశాస్త్రతః ॥ 34

౧ ముచ్ఛ్రియ. ౨ వప్రః. 3 నిమ్నకం. ౪ అధిష్ఠానాది కల్ప్యతే.
౫ వృతే సత్ప్రతి బద్ధిత్వా త్పాదబన్ధమితీష్యతే. ౬ మధ్య. ౭ చ్ఛాస్త్రమార్గతః.

✤ ఉపానవిస్తారః ✤

౧ ఉపాన విస్తృతం తచ్చ డతుదర్ణాం త్రిదణ్డకమ్ ।
ద్విదణ్డం చైకదణ్డం చ ౨ సా ర్ధార్ధం పాదబాహ్యతః ॥ ౩౫
ఏవం పఞ్చ ౩ విధాకారముపానం హోమ నిర్గమమ్ ।
దణ్డం చైవ ౪ ద్విదణ్డం చ ౫ అర్ధార్ధం చ త్రిపాదకమ్ ॥
తచ్చార్ధం దణ్డమానం వా హోమాయాం ౬ చైవ మానతః
పరిక్షిప్తేరుపరిస్థం యద్ధోమాయామం చ మానతః ॥   ౩౭
విమానాధార ౭ హోమాయాం బహుల స్తమ్భముచ్ఛ్రియమ్
తావన్మానావగాఢం చ యోజయేత్తత్రి పద్మజ ॥   ౩౮
జన్మభూమ్యా స్త్వధిష్ఠానం తత్రిధా కారయేద్బుధః ।
దేవానాం చాప్యధిష్ఠానం చత్వారింశత్తు తద్భవేత్ ॥   ౩౯
అధిష్ఠానం తు కర్తవ్యం వస్తుభిశ్చ శిలాదిభిః ।

✤ పద్మబన్ధాద్యధిష్ఠానమ్ ✤

పద్మబన్ధాద్యధిష్ఠానం వక్ష్యేఽలఙ్కార పూర్వకమ్ ॥
౮ తత్పద్మపత్రిచిత్రైర్వా సభాధిష్ఠానకోత్తమమ్ ।
వితస్తిన్యూనకం వాపి హీనం వాపి షడఙ్గులమ్ ॥   ౪౦
ఏవం త్రిధా విభజ్య న్తై సభాధిష్ఠాన కమ్పకమ్ ।
తదూర్ధ్వే చాష్టభాగైక ప్రిభాధిష్ఠాన కమ్పకమ్ ॥   ౪౧
సవాధిష్ఠానముచ్ఛ్రియ మధిష్ఠానాది కల్పయేత్ ।
౯ పాదస్యార్ధ మథోత్సేధ మధిష్ఠానం తు షోడశ ॥   ౪౩
ఉపానస్యార్ధముత్సేధం పద్మాచ్చ చతురికశరమ్ ।

---

౧ ఉపానహం తత్ప్రవృత్తిః. ౨ సార్ధ్యర్ధం. ౩ విధం తారముపానం హోమలిష్క్రియా. ౪ ద్విదణ్డార్ధమ్. ౫ అర్ధ్యర్ధం. ౬ బహులం స్మృతమ్. ౭ మానాయామ్. ౮ తత్పద్మరచితా అధిష్ఠానాని కల్పయేత్. ౯ పాదస్యార్ధమధిష్ఠానం విభజ్యాశాస్తు.

౧ ఆధారం పట్టికస్యాంశం శేషం పద్మకముచ్ఛ్రియమ్ ౪౪
ద్వ్యర్ధాంశం మధ్యకుమ్భం ౨ స్యాదేకార్ధం చోర్ధ్వ
పద్మకమ్ ।
స్కన్ధాన్తరం ద్విభాగె తు ప్రథమాద్వ్యంశభిన్నకమ్ ॥ ౪౫
ప్రతివాజనమేకాంశం పద్మబన్ధమితి స్మృతం ।
యస్యాధిష్ఠానముత్సేధం పఞ్చాదశవిభాగికమ్ ॥ ౪౬
ప్రథమస్త్వైకభాగస్తు పఞ్చాంశం జగతీభవేత్ ।
౩ కుముదం తచ్చతుర్థాంశం స్కన్ధం తద్వ్యంశమంశకమ్॥
౪ ద్వ్యంశం చ ప్రతిరుత్సేధం వాజనం త్వైకభాగికమ్ ।
ప్రతిబన్ధమిదం నామ్నా కీర్తితం కమలోద్భవ ॥ ౪౮
యస్యాధిష్ఠానముత్సేధం త్రయోవింశతిభాగికమ్ ॥
ద్వ్యర్ధం తదుపధానోచ్చం పఞ్చార్ధం జగతీ భవేత్ ॥ ౪౯
పఞ్చాంశం కుముదోత్సేధం ఏకాంశోపరిపట్టికా ।
త్ర్యంశకం గ్రీవముత్సేధం కమ్పం ౫ నిద్రా ద్వియంశకమ్ ॥
కపోతసదనం నామ్నా సదనేషు సుపూజితమ్ ।
ఉపోపానం తు భాగేన జగతీ సప్త భాగికమ్ ॥ ౫౦
౬ వప్రకం తు షడంశం స్యాద్వేత్రం పాదాధికాంశకమ్ ।
తద్వైవాన్తరితోత్సేధం ద్వ్యంశార్ధం ప్రతిరుచ్ఛ్రియః ॥ ౫౨
ప్రతివాజనమెకాంశం భాగైర్వింశతిభిర్యుతమ్ ।
౭ ప్రతీముఖం కారిభూతం నాగవక్త్రసమాయతమ్ ॥ ౫౩
ప్రతిబన్ధమిదం నామ్నా సర్వ ౮ భూతేషు యోగ్యకమ్।

---

౧ ఆధరమ్. ౨ స్యాదెకాంశమ్. ౩ కుముదార్ధం చతుర్థాంశమ్. ౪ త్రియంశం ప్రత్యుత్సేధం స్యాత్. ౫ శూద్ర. ౬ వప్రంత్రితి. ౭ ప్రముఖం కర్ణరీభూతమ్. ౮ దెవెషు.

ద్విభాగాభ్యాముపానం సప్తాంశై ౧ ర్జగతీ భవేత్ ॥ ౫౪
౨ షడంశైః కుముతోత్సేధం ధారావప్రం సువృత్తకమ్ ।
ఆలిఙ్గాన్తరితం ద్వాభ్యాం తదర్ధం చాధికం భవేత్ ॥ ౫౫
తద్ద్వయార్ధం ప్రతిముఖం సర్వావయవశోభితమ్ ।
సింహైశ్చ మకరైర్వ్యాలైర్వల్లీపత్రైరలఙ్కృతమ్ ॥ ౫౬
౩ ప్రముఖం మకరాస్యం స్యాన్మకరధ్వజసంయుతమ్ ।
మకరాస్యైభనిష్క్రాన్తం వ్యాలవిద్యాధరీగణాః ॥ ౫౭
శేషాంశం వాజనోపేతం కేసరాగ్రిసమన్వితమ్ ।
ఏకవింశతిభాగైకయుక్తం నానాపత్రక్రమమ్ ॥ ౫౮
౪ అథోత్సేధమధిష్ఠానం పఞ్చాదశవిభాగికమ్ ।
జన్మస్యార్ధవిభాగేన ౫ జగతీశ్చతురంశకమ్ ॥ ౫౯
౬ స్రక్పద్మవేదిబన్ధేన యుక్తం కుమ్భం త్రియంశకమ్ ।
పద్మబన్ధేన తస్యోర్ధ్వే త్రిపాదేనోర్ధ్వపట్టికా ॥ ౬౦
౭ తథైవ పట్టికోత్సేధం ద్వ్యంశాభ్యాం ప్రతిరుచ్ఛ్రియః ।
అర్ధేన వాజనం కుర్యాత్ ౮ దర్ధ్వం పట్టార్ధభాగికమ్ ॥ ౬౧
పద్యబన్ధమిదం నామ్నా దేవానా ౯ మభయం పరమ్ ।
యదధిష్ఠానమానం హి భవేద్వావింశతిక్రమాత్ ॥ ౬౨
అంశేన పట్టికాం కుర్యాద్ద్వ్యంశైర్వామ్బుజం భవేత్ ।
౧౦ తదంశేనోర్ధ్వే పట్టం స్యాత్షడంశైర్జగతీ భవేత్ ॥ ౬౩
చతుర్ధం కుముదోత్సేధం తస్యోర్ధ్వైకాంశపట్టికా ।

---

౧ వింశతిర్భవేత్. ౨ షోడశైః. ౩ ప్రముఖె మకరం వా. ౪ అష్టోత్సేధ-అన్తోత్సేధ. ౫ జగతీం చ రసాంశకమ్. ౬ లక్ష్యంచ వేదిబన్ధేన. ౭ తథైవాన్తరితోత్సేధమ్. ౮ దగ్రిపట్టార్ధ. ౯ మహార్కమ్.నాషణం. ౧౦ అంశైనైవోర్ధ్వ.

కర్ణస్స్యాత్త్రిభిరంశేన అర్ధేనోపరిపట్టికా ॥ ౬౪
అర్ధేనోర్ధ్వే మ్బుజం కుర్యాన్మహాపట్టం త్రియంశకమ్ ।
అర్ధేనోపరి పద్మం స్యాత్క_మ్పమర్ధేన కారయేత్ ॥ ౬౫
౧ ప్రతిబన్ధమిదం నామ్నా సర్వధామసు యోజయేత్ ।
హోమస్తమ్భం ప్రతిస్తమ్భం ద్వివిధం పాదదైర్ఘికమ్ ॥ ౬౬
ప్రకృతేస్తు ౨ తలాదూర్ధ్వే హోమస్తమ్భం ప్రకల్పయేత్।
ప్రతిస్తమ్భం ప్రతేరూర్ధ్వే ముత్తరాన్తః ప్రపాదకమ్ ॥ ౬౭
3 పాదాయామార్ధముత్సేధం అధిష్ఠానప్రమాణతః ।
వైశేషికప్రమాణం స్యాద్విశేషాత్ప్రత్రిభాషితమ్ ॥ ౬౮
అధిష్ఠానోత్సేధమానం షడష్ట నవభిః క్రమాత్ ।
రుదాంశైస్సూన్యర్భాగం స్యాద్దశ బన్ధామ్యమానతః ॥ ౬౯
౪ ఏకాంశేనాజ్క_సూత్రం స్యాత్సప్తమానప్రమాణతః ।
శేషాంశం పాదదైర్ఘ్యం స్యాద్గ్రీవాం వా సప్తమానతః ॥ ౭౦
దేవహర్మ్యాద్యధిష్ఠానే సభాయాం మణ్టపేఽపి వా ।
౫ పఞ్చవర్గాగ్రహర్మ్యం స్యాచ్చతుర్వర్గాగ్రహర్మ్యకమ్॥
తతస్తద్ధర్మ్యమానం స్యాదధిష్ఠానప్రమాణతః ।
దేవాలయే సభాస్థానే ఆధారస్య ప్రమాణతః ॥ ౭౨
నరావాసే న కర్తవ్యం కర్తృభర్తృవినాశనమ్ ।
పాదబన్ధం ప్రతిబన్ధం ద్వివిధం బన్ధముచ్యతే ॥ 23
౬ ఏతద్దేవాలయే కృత్యమకృత్యం మనుజాలయే ।
ఉపాననిష్క్రమం ప్రోక్తం చతుర్దణ్డం త్రిదణ్డకమ్ ॥ ౭౪

౧ వప్రబద్ధ. ౨ భువశ్చోర్ధ్వే. 3 ఆయంమార్ధం తదుత్సేధమ్. ౪ ఏకాంశో న్యూనసూర్యం. ౫ పఞ్చవర్గగృహరమ్యం చతుర్వర్గాగ్ర

౧ త్రిదణ్డార్ధం ద్విదణం చ ద్వ్యర్ధార్ధం చైకముచ్యతే ।
ఇత్యేవం హోమనిష్క్రాన్తం దిక్ష్వక్ష్యాపాదబాహ్యతః ॥ ౨౫
మూలపాదస్తు విస్తారః అగ్రపాదస్తు విస్తృతః ।
తత్తత్పాదపరిమాణం స్యాత్తత్తద్వైపుల్యమానతః ॥ ౨౬
యదుపానస్య నిష్క్రాన్తం త్రియంశేన తు భాజయేత్ ।
త్యక్త్వైకాంశం బహిస్తత్ర వప్రికాం కారయేద్బుధః ॥ ౨౭
తద్వత్కుముదపట్టం చ తద్వద్గ్రివస్య వేశనమ్ ।
ద్విదణం చ త్రిదణ్డం చ ౨ పాదోనం సార్ధదణ్డకమ్ ॥ ౨౮
౩ సపాదాధికదణ్డం చ దణ్డదణ్డార్ధ బాహులమ్ ।
ఇత్యేవం బహుధా ప్రోక్తమధిష్ఠానస్య లక్షణమ్ ॥ ౨౯

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదే అధిష్ఠానవిధి ర్నామ
సప్తమోఽధ్యాయః.

---

౧ త్రిదణార్ధమ్. ౨ పాదోనార్ధం సదణ్డకమ్. ౩ సపాదధికదణ్డం చ.

అష్టమోఽధ్యాయః

విమానవిధిః

శ్రీభగవాన్ —

పరిభేదమధునావక్ష్యే విమానానాం సలక్షణమ్ ।
ఆనన్త్యాత్తత్ప్రభేదానాం కిఞ్చిదేవ ప్రదర్శ్యతే ॥ ౧
విమానాని చ భిద్యన్తే తలాధిష్ఠానభేదతః ।

వైజయన్తకవిమానమ్.

గ్రీవా చ మస్తకం చ ద్వే ౧ వృత్తం చేద్వైజయన్తకమ్ ॥ ౨

శ్రీవిశాలమ్.

మూలే మూలే యది స్థూలమగ్రేఽగ్రే సూక్ష్మమద్భుతమ్ ।
పురోభాగే మహాఘోణం త్రిదిక్షు స్వల్పనాసికమ్ ॥ ౩
౨ స్తూపీచతుష్కం నాసాయాం విమానే చోభయోరపి ।
వృత్తాయతవిమానం ౩ తద్దృఢధామాభిపూజితమ్ ॥ ౪
౪ సకర్ణకూటం ౫ శ్రీభోగం మధ్యే భద్రం తథావిధమ్ ॥

పుష్పకమ్.

౬ శ్రీవిశాలమితిప్రోక్తం ౭ వస్వస్రం స్వస్తిబన్ధనమ్ ॥ ౫
శ్రీకరం చతురశ్రం తు షోడశాశ్రియుతం పునః ।
విమానం పుష్పకమిదం విమానేషు సుపూజితమ్ ॥ ౬

---

౧ వక్త్రి. ౨ సూచీ. ౩ తు తుఙ్గధామాభిపూజితమ్. ౪ సకర్ణ

కేసరమ్.

భద్రేణ సహితం మధ్యే మస్తకే కర్ణ ౧ కన్ధరమ్ ।
కోష్ఠకం భద్రనాస్యజ్ఞం సువృత్తం గలమస్తకమ్ ॥ ౭
విమానం కేసరమిదం సర్వాలఙ్కారశోభితమ్ ।

సుదర్శనమ్.

ముఖే ముఖే ౨ సమావృత్తం శిరస్తు ద్విత్రినేత్రవత్ ॥ ౮
సౌముఖ్యం కర్కరీభూతం వృత్తగర్భగృహాన్వితమ్ ।
ముఖే తస్య మహాఘోణం విమానం చోభయోరపి ॥ ౯
స్తూపీయుగ్మమయుగ్మం వా నాసికాల్పం త్రిదిక్షు చ ।
వృత్తాయతం సువృత్తం వా నామ్నైతత్స్యా ౩ త్సుదర్శనమ్ ॥

స్వస్తికం.

చతురశ్రమధిష్ఠానం తద్వత్కణ్ఠం చ మస్తకమ్ ।
చతుష్కూటసమాయుక్తం చతుష్కోష్ఠసమన్వితమ్ ॥ ౧౧
శిఖరం చ మహాదిక్షు మహానాసాభిరన్వితమ్ ।
తోరణై ర్వేదిభద్రాద్యైర్నానాచిత్రైర్విచిత్రితమ్ ॥ ౧౨
నామ్నైతత్స్వస్తికం ప్రోక్తం విమానేషు సుపూజితమ్ ।

విపులసున్దరమ్.

తదేవ స్వాస్తికం నిమ్నమున్నతం కోష్ఠకం యది ॥ ౧౩
అన్తః ప్రస్తరసంయుక్తమేతద్విపులసున్దరమ్ ।

పర్వతమ్.

అంశమంశద్వయం సత్రిపాదాంశం స్సాంఘ్రిభాగికమ్ ॥ ౧౪

---

౧ కణ్ఠ. ౨ సభావక్త్రం॥ ౩ వృత్తకమ్.

భాగద్వయం ౧ విభక్తాఙ్ఘ్రి ప్రస్తరగ్రీవమస్తకమ్ ।
పాదోదయే నవాంశే తు ద్వితలాదివిమానకే ॥ ౧౫
అన్తరప్రస్తరోపేతం కూటశాలాభిరన్వితమ్ ।
నానాలఙ్కారసంయుక్తం నానాపాదై రలఙ్కృతమ్ ॥ ౧౬
విమానం పర్వతం ప్రోక్తం విమానేషు సుపూజితమ్ ।

మన్దరమ్.

తదేవ వర్తులం వేదికన్ధరం శిఖరం ఘటమ్ ॥ ౧౭
అష్టకూటం చతుశ్శాలాయుక్తం సస్వాష్టనాసికమ్ ।
కోష్ఠకం నిర్గమం మధ్యే ద్విత్రి ౨ దణ్డైన సోష్టకమ్ ॥ ౧౮
౩ సమగ్రీవశిరోపేతం కూటకోష్ఠ ౪ సమన్వితమ్ ।
నానాధిష్ఠానసంయుక్తం నానాపాదై రలఙ్కృతమ్ ॥ ౧౯
చతురశ్రం సువృత్తం వా నాభిభిర్బహుభిర్యుతమ్ ।
నామ్నైత ౫ న్మన్దరం ప్రోక్తం విమానం కమలాసన ॥ ౨౦

స్వస్తిబన్ధమ్.

తదేవ శిఖరే సార్ధకోష్ఠకం తు చతుష్టయమ్ ।
చతురశ్రశిరోయుక్తం చతుష్కూటసమన్వితమ్ ॥ ౨౧
నానాధిష్ఠానసంయుక్తమనేకతలసంయుతమ్ ।
౬ నాసీభిశ్చ సహస్రైస్తు తదర్ధం పాదమేవ వా ॥ ౨౨
నామ్నైతత్స్వస్తిబన్ధం స్యాన్నానావయవశోభితమ్ ।

కల్యాణమ్.

తదేవ సౌష్టికం కోష్ఠమన్తరప్రస్తరై ర్యుతమ్ ॥ ౨౩

---

౧ విభజ్యాంఘ్రిం. ౨ దణ్డాన సౌష్ఠకా॥ ౩ సామగ్రీవ. ౪ మితీరితం. ౫ న్యానసం. ౬ నాభిభిశ్చ.

౧హారాల్పం కన్ధరం నిమ్నం న వాప్రైవాఽల్పనాసికమ్ ।
నానాలఙ్కారసంయుక్తమేతత్కల్యాణమిష్యతే ॥ ౨౪

పాఞ్చాలం.

తదేవశిఖరే సార్ధకోష్ఠకం రహితం తు చేత్ ।
చతుర్నాసీసమాయుక్తమేతత్పాఞ్చాలమిష్యతే ॥ ౨౫

విష్ణుకాన్తమ్.

తదేవాష్టాశ్రికం వేదిం కణ్ఠం చ శిఖరం ఘటమ్ ।
శిఖరేష్టమహానాసి నామ్నైతద్విష్ణుకాన్తకమ్ ॥ ౨౬

సుమఙ్గలమ్.

తదేవకూటశాలానామన్తరప్రస్తరైర్వినా ।
తచ్చతుర్భాగమధికమాయతం చతురశ్రకమ్ ॥ ౨౭
౨ఆయతాశ్రం తథా వేదిం ౩కణ్ఠం చ శిఖరం ఘటమ్ ।
స్తూపీత్రయసమాయుక్తమేతన్నామ్నా సుమఙ్గలమ్ ॥ ౨౮

కాన్తారమ్.

తదేవాయతవృత్తం చేద్వేదికా ౪జఠరం శిరః ।
సర్వావయవసంయుక్తమేత౬త్కాన్తారమిష్యతే ॥ ౨౯

పుష్కరమ్.

తారాదర్ధాంశమధికమాయతం చతురశ్రకమ్ ।
ద్వ్యశ్రయుక్తం శిరోయుక్తం నేత్రశాలాముఖాన్వితమ్ ॥ ౩౦
విమానం పుష్కరం ప్రోక్తం సర్వహర్మ్యేషు పూజితమ్ ।

---

౧ భారాల్పపఞ్జరైర్నిమ్నం నవాప్రైవాఽల్ప. ౨ ఆయతాశ్రేత్యాది సార్ధం శ్లోకద్వయం క్వచిన్నాస్తి. ౩ కంఠం. ౪ కన్ధరం. ౫ ద్వాధార.

❦ మనోహరమ్. ❦

చతురశ్రమధిష్ఠానవృత్తగర్భగృహాన్వితమ్ ॥ ౩౧
సర్వాలఙ్కారసంయుక్తమేతన్నామ్నా మనోహరమ్ ।

❦ కౌబేరమ్. ❦

తదేవ చతురశ్రం స్యాద్గర్భగేహం ౧ మసూరకమ్ ॥ ౩౨
వర్తులం జన్మతస్తూపీ కాన్తం జేద్వృత్తహర్మ్యకమ్ ।
ఆయతాశ్రమధిష్ఠానం షడశ్రం కన్ధరం శిరః ॥ ౩౩
నానాలఙ్కారసంయుక్తం నామ్నా కౌబేరకాన్తకమ్ ।

❦ భద్రకోష్ఠమ్. ❦

నానాధిష్ఠానసంయుక్తం నానాపాదైరలఙ్కృతమ్ ॥ ౩౪
పాదోపరి ౨ సమాసీనస్వస్తికాబన్ధశోభితమ్ ।
అనేకతలసంయుక్తం నానాలఙ్కారసంయుతమ్ ॥ ౩౫
నాసీభిర్బహులభిర్యుక్తం స్తూపీభిర్బహుభిర్యుతమ్ ।
భద్రకోష్ఠమిదం నామ్నా ఆయతం చతురశ్రకమ్ ॥ ౩౬

❦ వృత్తకూటమ్. ❦

తదేవ వర్తులం ౩ కర్ణకూటకర్ణశిరస్తథా ।
చతుర్నాసీసమాయుక్తం వృత్తకూటమిదం భవేత్ ॥ ౩౭

❦ కోష్ఠభద్రమ్. ❦

తదేవాష్టాంశమాధిక్యమాయతం చతురశ్రకమ్ ।

---

౧ సమన్వితమ్. ౨ భవేన్నాసీ స్వస్తికాబలసంయుతమ్. ౩ కర్ణకూటం కర్ణం.

౧ కర్ణకూటం తథా కర్ణ మాయతం వృత్తమస్తకమ్ ॥ ౩౮
కోష్ఠభద్రమిదం విద్యాత్సర్వహర్మ్యేషు పూజితమ్ ।

శ్రీభోగమ్.

తదేవ వర్తులం వేది ౨ కర్ణం చ శిఖరం ఘటమ్ ॥ ౩౯
శేషం పూర్వవదుద్దిష్టం నామ్నా శ్రీభోగమిష్యతే ।

పుష్కరమ్.

వృత్తే వృత్తాయతే చైవ నాసీభిర్బహుభిర్యుతమ్ ॥ ౪౦
అనేకతలసంయుక్తం నానాలఙ్కారసంయుతమ్ ।
విమానాధారకైర్యుక్తమేత ౩ త్పుష్కరమిష్యతే ॥ ౪౧

లంబపఞ్జరమ్.

జలస్థలం విహాయోర్ధ్వే ఆయతం చతురశ్రకమ్ ।
౪ కర్ణం చ శిఖరం తద్వచ్చతుర్నాసీసమన్వితమ్ ॥ ౪౨
౫ విమానాధారకైర్యుక్తం బహుస్తూపీసమన్వితమ్ ।
నానాలఙ్కారసంయుక్తం లమ్బపఞ్జరమీరితమ్ ॥ ౪౩

జయావహమ్.

నానామసూరకస్తమ్భవేదికాజాలతోరణమ్ ।
నానాలఙ్కారసంయుక్తం నానాచిత్రైర్విచిత్రితమ్ ॥ ౪౪
సోపపీఠమధిష్ఠానం ౬ కేవలాంగ మసూరకమ్ ।
స్వస్తికాకారసంయుక్తం నాసికాభిరలఙ్కృతమ్ ॥ ౪౫
ఆయతం చతురశ్రం చ అనేకతలసంయుతమ్ ।

---

౧ కణ్ఠకూటమధఃకణ్ఠ. ౨ కణ్ఠమ్. ౩ త్పుష్పక. ౪ కణ్ఠమ్. ౫ విమానాధార. ఇత్యాది సార్ధశ్లోకః క్వచిన్న దృశ్యతే. ౬ కేవలం గ్రామ.

నానానాటక సంయుక్తమె తన్నామ్నా జయావహమ్ ॥ ౪౬

వన్దికమ్.

తదేవాన్యైరలఙ్కారై ర్వేదాశ్రం కన్ధరం శిరః ।
నానామసూరకస్తమ్భవేదికాద్యైరలఙ్కృతమ్ ॥ ౪౭
౧ నామ్నా వన్దికమిత్యుక్తం విష్ణోర్మన్దిరముత్తమమ్ ।

సౌభద్రమ్.

ఆయతాశ్రం సభాకారం శిరస్స్వాయతాశ్రకమ్ ॥ ౪౮
అనేకతలసంయుక్తం స్తూపీత్రయసమన్వితమ్ ।
స్తూపీచతుష్కయుక్తం వా చతుర్నాసీసమన్వితమ్ ॥ ౪౯
సౌభద్రకమితిజ్ఞేయం వర్షస్థలవివర్జితమ్ ।

కమలమణ్డలమ్.

చతురశ్రమధిష్ఠానం చతురశ్రగలం తథా ॥ ౫౦
కుమ్భాకారం గలాదూర్ధ్వే మనేకతలసంయుతమ్ ।
విమానమేతద్దేవస్య జ్ఞేయం ౨ కమలమణ్డలమ్ ॥ ౫౧

ఇన్ద్రభద్రమ్

మహాపట్టత్రిభాగేన ముఖే భవతి నాసికా ।
శతదృక్పృష్ఠపార్శ్వే తు ఆశ్రయం త్రితలచ్ఛదమ్॥ ౫౨
ఇన్ద్రభద్రమిదం నామ్నా భవనేషు సుపూజితమ్।

ధవలకాన్తమ్.

పట్టికామ్బుజ ౩ స్రగ్వేత్రవేత్రవృక్పట్టికాన్వితమ్ ॥ ౫౩

౧ నానాచక్రమిత్యుక్తం వినాకన్ధర. ౨ కమలమణ్టపమ్. ౩ ప్రాద్వేత్ర.

ప్రాఙ్గణం తు చతుర్భేదం శుకనాసాసమన్వితమ్ ।
చతురశ్రం చన్ద్రశాలా ముఖే మహతి నాసికా ॥ ౫౪
ఏకపఞ్చార్ధపఞ్చార్ధ చతుర్భాగై రధః క్రమాత్ ।
నామ్నా ధవలికాన్తం స్యాత్పద్మాధిష్ఠానసంయుతమ్ ॥ ౫౫

సౌమ్యం.

చతురశ్రాది భూపేతముపర్యష్టాశ్రిసంయుతమ్ ।
తదూర్ధ్వం సమవృత్తం తు ప్రాగుక్తాన్యక్రియాన్వితమ్ ॥ ౫౬
సౌమ్యం నామ్నా చ ౧ సాధారం శిఖరం కర్ణకూటధృక్ ।

లలితభద్రికమ్.

కర్ణకూటం సువృత్తాభం గ్రీవాకారం సకుణ్డలమ్ ॥ ౫౭
శిఖరేణ సమాయుక్తం నామ్నా లలితభద్రకమ్ ।

వ్యాసాఖ్యమ్.

ఆయతాశ్రిమధశ్ఛన్దం వ్యాసాఖ్యం శక్తిబన్ధనమ్ ॥ ౫౮

శైలచ్ఛన్దమ్.

౨ దీర్ఘం కమలబన్ధం తు వృత్తగ్రీవా తథా శిరః ।
పఞ్చగోష్ఠక 3 పాదాద్యగ్రహపిణ్డిమపిణ్డితమ్ ॥ ౫౯
అర్పితానర్పితాఙ్గం చ ౪ శైలచ్ఛందసమాహ్వయమ్ ।

మధ్యభద్రమ్

విశాలం చ శిరోయుక్తమేతదేవజయావహమ్ ॥ ౬౦
నిమ్నశాలోచ్చకూటం తు చతురష్టాశ్రివృత్తవత్ ।
నాసికాబహుసంయుక్తం మూలమధ్యాగ్రకూటకమ్ ౬౧

---

౧ సంధానం. ౨ దీర్ఘమణ్డల. 3 విధ్యుక్తం గృహపిండవిమణ్డలమ్.
౪ శైలదర్దర.

వృత్తగర్భగృహం నామ్నా మధ్యే భద్రమితిస్మృతమ్ ।

❖ శ్రియశ్ఛన్దమ్. ❖

ఏతన్నామ్నా శ్రియం ఛన్దం చతురశ్రాన్తరాలయమ్ ॥ ౬౨

❖ యోగానన్దనమ్. ❖

ఏతదేవ త్రిరశ్రం చేచ్ఛాఖాకారం శిరోగలమ్ ।
ముఖాన్తమున్నతముఖం ౧ శేషం తద్వృత్తకర్ణకమ్ ౬౩
౨ పృష్ఠతశ్చాశ్రి ౩ యుక్తం తత్ శ్రాన్తకోశప్రకోష్ఠకమ్ ॥
సమవృత్తశిరోయుక్తం యోగానన్దనముచ్యతే ।

❖ హంసతారకమ్. ❖

ఆయతాష్టాష్టశిఖరగ్రీవమష్టాష్టనాసికం ॥ ౬౪
సౌకర్యం సౌకుమార్యం చ షడష్టశిఖరాన్వితం ।
ఘటాకృతి సమాకారం కర్ణకూటోల్లసద్గలం ॥ ౬౫
షడశ్రిశిఖరం గ్రీవం నామ్నా తద్ధంసతారకం ।

❖ మాహేన్ద్రికమ్. ❖

ఆయతాగ్రాకృతిశ్శాలా శిరశ్శాలా ముఖే ముఖే ॥ ౬౬
ద్విచన్ద్రశాలకం పృష్ఠమేతన్నామ్నా మహేన్ద్రికం ।

❖ సూర్యకాన్తమ్. ❖

చతురశ్రాగ్రసంయుక్తం చతురశ్రమసూరకరం ॥ ౬౭
నవ త్రయోదశం దీర్ఘం హ్రస్వాకారం చ మణ్డలం ।

---

౧ షణ్ణాభం వృత్తకర్ణకం. ౨ వృత్తం చాశ్రప్రయుక్తం తు క్రముకే చ.
౩ యుగ్మం తు క్రముకే చ.

శాలా ముఖే ముఖే పృష్ఠే తత్పార్శ్వే షష్ఠనాసికం ॥ ౬౮
గ్రీవాపిణ్డం చతుర్వింశన్నాసికాభిరలఙ్కృతం ।
నామ్నైతత్సౌమ్యకాన్తం స్యాద్వృత్తాయతశిరోగలం ॥ ౬౯

మ ఙ్గ లా స్ప ద మ్ .

సౌరభ్యం పార్శ్వే ౧ పాదాన్తం మధ్యమం సోర్ధ్వపఞ్జరం ।
మఙ్గలాస్పదమిత్యుక్తం నామ్నా శేషం పురోక్తవత్ ॥ ౭౦

ఉ దా ర సా ర మ్ .

దశభాగం చతుర్భాగం వ్యాసవృత్తాన్తమాయతం ।
చతురశ్రం బహుచ్ఛన్దం శాలాయాం చ ముఖే ముఖే ॥ ౭౧
మహానాసీద్వయోపేతం ముఖే చ చతురష్టకం ।
శిరః పద్మాసనే పన్థాః పద్మకుణ్డలసన్నిభం ॥ ౭౨
వింశతిద్వారికా నాసీని? ద్రోనిద్రిసమన్వితం ।
ద్విభాగం చ చతుర్భాగం వృధ్యా దీర్ఘం శ్రీమూలకం ॥ ౭
ప్రాగుక్తం చతురశ్రం తు శాలాపఞ్జరసంయుతం ।
శతనాసీనమాయుక్తం ౨ తథా చైవ తు వింశతిః । ౭౪
ప్రాఙ్ముఖో మధ్యమారభ్య కూటమన్యత్పురోక్తవత్ ।
ఉదారసారమేతత్తు దీర్ఘం వృత్తం తు సారవత్ ॥ ౭౫

వి జ య మ్

అర్ధాన్యష్టాశ్రి సంయుక్త ౩ మధస్తాచ్చతురాయతం ।
ఉజ్వలం ప్రజ్వలం భూమి చతురశ్రాష్టమణ్డలం । ౭౬
అర్ధారం చ తథా గ్రీవం శిఖరం యుగనాసికం ।

---

౧ భాగాన్తమ్. ౨ తథా వింశతి చ క్రమాత్. ౩ మున్నతా.

విజయం నామ షట్సప్తభాగార్ధార్ధసమన్వితం ॥ ౭౭

అమలాఙ్గమ్

చతురర్ఘం ౧ చతుష్కోష్ఠ వృత్తాష్టాశ్రిశిరోగలం ।
అమలాఙ్గమిదం నామ్నా నవసప్తపదేస్థితం ॥ ౭౮

విమలాకృతి

యుక్తం ద్వాదశభిః కోష్ఠైరష్టాభిశ్చ పరికోష్ఠకైః ।
౨ అష్టోర్ధ్వైః పఞ్జరైరష్ట నాసికాశిఖరాన్వితం ॥ ౭౯
అనేకతలసంపన్నం నామ్నైతద్విమలాకృతి ।
మహాపీఠం తు గర్భం స్యాదర్ధారీం చోర్ధ్వపట్టికా ॥ ౮౦
మణ్డూకై ౩ ర్ధారికాభాసాదాసనే పరికల్ప్య చ ।
కోష్ఠైర్ద్వాదశభిర్యుక్తం సాష్టికాభిరధాష్టకైః ౮౧
వ్యక్తైః పఞ్జరశాలాభిర్ద్వారాగ్రిశిఖరైర్గలం ।
అష్టోర్ధ్వం ౪ పంజరం వింశచ్ఛతైస్తు విమలేదహం ?॥ ౮౨
సువృత్తం శిఖరగ్రీవం కపోతేనాష్టనాసికం ।
అర్ధాధికే చతుష్కోణే మఙ్గలాకారకుట్టిమం ॥ ౮౩
ఏతద్ధి విమలం ధామ త్రిధేయం విమలాకృతి ।

శ్రీధరమ్

వింశత్రియోదశాంశకం వా అష్టాంశం ద్వాదశాంశకే ॥ ౮౪
ద్వాత్రింశత్త్రింశతం వాపి గర్భం స్యాచ్చతురాయతమ్ ।
అర్ధాధికాధికం ద్వ్యజం కర్కరీకృతనాసికమ్ ॥ ౮౫
తథా విన్యస్తసర్వాఙ్గం శాలాకృతిశిరోన్వితమ్ ।

౧ చతుస్కూటం. ౨ అర్ధార్ఘ. ౩ ర్దారికాభిశ్చ. ౪ పఞ్చకం వింశచ్ఛదెతు.

శిఖరాష్టం మహానాసి శాలాపంజరసంయుతమ్ ॥ ౪౬
౧ ఏతచ్ఛ్రీధరమిత్యుక్తం శ్రియం దదతి దేహినామ్ ।

చన్ద్రికాన్తమ్

ఏతద్వృత్తాయతాకారం కర్ణరీకృతనాసికమ్ ॥ ౪౭
శేషం పూర్వోక్తవత్సర్వం చన్ద్రికాన్తమిదం స్మృతమ్ ।

శ్రీప్రతిష్ఠితమ్

౨ ముఖే ముఖే సభావక్త్రం శిరసస్తద్వినేత్రవత్ ॥ ౪౮
సౌముఖ్యం కర్ణరీభూతం వృత్తగర్భగృహాన్వితమ్ ।
వృత్తాయత విమానేషు ముఖే మహతి నాసికా ॥ ౪౯
నాసికాపృష్ఠతశ్చాపి స్తూపీత్రయస్తమన్వితమ్ ।
చతురశ్రితలచ్ఛన్దం వృత్తగర్భగృహాన్వితమ్ ॥ ౫౦
సువృత్తం శిఖరాకారం నాసీభిః పఞ్చభిర్యుతమ్ ।
నవాంశం వాష్టసంయుక్తం శ్రీప్రతిష్ఠితముచ్యతే ॥ ౫౧

శుద్ధస్వస్తికమ్

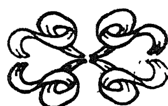
మహానాస్యాం చతస్రస్స్యు శ్శాలాపంజరసంయుతమ్ ।
తచ్చతుశ్చార్ధసంయుక్తం వృత్తిమూర్ధ్వశిరోధరమ్॥ ౫౨
సఞ్చితం సఞ్చితాఙ్గం చ సోపానానాం చతుష్టయైః ।
కపోతమాలయాయుక్తం ద్వారేణైవ పతాకయా ॥ ౫౩
అన్తః ప్రస్తరసంయుక్తమున్నతాఙ్గసమన్వితమ్ ।
ప్రాసాదమధ్యకర్ణస్థైః నీలీకృతవిశాలకైః ॥ ౫౪
శాలాపఞ్జరకూటైశ్చ యుక్తం ప్రాసాదమస్తకమ్ ।

---

౧ ఏతత్ శ్రీకాన్తం. ౨ చతురశ్రగృహచ్ఛన్దం వృత్తగర్భగృహాన్తరమ్. ఇత్యర్ధం "ముఖే—న్వితమ్" ఇతిశ్లోకస్థానే దృశ్యతే.

అధిష్ఠానాదిభిర్వర్గై రూహాప్రత్యూహమణ్డనైః ॥ ౯౫
నన్ద్యావర్తాకృతిం ప్రాప్తైస్సోపానానాం చతుష్టయైః ।
యుక్తం బహుతలోపేతం శుద్ధస్వస్తికముచ్యతే ॥ ౯౬

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదే ప్రాసాదభేదో నామ
అష్టమోఽధ్యాయః.

నవమోఽధ్యాయః.

ప్రాసాదవిధిః.

వేసరమ్.

శ్రీ భగవాన్—

నాగరం ద్రామిడం చైవ వేసరం చేతి తత్త్రిధా ।

నాగరం

ఆ స్తూపీకర్ణ ౧ మారభ్య చతురశ్రం ప్రకల్పితమ్ ॥ ౧
ధామాయతాశ్రమథవా నాగరం తదుదాహృతమ్ ।

ద్రామిడమ్

వస్వశ్రమాయతం ధిష్ణ్యం షడశ్రమథవాయతమ్ ॥ ౨
ఉక్తం తద్ద్రామిడాహ్వానం వృత్తం వృత్తాయతం పునః ।

వేసరమ్

వేసరాఖ్యం తదాఖ్యాతమేవం త్రివిధమిష్యతే ॥ ౩

మూర్ధేష్టకావిధిః

మూర్ధేష్టకావిధిం బ్రహ్మన్ శృణు వక్ష్యామి సాంప్రతమ్ ।
భవనస్య పురః పూర్వం పూర్వవత్కారయేత్ప్రపామ్ ॥ ౪
తన్మధ్యే వేదికాం కుర్యాత్సర్వాలఙ్కారసంయుతామ్ ।
యన్మయ్యో యాదృశాః పూర్వం కల్పితాః ప్రథమేష్టకాః । ౫
మూర్ధేష్టకాశ్చ తన్మయ్యశ్చతస్రస్తాదృశాః స్మృతాః ।

స్నపనార్థం కలశప్రతిష్ఠా.

స్నాపయేత్పూర్వవత్తాశ్చ ధాన్యరాశిషు నిక్షిపేత్ ॥ ౬

౧ ద్వారకుమ్భాన్ ధ్వజాన్ సమ్యక్తోరణాని సమర్చయేత్ ।
సంస్థాపయేన్మహాకుమ్భం తస్మిన్నావాహ్య పూజయేత్ ॥ ౭
వేదికాయాశ్చతుర్దిక్షు హోమః పూర్వవదిష్యతే ।
దిక్ష్వష్టాసు తథా ధామ్న శ్శాన్తిహోమం ౨ పరికల్పయేత్ ॥
పూర్వవచ్చేష్టకాస్స్నాతై ర్వేష్టయేత్ ౩ పరితోఽబ్జజ ।
ధాన్యరాశిషు సంస్థాప్య కలశాన్పఞ్చవింశతీః ॥ ౯
మణిహేమాదిసంయుక్తాన్ సూత్రవస్త్రాదివేష్టితాన్ ।
అర్చయేద్గన్ధపుష్పాద్యై రాచార్య శ్శాస్త్రచక్షుషా ॥ ౧౦

ఆచార్యనియమాః

ఉపోషితశ్శుచిస్స్నాతో నవవస్త్రాఙ్గులీయకః ।
తత్రైవ దర్భానాస్తీర్య శయీత విజితేన్ద్రియః ॥ ౧౧
మూర్ధేష్టకానామాధాతా తత్రైవ గురుణా సహ ।
యజమానేన శుద్ధాత్మా సోపవాసో జితేన్ద్రియః ॥ ౧౨
వసేత్తత్రైవ దర్భేషు ధ్యాయన్ పరమపూరుషమ్ ।
ఏవం రాత్రౌ పరికుర్వీత యథోక్తం సర్వమక్షతమ్ ॥ ౧౩

ఇష్టకాస్నపనాధానే.

శ్వోభూతే విమలే శుద్ధే ముహూర్తే గురురాత్మవాన్ ।
ఉద్ధృత్య కలశాన్ సర్వాన్ స్నాపయేన్మూలవిద్యయా ॥ ౧౪
మహాకుమ్భస్థతోయేన భూయస్తాన్ ౪ స్నాపయేద్గురుః ।
అభ్యర్చ్య మూలమన్త్రేణ వేష్టయేన్నవవాససా ॥ ౧౫
ఆదాయ చేష్టకాస్సర్వా ఋత్విజస్సమలఙ్కృతాః ।
ధామ పరిదక్షిణీకృత్య తూర్యఘోషసమన్వితమ్ ॥ ౧౬

౧ ద్వారకుమ్భద్వయం. ౨ సమాచరేత్. ౩ పృథగబ్జజ. ౪ స్నాపయేద్బుధః.

ఆరోపయేయుస్తాస్సర్వా విమానస్యోపరిస్థలే ।
పుణ్యాహం వాచయేత్తత్ర ఋత్విగ్భిస్సహితో గురుః ॥ ౧౬
మూర్ధేష్టకానామాధాతా ప్రాఙ్ముఖస్సుసమాహితః ।
ధ్యాయన్నారాయణం దేవం హృత్పద్మే ప్రణవం జపేత్ ॥౧౭
ఆదధ్యాదిష్టకా ౧ స్సర్వాః పూర్వాదిక్రమమాశ్రితః ॥

స్త్రీశూద్రాదీనామమన్త్రకమాధానమ్

స్త్రీశూద్రాద్రాస్త్వనులోమాశ్చ తూష్ణీమాధానమాచరేత్ ॥ ౧౯

ఇష్టకావిధావర్జ్యా జనాః.

పాపరోగయుతా బ్రహ్మఘ్న పతితా ప్రతిలోమజా ।
వర్జయేద్యత్నమాస్థాయ మర్త్యా మూర్ధేష్టకావిధౌ ॥ ౨౦

గురోస్సత్కారః.

ప్రణమ్య శిరసా భూమౌ యజమానో గురుం పునః ।
వస్త్రైశ్చ ధనధాన్యైశ్చ గోభూమికనకైస్తథా ॥ ౨౧
పఞ్చాఙ్గభూషణం దద్యాద్దాసీదాసాంస్తథైవచ ॥
వాహనం హస్తితురగం ఛత్రోపానహమేవ చ ॥ ౨౨
తస్మై చ గురవే సర్వం ప్రయచ్ఛే ౨ ద్దవిశక్తితః ।

రథకారతోషణమ్

తోషయేద్రథకారాంశ్చ వస్త్రైస్సధనధాన్యకైః ॥ ౨౩

స్తూపికీలవిధిః.

స్తూపికాకీలమధునా వక్ష్యామి కమలాసన ।
లోహజం దారుజం వాపి స్తూపికాకీలమిష్యతే ॥ ౨౪

---

౧ పశ్చాత్. ౨ దక్షిణ స్త్రీతః.

ఊర్ధ్వే భూమ్యక్షి ప్రితులితం విస్తారాయామసంమితమ్ ।
స్తూపికాకీలమేతత్స్యాదగ్రిమఙ్గుల ౧ సంయుతమ్ ॥ ౨౫
విమానకర్ణతులితమధ్యర్ధం ద్విగుణం తు వా ।

❖ కీ ల స్యా కా ర భే దాః . ❖

ఏవం చతుర్విధం ప్రోక్తం స్తూపికాకీలముత్తమమ్॥ ౨౬
తద్వృత్తం చతురశ్రం వా పఞ్చాశ్రం వా ప్రికల్పయేత్ ।

❖ వి మా న భే దే న కీ ల క సం ఖ్యా . ❖

వృత్తాయతే విమానే తు చతురశ్రాయతే పి చ । ౨౭
యుగ్మం స్యాత్ స్తూపికాకీలమపునర్భవకాఙ్క్షిణామ్ ।
ఇతరేషామయుగ్మం స్యాత్ స్తూపికాకీలకల్పనమ్ ॥ ౨౮
యావద్వింశతియుగ్మం స్యాదయుగ్మైకోనవింశతిః ।
చతురశ్రే షడశ్రే చ అష్టాశ్రే సమవృత్తకే ॥ ౨౯
స్తూపికాకీలమేవం స్యాత్సర్వకామసమృద్ధిదమ్ ।

❖ కీ లా ధి వా స వి శే షః . ❖

కృత్వైవం స్తూపికాకీలమధివాసం ప్రికల్పయేత్ ॥ ౩౦
స్నాపనాదిక్రియాస్సర్వా యావదారోపణక్రియా ।
మూర్ధేష్టకావత్కర్తవ్యా విశేషస్తు విధీయతే ॥ ౩౧
ఆరోపితే తతః కీలే విమానాగ్రే స్థితస్సుధీః ।
పుణ్యాహం వాచయేద్గర్తే ౨ నవరత్నం వినిక్షిపేత్ ॥ ౩౨
పూర్వాదిమధ్యమాన్తం స్యాత్ ధాతుబీజం సలోహకమ్ ।
క్షిప్త్వా గర్తే తతస్తూపీం ప్రాఙ్ముఖో మూలవిద్యయా ॥ ౩౩

౧ నిర్మితమ్. ౨ నవస్త్రాణి.

✤ ఆచార్యాలఙ్కారః ✤

ఆచార్యస్థాపయేత్ స్తూపీం పఞ్చాఙ్గాకల్పభూషితః ।
హారోపవీతకటకైః కేయూరై రఙ్గులీయకైః ॥ ౩౪
౧ పఞ్చాఙ్గభూషణై రేతై భూషితస్సోత్తరీయకః ।
సుధయా స్తూపికాగర్తం దృఢీకుర్యాదనన్తరమ్ ॥ ౩౫

✤ స్తూప్యావక్రభావే దోషః. ✤

స్థాపనీయా ఋజుస్తూపీ వక్రా చేద్బహుదోషదా ।

✤ స్తూప్యా లోహభేదేన ఫలమ్ ✤

సౌవర్ణీ రాజతీ తామ్రీ స్తూపీ దారుమయీ తథా ॥ ౩౬
పూర్వపూర్వా బహుఫలా పశ్చిమా ౨ పశ్చిమాల్పదా ।
గురవే దక్షిణా దేయా హేమసఙ్ఖ్యా చ పూర్వవత్ ॥ ౩౭
శిఖాకుమ్భం సువర్ణం వా రాజతం తామ్రమేవ వా ।
పైత్తలం మృణ్మయం వాపి స్థాపయేత్తత్క్షణే శుభే ॥ ౩౮

✤ ధామానుగుణ్యేన స్తూప్యాకారః. ✤

వృత్తే ధామని వృత్తం స్యాదశ్రియుక్తేఽశ్రియుక్చ తత్ ।
నానారత్నైశ్చ లోహైశ్చ శిఖాకుమ్భం చ పూరయేత్ ॥ ౩౯
౩ ఘటాగ్రం ముకులాకారం దీపాకారమథాపి వా ।
కుర్యాన్మనోహరం హృద్య మధస్తాత్తస్య పఙ్కజమ్ ॥ ౪౦

✤ శూలభేదః ✤

మహానాసోత్తమాఙ్గేషు చ క్రం వా శూలమేవ వా ।
స్థాపయేల్లోహజం వాపి దారుజం వా ర తథా భవేత్ ॥ ౪౧

---

౧ భూషితై రత్నైః. ౨ స్వల్పదా భవేత్. ౩ కుటాగ్రమం గులాకారం ర న వా.

విమానతలకల్పనీయదేవతానాం వికల్పః.

తలే తలే విమానానాం దిక్షు దేవాన్ప్రకల్పయేత్ ।
ఇన్ద్రమైన్ద్ర్యాం కుమారం వా దక్షిణస్యాముమాపతిమ్ ॥ ౪౨
దక్షిణామూర్తిమథ వా ప్రతీచ్యాం నృహరిం హరిమ్ ।
శ్రీధరం వా తథోదీచ్యాం బ్రహ్మాణం వా ధనాధిపమ్ । ౪౩
అథవాఽఽదివరాహస్స్యాత్ ప్రాచ్యాం నరహరిస్తథా ।
తతో ను శ్రీధరో దేవః తతో హయశిరాః స్మృతః । ౪౪
ప్రాచ్యాదిష్వథ వా దిక్షు నరో నారాయణో హరిః ।
కృష్ణశ్చత్వార ఏతే స్యురథవా పురుషః పరః ॥ ౪౫
సత్యో దక్షిణతః పశ్చాదచ్యుతోఽనన్త ఉత్తరే ।
వాసుదేవాదయో వాస్యుర్దిక్షు పూర్వాదిషు క్రమాత్ ॥ ౪౬
శ్రీధరం పూర్వదిగ్భాగే వరాహం దక్షిణే తథా ।
౧ నృసింహం పశ్చిమే భాగే అనన్తం చోత్తరే తథా ॥ ౪౭

విమానదేవతానాం ధ్రువబేరసమసంస్థానతా

ధ్రువబేరే స్థితే దిక్షు మూర్తయోఽపి స్థితాస్తథా ।
ఆసీనే తద్వదాసీనాశ్శయానే తూభయం భవేత్ ॥ ౪౮
యానారూఢే ప్రధానే తు యానారూఢాః స్థితాశ్చ తే ।
విశ్వరూపే తు తద్వత్స్యాత్ స్థితా వా స్యుశ్చతుర్భుజాః ॥ ౪౯
ఇన్ద్రాదయశ్చ దిగ్దేవాః ఆసీనా ఏవ తే సదా ।

శైలాదివిమానే తదుపాదానా ఏవ దేవతాః

విమానే శైలజే దిక్షు శైలజా ఏవ దేవతాః ॥ ౫౦

---

౧ పశ్చిమే తు హయగ్రీవం నృసింహం.

తోయాధివాసనం కృత్వా మణ్టపే చాధివాస్య చ ।
ముహూర్తే స్థాపయేద్దిత్తు వర్ణాలేపం సమాచరేత్ ॥ ౫౧
శూలాని స్థాపయేద్దిత్తు విమానేత్విష్టకామయే ।
తోయాధివాసనం కృత్వా అధివాస్య న్యసేత్క్రమాత్ ॥ ౫౨

వర్ణలేపవిధిః

త్రివస్తుకమయం కృత్వా వర్ణాలేపం సమాచరేత్ ।
యో వర్ణో యస్య శాస్త్రోక్తస్తేనైవాలేపనం భవేత్ ॥ ౫౩
వ్యత్యాసే బ్రాహ్మణాదీనాం వర్ణానాం సఙ్కరో భవేత్ ।

భిత్తిభాగే దేవతానాం అర్ధచిత్రాది వికల్పః

సర్వే చ భిత్తిభాగస్థాః పద్మవిష్టరమాస్థితాః ॥ ౫౪
అర్ధచిత్రైః కృతాస్సర్వే చిత్రాభాసేన వా భవేత్ ।
ఏకనాసాసమాయుక్తే ఏకా దిఙ్మూర్తిరిష్యతే ॥ ౫౫
చతుర్భుజో వా ద్విభుజస్సౌమ్యవక్త్రః స్మితాననః ।

నాసికాహీనవిమానే దిఙ్మూర్తినిషేధః

విమానే నాసికాహీనే దిఙ్మూర్తిరపి నేష్యతే ॥ ౫౬

విమానభేదేన దిఙ్మూర్తిభేదః

చతురశ్రాయతే వృత్తే ధామ్ని వృత్తాయతేఽపి చ ।
వీరసేనస్సుషేణశ్చ వీరనాథస్సుభద్రకః ॥ ౫౭
ఆగ్నేయాదివిదిక్ష్వేతే బాహుభిస్సద్మధారిణః ।
విష్ణుపారిషదాః స్థాప్యాః కరాలవదనాన్వితాః ॥ ౫౮
చతురశ్రాయతే ధామ్ని నాసికాద్వయసంయుతే ।

దక్షిణోత్తరతస్తస్య పురుషౌ పూర్ణపుష్కరౌ ॥ ౫౯
శఙ్ఖచక్రధరౌ స్థాప్యౌ హస్తౌ యవనికాస్పృశౌ ।
తలే తలే విమానస్య సురా విద్యాధరాః స్మృతాః ॥ ౬౦
నృత్యన్తో బహుధా వేణువీణాపణవధారిణః ।
కల్పనీయాస్తథాన్యే చ కిన్నరోరగజాతయః ॥ ౬౧
మమావతారాస్సర్వత్ర కల్ప్యాస్తచ్చేష్టితాని చ॥

కపోతేషు హంసమాలాదికల్పనమ్

కపోతేషు కపోతేషు తలేషు చ తలేషు చ ॥ ౬౨
హంసమాలాం ప్రకల్పేత భూతమాలాం తథైవ చ ।
అన్యోన్యముఖమాలోక్య స్థితా గగనయాయినః ॥ ౬౩
భూతాని నానా నృత్యన్తి వికృతాననభాఞ్జి చ ॥
ప్రతేరుపరి కణ్ఠస్యాప్యధస్తాత్కోణభూమిషు ॥ ౬౪
గరుడాన్కల్పయేత్సింహాన్ సంవిష్టానథవా స్థితాన్ ।

ఉక్తానాముచ్ఛ్రయమానమ్

తదున్నతం కణ్ఠమాత్రం పాదమాత్రమథాపి వా ॥ ౬౫
అధ్యర్ధం వా త్రిపాదం వా నాన్యథోచ్ఛ్రయమిష్యతే ।

అధిష్ఠానాధస్థాః దేవతాః

అధస్తాత్తదధిష్ఠానే కల్పయేద్దేవతాః క్రమాత్ ॥ ౬౬
ఆగ్నేయే హస్తివదనమీశం దక్షిణతోఽథవా ।
దక్షిణామూర్తిమృషిభిస్సేవితం వటమాశ్రితమ్ ॥ ౬
విశ్వరూపం ప్రతీచీనే కమలాసనముత్తరే ।

౧ ఐశాన్యాం వసుధాం దేవీం స్థాపయేత్తు విచక్షణః॥ ౧౮
అథవా పూర్వవత్సర్వా దిఙ్మూర్తీః పరికల్పయేత్॥
అధస్తాదుతపీఠేఽపి పూర్వోక్తా దిక్షు దేవతాః। ౧౯
అథవా తత్క్రియోపేతా న్ప్రాదుర్భావాన్ప్రకల్పయేత్॥

సుధాకల్పనప్రకారః

పాషాణశర్కరా ౨ తక్రసుధయా త్రిఃప్రకారయా॥ ౨౦
పిష్టయా త్రిఫలామ్బ్వభిస్సకృద్ద్విస్త్రిశ్చ యత్నతః।
ఖదిరార్జునజైస్తోయైశ్శల్మల్యాః క్షీరశాఖినః॥ ౨౧
మిశ్రీ ౩ కృత్యావటే సమ్యక్తోయభావితయా తథా।
అభిషిచ్య పరిక్వాథం సంమిశ్రీభూతయా పునః॥ ౨౨
గులపాకరసైస్తైశ్చ పునః ౪ క్వథితయా భృశమ్।
ధామ లింపేత్క్రమేణైవ స్థూలాదిత్రివిధాత్మనా॥ ౨౩
చిరస్థాయి భవేదేవం కల్పితే ౫ మన్దిరం తు తత్।

లేపనత్రైవిధ్యమ్

పాషాణశర్కరా ౬ తక్రసుగన్ధం చూర్ణయేత్పురా॥ ౨౪
తచ్చూర్ణే పిష్టమానే తద్ద్విగుణాం వాలుకాం క్షిపేత్।
పిష్టం తదేకవారం చేత్ స్థూలం ద్విః పిష్టముచ్యతే॥ ౨౫
సూక్ష్మం త్రిశ్చేత్పరిజ్ఞేయః స్థూలాద్యా లేపనక్రమః।

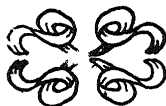
---

౧ కేషు చిత్కోశేషు "ఐశాన్యాం వసుధాం" ఇతిస్థానే ఐశాన్యామమ్బికాం దేవీం మాహిషే శిరసి స్థితామ్. ఏవం పాఠో దృశ్యతే. ౨ నక్ర. ౩ కృత్యా ఘటే. ౪ కుట్టిక్రయా. ౫ భవనే పతి. ౬ నక్రసుధాన్యం చూర్ణయేత్తతః

పఞ్చవర్ణకల్పనమ్

పఞ్చవర్ణైస్తతః కుర్యాచ్ఛోభితం శాస్త్రచక్షుషా ॥ ೭೬
ఉపానహాదిస్తూప్యన్తం భూషయేత్కనకాదిభిః ।
ముక్తా ౧ మణిహిరణ్యస్రక్కిఙ్కిణీజాలకేతుభిః ॥ ೭೭
భూషయేత్సదనం విష్ణోర్యథావిత్తానుసారతః ।

ఇది శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదే మూర్ధేష్టకావిధివిమానదేవతాకల్పనంనామ
నవమోఽధ్యాయః.

---

౧ దామ

దశమోఽధ్యాయః.

పరివారదేవతాస్థానాదికల్పనమ్.

శ్రీ భగవాన్—

పరివారనివేశార్థం శోభార్థం మన్దిరస్య చ ।
రక్షణార్థం చ పరితః ప్రాకారం పరికల్పయేత్ ॥ ౧

అన్తర్మణ్డలాదిప్రాకారనిరూపణమ్

అన్తర్మణ్డలనామానం ప్రాకారం ప్రథమం విదుః ।
అన్తర్హారం ౧ తతో వప్రం మధ్యాహారమనన్తరమ్ ॥ ౨
అనన్తరం చ మర్యాదా ౨ మహతీ నామ పఞ్చకమ్ ।
పఞ్చైతే చతురశ్రాస్స్యుస్సముపేతఖలూరికాః ॥ ౩
పఞ్చభేదాశ్చ తన్త్రేషు ౩ చన్ద్రికాభూమిరన్తిమా ॥
ఏకాస్తమ్భావలీ కల్ప్యా ద్వయీ వా కమలాసన ౪
ఉపానదాదిపఞ్చాఙ్గ మధిష్ఠానం ప్రకల్పయేత్ ।
దణ్డస్తదర్ధం పాదోనం తస్యోత్సేధస్సమీరితః ॥ ౫
అధిష్ఠానే కృతే తస్మింస్తమ్భమాలా విధీయతే ।
అన్తరాలం మహీమాహుర్ధామాన్తర్మణ్డలాఖ్యయా ॥ ౬
పఞ్చహస్తాం చతుర్హస్తాం ద్విహస్తాం వా యథేచ్ఛయా ।
ఆన్తరావరణస్యాస్య పఞ్చప్రాసాదగుమ్ఫితః ? ॥ ౭

సాలాన్తరాలోచ్ఛ్రయమానమ్.

౪ విచ్ఛిన్నే చాన్తరేషాం తు సాలానామన్తరాలభూః ॥

---

౧ మనో. ౨ మహామర్యాద చ పఞ్చమమ్. ౩ పఞ్చకాభిరతన్ద్రితః
౪ పఞ్చకం వేతరేషాంతు.

ఏకద్విత్రిచతుర్హస్తైః క్రమశో వర్ధితో భవేత్ ॥ ౮
మన్దిరస్య మహానాసాసమస్సాలసముచ్ఛ్రయః ।
గ్రీవాగ్రతులితో వా స్యాత్ప్రతిసమ్మిత ఏవ వా ॥ ౯
ఉపపీఠసమాయుక్తో సాలో దణ్డ[౧]స్త్రిరుచ్ఛ్రయః ।
చతుః పఞ్చ ౧ ద్విదణ్డో వా సాలానాముచ్ఛ్రయం విదుః ॥ ౧౦

సాలోపరిగరుడాదివిధానమ్.

ఉపరిష్టాచ్చ సాలానాం సింహో వా గరుడ ఏవ వా ।
కల్పనీయః ప్రయత్నేన ధ్వజయష్టిస్సమన్తతః ॥ ౧౧

అర్ధమణ్డపవిధిః.

ప్రాసాదాగ్రే ప్రకర్తవ్య [౨]స్తద్దర్ఘ శ్చార్ధమణ్డపః ।
చతుర్థాం ధామని కృతే పాదో వార్ధమథాపి వా ॥ ౧౨
త్రిపాద్వా ధామ తుల్యం వా [3]అధ్యర్ధం వా యథారుచి ।
ద్విగుణం వా చతుర్వర్క్త్రియద్వా [౪]హర్మ్యపరిమాణతః ॥
ఏకహస్తం ద్విహస్తం వా త్రిహస్తం వా సమాయతమ్ ।
చతుర్హస్తం పఞ్చహస్తం కారయేదర్ధమణ్డపమ్ । ౧౪
అన్తరాలం తయోః కార్యం తాలం యద్వా [౫]కరాయతమ్ ।
దణ్డమధ్యర్ధమథ వా ద్విగుణం వా వినాపి వా ॥ ౧౫

హీనేఽర్ధమణ్డపే నిర్గమస్థలనిర్దేశః.

[౬]హీనేఽర్ధే మణ్డపే ధామ్ని పార్శ్వాభ్యాం నిర్గమః స్మృతః ।

---

౧ త్రిదణ్డో. ౨ స్తదర్ధ. 3 సంధ్యర్ధం. ౪ హస్త. ౫ కరాలయమ్.
౬ హీనేర్ధమణ్టపే ధామ్నః

అగ్రతః పృష్ఠతశ్చాపి భవేతాం పార్శ్వవర్త్మనీ ॥ ౧౬

❖ సోపపీఠస్య ధామ్నః గోపురచతుష్టయమ్. ❖

చత్వారి గోపురాణి స్యుర్ధామ్న చేత్సోపపీఠకమ్ ।
౧ అగ్రే తు మణ్డపస్యార్ధే విపులో వృత్తమణ్డపః ॥ ౧౭
సముచ్ఛ్రితం ప్రతిసమమధికం వా యథేచ్ఛయా ।

❖ వృత్తమణ్డపార్ధమణ్డపయోరాయామమానమ్ . ❖

ఏకద్విత్రిచతుఃపఞ్చహస్తౌ వృత్తార్ధమణ్డపౌ ॥ ౧౮
సాన్తరాలం సముద్దిష్టం పార్శ్వాభ్యాం ౨ నిర్గమః స్మృతః ।
సోపానపఙ్క్తయః కార్యాః పార్శ్వయోరుభయోరపి ॥ ౧౯
దేవాలయేషు యుగ్మాస్స్యుష్షడఙ్గులసముచ్ఛ్రయాః ।
తావద్విస్తారయుక్తాశ్చం ౩ ద్వ్యఙ్గుల వోభయం భవేత్ ॥ ౨౦

❖ సోపానపార్శ్వయోర్హస్తిరథాఙ్గాదిన్యాసః . ❖

సోపానపార్శ్వయో ౪ హస్తిహస్తం కుర్యాత్ స్థపీయసః ।
యద్వా రథాఙ్గం కుర్వీత ద్విరదం పార్శ్వవాహికమ్ ॥ ౨౧

❖ ద్వారవాతాయనయోర్భిత్తిబన్ధనిషేధః . ❖

ద్వారం వాతాయనం వాపి భిత్తిబద్ధం న జాతు చిత్ ।
కులక్షయో వినాశశ్చ వ్యాధిర్వా భిత్తిబన్ధనే ॥ ౨౨

❖ వాతాయనాన్తరాలతాలబన్ధలాఙ్గలాది నిరూపణమ్ . ❖

యద్వార్ధమణ్డపాదర్ధం త్రిపాదం పాదమేవ వా ।

---

౧ అగ్రం తు మండలస్యార్ధే. ౨ ధామనిర్గమః. ౩ ద్విగుణం వోభయం.
౪ హస్తస్య హస్తాన్స్యుః-హస్తిహస్తం వాథ స్థపీయసః.

తత్తుల్యం వాన్తరాలం తు ౧ అన్తరాలాన్తరం భవేత్ ॥ ౨౩
విస్తారో హ్రాసయేత్తస్య అన్తరాలస్య పార్శ్వయోః ।
హస్తం తాలం తదర్ధం వా హ్రాసయేత్పార్శ్వయోరపి ॥
యుగ్మస్తమ్భ ౨ సమోపేతం తాలబన్ధమథాపి వా ।
లాఙ్గలం వా ప్రకుర్వీత ఉభయం వా వినా భవేత్ ॥ ౨౫
చతురశ్రాయతం వా స్యాచ్చతుర్ద్వారం చతుర్దిశమ్ ।
వాతాయనం వా యుగ్మే తు న కుర్యాద్విత్రిబన్ధనమ్ ॥ ౨౬
అన్తరావరణస్యాన్త ర్బహిర్వోభయతోఽపి వా ॥

మణ్టపాయామవిస్తారౌ

ఆయామో మణ్డపస్య స్యాదయుగ్మం తు ప్రమాణతః ॥ ౨౭
ఆషోడశాన్తం యుగ్మే స్యాదథాయుగ్మే త్రయోదశ ।
మణ్డపాయామముద్దిష్టం ౩ హస్తైః కమలసమ్భవ ॥ ౨౮
యద్వా మూలాలయసమమర్ధమణ్టపసంమితమ్ ।
తదర్ధం పాదమేవాథ యద్వాలయసమం భవేత్ ॥ ౨౯
అధ్యర్ధం ద్విగుణం వాథ సపాదం వాలయస్య చ ॥
మణ్డపాయామముద్దిష్టం విస్తారే కమలాసన ॥ ౩౦
మూలాలయసమం వాపి తాలహస్తం చ వాధికమ్ ।
ఉపానాద్యఙ్గసంయుక్తం సర్వాలఙ్కారసంయుతమ్ ॥ ౩౧
నానానాటకసంయుక్త మన్తస్తమ్భవివర్జితం ।
ఉత్సేధం మణ్టపస్యాహురర్ధమణ్టపసంమితమ్ ॥ ౩౨
అధికం వా తదుత్సేధం మణ్టపస్య చతుర్ముఖ ।
యద్వా ప్రాగ్వ్యాప్యసోపానం పార్శ్వే తన్నిర్గమో భవేత్ ॥

---

౧ అన్తరాలాయతం. ౨ ద్వయో. ౩ విస్తారే కమలాసన.

కల్పయేచ్ఛిల్పశాస్త్రజ్ఞో భిత్తయః కోణభూమిషు ।
స్థలబన్ధం తదూర్ధ్వే తు లాఙ్గలం వా ప్రకల్పయేత్ ॥ ౩౪

కోణేషు గరుడసింహయోర్న్యాసవికల్పః

కోణేషు గరుడం కుర్యాత్సింహం వా కమలాసన ।
సభాం వా తత్ర కుర్వీత యథా విత్తానుసారతః ॥ ౩౫

ప్రాకారస్య చతుర్దిక్షు గోపుర చతుష్టయబన్ధవికల్పః

ప్రాకారస్య చతుర్దిక్షు గోపురాణి ప్రకల్పయేత్ ।
ధామాగ్రపృష్ఠయోర్వాపి స్యాదగ్రే చైకం ప్రకల్పయేత్ ॥

ద్వితలాదిధామనిరూపణమ్

తలైర్ద్వాదశభిర్యుక్తముత్తమం ద్వితలాదిషు ।
మూర్ధేష్టకాం స్తూపికాం చ పూర్వవత్కల్పయేత్క్రమాత్ ॥
దిఙ్మూర్తయః పూర్వవత్స్యుః పూర్వవద్గరుడాదికమ్ ।

మణ్డపస్య ఉత్తమాది మానభేద భిత్తిబన్ధౌ

ప్రాకారేషు చ సర్వేషు ౧ మణ్డపాస్స్యుస్సమన్తతః ॥ ౩౮
౨ షడ్వింశతిధనుర్మానం మణ్డపం చోత్తమం విదుః ।
అష్టాదశధనుర్మానం మణ్డపం మధ్యమం విదుః ॥ ౩౯
అధమం ద్వాదశధనుర్మణ్డపం సంప్రచక్షతే ।
పూర్వోక్తహస్తసఙ్ఖ్యం వా కుర్యాదాస్థానమణ్టపమ్ ॥ ౪౦
ఉత్తమం దశభిర్హస్తైర్మధ్యమం చాష్టహస్తకం ।
షడ్ఢస్తమధమం విద్యాత్ క్షుద్రం హస్తత్రయాయతమ్ ॥ ౪౧

---

౧ మణ్టపస్య. ౨ ద్వావింశంతి.

దక్షిణోత్తరతః పృష్ఠే భిత్తిం తస్య ప్రకల్పయేత్ ।
స్తమ్భాష్టకయుతం తత్ర సోపానం పరికల్పయేత్ ॥ ౪౨
దీర్ఘశాలామధఃకుర్యాద్ద్వ్యపాచ్ఛాదనసంయుతామ్ ।
మణ్టపాః ప్రాఙ్ముఖాస్సర్వే సర్వావరణసంస్థితాః ॥ ౪౩
ఆస్థానమణ్టపాన్సర్వాన్ ప్రకుర్యాత్సర్వతోముఖాన్ ।
ప్రాసాదారంభవత్సర్వం భూమిసంశోధనాదికమ్ ॥ ౪౪
కృత్వా హస్తినఖం చైవ మణ్టపం చైవ కల్పయేత్ ।

మణ్టపగర్భన్యాసప్రకారః

గర్భన్యాసస్తు కోణే స్యాదగ్నేర్మణ్టపకర్మణి ॥ ౪౫
గోపురే క్రియమాణే తు దక్షిణస్యాం దిశి స్మృతః ।

ద్వారస్యకవాటయుగ్మాది విన్యాసః

కవాటయుగ్మం సంస్థాప్య ద్వారే ద్వారే దృఢం యథా ॥ ౪౬
లోహజం దారుజం వాపి విచిత్రం తురగాదిభిః ।
౧ ఉత్తరాఙ్గం శిలాదారు వా హరేచ్ఛిల్పిస్సహ ॥ ౪౭
రథకృత్తక్షయిత్వా తు సర్వేణ క్షాలయేద్ద్రుతః ।
పుణ్యాహం వాచయిత్వాథ ముహూర్తే శోభనే గురుః ॥ ౪౮
రథకృచ్ఛిల్పిభిస్సార్ధం ద్వారస్యోపరి నిక్షిపేత్ ।
శాఖాచతుష్కం కుర్వీత తద్వైవ శిలయాపి వా ॥ ౪౯
శాఖాకవాటౌ ప్రక్షాల్య పఞ్చోపనిషదా జలైః ॥
నవవస్త్రేణ సంవేష్ట్య ధాన్యరాశిషు నిక్షిపేత్ ॥ ౫౦
మహాకుమ్భార్చనం కుర్యాత్పూర్వవచ్ఛాస్త్రచోదితమ్ ।
కృత్వా ప్రభాతే విమలే ముహూర్తే శోభనే గురుః ॥ ౫౧

౧ "ఉత్తరాఙ్గమ్—స్యోపరినిక్షిపేత్" ఇత్యన్తం క్వచిన్న.

ఖాతే లోహాది విన్యస్య ౧ కారయేచ్ఛిల్పినా సహ ।
పుణ్యాహం వాచయిత్వా చ పఞ్చగవ్యైర్విలేపయేత్ ॥ ౫౨
మహాకుమ్భజలై ౨ ర్దేవాన్ న్యసేత్కూర్చేన తత్క్షణాత్ ।

కవాటోపరి కల్పనీయ దేవతాః.

అథశ్శాన్తిం దక్షిణతో వాగ్దేవీముపరి శ్రియమ్ ॥ ౫౩
రతిముత్తరతశ్శాఖాస్వేవం చతసృషు క్రమాత్ ।
కవాటే దక్షిణే స్థాప్యో విశ్వధృగ్భూతనాయకః ॥ ౫౪
కవాటే చోత్తరే స్థాప్యో విశ్వవక్త్రః ప్రతాపవాన్ ।
అవతారాంశ్చ తత్ర స్థాన్ ప్రోక్షయేత్స్వస్య విద్యయా ॥ ౫౫
వేదశాస్త్రపురాణాని వేత్రేషు నివసన్తి చ ।
నారాచేషు త్రయస్త్రింశద్దేవాః కీలేషు చర్షయః ॥ ౫౬
కవాటపట్టికాయాం చ భూతనాథః ప్రతిష్ఠితః ।
కవాటకన్దపట్టే స్యాత్ సంస్థాప్యో విశ్వ ౩ భావనః ॥ ౫౭
ఏవం కుమ్భజలే ధ్యాత్వా విన్యసేత్సర్వదేవతాః ।
ఆచార్యదక్షిణాం దద్యాత్ నిష్కసఙ్ఖ్యా తు పూర్వవత్ ॥ ౫౮

కవాటస్య సౌవర్ణతాదికల్పః.

సౌవర్ణో రాజతస్తామ్రః కవాటో దారుజస్స్మృతః ।
పూర్వః పూర్వః ఫలాయ స్యాత్ భూయసే కల్పతే నృణామ్ ॥
కవాటం దారుజం స్వర్ణైః రఞ్జయన్నూప్యతే సురైః ।

స్తంభపోతికాదివిధానమ్.

స్తమ్భాన్ పాదశిలాస్వేవ రత్నన్యాసాది పూర్వవత్ ॥ ౬౦

---

౧ స్థాపయేత్. ౨ దేవాన్. ౩ నాయకః.

న స్థాప్యా బ్రహ్మణస్థానే తేషాముపరి పోతికాః ।
కల్ప్యాస్తా ౧ స్సూత్తరారోపా? వాజనాదిసమన్వితాః ॥ ౬౧
తులామారోపయేత్పశ్చాత్ బన్ధయేచ్ఛేష్టకాదిభిః ।
౨ తలబన్ధం తతః కుర్యాత్ బ్రహ్మణ విత్తానుసారతః ॥ ౬౨
యూపచ్ఛాదనకం వాపి కుర్యాచ్ఛాస్త్రానుసారతః ।

దిగ్భేదేన చణ్డాదిద్వారపాలనిరూపణమ్.

చణ్డప్రచణ్డౌ కర్తవ్యౌ ద్వారే గర్భగృహస్య తు ॥ ౬౩
దక్షిణోత్తరపార్శ్వస్థౌ మునివేషౌ సహస్త్రియౌ ।
దంష్ట్రాకరాలవదనౌ భీమౌ వా దణ్డధారిణౌ ॥ ౬౪
కాన్తావియుక్తౌ వికటౌ కరణ్డే ౩ మకుటోజ్జ్వలౌ ।
అర్ధమణ్టపకద్వారే శఙ్ఖచక్రోత్తమాఙ్గినౌ ॥ ౬౫
అన్తర్మణ్డలసంజ్ఞస్య సాలస్య ద్వారపార్శ్వయోః ।
జయశ్చ విజయ ౪ శ్చైవ కర్తవ్యౌ తస్య గోపురే ॥ ౬౬
ఏవమేవేష్య తెఒన్యేషాం చతుర్దిక్షు చ గోపురమ్ ।
అన్తర్హారస్య పూర్వస్యాం ద్వారి పద్మగదాధరౌ ॥ ౬౭
ఖడ్గశార్ఙ్గధరౌ ద్వారి దక్షిణస్యాం ప్రకల్పయేత్ ।
ప్రతీచ్యాం వజ్రముసలధారిణౌ దిశి కల్పయేత్ ॥ ౬౮
పాశాఙ్కుశధరౌ బ్రహ్మన్నుత్తరస్యాం దిశి స్థితౌ ।
మధ్యాన్తర్హారసాలస్య ప్రాచ్యాదిషు యథాక్రమమ్ ॥ ౬౯
దిక్షు ధాతృవిధాతారౌ తతో భద్రసుభద్రకౌ ।
కృతాన్తాసురవిధ్వంసౌ కుబేరాఖ్యకుబేరకౌ ॥ ౭౦

---

౧ స్సూత్రికారోపౌ. ౨ స్థలబన్ధమథః. ౩ మకుటాన్వితౌ.
౪ శ్చోభౌ.

ప్రాచ్యాదిషు తథా దిక్షు మర్యాదా సాలగోపురా ।
దుర్జయప్రబలౌ కార్యౌ విశ్వభావనపుష్కరౌ ॥ ౭౧
సమ్భవప్రభవౌ స్యాతాం సుశోభనసుభద్రకౌ ।
జఘన్యావరణద్వారే ప్రాచ్యాదౌ కుముదాదయః ॥ ౭౨
కుముదః కుముదాక్షశ్చ పుణ్డరీకోఽథ వామనః ।
శఙ్కుకర్ణస్సర్వనేత్రస్సుముఖస్సుప్రతిష్ఠితః ॥ ౭౩
అష్టౌ ద్వౌ ద్వౌ ప్రతిద్వారం కల్పనీయా యథావిధి ।
విష్ణుపార్షదాస్సర్వే ౧ సేనాభిః కోటిభిర్వృతాః ॥ ౭౪
దణ్డహస్తా విరూపాక్షాః ౨ కరణ్డమకుటాన్వితాః ।
౩ ఫణికఙ్కణమాలాఢ్యాః భ్రుకుటీకుటిలేక్షణాః ॥ ౭౫
వ్యత్యస్తహస్తచరణాః రక్షన్తి ద్వారమాశ్రితాః ।
చతుర్థావరణే కుర్యాత్పాకస్థానం విచక్షణః ॥ ౭౬
ప్రథమావరణే వాపి ద్వితీయావరణేఽపి వా ।
తృతీయావరణే వాపి యథాదేశానుకూలతః ॥ ౭౭

ఖలూరికాస్థాననిర్దేశః.

ఇన్ద్రాగ్నిమధ్యే వాగ్నేయే తస్య స్థానం విధీయతే ।
ఖలూరికా సమాయుక్తం మధ్యే చాఙ్గణసంయుతమ్ ॥ ౭౮
చతురశ్రాయతే భాగే ప్రాచీనస్యాశ్మకాన్తకమ్ ।
౪ యుగ్మహస్తప్రమాణైశ్చ దీర్ఘం ౫ చుల్యేన వా యుతమ్॥
మధ్యేఽగ్నియమయోః కుణ్డం నిత్యహోమాయ కల్పయేత్ ।

---

౧ సర్వే సేనాధిపాస్స్మృతాః. ౨ కేయూర. ౩ మణి. ౪ యుగ్మహస్తప్రమాణాశ్చ. ౫ చుల్యాథవా పునః.

అపూపపచనస్థానమ్.

అపూపపచనస్థానం మధ్యే నైఋతయామ్యయోః ॥ ౮౦

ఫలమరీచ్యాదినిధానస్థానమ్.

ఫలాని నిక్షిపేన్మధ్యే నిరృతేర్వరుణస్య చ ।
ద్వారం పరికల్పయేత్ప్రత్యక్ మధ్యే వాయుజలేశయోః ॥ ౮౧
మరీచ్యాది ౧ నిధానం స్యాద్వాయుసోమాన్తరే భవేత్ ।
సర్పిరాదిద్రవస్థానం మధ్యే శర్వశచీశయోః ॥ ౮౨

తణ్డులక్షాలనకూప ధూమనిర్గమమార్గస్థాననిరూపణమ్.

క్షాలనం తణ్డులాదీనాం కూపోన్తర్బహిరేవ వా ।
ధూమనిర్గమమార్గాశ్చ యుగ్మాస్స్యుః కుటిలాస్తథా ॥ ౮౩

మజ్జన, తాంబూల వస్త్రపుష్పనివేశన ప్రదేశాః ఏకాన్తినాం భుక్తిస్థానం చ.

మజ్జనామ్బుగృహం యామ్యే తామ్బూలీ ౨ ధామ నైరుతే ।
వారుణే వాససాం స్థానం మారుతే పుష్పమణ్టపః ॥ ౮౪
సౌమ్యే చైకాన్తినాం భుక్తిస్థానమీశే ధనాలయః ।

ధాన్యసఙ్గ్రహ ఘృతాదినివేశదేశాః.

బహిరావరణే కుర్యాదాగ్నేయే ధాన్యసంగ్రహమ్ ॥ ౮౫
అవఘాతగృహం యామ్యే గోశాలా స్యాదపాంపతౌ ।
తృతీయావరణే స్థానం ఘృతాదీనాం విభావసౌ ॥ ౮౬
శిబికాదిస్థితిశ్చైన్ద్రే పానీయం వారుణే భవేత్ ।

---

౧ నివాసస్స్యాత్. ౨ యామ్యనైఋతే.

ఉత్సవే దేవయజనం సోమశానాన్తరే భవేత్ ॥ ౮౭
ఇన్ద్రేశానాన్తరే వాపి మధ్యే వాగ్నిసురేశయోః ।
యమాగ్నిమధ్యే వా కుర్యాదుత్సవేయాగమణ్డపమ్ ॥ ౮౮
స్థానమీశే సరస్వత్యాః వాద్యస్థానం తు వాయవే ।

స్థానసజ్జే రచనాప్రకారః.

యథోక్తావరణాభావే విద్యమానే క్వచిద్భవేత్ ॥ ౮౯

కూపతటాకాదిజలాశయవిధిః.

వారుణే వా భవేత్సౌమ్యే కూపం [1] శైవేఽపి వా భవేత్ ।
యత్ర [2] వాపాం సిరాస్సన్తి తత్ర కూపం ప్రకల్పయేత్ ॥
అష్టదిక్షు యథాయోగం తటాకం కారయేన్మహత్ ।

ప్రాకారస్య బహిః దీర్ఘికా యత్యాదీనాం మఠాదిశ్చ.

ప్రాకారాణాం చ సర్వేషాం బహిస్థా దీర్ఘికా భవేత్ ॥ ౯౧
శాస్త్రశ్రవణయుక్తానాం వేదాధ్యయనశాలినామ్ ।
యతీనామితరేషాం చ మఠః కార్యో బహిర్భవేత్ ॥ ౯౨
సదనాని చ కార్యాణి దేవమాశ్రిత్య తిష్ఠతామ్ ।

ఉద్యానాదినిర్దేశః.

ఉద్యానం పుష్పవాటీం చ పరితో ధామ కల్పయేత్ ॥ ౯౩

ఏకావరణపరివారనిరూపణమ్.

ఏకావరణయుక్తస్య పరివారానిమాన్ శృణు ।
ప్రధానబేరాభిముఖః కల్పనీయో విహఙ్గరాట్ ॥ ౯౪

---

౧ సర్వేషు. ౨ వాపశ్శివాస్సన్తి. వాపాం రసాః ఇతి చ పా.

వృత్తార్ధమణ్టపస్యాగ్రే తస్య ధామ చ కల్పయేత్ ।
గోపురస్యోత్తరే సాలే మన్దిరాభిముఖో రవిః ॥ ౯౫
తస్యైవ దక్షిణే సాలే ౧ సుధాంశుం పరికల్పయేత్
వహ్నౌ కామో యమే బ్రహ్మా నైఋతే స్యాద్గజాననః ॥ ౯౬
వారుణే షణ్ముఖో దుర్గా వాయౌ సౌమ్యే ధనాధిపః ।
ఈశానే శఙ్కరస్తత్ర క్షేత్రపాలస్తథా భవేత్ ॥ ౯౭
సోమేశయోరన్తరాలే విష్వక్సేనం ప్రకల్పయేత్ ।
అఙ్గణే దక్షిణే సప్త మాతరశ్శ్రీస్తు నైఋతే ॥ ౯౮
ఇన్ద్రాదయో లోకపాలాః పూజ్యాస్స్వాశాసు చాఙ్గణే ।
గోపురస్య భవేదన్తర్బహిర్వా బలిపీఠకమ్ ॥ ౯౯
అన్తర్హారాహ్వయోపేతే విశేషో ధామ్ని కథ్యతే
సూర్యాచన్ద్రమసోః స్థానే సంస్థాప్యౌ పురుషాచ్యుతౌ ॥ ౧౦౦
సూర్యాచన్ద్రమసౌ కల్ప్యౌ ద్వితీయావరణే తథా ।
హయగ్రీవః ౨ స్మరస్థానే స్థానే సఙ్కర్షణో విధేః ॥ ౧౦౧
వరాహో విఘ్నరాట్స్థానే ప్రద్యుమ్నశ్శరజన్మనః ।
కాత్యాయన్యామనన్తస్స్యాదనిరుద్ధో నరాసనే ॥ ౧౦౨
నృకేసరీ శఙ్కరేస్స్యాదఙ్గణే పీఠికాసు చేత్ ।
ఇన్ద్రాదయస్సమభ్యర్చ్యాస్తేషాం స్థానే యథాక్రమమ్ ॥ ౧౦౩
చక్రీ ముసలపాణిః శఙ్ఖీ ఖడ్గీ చైవ గదాధరః ।
శార్ఙ్గీ పద్మీ తథా వజ్రీ పూజ్యా దివ్యాస్త్రధారిణః ॥ ౧౦౪

పరివారదేవతానామవస్థానాది.

ప్రథమావరణే యేషాం స్థానే ౩ న్యే సముదీరితాః

౧ చన్ద్రమాః. ౨ సురస్సావె. ౩ సాథముదీరితం.

జ్ఞేయా ద్వితీయే తే సర్వే పరివారా యథోక్తయా ॥ ౧౦౫
మధ్యాన్తర్హారసాలే తు గోపురోభయపార్శ్వయోః ।
ఆదిత్యా ద్వాదశారాధ్యాః మధ్యే మన్మథవేధసోః ॥ ౧౦౬
వసవః పూజనీయాస్స్యుర్విధివిఘ్న ౧ కృతోః పురః ।
మధ్యే పితృగణాః పూజ్యాష్షడాననగణేశయోః । ౧౦౭
విశ్వే దేవాస్సమారాధ్యాః మరుతో గుహదుర్గయోః ।
సప్తర్షయః పూజనీయా మధ్యే దుర్గాకుబేరయోః ॥ ౧౦౮
కుబేరేశానయోర్మధ్యే రుద్రా ఏకాదశ స్మృతాః ।
తత్రైవ చ క్షేత్రపాలాః ప్రాఙ్గణే కుముదాదయః ॥ ౧౦౯
ఇన్ద్రాదిపీఠికాస్థానే సభాజ్యాః కమలాసన ।
మర్యాదావరణే స్థాప్యా అష్టాదశ గణేషు యే ॥ ౧౧౦
ఉత్తమాః పరివారాస్తే ప్రాఙ్గణోర్వీతలే పునః ।
౨ ఉపేన్ద్రప్రముఖాః పూజ్యా దిక్షు ప్రాచ్యాదిషు క్రమాత్ ॥
ఉపేన్ద్రః ౩ ప్రాకృతః పుణ్యః పుష్కరో విశ్వభావనః ।
అసురఘ్నః కృతాన్తశ్చ భూతనాథోఽష్టమః స్మృతః ॥ ౧౧౨
మర్యాదాయాం మహాత్యాం తు మధ్యమా యే గణేషు తే ।
పరివారాః ప్రకర్తవ్యాః విశ్వాద్యా వాసవాదిషు ॥ ౧౧౩

❦ అఙ్గణే సమర్చనీయాః దేవతాః ❦

అఙ్గణేషు సమర్చ్యా యే వక్ష్యే తాననుపూర్వశః ।
విశ్వేశో విశ్వకృద్విశ్వో విశ్వాత్మా విశ్వలోచనః ॥ ౧౧౪
విశ్వపాదో విశ్వభుజస్తథా వై విశ్వకర్మకృత్ ।

❦ ఆదిత్యాద్యష్టాదశగణాః ❦

అష్టాదశ గణాన్ వక్ష్యే తాన్ బుధ్యస్వ క్రమోదితాన్ ॥ ౧౧౫

---

౧ కృతే పునః. ౨ ఉపేన్ద్రః ప్రాఙ్ముఖః పూజ్యః. ౩ ప్రాఙ్ముఖః.

ఆదిత్యా వసవో రుద్రాః సాధ్యాశ్చ మరుత స్తథా ।
విశ్వే దేవాశ్చ పితరో మాతరో గృహదేవతాః ॥ ౧౧౬
అఙ్గిరాశ్చాశ్వినీదేవా తథా శ్రీదేవతాగణాః ।
లోకేశా వాస్తుదేవాశ్చ నక్షత్రాణి చ పార్షదాః ॥ ౧౧౭
తత్త్వానాం పతయశ్చైవ ఉత్తమాః పరికీర్తితాః ।
సిద్ధాశ్చ ఋషయో నాగాః అసురా రాక్షసా అపి ॥ ౧౧౮
యక్షవిద్యాధరాశ్చైవ సౌరభేయాశ్చ గుహ్యకాః ।
గన్ధర్వాప్సరసశ్చైవ ప్రజానాం పతయ స్తథా ॥ ౧౧౯
మర్త్యాశ్చైవాథ రోహిణ్యో గణాస్తే మధ్యమాః స్మృతాః ।
భూతాః ప్రేతాః పిశాచాశ్చ కూశ్మాణ్డాః ప్రమథా అపి ॥ ౧౨౦
స్కన్దో బాలగ్రహాశ్చైవ త్రైతలాశ్చైవ భైరవాః ।
కిన్నరాశ్చైవ వేతాలా అపస్మారా స్తథైవ చ ॥ ౧౨౧
యోగిన్యశ్చైవ ఢాకిన్యశ్శాకిన్యశ్చైవ చారికాః ।
మోహిన్యశ్చైవ సర్వేషు జఘన్యాః పరికీర్తితాః ॥ ౧౨౨
ధాతాఽర్యమా విధాతా చ మిత్రశ్చ వరుణ స్తథా ।
భగో వివస్వాన్ పూషా చ సవితా చ రవి స్తథా ॥ ౧౨౩
త్వష్టా విష్ణురితి ప్రోక్తాః ద్వాదశైతేఽదితేస్సుతాః
ధరో ధ్రువశ్చ సోమశ్చ ఆప శ్చైవానిలోఽనలః ॥ ౧౨౪
ప్రత్యూషశ్చ ప్రభాసశ్చ వసవశ్చా ష్టవర్చసః ।
మృగవ్యాధశ్చ శర్వశ్చ నిరృతిర్ధ్వజ ఏకపాత్ ॥ ౧౨౫
అహిర్బుధ్న్యః పినాకీ చ యవషశ్చ తథైవ చ।
స్థాణుర్భవః కపాలీ చ రుద్రాశ్చైకాదశ స్మృతాః ॥ ౧౨౬
త్రినేత్రా రుద్రసదృశాః జటామకుటధారిణః ॥
ఆవహో వివహశ్చైవ ఉద్వహస్సంవహ స్తథా ॥ ౧౨౭

నివహోఽనువహశ్చైవ ౧ ప్రివహశ్చ తథైవ చ
సప్తైతే మరుతః ప్రోక్తాస్సప్త సప్తాద్రిభేదినః ॥ ౧౨౮
అలో రవిశ్చ రుద్రశ్చ అగ్నిరాపస్తథైవ చ।
వృక్షాశ్చ తే తు సమాఖ్యాతాః గణాస్సాధ్యసమాహ్వయాః॥ ౧౨౯
రుద్రోఽగ్నిస్సరితా విష్ణువిశ్వే దేవగణాః స్మృతాః।
కవ్యవాడనలస్సోమో యమ ఏవార్యమా తథా॥ ౧౩౦
అగ్నిష్వాత్తాస్సోమపాశ్చ తథా బర్హిషదోఽపి చ।
ఏతే పితృగణాః ప్రోక్తాస్సప్తైతే లోకపూజితాః॥ ౧౩౧
క్రతుర్దక్షః కాలకాఖ్యౌ వసుస్సత్యశ్శుచీ రుచిః।
పురూరవా ౨ దర్వశ్చైవ విశ్వే దేవా ఇమే స్మృతాః
నాసత్యదస్రముభయమశ్వినౌ పరికీర్తితౌ।
అన్యోన్యసదృశౌ దేవౌ పీయూష ౩ కలశోద్భవౌ॥ ౧౩౩
రవిసోమాఙ్గారబుధగురుశుక్రశనైశ్చరాః।
రాహుకేతూ తథా ౪ శ్లిష్టా కీర్తితాస్తు నవ గ్రహాః॥ ౧౩౪
శక్రాగ్నియమరక్షాంసి వరుణో వాయురేవ చ।
సోమ ఈశాన ఇత్యష్టౌ లోకపాలాః ప్రకీర్తితాః॥ ౧౩౫
బ్రహ్మా మరీచిరత్రిశ్చ వివస్వాన్ పృథివీశ్వరః।
౫ ఆపశ్చైవాపవత్సశ్చ సవితా చ సవిత్రికః॥ ౧౩౬
రుద్రో రుద్రజయశ్చైవ ఇన్ద్ర ఇన్ద్రజయస్తథా।
ఈశశ్చైవాథ పర్జన్యో జయన్తశ్చ మహేన్ద్రకః॥ ౧౩౭
భానుస్సత్యో భృగుశ్చైవ అన్తరిక్షశ్చ పూర్వతః।
అగ్నిః పూషా కృశో భానుర్బృహత్ క్షతో యమస్తథా॥ ౧౩౮

౧ వ్యవహారస్త. ౨ ధ్రువ. ౩ కలశావహా. ౪ క్లిష్టా. ౫ చిత్ర.

గన్ధర్వో భృఙ్గరాజశ్చ మృగశ్చైవ తు యామ్యతః ।
పితృదౌవారికా శ్చైవ సుగ్రీవః పుష్పదన్తకః ॥ ౧౩౯
వరుణశ్చ భృశశ్చాపి ౧ చక్షుమశ్చ మనోజవః ।
రోగనాథశ్చ మృత్యుస్తో భల్లాటస్సోమ ఏవ చ ॥ ౧౪౦
అదితిర్వాస్తునాథశ్చ వాసుదేవగణాః స్మృతాః ।
అగ్నిర్వాయుః ప్రజాసక్తశ్చత్వారోఽఙ్గిరసః స్మృతాః ॥ ౧౧౪
తిష్ఠన్తి మునిరూపేణ దేవరూపేణ చ ద్విధా ।
లక్ష్మీస్సరస్వతీ విఘ్నా తిస్రస్తు గృహదేవతాః ॥ ౧౪౨
ఇత్యేతేఽష్టాదశ ప్రోక్తాః గణా మధ్యోత్తమాధమాః ।
ఉత్తమా మధ్యమా శ్చాపి పరివారేషు సంమతాః ॥ ౧౪౩
రుద్రాలయాదిష్వధమాః పరివారాః ప్రకీర్తితాః ।

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదే పరివారాదిదేవతాకల్పనం నామ
దశమోఽధ్యాయః.

ఏకాదశోఽధ్యాయః.

ప్రతిమాద్రవ్యాదివిధిః.

శ్రీ భగవాన్—

అతః పరం ౧ ప్రతికృతేర్ద్రవ్యస్య విధిరుచ్యతే ।
౨ యన్మయం ప్రతిమాద్రవ్యం తదనేకం ప్రచక్షతే ॥ ౧

రత్నాదిషడ్ద్రవ్యనిర్దేశః

రత్నం లోహం శిలా మృచ్చ దారు స్ఫటిక ఏవ చ ।
షడ్ద్రవ్యాణి ప్రకృతయో యన్మయాః ప్రతిమాః స్మృతాః ॥ ౨
మాణిక్యప్రముఖై రత్నైరర్చామవయవైర్యుతామ్ ।
౩ విదధ్యాదర్ధచిత్రం వా కేవలం వా సమర్చయేత్ ॥ ౩

ఉక్తద్రవ్యఫలనిర్దేశః.

నిర్దోషా రత్నజాస్సర్వాస్సర్వకామఫలప్రదాః ।
సువర్ణం రజతం తామ్రం త్రివిధం లోహమిష్యతే ॥ ౪
హిరణ్మయీ ప్రతికృతిస్సర్వసంపత్కరీ భవేత్ ।
విత్తం యశశ్చ విజయో విజ్ఞానం రాజతీఫలమ్ ॥ ౫
బుద్ధిశ్శాన్తిశ్చ సౌభాగ్యమౌదుమ్బర్యాఽర్చయా భవేత్ ।

శిలాయాశ్చాతుర్విధ్యమ్.

శిలా చతుర్విధా బ్రహ్మన్ వర్ణభేదైస్సితాదిభిః ॥ ౬
శుభ్రా శిలా బ్రాహ్మణస్య క్షత్రియస్య తు పాటలా ।
వైశ్యస్య పీతా శూద్రస్య కృష్ణా ముఖ్యా యథోదితా ॥ ౭

---

౧ "ప్రవక్ష్యామి ప్రతిమావిధిముత్తమమ్" ౨ మృణ్మయం. ౩ చిత్రం వాప్యర్ధచిత్రం వా.

బ్రాహ్మణస్య చతస్రస్స్యుస్తిస్రో రాజ్ఞో విశో ద్వయీ ।
ఏకైవ స్యాచ్చతుర్థస్య గౌణోఽయం విధిరీరితః ॥ ౮

ఉత్తమాశిలా

శఙ్ఖచక్రగదాపద్మశక్తిచన్దనమాలికాః ।
సింహమాతఙ్గసారఙ్గవరాహకుశకుణ్డికాః ॥ ౯
శ్రీవత్సచామరచ్ఛత్రధ్వజమత్స్యవిహఙ్గమాః ।
శిలాసు యత్ర దృశ్యన్తే తిలతణ్డులవాలుకాః ॥ ౧౦
తాశ్శుభా యజమానస్య శుభదాః పార్థివస్య చ ।

శిలాదార్వాదీనాం గర్భదోషపరీక్షోపాయః.

గర్భవత్యశ్శిలా వర్జ్యా గర్భా హ్యన్తరవస్థితాః ॥ ౧౧
యథోపలబ్ధుం శక్యన్తే తం ప్రకారమిమం శృణు ।
నవనీతం మాహిషజం శృఙ్గం మేషస్య చూర్ణితమ్ ॥ ౧౨
చూర్ణం చ కురువిన్దస్య సమ్పేష్య పయసా గవాం ।
లిమ్పేచ్ఛిలాం తథా దారు గర్భవ్యక్తిస్తతో భవేత్ ॥ ౧౩
వీథికా యది దృశ్యన్తే మణ్డలావర్తకాని చ ।
ధ్వనిశ్చ శిథిలో యాసు స్పర్శే చౌష్ణ్యమథాపి వా ॥ ౧౪
తాసు గర్భాస్స్ఫుటం సన్తి యత్నేనోత్పాటయేత్తు తాః ।
పాటలే మణ్డలే పాంసూః పాటలాః శ్వేతపఙ్కజే ॥ ౧౫
శ్వేతపాంసూః స్థితావన్తర్గర్భరూపేణ సంస్థితాః ।
నిర్దిశేత్కపిలే వర్ణే స్నిగ్ధే చ కమఠం స్థితమ్ ॥ ౧౬
౧ గౌలీం కపోతే మాఞ్జిష్ఠే వర్ణే లోహితదర్దురమ్ ।
శుక్లం డిణ్డీరవర్ణే తు రక్తపీతే తు కచ్ఛపమ్ ॥ ౧౭
కుసుమ్భపీతవర్ణే తు పీతం వర్షాభువం స్థితమ్ ।

---
౧ గౌలికం పాతమఞ్జిష్ఠే.

శుక్లహేమనిభే వర్ణే గర్భే క్షుద్రవిహఙ్గమమ్ ౧౮
కాలాయససమే వర్ణే గోధామన్తరవస్థితామ్ ।
గుడవర్ణే తు పాషాణఖద్యోతం మధుసన్నిభే ॥ ౧౯
సారఙ్గసదృశే వర్ణే వృశ్చికం ఖడ్గసన్నిభే ।
సలిలం శలభం నీలే రూక్షే ఫేనకమేవ చ ॥ ౨౦
మూషికాం కపిలే కృష్ణే ౧కష్ణాహిం శష్పసన్నిభే ।
మత్స్యమేవంవిధం గర్భం మణ్డలే వర్ణభేదతః ॥ ౨౧
బుధో నిశ్చినుయాత్ వర్ణముద్ధరేచ్చ ప్రయత్నతః ।
గర్భవద్దారుశిలయా ప్రతిమాం కురుతే యది ౨౨
అజ్ఞానాద్వాఽథ లోభాద్వా యజమాన౨స్త్వరాన్వితః ।
సమూలఘాతం హన్యాచ్చ స కులా౩న్యాత్మనామజ ॥ ౨౩
రాజా చ రాష్ట్రమచిరాత్ ౪స్థాపకశ్చ వినశ్యతి ।
౫గర్భాగారే కృతే పశ్చాజ్జుహుయాచ్ఛాన్తయే గురుః ॥ ౨౪
భోజయేద్దక్షిణాం దద్యాద్బ్రాహ్మణేభ్యస్స్వశక్తితః ।

స్త్రీపున్నపుంసకశిలానాం పరీక్షణాదౌ వినియోగః.

బిమ్బం శీతలయా కుర్యాచ్ఛిలయా యది సాదరమ్ ॥ ౨౫
దేవస్య సన్నిధిస్స్యాత్తత్సంపచ్చ వరదో హరిః ।
స్త్రీపుంనపుంసకం చేతి శైలం త్రివిధముచ్యతే ॥ ౨౬
కాంస్యఘణ్టాధ్వనిప్రఖ్యశ్ఛేదనే జాయతే ధ్వనిః ।
శిరఃప్రదేశే మధ్యే తు కాంస్యధ్వనిసమో భవేత్ ॥ ౨౭
మూలే తాలధ్వనిసమో యత్ర సా స్యాచ్ఛిలా పుమాన్ ।

౧ కృష్ణకింశుకసన్నిభే. ౨ స్సమన్వితః. ౩ నాత్మజాత్మజాన్. ౪ స్థానం తస్య. ౫ గర్భాధానే.

న్యూనస్తస్మాద్ధ్వనిః కించిచ్ఛిద్రితో యత్ర సాఽధమా ॥ ౨౯
శిలా నాదవిహీనా తు నపుంసకముదాహృతమ్ ।
బిమ్బం పుంశిలయా కార్యం పీఠం ౧ స్త్రీశిలయా భవేత్ ॥
౨ రత్నన్యాసస్తు కర్తవ్యో ౩ న శిలాయామితి క్రమాత్ ।
దేవీనాం చ ౪ శ్రియాదీనాం నిర్మాణే స్త్రీశిలా వరా ॥ ౩౦
పుంశిలా పాదపీఠే స్యాద్రత్నన్యాసో నపుంపకే ।
సౌమ్యా శిలా శీతలా స్యాద్వైష్ణవీ సా మహాఫలా ॥ ౩౧
ఉష్ణాఽఽగ్నేయీ శిలా రౌద్రీ సా రోగస్యాస్పదం భవేత్ ।
సౌమ్యా జ్ఞేయోభయాత్మా తు బ్రాహ్మీ సృష్టికరీ భవేత్ ॥ ౩౨
శీతలా ఘర్మకాలే యా మహోష్ణా జలదాగమే ।
ఏకవర్ణా శిలా శుద్ధా సా భవేత్ప్రతిమావిధా ॥ ౩౩
సంకీర్ణానేకవర్ణా తు సా శిలా రోగదా సదా ।

శిలాగ్రహణస్థానఫలాదీని.

పర్వతేషు ప్రసిద్ధేషు గృహ్ణీయాత్ప్రతిమాశిలామ్ ॥ ౩౪
భూగతా వా శిలా శస్తా నిన్దితా న కదాచన ।
యా పుష్పవనసఙ్కీర్ణా జలాశయసమావృతా ॥ ౩౫
సా భూమిర్వారుణీ జ్ఞేయా తత్రత్యాః కామదాశ్శిలాః ।
తోయముత్తరతో యస్యాః క్షేత్రం దక్షిణతో మహత్ ॥ ౩౬
ప్రత్యక్చ క్షీరిణో వృక్షాస్సా మాహేన్ద్రీ క్షమా మతా ।
తత్రత్యా పుష్టిదా నిత్యం శిలా బహుమతా తతః ॥ ౩౭
పూర్వదక్షిణతో యస్యాః కాశ్మర్యః ఖదిరాదయః ।

---

౧ యోషిచ్ఛిలా. ౨ అస్యార్థస్యసఙ్గతిశ్చిన్త్యా. ౩ నపుంసక శిలోపరి. ౪ క్రియాదీనామ్.

ఝిల్లికా టిట్టిభా గృధ్రవరాహాశ్వాపదాదయః ॥ ౩౮
తోయమన్తర్గతం స్వల్పం యత్రాగ్నేయీ భవేదియమ్ ।
శిలా తత్రోద్భవా స్వల్పవిభవా ఖేదసంమతా ॥ ౩౯
విభీతకాదయో వృక్షా మృగా హింసాశ్చ సన్తతమ్ ।
యత్ర త్యక్తోదకతృణా కణ్టకద్రుమసంవృతా ॥ ౪౦
యా చ సా వాయవీ భూమిస్తస్యాం శూన్యప్రదా శిలా ।

వర్జ్యశిలాస్థానాని.

నదీతటే హ్రదతటే భూతిభూమౌ చతుష్పథే । ౪౧
గ్రామే శ్మశానే వల్మీకే లవణోదకపీడితే ।
అమేధ్యభూమౌ శబరచణ్డాలాదినిషేవితే ॥ ౪౨
శర్కరోత్కరసంబాధే నిస్తృణే జలవర్జితే ।
దేవాలయసమీపే చ తప్తే వాతాతపాగ్నిభిః ॥ ౪౩
దేశే వర్జ్యాశ్శిలాస్సర్వా గృహీతాశ్చేదనర్థదాః

ఉపాదేయశిలాప్రదేశాః

పుణ్యక్షేత్రే శుభే దేశే బ్రహ్మవృక్షనిరన్తరే ॥ ౪౪
కుశకాశోదకయుతే మృగైః కృష్ణైర్నిషేవితే ।
పద్మోత్పలసమాకీర్ణే వ్రీహిక్షేత్రనిరన్తరే ॥ ౪౫
హిన్తాలపూగపున్నాగనాలికేరనిరన్తరే ।
తపస్విజనసంబాధే దేశే గ్రాహ్యా శిలా భవేత్ ॥ ౪౬
వర్జ్యావర్జ్యాం విదిత్వైవం గుణదోషౌ నిరూప్య చ ।
దేశభేదాంశ్చ భూభేదాన్ జ్ఞాత్వా లిఙ్గభిదాస్తథా ॥ ౪౭
సితాదివర్ణభేదాంశ్చ గృహ్ణీయాచ్ఛుభదాం శిలామ్ ।

❦ శిలాగ్రహణనియమః. ❦

పుణ్యర్క్షతిథివారేషు యజమానానుకూలిషు। ౪౮
శకునాదినిమిత్తానామానుకూల్యేన చాన్వితః।
యజమానో గురుశ్చైవ శ్రద్ధయా పరయాన్వితః॥ ౪౯
రథకారేణ సహితః స్థపతీనాం గణైస్సహ।
బ్రాహ్మణాన్ భోజయిత్వాదౌ తైశ్చ స్వస్త్యాది వాచితః॥ ౫౦
శిలాసంగ్రహణే దేశే కారయేన్మహతీం ప్రపామ్।
కృత్వాఽఙ్కురార్పణం తత్ర బ్రహ్మచారీ హవిష్యభుక్॥ ౫౧
ఆచార్యో యజమానేన సార్ధం తత్ర వసేచ్ఛుచిః।
శాలిభారం క్షిపేత్తస్మిన్ ప్రపామధ్యే సవేదికే॥ ౫౨
తస్మిన్న్యస్యేన్మహాకుమ్భం సూత్రవస్త్రాదివేష్టితమ్।
న్యస్తకూర్చం ప్రతిచ్ఛన్నమశ్వత్థనవపల్లవైః॥ ౫౩
విన్యస్తరత్నలోహాఢ్యం విద్యయా పరమేష్ఠినః।
తస్యాష్టదిక్షు చ న్యస్యేత్కుమ్భాన్ సూత్రేణ వేష్టితాన్॥ ౫౪
మహాకుమ్భస్య తస్యైవ ౧ పార్శ్వే న్యస్యేచ్చ వర్ధనీమ్।
అస్త్రమన్త్రేణ సంసిద్ధాన్ సిద్ధార్థాన్ దిక్షు పాతయేత్॥ ౫౫
పుణ్యాహం వాచయిత్వా తు చక్రముద్రాం ప్రదర్శయేత్।
మహాముద్రాం ప్రదర్శ్యాథ ప్రణమ్యాఞ్జలిముద్రయా॥ ౫౬
ఆవాహయేత్తతో దేవం మూర్తిమన్త్రేణ సర్వగమ్।
మహాకుమ్భే ప్రతిష్ఠాప్య పూజయేద్దేశికః క్రమాత్॥ ౫౭
వర్ధన్యాం మన్త్రరాజానం కుమ్భేష్వష్టసు పూజయేత్।
విష్ణ్వాదిమూర్తీస్తదను పరమాన్నం నివేదయేత్॥ ౫౮

---

౧ దక్షిణే వర్ధనీం న్యసేత్.

హోమం కుర్యాచ్చతుర్దిక్షు కుణ్డే వా స్థణ్డిలేఽపి వా।
పాలాశసమిధః పుష్పం ఫలమాజ్యం సపల్లవమ్ ॥ ౫౯
జుహుయాన్మూలమన్త్రేణ పృథగష్టోత్తరం శతమ్।
చరుణా చ నృసూక్తేన పృథక్కుణ్డచతుష్టయే ॥ ౬౦
ప్రాచీనకుణ్డే జుహుయాత్సర్పిషా వనదేవతాః।
౧ పర్వతాన్ గణ్డశైలాంశ్చ తత్ర శృఙ్గాణి నిర్ఝరాన్ ॥
సముద్రాంశ్చ తథా వృక్షానోషధీశ్చ వనస్పతీన్।
జరాయుజానణ్డజాంశ్చ స్వేదజానుద్భిజస్తథా ॥ ౬౧
తథా సర్వాణి భూతాని మన్త్రైస్తద్దేవతాపరైః।
స్వాహాన్తైస్తైర్వ్యాహృతిభిః పూర్ణాహుత్యన్తమబ్జజ ॥ ౬౨
౨ పలలం రజనీచూర్ణం లాజాపూపాః కరమ్భిణః।
చరవస్తైర్బలిం దద్యాద్భూతేభ్యో నిక్షిపేద్గురుః ॥ ౬౩
హోతవ్యం స్వప్నపతయే సర్పిషాఽష్టోత్తరం శతమ్।
వాద్యైస్తథా బ్రహ్మఘోషైస్సర్వతో ఘోషయేన్నిశి ॥ ౬౪
ఉపోష్య దర్భశయ్యాయాం శుచిర్నియతమానసః।
జపన్నష్టోత్తరశతం స్వప్నాధిపతిమాత్మవాన్ ॥ ౬౫
స్వపేత్స్వప్నే తతశ్శైలం యది పశ్యేత్సముజ్జ్వలమ్।
ప్రాతరేవ శిలాగ్రాహ్యా శాన్తిం కుర్యాదదర్శనే ॥ ౬౬
దుర్దర్శనే వా పూర్వోక్తదుర్నిమిత్తోదయే తథా।
శిలాం ముహూర్తే సంపశ్యేచ్ఛోభనే దేశికోత్తమః ॥ ౬౭
యక్షాః పిశాచా నాగాద్యాః యత్ర తిష్ఠన్తి నిత్యశః।
సర్వే తే హ్యపగచ్ఛన్తు సన్నిధత్తాం సదాహరిః ॥ ౬౮

---

౧ పాషాణాన్. ౨ పాలాశం.

ఇత్యుక్త్వా మన్త్రసంసిద్ధాన్ సిద్ధార్థాంస్తత్ర నిక్షిపేత్ ।
బలిం దద్యాచ్చ భూతేభ్యః ప్రత్యేకం సర్వమన్త్రతః ॥ ౨౦
పుణ్యాహం వాచయిత్వా చ పౌరుషేణ శిలాః స్పృశేత్ ।
మూలమన్త్రేణ దత్వాఽర్ఘ్యం జపేదష్టోత్తరం శతమ్ ॥ ౨౧
ప్రసాదస్యానురూపేణ పాతయేత్సూత్రమఞ్జసా ।
శిలా స్థపతయశ్ఛిన్ద్యుః రథకారస్య శాసనాత్ ॥ ౨౨

సిరావైషమ్యేణ వర్జ్యావర్జ్యశిలానిరూపణమ్.

శాన్తిదా ౧ దక్షిణసిరా ప్రాక్సిరా జయదాయినీ ।
శ్రీకరీ పశ్చిమసిరా పుష్టిం దద్యాదుదక్సిరా ॥ ౨౩
వర్జయేత్కోణసిరసం యది కుర్యాత్కులక్షయః ।

శిలానయననియమః.

యస్యాం దిశి ముఖం ధామ్నస్తస్యాం ప్రతికృతేశ్శిరః ॥ ౨౪
వ్యత్యాసే యజమానస్య రాజ్ఞో రాష్ట్రస్య వాస్తుతః ।
ఆలయస్య చ సర్వేషామచిరాత్కల్పతే విపత్ ॥ ౨౫
మూలభాగశ్శిలానాం చేదుపరిష్టాద్భవేత్తథా ।
అధస్తాచ్చేచ్ఛిరోభాగో విపత్స్యాద్రాజరాష్ట్రయోః ॥ ౨౬
మహాకుమ్భస్థతోయేన స్నాపయేదుద్ధృతాం శిలామ్ ।

౧ దక్షిణగ్రీవా. అత్ర ఏతదాదిషు శ్లోకేషు సిరాశబ్దస్థానే శిరా ఇతి తాలవ్యాదిః క్వచిత్కోశే దృశ్యతే. నాడీపర్యాయస్సిరాశబ్ద ఏవసాధుర్భవతి. "వర్జయేత్కోణసిరసమ్" ఇత్యతః సిరాశబ్దస్య సాన్తత్వం అభ్యుపగన్తవ్యమ్. అత్రైవ దక్షిణసిరా ఇత్యత్ర దక్షిణగ్రీవా. ఇతి పాఠాన్తరంతు భ్రమకృతమ్. తత్రైవ "కోణసిరసం" ఇత్యత్ర దన్త్యస్య స్థానే కోణశిరసమ్ ఇతి తాలవ్యనివేశశ్చ.

విష్ణ్వాదికుమ్భతోయైశ్చ పౌరుషం సూక్తముచ్చరన్ ౪౪
పరిషిఞ్చేచ్ఛిలాం భూయో వర్ధనీస్థేన వారిణా ।

❦ శ్రియాదిదేవీప్రతిమార్థశిలావిధిః. ❦

దేవీనాం బిమ్బ[౧]శుద్ధ్యర్థం పృథగేవాధివాసయేత్ ౪౮
మధ్యకుమ్భేఽర్చయేద్దేవీం శ్రియం త్రైలోక్యమాతరమ్ ।
అష్టకుమ్భేషు సమ్పూజ్యా దేవ్యశ్చాష్టౌ యథాక్రమమ్ ॥ ౪౯
హోమాది పూర్వవత్కృత్వా బిమ్బార్థా స్త్రీశిలా భవేత్
అస్త్రియా శిలయా దేవ్యో విహితాశ్చేత్ప్రమాదతః ॥ ౫౦
లోభేన మహతా యుక్తా హన్యుస్స్వవిషయాః ప్రజాః ।
తస్మిన్నేవ క్షణే గ్రాహ్యాః పరివారశిలాశ్శుభాః ॥ ౫౧
శిలాసఙ్గ్రహణం కుర్యాత్తేషాం మన్త్రైర్యథాక్రమమ్ ।
శిలాం గృహీత్వా తాం సమ్యగారోప్య శకటాదిషు ౫౩
నీత్వా ధామ్ని స్థపతయో రథకారమతానుగాః ।
కుర్యురర్చాం యథాశాస్త్రం చోదితైర్లక్షణైర్యుతామ్ ।
శిలాసఙ్గ్రహణే కర్మ యదుక్తం బహిరాలయాత్ ।
తత్సర్వమథవా కుర్యాదఙ్కురాదికమాలయే ॥ ౫౪

❦ అన్యార్థం గృహీతముక్తాయాః పునరధివాసేన గ్రహణానుజ్ఞా. ❦

శిలాం గృహీత్వా విధవత్త్యక్తాం కర్తుమశక్తితః ।
అన్యార్థమపి తాం విద్ధి శుద్ధాం భూయోఽధివాసనాత్ ॥ ౫౫

❦ దారుసఙ్గ్రహణకాలః. ❦

కార్తికాద్యష్టమాసేషు ప్రశస్తో దారుసఙ్గ్రహః ।
ప్రశస్తం సర్వమాసేషు శిలాసంగ్రహణం మతమ్ ॥ ౫౬

---

౧ సిద్ధ్యర్థం.

ఉపాదేయదారునిర్దేశః.

చన్దనశ్చాగురుశ్చైవ కాశ్మర్యో హరిచన్దనః ।
కేసరః ఖదిరశ్చైవ కురవశ్చాసన స్తథా ॥ ౮౭
మధూకో దేవదారుశ్చ జాతిబిల్వశ్శమీ తథా ।
శాకశ్చ పనసశ్చైవ కదమ్బ స్తిలకస్తథా ॥ ౮౮
నమేరుః ఫలినీ చైవ సురభిశ్చమ్పక స్తథా ।
శింశుపా క్షీరికా సాలో బీజకః కురువిన్దకః ॥ ౮౯
తినిశశ్చన్దనశ్చూత స్తమాలస్సరలోఽర్జునః ।
కుటజః కర్కేలీచ సప్తపర్ణో మధుష్ఠిలః ॥ ౯౦
వరణో నిచులశ్చైవ పున్నాగః ఖదిర స్తథా ।
రాజవృక్షశ్చ ఇత్యేతే ప్రతిమార్థముదాహృతాః ॥ ౯౧
సారవన్తో ఘనోపేతా స్సర్వదోషవివర్జితాః ।
ఏతైః కార్యా ప్రతికృతిర్వర్జితై ర్న కదాచన ॥ ౯౨

వర్జనీయాని దారూణి.

వర్జనీయానపి తరూనభిధాస్యామి తాన్ శృణు ।
స్వయం శుష్కాశ్చ దగ్ధాశ్చ స్వయం భగ్నా హతత్వచః ॥ ౯౩
వక్రా ఘుణక్షతాశ్చైవ కోటరాః పక్షిసేవితాః ॥
చణ్డాలాద్యధమైశ్శశ్వత్సేవితాః ప్రతిలోమజైః ॥ ౯౪
నివాసవృక్షాశ్చైత్యస్థాః దేవతాధిష్ఠితాస్తథా ।
శ్మశానస్థాశ్చ మార్గస్థా దేవాలయసమీపగాః ॥ ౯౫
కూపస్థాశ్చ తటాకస్థా వికృతాశ్చైవ వర్జితాః ।
వర్జితై స్తరుభిః కుర్యాత్ప్రతిమాం చేత్ప్రమాదతః ॥ ౯౬
కర్తా కారయితా చోభౌ సాన్వవాయౌ వినశ్యతః ।

దారుసఙ్గ్రహణేఽపి శిలాగ్రహణవదేవ విధిః.

దారుసంగ్రహణే ౧ దేశే పూర్వవచ్చాధివాసనమ్ ౯౭
శిలాగ్రహణవద్ధోమస్సర్వః కార్యో యథావిధి ।
అనోకహానామఙ్గాని పరివారాదీని పూర్వవత్ ॥ ౯౮
జుహుయాదగ్నికుణ్డే చ ప్రాచీనే దేశికోత్తమః ।
ప్రక్షాలయేద్వృక్షమూలం వాససా ౨ తం ప్రోర్ణకమ్ ॥ ౯౯
ఆచ్ఛాదయేత్సదర్భేణ మూలమన్త్రం ౩ సముచ్చరన్ ।
మూర్తిభిశ్చ ద్వాదశభిః మత్స్యాదిభిరనుక్రమాత్ ॥ ౧౦౦

వృక్షోపస్థానమ్.

హుత్వా వ్యాహృతిభిః పశ్చాదుపతిష్ఠేత భూరుహాన్ ।
కర్మణా పూర్వవృత్తేన స్థావరాకారమాశ్రితమ్ ॥ ౧౦౧
౪ వృణోమి విష్ణోర్బిమ్బార్థం సర్వసంపత్కరం తవ ।
స్థావరత్వాదితో గచ్ఛ దివ్యం రూపమనుత్తమమ్ ॥ ౧౦౨
భుఙ్క్ష్వ భోగాంశ్చ విపులాన్ వాసుదేవప్రసాదతః ।
౫ హింసస్మి నాహం వృక్ష త్వాం కిన్తు ముఞ్చామి జన్మతః ౧౦౩
ఇత్యుపస్థాయ మన్త్రేణ రక్షాసూత్రేణ వేష్టయేత్ ।
అనుక్తమన్యత్కర్తవ్యం శిలాగ్రహణవన్నిశి ॥ ౧౦౪

వృక్షచ్ఛేదనే కాలదిగాదినిర్దేశః.

ప్రభాతే దేశికస్స్నాత్వా ముహూర్తే శోభనే శుచిః ।
ఛిన్ద్యాద్వృక్షం కుఠారేణ ప్రాఙ్ముఖః పురుషాత్మనా ॥ ౧౦౫

---

౧ చైవ. ౨ తత్ర. ౩ సముచ్చరేత్. ౪ నమామి విష్ణోః పూజార్థం
౫ ఛినద్మి.

రథకారస్తతో వృక్షం ఛేదయేద్గుర్వనుజ్ఞయా ।

ఛిన్నవృక్షపతనదిగ్భేదేన ఫలభేదః.

ప్రాచ్యాముదీచ్యాం పతితస్తరురభ్యుదయావహః ॥ ౧౦౬

ప్రకాణ్డైన శాఖయా బిమ్బనిర్మాణమ్ తత్సంస్కారశ్చ.

కుర్యాద్బిమ్బం ప్రకాణ్డేన శాఖయా చానురూపయా ।
కుమ్భోదకేన తం సిఞ్చేద్ధ్యాత్వా తత్రస్థితం హరిమ్ ॥ ౧౦౭
మూలమన్త్రేణ పరితస్సిఞ్చేత్కారకవారిణా ।
గురవే దక్షిణాం దద్యాత్పూర్వవత్కమలాసన ॥ ౧౦౮

రథకారస్య బిమ్బనిర్మాణానుజ్ఞా.

దేవాలయే ద్రుమం నీత్వా రథకారేణ కారయేత్ ।
బిమ్బమత్యద్భుతాకారం ధామమానానుసారతః ॥ ౧౦౯
ఆలయే చాధివాసాది స్థాపయిత్వా ద్రుమం భువి ।
కుర్యాద్బహిర్వర్ణనే యద్వత్సర్వం తద్వద్యథావిధి ॥ ౧౧౦

అసంస్కృతతరుణా బింబనిర్మాణే దోషః

అసంస్కృతేన తరుణా [1] యథోక్తవిధినా యది ।
కుర్యాత్ప్రతికృతిం మోహాత్తదనర్థాయ కేవలమ్ ॥ ౧౧౧
తస్మాద్యథోక్తతరుణా కృతమభ్యుదయావహమ్ ॥ ౧౧౨

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదే శిలాదారుసంగ్రహవిధానం నామ
ఏకాదశోఽధ్యాయః.

౧ అనుక్తతరుణా.

ద్వాదశోధ్యాయః.

శ్రీభగవాన్ —

❧ మూలబేరప్రమాణాదివిధిః. ❧

అథాతత్సంప్రవక్ష్యామి ౧ మూలబేరసముచ్ఛ్రయమ్ ।
గర్భవిస్తారమానం వా ద్వారదైర్ఘ్యమథాపి వా॥ ౧
ప్రాసాదపాదమానం వా హస్తమానమథాపి వా ।
యజమానప్రమాణం వా స్తమ్భమానమథాపి వా ॥ ౨
కుర్యాద్ధ్రువప్రతికృతిం గ్రామాదెరనుకూలికామ్ ।

❧ ప్రతిమాయాః మానం ఉత్తమాదిభెదాశ్చ. ❧

ప్రతిమాగర్భవిస్తార ౨ తుల్యా శ్రేష్ఠా చతుర్ముఖ ॥ ౩
నవభాగైకహీనా తు ప్రతిమా మధ్యమా భవేత్ ।
పఞ్చభాగైకహీనా తు జఘన్యా పరికీర్తితా ॥ ౪
సప్తధా గరభర్విస్తారం విభజ్య ద్వౌ వివర్జయేత్ ।
శిష్టభాగసముచ్ఛ్రాయా శ్రేష్ఠా స్యాదథవాబ్జజ ॥ ౫
మధ్యమా పఞ్చసూత్రాంశైః త్రిభిర్ద్వాభ్యాం కనీయసీ ।
౩ ద్వారాధ్యర్ధసముచ్ఛ్రాయా శ్రేష్ఠా పాదాధికా పునః ॥ ౬
మధ్యమా ద్వారమాత్రా తు కనిష్ఠా మధ్యమా భవేత్ ।
ద్వారం షోడశధా కృత్వా న్యూనైకద్విత్రిభిః క్రమాత్ ॥ ౭
శ్రేష్ఠా మధ్యా కనిష్ఠా స్యాదిష్టం పాదాదిషు క్రమాత్ ।
ఉత్తమా పఞ్చభిర్హస్తైః త్రిభిరెకేన చేతరే ॥ ౮

---

౧ ధ్రువ. ౨ సామ్యా. ౩ యద్వాధ్యర్ధ.

స్థితస్య కౌతుకస్యాయ ముచ్ఛ్రాయస్సముదీరితః ।

ఆసీన మూర్తి మానమ్.

గర్భగేహస్య విస్తారం త్రిధా భక్త్వా ౧ ద్వయీ భవేత్ ॥ ౯
ఉత్తమా పఞ్చధా త్ర్యంశైః మధ్యమార్ధ కనీయసీ ।
ఆసీనా చాథవా శ్రేష్ఠా గర్భవిస్తార సమ్మితా ॥ ౧౦
నవభాగైకహీనా తు మధ్యమా పఞ్చధా కృతే ।
ఏకోనా చరమా ప్రోక్తా సప్తధా షడ్భిరుత్తమా ॥ ౧౧
సప్తధైవ త్రిభిర్మధ్యా త్రిధా ద్వాభ్యాం కనీయసీ ।
ద్వారాదిషు స్థితస్యైవ సమాసీనోన్నతి క్రమాత్ ॥ ౧౨
హస్తైస్సప్తభి రాసీనా శ్రేష్ఠా మధ్యా తు పఞ్చభిః ।

శయన మూర్తి మానమ్.

త్రిభిర్జఘన్యా వక్ష్యామి శయనస్యాపి చోన్నతిమ్ ॥ ౧౩
ఆయామం గర్భగేహస్య భక్త్వా షోడశధా పునః ॥
చతురో మూర్ధ్ని సన్త్యజ్య భాగౌ ద్వౌ పాదతస్తథా ॥ ౧౪
అవశిష్టదశాంశేన శయితస్యోత్తమోన్నతిః ।
ఆయామమష్టధా కృత్వా హిత్వా ద్వౌ మూర్ధ్ని పార్శ్వతః॥
ఏకమంశం ౨ చరణతశ్శిష్టాంశేనైవ మధ్యమా ।
ఆయామం సప్తధా కృత్వా మూర్ధ్ని ద్వావేకమఙ్ఘ్రితః ॥ ౧౬
హిత్వా కనిష్ఠా శేషేణ శయానస్యాకృతిర్భవేత్ ।
విస్తారే వా చతుర్ధా తు కృతే తేష్వేకముద్ధరేత్ ॥ ౧౭
శిష్టేన ౩ ద్విగుణేన స్యాచ్ఛయనస్యోత్తమోన్నతిః ।

౧ బహిర్భవేత్ ౨ పంచమతః. ౩ త్రిగుణేన.

కృత్వైవం పఞ్చభాగేన స్యాచ్ఛయానస్య మధ్యమా ॥ ౧౮
గర్భే విస్తారమానేన శయానస్యాధమా భవేత్ ।
ద్విగుణా ద్వారమానేన శయానస్యోత్తమోన్నతిః ॥ ౧౯
అధ్యర్ధమానైర్మధ్యా స్యాత్సపాదా చరమా భవేత్ ।
ఉత్తమాదిక్రమో యాదృగ్ద్వారమాశ్రిత్య కీర్తితః ॥ ౨౦
ధ్రువబేరస్య యాదృక్స్యాత్ స్తమ్భాద్యాశ్రయణేఽపి చ ॥
సప్తభిః పఞ్చభిర్హస్తైస్త్రిభిశ్శ్రేష్ఠా యథాక్రమమ్ ॥ ౨౧
యానేఽప్యాసనవన్మానం విశ్వరూపం స్థితం యథా ।
గర్భగేహం త్రిధా కృత్వా ద్విభాగం చోత్తమం భవేత్ ॥ ౨౨
పఞ్చధా తు కృతే తస్మిన్ త్రిభాగో మధ్యమో భవేత్ ।
గర్భార్ధమధమం ధామ్నాం సర్వసాధారణో విధిః ॥ ౨౩

యజమానానుగుణ్యేన మూర్తిమానమ్.

యజమానాద్యనుగుణో విధిరద్యాభిధీయతే ।
లబ్ధాంశమఙ్గులీకృత్య ప్రాసాదస్య చతుర్ముఖ ॥ ౨౪

అఙ్గులివిధిః

తత్రాఙ్గులివిధిం వక్ష్యే యథాతదవధారయ ।
పఞ్చధాఙ్గులిరాఖ్యాతా ఉచ్యన్తే తా విధాః క్రమాత్ ॥ ౨౫
మానం మానాన్తరం మాత్రా ముష్టిర్దేహస్తథైవ చ ।
వక్ష్యమాణక్రమేణైషాం భేదానాం లక్షణం శృణు ॥ ౨౬
వాతాయనపథం ప్రాప్య యే యాన్తి రవిరశ్మయః ।
తేషు సూక్ష్మా విసర్పన్తి రేణవః పరమాణవః ॥ ౨౭
తేఽష్టౌ కేశాహ్వయాస్తేఽష్టౌ లిక్షా యూకస్తదష్టకమ్ ।
తదష్టకం యవాస్తేఽష్టావఙ్గులిస్సముదాహృతా ॥ ౨౮

తదుత్తమాఙ్గులిస్సప్త యవా స్సైవ తు మధ్యమా ।
యవాష్షడధమా ప్రోక్తా మానాఙ్గులమిదం భవేత్ ॥ ౨౯
విన్యస్తైస్తిర్యగష్టాభిర్యవైర్ మానాన్తరాఙ్గులమ్ ॥
శాలీభిర్వా ఋజున్యస్తైస్త్రిభిర్మానాన్తరం భవేత్ ॥ ౩౦
ఆచార్యదక్షిణకరే మధ్యమాఙ్గులిమధ్యమే ।
పర్వణోరన్తరం దీర్ఘం మాత్రాఙ్గులముదాహృతమ్ ॥ ౩౧
చతుర్ధా విభజేదేకో భాగో ముష్ట్యఙ్గులిః స్మృతా ।

కౌతుకాయామమానమ్.

యత్కిఞ్చిత్కౌతుకాయామం విభజ్య దశధా పునః ॥ ౩౨
ఏకం ద్వాదశధా భాగం కృత్వా తేష్వేకమఙ్గులమ్ ।
ఉచ్ఛ్రాయః ప్రతిమాయాస్స్యా ౧ న్మహామానాఙ్గులాశ్రయః ॥

ప్రాసాదవేదికాదీనామఙ్గులనిర్దేశః.

ప్రాసాదాదీంశ్చ తేనైవ కుర్యాన్మానాన్తరేణ వా ।
వేదికాపీఠశిబికారథాదీనాం విధిః పునః ॥ ౩౪
మానాన్తరాఙ్గులేనైవ భవేన్నాన్యేన కేనచిత్ ॥
యాగోపకరణానాం చ కుర్యాన్మాత్రాఙ్గులేన చ । ౩౫
హోమాఙ్గాని స్రువాదీని కుణముష్ట్యఙ్గులాశ్రయః ॥

దేహలబ్ధాఙ్గులేనప్రతిమాఙ్గమానమ్.

దేహలబ్ధాఙ్గులేనైవ ప్రతిమాఙ్గాని కల్పయేత్ । ౩౬
౨ యైర్యావద్భిర్విభాగాంశైరర్చ్యా మానముదాహృతమ్ ।

---

౧ దేశద్దైహాంగులం స్మృతమ్. ౨ శయ్యావద్భిర్విమానాం.

❦ గ్రామాదీనాం మానాఙ్గులైర్వాయవిభాగః . ❦

మానాఙ్గులేన తన్మానమఙ్గులీకృత్య తత్పునః ॥ ౩౬
ఆయవ్యయాదౌ సంయోజ్య గ్రామాదేర్యచ్ఛుభం భవేత్ ।
తత్తథా వక్ష్యతే బ్రహ్మన్ ఇదానీమవధార్యతామ్ ॥ ౩౭
లబ్ధాంశమఙ్గులీకృత్య తదఙ్గులమథాష్టభిః ।
వర్ధయేద్గ్రాసయేచ్చైవ పునర్ద్వాదశసఙ్ఖ్యయా ॥ ౩౯
ఆయం శిష్టాఙ్గులం జ్ఞేయం వ్యయేనావభిరేధయేత్
దశభిః క్షపయేచ్ఛిష్టమఙ్గులం వ్యయసంజ్ఞితమ్ । ౪౦
ఆయస్సమగ్రశుభదో వ్యయస్స్వల్పశుభావహః ।
ప్రతికూలే విపర్యాసే గ్రామాదేః కమలాసన ॥ ౪౧
త్రిభిర్వృద్ధౌ క్షయోఽష్టాభిశ్శిష్టం యోనిరుదాహృతా ।

❦ ధ్వజాద్యష్టౌ ఆయాః . ❦

ధ్వజో ధూమస్తథా సింహశ్శ్వా వృషో గర్దభః కరీ ॥ ౪౨
కాక ఇత్యుచ్యతే యోనిస్సా శుభా శుభలక్షణా ।
ధ్వజస్సింహో గజోఽనడ్వాన్ శుభయోనిస్సుభావహాః ॥ ౪౩
ధూమధ్వాఙ్క్షఖరశ్వానః ప్రతికూలా వియోనయః ।

❦ నక్షత్రాదికల్పనప్రకారః . ❦

అష్టాభిర్వర్ధితే హీనే సప్తవింశతిసఙ్ఖ్యయా ॥ ౪౪
శిష్టమృక్షమితి ప్రోక్తం గ్రామాదేస్తచ్ఛుభం భవేత్ ।
నవభిర్వర్ధితే హీనే సప్తభిశ్శిష్టమఙ్గులమ్ ॥ ౪౫
వారాస్తే శుభదాస్సౌమ్యాః క్రూరాస్స్యుర్భయదాయినః ।
వృద్ధౌ చతుర్భిర్నవభిశ్శిష్టం హీనావథాంశకమ్ ॥ ౪౬

తస్కరో భుక్తిశక్తిశ్చ ధన్యో నరపతిః క్లబః ।
౧ సునీతిః ప్రీతిరాయుష్మాన్ ఏతేంశాస్సముదీరితాః ॥ ౪౭

తాలధనుఃక్రోశాదినిరూపణమ్.

మానాఙ్గులైర్ద్వాదశభిః మానం తాలాహ్వయం మతమ్ ।
౨ ద్వౌ తాలౌ కథితో హస్తస్తైర్హస్తైర్ధనురుచ్యతే॥ ౪౮
స ఏవ దణ్డస్సయుగః క్రోశస్తైః పంచ భిశ్శతైః ।
క్రోశైశ్చతుర్భిర్గోపానం యోజనం తచ్చతుర్గుణమ్ ॥౪౯
గ్రామస్య యజమానస్య రాజ్ఞో జనపదస్య చ ।
ఆయాదిరనుకూలశ్చేత్ప్రీతిమాన్సర్వసిద్ధిదాః ॥ ౫౦
ఆయాదిరేష విజ్ఞేయో మూలబేరసమాశ్రయః ।
౩ న తదఙ్గేషు బిమ్బేషు లోహజేష్వితరేషు వా॥ ౫౧
శ్రీద్ధాబిమ్బేషు విజ్ఞేయస్తథా భవనకౌతుకే ।

ప్రస్థాదిమానభేదాః.

ప్రస్థా౪దీనాతుం మర్యాదా ప్రసజ్జామచ్యతే౽౫ ధునా॥
చత్వారో వ్రీహయః కుఞ్జాస్తై౽ష్టౌ మఞ్జిష్ఠ ఉచ్యతే ।
తే శతం షష్టిరధికం నిష్కం నిష్కాష్టకం ఫలమ్ ॥ ౫౩
ఫలాని షణ్ణ కుడుభం ప్రస్థం స్యాత్తు చతుర్గుణమ్ ।
తచ్చతుర్గుణకం విద్యాదాఢకం తద్ద్వయం శివమ్ ॥ ౫౪
తద్ద్వయం ద్రోణముదితం ఖారీ తద్వితయం భవేత్ ।

---

౧ నిర్భీతిః. ౨ ద్వౌ తాలౌ కథితౌ హస్తాస్తస్యాః. ౩ తదనఙ్గేషు.
౪ దిరపి. ౫ మయా.

తక్షారిత్రితయం భారం పరిమాణముదీరితమ్ । ౫౫
ఏతేన పరిమాణేన పరిచ్ఛేద్యం ఘృతాదికమ్ ॥ ౫౬

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం క్రియాపాదే
ధ్రువబేరప్రమాణానుకూల్యనిర్ణయో నామ
ద్వాదశోఽధ్యాయః.

త్రయోదశాధ్యాయః.

శ్రీ భగవాన్—

❖ శూలస్థాపనవిధిః. ❖

అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి శూలస్య స్థాపనావిధిమ్ ।

❖ సజాతీయవిజాతీయ శూలాకారపరిమాణాదివిధిః ❖

స్థిరాణి చన్దనాదీని దారూణి ఘనవన్తి చ ॥ ౧

అధివాస్య యథాపూర్వం గృహ్ణీయాద్దేశికోత్తమః ।

౧ వృక్షజాతీయయా వ్యక్త్యా శూలం యద్యేకయా భవేత్ ॥

ఉత్తమం తద్విజానీయాత్ ౨ పర్వభిర్యది మధ్యమమ్ ।

నానాజాతీయయా తచ్ఛేదధమం కమలాసన ॥ ౩

శిల్పిభిస్తక్షయిత్వా తు అసారం వ్యపనీయ తు ।

సారేణ కారయేచ్ఛూలం పరిమాణం తస్య కథ్యతే ॥ ౪

అఙ్గులీనాం చతుర్వింశచ్ఛతం కౌతుకమున్నతమ్ ।

ద్వ్యధికా షష్టిరాయామో వంశదణ్డస్య కథ్యతే ॥ ౫

తస్య మూలాగ్రమధ్యాని విస్తీర్ణాని యథాక్రమమ్ ।

చత్వార్యఙ్గులమానాని సార్ధాని త్రీణి తాని చ ॥ ౬

యవాష్టష్ట్చ తథా నాహష్షోడశాఙ్గులసమ్మితః ।

మూలస్య స్యాత్తథా మధ్యే నాహః పఞ్చదశాఙ్గులః ॥ ౭

చతుర్దశాఙ్గులో నాహస్తదగ్రే కమలాసన ।

వక్షోదణ్డశ్చతుస్త్రింశదఙ్గులస్స్యాత్సమాయతః ॥ ౮

చతురఙ్గులవిస్తారష్షోడశాఙ్గులమానతః ।

---

౧ వృక్షజాతియర్థా ప్రోక్తా. ౨ బహ్వీభి.

ద్విశిఖం త్రిశిఖం వాపి శిఖా కింశుకకుట్మలః ॥ ౯
ఆయామో బాహుదణ్డస్య పఞ్చవింశాఙ్గులో భవేత్ ।
సార్ధం త్ర్యఙ్గులకం మూలం విస్తీర్ణం తస్య మధ్యమమ్ ॥ ౧౦
ద్వ్యంగులం త్ర్యంగులం సార్ధమగ్రం తస్య చతుర్ముఖ ।
పరికోష్ఠమాయతం వింశత్యంగులం ద్వియవాధికమ్ ॥ ౧౧
మూలమధ్యాగ్రవిస్తారః ద్వ్యంగులస్త్ర్యంగులోఽపి వా ।
సార్ధస్తథాంగులాని స్యుస్త్రీణి విద్యాద్యధాక్రమమ్ ॥ ౧౨
సుషిరం బాహుమూలం స్యాదగ్రం బాహుపరికోష్ఠయోః ।
మిథునం కల్పనీయం స్యాన్నిచబాహురపీదృశః ॥ ౧౩
ఆయామః కల్పదణ్డస్య షోడశాంగులసమ్మితః ।
విస్తారస్తస్య మధ్యే స్యాచ్చతురంగులసంమితః ॥ ౧౪
షోడశాంగులనాహశ్చ తస్య మధ్యః పరికీర్తితః ।
ఆయామః పార్శ్వదణ్డస్య కాయోర్ద్వాత్రింశదంగులః ॥ ౧౫
పార్శ్వదణ్డపరీణాహశ్చతురఙ్గులసంమితః ।
ద్విశిఖశ్చ కటీదణ్డో వక్షోదణ్డో నియోగతః ॥ ౧౬
దణ్డయోః పార్శ్వయోస్సమ్యగూర్ధ్వదణ్డస్య చాయతిః ।
౧ ఏకవింశాంగులో దణ్డో జఙ్ఘాదణ్డసమో భవేత్ ॥ ౧౭
మధ్యాగ్రమూలవిస్తారః క్రమేణ పరివర్త్యతే ।
త్ర్యంగులోఽర్ధాధికస్సార్ధో ద్వ్యంగులశ్చతురంగులః ॥ ౧౮
జఙ్ఘాయాస్త్ర్యంగులం మూలం సార్ధద్వ్యంగులమన్తరమ్ ।
అర్ధం చ ద్వ్యంగులం తత్ర త్రిగుణం నహనం మతమ్ ॥ ౧౯
ఊరుమూలం చ సుషిరం ద్వ్యంగులం షడ్యవాధికమ్ ।

౧ సప్తవింశాంగులాస్తైన.

ఊరుజఙ్ఘాగ్రయోరన్తే మిథునం పరికల్పయేత్ ॥ ౨౦
వంశదణ్డమురః కట్యాః మధ్యే నిమ్నే నివేశయేత్ ।
శూలప్రమాణముదితం శూలసఙ్ఖ్యాధునోచ్యతే ॥ ౨౧

శూలానాం సఙ్ఖ్యా.

వంశదణ్డః కటీదణ్డో వక్షోదణ్డస్తథైవ చ ।
౧ బాహుదణ్డాశ్చ చత్వారః ప్రోక్షేన తథా విధః ॥ ౨౨
జఙ్ఘాదణ్డౌ చ ఇత్యేతే శూలదణ్డాస్త్రయోదశ ।
శ్లేషయేత్తద్యథాయోగం సుషిరం నైవ కారయేత్ ॥ ౨౩
న చ కీలం విధాతవ్యం శిల్పిభిశ్శూలకర్మణి ।
వంశదణ్డం కిరీటాన్తం మూర్ధాన్తం వా ప్రచక్షతే ॥ ౨౪
పాదాన్తం వా యథాస్థైర్యం తథా కుర్యాద్విలక్షణః ।
లోహపట్టేన సపీనాం బన్ధనం దృఢమాచరేత్ ॥ ౨౫

శూలదణ్డస్య లోహాదిభేదః.

లోహజాశ్శూలదణ్డాస్స్యురథవా విభవే సతి ।
వంశమూలం చతుష్కోణమష్టాశ్రం మధ్యమిష్యతే ॥ ౨౬
అగ్రం సువృత్తం శూలాని వృత్తాన్యన్యాని వా న్యథా ।
౨ వంశదణ్డజమానస్య గలాదర్వాగృజుర్భవేత్ ॥ ౨౭
ఉపరిష్టాద్యథాయోగం కిఞ్చిద్భుగ్నం చతుర్ముఖ ।
ప్రతిమానాం యథాభాగం వంశదణ్డస్థితిర్భవేత్ ॥ ౨౮
వక్షోదణ్డః కటీదణ్డః కిఞ్చిద్భుగ్నశిఖో భవేత్ ।
భుజోరుదణ్డయోర్మూలం నిమ్నం కృత్వా యథాశిఖమ్ ॥ ౨౯

---

౧ పార్శ్వే. ౨ వంశదణ్డం దధానస్య, వంశదణ్డం తథా నాస్య.

ముఖం సార్ధం కిరీటస్య శూలద్విగుణమేవ వా ॥
౧ మాలిమూలస్య విస్తారస్త్ర్యఙ్గులం వా యవత్రియమ్॥ ౩౦
త్రియవం త్ర్యంగులం మధ్యం సార్ధత్ర్యంగులసమ్మితమ్।
బాహ్వన్తమూలబేరస్య దేవీనాం శయనే సతి ॥ ౩౧
శూలమన్యత్రయానాదౌ నాసికాన్తమథాపి వా ॥
చిబుకాన్తం యథోచ్ఛ్రాయం బ్రహ్మణశ్శయనే సతి । ౩౨
శూలం జాన్వన్తమన్యత్ర బాహుసీమాన్తమిష్యతే ।
భృగ్వాదిపరివారాణాం బాహుసీమాన్తముచ్యతే ॥ ౩౩

శూలానాం జలాధివాసాది.

జలాధివాసనం చైవ స్థాపనం మణ్డపే తథా ।
హోమం కుమ్భార్చనం ద్వారపూజా బ్రాహ్మణతర్పణమ్॥
శుద్ధిశ్చ శోషణాదీని శూలానాం బిమ్బవత్ స్మృతమ్ ।
న దివా పిణ్డికాం రాత్రౌ అధివాస్య సమాహితః ॥ ౩౫
శ్వోభూతే వాస్తునా హోమం దద్యాద్వాస్తుబలిం తథా ।

గర్భగేహశోధనమ్.

శోధయేద్గర్భగేహం చ మార్జనాలేపనాదిభిః ॥ ౩౬
సూత్రం చన్దనతోయేన సిక్తమాస్ఫాలయేత్క్రమాత్ ।
సూత్రాణ్యుదఙ్ముఖాన్యష్టౌ ప్రాఙ్ముఖాని తథైవ చ ॥ ౩౭
కోష్ఠాన్యేకోనపఞ్చాశన్న్యూనాధికవివర్జితాః ।

---

౧ శూలమూలస్యవిస్తారస్త్ర్యఙ్గులం చ చతుర్యవమ్ । త్ర్యంగులం మధ్యమాగ్రం తు సార్ధం.

బ్రాహ్మణాదిసంజ్ఞకభాగవిధిః.

బ్రాహ్మణో మధ్యమో భాగః దైవికస్తు తదన్తరః ॥ ౩౮
తృతీయో మానుషస్తుర్యః పైశాచో భాగ ఇష్యతే ॥
అర్చనాపీఠికా బ్రాహ్మే భాగే దైవే స్థితిర్భవేత్ ॥ ౩౯
మానుషే. పరివారాస్స్యురాయుధాని చతుర్థకే ।
కేశ్చిన్మానుషమాశ్రిత్య దైవే స్యాదాసనం భవేత్ ॥ ౪౦
దివ్యమానుషయోశ్శయ్యా పైశాచే యానమిష్యతే ।
దైవే దేవ్యస్స్థితా వాస్స్యురాసనే తస్య పార్శ్వతః ॥ ౪౧
శయనే ఽపి యథాయోగం యానారూఢాఽపి వై తథా ।

సూత్రాణాముదఙ్ముఖతా

ఉదఙ్ముఖాని సూత్రాణి దశ తావన్నిపాతయేత్ ॥ ౪౨
ప్రాఙ్ముఖాన్యపి కోష్ఠానామేకాశీతిర్భవేత్తతః ।
మధ్యమో బ్రాహ్మణో భాగః దైవస్స్యాత్తదనన్తరః ॥ ౪౩
తృతీయః పైతృకస్తుర్యో మానుషః పఞ్చమః పునః ।
పైశాచ ఇతి వా భాగాన్ కల్పయేద్గర్భమన్దిరే ॥ ౪౪

ఏకబేర బహుబేరాదీనాం బ్రాహ్మాదిభాగభేదః.

ఏకబేరవిధిర్బ్రాహ్మే బహుబేరం తు దైవికే ।
దైవే చ మానుషే భాగే ద్వయోరాసనమిష్యతే ॥ ౪౫
దైవమానుషపిత్ర్యేషు శయనం త్రిషు కారయేత్ ।
పైశాచే మానుషే చైవ ద్వయోర్యానం విధీయతే ॥ ౪౬

ఉక్తస్థానవిపర్యాసే అనిష్టఫలం.

ఉక్తస్థానవిపర్యాసే రాజా రాష్ట్రం చ నశ్యతి ।

తస్మాద్యథోక్తభాగే స్యుస్థానప్యా బుద్ధిమద్భిర్నృభిః ౪౭

కామనానుగుణం స్థాపనాభూమిః

౧ చతస్రః స్థాపనాభూమిం కృత్వా ౨ మధ్యే పదే పునః ।
ముక్తికామోఽర్చయేద్దేవం పదే తు తదనన్తరే ॥ ౪౮
దివ్యే భోగాభిలాషశ్చేత్సన్తానార్థీ తు మానుషే ।
పశ్వాదికామః పైశాచే పదేష్వేవం యథాక్రమమ్ ॥ ౪౯

ప్రాసాదద్వారవిస్తారమానమ్.

ప్రాసాదద్వారవిస్తారం త్రిభాగీకృత్య మధ్యమమ్ ।
భాగం తు సప్తధా కృత్వా పఞ్చభాగాంస్తు దక్షిణే ॥ ౫౦
అపోహ్యాన్తరే భాగే బ్రహ్మసూత్రముదాహృతమ్ ।

బ్రహ్మభాగభిత్తిస్తంభాదినిషేధః.

న కుర్యాద్బ్రహ్మణస్సూత్రే భిత్తిస్తంభాదికం సుధీః ॥ ౫౧
అజ్ఞానాద్యది కుర్వీత ప్రత్యవాయో మహాన్ భవేత్ ।
ఏకబేరం భవేత్తత్ర బ్రహ్మసూత్రే శిలామయమ్ ॥ ౫౨
రత్నలోహశిలాకాష్ఠమృద్భిస్తద్వా త్రివస్తుభిః ।
బహుబేరం భవేదర్ధచిత్రం సాభాసమిష్యతే ॥ ౫౩
స్థితాసీనశయానానాం ద్రవ్యైరత్నాదిభిర్భవేత్ ।
నిర్మాణం సర్వమూర్తీనాం బుద్ధికృన్నైవ దోషకృత్ ॥ ౫౪

గర్భగేహఖాతే గర్భన్యాసవిధిః

గర్భగేహే తతో భాగే యథోక్తధరణీం ఖనేత్ ।
హస్తమాత్రేణ తత్రైవ నపుంసకశిలాం క్షిపేత్ ॥ ౫౫
శిలాయాం తత్ర రత్నాని లోహైర్బీజైశ్చ ధాతుభిః ।

---

౧ చతస్రః- ఇత్యాదిశ్లోకద్వయం క్వచిన్న దృశ్యతే. ౨ ధాతుః.

సహ వా తైర్వినా వాపి నిక్షిపేచ్ఛోదితః క్రమాత్ ॥ ౫౬
పిధాయ యోషిచ్ఛిలయా దృఢం కుర్యాత్సుధాదిభిః ।
మఞ్జూషాం లోహజాం కృత్వా యద్వా రత్నాని నిక్షిపేత్ ॥ ౫౭
రత్నన్యాసస్థిరస్యైషః పాదమూలే విధీయతే ।
అన్యేషాం పృష్ఠతః కుర్యాద్రత్నన్యాసం విచక్షణః ॥ ౫౮

పాదపీఠస్యాకారభేదః.

వృత్తం వా చతురశ్రం వా పాదపీఠం తు తద్భవేత్ ।
ప్రతిమాయాం శిలామయ్యాం శిలాయాం చ స్థితిర్భవేత్
స్థానే పానశిలాయాం చ శూలార్ధం సుషిరద్వయమ్ ।
ఇష్టకాభిస్తథా కుర్యాత్పీఠికాం చ శిలోపరి ॥ ౬౦
ఉత్సేధశ్చాపి చాయామో భూమిభాగప్రమాణతః ।
ద్వారాష్టభాగమథవా పాదాష్టకమథాపి వా ॥ ౬౧
ప్రతిమాష్టాంశమథవా పాదపీఠప్రమాణకమ్ ।
వృత్తం వా చతురశ్రం వా పాదపీఠం యథా భవేత్ ॥ ౬౨
వృత్తే చ చతురశ్రే చ పద్మం చోపరి కల్పయేత్ ।
స్థానకేషు విధిర్హ్యేష ఆసీనే ద్విగుణం భవేత్ ॥ ౬౩
శయనే తావదుత్సేధం ప్రతిమాయామసమ్మితమ్ ।
పద్మాదిపీఠమథవా దేహలబ్ధాఙ్గులైః పునః ॥ ౬౪
కుర్యాద్ద్వాదశభిః ప్రాంశుం విస్తీర్ణం ద్విగుణాఙ్గులైః ।
పఞ్చవింశద్దలయుతం యద్వా షోడశ[1]భిర్యుతమ్ ॥ ౬౫
దలైర్ద్వాదశభిర్యద్వా యుక్తమష్టభిరేవ వా ।
అఙ్ఘ్రిమానవశేనైవ దలానాం ద్రాఘిమా భవేత్ ॥ ౬౬

---

[1] బహుకమ్.

ఊర్ధ్వచ్ఛద[illegible]యుక్తం తతో ఽల్పదలసంయుతమ్ ।
మధ్యే కర్ణికయా యుక్తం కిఞ్చిత్ఫుల్లామ్బుజాకృతిమ్ ౧౭
దివ్యే భాగే స్థితస్యైష ౧ విష్టరస్సముదీరితః ।

ఏకబేరాదిభేదేన వేదికామానమ్.

ఏకబేరే తదాయామం త్రిధా కృత్వైకభాగికామ్ ॥ ౧౮
వేదిం కుర్యాచ్చతుర్ధా వా తుర్యాంశేన ప్రకల్పయేత్ ।
ఉత్సేధోఽయం స్నానవేద్యా వృత్తా వృత్తాయతా తు వా ॥ ౧౯
చతురశ్రాయతా వాపి షడశ్రాష్టాశ్రికాపి వా ।
౨ ఉపానకటిసంయుక్తా కర్తవ్యా ద్వాదశాఙ్గులా ౨౦
ఆయతం నాలమేతస్య చతుర్భిరథవాఙ్గులైః ।
వింశత్యా చాయతం తస్య ముఖం మకరవక్త్రవత్ ॥ ౨౧
కిఞ్చిన్నిమ్నం యథా తస్మాన్నాలం తిర్యగధోత్థితమ్ ।
ఉపరిష్టాచ్చ తద్వేదేర్వలయం చతురఙ్గులమ్ ॥ ౨౨
ఉన్నతం కారయేత్తావద్విస్తారం కమలాసనే ।
వేదికానుగుణం యద్వా ౩ పద్మమేవాఖిలం భవేత్ ॥ ౨౩

దేవముఖాదిభేదేన జలప్రణాలీభేదః.

ప్రత్యఙ్ముఖస్య దేవస్య ప్రాఙ్ముఖస్య తథా భవేత్ ।
ప్రణాల్యుదఙ్ముఖా కార్యా దక్షిణోదఙ్ముఖస్య తు ॥ ౨౪
ప్రణాలీ ప్రాఙ్ముఖా కార్యా నాన్యత్ర విధిరిష్యతే ।

ధారాకుల్యావిధిః.

ధారాకుల్యా చ కర్తవ్యా ౨ యావచ్ఛిద్రం బహిస్స్థితమ్ ॥ ౨౫

౧ విస్తారః. ౨ ఉపానదాని. ౩ యద్వాశ్వభ్రిం.

హ స్తిహస్తాదిభిశ్శ్వభ్రై జలధారాం నిపాతయేత్ ॥
వృత్తం వా చతురశ్రం వా శ్వభ్రం కుర్యాచ్ఛిలాదిభిః ॥ ౭౬
మనోహరమగాధం చ బహిస్తద్దేవతాలయాత్ ।

ఆసీనమూర్తివిధిః.

ఆసీనస్యాభిధాస్యామి కర్మాణం సింహవిష్టరే ॥ ౭౭
దేహలబ్ధాంగులైష్షడ్భిరుత్సేధం త్రింశతాపి చ ।
ద్విగుణైరాయతం తస్య సింహైరష్టాభిరాసనమ్ ॥ ౭౮
ధ్రియమాణం చతుర్భిర్వా తేషాం వక్త్రాణి సింహవత్ ।
శిష్టం వపుః పురుషవచ్చతుర్భిర్బాహుభిర్యుతమ్ ॥ ౭౯
బిభ్రాణా విష్టరం ద్వాభ్యాం ద్వాభ్యాం బద్ధ్వా జలం హృది।
రత్నైః పరిష్కృతం పీఠం సింహైర్వా కేవలైర్యుతమ్ । ౮౦
గజాఙ్ఘ్రిభిర్వా తద్యుక్తం కుర్యాన్నైవాన్యథా విధిః

భోగశయ్యావిధిః.

భోగశయ్యాశయానస్య వక్ష్యామి కమలాసన ॥ ౮౧
వృత్తాయతం యథాయోగం తథా త్రిమణ్డలీకృతమ్ ।
త్రిదక్షిణ్యేన వలయైః పఞ్చభిర్వాఽథ సప్తభిః ॥ ౮౨
దేహాఙ్గులైశ్చతుస్తాలముత్సేధం భోగమణ్డలమ్ ।
మధ్యతః పాదతః ప్రోక్తం మూర్ధన్యధికమంగులైః ॥ ౮౩
త్రిభిర్ద్విగుణితైర్యద్వా వలయాస్తే యథోదితాః ।
పశ్చాత్ప్రభృతి చైకైకం కిఞ్చిత్కిఞ్చిత్సమున్నతమ్ ॥ ౮౪
ఫణైరయుగ్మైర్నవభిస్సప్తభిర్వాఽథ పంచభిః ।
ఉపేతముత్తమం మధ్యమధమం సంప్రచక్షతే ॥ ౮౫

త్రితాలమున్నతం షడ్భిరంగులైర్మధ్యమం ఫణమ్ ।
అష్టాంగులం ఫణానాం స్యురన్తరాలం ఫణాస్తు తే ॥ ౮౬
నిమ్నాః క్రమేణ కర్తవ్యాః న్యూనాః పఞ్చచతుస్త్రిభిః ।
అంగులైః క్రమశస్తేషాం విస్తారో మధ్యమః ఫణాః ॥ ౮౭
ద్వాత్రింశదంగులాస్తస్య ఫణాః పార్శ్వే చతుర్ముఖ ।
౮ వింశత్వం చ చతుర్భిశ్చ విస్తీర్ణం ద్వ్యంగులైరపి ॥ ౮౮
వింశత్యంగులవిస్తారా శేషా ద్వౌ ఫణినః పణౌ ।
ఇతరేష్వపి సర్వేషు హానిరూహ్యా యథాక్రమమ్ ॥ ౮౯
బిడాలవక్త్రవద్వక్త్రం దంష్ట్రయా పరిశోభితమ్ ।
మూర్ధ్నిన్యస్తమహారత్నం తీక్ష్ణశృఙ్గసమన్వితమ్ ॥ ౯౦
శనైశ్శనైరధో వక్త్రం చ యావన్మౌల్యగ్రమానకమ్ ।
సర్పకణ్ఠాత్ఫణోత్సేధం చతుస్తాలం దశాంగులమ్ ॥ ౯౧
అథవా శయనోత్సేధం తాదృశం సంప్రచక్షతే ।
కౌతుకద్వారచరణసముత్సేధే త్రిధా కృతే ॥ ౯౨
ఏకాంశేన సముత్సేధం భోగమణ్డలమిష్యతే ।
చతుర్థాంశేన వా కుర్యాద్భోగినో భోగమణ్డలమ్ ॥ ౯౩
భోగాసనసముత్సేధో భోగశయ్యావదిష్యతే ।
సువృత్తం దేవదేవస్య పృష్ఠభాగే సమున్నతమ్ ॥ ౯౪
ఫణానాం మణ్డలం యద్వచ్ఛత్రం తద్వచ్చ శోభనమ్ ।
దేవస్య మౌలేరుపరి వింశత్యంగులమున్నతమ్ ॥
చతురశ్రాయతం పీఠమథవా శయనం భవేత్ ॥ ౯౫
ప్రాగుక్తైశ్చరణైర్యుక్తం ఉపధానాదిసంమితమ్ ।
ఆసనం పద్మమాత్రం తు విశ్వమూర్తేర్విధీయతే ॥ ౯౬

యానాసనమూర్తినిరూపణమ్.

యానే గరుత్మతోఽధస్తాత్పద్మమాసనమిష్యతే ।
తస్మిన్నివ్విదధ్యాత్పక్షీన్ద్రః దేవాయామార్ధసంయుతమ్ ॥ ౯౭
బృహద్భుజం గరుత్మన్తమారుహ్య స్థితమచ్యుతం ।
కుర్యాద్దేవం స్థితాదీనామాసనాని పరికల్పయేత్ ॥ ౯౮

అధివాసితశూలస్థాపనవిధిః.

తతో ముహూర్తే సంప్రాప్తే శోభనే దేశికోత్తమః ।
అధివాసితశూలాని హ్యుద్ధృత్యాధ్వర్యుభిస్సహ ॥ ౯౯
ధామ ప్రదక్షిణీకృత్య తూర్యఘోషముదీర్య చ ।
శూలాని స్థాపయేచ్ఛ్వభ్రే రత్నన్యాసే యథోదితే ॥ ౧౦౦

ప్రతిష్ఠాపఞ్చకవిధిః.

స్థాపనాస్థాపనే చైవ తథాసంస్థాపనాఽపి చ ।
ప్రస్థాపనా ప్రతిష్ఠా చ ప్రతిష్ఠా పంచకం స్మృతమ్ ౧౦౧
యా ప్రతిష్ఠా భవేత్ స్థానే స్థాపనా సా ప్రకీర్తితా ।
యా ప్రతిష్ఠాసనే ప్రోక్తా సా చాస్థాపనసంజ్ఞితా ॥ ౧౦౨
శయనే యా ప్రతిష్ఠా చ సా చ సంస్థాపనా మతా ।
యానే చ యా ప్రతిష్ఠా సా నామ్నా ప్రస్థాపనా భవేత్ ॥ ౧౦౩
ప్రతిమా యాఽర్చనా పీఠే కర్మార్చేతి ప్రకీర్తితా ।
తస్యాం యా చ క్రియా ప్రోక్తా సా ప్రతిష్ఠేతి కీర్తితా ॥ ౧౦౪

పరమేష్ఠ్యాదిభేదేన ఆసీనాదిశూలస్థాపనమ్.

ఆచార్యస్స్థాపయేచ్ఛూలం స్థానకం పరమేష్ఠినః ।
ఆసీనం స్థాపయేత్పుంసా విశ్వేన శయితం తథా ॥ ౧౦౫

సర్వేణ విశ్వరూపం తు నివృత్యా మాసకం భవేత్
దేవీశూలం తథా స్థాప్య రత్నన్యాసోపరి క్రమాత్ ౧౦౬
బ్రహ్మాదిదేవతానాం తు శూలాన్యాత్మీయవిద్యయా ॥

భిత్తిశూలసానమ్.

ఏవం సంస్థాప్య శూలాని భిత్తిశూలం వినిక్షిపేత్ ॥ ౧౦౭
కుడ్యే పృష్ఠపార్శ్వే తు స్థానకస్య సమాచరేత్ ।
ఆసీనస్య తథా కృత్వా శయానస్యోచ్యతేఽధునా । ౧౦౮
శయానాధారశూలే వై కుర్యాదూర్ధ్వముఖే స్థితే ।
దివ్యమానుషయోర్మధ్యే వంశదణ్డం నిధాపయేత్ । ౧౦౯
పృష్ఠపార్శ్వే తు కుడ్యే శయనాధారశూలకమ్ ।
శయనాధారశూలే ద్వే కుర్యాదూర్ధ్వముఖస్థితే ॥ ౧౧౦
దివ్యమానుషయోర్మధ్యే శయితాధారశూలకమ్ ॥
ఆధారశూలం శయనే స్థలే కుర్యాద్విచక్షణః ॥ ౧౧౧
ఆధారశూలమన్యేషాం భిత్తిసంస్థం చ కారయేత్ ।

ఆధారశూలరహితే దేవస్య సాన్నిధ్యాతిశయః.

ఆధారశూలరహితే సర్వత్ర స్థాపనే కృతే ॥ ౧౧౨
వరప్రదానం సాన్నిధ్యమధికం భవతి ధ్రువమ్ ।

మహాకుమ్భాదిప్రోక్షణం.

మహాకుమ్భాది కుమ్భానాం వారిభిర్మూలవిద్యయా ॥ ౧౧౩
ప్రోక్షయేద్గర్భకూర్చేన శూలాని స్థాపితాన్యథ ।

గురుదక్షిణా.

దక్షిణాం గురవేదద్యాద్యథా తుష్టిర్భవేద్గురోః ॥ ౧౧౪
దశ నిష్కం సువర్ణం తు తస్యార్ధం వా ప్రదాపయేత్ ।
ఋత్విజామపి సర్వేషాం దశనిష్కం ప్రదాపయేత్ । ౧౧౫
కాలే తస్మిన్ సమాహూయ రథకారం ద్విజోత్తమః ।
ప్రీణయేత్తోషయేచ్చాపి యజమానో ధనైర్భృశమ్ । ౧౧౬

కులాలనియోగః.

కులాలం కుశలం శాన్తం వ్యాధిహీనమదూషితమ్ ।
రథకారో నియుఞ్జీత శాస్త్రోక్తే సర్వకర్మణి ॥ ౧౧౭
తదభావే పారశవం యావన్నయనమోక్షణమ్ ।
రథకారోక్తవిధినా కుశలస్సర్వమాచరేత్ ॥ ౧౧౮

స్థాపితశూలోద్ధారె దోషః.

స్థాపితం నోద్ధరేచ్ఛూలం సముద్ధారే మహద్భయమ్ ।
కర్తుః కారయితుశ్చాపి భవత్యేవ న సంశయః ॥ ౧౧౯
అఙ్గభేదె ఽఙ్గహానిస్స్యాద్యజమానస్య నిశ్చితమ్ ।

శూలస్థాపనె శుభఫలమ్.

శూలస్థాపనమాత్రేణ యజమానో మహత్ఫలమ్ ॥ ౧౨౦
అశ్నుతే మానుషాన్దైవానథవా న సమాపితమ్ ।

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదె శూలస్థాపనవిధిర్నామ
త్రయోదశోఽధ్యాయః.

చతుర్దశోధ్యాయః.

శ్రీభగవాన్ —

బింబనిర్మాణవిధిః.

బిమ్బనిర్మాణమధునా వక్ష్యామి కమలాసన ।
లోహపట్టేన శూలానాం సన్ధిం బధ్వా దృఢం యథా ॥ ౧
అష్టబన్ధేన శూలాని లిమ్పేత్సర్వాణి సర్వతః ।
రజ్జుభిర్వేష్టయేత్తాని దృఢాని ఛిద్రవర్జితమ్ ॥ ౨
యథాసిరాభిర్బహుభిశ్శరీరం బధ్యతే తథా ।

శూలరజ్జ్వాదీనాం అస్థిసిరాపరికృతితా.

శూలాన్యస్థీని మృన్మాంసం సిరాః పాశాస్త్వచః పటాః ॥ 3

ఆపక్వమృదాలేపనే శుభఫలమ్.

మృద్భిరాలేపనం కుర్యాదపక్వాభిశ్చతుర్ముఖ ।
పక్వాభిర్వర్జయేద్బిమ్బం గృహే దేవాలయేఽపి వా ॥ ౪
అపక్వాస్సర్వఫలదాః పక్వాస్తు బదోషదాః ।

కేవలమృదా బింబనిర్మాణమ్.

మృదా కేవలయా బిమ్బం కుర్యాద్యద్వా త్రివస్తుభిః ॥ ౫
మృణ్మయే కౌతుకే పూర్ణే సాఙ్గోపాఙ్గం యథావిధి ।
త్రివస్తుకే మృదాలిప్తే ౧ కజ్కశర్కరయా తథా ॥ ౬
పటేనాచ్ఛాద్య ౨ సర్వాఙ్గం వర్ణలేపం సమాచరేత్ ॥

౧ కటశర్కరయా. ౨ తదను.

ప్రశస్తమృత్తికాస్థానాని.

పుణ్యక్షేత్రే నదీతీరే కాన్తారే పర్వతేఽపి వా ॥ ౭
మృదం సమగ్రాం గృహ్ణీయాత్సర్వదోషవివర్జితామ్ ।
నీచైరధ్యాసితాం చైత్యశ్మశానాది వివర్జితామ్ ॥ ౮

కల్కోపయోగిన్యస్త్వచః.

ఖదిరోదుమ్బరాశ్వత్థ న్యగ్రోధార్జున భూరుహామ్ ।
సముద్ధృత్య త్వచస్సర్వా మాసం వారిషు నిక్షిపేత్ ॥ ౯
తోయైర్మార్జనోక్షితై ర్మృత్స్నాం మిశ్రయేత్పిణ్డయేచ్చ తామ్
తాం నూతనేషు భాణ్డేషు నిక్షిప్యాచ్ఛాద్య యత్నతః ॥ ౧౦
ఛాయాయాం నిక్షిపేద్భాణ్డాన్యథా వాతాది న స్పృశేత్ ।

కల్కప్రతీవాపద్రవ్యవిధిః.

ధాతుకీయాస్త్రయోభాగాష్షడ్గుణా చ హరీతకీ ।
ధాత్రీ చ ద్వాదశవిధా భాగాంస్తానేకవింశతీః ॥ ౧౧

అధివాసకాలమానమ్.

అధివాసస్త్వేకమాసం తు భాణ్డేషు కమలాసన ।
త్రిఫలేన పునర్వారా తాం మృదం మిశ్రయేత్సుధీః ॥ ౧౨
ఛాయాయాం నాతిశుష్కాం తాం వింశత్యేకోనయా మృదమ్ ।
మిశ్రయేద్వక్ష్యమాణానాం పుణ్యక్షేత్రాది జన్మనామ్ ॥ ౧౩

ఏకోనవింశతిమృదః.

పుణ్యక్షేత్రే నదీతీరే పర్వతే పులినే హ్రదే ।

నిర్ఝరే సఙ్గమే [1] గోష్ఠే దేవికకోర్వరయోస్తథా ॥ ౧౪
శాలిక్షేత్రే దేవఖాతే శృఙ్గే [2] చ వృషహస్తినోః ।
వరాహకృష్టే వల్మీకే కులీరవసతౌ తథా ॥ ౧౫
నలిన్యాం దీర్ఘికాయాం చ మృత్స్నామేకోనవింశతిమ్ ।

మృదః పరిమాణం చూర్ణవిభాగశ్చ.

మృత్స్నాభిర్ముష్టిమాత్రాభిః పూర్వోక్తాం మిశ్రయేన్మృదమ్ ॥ ౧౬
పూర్వోక్తమానైస్త్రిఫలాచూర్ణైస్తాం మిశ్రయేత్పునః ।
తత్త్రిభాగైకభాగైశ్చ కటుశర్కరచూర్ణితైః ॥ ౧౭
నాదేయైశ్శ్లక్ష్ణపాషాణైః మృత్తుర్యాంశైశ్చ చూర్ణితైః ।

యోజనీయసురభిద్రవ్యాణి.

చన్దనం [3] కుఙ్కుమం కోష్ఠం శ్రీవేష్టం హరిచన్దనమ్ ॥ ౧౮
గుగ్గులుం చ నిశాం శుష్కాం హరితాలం మనశ్శిలామ్ ।
తమాలపత్రాణ్యేతాని చన్దనాదీని చూర్ణయేత్ ॥ ౧౯
మృద్వింశత్యేకభాగైస్తైశ్చూర్ణైస్తత్తుల్యశర్కరైః ।
సూక్ష్మైశ్చ మిశ్రయేన్మృత్స్నాం కపిత్థరసతుర్యకైః ॥ ౨౦
చూర్ణితైర్లోహారత్రైశ్చ మిశ్రయిత్వా తు మృత్తికామ్ ।

సమ్మిశ్రణీయస్నేహద్రవద్రవ్యాణి.

మధుతైలదధిక్షీరఘృతైశ్శుక్తిపరిమాణకైః ॥ ౨౧
అతసీతైల [4] సంమిశ్రైః పునస్సంమిశ్రయేన్మృదమ్ ।

---

౧ శోష్యవేదిగోపురయోః-శోష్యవేదికోర్వరయోః. శౌచే దేవికోర్వరయోః.
౨ వృషభ. ౩ కునుమం కుష్ఠం. ౪ సహితైః.

సంస్కృతమృదః అధివాసః.

ఇత్థం తు సంస్కృతాం మృత్స్నాం నిక్షిప్య నవభాజనే ॥ ౨౨
ఆచ్ఛాద్య నవవస్త్రేణ భాణ్డం ధాన్యేషు నిక్షిపేత్ ।
అర్చయేన్మూలమన్త్రేణ మృద్భాణ్డం దేశికోత్తమః ॥ ౨౩
సర్పిషా జుహుయాదగ్నౌ మూలేనాష్టోత్తరం శతమ్ ।
చరుం పురుషసూక్తేన ప్రత్యృచం జుహుయాద్బుధః ॥ ౨౪
సంపాతాజ్యేన సించేత్తాం మృదం భాజనసంస్థితామ్ ।

అధివాసవేలా.

సద్యో వా నిశి వా మృత్స్నామధివాస్య యథావిధి ॥ ౨౫

లేపనక్రమః తద్విద్యా చ.

ముహూర్తే శోభనే బిమ్బే ప్రలిమ్పేన్మృత్తికాం గురుః ।
అమౌలికర్ణపర్యన్తమాలిమ్పేద్వ్యోమవిద్యయా ॥ ౨౬
ఆకర్ణనాభిపర్యన్తం విలింపేద్వాయువిద్యయా ।
ఆనాభికటిపర్యన్తం లేపయేద్వహ్నివిద్యయా ॥ ౨౭
ఆకటిజానుపర్యన్తమాలింపేద్వారివిద్యయా ।
ఆజానుకటిపర్యన్తం ప్రలింపేద్భూమివిద్యయా ॥ ౨౮
ఆనాభికర్ణమాలిమ్పేత్పునశ్శ్వసనవిద్యయా ।
నాభ్యాదిగుహ్యపర్యన్తమాలిమ్పేచ్ఛిఖివిద్యయా ॥ ౨౯
గుహ్యాదిజానుపర్యన్తమాలింపేద్వారివిద్యయా ।
జానుప్రభృతిపాదాన్తమాలిమ్పేత్క్షితివిద్యయా ॥ ౩౦

దేవ్యాదీనాం మృదాలేపవిద్యానిర్దేశః.

దేవీనాం చ శ్రియాదీనాం బ్రహ్మాదీనాం తథైవ చ ।

ఆలేపనం ప్రకుర్వీత కాలేఽస్మిన్ భూతవిద్యయా ॥ ౩౧
గురవే దక్షిణా దేయా స యథాతుష్టిమాప్నుయాత్ ।

రజ్వాదివేష్టనమ్.

బిమ్బస్య నాహమానం యచ్ఛాలమానమపోహ్య తత్ ॥ ౩౨
౧ అష్టధాకృత్య తేషు త్రీన్ రజ్వాచా వేష్టయేద్గుణాన్ ।
మృద్భిరాలేపయేత్త్ర్యంశం దత్వా వస్త్రకటశర్కరైః ॥ ౩౩
నారికేలత్వచా మృత్స్నాం ద్వితీయాం మిశ్రయేత్పునః ।
క్రమేణ పరిమాణం చ ముఖబాహూరువక్షసామ్ ౩౪

నాడీకల్పనమ్.

నాడీమిడాం పిఙ్గలాం చ సుషుమ్నాం తన్తుభిః కృతామ్ ।
సితపీతారుణైస్తాభిర్వేష్టయేద్విష్ణు విగ్రహమ్ ॥ ౩౫
౨ నాలికేరత్వచం సూక్ష్మం ఛిత్వా చ్ఛిత్వా చ మృత్తికామ్ ।
తృతీయాం మిశ్రయేత్తాం చ లేపయేత్పూర్వశోషణే ॥ ౩౬
హస్తం చ సాఙ్గులోపేతం కృత్వా లోహేన బన్ధయేత్ ।
౩ కర్ణావర్తం తతః కృత్వా లోహేన పరివిన్యసేత్ । ౩౭
శరీర ౪ పోషణం కుర్యాద్ఛిద్రరన్ధ్రవివర్జితమ్ ।

మృత్తికాకటశర్కరయోర్లేపనవిధిః.

హస్తేన మృత్తికాం దద్యాత్పూర్వేణ కటశర్కరామ్ ॥ ౩౮
కటశర్కరచూర్ణాని త్రిఫలాక్వథితామ్బునా ।
పిష్ట్వా పూపాకృతిం కృత్వా శోషయేదాతపేన తాః । ౩౯
పునస్సమ్పేషయేత్పిణ్డాన్ కపిత్థరసవారిణా ।

---

౧ అష్టధాకృతమేతేషు త్రిరజ్వా. ౨ నాలికేరత్వచాం సారమ్. ౩ గర్తావర్తమ్. ౪ శరీరశోషణమ్.

చతురస్రైః పఞ్చకృత్వో వా కృత్వైవం పేషయేత్పునః ॥ ౪౦
కార్పాసతూలమిలితాఙ్కపిత్థరసవారిణా ।
తావత్సమ్పేషయేద్యావద్బాహుభ్యాం బాహుమాత్రికమ్ ॥ ౪౧

పిష్టకల్పనమ్.

౧ పుత్రికాయాస్సముద్ధారే పేషణీ న పతేద్యపి ।
కల్కం సుపిష్టం కూర్చేన శనైరేవ పరామృశేత్ ॥ ౪౨
తతః కరణ్డికాగ్రేణ లిప్త్వాఙ్గాని చ లేపయేత్ ।
పూర్ణేష్వఙ్గేషు సర్వేషు పటేనాచ్ఛాదయేద్దృఢమ్ ॥ ౪౩
కార్పాసజం దృఢం చేలం లోమాదిభిరదూషితమ్ ।
ధాన్యరాశిషు సంస్థాప్య వాచయిత్వా శివం పునః ॥ ౪౪
ధ్యానేన శుద్ధిం సమ్పాద్య పూజయేద్వాయువిద్యయా ।
మూలమన్త్రేణ జుహుయాత్సమిదాజ్యేన వై శతమ్ ॥ ౪౫
చరుం పురుషసూక్తేన జుహుయాత్షోడశాహుతీః ।
ముహూర్తే శోభనే ప్రాప్తే ౨ పటేనాచ్ఛాద్య లేపయేత్ ॥ ౪౬
౩ యా శర్కరా పటే తస్మిన్ తయైవాకల్పయేత్తతః ।
శుక్లమృత్తికయా లేపః కపిత్థరసమిశ్రయా ॥ ౪౭

వర్ణలేపవిధిః.

వర్ణలేపం తతః కుర్యాచ్ఛిల్పిశాస్త్రవిచక్షణైః ।
శ్వేతం పీతం తథా రక్తం హరితం కృష్ణమేవ చ ॥ ౪౮
పఞ్చవర్ణం పృథివ్యాది వర్ణానామధిదేవతాః ।
ఉత్తమా ధాతవః ప్రోక్తా మధ్యమా వృక్షసమ్భవాః ॥ ౪౯
సంయోగజాస్స్యురధమాస్త్రైవిధ్యమపరం శృణు ।

---

౧ ఘటికాయా. ౨ పటేశం లేపయేత్పునః. ౩ కటిశర్కరాం పటే.

వర్ణం చాప్యనువర్ణం చ సంస్కారం చ తథైవ చ ॥ ౫౦
త్రివిధో వర్ణసంయోగస్త్రిషు సముదీరితః ।
వర్ణ ఇత్యుచ్యతే శుద్ధో ౧ రాజవర్తాని కారయేత్ ౫౧
అనుకారే చ యే వర్ణాః ప్రాయశశ్శుద్ధవర్జితాః ।
అనువర్ణా ఇమే ప్రోక్తాస్సంస్కారాన్ కథయామి తే ॥ ౫౨
శుక్లో రక్తశ్చ పీతశ్చ కృష్ణశ్చైవ చతుర్విధః ।
సంస్కారాస్తే చ చత్వారః ప్రత్యేకం ద్వివిధాః స్మృతాః ॥ ౫౩
శుక్లశ్చైవ వలక్షశ్చ శ్వేతో ద్వివిధ ఉచ్యతే ।
శఙ్ఖగోక్షీరకున్దాభశ్శుక్ల ఇత్యభి ౨ సంజ్ఞితః ॥ ౫౪
ముక్తాస్ఫటిక ౩ చన్ద్రాభో వలక్ష ఇతి సంజ్ఞితః ।
రక్తశ్చాప్యరుణశ్శోణ ఇతి భేదేన కథ్యతే । ౫౫
జపాశోణితసఙ్కాశో రక్తవర్ణోఽరుణో మతః ।
కింశుకాశోకసఙ్కాశశ్శోణ ఇత్యభిధీయతే ॥ ౫౬
హరితశ్చైవ పీతశ్చ పీతవర్ణో ద్విధా భవేత్ ।
మనశ్శిలాహరితాలనిభో హరిత ఉచ్యతే ॥ ౫౭
హారిద్రకుఙ్కుమాభస్తు పీత ఇత్యభి ౪ సంజ్ఞితః ।
శ్యామశ్చ కృష్ణ ౫ వర్ణశ్చ కృష్ణవర్ణో ద్విధా భవేత్ ॥ ౫౮
దూర్వామరతకాభశ్చ శ్యామ ఇత్యభి ౬ సంజ్ఞితః ।
ఇన్ద్రనీలనిభః కృష్ణః కృష్ణవర్ణః ప్రకీర్తితః ॥ ౫౯
శుక్లేన మిశ్రితో రక్తో బభ్రురిత్యభిధీయతే ।
శుక్లేన మిశ్రితః కాషో వర్ణకః పరికీర్తితః ॥ ౬౦
పీతేన మిశ్రితః కృష్ణః కాళ ఇత్యభి ౯ ధీయతే ।

౧ ఆవర్తాదీని తారయేత్, ౨ ధీయతే. ౩ వజ్రాభో వర్ణాభో. ౪ ధీయతే.
౫ సంజ్ఞశ్చ, ౬ వక్షుతః, ౭ సమః, ౮ వర్ణః, ౯ సంజ్ఞతః.

పీతకృష్ణయుతశ్శుక్లః కర్బురస్సముదాహృతః ॥ ౬౧
ఏవం సఙ్కరజాన్వర్ణానూహాపోహేన యోజయేత్ ।
ఉక్తోయం వర్ణసంక్షేపస్తైః కుర్యా ౧ ద్బోధితైః క్రమాత్

మూర్తికల్పనపరిపాటీ.

ప్రథమో దారుసఙ్ఘాతో ద్వితీయం రజ్జువేష్టనమ్ ।
మృదాలేపస్తృతీయస్తు తురీయం నాడిబన్ధనమ్ ॥ ౬౩
పఞ్చమో రజ్జువేష్టస్స్యాన్నాళికేరత్వచా పునః ।
మిశ్రితా మృత్తికా షష్ఠీ సప్తమం రజ్జువేష్టనమ్ ॥ ౬౨
అష్టమశ్శర్కరాలేపో నవమం పటయోజనమ్ ।
భూషణం దశమం ప్రోక్తం ఏకాదశమతఃపరమ్ ॥ ౬౩
శుక్లాలేపనముద్దిష్టం ద్వాదశం వర్ణయోజనమ్ ।
ద్వాదశైతే చ నిర్దిష్టాః ప్రతిమాకరణే ఽబ్జజ ॥ ౬౪

లేపశోషణావధిః.

కాలేన ౨ వర్షమాత్రేణ వస్తు శుష్యతి నాన్యథా ।

విధ్యనుసారశుష్కమూర్త్యాయుః.

సహస్రం ౩ వత్సరాన్యాతి మాసైర్ద్వాదశభిః కృతైః ।
ద్వాభ్యామయుతమాయుస్స్యాత్త్రిభిర్లక్షం ప్రతిష్ఠితమ్ ।
హేమ్నైవ పోషణం సర్వం వర్ణానాం దీప్తికారకమ్ । ౬౬
ఆలేఖ్యా ౪ చ పటే భిత్తౌ లిఖితే ఫలకేపి చ ।
వర్ణయోగస్సముద్దిష్టో ద్రవ్యోత్పత్తిస్తథైవ చ ॥ ౬౭

---

౧ బోధితైః. ౨ మాసమాత్రేణ వస్తు శుధ్యతి. ౩ వత్సరం యాతి. ౪ ఫలకే.

యుగభేదేన తీర్నాం వర్ణభేదః.

మూర్తీనాం యుగభేదేన వర్ణభేదో విధీయతే ॥
కృతే వర్ణశ్శుక్లస్త్రేతాయామరుణో ద్వాపరే పునః ॥ ౬౮
పీతః కలౌ ఘనశ్యామః వాసుదేవః పరః పుమాన్ ।
రక్తస్సఙ్కర్షణో దేవః ప్రద్యుమ్నః కనకప్రభః ॥ ౬౯
శ్యామో నిరుద్ధః కథితః కృతాదిషు చతుర్ష్వపి ॥

ద్వాదశమూర్తివర్ణాః.

కేశవః కనకప్రఖ్యస్స్యాదర్జునసమాకృతిః ॥ ౭౦
నారాయణశ్శ్యామవర్ణో మాధవస్స్ఫటికప్రభః ।
గోవిన్దః పద్మకింజల్కనిభో విష్ణురుదాహృతః ॥ ౭౧
అరుణామ్బుజసఙ్కాశో మధుసూదన ఉచ్యతే ।
త్రివిక్రమశ్శిఖినిభో వామనో బాలసూర్యవత్ ॥ ౭౨
శ్రీధర ౧ స్సితపద్మాభో హృషీకేశస్తటిత్ప్రభః ।
పద్మనాభశ్శ్యామవర్ణో బన్ధూకకుసుమచ్ఛవిః ॥ ౭౩
దామోదరో ద్వాదశైతే కథితాః కేశవాదయః ।

చతుర్వింశతిమూర్తివర్ణాః

వాసుదేవాదిమూర్తీనాం యో వర్ణః పూర్వమీరితః ॥ ౭౪
స ఏవ వాసుదేవాదిచతుర్ణాం తద్భవామపి ।
శుద్ధస్ఫటికసఙ్కాశో విజ్ఞేయః పురుషోత్తమః ॥ ౭౫
అధోక్షజశ్శ్యామవర్ణో నృసింహో హేమసన్నిభః ।
పీతవర్ణోఽచ్యుతోఽతీవ రక్తవర్ణో జనార్దనః ॥ ౭౬

౧ పీతపద్మాభః.

ఉపేన్ద్రశ్శ్యామలః ప్రోక్తో హరిః పీతనిభః స్మృతః ।
కృష్ణః కృష్ణామ్బుదప్రఖ్యశ్చతుర్వింశతిమూర్తయః ॥ ౭౭

శ్రియాదిదేవీనాం వర్ణాః

సువర్ణ ౧ నికషాభా శ్రీశ్శ్యామా భూరర్జునచ్ఛవిః ।
సరస్వతీ సితా రక్తా ప్రీతిశ్శ్యామనిభా ౨ కృతిః ॥ ౭౮
కీర్తీ రక్తా భవేచ్ఛాన్తిస్స్ఫటికాభా సమీరితా ।
తుష్టిః పీతా భవేత్పుష్టిశ్శ్యామా ౩ దేవ్యస్స్మృతా స్తుతాః

మత్స్యాదిమూర్తీనాం వర్ణాః

మత్స్యస్స్ఫటికసఙ్కాశః కూర్మః కాఞ్చనసన్నిభః ।
వరాహశ్శ్యామలనిభో వలక్షాకృతిరేవ వా ॥ ౮౦
నృసింహశ్చన్ద్రవర్ణాభః ప్రహ్లాదః కాఞ్చనప్రభః ।
వామనశ్శ్యామలనిభః కాలవర్ణో మహాబలిః ॥ ౮౧
జామదగ్న్యస్సువర్ణాభః రాఘవశ్శ్యామలాకృతిః ।
భరతశ్శ్యామలో వర్ణో లక్ష్మణః కనకప్రభః । ౮౨
శత్రుఘ్నో రక్తవర్ణాభస్సీతా హేమనిభాకృతిః ।
మాణ్డవీ రక్తవర్ణాభా ఊర్మిలా శ్యామలప్రభా ॥ ౮౩
శ్రుతకీర్తిస్సితాఙ్గీ చ హనూమాన్ కనకప్రభః ।
అఙ్గదో రక్తవర్ణాభస్సుగ్రీవో హేమపిఙ్గలః ॥ ౮౪
గుహశ్చ నీలవర్ణాభః కాలవర్ణో విభీషణః ।
నీలో నీలనిభః ప్రోక్తో జామ్బవాన్ కనకప్రభః ॥ ౮౫
బలః క్షీరనిభశ్చైవ రక్తవర్ణా చ రేవతీ ।
మేఘశ్యామో భవేత్కృష్ణో రుక్మిణీ కనకప్రభా ॥ ౮౬

---

౧ నిభశోభా. ౨ రతిః. ౩ దేవస్య సమ్మతా.

సత్యభామా భవేత్ శ్యామా కల్కీ రక్తనిభః స్మృతః

అనంతగరుడాదీనాం వర్ణాః.

అనన్తః క్షీరసఙ్కాశః యద్వా హేమసమాకృతిః । ౮౭
గరుడః కనకప్రఖ్యో బ్రహ్మా కనకసన్నిభః ।
విష్ణు శ్శ్యామనిభః ప్రోక్తః రుద్రశ్శోణితసన్నిభః ॥ ౮౮
హయగ్రీవో వలక్షస్స్యాత్సేనానీ శ్శ్యామలాకృతిః ।
రక్తవర్ణో భవేచ్చణ్డః ప్రచణ్డశ్శ్వేత[1] సన్నిభః ॥ ౮౯
జయః పీతస్తతశ్శ్యామో విజయః పద్మసన్నిభః ।
పద్మీ గదాధరో హేమః కృష్ణః ఖడ్గధరో భవేత్ ॥ ౯౦
శార్ఙ్గధారీ హేమనిభశ్శ్వేతో వజ్రధరో[2] మతః ।
శ్యామో ముసలధారీ స్యాత్పాశధృక్కనకప్రభః ॥ ౯౧
కృష్ణోఽఙ్కుశధరో ధాతా రక్తపీతవపుర్ధరః ।
విధాతా ధవలో భద్రస్సుభద్రో హ్యరుణచ్ఛవిః ౯౨
కృతాన్తశ్శ్యామలో రక్తస్సురవిధ్వంసనః స్మృతః ।
కుబేరాక్షో భవేత్పీతః కుబేరో రక్త[3] దేహభృత్ ॥ ౯౩
దుర్జయః కృష్ణవర్ణాభః [4] ప్రభవశ్శ్వేతసన్నిభః ।
స్యాద్విశ్వభావనో రక్తః పుష్కరశ్శ్వేతదేహభృత్ ॥ ౯౪
సమ్భవశ్శ్యామలః ప్రోక్తః ప్రభవో రక్తసన్నిభః ।
సుశోభనో భవేత్ శ్యామస్సుభద్ర[5] శ్శ్యామవర్ణభాక్ ॥
కుముదశ్శ్వేతవర్ణాభః కుముదాక్షోఽగ్నిసన్నిభః ।
పుణ్డరీకస్సితః ప్రోక్తః వామనశ్శ్యామలాకృతిః ॥ ౯౫
రక్తో భవేత్ శఙ్కుకర్ణస్సర్వనేత్రోఽసితప్రభః ।

౧ వర్ణకః. ౨ భవేత్. ౩ వర్ణభృత్. ౪ ప్రబలః. ౫ శ్వేతవర్ణ.

సుముఖశ్శ్యామలః ప్రోక్తః రక్తాభస్సుప్రతిష్ఠితః ॥ ౯౭
రక్తస్సూర్యస్సితశ్చన్ద్రో భౌమో రక్తస్సితో బుధః ।
బృహస్పతిస్సువర్ణాభశ్శుక్రశ్శుక్లశ్శనైశ్చరః ॥ ౯౮
కృష్ణస్తామ్రస్తథా రాహుః కేతుః కృష్ణ ఉదాహృతః ।
కామో రక్తస్సితో హస్తివక్త్రో రక్తషడాననః ॥ ౯౯
దుర్గా శ్యామా సువర్ణాభః ధనదః క్షేత్రపాలకః ।
నీలో బ్రాహ్మీ సువర్ణాభా రక్తా మాహేశ్వరీ భవేత్ ॥ ౧౦౦
కౌమారీ రక్త [1] వర్ణాభా వైష్ణవీ శ్యామలప్రభా ।
వారాహీ శ్యామవర్ణాభా [2] ఇన్ద్రాణీ శ్యామలాకృతిః ॥ ౧౦౧
చాముణ్డా రక్తవర్ణాభా వీరభద్రోఽరుణద్యుతిః ।
జ్యేష్ఠా నీలా భవేదిన్ద్రశ్శ్యామోఽగ్నిరరుణ [3] ప్రభః ॥ ౧౦౨
యమః కాలో ధనిర్ఋతిర్నీలశ్శ్యామః ప్రచేతసః ।
వాయుర్ధూమ్రస్సిత [4] శ్చన్ద్రః రక్తో రుద్ర ఉదాహృతః ॥
పురుషశ్శ్యామలో హేమద్యుతిస్స్యాదచ్యుతస్స్మృతః ।

వసూనాం వర్ణసఙ్గ్రహః

సితో రక్తస్తథా పీతశ్శ్యామో [5] రక్తస్సితప్రభః ॥ ౧౦౪
బభ్రుః పీతో ధరాదీనాం వసూనాం వర్ణసఙ్గ్రహః

పితౄణాం వర్ణసఙ్గ్రహః

రక్తశ్శ్వేతః [6] ప్రభా పీతశ్శ్యామశ్శ్వేతోరుణప్రభః ॥
బభ్రుః పితౄణాం వర్ణోఽయం క్రమేణ సముదాహృతః ।

---

౧ వర్ణాస్స్యాత్, ౨ మాహేన్ద్రీ. ౩ స్సత్రృతః ౪ కృతిః. ౫ రక్తాసిత ౬ శ్వేతప్రభాపీతా శ్యామశ్శ్వేతోఽరుణద్యుతిః.

మరుతాం వర్ణసంగ్రహః

ధూమ్రో రక్తస్తథా పీతశ్శ్యామశ్శ్వేతో౽ ౧ రుణో౽సితః
వర్ణో౽యం మరుతాముక్తస్సప్తానామానుపూర్వశః ।

ఋషీణాం వర్ణసంగ్రహః

కనకశ్శ్యామలః పీతః కృష్ణో రక్తస్సితో౽సితః ౧౦౭
వర్ణాః క్రమేణ సప్తానామృషీణాం సముదాహృతః ।
రక్తః పీతస్సితశ్శ్యామో రక్తపీతస్సి ౨ తాసితః ॥ ౧౦౮
విశ్వాదిపరివారాణాం వర్ణానుక్రమణం కృతమ్ ।

అప్సరసాం వర్ణసఙ్గ్రహః

శ్వేతాభా కనకాభా చ శ్యామా చ కనకప్రభా ॥ ౧౦౯
రక్తా కృష్ణా చ పీతా చ రూపమప్సరసాం ౩ మతమ్ ।

ఆదిత్యానాం వర్ణాః

రక్తః పీతో౽రుణశ్శ్యామశ్శ్వేతో బభ్రుశ్చ కర్బురః ॥ ౧౧౦
౪ వర్ణతో హరితశ్శ్వేత ౫ శోణః కున్దనిభస్తథా ।
ఆదిత్యానామయం వర్ణో ద్వాదశానాం క్రమాత్ స్మృతః ॥

రుద్రాణాం వర్ణాః

శోణశ్చ హరితో నీల శ్వేతశ్శ్యామలదీధితిః ।
పీతః కాలస్తథా బభ్రుః ౬ వర్ణకః పాటలో౽సితః ॥ ౧౧౨
ఏకాదశానాం రుద్రాణాం వర్ణో౽యం ౭ సముదీరితః ।

౧ సితో౽రుణః. ౨ తద్ద్యుతిః. ౩ సామిదమ్. ౪ వర్ణకో ౫. శ్వేతః కున్ద. ౬ శబలాః పాటలాసితాః. ౭ సముదాహృతః.

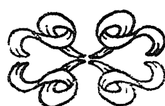
❦ అశ్వినోర్వర్ణః ❦

అశ్వినౌ చారుణౌ పీతౌ మార్కణ్డేయస్తథా భవేత్ ॥ ౧౧౩

❦ నారదభృగ్వాదీనాం వర్ణాః ❦

నారదస్స్ఫటికః పీతో భృగుర్దక్షస్తథాసితః ।
రక్తో మనుస్సనన్దశ్చ శ్యామలః కనకస్తథా ॥ ౧౧౪
౧ పీతస్సనత్కుమారశ్చ రక్తో హాహా చ పీతలః ।
హూహూరక్తస్తథా శ్యామః తుమ్బురుః కిన్నరశ్శుకః ॥ ౧౧౫
రక్తః కింపురుషశ్శ్యామశ్చిత్రసేనస్తథా భవేత్ ।
పీతో విశ్వావసుః ప్రోక్తో మధుశ్చ ౨ మధువర్ణకః ॥ ౧౧౬
కైటభశ్శ్యామలః ప్రోక్తో వర్ణోఽనుక్తోఽవగమ్యతామ్ ।

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదే దేవతావర్ణవిధిర్నామ
చతుర్దశోఽధ్యాయః.

౧ సితస్సనత్కుమార. ౨ సితవర్ణకః.

పంచదశోఽధ్యాయః.

స్థితాదిమూర్తినిర్దేశః

శ్రీభగవాన్ —

భేదానథాతో వక్ష్యామి ప్రతిమాసు స్థితాదిషు ।
స్థితా మూర్తిస్తథాసీనా యానారూఢా తథైవ చ ॥ ౧
తాస్తిస్రో ద్వివిధాః ప్రోక్తా భోగయోగప్రభేదతః ।
శయానస్య తు పూర్వోక్తౌ ౧ సర్గసంహారకారిణౌ ॥ ౨
ద్వౌ చాపరౌ చతుర్భేదశ్శయానః కమలాసన ।
ఏకైకా ద్విత్రిధా భేదా ఉత్తమాధమమధ్యమాః ॥ 3

భోగమూర్తిః. తత్ర ఉత్తమా

దివ్యే భోగే స్థితం దేవం శఙ్ఖచక్రగదాధరమ్ ।
శ్రీభూమిసహితం యుక్తమర్చనాపీఠపార్శ్వయోః ॥ ౪
సనన్దసనకర్షిభ్యాం కృతాఞ్జలిపుటౌ స్థితౌ ।
ఉత్థితౌ వామజానుభ్యామితరాభ్యాం ప్రతిష్ఠితౌ ॥ ౫
పాదయోరుభయో ౨ రగ్రే తావుభౌ కారయేత్సుధీః ।
అర్చనాపీఠికా 3 పార్శ్వభూతలేష్వేవమాసనమ్ ॥ ౬
దక్షిణోత్తరయోర్భిత్తిపార్శ్వయోర్బ్రహ్మశఙ్కరౌ ।
పృషతః పుష్పహస్తౌ తౌ దక్షిణోత్తరపార్శ్వయోః ॥ ౭
భిత్తిం సమాశ్రితౌ కుర్యాత్సనన్దసనకౌ తథా ।
బాలవేషధరౌ వామం ప్రసార్య చరణం స్థితౌ ॥ ౮

౧ సర్వ. ౨ రగ్రం సంయుక్తమ్. 3 పార్శ్వే భూతలేష్వేకమాసనమ్.

నికుఞ్చ్య దక్షిణం పాదం దక్షిణం కరముత్క్షిపన్ ।
సనాలమమ్బుజం ఫుల్లం వామహస్తతలే దధత్ ॥ ౯
సనకర్షిస్సనన్దస్తు యథోక్తాదన్యథాస్థితిః ।
సూర్యాచన్ద్రమసౌ చాపి కరపాదక్రమాత్తథా ॥ ౧౦
చామరవ్యజనే భిత్తౌ శ్వేతచ్ఛత్రే చ మౌక్తికే ।
భిత్తిపార్శ్వే ప్రభాం కుర్యాద్యథాలక్షణసంయుతామ్ ॥ ౧౧
కల్పకానోకహం పృష్ఠే భిత్తిపార్శ్వే ప్రకల్పయేత్ ।
భిత్తిపార్శ్వే తు పురతో రతిశాస్త్రీ ప్రకల్పయేత్ ॥ ౧౨
సంవీజయన్త్యౌ తం దేవం చామరాభ్యాం చతుర్ముఖ ।
హాహాహూహ్వాహ్వాశ్చ ౧ గన్ధర్వౌ గరుడో నారదస్తథా ॥ ౧౩
దేవతాశ్చాపి మునయస్సన్తి యత్ర నికేతనే ।
భోగస్థానం తు తద్విద్యాదుత్తమం కమలాసన ॥ ౧౪

మధ్యమాభోగమూర్తిః

మహీస్థానే పతత్త్రీన్ద్రం మహీం చ సనకాసనే ।
మార్కణ్డేయాసనాన్తే తు ౨ ఆభాసౌ బ్రహ్మశఙ్కరౌ ॥ ౧౫
అన్యే చ యత్ర పూర్వోక్తాః భోగస్థానే స మధ్యమః ।

జఘన్యాభోగమూర్తిః

దేవశ్చతుర్భుజస్సార్ధం శ్రీధరాభ్యామవస్థితః । ౧౬
౩ దక్షిణౌ వరదం వామం సింహకర్ణమథాపి వా ।
ఊరుమూలాశ్రితం వాపి శఙ్ఖచక్రధరౌ పరౌ ॥ ౧౭
బ్రహ్మేశానౌ తు సాభాసౌ సర్వమన్యద్యథోదితమ్ ।

౧ గన్ధర్వే. ౨ భాసయేద్బ్రహ్మశఙ్కరౌ. ౩ "దక్షిణౌ". ఇదం పద్యం క్వచిన్న.

భోగస్థానే యత్రి భవేజ్జఘన్యం తత్ప్రచక్షతే ॥ ౧౮

❧ యోగస్థానమూర్తిలక్షణమ్. తత్ర ఉత్తమమ్ ❧

శ్రీభూమిసహితో దేవశ్శంఖచక్రగదాధరః ।

అర్చనాపీఠకాపార్శ్వే మార్కణ్డేయో భృగుస్తథా ॥ ౧౯

సర్వమన్యద్యథోక్తం [౧] చ యోగిస్థానం తదుత్తమమ్ ।

❧ మ ధ్య మ యో గ మూ ర్తిః ❧

నారదో దక్షిణస్థానే శివస్థానే ఖగేశ్వరః ౨౦

అర్చనాపీఠపార్శ్వే తు బ్రహ్మేశానౌ కృతాఞ్జలీ ।

యథోక్తమన్యత్సర్వం చ యోగస్థానే స మధ్యమః । ౨౧

❧ జ ఘ న్య యో గ మూ ర్తిః ❧

దేవశ్చతుర్భుజో దివ్యే భాగే బ్రహ్మోఽథవా యది ।

[౨] అభయం దక్షిణం హస్తం వరదం స్వాగతం తు వా ॥ ౨౨

ఊరుమూలాశ్రియం వామం సపల్లవమథాపి వా ।

గదాముద్రమథో వాపి శఙ్ఖచక్రధరో పరౌ ॥ ౨౩

[౩] బ్రహ్మేశానాదిరహితం నీచా సా యోగసంస్థితిః ।

❧ భోగాసనే తు ఆసీనా మూర్తిః. తత్ర ఉత్తమా ❧

[౪] స్థానపభేదః కథితస్సంప్రత్యాసీన ఉచ్యతే ॥ ౨౪

[౫] శ్రీభూమిభ్యాం పర్యఙ్కసింహాసనమాశ్రితః ।

బ్రహ్మేశానౌ భిత్తిపార్శ్వే స్థితౌ యద్వా సుఖాసనౌ । ౨౫

[౬] భృగుం చ నారదం చ ద్వౌ భిత్తిపార్శ్వే సమాచరేత్ ।

---

౧ తె తద్యోగస్థానముత్తమమ్. ౨ అభయమిత్యర్థం క్వచిన్న ౩ బ్రహ్మేశాభ్యాం చ. ౪ స్థితేః ప్రభేదః. ౫ శ్రీధరాభ్యామ్. ౬ భృగుశ్చ నారదశ్చైవ భిత్తిపార్శ్వే సచామరౌ.

అర్చనాపీఠికాపార్శ్వే రతిశాన్తీ కృతాఞ్జలీ ॥ ౨౮
పృష్ఠతశ్చన్ద్రసూర్యాది సర్వమన్యద్యథోదితమ్ ।
భోగాసనం తదుచ్చైస్స్యా ౨౯

ఆసీనామధ్యమా

దాసీనస్సింహవిష్టరే ॥
వామోత్సఙ్గే శ్రియం దేవీం సమారోప్య చతుర్భుజః ।
వామహస్తేన చాశ్లిష్య యద్వా భూమిం యథో ౧ దితమ్ ॥
సాభాసావర్ధచితౌ వా బ్రహ్మేశౌ భిత్తిపార్శ్వయోః ।
పూజాసికాముభయతః కార్యౌ చ భృగునారదౌ ॥ ౨౯
దక్షశ్చైవ మనుశ్శోభా సచామరకరౌ స్థితౌ ।
పృష్ఠతశ్చన్ద్రసూర్యాది భాగే మధ్యమమాసనమ్ ॥ ౩౦

ఆసీనాజఘన్యా

ఆసీనస్సహదేవీభ్యాం బ్రహ్మేశౌ భిత్తిపార్శ్వయోః ।
భిత్తిపార్శ్వే రతిశ్శాన్తిస్సవాలవ్యజనే స్థితే
భోగాసనం తదధమం

ఆసీనయోగాసనమ్ తత్ర ఉత్తమమ్

యోగాసనమథోచ్యతే ।
సింహాసనే సుఖాసీనం బ్రహ్మేశౌ భిత్తిశ్వయోః ॥ ౩౨
రతిస్సరస్వతీ చ ద్వే సితవాలధివీజనే ।
అర్చనాపీఠికాపార్శ్వే ౨ శ్రీభూమీ చ కృతాఞ్జలీ ॥ ౩౩
పృష్ఠతశ్చన్ద్రసూర్యాది యోగాసనమిదం వరమ్ ।

---

౧ చితమ్. ౨ శ్రీభూమ్యౌ. శ్రీమహ్యౌ.

❖ ఆసీనే యోగే మధ్యమమ్ ❖

సింహాసనే సుఖాసీనం బ్రహ్మేశౌ భిత్తిపార్శ్వయోః ॥ ౩౪
ఆసీనే శ్రీమహీదేవ్యౌ సచామరకరే స్థితే।
అర్చనాపీఠికాపార్శ్వే ౧ శ్రీభూమ్యౌ చ కృతాఞ్జలీ ॥ ౩౫
దక్షశ్చైవ మనుశ్చైవ భిత్తిపార్శ్వే కృతాఞ్జలీ।
పృష్ఠతశ్చన్ద్రసూర్యాది ౨ యోగే తన్మధ్యమాసనమ్॥ ౩౬

❖ జఘన్యమాసనమ్ ❖

సింహాసనే సుఖాసీనో దేవ ఏకశ్చతుర్భుజః।
త్యక్త్వా సర్వం పరికరం చన్ద్రసూర్యాది పృష్ఠతః ॥ ౩౭
దివ్యే బ్రహ్మాఽథవా భాగే యోగే తన్నీచమాసనమ్

❖ శేషాసనమ్. తత్రోత్తమమ్ ❖

శేషాసనమథో వక్ష్యే యథావదవధారయ ॥ ౩౮
సువృత్తం భోగినో భోగం మణ్డలేన స్థితం త్రివృత్।
కిఞ్చిద్వృత్తాయతం వా తు సమున్నమ్య ౩ స్థితం శిరః ॥ ౩౯
తత్ర శ్రీ భూమిసహితో విష్టరే తు సుఖాసనః।
రతిస్సరస్వతీ చ ద్వే పూజావిష్టరపార్శ్వయోః।
దేవై ర్దేవగణైశ్చైవ ఋషిభిర్భిత్తిపార్శ్వయోః ॥ ౪౦
కృతాఞ్జలిపుటాస్సర్వే శేషాసనమిదం పరమ్।

❖ శేషాసనే మధ్యమమ్ ❖

దేవశ్చతుర్భుజాసీనః వామోత్సఙ్గార్పితప్రియః ॥ ౪౧

---

౧ రతిశాన్తీ కృతాంజలీ. ౨ యౌగికం మధ్యమాసనమ్. ౩ సమున్నాహ్య.

మార్కణ్డేయో మహీ చైవ పూజా ౧ విష్టరపార్శ్వయోః ।
భృగుశ్చ నారదశ్చైవ తిష్ఠతస్సితచామరౌ ॥ ౪౨
పృష్ఠతశ్చన్ద్రసూర్యాది శేషే తన్మధ్యమాసనమ్ ।

జఘన్యం శేషాసనమ్

శ్రియా దేవ్యా సమాసీనః పూజాపీఠస్య పార్శ్వయోః ॥ ౪౩
బ్రహ్మా చ వసుధా చైవ ధర్మో ౨ దేవో వృషధ్వజః ।
దేవస్య పురతశ్శ్రీమాన్ మార్కణ్డేయః కృతాఞ్జలిః ॥ ౪౪
పృష్ఠతశ్చన్ద్రసూర్యాది శేషే తన్నీచమాసనమ్ ।

శయనాసనే ఉత్తమమ్

స్థిత్యాసనభిదాః ప్రోక్తాః శయనస్య భిదాం శృణు ॥ ౪౫
అనన్తభోగశయనే మృదావాస్తరణకల్పితే ।
సోపధానే శిరఃపార్శ్వే పాదపార్శ్వే తథైవ చ ॥ ౪౬
శేషేఽస్మిన్భోగమాస్థాయ పరమాత్మా సనాతనః ।
దేవ్యోరుత్సఙ్గయోః పాదౌ ప్రసార్య సుఖవాహనౌ ॥ ౪౭
దేవ్యౌ దేవస్య వక్త్రాబ్జం వీక్షమాణే సుఖాసనే ।
అర్చనాపీఠపార్శ్వే తు రతికామౌ కృతాంజలీ ॥ ౪౮
ఇన్ద్రాదీన్ పాదపార్శ్వే తు భిత్తౌ చ పరికల్పయేత్ ।
పృష్ఠతో భిత్తిపార్శ్వే తు శఙ్ఖాదీన్ దేహసంయుతాన్ ॥ ౪౯
దేవస్య మౌలిపార్శ్వే తు భిత్తౌ బ్రహ్మాదిమూర్తయః ।
సనన్దసనకాద్యన్యాన్ యథాపూర్వం ప్రకల్పయేత్ ॥ ౫౦
దేవస్య పురతో భిత్తౌ హాహాహూహూస్తథైవ చ ।

---

౧ పూజాపీఠస్య. ౨ యమో దేవో. యద్వా దేవో.

చిత్రసేనశ్చిత్రరథో నృత్తగీతక్రియాపరౌ ॥ ౫౧
విష్ణులోకోద్భవాః కన్యాః బ్రహ్మలోకసముద్భవాః ।
రుద్రాదిలోకజాః కన్యాః నానావిభ్రమసంయుతాః ॥ ౫౨
తుమ్బురుర్నారదశ్చైవ గరుడః కిన్నరస్తథా ।
వీణాదిభిర్వాదయన్తస్తథోపరి మహర్షయః ॥ ౫౩
చిత్రరూపేణ సర్వే స్యుశ్శయనే భోగముత్తమమ్ ।

శయనమధ్యమమ్

శ్రీమహ్యౌ మూర్ధ్ని పార్శ్వే తు బాహ్వోర్మూలం సమాశ్రితే ॥ ౫౪
పాదపార్శ్వే రతిశ్శాన్తిః పాదస్పృష్టే సుఖాసనే ।
సనత్కుమారసనకౌ అర్చనాపీఠపార్శ్వయోః ॥ ౫౫
అర్ధచిత్రేణ భిత్తిస్థా భోగశయ్యా తు మధ్యమా ।

జఘన్యం శయనాసనమ్

శ్రీః పాదపద్మయుగలం కరాభ్యాం వాహయేత్సుఖమ్ ॥ ౫౬
అర్చనాపీఠికాపార్శ్వే రతిశ్చైవ వసున్ధరా ।
చిత్రాభాసేన కుడ్యస్థే భోగశయ్యాఽధమా భవేత్ ॥ ౫౭

శయనయోగాసనమ్ తత్ర ఉత్తమమ్

అనన్తభోగశయనే త్యక్తసర్వపరిగ్రహః ।
యోగమాస్థాయ శయితస్స్వయమేవ పరః పుమాన్ ॥ ౫౮
శ్రీవత్సాఙ్కః ప్రసన్నాస్యః నీలజీమూతసన్నిభః ।
ద్విభుజో యోగశయనముత్తమం సముదాహృతమ్ ॥ ౫౯

యోగశయనే మధ్యమమ్

సేవితో వైనతేయేన సన్నివిష్టేన పార్శ్వతః ।
చతుర్భుజః పరికరైరన్యైస్సర్వైర్వివర్జితః ॥ ౬౦
మధ్యమం యోగశయనముచ్యతే తచ్చతుర్ముఖ ।

జఘన్యం యోగశయనమ్.

ద్వాభ్యాం భుజాభ్యాం సహితస్త్యక్తసర్వపరిగ్రహః ॥ ౬౧
అర్చనాపీఠికాపార్శ్వే శ్రీభూమీ తు కృతాంజలీ ।
అధమం యోగశయనం సంహారశయనం శృణు ॥ ౬౨

సంహారశయనే ఉత్తమమ్

అనన్తభోగశయనే అనన్తఫణమణ్డితే ।
శయితోఽష్టభుజో దేవః భ్రుకుటీకుటిలాననః ॥ ౬౩
దంష్ట్రాకరాలం బిభ్రాణో ముఖమేకం ౧ భయానకమ్ ।
౨ ప్రలయామ్భోధినిర్ఘోషగభీరభయదధ్వనిమ్ ॥ ౬౪
వమన్తమాన్తరం వహ్నిం ముఖవాయుసమీరితమ్ ।
సంహారశయనం శ్రేష్ఠమిదమాహుర్మనీషిణః ॥ ౬౫

సంహారశయనే మధ్యమమ్

దంష్ట్రాకరాలవదనం భ్రుకుటీకుటిలేక్షణమ్ ।
చతుర్భుజం ౩ గదాఖడ్గశఙ్ఖపద్మవిభూషితమ్ ॥ ౬౬
అర్చనాపీఠికాపార్శ్వే శ్రీఖగేన్ద్రౌ కృతాంజలీ ।
మధ్యమా సంహృతౌ శయ్యా కనిష్ఠం శయనం శృణు ॥ ౬౭

౧ భయఙ్కరమ్. ౨ ప్రలయామ్బుదనిర్ఘోషం గమ్భీర. ౩ గదాశఙ్ఖచక్ర చాప.

కనిష్ఠాసంహారశయనమ్.

కేశైరలకసఙ్ఘైశ్చ విరాజితశుభాననమ్ ।
నీలజీమూతసఙ్కాశం ౧ మధ్యే హరితపఙ్కజమ్ ॥ ౧౮
సర్గశయ్యా చతుర్దిక్షు భిత్తౌ వారినిధిం లిఖేత్ !
బ్రహ్మాణం చ చతుస్తాలె శయనాద్భిత్తిపార్శ్వతః ॥ ౧౯
ఉపరిష్టాదభిముఖం నాభినారాయణస్య చ ।
చతుర్ముఖం చతుర్బాహుం ౨ జటాముకుటసంయుతమ్॥ ౨౦
ద్వాభ్యాం కరాభ్యాం ముఖ్యాభ్యాం కృతాంజలిపుటం స్థితమ్ ।
దర్శయన్తం కరాభ్యాం వా యోగముద్రాం చతుర్ముఖ ॥
ఉత్తరాభ్యాముదస్తాభ్యా మక్షమాలాం సకుణ్డికామ్ ।
ధారయన్తం సరసిజె స్వస్తికాసనబన్ధనమ్ ॥ ౨౨
దేవస్య శిరసః ౩ పృష్ఠె శ్రియం తస్యాక్షిలక్షికామ్ ।
వామజానుం సమున్నమ్య దక్షిణేన ప్రతిష్ఠితామ్ ॥ ౨౩
దక్షిణం పుష్పహస్తం తు వామహస్తం వసుప్రదమ్ ।
౪ అనన్తశయనేఽధస్తాత్పూజాపీఠస్య పార్శ్వయోః ॥ ౨౪
నారదం సనకం చైవ మానుషే తు కృతాంజలీ ।
పాదపార్శ్వే మహీం దేవీం పాదస్పృష్టాం తు కారయేత్ ॥ ౨౫
ఉపరిష్టాత్సముద్రాణాం శఙ్ఖాదీన్ దేహసంయుతాన్ ।
దేవస్య పృష్ఠభిత్తౌ తు దేహలబ్ధాఙ్గులెన చ ॥ ౨౬
చతుర్వింశాఙ్గులోత్సేధాన్ శఙ్ఖాద్యాయుధధారిణః ।

౧ మధ్యేభరిత; పద్మజ. మధ్యేవారినిధౌఽబ్జజ. ఇతి చ కోశాన్తరే. ౨ జటాజూట సమన్వితమ్. ౩ పురతఃపృష్ఠె. ౪ అనన్తశయనాధస్తాదర్చనాపీఠ.

శఙ్ఖచక్రగదాఖడ్గధనుఃపఞ్చాయుధాని చ ॥ ౪౭
ద్విహస్తాన్ పురుషాకారాన్ స్వచిహ్నాఙ్కితమస్తకాన్ ।
శఙ్ఖాధారం ప్రకుర్వీత ౧ లమ్బకుక్షిం సితప్రభమ్ ॥ ౪౮
రక్తవర్ణం వివృత్తాక్షం కుర్యాచ్చక్రధరం ౨ పరమ్ ।
గదాధరం మహాకాయం వృత్తాక్షం పీతలప్రభమ్ ॥ ౪౯
స్త్రీవేషా ఖడ్గధారీ తు సుస్తనా శ్యామలప్రభా ।
శార్ఙ్గధృగ్ధూమ్రవర్ణాభః మహాకాయో మహోదరః ॥ ౫౦
వైనతేయస్సువర్ణాభః పక్షమణ్డలమణ్డితః ।
నానాకఞ్చుక ౩ సంయుక్తాః నానామ్బరధరా ఇమే ॥ ౫౧
దంష్ట్రాకరాలవదనాః భ్రుకుటీకుటిలేక్షణాః ।
కరణ్డికాముకుటినస్సర్వాభరణభూషితాః ॥ ౫౨
వామైః కరైస్తర్జయన్తః ఇతరైర్బద్ధముష్టయః ।
ధావన్తోఽభిముఖం సర్వే మధుకైటభయోర్ద్వయోః॥ ౫౩
అధస్తాత్పాదయోః పార్శ్వే కారయేన్మధుకైటభౌ ।
మధుశ్యామౌ మహాకాయౌ కరణ్డిముకుటోజ్జ్వలౌ ॥ ౫౪
జానుమాత్రం సముద్రస్థౌ ఖడ్గదణ్డాయుధోద్యతౌ ।
దంష్ట్రాకరాలవదనౌ భ్రుకుటీకుటిలేక్షణౌ ॥ ౫౫
అనన్తఫణివక్త్రాగ్నిజ్వాలాభిః పరి ౪ తాపితౌ ।
౫ భీతౌ పలాయితౌ వజ్రకల్పైర్ముష్టిభిరాహతౌ ॥ ౫౬
దేవస్య పూర్వభిత్తౌ తు ప్రాదుర్భావాన్ప్రకల్పయేత్ ।
పుష్టిస్తుష్టిస్తథా కీర్తి రతిశ్చాన్తిస్సరస్వతీ॥ ౫౭
ప్రసూనమఞ్జరీహస్తాస్సితచామరవీజనాః ।

౧ నీలం కుక్షిం. ౨ హరిమ్. ౩ నానానాటక. ౪ పరితో వృతౌ.
౫ భిత్త్వా భిత్త్వా పలాయన్తౌ వజ్రముష్టిభిరాహతౌ.

సర్వేషాముపరిష్టాత్తు కుర్యాజ్జలదపద్ధతిమ్ ॥ ౮౮
ఉపరిష్టాచ్చ మేఘానాం దేవాశ్చ ఋషయస్తథా ।
ఇన్ద్రాదయశ్చ దిక్పాలాః ఋషయ ౧ స్సప్త దణ్డినః ॥ ౮౯
సోత్తరీయాశ్చ సర్వే తే రచితాంజలయః స్థితాః ।
మూర్ధ్ని పార్శ్వే చ విష్ణుశ్చ రుద్రశ్చైవ చతుర్భుజౌ ॥ ౯౦
దేవస్య పురతో భిత్తౌ కుర్యాన్మేఘు ౨ పన్ధోపరి ।
హాహాహూహూశ్చ ౩ గన్ధర్వా కిన్నరస్తుమ్బురుస్తథా ॥ ౯౧
౪ సర్వే చాప్సరసఙ్ఘాతా నృత్తగీతరతాస్సదా ।
అనన్తశయనే రమ్యే పూర్వవత్తత్ర కల్పితే ॥ ౯౨
చతుర్భుజశ్శ్యామవర్ణశ్శఙ్ఖచక్రగదాధరః ।
పీతామ్బరధరస్సౌమ్యః కర్ణాన్తాయతలోచనః ॥ ౯౩
దక్షిణే చ భుజే మౌలిం ప్రసారెతతలాఙ్గులౌ ।
నిధాయ మౌలిపట్టాన్తం ప్రసారితభుజేతరః ॥ ౯౪
శయితో రాజవద్దేవః కిఞ్చిద్ద్వారనిరీక్షకః ।
సర్వే చిత్రేణ రూపేణ భిత్తిస్థాః పూర్వమీరితాః ॥ ౯౫
౫ ఉత్తమం సృష్టిశయనమేతదాహుర్మనీషిణః ।

❦ మధ్యమా సృష్టిశయ్యా ❦

బాహుద్వయసమోపేతశ్శ్యామలః కోమలాకృతిః ॥ ౯౬
పృష్ఠతస్స్కన్ధపార్శ్వే తు ౬ ప్రాక్చ పద్మా ప్రతిష్ఠితా ।
బ్రహ్మాణం భిత్తిపార్శ్వే తు ౭ చిత్రేణైవ ప్రకల్పయేత్ ॥ ౯౭

౧ స్సప్తవర్ణాః. ౨ పయోవహాః. ౩ గరుడః. ౪ సర్వాశ్చాప్సరసస్సఙ్ఘాః. ౫ ఉత్తమం సర్గశయనమ్. ఇత్థం శ్రీసృష్టి ఇతి చ. ౬ ప్రాగ్వత్పద్మా ప్రకీర్తితా. ౭ చిత్రాభాసేన.

౧ సనకం చ మహీం చైవ పూజాపీఠస్య పార్శ్వయోః ।
అర్ధచిత్రేణ శేషాస్స్యుస్సృష్టిశయ్యా తు మధ్యమా ॥ ౯౮

❖ కనీయసీ సర్గశయ్యా ❖

శ్రియం మహీమధస్తాచ్చ భూతలే పీఠపార్శ్వయోః ॥
బ్రహ్మాణం భిత్తిపార్శ్వే తు చిత్రాభాసేన కల్పయేత్ ॥ ౯౯
భుజద్వయసమోపేతః పద్మనాభశ్చతుర్ముఖ ।
పద్మయోదధిమధ్యస్థశ్శయితా విశ్వకారణమ్ ॥ ౧౦౦
ఆభాసేనైవ కుడ్యస్థా ౨ సర్గశయ్యా కనీయసీ ॥

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదే స్థిత్యాసనాదిభేదనిర్ణయో నామ
పంచదశో உధ్యాయః.

౧ సనక' ఇత్యాది పద్యద్వయం క్వచిన్న. ౨ స్సర్గ.

షోడశోధ్యాయః.

యానారూఢమూర్తిలక్షణమ్ తత్ర ఉత్తమమ్.

శ్రీ భగవాన్ —

యానారూఢస్య భేదోఽయం అధునా సంప్రదర్శ్యతే।
వైనతేయం సువర్ణాభం పక్షమణ్డలమణ్డితమ్॥ ౧
౧ నీలాగ్రనాసాసంయుక్తం నాగేన్ద్రాభరణైర్యుతమ్।
స్కన్ధే ౨ చారుహ్య చరణం వామమాకుఞ్చ్య దక్షిణమ్॥ ౨
ప్రసార్య చరణం దేవో భుజాష్టకసమన్వితః।
చక్రపద్మాసివిశిఖాన్ ధారయన్ దక్షిణైః ౩ కరైః॥ ౩
శఙ్ఖం కౌమోదకీం చర్మ చాపమన్యైః కరైర్దధత్।
పృష్ఠతో భిత్తిపార్శ్వే తు ఆతపత్రం సురద్రుమమ్॥ ౪
సనన్దసనకౌ భిత్తౌ పార్శ్వయోశ్చన్ద్రభాస్కరౌ।
యథా ౪ స్వవాహనే దేవాస్సమారుహ్య స్థితా యది॥ ౫
అర్చనాపీఠికాపార్శ్వే శ్రీమహ్యా తు కృతాంజలీ।
సురాసురమునీన్ నాగాన్ సిద్ధవిద్యాధరాంస్తథా॥ ౬
గన్ధర్వాప్సరసౌ మేఘాన్ కారయేద్భిత్తిభూమిషు।
సర్వే చిత్రేణ సంయుక్తా యానారోహణముత్తమమ్॥ ౭

మధ్యమా మూర్తిః.

దేవం చతుర్భుజం కృత్వా శఙ్ఖచక్రగదాధరమ్।
వామోత్సఙ్గే సమారోప్య రతిం దాడిమసన్నిభామ్॥ ౮

---

౧ నీలనాసాగ్ర. ౨ చారోప్య. ౩ భుజైః. ౪ స్వవాహనే.

పాశాఙ్కుశధరాం దేవీం కామవిహ్వలలోచనామ్ ।
అర్చనాపీఠికాపార్శ్వే శ్రియం భూమిం చ కారయేత్ ॥ ౯
నారదశ్చ భృగుశ్చైవ కుడ్యే చామరధారిణౌ ।
ప్రీతిం సరస్వతీం శాన్తిం కల్పయేత్ ౧ యామ్యభూమిషు ॥ ౧౦
పుష్టిం తుష్టిం చ కీర్తిం చ కుడ్యే వామే చ కారయేత్ ।
పుష్పమఞ్జరిహస్తాశ్చ సితచామరవీజనాః ॥ ౧౧
అర్ధచిత్రేణ వా సర్వే ఆభాసేనైవ వా విధిః ।
౨ మధ్యమో వాహనారోహశ్శృణు నీచం చతుర్ముఖ ॥ ౧౨

❦ జఘన్యమూర్తిః ❦

చతుర్భుజం విశాలాక్షం భిన్నాఞ్జనచయప్రభమ్ ।
ముఖ్యాభ్యాం చైవ హస్తాభ్యాం శార్ఙ్గపఞ్చశరానపి ॥ ౧౩
ఊర్ధ్వాభ్యామితరాభ్యాం చ శఙ్ఖం చక్రం చ ధారయన్ ।
౩ నిష్టప్తకనకప్రఖ్యాం హేమోత్పలసమర్చితామ్ ॥ ౧౪
లావణ్యామృతతోయేన సిఞ్చన్తీమివ సర్వతః ।
దక్షిణం పుష్పహస్తం వా వామహస్తం వసుప్రదమ్ ॥ ౧౫
అర్చనాపీఠికాపార్శ్వే రతిం శాన్తిం చ కారయేత్ ।
చిత్రాభాసేన కుడ్యస్థాః నీచం యానాధిరోహణమ్ ॥ ౧౬

❦ విశ్వరూపమూర్తిః తత్ర ఉత్తమా ❦

విశ్వరూపం ప్రవక్ష్యామి శృణు పఙ్కజసమ్భవ ।
ద్విపాదమేకకణ్ఠం చ చతుర్దిక్షు చతుర్ముఖమ్ ॥ ౧౭
వాసుదేవముఖాదూర్ధ్వం సర్వదేవముఖాని తు ।
సఙ్కర్షణముఖాదూర్ధ్వం సర్వర్షీణాం ముఖాని చ ॥ ౧౮

౧ ద్వస్య. ౨ మధ్యమం యానమారోహం. ౩ నిష్టప్తకాఞ్చన.

ప్రద్యుమ్నస్య ముఖాదూర్ధ్వం దైత్యదానవరక్షసామ్ ।
అనిరుద్ధముఖాదూర్ధ్వం నాగగన్ధర్వకిన్నరాః ॥ ౧౯
ముఖాన్యేతాని చాన్యాని ౧ యథావిభవమాదరాత్ ।
కర్తవ్యాని చతుర్వక్త్రి ౨ సమర్థాని విచక్షణైః ॥ ౨౦
ఉపరిష్టాచ్చ వక్త్రాణాం కిరీటమతిశోభనమ్ ।
కుర్యాద్యుగపదుద్భూతం సహస్రాదిత్యవర్చసమ్ ॥ ౨౧
అనేకభుజసంయుక్తం అనేకాయుధభూషితమ్ ।
అర్చితం బ్రహ్మరుద్రాభ్యాం భిత్తిభూమిషు దేవతాః ॥ ౨౨
చిత్రేణ సర్వే విహితాః విశ్వరూపస్స ఉత్తమః ।

మధ్యమామూర్తిః.

సర్వే యథోక్తాః కుడ్యస్థాః అర్ధచిత్రేణ చెత్కృతాః ॥ ౨౩
సనన్దసనకౌ కుర్యాత్పూజాపీఠస్య పార్శ్వయోః ।
మధ్యమా విశ్వమూర్తిస్స్యాత్

జఘన్యా విశ్వమూర్తిః

జఘన్యామపి సంశృణు ॥ ౨౪
ఆభాసేనైవ కుడ్యస్థాః దేవ్యౌ పూజాసనే స్థితే ।
చతుర్భిర్బాహుభిర్యుక్తః వాసుదేవశ్చ శాశ్వతః ॥ ౨౫
ముఖ్యాభ్యాం ధారయన్ సవ్యదక్షిణాభ్యాం గదామ్బుజే ।
ఊర్ధ్వాభ్యామితరాభ్యాం తు శఙ్ఖచక్రే యథాతథమ్ ॥ ౨౬
అథవా దక్షిణో హస్తః వరదోఽభయదోఽపి వా ।
గదాం వినా వామహస్తః కటిదేశావలమ్బితః ॥ ౨౭
ద్విభుజో వా బహుభుజో యుక్తో నైకైస్తథాననైః ।
౩ ఏకేన వా సితో వర్ణో వాసుదేవస్సనాతనః ॥ ౨౮

౧ ముఖాన్యేతాని చిత్రాది. ౨ సముత్థాని. ౩ ఏకో న.

ఏవం నారాయణోఽ(౧)నాదిర్నీలనీరదసన్నిభః ।

చతుర్వింశతిమూర్తిలక్షణమ్.

చతుర్వింశతిమూర్తీనాం లక్షణం వక్ష్యతేఽధునా ॥ ౨౯
కేశవస్యామ్బుజం శఙ్ఖం చక్రం దణ్డస్తథాయుధమ్ ।
ప్రదక్షిణ్యేన బాహూనామన్యేషాముచ్యతే క్రమాత్ ॥ ౩౦
నారాయణశ్శఙ్ఖపద్మగదాచక్రధరః స్మృతః ।
మాధవో గదయా సార్ధం చక్రశఙ్ఖామ్బుజాయుధః ॥ ౩౧
గోవిన్దశ్చక్రదణ్డాబ్జశఙ్ఖాయుధధరో భవేత్ ।
విష్ణుర్గదాబ్జశఙ్ఖారిధరస్స్యాన్మధుసూదనః ॥ ౩౨
చక్రశఙ్ఖాబ్జదణ్డాస్త్రధరః కార్యస్త్రివిక్రమః ।
(౨) పద్మదణ్డారిశఙ్ఖాస్త్రో వామనశ్శఙ్ఖచక్రధృక్ ॥ ౩౩
గదాబ్జపాణిశ్చతథా శ్రీధరో ధృతవారిజః ।
సార్ధం చక్రగదాశఙ్ఖైః హృషీకేశమతశ్శృణు ॥ ౩౪
గదాచక్రాబ్జశఙ్ఖాస్త్రధరః పఙ్కజ(౩)నాభకః ।
(౪) పద్మచక్రామ్బుజగదాధరో దామోదరః స్మృతః ॥ ౩౫
అబ్జశఙ్ఖగదాచక్రధరో ద్వాదశమూర్తయః ।
ఏతాః కౌమోదకీశఙ్ఖచక్రామ్భోజధరాః స్మృతాః ॥ ౩౬
వాసుదేవో జగద్యోనిస్సఙ్కర్షణమతశ్శృణు ।
గదాశఙ్ఖాబ్జచక్రాణి ధారయన్తం చతుర్భుజమ్ । ౩౭
ప్రద్యుమ్నశ్చక్రశఙ్ఖాభ్యాం సహ దణ్డసరోజవాన్ ।
అనిరుద్ధోఽరిదణ్డాబ్జ(౫)పద్మపాణిశ్చతుర్భుజః ॥ ౩౮

---

౧ నామనీలజీమూత. ౨ పద్మశఙ్ఖారిదణ్డాస్త్రః. ౩ నాభిధృక్. ౪ శఙ్ఖచక్రాబ్జదణ్డాస్త్రధరో. ౫ అనిరుద్ధోఽరిదణ్డాస్త్రశఙ్ఖ.

౧ చక్రపద్మామ్బుజైస్సార్ధం గదావాన్ పురుషోత్తమః ।
అధోక్షజః పద్మదణ్డశఙ్ఖచక్రధరః స్మృతః ॥ ౩౯
నృసింహశ్చక్రజలజగదాశఙ్ఖధరః స్మృతః ।
అచ్యుతో దణ్డపద్మారిశంఖహస్తశ్చతుర్భుజః ॥ ౪౦
జనార్దనః పద్మచక్రశంఖదణ్డశ్చతుర్భుజః ।
ఉపేన్ద్ర ౨ శ్శఙ్ఖదణ్డారిపద్మాయుధవిభూషితః ॥ ౪౧
శంఖచక్రాబ్జదణ్డాస్త్రః హరిస్స్యాత్కమలాసన ।
కృష్ణశ్శంఖగదాపద్మచక్రపాణిశ్చతుర్భుజః ॥ ౪౨
దక్షిణం హస్తమారభ్య ప్రాదక్షిణ్యేన కారయేత్ ।
మూర్తిచిహ్నాని శంఖాదీన్యాయుధాని విచక్షణః ॥ ౪౩
వాసుదేవః పద్మనాభః నారాయణజనార్దనౌ ।
ఏతేషాం వర్ణభేదోఽస్తి న విశేషోఽస్తి చాయుధైః ॥ ౪౪
పీతామ్బరధరాస్సర్వాశ్చతుర్వింశతిమూర్తయః ।
శ్రీవత్సకౌస్తుభాకల్పవనమాలావిభూషితాః ॥ ౪౫
భోగార్థినశ్చేద్భిత్తిస్థాన్ దేవీభ్యాం స్థాపయేత్సహ ।
వినా తాభ్యాం మోక్షకామాః స్థాపయేయుర్యథా ౪ విధి ॥
ఆసనస్థానశయనయానాదిషు యథావిధి ।

బ్రాహ్మాదిమూర్త్యష్టకమ్.

అష్టౌ ఏక్ష్యా పరా మూర్తయస్తాసు బ్రాహ్మీ ప్రశస్యతే ॥ ౪౭
ప్రాజాపత్యా ద్వితీయా తు తృతీయా వైష్ణవీ మతా ।
దైవీ చతుర్థీ తదను మూర్తిరార్షీ చతుర్ముఖ ॥ ౪౮
షష్ఠీ తు మానుషీ జ్ఞేయా సప్తమీ మూర్తిరాసురీ ।

---

౧ చక్రపద్మధరశ్శఙ్ఖ. ౨ పద్మదణ్డాదిశఙ్ఖాయుధ. ౩ స్థాం. ౪ రుచి.

పైశాచీ మూర్తిరన్యా స్యాత్తాసాం లక్షణముచ్యతే॥ ౪౯

❖ బ్రాహ్మీ ❖

ప్రథమాష్టభుజా తప్తతపనీయసమద్యుతిః।
భుజేషు ముఖ్యో వరదో దక్షిణేష్వితరే త్రయః॥ ౫౦
చక్రాసిబాణైస్సంయుక్తో వామే హస్తచతుష్టయే।
శఙ్ఖం గదాం తథా చర్మ శార్ఙ్గం కుర్యాచ్చతుర్ముఖ॥
పీతామ్బరధరో దేవః వనమాలావిభూషితః।
మరీచినా చ భృగుణా పూజితశ్చ మహర్షిణా॥ ౫౨

❖ ప్రాజాపత్యా ❖

శంఖకున్దేన్దువర్ణాభః పీతవాసాశ్చతుర్భుజః।
శంఖచక్రగదాపాణిరభయేన విరాజితః॥ ౫౩
వనమాలాధరస్సౌమ్యస్సనకేన ౧ సుపూజితః।
సనత్కుమారేణ తథా మూర్తిరేషా ప్రజాపతేః॥ ౫౪

❖ వైష్ణవీ ❖

భిన్నాఞ్జనచయస్సౌమ్యశ్శంఖచక్రగదాధరః।
పీతామ్బరధరో దేవో వనమాలావిభూషితః॥ ౫౫
వరదో దక్షిణో హస్తస్స్వాగతా ౨ భయదోఽపి వా।
వామేన స్పృష్టకటిభూశ్శ్రీభూమిభ్యాం సహ స్థితః॥ ౫౬
నారదేనాపి భృగుణా వైష్ణవీ మూర్తిరర్చితా।

❖ దైవీ ❖

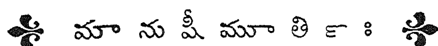
శంఖచక్రగదాపద్మం ధారయన్తం చతుర్భుజమ్॥ ౫౭

౧ సమన్వితః. ౨ స్వాగతోఽభయ.

శ్యామలం పీతవసనం వనమాలావిభూషితమ్ ।
అర్చితం బ్రహ్మరుద్రాభ్యాం ద్వైపీ మూర్తిరసౌ భవేత్ ॥

ఆర్షీ

శుద్ధస్ఫటికసఙ్కాశా పీతవస్త్రా చతుర్భుజా ।
దక్షిణే జ్ఞానముద్రా చ శఙ్ఖచక్రగదాధరా ॥ ౫౯
శ్రీవత్సాఙ్కా ప్రసన్నాస్యా వనమాలావిభూషితా ।
సనన్దసనకాభ్యాం చ పూజితా మూర్తిరాఋషీ ॥ ౬౦

మానుషీ మూర్తిః

మానుషీ మూర్తిరధునా ౧ కథ్యతే కమలాసన ।
చతురశ్రాయతే ధామ్ని దివ్యే భాగే భుజద్వయమ్ ॥ ౬౧
శఙ్ఖచక్రధరం సౌమ్యం స్థాపయేన్ముకుటోజ్జ్వలమ్ ।
దేవస్య దక్షిణే పార్శ్వే శ్రియం దేవీం ప్రకల్పయేత్ ॥ ౬౨
తస్యా దక్షిణ ౨ తో భాగే బలభద్రం తు కారయేత్ ।
దక్షిణే బలభద్రస్య ప్రద్యుమ్నమపి కారయేత్ ॥ ౬౩
దేవస్య వామపార్శ్వే తు అనిరుద్ధం ప్రకల్పయేత్ ॥
తస్య పార్శ్వే తు వామే తు సామ్బం కుర్యాచ్చతుర్ముఖ ॥
బ్రహ్మాణం దక్షిణే కుడ్యే సవ్యే తు వినతాత్మజమ్ ॥
స్థానకే స్థానకాః ప్రోక్తా ఆసీనేఽపి తథా భవేత్ ॥ ౬౫
చతుర్భుజా తు కర్మార్చా ద్విభుజా వాపి సా భవేత్ ।
౩ ఉత్సవార్చా ప్రతికృతిస్సర్వా చైవ చతుర్భుజా ॥ ౬౬
౪ మానుష్యం వాసుదేవస్య ప్రోక్తం సఙ్క్షేపతో విధిః ।

౧ వక్ష్యతే. ౨ దిగ్భాగే. ౩ ఉత్సవార్థా. ౪ మానుష్యో వాసుదేవస్య ప్రోక్తః. మానస్య వాసుదేవస్య ఇతి చ క్వచిత్.

ఆసురీ

ఆసురీ మూర్తిరసితా ఏకవక్త్రా చతుర్భుజా ॥ ౬౭
దంష్ట్రాకరాలవదనా భ్రుకుటీకుటిలేక్షణా ।
ముఖ్యే కరద్వయే బాణం ధనురూర్ధ్వేఽరిశంఖకమ్ । ౬౮
శార్ఙ్గహస్తం లలాటాన్త ౧ ముద్ధరేద్బాణహస్తకమ్ ।
నాభ్యన్తం కటిమాత్రాన్తం భఙ్గత్రయసమన్వితమ్ ॥ ౬౯

పైశాచీ

పైశాచీమూర్తిరాద్యా తు ఖడ్గకామోదకీ ౨ తథా ।
వరదాభయదం ముఖ్యం కాలవర్ణం కరద్వయమ్ ॥ ౭౦
దంష్ట్రాకరాలవదనం భ్రుకుటీకుటిలేక్షణమ్ ।
అష్టౌ చ మూర్తయస్సర్వాస్సర్వాభరణభూషితాః ॥ ౭౧
శ్రీవత్సకౌస్తుభోరస్కాః వనమాలా విభూషితాః ।

ఆసాం ప్రతిష్ఠాయాః ఫలమ్

3 స్థాపితా బ్రహ్మణో మూర్తిః బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే ॥ ౭౨
ప్రాజాపత్యప్రతిష్ఠాయాం ప్రజాభివర్ధతే భృశమ్ ।
అన్తే ప్రజాపతిపదం లభతే నాత్ర సంశయః ॥ ౭౩
స్థాపితా వైష్ణవీమూర్తిరచిరాన్మోక్షదా భవేత్ ।
దైవీ దేవత్వఫలదా సర్వకామసమృద్ధిదా । ౭౪
ఆర్షీ మూర్తిర్మహర్షిత్వ ప్రాప్తయే భవతి ధ్రువమ్ ।
శాపానుగ్రహసామర్థ్యమపి తస్య భవిష్యతి ॥ ౭౫

---

౧ న్తం దక్షిణం బాణ బాణహస్తకమ్. దక్షిణం వామ. ౨ ధరా. 3 స్థాపయిత్వా బ్రహ్మమూర్తీః.

మానుషీ మూర్తిరచిరాద్యశసే మహతే భవేత్ ।
త్రైలోక్యైశ్వర్యసమ్పన్నః సర్వకాలం భవిష్యతి ॥ ౨౬
ఆసురీం మూర్తిమారాధ్య రక్షసాం దితిజన్మనామ్ ।
భూతాదీనాం చ సర్వేషాం ఆధిపత్యం సమశ్నుతే ॥
పైశాచమూర్తియజనే పిశాచాసురరాక్షసాః ।
వశ్యా భవన్తి సర్వే చ సర్వకామసమృద్ధిదాః ॥ ౨౭

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయామ్
క్రియాపాదే ౧ యానారూఢ విశ్వరూపాదిలక్షణం నామ
షోడశోఽధ్యాయః.

౧ చతుర్వింశాష్ట మూర్తిలక్షణం నామ. చతుర్వింశతిమూర్తిలక్షణం నామ.

సప్తదశోఽధ్యాయః.

మత్స్యాదిమూర్తినిరూపణమ్

శ్రీభగవాన్—

మత్స్యాదిదశమూర్తీనాం లక్షణం కథ్యతేఽధునా ।
ఈషద్ద్వై స్థూల ౧ చిత్రాణి తైస్తైర్వర్ణైస్త్రియుక్తాని చ ౧

మత్స్యమూర్తిః

తత్ర మత్స్యస్య కాయశ్చ దైర్ఘ్యాద్వై షోడశాఙ్గులమ్ ।
దశాఙ్గులం తు వైపుల్యాన్మీనాఖ్యం పరికల్పయేత్ ॥ ౨
౨ శూలం మత్స్యాకృతిం కృత్వా శిలామృత్కాష్ఠజం తు వా ।
అర్ధచిత్రేణ వాకుర్యాచ్చిత్రాభాసేన వా పునః ॥ ౩
సముద్రంతు లిఖేద్భిత్తౌ ౩ పద్మస్యోపరి కల్పయేత్ ।
పఞ్చాయుధాన్ లిఖేద్భిత్తౌ ౪ ఛత్రాదీన్పరికల్పయేత్ ॥ ౪
నారదేనాపి మనునా సమభ్యర్చితమాదరాత్ ।
౫ కమూర్చాదీని బింబాని సౌమ్యవక్త్రాశ్చతుర్భుజాః ॥ ౫
ఆసీనా వా స్థితా వాపి శంఖచక్రగదాధరాః ।

కూర్మమూర్తిః

కూర్మవత్కూర్మ ౬ మూర్తిం తు కల్పయేత్కమలాసన ॥ ౬
తపనీయనిభం కూర్మం విస్తారం ద్వాదశాఙ్గులమ్ ।
శిలామృత్కాష్ఠజం పద్మపీఠే సంస్థాపయేత్ప్రభుమ్ ॥ ౭
ఆభాసే వార్ధచిత్రే వా క్షీరోదమథనం లిఖేత్ ।

---

౧ గాత్రాణి. ౨ శూపర్ణమ్. ౩ సద్మం చోపరి. ౪ పఞ్చాయుదాని చ లిఖేచ్ఛత్రాదీన్ కల్పయేత్పునః. ౫ కమూర్చాదిషు బిమ్బస్య. ౬ రూపం.

కచ్ఛపేన్ద్రస్య పృష్ఠే తు మన్దరం పర్వతోత్తమమ్ ॥ ౮
తస్య దక్షిణపార్శ్వే తు వాసుదేవం సనాతనమ్ ।
మన్దరస్య గిరేరగ్రే న్యస్తహస్తం జగద్గురుమ్ ॥ ౯
వామపార్శ్వే గిరేస్తస్య బ్రహ్మాణం సహ శఙ్కరమ్ ।
వాసుకేః పూర్వభాగం తు గృహ్ణన్త్య ౧ సురరాక్షసాః ॥ ౧౦
పుచ్ఛభాగం తు గృహ్ణన్తి వాసుకేర్దేవతాగణాః ।
౨ కర్మార్చాదీని బిమ్బాని సౌమ్యవక్త్రాశ్చతుర్భుజాః ॥ ౧౧

వరాహమూర్తిః

విష్ణోర్మహావరాహస్య నిర్మాణమధునోచ్యతే ।
నరవత్కణ్ఠపర్యన్తం వక్త్రసృష్టిర్వరాహవత్ ॥ ౧౨
చతుర్భుజం శఙ్ఖచక్రధారిణం స్ఫటికప్రభమ్ ।
పీతవస్త్రం ముకుటినం శ్యామలాకృతిమేవ వా ॥ ౧౩
౩ సతిర్యక్సంస్థితం సూత్రే దైవికే స్థాపయేత్పదే ।
శయనం యానకం చైవ వరాహస్య తు నేష్యతే ॥ ౧౪
స్థాపయేదేకబేరం తు శఙ్ఖచక్రగదాధరమ్ ।
ఆసనేఽపి తథా రూపం బ్రహ్మస్థానే ఋజుర్భవేత్ ॥ ౧౫
దివ్యే తు స్థానకే చైవ ఋజ్వఙ్గం నైవ కారయేత్ ।
ఉద్ధృత్య ధరణీం దేవీం వామహస్తస్య కూర్పరే ॥ ౧౬
కటిప్రదేశమాలమ్బ్య పాణినా దక్షిణేన తు ।
జిఘ్రేత్ ౪ దేవ్యాః స్తనం దేవశ్శ్రీవత్సాఙ్కః కిరీటవాన్ ॥ ౧౭
కృతాఞ్జలిపుటా దేవీ శ్యామవర్ణా సుమధ్యమా ।
కల్పనీయా మహీ దేవీ దెవే తిష్ఠతి పద్మజ ॥ ౧౮

---

౧ గృహ్ణన్త్వ. ౨ కర్మార్చాదిషు బిమ్బస్య. ౩ పీఠవత్. ౪ భూమ్యాః.

ఆసీనే తు తథాసీనా పుష్పహస్తా వసున్ధరా ।
వామే పార్శ్వే ప్రతిష్ఠాప్యా వరాహవపుషో హరేః ॥ ౧౯
ఆరోపితవ్యా దేవస్య వామోత్సఙ్గే వసున్ధరా ।
ఆలిఙ్గితా చ హస్తేన వామేన ప్రేక్షితాననా ॥ ౨౦
కర్మార్చనాదిప్రతిమా ఆసీనా వా స్థితాపి వా ।
దేవ్యా సహ క్రోడవక్త్రా ౧ సౌమ్యవక్త్రా చతుర్భుజా ॥ ౨౧

నృసింహమూర్తిః

నృసింహమూర్తిర్బహుధా తత్ర కాచిత్ప్ర ౨ దర్శ్యతే ।
వక్త్రం కేసరిణో వక్త్రం వ్యాత్తాస్యం దంష్ట్రయా యుతమ్॥
భ్రుకుటీకుటిలం భీమం త్రిణేత్రం ముకుటోజ్జ్వలమ్ ।
అఙ్గాన్తరం నరస్యేవ చతుర్భుజముదా ౩ యుధమ్ ॥ ౨౩
రక్తకఞ్చుకసంయుక్తం శ్రీవత్సాఙ్కవిరాజితమ్ ।
శుద్ధస్ఫటికసంకాశం శఙ్ఖచక్రవిరాజితమ్ ॥ ౨౪
పర్యఙ్కబన్ధసంయుక్తమాసీనం సమ్యగాసనే ।
ప్రసార్య జానునోర్హస్తౌ ముఖ్యౌ విస్తారితాఙ్గులీ ॥ ౨౫
దమ్భోలిభీమనఖినౌ భాగే దవ్యే ప్రతిష్ఠితమ్ ॥
ఏకబేరవిధానం చేదాసీనో వా స్థితోఽపి వా ॥ ౨౬
శఙ్ఖచక్రగదాపాణిః స్థితశ్చేత్కమలాసన ।
అథవా దైవికే భాగే సింహవిష్టరవిష్ఠితమ్ ॥ ౨౭
శ్రీభూమిభ్యాం సహాసీనం బద్ధపర్యఙ్కబన్ధనమ్ ।
యద్వా భూమితలే పాదమేకం సంస్థాప్య దక్షిణమ్ ॥ ౨౮
అపరేణ సుఖాసీనో విష్టరే విపులే దృఢమ్ ।

౧ సౌమ్యా వా స్యాత్. ఇతి క్వచిత్. ౨ శస్యతే. ౩ హృతమ్.

యద్వా ౧ ప్రసార్య జానూర్ధ్వముత్క్షిప్యోపరి జానునః॥ ౨౯
వామహస్తం ప్రసార్యాన్యహస్తం కృత్వా౽భయప్రదమ్।
దక్షిణం ౨ జానునో౽ధస్తాత్ స్థాపయిత్వా తథాసనే॥ ౩౦
శ్రీభూమిసహితో దివ్యే తిష్ఠర్భాగె యథాపురమ్।
యద్వాష్టభుజసంయుక్తం నృసింహం ౩ పరికల్పయేత్॥ ౩౧
చక్రం ఖడ్గం చ బాణం చ అభయం దక్షిణె భుజె।
పాఞ్చజన్యం గదాం శార్ఙ్గం వామ ౪ బాహుషు కారయేత్॥
జానూపరి తథా వామం హస్తమేకం ప్రసారయేత్।
యద్వా భుజయుగం జానుద్వయస్యోపరి కల్పయేత్॥ ౩౩
అథవా షోడశభుజో నరసింహః ప్రశస్యతే।
చక్రం ఖడ్గం సపరశుం శూలం బాణం తథాఙ్కుశమ్॥ ౩౪
వజ్రం చ దక్షిణభుజప్రదేశేష్వితరేష్వపి।
శఙ్ఖం చర్మ గదాం శక్తిం శార్ఙ్గం పాశం చ తోమరమ్॥ ౩౫
శిష్టౌ కరౌ యథాపూర్వం స్థాపయేజ్జానునోర్ద్వయోః।
వామ ౫ జానూర్ధ్వకం కుర్యాదధస్తాదితరం పునః॥ ౩౬
ఉత్సఙ్గే దెవదేవస్య హిరణ్యకశిపుం రిపుమ్।
నఖైర్విదారితోరస్కం స్రవద్రుధిర ౬ పఙ్కిలమ్॥ ౩౭
౭ రుధిరస్తోమసంభూత ౮ సిరాణాం గ్రామసఙ్కులమ్।
కుర్యాచ్చ దక్షిణే పార్శ్వే విధిమన్యత్ర శఙ్కరమ్॥ ౩౮

---

౧ ప్రసవ్య ౨ జాను చాధస్తాత్ ౩ సంప్రకల్పయెత్. ౪ బాహౌ తు. ౫ జానుయుగమ్. ౬ పిఙ్గలమ్. ౭ "కురుతె ప్రెతకార్యాణి ఏతం ప్రాస్య సర్వశః। మదఙ్గస్పర్శనేనాఙ్గ లోకాన్ పశ్యతి సుప్రజాః॥" ఇదం పద్యం క్వచిత్కోశే "పఙ్కిలమ్"—"రుధిరస్తోమ" ఇత్యనయోర్మధ్యే దృశ్యతె. కుత ఏతదత్ర క్షిప్తమితి న జ్ఞాయతె. ౮ హిరణ్యా.

ప్రహ్లాదం గరుడం చాపి పార్శ్వయో స్తత్ర కారయేత్ ।
స్వత స్తత్ర నరసింహే తు కర్మబిమ్బాని కారయేత్ । ౩౯
చతుర్భుజం వా సర్వత్ర చాసీనం సుస్థితం తు వా ।
శ్రీభూమిసహితం వాపి ౧ రహితం వాపి కారయేత్ ॥ ౪౦
౨ కర్మార్చనాదిప్రతిమాం సౌమ్యవక్త్రాం చతుర్భుజాం ॥

వామనమూర్తిః

వామనస్య హరేర్మూర్తిం బహుధా సంప్రచక్షతే ॥ ౪౧
వామనం వామనాకారం శ్యామలం దణ్డధారిణమ్ ।
ద్విభుజం మేఖలాదామశోభితం శోభనాకృతిమ్ ॥ ౪౨
కౌపీనాచ్ఛాదనధరం మృగాజినధరం విభుమ్ ।
యజ్ఞోపవీతినం కాకపక్ష ౩ సంయుతకున్తలమ్ ॥ ౪౩
ఈషత్కుఞ్చితసవ్యాఙ్ఘ్రిం ౪ దక్షిణేన ఋజు స్థితమ్ ।
దక్షిణేన తు హస్తేన యాచమానం వసున్ధరామ్ ॥ ౪౪
శోభితం శోభనాకారం స్థితం వా శయనాసనమ్ ।
౫ అథవా గరుడారూఢం కల్పయేత్కమలాసన ॥ ౪౫
ఏకబేరవిధానం చేత్ స్థాపయేద్బ్రహ్మణః పదే ।
బహుబేరవిధానం తు త్రైలోక్యాక్రమణోద్యతమ్ ॥ ౪౬
విష్ణుం ప్రకల్పయేద్దివ్యే భాగేఽష్టభుజసంయుతమ్ ।
చతుర్భుజం వా బహుభిర్బాహుభిర్వా సమన్వితమ్ ॥ ౪౭
తస్య దక్షిణపార్శ్వే తు వామనం వామనాకృతిమ్ ।
తస్యాపసవ్యే దైత్యేన్ద్రం బలిం కరకధారిణమ్ । ౪౮

౧ నృసింహం తత్ర. ౨ కర్మార్చాశ్చాథవా కుర్యాత్. ౩ మండిత. ౪ దక్షిణే ఋజు సంస్థితమ్. ౫ స్థితం శయానమాసీనమథవా గరుడే స్థితమ్.

భువనత్రయదాతారం సభార్యం సపురోహితమ్ ।
వామపార్శ్వే తు పక్షీన్ద్రం ముష్టినా శక్రఘాతినమ్ ॥ ౪౯
వామభిత్తౌ విధాతార ముపరిష్టాదవస్థితమ్ ।
క్రమమాణస్య దేవస్య సవ్యాఙ్ఘ్రిక్షాలనోద్యతమ్ ॥ ౫౦
పాదోదకసముద్భూతాం గఙ్గామాకాశగామినీమ్ ॥
తర్జన్యా వామయా చాపి నిర్దిశన్తం సముద్ధృతమ్ ॥ ౫౧
చరణం సవ్యమత్యుచ్చైశ్శ్యామలం పీతవాససమ్ ।
శఙ్ఖచక్రగదా ౧ ఖడ్గధనుఃపాశాదిధారిణమ్ ।
జామ్బవన్తం చ భిత్తౌ తు భేరీతాడనతత్పరమ్ ॥ ౫౩
దేవర్షిగణసఙ్ఘాతాన్ కృతాఞ్జలిపుటాన్ స్థితాన్ ।
భిత్తౌ కృత్వా తతః కర్మాద్యర్చాం చైవ చతుర్భుజామ్ ॥ ౫౪

భార్గవరామమూర్తిః.

కుర్యాద్భార్గవరామస్య నిర్మాణమధునోచ్యతే।
ఆసీనం ద్విభుజం శాన్తం జటామకుటధారిణమ్ ॥ ౫౫
పరశుం సశరం చాపం దక్షిణేతరహస్తయోః ।
ధారయన్తం సువర్ణాభం బ్రాహ్మ్యా లక్ష్మ్యా విరాజితమ్ ॥ ౫౬
శ్రీవత్సేనాఙ్కితోరస్కం సోపవీతోత్తరీయకమ్ ।
స్థితం వా కల్పయేద్దేవమేకబేరం విధేః పదే ॥ ౫౭
బహుబేరే పదే దివ్యే దేవీం వామే ప్రకల్పయేత్ ॥
చతుర్భుజా చ కర్మార్చా జామదగ్న్యేన వా సమా ॥ ౫౮
భఙ్గత్రయసమోపేతం త్రయస్త్రింశత్సులక్షణమ్ ।

౧ శార్ఙ్గధనుఃపాశాది.

యద్వా చతుర్భుజం కుర్యాజ్జామదగ్న్యం చతుర్ముఖ॥ ౫౯
శఙ్ఖచక్రధరం శార్ఙ్గశరహస్తం యథాపురమ్।

❖ శ్రీరామమూర్తిః. ❖

రామస్య రాఘవస్యాథ లక్షణం వక్ష్యతేఽధునా॥ ౬౦
త్రిభఙ్గం ద్విభుజం రమ్యం శ్యామవర్ణం కిరీటినమ్।
శ్రీవత్సాఙ్కం ప్రసన్నాభం యద్వా రామం చతుర్భుజమ్॥ ౬౧
ఋజు స్థితం దక్షిణేన చరణేనేతరేణ తు।
కుఞ్చితేనాఙ్ఘ్రిణా స్తోకం శరశార్ఙ్గధనుర్ధరమ్॥ ౬౨
ఉద్ధరేచ్చ లలాటాన్తం వామహస్తం ధనుర్ధరమ్।
అన్తరాలం ముఖమితం శరహస్తం తు దక్షిణమ్॥ ౬౩
కటిసూత్రసమం కుర్యాన్ముఖమానం సగోలకమ్।
అన్తరాలం భవేన్ముష్టేః కటిసూత్రస్య చ ద్వయోః ॥౬౪
అపరాభ్యాం చ హస్తాభ్యాం శఙ్ఖం చక్రం చ ధారయేత్।
ముఖం దక్షిణతో భఙ్గం మధ్యకాయం తు వామతః॥ ౬౫
కట్యాం దక్షిణతో భఙ్గః కిఞ్చిద్భఙ్గత్రయం మతమ్।
కమ్బుగ్రీవం మహోరస్కం త్రయస్త్రింశత్సులక్షణమ్॥ ౬౬
పఞ్చదీర్ఘం చతుర్హ్రస్వం పఞ్చసూక్ష్మం షడున్నతమ్।
సప్తరక్తం త్రిగమ్భీరం త్రివిస్తీర్ణం ౧ ప్రశస్యతే॥ ౬౭
బాహూ నేత్రాన్తరం చైవ హనునాసా తథైవ చ।
స్తనయోరన్తరం చైవ పంచదీర్ఘం ప్రశస్యతే॥ ౬౮
గ్రీవా ప్రజననం పృష్ఠం హ్రస్వే జఙ్ఘే చ పూజ్యతే।
సూక్ష్మాణ్యఙ్గులిపర్వాణి కేశదన్తనఖత్వచః॥ ౬౯

౧ యథాతథా.

ఇమాని పంచ సూక్ష్మాణి కథితాని మయాఽనఘ ।
కక్షః కుక్షిశ్చ వక్షశ్చ ఘ్రాణం స్కన్ధో లలాటికా ॥ ౭౦
షడున్నతమిదం ప్రోక్తం సప్తరక్తమతః శృణు ।
౧ పాణిపాదతలం రక్తం నేత్రాద్యన్తం నఖాని చ ॥ ౭౧
తాలుజిహ్వాఽధరోష్ఠం చ సప్త రక్తా ఇమే స్మృతాః ।
స్వరస్సత్వం చ నాభిశ్చ త్రిగమ్భీరం ప్రశస్యతే ॥ ౭౨
ఉరశ్శిరో లలాటశ్చ త్రివిస్తీర్ణం ప్రకీర్తితమ్ ।
ఏవం లక్షణసంయుక్తం సర్వలోకసుఖావహమ్ ॥ ౭౩
కుర్యాద్దాశరథిం రామం మానాదిత్రయసంయుతమ్ ।

లక్ష్మణాదీనాం స్థితిః.

లక్ష్మణం కారయేద్వామే తథా లక్షణలక్షితమ్ ॥ ౭౪
జానకీం దక్షిణే పార్శ్వే దేవీం ౨ వేదిసముత్థితామ్ ।
భరతం దక్షిణే భిత్తౌ ససుగ్రీవవిభీషణమ్ ॥ ౭౫
శత్రుఘ్నం చాఙ్గదం చైవ హనూమన్తం చ వామతః ।
దివ్యే భాగే స్థితస్యైవ పరివారాదికల్పనమ్ ॥ ౭౬
భద్రాసనే ౩ సమాసీనం త్యక్త్వా తత్సశరం ధనుః ।
అభయో దక్షిణో హస్తో వామస్తు వరదో భవేత్ ॥ ౭౭
జానకీ తు సుఖాసీనా భవేద్దక్షిణపార్శ్వతః ।
లక్ష్మణో వామపార్శ్వే తు స్థితశ్చ రచితాఞ్జలిః ॥ ౭౮
యద్వా మహార్హశయనే ౪ శయానం పరికల్పయేత్ ।
౫ పృష్ఠతో మౌలిపార్శ్వే తు జానకీ స్యాత్సుఖాసనా । ౭౯

౧ పాణిపాదతలే రక్తే. ౨. వేదిసమాశ్రితామ్. ౩ సుఖాసీనమ్. ౪ శయితమ్. ౫ తత్పృష్ఠతో వామపార్శ్వే.

కుడ్యస్థాః పూర్వవత్సర్వే కర్తవ్యా లక్ష్మణాదయః
పవనాత్మజమారూఢో యానం వా సశరాసనః ॥ ౮౦
ఏకబేరవిధానే తు రాఘవో బ్రహ్మణః పదే ।
శరచాపధరం కుర్యాత్ స్థితం లక్షణలక్షితమ్ ॥ ౮౧
అథవాఽభయదం హస్తం ౧ దక్షిణం దక్షిణేతరమ్ ।
కటిస్పృశం కరం కుర్యాద్వరదం వా యథారుచి ॥ ౮౨
దక్షిణోత్తరయోర్భిత్త్యోః పరివారా యథాపురమ్ ।
రామస్య భూమిప్రదేశాన్తం భరతం పరికల్పయేత్ ॥ ౮౩
లక్ష్మణం చ కపోలాన్తం చుబుకాన్తమథాపి వా ।
శత్రుఘ్నం కర్ణమధ్యాన్తం సర్వే చాపశరాన్వితాః ॥ ౮౪
భజ్గాదయశ్చ తద్వత్స్యుః కేశ ౨ బన్ధసమన్వితాః ।
ముఖద్విగుణమా ౩ యామమధ్యర్ధం వా సమున్నతమ్ ॥
కేశబన్ధో భవేదేషాం శ్రీవత్సరహితాస్తథా ।
వామం యష్టిధరం హస్తం దక్షిణం భరతస్య వా ॥ ౮౬
వామం దేవ్యా భుజే న్యస్తం స్వాతన్త్ర్యే పరికల్పయేత్ ।
శత్రుఘ్నో లక్ష్మణశ్చాపి స్వాతన్త్ర్యే భరతో యథా ॥ ౮౭
భరతశ్శ్యామలాకారో లక్ష్మణః కనకప్రభః ।
శత్రుఘ్నో రక్తవర్ణాభశ్శ్రీమల్లక్షణసంయుతః ॥ ౮౮
మాణ్డవీ భరతస్య స్యాదూర్మిలా లక్ష్మణస్య తు ।
శ్రుతకీర్తిర్భవేద్దేవీ శత్రుఘ్నస్యామ్బుజాసన ॥ ౮౯
సీతా శ్రీరివ కర్తవ్యా కల్యాణబహులక్షణా ।
కరణ్డికాసతాలిధరా ౪ కబరీవాలకైర్యుతా ॥ ౯౦
బిభ్రాణా వామహస్తేన సరసీరుహకుట్మలమ్ ।

---

౧ వరదమ్. ౨ వర్మ. ౩ యామం మధ్యం బాహ్వోః. ౪ కబరీజాలకైః.

ఊరుప్రదేశవిశ్రాన్తవామేతరభుజాఽథవా ॥ ౯౧
౧ ఊరుప్రదేశవిశ్రాన్తసవ్యహస్తసరోరుహా ।
సవ్యేతరేణ బిభ్రాణా ౨ రక్తకఞ్చుకబన్ధనా ॥ ౯౨
హిరణ్యవర్ణా సీతా స్యాన్మాణ్డవీ పాటలప్రభా ।
ఊర్మిలా శ్యామవర్ణాభా శ్రుతకీర్తిస్సితప్రభా ॥ ౯౩
౩ ధమ్మిల్లసంయుతా దేవ్యః ౪ భరతాదేశ్చతుర్ముఖ ।
హనూమాన్వానరాకారః కర్తవ్యో హేమసన్నిభః ॥ ౯౪
కుఞ్చితాగ్రమహావాలం ప్రహ్వకాయమవస్థితమ్ ।
ఆస్యం పిధాయ హస్తేన దక్షిణేనేతరేణ తు ॥ ౯౫
వస్త్రప్రదేశమాచ్ఛాద్య వినీతవదవస్థితమ్ ।
కేశబన్ధయుతం కుర్యాదుచ్ఛ్రాయస్తస్య వక్ష్యతే ॥ ౯౬
రామస్య బాహుపర్యన్త ౫ మున్మానం త్ర్యంశమేవ వా ।
అర్ధం వా పాదమథవా యథావిభవమున్నతిః ॥ ౯౭
సుగ్రీవం వానరాకారం రామబాహుసముచ్ఛ్రయమ్ ।
౬ ప్రాఞ్జలిం వేత్రసహితం స్థితం ముకుటధారిణమ్ ॥ ౯౮
హారాదిభూషణైర్యుక్తం కుర్యాత్కనకపిఙ్గలమ్ ।
అఙ్గదం వానరాకారం రామమానార్ధమున్నతమ్ ॥ ౯౯
కృతాఞ్జలిపుటం వేత్రక్షురికామాలిధారిణమ్ ।
కేశబన్ధయుతం వాపి బన్ధుజీవసమద్యుతిమ్ ॥ ౧౦౦
విభీషణం మహాకాయం ఘోరం కాలాయసప్రభం ।
దంష్ట్రాకరాలవదనం భ్రుకుటీకుటిలేక్షణమ్ ॥ ౧౦౧
రక్తాక్షం ముకుటోపేతం కృతాఞ్జలిపుటం స్థితమ్ ।

౧ జానుప్రదేశే. ౨ రక్తపఙ్కజకుట్మలమ్. ౩ సంఫుల్లసంయుతా దేవ్యః రక్తవేషాః ౪ రక్తదేహాః. ౫ ముపాన త్ర్యంశే. ౬ ప్రాఞ్జలిం వస్త్రం.

రామస్య బాహుపర్యన్తం సముచ్ఛ్రియం ప్రకల్పయేత్ ॥
కృతాంజలిపుటం సౌమ్యం నిషాదాధిపతిం గుహమ్ ।
నీల ౧ నీరద సఙ్కాశం రామమానార్ధమున్నతమ్ ॥ ౧౦౩
స్వాతన్త్ర్యం పారతన్త్ర్యం చ రాఘవస్యోభయం భవేత్ ।
దివ్యే భాగేఽథవా బ్రాహ్మే గర్భగేహే స్థితో యది ॥ ౧౦౪
స్వతన్త్రో రాఘవః ప్రోక్తః పదే పూర్వోదితే యది ।
చతుర్భుజో గర్భగేహే ౨ కల్పితః కమలాసన ॥ ౧౦౫
పశ్చాద్విమానశోభార్థం కల్పితః పరవానయమ్ ।
స్వతన్త్రే రాఘవే బిమ్బాన్ కమారాద్యర్థం ప్రకల్పయేత్ ॥
అన్యాంస్తత్సదృశం రామం లక్ష్మణం జనకాత్మజామ్ ।
సింహాసనే సహైకస్మిన్ ప్రభయా చ ౩ పరిష్కృతాన్ ॥ ౧౦౬
యద్వా చతుర్భుజాన్కుర్యాన్ ౪ త్కుమారాద్యర్చాం చతుర్ముఖ ।
దౌవారికాంశ్చ స్వాతన్త్ర్యే కల్పయేద్ద్వారపార్శ్వయోః ॥ ౧౦౭
నలం చ దక్షిణే పార్శ్వే జామ్బవన్తం తథోత్తరే ।
జామ్బవాన్ స్వర్ణవర్ణాభో నలశ్శుక్లసమప్రభః ॥ ౧౦౮
క్షురికావేత్రహస్తౌ చ బద్ధకల్యాణకఞ్చుకౌ ।
నీలం ౫ సేనాపతిం కృత్వా విష్వక్సేనపదే న్యసేత్ ॥ ౧౦౯
గుహో వా తత్ర సంస్థాప్యో విష్వక్సేనోఽథవా స్వయమ్ ।
రామస్య పురతః కల్ప్యః మారుతిర్ముఖమణ్డపే ॥ ౧౧౦
గరుడో వా యథాపూర్వం పరివారాన్ ప్రకల్పయేత్ ।

---

౧ జీమూత. ౨ విశేషాత్. ౩ పరిష్కృతమ్. ౪ త్కుమారాద్యర్థమ్.
౫ సేనాపతిం చాపి.

బలరామమూర్తిః.

రామస్య బలభద్రస్య లక్షణం వక్ష్యతేఽధునా ॥ ౧౧౨
ద్విభుజం ధవలం దివ్యే భాగేఽథ పరికల్పయేత్ ।
ముసలం లాఙ్గలం చైవ ప్రసవ్యేతరహస్తయోః ॥ ౧౧౩
బిభ్రాణమథవా న్యస్తవామహస్తం కటిస్థలే ।
దక్షిణాభయదం యద్వా చతుర్భుజముదాయుధమ్ ॥ ౧౧౪
హాలం చ దక్షిణే హస్తే వామే చ ముసలాయుధమ్ ।
ధారయన్తం విభుం నీలవసనం శఙ్ఖచక్రిణమ్ ॥ ౧౧౫
కిరీటినం బద్ధకేశమథవా వామపార్శ్వతః ।
రేవతీం కల్పయేద్దేవీం దక్షిణే వా యథారుచి ॥ ౧౧౬
కరణ్డికామకుటినీమథవా కబరీధరామ్ ।
అసితాం పారతన్త్ర్యే చ స్వాతన్త్ర్యే చ యథాపురమ్ ॥ ౧౧౭

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదే మత్స్యాదిమూర్తిలక్షణం నామ
సప్తదశోఽధ్యాయః.

అష్టాదశోఽధ్యాయః.

శ్రీకృష్ణమూర్తిః.

శ్రీభగవాన్ —

యాదవస్యాథ కృష్ణస్య నిర్మాణమధునోచ్యతే ।
కల్యాణలక్షణయుతం త్రిభఙ్గం సింహవిష్టరే ॥ ౧
తిష్ఠన్తం రుక్మిణీసత్యభామాభ్యాం సహితం ప్రభుమ్ ।
ఈషత్కుఞ్చితవామాఙ్ఘ్రిం సుస్థితేతరమద్భుతమ్ ॥ ౨
మేఘశ్యామం విశాలాక్షం పీతవస్త్రం చతుర్భుజమ్ ।
౧ దేవీసవ్యభుజన్యస్తవామహస్తసరోరుహమ్ ॥ ౩
అధోముఖం తు హస్తాగ్రం నాభిసూత్రసమన్వితమ్ ।
వామేతరకరస్పృష్టక్రీడాయష్టిమనోహరమ్ ॥ ౪
తత్కరం కటిసూత్రాన్త ౨ ముదస్తే తు కరద్వయమ్ ।
శఙ్ఖచక్రధరం కుర్యాద్ద్విభుజం వా యథోదితమ్ ॥ ౫
శ్రీవత్సాఙ్కం ప్రసన్నాభం వరేణ్యం ముకుటోజ్జ్వలమ్ ।
బద్ధాలకభరం వాపి భాగే దివ్యే ప్రకల్పయేత్ ॥ ౬
రుక్మిణీం దక్షిణే పార్శ్వే సత్యభామామథోత్తరే ।
వినతానన్దనం వాపి సత్యాస్థానే ప్రకల్పయేత్ ॥ ౭
ఆసీనం వా సుఖం సార్ధం దేవీభ్యాం సహ విష్టరే ।
వామహస్తేన వరదం దక్షిణేనాభయప్రదమ్ ॥ ౮
యద్వా శయీత నృపవత్పర్యఙ్కే శోభితే భృశమ్ ।
భోగీన్ద్రశయనే వాపి మహాపర్యఙ్కమణ్డితే ॥ ౯

---

౧ దేవీభ్యాం ద్విభుజన్యస్త. ౨ ముద్ధృతే చ కరద్వయే.

పృష్ఠతో వాలిపార్శ్వే తు రుక్మిణీం కారయేత్సుధీః ।
సత్యభామా భవేత్పాదసంవాహనసముద్యతా ॥ ౧౦
సంవాహయంత్యౌ వా దేవ్యౌ హస్తాభ్యాం పాదపఙ్కజమ్ ।
తార్క్ష్యారూఢం చతుర్బాహుం బిభ్రాణం శరకార్ముకమ్ ॥
ముఖ్యాభ్యామపరాభ్యాం చ శఙ్ఖం చక్రం చతుర్ముఖ ।
ఆరోప్య సత్యభామాం వా వామోత్సఙ్గే చతుర్భుజమ్ ॥ ౧౨
ఆరుహ్య యాన్తం పక్షీన్ద్రం ద్విభుజం వా యథారుచి ।
యద్వాఽర్జునస్య సారథ్యం కుర్వాణం పరికల్పయేత్ ॥ ౧౩
రథస్థితం చతుర్బాహుం ప్రతోదప్రగ్రహౌ దధత్ ।
వామహస్తేన ముఖ్యేన దక్షిణేన కరేణ తు ॥ ౧౪
కపిధ్వజాయ ప్రహ్వాయ పరవిద్యాముదీరయన్ ।
అపరాభ్యాం చ హస్తాభ్యాం శఙ్ఖచక్రధరం ప్రభుమ్ ॥ ౧౫
కిరీటినం విశాలాక్షం శ్రీవత్సాఙ్కితవక్షసమ్ ।
ద్విభుజం బద్ధకేశం వా కుర్యాత్కమలసమ్భవ ॥ ౧౬
పార్థం చ ప్రాంజలిం ప్రహ్వం సేషుం సేషుధికార్ముకమ్ ।
కిరీటినం శ్యామవర్ణం కల్పయేత్స్యన్దనస్థితమ్ ॥ ౧౭
విశ్వరూపం తు వా కుర్యాత్కేశవం కేశిసూదనమ్ ।
బృన్దావనగతం కృష్ణం గవామనుచరం ప్రభుమ్ ॥ ౧౮
ఈషత్కుఞ్చితవామాఙ్ఘ్రిమితరేణ ఋజుస్థితమ్ ।
గచ్ఛన్తమపి గాయన్తం వంశేన పరమాద్భుతమ్ ॥ ౧౯
ఈక్షమాణం మనాక్సవ్యే పార్శ్వే పుష్పావతంసితమ్ ।
విచిత్రపుష్పగ్రథితవనమాలావిభూషితమ్ ॥ ౨౦
బర్హిబర్హైశ్చ రుచిరైర్వత్సదామవిభూషణైః ।

భూషితం దేవగన్ధర్వసిద్ధచారణసేవితమ్ ॥ ౨౧
కదమ్బమూలె వా మధ్యందినే కృత్వా ప్రతిష్ఠితమ్ ।
వ్యత్యాసెన స్థితం పద్భ్యాం వామేన ఋజునా స్థితమ్ ॥ ౨౨
దక్షిణప్రపదె ౧ నాన్యపృష్ఠభాగస్పృశా స్థితమ్ ।
గొభిస్సవత్సైస్సహర్షైః పక్షిభిశ్చ సమావృతమ్ ॥ ౨౩
ఋషిభిర్దేవగన్ధర్వైః కిన్నరాద్యైశ్చ సెవితమ్ ।
ఫణీన్ద్రం కాలియం యద్వా ఫణాపఞ్చకసంయుతమ్ ॥ ౨౪
పురతః పురుషాకారం నాగాకారం చ పృష్ఠతః ।
కృతాఞ్జలిం దురాధర్షమాక్రమ్య శిరసి స్థితమ్ ॥ ౨౫
వామపాదెన గృహ్ణాన్తం పుచ్ఛం వామేన పాణినా ।
౨ దక్షిణాభయదం హస్తం న్యస్యన్తం కారయేద్బుధః ॥ ౨౬
౩ అథవా కృతతాటంకం కుర్వాణం నాట్యమద్భుతమ్ ।
మహిషీం నాగరాజస్య ౪ భిక్షమాణాం స్వకం పతిమ్ ॥ ౨౭
కృతాఞ్జలిపుటాం దెవీం తత్పార్శ్వే వేపితాం స్థితామ్ ।
రాసమణ్డలమధ్యస్థం యద్వా కుర్యాజ్జగద్గురుమ్ ॥ ౨౮
౫ దేవ్యోర్గృహీత్వా హస్తాభ్యాం కరాగ్రం మధ్యతః స్థితమ్ ।
నృత్యన్తం బహుసాహస్రగోపకన్యాభిరావృతమ్ ॥ ౨౯
నవనీతాయ నృత్యన్తం సవ్యేన ఋజునా స్థితమ్ ।
ఉద్ధృత్య దక్షిణం పాదం విపరీతమథాపి వా ॥ ౩౦
౬ కారయేద్వామహస్తం తు చుబుకాన్తసముచ్ఛ్రియమ్ ।
అభీతిదం దక్షిణేన వరదం వా యథారుచి ॥ ౩౧

౧ నాఙ్ఘ్రి. ౨ దక్షిణెనాప్యభయదమ్. ౩ అథవేత్యర్ధం బహుషు న దృశ్యతె ౪ వీక్షమాణామ్. ౫ దెవ్యా గృహీత్వా. ౬ ప్రసారయేద్వామహస్తం.

మధ్యతః స్తననాభ్యాశ్చ వరదో హస్త ఇష్యతే।
యాదవేన్ద్రేణ కృష్ణేన క్రీడయా యద్యథాశ్రితమ్ ॥ ౩౨
కల్పయిత్వా వపుస్తత్తదారాధ్యం విభవార్థిభిః ।
ఏకబేరవిధానం చేత్ స్థాపయేద్బ్రహ్మణః పదే ॥ ౩౩
కర్మార్చాదీని బిమ్బాని కల్పయేద్రఘువీరవత్ ।
రుక్మిణీసత్యభామాభ్యాం సహ పీఠే ప్రకల్పయేత్ ॥ ౩౪
రుక్మిణీ కనకప్రఖ్యా ౧ సత్యాఽన్యా శ్యామలా భవేత్ ।
కరణ్డికామకుటినీ యద్వా ధమ్మిల్లధారిణీ ॥ ౩౫
సత్యభామా కరే పద్మం ధారయేద్దక్షిణే పరమ్ ।
ఊరౌ విశ్రామయేదన్యం ధారయేదన్యథాఽథవా ॥ ౩౬
యథోక్తతరవిన్యాసకల్పనం కమలాసన ।
బాల్యేఽపి యా యా దేవీ స్యాత్సా సా కల్ప్యా యథావిధి॥

కల్కిమూర్తిః.

నిర్మాణమధునా వక్ష్యే కల్కివిష్ణోర్మహాత్మనః ।
పిఙ్గశ్మశ్రుం వివృత్తాక్షం రక్తాభం హయవాహనమ్ ॥ ౩౮
ద్విభుజం చర్మవసనం ఖడ్గఖేటకధారిణమ్ ।
జటామకుటసంయుక్తం బ్రహ్మలక్ష్మ్యా విరాజితమ్ ॥ ౩౯
పైశాచే యానకం కుర్యాద్దివ్యే భాగే స్థితిర్భవేత్ ।
యద్వా చతుర్భుజం కుర్యాన్ముఖ్యాభ్యాం ఖడ్గఖేటకౌ ॥ ౪౦
అపరాభ్యాం శఙ్ఖచక్రం హస్తాభ్యాం దధతం హరిమ్ ।
ఆసనే ఖేటకం ఖడ్గం న కుర్వీత కదాచన ॥ ౪౧

---

౧ సత్యాఖ్యా.

అభయం వరదం చైవ కరయుగ్మం ప్రకల్పయేత్ ।
శయనం నేష్యతే తస్య కల్కివిష్ణోర్మహాత్మనః ॥ ౪౨
ఏకబేరవిధానం చేత్కల్పయేద్బ్రహ్మణః పదే ।
ఆసీనం స్థానకం చైవ భాగె దివ్యే పరికల్పయేత్ ॥ ౪౩
తస్య దక్షిణపార్శ్వే తు యాజ్ఞవల్క్యం పురోహితమ్ ।
నారదం దక్షిణే ౧ పార్శ్వే భిత్తిభూమిషు దేవతాః ॥ ౪౪
కల్పయేజ్జఙ్గమాన్ బిమ్బాన్ ద్విజాన్వా చతుర్భుజాన్ ॥
అభయం వరదం చైవ ద్వౌ భుజౌ పరికల్పయేత్ ॥ ౪౫
చతుర్భుజే శఙ్ఖచక్రే ద్వయోరపరయోర్భవేత్ ।

కర్మబింబసామాన్యలక్షణమ్.

శ్రీవత్సేనాఙ్కితోరస్కాన్ జటామకుటసంయుతాన్ ॥ ౪౬
కిరీటినో వా కుర్వీత కర్మబిమ్బాంశ్చ లోహజాన్ ।
విష్ణోరంశావతారాణాం కర్మాణి ౨ చాద్యాస్తు కౌతుకాః ॥
కల్పనీయాశ్చతుర్హస్తాః ద్విభుజా వా యథారుచి ।
దశతాలేన మీనాద్యైర్వరాహాద్యాశ్చ మూర్తయః ॥ ౪౭
బాహ్యాంశ్చాభ్యన్తరాంశ్చైవ పరివారాన్ ప్రకల్పయేత్ ।
ఆదిమూర్తేర్యథా తద్వత్ న విశేషోఽస్తి కశ్చన ॥ ౪౮

లక్ష్మీనారాయణమూర్తిః.

లక్ష్మీనారాయణం కుర్యాద్భుజాష్టకసమన్వితమ్ ।
యద్వా చతుర్భుజం శఙ్ఖచక్రాద్యాయుధభూషితమ్ ॥ ౫౦
వామభాగె తు హస్తాభ్యాం వరదం పఙ్కజం తు వా ।

---

౧ భాగె. ౨ ద్యథార్చాశ్చ.

ఇతరాభ్యాం చ హస్తాభ్యామభయం చక్రమేవ వా॥ ౫౧

అభిన్నాలక్ష్మీనారాయణమూర్తిః.

వపుషో ౧ దక్షిణే భాగే విష్ణుర్వామే సరోరుహా ౨।
పీనస్తనతటో వామశ్శ్రీవత్సాఙ్కస్తథేతరః॥ ౫౨
వామో హేమనిభశ్శ్యామో దక్షిణో భాగ ఇష్యతే।
ఆసీనం వా శయానం వా గరుడారూఢమేవ వా॥ ౫౩

యజ్ఞమూర్తిః.

స్థితం వా కల్పయేద్దేవం యజ్ఞమూర్తిమతశ్శృణు।
౩ త్రిశీర్షం చ త్రిపాదం చ చతుశ్శృఙ్గం చతుర్ముఖం॥ ౫౪
సప్తహస్తం జపా ౪ తుల్యం వనమాలావిభూషితమ్।
అభీతిదో ముఖ్యహస్తో దక్షిణోఽన్యో వరప్రదః॥ ౫౫
పఞ్చేతరకరాశ్చ స్రుక్స్రువాద్యాయుధభూషితాః।

ఏకద్విత్ర్యాదిమూర్తిభేదః.

ఏకమూర్తిర్వాసుదేవో యద్వా నారాయణః పరః॥ ౫౬
తౌ ద్విమూర్తిస్త్రిమూర్తిస్తు సత్యశ్చాచ్యుతపూరుషౌ।
చతుర్మూర్తిర్వాసుదేవో భవేత్సఙ్కర్షణస్తథా॥ ౫౭
ప్రద్యుమ్నశ్చానిరుద్ధశ్చ పఞ్చమూర్తిమతశ్శృణు।
సత్యాచ్యుతౌ తథానన్తః వాసుదేవశ్చ పూరుషః॥ ౫౮
షణ్మూర్తిరన్నాధిపతిశ్శ్రీశః కాలనేమిజిత్।
త్రైలోక్యమోహనో యజ్ఞవరాహశ్చేతి పంచమః॥ ౫౯

---

౧ దక్షిణో భాగో విష్ణోర్వామః. ౨ సరోరుహా — లక్ష్మీః ౩ ద్విశీర్షం చ త్రిపాదం చ. చతుర్‌రఙ్గమ్. ౪ సామ్యమ్.

శఙ్ఖోదరో నృసింహశ్చ సప్తమూర్తిరథోచ్యతే।
చతస్రో వాసుదేవాది మూర్తయః పూర్వమీరితాః॥ ౬౦
పూషాదయస్తథా త్రిస్రస్సప్తమూర్తిరుదాహృతా।
హయగ్రీవో ముకున్దశ్చ బభ్రుశ్చైవ వృషాకపిః॥ ౬౧
శౌరిశ్చ ౧ దాశార్హశ్చైవ వైకుణ్ఠః పురుషస్తథా।
అష్టమూర్తిరితి ప్రోక్తో నవమూర్తిరథోచ్యతే॥ ౬౨
చతస్రః కథితాః పూర్వం వాసుదేవాదయస్తథా।
నారాయణో హయగ్రీవో విష్ణుర్హరిసూకరౌ॥ ౬౩
షడన్యే శాదయః ప్రోక్తాః వాసుదేవాదిమూర్తయః।
చతస్రో దశమూర్తిస్స్యాదాదిమూర్తిరిమా దశ॥ ౬౪
స్యాదేకాదశమూర్తిస్స్యాత్ప్రోక్తా ద్వాదశమూర్తయః।
చతస్రో వింశతిశ్చైవ మూర్తయః పూర్వమీరితాః॥ ౬౫

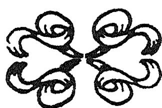
పఞ్చమూర్తిప్రతిష్ఠావిధిః.

పంచమూర్తి ౨ ప్రతిష్ఠానమధునా సముదీర్యతే।
స్థాపయేద్వాసుదేవాఖ్యాం మూర్తిం గర్భగృహే సుధీః॥ ౬౬
దివ్యే భాగేఽథవా బ్రాహ్మే బహిః ప్రాగ్దిశి పూరుషమ్।
సత్యమూర్తిం దక్షిణస్యాం ప్రతీచ్యామచ్యుతం యథా॥ ౬౭
అనన్తాఖ్యముదీచీనే చలాం వా యది వాఽచలామ్।
ధామ్నోఽన్తర్వాసుదేవస్యచ్చతుర్మూర్తిషు పూర్వవత్
సఙ్కర్షణం దక్షిణస్యాం బహిర్దిశి నివేశయేత్।
ప్రద్యుమ్నం చ ప్రతీచీనే శాబేయామనిరుద్ధకమ్॥ ౬౮
యాం యాం దిశమధిష్ఠాయ స్థితాః పూర్వోక్తమూర్తయః।

౧ దాశార్హశ్చైవ. ౨ ప్రతిష్ఠాయా.

త త్తద్దిగాభిముఖ్యేన కల్పయేత్కమలాసన ॥ ౭౦
ద్వారం వాతాయనం వాపి కుర్యాద్భిత్తిం న ౧ కల్పయేత్ ।
శఙ్ఖచక్రగదాయుక్తా ముఖ్యైరభయదా కరైః ॥ ౭౧

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదే మూర్తిభేద కథనం నామ
అష్టాదశోఽధ్యాయః.

౧ కారయేత్.

ఏకోనవింశోఽధ్యాయః.

కర్మార్చాద్యర్చామూర్తిమానవిధిః.

తత్ర బహుబేరమానమ్.

శ్రీభగవాన్ —

కర్మార్చాదిప్రకృతిప్రకారః కథ్యతేఽధునా ।
కర్మార్చా చోత్సవార్చా చ బల్యర్చా చ తథైవ చ ॥ ౧
స్నానతీర్థోభయోరర్చా చ స్వాపోత్థానార్చయా సహ ।
ప్రతిమాష్షడ్విధాతవ్యాః పూజాయాముత్తమా భవేత్ ॥ ౨
తిసృభిర్మధ్యమా జ్ఞేయా ౧ ఆద్యా యా చరమా భవేత్ ।
బహుబేరే విధిరయం కథితః కమలాసన । ౩

ఏకబేరమానమ్.

ఏకబేరే తు కర్మార్చా స్నపనార్చా చ నేష్యతే ।
ధ్రువబేరసముచ్ఛ్రాయే విభక్తే దశధా సతి ॥ ౪
ఏకాంశేన ప్రతికృతేః కర్మార్చాయాస్సముచ్ఛ్రయః ।
ద్వాదశాంశేన యద్వా స్యాత్ షోడశాంశేన వా భవేత్ ॥ ౫
యద్వాఽష్టాదశభాగేన చతుర్వింశాంశమేవ వా ।
మహాబేరాఙ్గులాపేక్షా యద్వా తస్యాస్సమున్నతిః ॥ ౬
చతుర్వింశాఙ్గులా యద్వా భవేదష్టాదశాఙ్గులా ।
షోడశాఙ్గులమానా వా యద్వా స్యాద్ద్వాదశాఙ్గులా ॥ ౭
అష్టాఙ్గులాఽథవా యద్వా షడంగులసముచ్ఛ్రయా ।
చతురఙ్గులమానా వా యద్వాఽఽమానాంగులేన తు ॥ ౮

పూర్వోక్తాంగులమానాని కర్తవ్యాని యథారుచి ।

బల్యాదిమూర్తిమానమ్.

బలితీర్థప్రతికృతిశ్శయనోత్థానకౌతుకమ్ ॥ ౯
కర్మార్చాసంమితోత్సేధః కథితః కమలాసన ।
కర్మబిమ్బసముత్సేధస్త్రిగుణః పరిశిష్టయోః ॥ ౧౦
స్నపనోత్సవకార్యార్థం బిమ్బయోరుభయోరపి ।
భక్త్వా త్రిధా చతుర్ధా వా ధ్రువబేరసముచ్ఛ్రియమ్ ॥ ౧౧
ఏకభాగే సలోత్సేధం కుర్యాదుత్సవకౌతుకే ।
ఉత్సవార్చా తృతీయాంశం తుర్యాంశం వామ్బుజాసన ॥ ౧౨
కర్మకౌతుకమానం స్యాద్బహ్వర్చా ౧ దేరయం క్రమః ।
ఏకబేరే తదర్ధం తు తత్తు ౨ ర్యాంశకమేవ వా ॥ ౧౩
ఉత్సవార్చా తృతీయాంశసముత్సేధోఽథవా భవేత్ ।

స్థానయానాసనబింబవదేవకర్మార్చా.

స్థానయానాసనవిధౌ ధ్రువబిమ్బం యథాకృతమ్ ॥ ౧౪
కర్మార్చాదీని తద్వత్స్యాత్ ధ్రువే తు శయితే పునః ।
తిష్ఠేద్వాసీత వా కామం కర్మాద్యర్చా చతుర్ముఖ ॥ ౧౫

నిత్యోత్సవబింబం తిష్ఠద్రూపమేవ.

నిత్యోత్సవప్రతికృతిస్సర్వత్రైవ స్థితా భవేత్ ।

స్థితబింబపీఠమానమ్.

అర్చాయామం త్రిధా కృత్వా ౩ పద్మమేకేన కల్పయేత్ ॥

---

౧ చేదయమ్. ౨ తత్తుర్యోర్నాంశికాపి వా. తత్తురీయాంశికాపి వా.
౩ విస్తారతులితాయతి.

ఉపానహాదిపఙ్క్త్యాఙ్గయుక్తం వృత్తం సుఖావహమ్ ।
చతురశ్రం మనోహారి విస్తారతులితాయతి ॥ ౧౭
తృతీయభాగవిహితప్రభాశఙ్కుద్వయాఞ్చితమ్ ।
పీఠోత్సేధం త్రిధా కృత్వా పద్మమేకేన కల్పయేత్ । ౧౮
దలైర్ద్వాదశభిర్యుక్తమష్టాభిర్వా యథారుచి ।
తావదూర్ధ్వదలోపేతం మధ్యే విపులకర్ణికమ్ ॥ ౧౯
ఉపచ్ఛదసమాయుక్తమీషత్ఫుల్లామ్బుజాకృతి ।
పాదమాత్రం దలాయామం కేవలం వా సరోరుహమ్ ॥ ౨౦
పీఠం వా ౧ కేవలం వాపి సుషిరం నైవ కారయేత్ ।
స్థితస్య కౌతుకస్యేదం పీఠనిర్మాణమీరితమ్ ॥ ౨౧

ఆసీనపీఠమానమ్.

ఆసీనస్యాయతం వృత్తం చతురశ్రం యదాయతమ్ ।
ప్రతిమార్ధసముత్సేధం తత్త్రితీయాంశమేవ వా ॥ ౨౨
౨ పద్మం బహుదలోపేతం మధ్యే విపులకర్ణికమ్ ।
సకుఞ్చితప్రసవ్యాఙ్ఘ్రిరధస్తాల్లమ్బితేతరః ॥ ౨౩
అధ్యాసీతాసనం దేవో యథోక్తం కమలాసనః ।
లమ్బమానపదాధారం కమలం పరికల్పయేత్ ॥ ౨౪

శ్రీభూమ్యోస్సన్నివేశః.

శ్రీర్దక్షిణే ధరా వామే దేవ్యౌ దేవస్య కల్పయేత్ ।
కర్మాదిబిమ్బషట్కం స్యాచ్ఛ్రీభూమిసహితం సదా । ౨౫

---

౧ పి యథాకామం. ౨ పద్మమష్టదలోపేతం.

శ్రీధరాదేవ్యోరాసనస్థితివికల్పః.

ఏకస్మిన్నిష్టరే స్యాతాం పృథగ్వా వల్లభే ఉభే।
వామం సఙ్క్షిప్య చరణమితరం లమ్బయేదధః॥ ౨౬
శ్రీధరా త్వన్యథా ౧ సీనా స్థితే దేవే తథా స్థితా।

ప్రభాయాః మానాది.

వృత్తాం వృత్తాయతాం వాపి ప్రభాం బిమ్బానుసారతః॥ ౨౭
కుర్యాన్మనోహరాం యస్మాత్తేజోరాశిః ప్రభా మతా।
ద్వ్యఙ్గులం కాణ్డమానం స్యాత్పుష్పకేతని తదర్ధకమ్॥ ౨౮
అర్ధాఙ్గులం భవేత్కేతని కాణ్డం తదనుపూర్వవత్।
వేతని తదను భూయో౽పి జ్వాలామాలోపరిస్థితా॥ ౨౯
అర్ధాఙ్గులాన్తరాలాస్స్యుర్జ్వాలాః పఞ్చశిఖాస్తథా।
త్రిశిఖా వా యథాయోగం దక్షిణావర్తశోభితాః॥ ౩౦

ప్రభాయాం మీనాదిమూర్తికల్పనమ్.

యుగ్మా వా స్వయుగ్మా వా కాణ్డే కాణ్డే ప్రకల్పయేత్।
దశావతారమూర్తీర్వా మీనాద్యాః కేశవాదికాః॥ ౩౧
ప్రభాయాః పార్శ్వయోః పృష్ఠే శఙ్ఖనాలం ప్రకల్పయేత్।

తోరణప్రభా.

బిమ్బే యానాధిరూఢే తు కర్తవ్యా తోరణప్రభా॥ ౩౨
అన్తర్బహిశ్చ దార్ఢ్యార్థమాయసం తు నివేశయేత్।

బింబప్రభాసనాని లోహజాన్యేవ.

బిమ్బం ప్రభామాసనం వా లోహజం పరికల్పయేత్॥ ౩౩

౧ సీనే స్థితే దేవే తథా స్థితే.

లోహమూర్తినిర్మాణక్రమః.

ద్రావయిత్వా మధూచ్ఛిష్టం ప్రతిమాం తేన కల్పయేత్ ।
ధాన్యరాశిం వినిక్షిప్య తదూర్ధ్వే తిలతణ్డులమ్ ॥ ౩౪
చక్రాబ్జం తు లిఖేత్తస్మిన్ప్రాగగ్రాన్నిక్షిపేత్కుశాన్ ।
వస్త్రం చ నూతనం తస్మిన్విస్తీర్య ప్రతిమాం క్షిపేత్ ॥ ౩౫
ప్రాచీనశిరసం పశ్చాజ్జుహుయాదనలే గురుః ।
పుష్పైస్సమిద్భిర్లాజైశ్చ సర్పిషాష్టోత్తరం శతం ॥ ౩౬
జుహుయాన్మూలమన్త్రేణ నృసూక్తేన చరుం పునః ।
హుత్వైవం విధినాచార్యస్స్రగ్వీ కనకభూషణః ॥ ౩౭
సంపాతాజ్యేన సంసిచ్యేత్ప్రతిమాం తత్త్వపద్ధతిమ్ ।
ధ్యాయేత్తత్ర శుభే లగ్నే పూజయేన్మూలవిద్యయా ॥ ౩౮
యజమానో గురుం పూజ్య బహుభిస్తోషయేద్ధనైః ।
బ్రాహ్మణాన్ విదుషో విత్తైర్బహుభిః పరితోషయేత్ ॥ ౩౯
స్థపతిః ప్రతిమాం కుర్యాద్రథకారాభ్యనుజ్ఞయా ।
మానోన్మానప్రమాణైస్తాం ప్రతిమాం కారయేచ్ఛుభామ్ ॥ ౪౦
మృదా లేపం తతః కుర్యాచ్ఛిల్పశాస్త్రానుసారతః ।

లోహవికల్పః.

సువర్ణం రజతం తామ్రం విశుద్ధం లోహముత్తమమ్ ॥ ౪౧
ఆధాయ ధాన్య ౧ రాశ్యాం తు పూర్వవన్న్యాసకల్పనమ్ ।
పూర్వవచ్చైవ జుహుయాదాచార్యశ్చోదితక్రమాత్ ॥ ౪౨
ద్రావయిత్వా తతశ్శుద్ధం లోహం న్యాయసమార్జితమ్ ।

---

౧ రాశ్యాదౌ.

స్థపతిః ప్రతిమాం తేన కుర్యాచ్ఛాస్త్రోక్తవర్త్మనా ॥ ౪౩
లోహజాం ప్రతిమాం చైవం కల్పయేత్పరమాత్మనః ।
స యాతి పరమం స్థానం పునరావృత్తివర్జితమ్ ॥ ౪౪

ప్రతిమాయా హస్తాదివైకల్యే శాన్తిః.

ప్రతిమాహస్తపాదాదివైకల్యే శాన్తిమాచరేత్ ।
ఆచార్యో దానహోమాద్యైస్తతశ్శాన్తిర్భవిష్యతి ॥ ౪౫
సమాదధ్యాదవయవాన్ వికలాన్ స్థపతిః పునః ।

చిత్రార్ధచిత్రచిత్రాభాసాదినిరూపణమ్

చిత్రం చాప్యర్ధచిత్రం చ చిత్రాభాసమితి త్రిధా ॥ ౪౬
కౌతుకం తత్ర దృశ్యన్తే యస్మిన్నవయవాస్స్ఫుటమ్ ।
సర్వే సమన్తాచ్చిత్రం తు తద్విజ్ఞేయం చతుర్ముఖ ॥ ౪౭
హస్తాద్యవయవా యస్మిన్పురోభాగే సమీక్షితుమ్ ।
శక్యం నాపరభాగే తు తదర్ధం చిత్రమిష్యతే ॥ ౪౮
రూపితా ప్రతిమా యా తు వర్ణైరేవ సితాదిభిః ।
కుడ్యాదౌ చిత్రమాభాసం తత్కౌతుకముదాహృతమ్ ॥ ౪౯
చిత్రముత్కృష్టమిత్యుక్తమర్ధం మధ్యమముచ్యతే ।
ఆభాసమధమం విద్ధి మద్గేహే వాథ వేశ్మని ॥ ౫౦
స్థాపయేద్ధ్రువబిమ్బార్థం పూర్వాలాభే యథోత్తరమ్ ।

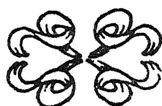
ప్రతిమానాం తాలాదిమానమ్

అతః పరం ప్రవక్ష్యామి ప్రతిమామానలక్షణమ్ ॥ ౫౧
ఏకాదిదశపర్యన్తం సఙ్ఖ్యయోపేయుషాం భిదామ్ ।
తాలానాముత్తమాదీనాం రూపావిష్కృతిపూర్వకమ్ ॥ ౫౨

యత్కిఞ్చిత్ప్రతిమామానం విభజ్య దశధా పునః ।
ఏకం ద్వాదశధా భక్త్వా తత్రైకాంశోఽఙ్గులః స్మృతః ॥ ౫౩
అఙ్గులం చాష్టధా కృత్వా తత్రైకాంశో యవః స్మృతః ।
తేనైవాఙ్గులమానేన అఙ్గప్రత్యఙ్గకల్పనా ॥ ౫౪
ద్వాదశాఙ్గులకం మానం తాలాఖ్యమిహ కథ్యతే ।
ద్వాదశాఙ్గులకస్తాలో ముఖ్యశ్చేతి ప్రకీర్తితః ॥ ౫౫
ద్వ్యఙ్గులం గోలకం జ్ఞేయం కలేతి వ్యపదిశ్యతే ।
ఏకాఙ్గులం భవేన్మాత్రా భాగో మాత్రాచతుష్టయమ్ ॥ ౫౬
ఉత్తమాధమమధ్యాని తాలాని కమలాసన ।
ఏకాదిదశపర్యన్తం సఙ్ఖ్యయా చ్ఛేదయన్తి చ ॥ ౫౭
మీయతే దశతాలేన వాసుదేవస్సనాతనః ।
నవార్ధతాలౌ బ్రహ్మేశౌ నవతాలేన దేవతాః ॥ ౫౮
అష్టార్ధతాలా ద్వారస్థాః కుముదాదిగణాస్తథా ।
అష్టతాలాంశ్చ మనుజాన్ పిశాచాదీంశ్చ సప్తకాన్ ॥ ౫౯
షట్తాలాన్ కుబ్జకాన్ విద్ధి పఞ్చతాలాంస్తు వామనాన్ ।
చతుస్తాలాని భూతాని త్రితాలాః కిన్నరాస్తథా ॥ ౬౦
మత్స్యా ద్వితాలకా జ్ఞేయాస్తాలేనైకేన పన్నగాః ।
దశతాలం చతుర్వింశదఙ్గులీనాం శతం భవేత్ । ౬౧
ఉత్తమం మధ్యమం వింశత్కనిష్ఠం షోడశ స్మృతమ్ ।
నవతాలం తు తచ్ఛ్రేష్ఠం యచ్ఛతం ద్వాదశాధికమ్ ॥ ౬౨
అష్టాధికం శతం మధ్యం కనీయశ్చతురుత్తమమ్ ।
అష్టతాలం శతం శ్రేష్ఠం మధ్యమం షణ్ణవత్యపి ॥ ౬౩

౧ చతుర్థహీనమధమమష్టతాలం ప్రకీర్తితమ్ ।
ఉత్తమాదిక్రమోఽన్యేషు సప్తతాలాదిషూహ్యతే ॥ ౬౪
చతుశ్చతుర్విహీనం చేత్క్రమాదఙ్గులిభిర్భవేత్ ।
పూర్వం పూర్వం యథోక్తం తత్త్రైవిధ్యమవగమ్యతామ్ ।
౨ త్రయోదశార్ధాఙ్గులికం దశతాలోత్తమే ముఖమ్ ॥
అర్ధేనాఙ్గులినా హీనం మధ్యమం సంప్రచక్షతే ॥ ౬౬
అర్ధేనాఙ్గులినా హీనమేకైకమితరేష్వపి ।
ధ్రువాయాముత్తమం తాలమర్చాయాం మధ్యమం భవేత్ ॥
అధమం పరివారాణాం సర్వేషాం కమలాసన ।

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదే లోహజప్రతిమానిర్మాణ తాలవిభాగో నామ
ఏకోనవింశోఽధ్యాయః

౧ తచ్చతుర్హీన. ౨ త్రియార్ధాఙ్గులికం నామ.

వింశోఽధ్యాయః.

శ్రీభగవాన్ —

ప్రతిమామానవిధిః.

అతఃపరం ప్రవక్ష్యామి ప్రతిమామానముత్తమమ్ ।
మానం ప్రమాణమున్మానం ౧ ఇతి మానం త్రిధా భవేత్ ॥ ౧
మానముత్సేధమానం స్యాదున్మానం నహానం మతమ్ ।
మానం చ తిర్యగూర్ధ్వం యత్తత్ప్రమాణమిహోచ్యతే ॥ ౨
౨ తత్ర ప్రతికృతేస్తావత్తదఙ్గానాం చ కథ్యతే ।
ఉత్సేధమానం మూర్ధాది పాదాన్తమనుపూర్వశః ॥ ౩
౩ లబ్ధానాం దేహతస్తావదఙ్గులీనాం శతేన తు ।
౪ చతుర్వింశతిమానేన ప్రతిమాం పరికల్పయేత్ ॥ ౪
ఉష్ణీషమఙ్గులమితం కేశాన్తం త్ర్యఙ్గులం మతమ్ ।
౫ దృక్సూత్రాన్తం తదారభ్య షట్త్రింశద్యవసమ్మితమ్ ॥ ౫
తద్వన్నాసాపుటాన్తం స్యాత్తద్వచ్చ చిబుకావధి ।
తేన కేశాన్తమారభ్య ముఖమానం చతుర్ముఖ ॥ ౬
అష్టోత్తరం యవశతం చిబుకావయవావధి ।
గలమధ్యాఙ్గులం సార్ధం త్ర్యఙ్గులం ౬ కణ్ఠమిష్యతే ॥ ౭
హిక్కాసూత్రం సమారభ్య హృదయాన్తం ౭ ముఖే స్థితమ్ ।
తతః ప్రభృతి నాభ్యన్తం సార్ధం సప్తదశాఙ్గులమ్ ॥ ౮

౧ పరిమాణోపమానకమ్ । లంబామానం షడేతాని మానాని కథయామ్యహమ్ । ఇతి కేషుచిత్కోశేషు పాఠో దృశ్యతే. ౨ తస్యాః. ౩ లబ్ధ్వా నదేహీనాం తావత్ । లబ్ధానాం దేహినామ్. ౪ చతుర్వింశేన. ౫ ఉత్సూత్రాన్తమ్. ౬ కణ్ఠ. ౭ ముఖోన్నతం.

తతః ప్రభృతి మేఢ్రాన్తం తద్వదుత్సేధమిష్యతే ।
తస్మాత్కలాజ్జానుపర్యన్తం త్రిన్యూనం త్రిదశాంగులమ్ ॥ ౯
చతురఙ్గులముత్సేధం జానుమణ్డలమిష్యతే ।
అష్టాన్తం జానునో౾ధస్తాదూరుతుల్యమితీరితమ్ ॥ ౧౦
తతస్తాలాన్తముత్సేధం చతురంగులసంమితమ్ ।
దేహాఙ్గులాని యావన్తి దశ తాలే౾భిపూజితే ॥ ౧౧
విభజ్య తావన్త్యుక్తాని మధ్యమే శ్రూయతాం క్రమః ।
త్రయోదశాంగులం వక్త్రం త్రిస్థానం చ తదంగులమ్ ॥ ౧౨
షడ్వింశత్యంగులోత్సేధమూరుమానముదాహృతమ్ ।
తద్వజ్జఙ్ఘాసముత్సేధం ఉత్తరేణేతరత్సమమ్ ॥ ౧౩
అధమే దశతాలే తు ముఖం శతయవం మతమ్ ।
త్రిస్థానం ౧ తావదేవస్యాదూరుర్యవశతద్వయమ్ ॥ ౧౪
జఙ్ఘా చ తత్సమోత్సేధా ముఖ్యేనాన్యత్సమం మతమ్ ॥
వింశద్యవశతం పాదద్రాఘిమా కమలాసన ॥ ౧౫
౨ అఙ్గుష్ఠం వేదమాత్రం స్యాత్తదాయామా చ తర్జనీ ।
ఏకత్రింశద్యవాయామా మధ్యమాఙ్గులిరిష్యతే ॥ ౧౬
త్రింశద్యవా౾నామికాస్యాత్కనిష్ఠా త్ర్యంగులాపి చ ।
యవైశ్చ పఞ్చభిర్యుక్తా పార్ష్ణిః చ చతురఙ్గులా ॥ ౧౭
3 హిక్కాన్తయోరథో బాహురఙ్గులీ సప్తవింశతిః ।
తతశ్చ మణిబన్ధాన్తం షడ్వింశత్యంగులాయతమ్ ॥ ౧౮
యవద్వయేన చ యుతం మణిబన్ధాత్తలం పునః ।
మధ్యమాంగులిమూలాన్తం పఞ్చాశద్యవసంమితమ్ ॥ ౧౯

౧ త్రిస్థానస్య తదేవ స్యాత్. ౨ అంగుష్ఠే త్ర్యంగులాయామం. 3 హిక్కాన్తయోరథో.

పఞ్చాంగులమథాఙ్గుష్ఠం తర్జనీ తద్వదాయతా ।
షడ్యవైశ్చాధికాయామా మధ్యమా తు షడంగులా ॥ ౨౦
ఆయతా షడ్యవైశ్చాపి తత్సమానామికా మతా ।
కనిష్ఠాఙ్గుష్ఠతులితా మాంసలగ్ననఖావధి ॥ ౨౧
ఏకాఙ్గులా నఖాయామా [౧] శిష్టా షడ్యవసంమితా ।
బాహువచ్చోపబాహుస్స్యాచ్చతురఙ్గులమాయతః ॥ ౨౨
చతుర్యవం చోర్ధ్వ [౨] కర్ణం నాలం పఞ్చాఙ్గులాయతమ్ ।
లిఙ్గం పఞ్చాఙ్గులాయామం ముష్కం తు చతురఙ్గులమ్ ॥ ౨౩
సార్ధాష్టాఙ్గులివిస్తారం లలాటం తదనన్తరమ్ ।
ద్వాదశాంగులవిస్తారం బాలచన్ద్రసమా [౩] కృతి ॥ ౨౪
తతస్తు కర్ణయోర్మధ్యం సార్ధం సత్రిదశాంగులమ్ ॥
దశాంగులమథ స్తస్య విస్తారం చిబుకస్య తు ॥ ౨౫
సపాదం ద్వ్యంగులం పూర్ణం చాపతుల్యాకృతిర్భవేత్ ।
మూలమధ్యాగ్రవిస్తారః గ్రీవాయాః క్రమశో భవేత్ ॥ ౨౬
[౪] నవాంగులం తథైకోనం సార్ధం సప్తాంగులిస్తథా ।
[౫] హిక్కాన్తతో రధో బాహుమూలయోరన్తరం భవేత్ ॥
యవైశ్చతుర్భిర్విస్తీర్ణం సచత్వారింశదంగులమ్ ।
కక్షయోర్మధ్యవిస్తారస్త్ర్యంగులస్సార్ధవింశతిః ॥ ౨౭
అష్టా [౬] దశాంగులం మానం స్తనయోరపి చాన్తరమ్ ।
షోడశాంగువిలస్తారం తున్దమధ్యముదాహృతమ్ ॥ ౨౮

౧ శిఖా. ౨ కర్ణమ్. ౩ కులమ్. ౪ నవాఙ్గులస్తథైకోనః సార్ధసప్తాఙ్గులిః. ౫ 'హిక్కాన్తతోరధో' ఇత్యేవ లేఖనసరణిరస్తి క్వచిత్. క్వచిత్ హిక్కాన్తయోరిత్యస్తి. ౬ దశాఙ్గులమితమ్.

అష్టాదశాంగులా శ్రోణీ రథరోఽరః? మిష్యతే ।
కటిప్రదేశవిస్తారస్త్ర్యఙ్గులసార్ధవింశతిః ॥ ౩౦
ఊరుమూలస్య విస్తారసార్ధం సత్రిదశాఙ్గులమ్ ।
అగ్రమేకాంగులం సార్ధద్వ్యంగులం మధ్యమిష్యతే ॥ ౩౧
ద్వ్యంగులో మూలవిస్తారో లిఙ్గస్య సముదాహృతః ।
విస్తీర్ణం త్ర్యంగులం మూలం మధ్యమర్ధాధికం పునః ।
విస్తీర్ణమగ్రముష్కస్య ద్వాత్రింశద్యవసంమితమ్ ॥ ౩౨
విస్తీర్ణమేకాదశభిరంగులైరూరుమధ్యమమ్ ।
అగ్రం దశభి ౧ రేతస్య విస్తీర్ణం కమలాసన ॥ ౩౩
నవాంగులం జానుచక్రం పార్శ్వమర్ధేన్దుసన్నిభమ్ ।
మూలం నవాష్టౌ మధ్యం స్యాజ్జఙ్ఘాగ్రం సార్ధసప్తకమ్ ।
౨ విస్తీర్ణో నలకాభాగః సార్ధైశ్చ చతురంగులైః ॥ ౩౪
అఙ్ఘ్రిమూలస్య విస్తారస్త్ర్యంగులస్సచతుర్యవః ।
సార్ధపఞ్చాంగులం మధ్యమగ్రం సార్ధషడంగులమ్ ॥ ౩౫
సార్ధమష్టాంగులం మూలం బాహ్వోః సప్తాంగులా పునః ।
మధ్యాగ్రే తుల్యవిస్తారే ప్రకోష్ఠావయవః పునః । ౩౬
సార్ధేన సప్తభిర్మూలే విస్తీర్ణం సార్ధపఞ్చభిః ।
మధ్యే చతుర్భిరగ్రే స్యాన్మణిబన్ధస్య తూచ్యతే ॥ ౩౭
పంచాంగులార్ధసహితః తద్వత్కరతలం స్మృతమ్ ।
అంగుష్ఠే మూలవిస్తారో ద్వ్యంగులో మధ్యమాంగులిః ॥ ౩౮
౩ సషడ్యవం తు ముష్ట్యగ్రమంగులేనైవ సంమితమ్ ॥

౧ రేవస్యాత్. ౨ విస్తీర్ణనవకాభోగః. ౩ సషడ్యవముష్ట్యాగ్రమఙ్గులేన సమన్వితమ్.

తర్జన్యా మూలవిస్తారో నవభిస్సంమితో యవైః॥ ౩౯
మధ్యమేకాంగులం సప్తయవమగ్రముదాహృతమ్।
మూలం దశయవం మధ్యం మధ్యమాయా యవా నవ॥ ౪౦
అగ్రమేకాంగులం ప్రోక్తమితరా తర్జనీసమా।
మూలమష్టౌ కనిష్ఠాయాః ౧ యవాస్సప్తైకమధ్యమా॥ ౪౧
౨ షడ్యవాంగులమగ్రేభ్యః పాదోనా నఖవిస్తృతిః।
మధ్యే కరతలే రేఖా మధ్యమామూలముత్థితా॥ ౪౨
కనిష్ఠామూలమారభ్య రేఖా మధ్యమగా భవేత్।
మధ్యమాంగులితర్జన్యోర్నిర్మాతవ్యా విచక్షణైః॥ ౪౩
అంగుష్ఠమూలమారభ్య ౩ తర్జన్యన్తశ్చ మధ్యమా
తయోశ్చ రేఖయోర్మధ్యే తర్జనీమూలగామినీ॥ ౪౪
రేఖా కల్ప్యా యథాశాస్త్రం శాస్త్రాభిజ్ఞేన శిల్పినా।
లలాటస్య చ విస్తారస్సపాదద్వ్యంగులో భవేత్॥ ౪౫
తస్యాధస్తాద్భ్రువౌ కల్ప్యే చత్వారింశద్యవాయతే।
మధ్యే యవేన విస్తీర్ణే యూకాగ్రే చాపసన్నిభే॥ ౪౬
తయోర్మధ్యం నవయవం అష్టాదశయవాయతమ్।
చక్షుఃకనీనికాయామో విస్తారశ్చ యవః స్మృతః॥ ౪౭
అంగులం శ్వేతబిమ్బస్య విస్తారం కృష్ణమణ్డలమ్!
యవోనమంగులం జ్యోతిస్తన్మధ్యే యవసంమితమ్।   ౪౮
యూకమానా తు తన్మధ్యే దృష్టిః పక్ష్మోన్నతిః పునః।
ఊర్ధ్వాధః సమన్వితా సార్ధత్ర్యంగులా దశభిర్యవైః ౪౯

౧ యవాస్సప్తైవ మధ్యమమ్. ౨ షడ్యవాన్వితమగ్రం స్యాత్. ౩ తర్జన్యాఙ్గుష్ఠమధ్యగా.

విస్తీర్ణా తు ౧ యవాయామా విస్తారస్తు తదర్ధకః ।
అశీతిః పక్ష్మరోమాణి వక్రాగ్రాణ్యసితాని చ ॥ ౫౦
ద్వ్యంగులం చక్షుషోర్మధ్యం మధ్యం చ శ్రుత్యపాఙ్గయోః ।
చత్వారింశద్యవం ౨ కర్ణవిస్తారో ద్వ్యఙ్గులో భవేత్ ॥ ౫౧
ఊర్ధ్వం కర్ణస్య చాయామస్సార్ధచతురంగులః ।
నాలం పఞ్చాంగులమితం విస్తారష్షడ్యవః పునః ॥ ౫౨
పశ్చాచ్చతుర్యవా నాలీ నాలతుల్యం చతుర్ముఖ ।
శ్రవణస్య ౩ చ పిప్పల్యాః మధ్యగర్తం చతుర్యవమ్॥ ౫౩
౪ త్రివక్త్రకర్ణపిప్పల్యా గల్లపాత్రమివ స్థితమ్ ।
బన్ధనం త్ర్యంగులం రన్ధ్రం నేత్రసూత్ర ౫ సమున్నతమ్॥ ౫౪
నాసికామూలమధ్యాగ్రవిస్తారః కథ్యతే క్రమాత్ ।
అంగులం ౬ చాంగులం సార్ధద్వ్యంగులం సచతుర్యవమ్
అంగులేనోన్నతం మూలం తేన సార్ధేన మధ్యమమ్ ।
ద్వాభ్యాం యవాభ్యాం మూలేన ద్వ్యంగులేనాగ్రమున్నతమ్॥
షడ్యవం సుషిరం తస్య పుటమధ్యం చతుర్యవమ్ ।
పుటపార్శ్వస్య విస్తారో ద్వియవః పరికీర్తితః ॥ ౫౭
ఉత్సేధోఽర్ధాంగులస్తస్య నాసికా తిలపుష్పవత్ ।
ఉత్తరోష్ఠాయతం సార్ధం చతురంగులమిష్యతే ॥ ౫౮
విస్తారోఽర్ధాంగులస్తస్య పరం సార్ధాంగులాయతమ్ ।
విస్తీర్ణమంగులం తస్య పాలీ చైకయవా మతా ॥ ౫౯
౭ చిబుకోష్ఠౌ దశయవౌ విస్తారాయామసంమితౌ ।

౧ తదాయామా. ౨ శ్రోత్ర. ౩ హి వైపుల్యం. ౪ శ్రీవత్సం కర్ణపిప్పల్యా భల్లపాత్రమివ. గల్లపత్ర. ౫ సమం మతమ్. ౬ ద్వ్యఙ్గులం యద్వా. ౭ చిబుకోష్ఠాదశయవౌ.

౧ గుల్ఫం పాదాఙ్గులోత్సేధం దర్పణోదరసన్నిభమ్ ॥ ౬౦
విస్తీర్ణావయవౌ తుల్యౌ రాజదన్తౌ చతుర్యవౌ ।
ద్వాత్రింశద్దశనాః కల్ప్యాః యథాశాస్త్రోక్తవర్త్మనా ॥ ౬౧
జిహ్వా షడఙ్గులాయామా విస్తీర్ణా త్ర్యఙ్గులా భవేత్ ।
రేఖాత్రియాఙ్కితా ౨ గ్రీవా హిక్కా ౩ సూత్రాత్ స్తనస్థితిః
ఏకాదశాంగులం వృత్తం ద్వ్యంగులం స్తనమణ్డలమ్ ।
చతుర్యవం చూచుకం స్యాత్ స్తనమణ్డలమధ్యగమ్ ॥ ౬౩
చతుర్యవం నాభిగర్తం దక్షిణావర్తమిష్యతే ।
అధ్యర్ధమంగులం వృత్త మకుమర్ధాంగులోన్నతమ్ ॥ ౬౪
ఉష్ణీషాత్పృష్ఠకేశాన్తమేకాధికదశాంగులమ్ ।
ఉష్ణీషాత్పార్శ్వకేశాన్తం ద్వాదశాంగులమానకమ్ ॥ ౬౫
కర్ణయోరన్తరం విద్యాత్ సార్ధం సత్రిదశాఙ్గులమ్ ।
మూలమధ్యాగ్రభాగేషు పృష్ఠగ్రీవా యథాక్రమమ్ ॥ ౬౬
విస్తీర్ణా నవభిస్సార్ధైరంగులైర్నవభిస్తథా ।
అష్టాభిశ్చ భవేత్తస్యా అధస్తాత్కకుదస్థితిః ॥ ౬౭
ఆయామోత్సేధవిస్తారైః కకుదం తచ్చతుర్యవమ్ ।
షట్త్రింశదంగులం బాహ్వోర్మధ్యం విస్తారపృష్ఠతః ॥ ౬౮
షడ్వింశతిశ్చాంగులానాం కక్షయోరన్తరం భవేత్ ।
పృష్ఠమధ్యస్య విస్తారో బ్రహ్మన్ సప్తదశాంగులః ॥ ౬౯
విస్తీర్ణా పఞ్చవింశత్యా శ్రోణీ పార్శ్వే తథాంగులైః ।
కటిప్రదేశవిస్తారష్షడ్వింశత్యంగులో భవేత్ ॥ ౭౦
షట్త్రింశదఙ్గులం మధ్యే కకుదస్య కటౌ తథా ।

౧ గణ్డమ్. ౨ లీఢా. ౩ సూత్రిసమస్థితిః

౧ ద్వ్యంగులోన్నతమేతస్య స్ఫిచౌ తన్మధ్యమంగులమ్ ॥ ౨౧
౨ అఙ్గులం స్తనయోర్మూలం మధ్యం సప్తాఙ్గులం భవేత్ ।
అగ్రం త్ర్యంగులవిస్తారమూర్వోర్మూలాదిషు త్రిషు ॥ ౨౨
భవేత్క్రమేణ విస్తారస్సార్ధస్సప్తదశాంగులః ।
ద్వాదశాంగులయుక్తస్యాత్తథైవ ద్వాదశాంగులః ।
జాన్వష్టాంగులవిస్తారం సార్ధమష్టాంగులం భవేత్ ॥ ౨౩
జఙ్ఘామధ్యం సువిస్తీర్ణం ౩ నాలికా చతురంగులా ।
చతుర్యవాధికా చైవ గుల్ఫశ్చ చతురఙ్గులః ॥ ౨౪
విస్తారమానం త్రిగుణం సర్వేషాం సహానం మతమ్ ।
అభీతిదో వా వరదో ముఖ్యో వామేతరః కరః ॥ ౨౫
స్తనసూత్రసమం కార్యం అఙ్గులాగ్రం కరస్య తు ।
తయోర్భవేదన్తరాలం ద్వాదశాఙ్గులమబ్జజ ॥ ౨౬
అంగుష్ఠతర్జనీమధ్యే సనాలం కమలం భవేత్ ।
వరదే కమలాకారం లిఖేత్కరతలోదరే ॥ ౨౭
అధోముఖే వామహస్తే ముఖ్యే కుర్యాద్గదాం శుభామ్ ।
చతుస్తాలాయతాం మూలే స్థూలామగ్రే కృశామృజుమ్ ॥ ౨౮
త్ర్యంగులం మూలసహానమగ్రే సహానమంగులమ్ ।
ద్వ్యంగులం సార్ధమితరద్గదామధ్యం చతుర్ముఖ ॥ ౨౯
కటిపార్శ్వం కరయోరన్తరం ద్వ్యఙ్గులం భవేత్ ॥
కటిస్పృశం కరం కుర్యాత్పార్శ్వ సవ్యం గదయా వినా ॥ ౩౦
ఉద్ధరేద్బాహుసీమాన్తమూర్ధ్వహస్తౌ ధృతాయుధౌ ।
బాహుప్రకోష్ఠయోర్మధ్యం మూలమష్టాంగులం భవేత్ ॥

౧ ద్వ్యఙ్గులౌ శతమేతస్య. ౨ అష్టాంగులస్త. ౩ నలకా.

మధ్యం దశాంగులమితమగ్రమానం ముఖం స్మృతమ్ ।
ఊర్ధ్వే హస్తద్వయాఙ్గుష్ఠే సహానామికయా సతమ్ ॥ ౮౨
తర్జనీమధ్యమాభ్యాం తు ౧ ధారయన్తం తథామ్బుజమ్ ।
చక్రం సుదర్శనం వృత్తం ద్వాదశాఙ్గులమానకమ్ ॥ ౮౩
అష్టాంగులమరక్షేత్రం ద్వ్యంగులా చక్రపిణ్డికా ।
తద్వత్స్యాన్నేమివలయం చతుర్జ్వాలాసమన్వితమ్ ॥ ౮౪
౨ నాభావుభయతో జ్వాలా త్రిశిఖావర్తశోభితా ।
అధ్యర్ధద్వ్యఙ్గులోత్సేధా విస్తీర్ణార్ధాధికాంగులా ॥ ౮౫
అరాణి యవతుల్యాని నేత్రతుల్యాని వా పునః ।
అష్టౌ ద్వాదశ వా షడ్వా షడ్జ్వాలం శఙ్ఖమిష్యతే ॥ ౮౬
విస్తారోఽష్టాంగులస్తస్య ద్వాదశాంగులమాయతమ్ ।
ప్రదక్షిణావర్తయుతం జ్వాలాగ్రం శఙ్ఖచక్రయోః ॥ ౮౭
కేశాన్తేన సమం యద్వా నేత్రసూత్రేణ తత్సమమ్ ।
సార్ధాంగులాన్తరాదూర్ధ్వం జానునీ ద్వ్యంగులాన్తరే ॥ ౮౮
జఙ్ఘయోర్వింశతియవమన్తరాలం ప్రశస్యతే ।
అక్షయోస్త్ర్యంగులం ౩ మధ్యం తయోస్సప్తాంగులం భవేత్ ॥
చరణాంగుష్ఠయోర్మధ్యం నవాంగులముదాహృతమ్ ।
ఋజుస్థితస్య చరణం శయ్యాయాం ఋజు దక్షిణమ్ ॥ ౯౦
ఇతరత్కుంచితం సప్తవింశత్యంగులమన్తరమ్ ।
అంగుష్ఠయోర్గుల్ఫమధ్యం చతురంగులమిష్యతే ॥ ౯౧
జాన్వన్తరాలముదితం సార్ధం సత్రిదశాంగులమ్ ।

౧ ధారయేచ్చక్రమంబుజమ్. ౨ నాసాభ్యాభయతో. తా సాముభయతో. నాసాముఖం యతో. ౩ మధ్యే స్తనయోస్సప్త చాఙ్గులమ్.

సవ్యేతరకరం మాలేరగాస్త్రం వినివేశయేత్ ॥ ౯౨
ప్రసారయేద్వామహస్తం ఆజానుకమలాసన ।
దక్షిణే కమలం వామే గదాం హస్తే ప్రకల్పయేత్ ॥ ౯౩
భిద్యతే ప్రతిమాభంగై స్త్రిభిరేతైశ్చతుర్ముఖ ॥
అభఙ్గసమభఙ్గాభ్యామతిభఙ్గేన చైవ హి ।
శిరోమధ్యే నాసికాగ్రే ఆస్యమధ్యే గలస్య చ ॥ ౯౪
మధ్యే చ హృదయే నాభౌ మధ్యే లిఙ్గస్య ౧ వామతః ।
భాగేషడఙ్గులే చోరౌ వామె మధ్యే చ గుల్ఫయోః ॥ ౯౫
లమ్బయేత్సూత్రమాభఙ్గం భిన్నా చ ప్రతిమా మతా ।
యథోక్తప్రతిమామానా ౨ దూనా వా త్రిభిరఙ్గులైః ॥ ౯౬
శిఖామణిగతం సూత్రం వామ ౩ పూరిగమధ్యగమ్ ।
వామె లలాటే మకరే వామె వామే చ చక్షుషీ ॥ ౯౭
నాభౌ మధ్యే ౪ నలకయోర్మధ్యే చ యది లమ్బయేత్ ।
సమభఙ్గవిశిష్టా సా న్యూనైషా చతురఙ్గులైః ॥ ౯౮
మూర్ధ్ని వామే లలాటే చ వామనేత్రస్య మధ్యగమ్ ।
ఆస్యమధ్యే తథా నాభౌ దక్షిణే గుల్ఫమధ్యగమ్ ॥ ౯౯
సూత్రం ప్రలమ్బయేదేవం అతిభఙ్గా తు సా మతా ।
న్యూనా షడ్భాఙ్గులైరేషా ప్రతిమా పూర్వమా నతః ॥ ౧౦౦
౫ అతిభఙ్గశ్శయానాయాః ప్రశస్తోరామకృష్ణయోః ।

కిరీటాదీనాం మానమ్.

౬ సహజానాం భూషణాదికిరీటానాం చతుర్ముఖ ॥ ౧౦౧

౧ మానతః. ౨ దూనైవ. ౩ పూరిత. ౪ వాలగయోః ౫ అతిభఙ్గశ్శయానస్య. ౬ భఙ్గానాం తు కిరీటాదిభూషణానాం తథైవ చ ।

వక్ష్యామి మానమధునా యథాతథమనుక్రమాత్ ।
చతుర్వింశాఙ్గులాయామం ౧ యద్వా పఞ్చదశాఙ్గులమ్ ॥
మూలమధ్యాగ్రనహనం కిరీటస్య యథాక్రమమ్ ।
త్రింశతా సప్తభిర్ద్వాభ్యాం ఏకేనాపి తథాఙ్గులైః ॥ ౧౦౩
తస్య మధ్యే చతుర్దిక్షు పూరితాని తథాఙ్గులైః ।
తస్య మధ్యే చతుర్దిక్షు పూరితాని ప్రకల్పయేత్ ॥ ౧౦౪
శోభయేచ్చ మహారత్నైః ౨ రగ్రే చైకశిఖామణిం ॥
చతుర్దశాఙ్గులోత్సేధం కల్పయేత్కేశబన్ధనమ్ । ౧౦౫
మూలపట్టం కిరీటస్య విస్తీర్ణం ద్వ్యంగులం భవేత్ ।
ఏకాంగులమముష్యాగ్రం త్ర్యంగులం చ శిఖామణిః ॥ ౧౦౬
పద్మమష్టదలం కుర్యాదధస్తాచ్చశిఖామణేః ।
ద్విగోలకాయతం చిత్రైరన్యైరపిచ శోభయేత్ ॥ ౧౦౭
శిరసః పృష్ఠభాగే స్యాచ్ఛిరశ్చక్రం తు చక్రవత్ ।
వినాకృతం తు జ్వాలాభిః పద్మం యద్వా యథారుచి ॥ ౧౦౮
ప్రకల్ప్యం మధ్యతో దామ ౩ చక్రే గోలకమాయతమ్ ।
నహనం ౪ ద్వ్యంగులం తస్య నాలం స్యాద్గోలకాయతమ్ ॥
మకరం గోలకోత్సేధం కుర్యాదష్టాఙ్గులాయతమ్ ।
తద్వక్త్రాత్సుమనోదామ నిస్సృతం బాలచన్ద్రవత్ । ౧౧౦
ద్వ్యఙ్గులం కర్ణసుమనఃకర్ణదామ చ లమ్బయేత్ ।
హారం త్ర్యంగులవిస్తారమగ్రయోర్నిత్రిబన్ధనమ్ ॥ ౧౧౧
ముక్తావిభూషితం మధ్యే ౫ మహారత్నపరిష్కృతమ్ ॥

---

౧ కిరీటమథవా భవేత్ అష్టాదశాఙ్గులాయామం యద్వా పంచదశాఙ్గులమ్. ౨ రగ్రే షైణశ్చ మహామణిః. ౩ చక్రగోలక. ౪ త్ర్యంగులం. ౫ హారయన్త్రపరిష్కృతమ్.

కుర్యాచ్చ దక్షిణే వక్షస్థలే శ్రీవత్సమఙ్గలమ్। ౧౧౨
అర్ధాధికం త్రికోణం చ తన్మధ్యే కమలాలయామ్।
ద్విహస్తాముద్యదమ్భోజధారిణీం శ్రియమద్భుతామ్॥ ౧౧౩
అపరాభ్యాం చ హస్తాభ్యాం వరాభయసమన్వితామ్।
కిరీటహారకేయూరసర్వాభరణభూషితామ్॥ ౧౧౪
కుర్యాద్గోలకవిస్తారం ముఖే పఞ్చాఙ్గులాయతమ్॥
త్రిగుణం బ్రహ్మసూత్రం స్యాన్నాభిశ్చాపి ప్రదక్షిణమ్॥ ౧౧౫
ఏకాంగులం చోత్తరీయం నేత్రబన్ధేన బన్ధయేత్।
విస్తీర్ణం ద్వ్యఙ్గులం మధ్యే త్వగ్రమేకాఙ్గులం భవేత్॥ ౧౧౬
ముక్తాదామపరిష్కారం సర్వాభరణభూషితమ్।
కుక్షిబన్ధనమాశ్చర్యం నేత్రబన్ధేన యోజయేత్॥ ౧౧౭
[1] ముక్తాదామ చ కేయూరం కుర్యాత్పూరితసన్నిభమ్।
సప్తాఙ్గులైశ్చ విస్తీర్ణం నానారత్నపరిష్కృతమ్॥ ౧౧౮
గులికాంగులవిస్తీర్ణా ఆయతాద్వ్యంగులేన చ।
గులికానాం త్రయం కుర్యాన్నేత్రబన్ధేన బన్ధయేత్॥ ౧౧౯
సర్వరత్నపరిష్కారాన్ వలయాంస్త్రీన్ ప్రకల్పయేత్।
ఏకాఙ్గులపరీణాహాన్ కటకైశ్చోపశోభితాన్॥ ౧౨౦
సౌవర్ణాన్యంగులీయాని బద్ధానేకమణీని చ।
పరిణాహో భవేత్తేషాం ద్వియవస్త్రియవోఽపి వా॥ ౧౨౧
[2] మధ్యమామఙ్గులిం నైవ మణ్డయేదఙ్గులీయకైః।
త్ర్యంగులః కటిసూత్రస్య విస్తారో రత్నశోభితః॥ ౧౨౨
తన్మధ్యే [3] మకరీ చైవ పఞ్చాంగులసమాయతా।

---

౧ ముఖాయామం చ కేయూరం కుర్యాత్తత్ర పృథూదరమ్. ౨ మధ్యమాఙ్గులికమ్. ౩ త్రివలీ.

చతురంగులవిస్తారా దంష్ట్రాకుటిలమాననమ్ । ౧౨౩
వృత్తాక్షం భ్రుకుటీయుక్తమాస్యనిస్సృతమౌక్తికమ్ ।
కుర్యాన్మౌక్తికదామాని త్రీణ్యాగుల్ఫం ప్రకల్పయేత్ ॥ ౧౨౪
పాదాకల్పం త్రికటకం ద్వ్యంగులం పరిణాహతః ।
నూపురం చ తథా కుర్యాత్కిఙ్కిణీజాలమణ్డితమ్ ॥ ౧౨౫
వస్త్రం చ పీతపూర్ణం తదాగుల్ఫం పార్శ్వలమ్బితమ్ ।
కల్పయేద్వనమాలాం తు నానాపుష్పసముజ్జ్వలామ్ ॥ ౧౨౬
నానారత్నమయీం వాపి యద్వా కేవలపఙ్కజామ్ ।
కర్ణతశ్చరణం యావల్లమ్బయేదద్భుతాకృతిమ్ ॥ ౧౨౭
అథవా ౧ వల్లికాకారాం నాహతశ్చతురఙ్గులామ్ ।
ప్రద్యోతనసహస్రాభం ద్యోతమానం చ కౌస్తుభమ్ ॥ ౧౨౮
౨ లమ్బయేదురసి స్వచ్ఛమిన్దిరాసోదరం మణిమ్ ।
రూపస్యా ౩ భరణానాం చ నియమస్సంప్రదర్శితః ॥ ౧౨౯
౪ న హ్యశేషేణ రూపం మే ప్రతికర్మాణి వా పునః ।
నిర్మాతుం భవతా శక్యం కిముతాన్యైః కుశిల్పిభిః ॥ ౧౩౦
తథాపి శాస్త్రాణ్యాలోచ్య తత్ జ్ఞైశ్శాస్త్రం విమృశ్య చ ।
న్యూనాతిరేకరహితం బిమ్బం కుర్యాద్యథాతథమ్ ॥ ౧౩౧
న్యూనాతిరేకే వా దోషో ౫ మహాన్ వక్తుం న శక్యతే ।

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదే ప్రతిమామాన ౬ విధిర్నామ
వింశోఽధ్యాయః.

---

౧ వల్కలాకా ం మ్ ౨ కల్పయేదురసి. ౩ భరణాదీనామ్. ౪ తేనైవా శేష రూపం మే. ౫ మయా వక్తుమ్. ౬ ప్రతిమాలక్షణ భూషణ లక్షణం నామ.

ఏకవింశోఽధ్యాయః

శ్రీభగవాన్ —

❦ శ్రియాదిదేవీమూర్తిమానమ్ ❦

అథ శ్రియాదిదేవీనాం ౧ నిర్మాణవిధిరుచ్యతే ।
దశతాలాదినా యేన తాలమానేన ౨ కల్ప్యతే ॥ ౧
దేవో దేవ్యశ్శ్రియాద్యాస్తు కల్పనీయా ౩ శ్చతుర్ముఖ ।
తదనన్తరతాలేన నాధికేన సమేన వా ॥ ౨
యావన్త్యో యాశ్చ యన్నామ్నా శ్రియాదేవ్యాలయస్థయః ।
తన్నామ్నాస్తాశ్చ తావత్యః కథ్యన్తే సంప్రతి క్రమాత్ ॥ ౩
పఞ్చతాలమితాయామా వంశయష్టిశ్చతుర్ముఖ ।
విస్తారస్త్ర్యఙ్గులో మూలే ౪ సహ షడ్భిర్యవైరపి ॥ ౪
మధ్యతస్త్ర్యంగుల ౫ స్సార్ధస్త్ర్యఙ్గులః పునరగ్రతః ।
చతుర్దశాంగులో మధ్యే మూలే పఞ్చదశాంగులః ॥ ౫
నాహోఽగ్రే వంశయష్టేస్స్యాత్సార్ధం సత్రిదశాంగులమ్ ।
చతురశ్రస్సువృత్తో వా దణ్డః కల్ప్యశ్చ శిల్పిభిః ॥ ౬
అఙ్గులైస్సప్తవింశత్యా వక్షోదణ్డస్సమాయతః ।
విస్తారో మధ్యమస్తస్య త్ర్యఙ్గులష్షడ్యవాధికః ॥ ౭
అంగులైర్దశభిర్నాహ ౬ స్సహ పఞ్చభిరంగులైః ।
కింశుకస్యేవ ముకులం తస్యాగ్రే ద్వే పరికల్పయేత్ ॥ ౮
బాహుమూలం చతుర్వింశత్యంగులాయామమిష్యతే ।

---

౧ నిర్మాణమధునోచ్యతే. ౨ కల్పితః. ౩ స్తథాబ్జజ. ౪ సద్విషడ్భి.
౫ స్సాష్ట. ౬ సప్తపంచభి.

౧ త్ర్యంగులార్ధాధికో మూలవిస్తారస్తస్య కల్ప్యతే ॥ ౯
౨ త్ర్యంగులో మధ్యవిస్తారస్తస్యాగ్రం ద్వ్యంగులం భవేత్ ।
అష్టాదశాంగులాయామః ప్రకోష్ఠస్తస్య మూలతః ॥ ౧౦
విస్తారస్త్ర్యంగులో మధ్యే ద్వ్యంగులస్సచతుర్యవః ।
3 ద్వ్యంగులో౽గ్రే తయోర్మూలశూలయోస్సుషిరం భవేత్ ॥
ఆయామః కటిదణ్డస్య భవేత్పఞ్చదశాంగులః ।
విస్తారో మధ్యమస్తస్య త్ర్యంగులస్సహషడ్యవః ॥ ౧౨
సహానం మధ్యతస్తస్య ౪ భవేత్పఞ్చదశాంగులమ్ ।
షడంగులః పార్శ్వయోస్తైః పరిణాహః ప్రకీర్తితః ॥ ౧౩
పార్శ్వదణ్డౌ కటీవక్షశ్శూలయోర్వినియోజయేత్ ।
షడ్వింశత్యంగులాయామ మురశ్శూలముదాహృతమ్ ॥ ౧౪
త్ర్యంగులో మూలవిస్తారస్తస్యాగ్రం ద్వ్యంగులం భవేత్ ।
విస్తీర్ణం ద్వ్యంగులం ౫ మధ్యం శూలస్య చ చతుర్యవమ్॥
పురుశూలసమాయామం జఙ్ఘా శూలం ప్రకల్పయేత్ ।
సుషిరం చ తయోర్మూలమగ్రం మిథునమేతయోః ॥ ౧౬
అనుక్తపరిణాహానాం త్రిగుణం సహానం మతమ్ ।
త్రయోదశవిధం శూలం కృత్వా పూర్వోక్తమానకమ్ ॥ ౧౭
జలాధివాసాద్యఖిలం ౬ కుర్యాచ్ఛ్రీస్థాపనే యథా ।
స్వాత్మన్యేవ పారతన్త్ర్యే చ రత్నన్యాసపురస్సరమ్ ॥ ౧౮
శూలాదిస్థాపయేద్రజ్జువేష్టనాది యథాపురమ్ ।
కుర్యాదావర్ణలేపాన్తం మానాద్యథ నిదర్శ్యతే ॥ ౧౯
ఉత్సేధమంగులశతం వింశమాస్థాయ కథ్యతే ।

౧ అఙ్గులోర్ధాధిక. ౨ అఙ్గులో, 3 ద్వ్యఙ్గులం పోత్రిత. ౪ భవేత్తద్వాద. ౫ మధ్యశూలస్య. ౬ కుర్యాచ్ఛ్రీస్థాపర స్తథా.

ఉష్ణీషమఙ్గులమితం త్ర్యంగులం చ శిరో భవేత్ ॥ ౨౦
సార్ధం త్రిభిర్యవైరక్షిసూత్రాన్తం చతురంగులమ్ ।
సఙ్గమాత్పుటసూత్రాన్తం తద్వదమ్భోరుహాసన ॥ ౨౧
చిబుకాన్తం పుటాదర్వాక్సపాదచతురంగులమ్ ।
చతురఙ్గులమానా స్యాద్గ్రీవా హిక్కా ౧ గుణాత్తతః ॥ ౨౨
త్రయోదశాంగులమితం స్తనసూత్రాన్తమీరితమ్ ।
అతోऽను నాభిసీమాన్తం భవేత్పంచదశాఙ్గులమ్ ॥ ౨౩
శ్రోణిః షడంగులాయామా యోనిస్సార్ధాఙ్గులిత్రయమ్ ।
కటిమానం భవేత్సార్ధం త్ర్యఙ్గులం ౨ చోరురాయతా ॥
అఙ్గులైః పంచవింశత్యా సార్ధైర్జఙ్ఘా చ తత్సమా ।
౩ సార్ధం చ త్ర్యఙ్గులం జానుస్తద్వదక్షితలావధి ॥ ౨౫
విస్తారోऽష్టాఙ్గులస్తస్య ద్వాదశాంగులమాయతమ్ ।
ప్రదక్షిణావర్తయుతం జ్వాలాగ్రం శఙ్ఖచక్రయోః ॥ ౨౬
కేశాన్తేన సమా యద్వా యద్వా సూత్రేణ తత్సమమ్ ।
సార్ధాన్తరాంశునా పూర్వా గుఞ్జాని ద్వ్యఙ్గులాన్తరే ॥ ౨౭
జఙ్ఘయోర్వింశతియవమన్తరాలం ప్రచక్షతే ।
అక్షయోస్త్ర్యంగులం మధ్యం స్తనయోస్సప్తమాంగులమ్ ॥
చరణాంగుష్ఠయోర్మధ్యం నవాంగులముదాహృతమ్ ।
అత్రాత్పరతరం తాలమంగుష్ఠం త్రిభిరంగులైః ॥ ౨౯
అర్ధేన ౪ చాయతం ద్వే చ తర్జనీ స్యాద్యవాధికా ।
యవోనా మధ్యమాన్యే ద్వే యవహీనే యథాక్రమమ్ ॥ ౩౦

౧ గుణాత్తథా. ౨ చోరుమానకమ్. ౩ సార్ధం సత్ర్యఙ్గులమ్. ౪ వాయతం తద్వత్.

పార్ష్ణిపార్శ్వపరిచ్ఛేదో భవేచ్చ చతురంగులః ।
గుల్ఫం తథాపరిమితం తద్వింశత్యంగులాయతమ్ ॥ ౩౧
౧ హిక్కాంతయోరధో బాహుస్సహార్ధైకోనవింశతిః ।
అంగులాని ప్రకోష్ఠం స్యాత్తదాయామష్షడంగులః ॥ ౩౨
తద్వచ్చ మధ్యమా శిష్టా సార్ధపంచ దశాంగులా ।
దశాంగులం శిరోమానం విస్తారోఽష్టాంగులో భవేత్ ॥ ౩౩
లలాటస్య పునర్మానం స్యాదశీతియవసంమితమ్ ।
అష్టాశీతియవం మానం తదనన్తరమిష్యతే ॥ ౩౪
ఆయామశ్శ్రవణస్య స్యాద్ద్వాత్రింశద్యవసంమితః ।
నాలాయామస్తథాచోర్ధ్వం పిప్పల్యా ద్వియవోమతః ॥ ౩౫
నాలస్య మూలవిస్తారష్షడ్యవైస్తులితో భవేత్ ।
అగ్రం చతుర్యవం గ్రీవా మూలం చైవ షడంగులమ్ ॥ ౩౬
సార్ధం పఞ్చాంగు ౨ లాధాగ్రం స్కంధం చ ద్వ్యంగులం భవేత్ ।
హిక్కాన్తయోరధో బాహ్వోర్మూలం ద్వాత్రింశదంగులమ్ ॥ ౩౭
అష్టాదశాంగులమురస్తనయోరపి మణ్డలమ్ ।
అంగులైః పఞ్చదశభిః పరిచ్ఛిన్నం యథాతథమ్ ॥ ౩౮
నవాంగులం చ విస్తార ఉత్సేధశ్చాపి తాదృశః ।
ద్వాదశాంగులవిస్తారస్తనయోర్మధ్యమిష్యతే ॥ ౩౯
కృష్ణమణ్డలవిస్తారో ద్వ్యంగులం చతురానన ।
నాహస్తు కుక్షిమధ్యస్య స్యాత్త్రియస్త్రింశదంగులః ॥ ౪౦

౧ హిక్కాన్తతోరధో. ౨ లైరగ్రం స్కన్ధాన్తం.

శ్రోణీమధ్యపరీణాహ ౧ స్సప్తపంచదశాంగులః ।
కటిమధ్యపరీణాహో వింశత్యా ౨ స్సైకయాంగులైః ॥ ౪౧
షట్త్రింశదంగులో నాహ స్తథా స్యాదూరుమూలయోః ।
త్రింశదంగులనాహస్తు భవేదూర్వోస్తు మధ్యమః ॥ ౪౨
చతుర్భిస్సహ వింశత్యా జానునాహ స్తథాంగులైః ॥
సహానం జఙ్ఘయో రేకవింశత్యంగులమిష్యతే ॥ ౪౩
ద్వావింశత్యంగులస్స్యాధోర్ నాహమధ్యే చ జఙ్ఘయోః ।
సహానం జఙ్ఘయోరగ్రం భవేదేకాదశాంగులమ్ ॥ ౪౪
ఏకాదశాంగులం చాక్షువృత్త ౩ మణ్డలనాహనమ్ ।
౪ ఏకాంగులం చాక్షువృత్తం మధ్యమం సహానం మతమ్ ॥
షడంగులం తలాగ్రం స్యాదుత్సేధశ్చతురంగులః ।
ద్వ్యంగులోఽఙ్గుష్ఠవిస్తార స్తర్జ ౫ న్యేకాంగులా భవేత్ ॥
మధ్యమాదితరాంగుల్యో యవహీనాః క్రమాత్పునః ।
అంగుష్ఠనఖవిస్తారస్త్ర్యంగులః పరికీర్తితః ॥ ౪౭
తర్జనీ పాదహీనా స్యాత్క్రమాదన్యా ౬ యవోన్నతాః ।
అష్టాదశాఙ్గులం మధ్యం మూలం బాహ్వోస్త్రయాధికం ॥ ౪౮
ప్రకోష్ఠమూలసహానం భవేత్పంచదశాంగులమ్ ।
ద్వాదశాంగులమధ్యాన్తం మణిబన్ధో నవాంగులః ॥ ౪౯
విస్తీర్ణం ౭ తాలమధ్యార్ధం చతురంగులమిష్యతే ।
అంగుష్ఠమూల ౮ మధ్యార్ధమంగులం సఖమఙ్గులమ్ ॥ ౫౦
నిస్సృతం త్రియవం ప్రోక్తం పర్వద్వయసమన్వితమ్ ।

---

౧ సప్తసప్త. ౨ సహితోఽఙ్గులైః. ౩ బన్ధనముత్తమమ్. ౪ 'ఏకాఙ్గులం' ఇత్యర్ధం క్వచిదేవ కోశేఽస్తి. ౫ న్యేకాదశాంగులా. ౬ యవోనితాః. ౭ తలమధ్య. ౮ మధ్యార్ధం త్ర్యఙ్గులమ్.

తర్జన్యంగులవిస్తారస్సపాదాష్టాంశాంగులో భవేత్ ॥ ౫౧
సపాదాఙ్గులవిస్తారా మధ్యమాఙ్గులిరిష్యతే ।
అష్టసప్తయవైశ్శిష్టైస్త్రిపర్వా చ చతుష్టయీ ॥ ౫౨
పార్శ్వకేశాన్తముష్ణీషాదారభ్య స్యాద్దశాంగులమ్ ।
ఆరభ్య పార్శ్వకేశాంతాత్స పాద ద్వ్యఙ్గులే భ్రువౌ ॥ ౫౩
షడంగులా యథా భ్రూస్స్యాద్ద్వయమధ్యాగ్ర [1] యూకకా ।
అన్తరాలం నవయవం భ్రువో [2] త్ర్యంగులమీక్షణమ్ ॥
అంగులాయామవిస్తారా వేదితవ్యా కనీనికా ।
యవోనమంగులం కృష్ణజ్యోతిర్యూకప్రమాణకమ్ ॥ ౫౫
పరితః కృష్ణబిమ్బస్య అంగులం శ్వేతమణ్డలమ్ ।
మధ్యతోఽంగులవిస్తారం నయనం శఫరమీనవత్ ॥ ౫౬
ఊర్ధ్వపక్ష్మాయతా సార్ధత్ర్యంగులా పాదవిస్తరా ।
త్ర్యంగులాయామమితరద్విస్తారో యవసంమితః ॥ ౫౭
అశీతిః పక్ష్మరోమాణి శతాని కుటిలాని చ ।
ద్వ్యంగులం చక్షుషోర్మధ్యం నాసికామూలమంగులమ్ ॥ ౫౮
విస్తీర్ణమున్నతం వాపి మధ్యమధ్యర్ధమంగులమ్ ।
3 అగ్రం ద్వ్యఙ్గులమధ్యర్ధం షడ్యవం సుషిరం భవేత్ ॥
చతుర్యవం తయోర్మధ్యం పుటపార్శ్వం చతుర్యవమ్ ।
అపాఙ్గాత్కర్ణమూలాన్తం చత్వారింశద్యవం మతమ్ ॥ ౬౦
ద్వ్యఙ్గులః కర్ణవిస్తారో వివరం చ చతుర్యవమ్ ।
చతురఙ్గులమధ్యర్ధమోష్ఠముత్తరమాయతమ్ ॥ ౬౧
యవవిస్తారమధరమేకాంగులసమాయతమ్ ।

యూషికా. ౨ ద్వ్యక్ష. 3 అగ్రం ద్వ్యాంగులం మధ్యమ్.

ద్వ్యఙ్గులం చైవ విస్తారం చిబుకం ద్వ్యఙ్గులాయతమ్ ॥ ౬౨
౧ ఆపీడా నాసికాయుక్తా కర్ణమకుటాన్వితా ।
కర్ణికా ౨ మణికేయూరకటకత్రియహారిణీ ॥ ౬౩
రత్నకూర్పాసరశనా పుష్పామ్బరపరిష్కృతా ।
స్తనబన్ధతులాకోటి సర్వాభరణభూషితా ॥ ౬౪
లజ్జాభఙ్గేన దేవస్య పార్శ్వే వామేతరే స్థితా ।
హస్తేన వారిజం పుల్లం వామేన కిల బిభ్రతీ ॥ ౬౫
ఊరుప్రదేశవిశ్రాన్తసవ్యేతరకరామ్బుజా ।
యద్వా స్యథాహస్తయోస్స్యాన్నిష్టప్తకనకప్రభా ॥ ౬౬
౩ ఆసనేఽభయదౌ హస్తౌ దక్షిణో వరదోఽపరః ।
దక్షిణే పద్మమథవా సవ్యః కటకముద్రితః ॥ ౬౭
పారతన్త్ర్యే విధిరయం స్వాతన్త్ర్యేతూచ్యతే యథా ।
౪ చతుర్భుజాం జఘన్యాభ్యాం హస్తాభ్యామబ్జధారిణీమ్ ॥ ౬౮
శఙ్ఖచక్రధరాం ౫ వాపి ముఖ్యాభ్యాం వరదాయినీమ్ ।
అభీతిదాం చ కోటీరధారిణీం భయవర్జితామ్ ॥ ౬౯
వసున్ధరాహ్వయాం దేవీం ద్విహస్తాం కనకప్రభామ్ ।
దక్షిణాభయదామన్యహస్తేన వసుదాయినీమ్ ॥
గృహీతదాడిమఫలాం యద్వా వామకరేణ వా ॥ ౭౦
చిన్తారత్నం ధారయన్తీం హేమసింహాసనే స్థితామ్ ।
వామపాదేన సంస్పృష్టనిధికుమ్భామలంకృతామ్ ॥ ౭౧
కల్పకానోకహచ్ఛాయాం సమాశ్రిత్య స్థితాం తథా ।

౧ ముక్తానాసికయా. ౨ కర్ణ. ౩ ఆసీనా. ౪ ఇతఃవసున్ధరావిశేషాణి సర్వాణి ద్వితీయాద్దాని కోశాన్తరే దృశ్యన్తే తదా అన్యయోర్మృగ్యః. ౫ పాణిముఖ్యాభ్యామ్.

వామే పార్శ్వే మహీం దేవీం ద్విహస్తాం శ్యామలప్రభామ్॥ ౭౨
స్తనబన్ధ ౧ విహీనాం వా కుణ్డలాపీడవర్జితామ్।
సుస్థితాం సవ్యపాదేన చాన్యేన స్తోకకుఞ్చితామ్। ౭౩
పుష్పం దక్షిణహస్తేన ధారయన్తీం శుచిస్మితామ్।
ఊరుప్రదేశవిశ్రాన్తవామహస్తామలంకృతామ్॥ ౭౪
సోత్తరీయాం యథాయోగం స్వాతన్త్ర్యే శ్రీరుదాహృతా।
౨ యోగలక్ష్మ్యాస్తు శ్రీవత్సం భోగలక్ష్మ్యా ద్వే పార్శ్వయోః।
వీరలక్ష్మ్యాస్తు వై శేషం పృథగ్భవనకల్పనమ్॥
రతిస్సరస్వతీ తుష్టిర్దేవ్యో దేవస్య దక్షిణే। ౭౬
౩ రతిస్సిన్ధూరసఙ్కాశా స్ఫటికాభా సరస్వతీ॥
హరితాలనిభా ౪ తుష్టిశ్శ్రీవదాభరణాదయః। ౭౭
పారతన్త్ర్యే విధిరయం స్వాతన్త్ర్యే తూచ్యతే విధిః॥
రత్యాదయశ్చ తుర్హస్తా ముఖ్యౌ స్యాతాం రతేః కరౌ। ౭౮
వరదాభయదావన్యౌ పాశాఙ్కుశధరౌ పునః॥
ముఖ్యౌ హస్తౌ సరస్వత్యా దక్షిణో జ్ఞానముద్రితః। ౭౯
విజ్ఞానపుస్తకం వామే జఘన్యే దక్షిణే కరే॥
అక్షసూత్ర ౫ ధరం వామే సర్వే వజ్రాదయః స్థితాః। ౮౦
తుష్టేశ్చ పూర్వవన్ముఖ్యౌ జఘన్యౌ శఙ్ఖమమ్బుజమ్॥
కీర్తిః ప్రీతిశ్చ శాన్తిశ్చ వామే దేవస్య సంస్థితాః। ౮౧
వామాఙ్ఘ్రయస్సుస్థితాస్స్యురీషదన్యేన కుఞ్చితాః॥

౧ విహీనైషా. ౨ సోత్తరీయా యథాయోగం స్వాతన్త్ర్యే శ్రీసమా మతా. ఇత్యన్యదప్యర్ధం క్వచిదధికమస్తి. ౩ రతిర్విదూర. ౪ తుష్టిః ప్రాగ్వదా. ౫ ధరో వామే సర్వే వస్త్రాదయః.

ఊరుప్రదేశవిశ్రాన్తా వామాః పుష్పధరాః పరే। ౧౨
కీర్తిస్స్ఫటికవర్ణాభా నీలాభా ప్రీతిరిష్యతే॥
శాన్తిశ్శ్యామనిభా చైవ సర్వాలఙ్కారశోభితా। ౧౩
పారతన్త్ర్యే విధిరయం స్వాతన్త్ర్యే చాపి పూర్వవత్॥
స్థితే దేవే స్థితా దేవ్య ఆసీనా వా యథారుచి। ౧౪
ఆసీనే పి తథైవస్యు స్స్వాతన్త్ర్యే సింహవిష్టరే॥
పద్మాసనస్థాస్సర్వాస్తాః ౧ ప్రశస్తా స్స్వస్తికాసనే। ౧౫
పద్మాసనా చ పద్మా స్యాత్ శ్రీస్తు స్యాత్సింహవిష్టరే॥
పూర్వాదౌ తు దలే పద్మే వాసుదేవాదిమూర్తయః। ౧౬
ఆగ్నేయాదౌ దలే భూయశ్చత్వారశ్శ్వేతకుఞ్జరాః॥
శఙ్ఖపద్మనిధీశానావధస్తాత్పాదపార్శ్వయోః। ౧౭
అన్యోన్యముఖమాలోక్య స్థితౌ లంబోదరౌ తథా॥
భూమ్యాదయో బహిర్దేవ్యో దిక్ష్వష్టావష్టసు స్థితాః। ౧౮
ఇన్ద్రాదయోఽథ దిక్పాలా దేవీనాం చ బహిః స్థితాః॥
౨ వలయేషు చతుర్ష్వస్యుశ్చతస్రో వేత్రపాణయః। ౧౯
స్త్రియః స్థితాః పరిష్కారై స్సర్వైరేవ పరిష్కృతాః॥

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదే ౩ బిమ్బలక్షణం నామ
ఏకవింశోఽధ్యాయః.

---

౧ ప్రశస్తం స్వస్తికాసనమ్. ౨ పఙ్క్తిషు. ౩ క్రియాదిలక్షణమ్.

ద్వావింశోఽధ్యాయః.

❖ పరివారాణాం రూపవర్ణాదినిరూపణమ్. ❖

శ్రీభగవాన్ —

రూపం వర్ణం తథాకల్పం హస్తముద్రాం తథైవ చ ।
హస్తసఙ్ఖ్యాం యథాయోగమన్యచ్చాపి చతుర్ముఖ ॥ ౧
అధునా పరివారాణాం ప్రవక్ష్యామి యథాతథమ్ ॥

❖ హయగ్రీవః. ❖

హయగ్రీవం చతుర్బాహుం శుద్ధస్ఫటికసన్నిభమ్ ॥ ౨
అశ్వవక్త్రం ముకుటినం ధౌతవస్త్రోత్తరీయకమ్ ।
ముఖ్యేనైకేన వరదం దక్షిణేనేతరేణ తు ॥ ౩
విజ్ఞానపుస్తకధరం జఘన్యే చ కరద్వయే ।
౧ అక్షసూత్రం చ శఙ్ఖం చ బిభ్రాణం సుపరిష్కృతమ్ ॥ ౪
౨ కల్పయేత్పురుషాకార ౩ మనన్తం చ కిరీటినమ్ ।
భోగిభోగే సుఖాసీనం పృష్ఠతః ఫణమణ్డలైః ॥ ౫
ఉన్నమద్భిః కృతచ్ఛాయం చతుర్హస్తం సితప్రభమ్ ।
యద్వా తు శ్యామలో వర్ణ అనన్తస్య ప్రకీర్త్యతే ॥ ౬
ప్రకల్పయేన్ముఖ్యహస్తం ౪ వరదం వామహస్తకమ్ ।
గదాధరం కటీదేశమవలంబ్యాథ వా స్థితమ్ ॥ ౭
జఘన్యాభ్యాం చ హస్తాభ్యాం శఙ్ఖచక్రధరో భవేత్ ।

---

౧. కుణ్డికామక్షసూత్రం చ. ౨. కారంవదన్తమ్. ౩. కల్పయేద్దక్షిణం హస్తమ్. ౪. దధానంశఙ్ఖచక్రకే.

గరుడః.

గరుడం కనకప్రఖ్యం నీలనాసాగ్రసంయుతమ్ ॥ ౮
దక్షిణేతరవిస్తీర్ణం విచిత్రపృథువక్షసమ్ ।
దంష్ట్రాకరాలవదనం భ్రుకుటీకుటిలేక్షణమ్ ॥ ౯
కరణ్డికామకుటినం సర్వాభరణభూషితమ్ ।
విచిత్రకఞ్చుకధరం భుజగేన్ద్రైరలంకృతమ్ ॥ ౧౦
హృదిపుష్పాంజలిధరం స్థితమాసీనమేవ వా ।
దక్షిణేతరయోరేక పాదయోః కుఞ్చితం భవేత్ ౧౧
పృష్ఠతోఽన్యో యథాయోగం యద్వా పద్మాసనం భవేత్ ।

సూర్యః

మార్తాణ్డం ద్విభుజం రక్తం రక్తామ్బరధరం స్థితమ్ । ౧౨
పృష్ఠభాగే శిరశ్చక్రం స్థానే విపులమణ్డలమ్ ।
బిభ్రాణం కమలద్వన్ద్వం హస్తాభ్యాం చ కిరీటినమ్ ॥ ౧౩
ఉరఃప్రదేశే విపులే స్యమన్తకమహామణిమ్ ।
ఆసీనం వా సుఖం బిమ్బే పద్మేఽష్టదలసంయుతే ॥ ౧౪

సోమః.

పూర్వాదౌ వారిజదలే మేషప్రభృతిరాశిభిః ।
సేవితం కల్పయే[౧]త్సోమం ద్వాభ్యాం కుముదధారిణమ్॥ ౧౫

కామః.

కామం రక్తనిభం రక్తప్రసవామ్బరధారిణమ్ ।
హస్తాభ్యామైక్షవం చాపం బిభ్రాణం సుమనశ్శరాన్ ॥ ౧౬

---

౧. ద్దేవీం దుర్గాం కుముదధారిణీమ్.

చతుర్భుజం చతుర్వక్త్రం జటామకుటధారిణమ్ ।
వరాభయప్రదం ముఖ్యహస్తాభ్యామన్యహస్తయోః ॥ ౧౭
కుణ్డికామక్షసూత్రం చ బిభ్రాణం చ సుఖాసనమ్ ।

గజాననః.

గజాననం చతుర్బాహుం లమ్బకుక్షిం సితప్రభమ్ ॥ ౧౮
కరణ్డికా మకుటినం లమ్బయజ్ఞోపవీతినమ్ ।
వామహస్తేన ముఖ్యేన సఙ్గృహీతమహాఫలమ్ ॥ ౧౯
ఇతరేణ తు హస్తేన భగ్నదన్తసదిగ్రహాన్ ।
అపరాభ్యాం చ హస్తాభ్యాం పాశాఙ్కుశ[1] ధరం ప్రభుమ్॥ ౨౦

షణ్ముఖః.

షణ్ముఖం చ చతుర్బాహుం దాడిమీకుసుమప్రభమ్ ।
వరాభయప్రదౌ ముఖ్యౌ జఘన్యౌ శక్తితోమరౌ ॥ ౨౧
కల్పయేచ్చాప్యమలాం [2] కాత్యాం చతుర్భిర్బాహుభిః క్రమాత్ ।
గదాధరామభయదాం శఙ్ఖచక్రవరాయుధాం ॥ ౨౨
హారకేయూర [3] ముకుటనూపురాదివిభూషితామ్ ।
అథవాష్టభుజాం దుర్గాం దక్షిణే దోశ్చతుష్టయే ॥ ౨౩
అభీతిశరనిస్త్రింశ చక్రమణ్డలమణ్డితామ్ ।
వామే గదా ధనుః ఖడ్గశఙ్ఖాయుధ ధరాం వరాం ॥ ౨౪
అథవా ద్వాదశభుజాం విశేషస్సముదీర్యతే ।
దక్షిణే పరశుం శూలం వామే పాశాఙ్కుశౌ తథా ॥ ౨౫

---

౧. ముదాయుధమ్ వరాయుధమ్. ౨. కన్యాం. ౩. కటక.

ఘుష్టేతి పఞ్చ పూర్వాణి యద్వా ౧ ద్వాదశబాహుకామ్ ।
అనుక్తమాయుధం కల్ప్యం భుజే న్యస్మిన్ చతుష్టయే ॥ ౨౬
ద్వాత్రింశదపి వా హస్తా ౨ శస్త్రమూహ్యం తు చోదితమ్ ।

ధనదః

లమ్బోదరం మహాకాయం కల్పయేద్ధనదం తతః ॥ ౨౭
నిష్టప్తకనకప్రఖ్యం వరదం దణ్డినం తథా ॥

ధనదస్య పరివారః.

తస్య దక్షిణతః పార్శ్వే జృమ్భలో మాణిభద్రకః ॥ ౨౮
కల్పయేచ్ఛఙ్ఖనిధిం చైవ వామపార్శ్వే తు కల్పయేత్ ।
నలకూబరమమ్భోజనిధిం చ శిబికుణ్డలమ్ ॥ ౨౯
3 జృమ్భలో హేమవర్ణాభో మణిభద్రో మణిప్రభః ।
నలకూబరనామా తు శ్యామవర్ణః ప్రకీర్తితః ॥ ౩౦
శిబిః కుణ్డలవాన్ రక్తస్సర్వే భీతివరప్రదాః ।

రుద్రః.

రుద్రం త్రినేత్రమరుణం జటామకుటధారిణమ్ ॥ ౩౧
చతుర్భుజం నీలకణ్ఠమిన్దురేఖా ౪ విభూషితమ్ ।
వైయాఘ్రచర్మవసనం సర్వాభరణభూషితం ॥ ౩౨
కరాభ్యామపి ముఖ్యాభ్యాం వరదాభయదం స్థితమ్ ।
అపరాభ్యాం చ హస్తాభ్యాం బిభ్రాణం పరశుం మృగమ్ ॥ ౩౩

క్షేత్రపాలః.

క్షేత్రపాలం చతుర్బాహుం కరణ్డిమకుటోజ్జ్వలమ్ ।

---

౧. షోడశబాహుకామ్. ౨. శాస్త్రబాధ్యామయోదితమ్. 3. జృంభలం మహాభద్రమ్. ౪. వతంసకమ్.

దంష్ట్రాకరాలవదనం భ్రుకుటీకుటిలేక్షణమ్ ॥ ౩౪
వామే కరే దణ్డధరం ముఖ్యే వామేతరేకరే ।
దధానం తర్జనీముద్రాం పాశాఙ్కుశమముఖ్యయోః ॥ ౩౫

❧ వి ష్వ క్సే నః. ❧

విష్వక్సేనం చతుర్బాహుం శ్యామవర్ణం కిరీటినమ్ ।
లమ్బోదరం చ ముఖ్యేన కరేణాభయదాయినమ్ ॥ ౩౬
దక్షిణేన ప్రసవ్యేన సమాలమ్బ్య కటిం స్థితమ్ ।
ఆసీనమపరాభ్యాం చ హస్తాభ్యాం శఙ్ఖచక్రిణమ్ ॥ ౩౭
అథవా పూర్వకరయోర్గదామేకత్ర కల్పయేత్ ।
అన్యత్ర తర్జనీముద్రాం యద్వా దక్షిణహస్తయోః ॥ ౩౮
ముఖ్యేఽభీతిరముఖ్యే తు చక్రమన్యత్ర హస్తయోః ।
గదాం ముఖ్యే జఘన్యే తు శఙ్ఖం చ పరికల్పయేత్ ॥ ౩౯
శఙ్ఖచక్రధరం యద్వా స్థితం ముఖ్యే కరద్వయే ।
బిభ్రాణం క్షురికాం వేత్రం కృతాఞ్జలిపుటం స్థితమ్ ॥ ౪౦

❧ వి ష్వ క్సే న మ హి షీ. ❧

దేవీం చ విష్వక్సేనస్య వామపార్శ్వే ప్రతిష్ఠితామ్ ।
నామ్నా ౧ పుష్పధరాం కుర్యాత్కమలామివ లక్షితామ్ ॥

❧ బ్రా హ్మ్యా ది మా త రః. ❧

బ్రాహ్మ్యాది మాతరస్సర్వా బ్రహ్మాద్యాత్మీయశక్తయః ।
రూపవర్ణాయుధాదీని బ్రహ్మాదీనాం భజన్తి తాః ॥ ౪౨

---

౧. సూత్రవతీం.

వీరభద్రః.

రుద్రరూపీ వీరభద్రస్తాసాం పశ్చాత్ స్థితో భవేత్ ।

వినాయకః.

ప్రాగ్భాగే విఘ్నరాట్ తాసా ౧ మగ్రం చాపి భుజద్వయమ్॥
పార్శ్వతః స్థితయోస్సఖ్యోస్సవ్యస్య స్కన్ధే స్థితం భవేత్ ।

అజాముఖాః.

౨ ఆసన్న ప్రసవాపార్శ్వేఽజాముఖాః పురుషాః స్థితాః ॥ ౪౪
దివ్యాయుధధరా హ్యష్టౌ స్వచిహ్నాఙ్కితమస్తకాః ।
చక్రీ ముసలవాన్ శఙ్ఖీ ఖడ్గీ చైవ గదాధరః ॥ ౪౫
శార్ఙ్గీ పద్మీ తథా వజ్రీ ౩ నరాకారా ద్విపాణయః ।
దక్షిణే తర్జనీముద్రా వామః కట్యవలమ్బితః ॥ ౪౬

ఆదిత్యాః.

ఆదిత్యా ద్వాదశ తథా తద్రూపాది దినేశవత్ ।
ద్విహస్తా వసవస్సర్వే కరణ్డమకుటాన్వితాః ॥ ౪౭

పితరః.

దణ్డినస్తామరధరాః పితరశ్చ ద్విపాణయః ।
౪ దణ్డాయుధా వామహస్తే దక్షిణాభయదాశ్చ తే ॥ ౪౮

విశ్వేదేవాః.

కరణ్డికామకుటినో విశ్వేదేవాశ్చ తాదృశాః ।

---

౧౪. శ్రియంచాపి. ౧౫. ఆసనంప్రసవమ్ ఇతిపాఠభేదః. ౧౬. ధనురాకారా. దణ్డాయుధమ్.

సప్తర్షయః.

అత్రిర్భృగుశ్చ కుత్సశ్చ వసిష్ఠో గౌతమస్తథా ॥ ౪౯
కాశ్యపశ్చాఙ్గిరాశ్చైవ ఏతే సప్తర్షయః స్మృతాః ।
సప్తర్షయః కరె సర్వే బిభ్రాణా జ్ఞానపుస్తకమ్ ॥ ౫౦
విజ్ఞానముద్రామన్యత్ర జటాముకుటధారిణః ।
లక్ష్మ్యా విరాజితా బ్రాహ్మ్యా

రుద్రపారిషదాః.

రుద్రాస్త్వేకాదశ ౧ స్మృతాః॥ రుద్రవత్ ౫౧

విష్ణుపారిషదాః.

కుముదాద్యాస్తు విష్ణుపారిషదేశ్వరాః ।
కరైశ్చతుర్భిర్బిభ్రాణాశ్శఙ్ఖచక్రగదాస్తథా ॥ ౫౨
దక్షిణే తర్జనీముద్రా పీతవస్త్రాః కిరీటినః ।

ఉపెంద్రాదయః.

ఉపేన్ద్రాద్యష్టకం చాపి ద్విహస్తమరిశఙ్ఖగమ్ ॥ ౫౩
విశ్వాదయశ్చ ద్విభుజా గదాఖడ్గాస్త్రధారిణః ।
కరణ్డికాముకుటినస్సర్వాభరణభూషితాః ॥ ౫౪

అశ్వినౌ.

అశ్వినౌ సదృశౌ రక్తౌ సుధాకలశధారిణౌ ।
కరణ్డికాముకుటినౌ ద్విహస్తౌ భూషితౌ భృశమ్ ॥ ౫౫

ఇంద్రాదిదిక్పాలాః.

శ్యామః కిరీటీ ద్విభుజో వాసవో వజ్రిదక్షిణః ।

---

౧. స్థితాః

వామావలమ్బితకటి స్సర్వాకల్ప పరిష్కృతః ॥ ౫౬
జ్వాలామణ్డలమధ్యస్థో జ్వలనో ద్విభుజో భవేత్ ।
వరదశ్శ క్తిహస్తశ్చ కరణ్డిముకుటోజ్జ్వలః ॥
నైవస్వతశ్చ ద్విభుజః కిరీటీ ౧ మేచకచ్ఛవిః ।
దక్షిణాభయదో దణ్డీ ౨ నిర్ఋతిర్భీమదర్శనః ॥ ౫౭
దంష్ట్రాకరాలవదనో భ్రుకుటీ కుటిలేక్షణః ।
౩ దక్షిణో భీతిరన్యత్ఖడ్గో కరణ్డిముకుటోజ్జ్వలః ॥ ౫౮
వరుణశ్శ్యామలః పాశహస్తో వామేఽభయప్రదః ।
కరండిముకుటశ్చైవ వాయుర్ధూమ్రో ౪ ద్విబాహుకః ॥
అఙ్కుశో దక్షిణే హస్తే వామః కట్యవలమ్బనః ।
మరుతో వాయునా తుల్యాస్సోమస్సోమవదిష్యతే ॥ ౬౦
ఈశానో రుద్రవత్కల్ప్యస్తేషాం వాహనముచ్యతే ।

బ్రహ్మాదీనాం వాహనాని.

హంసో విధాతూ రుద్రస్య వృషస్స్యార్యస్యఘోటకః ॥ ౬౧
మకరశ్చాపర్కారాతేశ్శక్తిపాణేశ్చ బర్హిణః ।
దుర్గాయాః కేసరీ ప్రోక్తో విఘ్నరాజస్య మూషకః ॥ ౬౨
నరో యక్షాధిరాజస్య శునాసీరస్య కుంజరః ।
అగ్నేర్మేషః కృతాం తస్య లులాయో వాహనం భవేత్ ॥
పిశాచో నిర్ఋతేర్యానం మకరో వరుణస్య తు ।
ప్రాణస్య హరిణః ప్రోక్తస్స ఏవ మరుతామపి ॥ ౬౪

---

౨౦. మేఘసచ్ఛవిః. ౨౧. నిర్కృతిః. ౨౨. దక్షిణేఖడ్గమన్యచ్చ-దక్షిణో రుః ఖడ్గమన్యః. ౨౩. ద్విహస్తకః.

మూలపరివారబేరయోర్మానభేదః.

ఉచ్ఛ్రాయం మూలబేరస్య చతుర్ధా విభజేత్తతః ।
౧ తత్రైకభాగముచ్ఛ్రాయం పరివారేషు కల్పయేత్ ॥ ౬౫
౨ మానాఙ్గులేన వా యద్వా దేహలబ్ధాఙ్గులేన వా ।
అష్టాఙ్గుల సముచ్ఛ్రాయం ద్వాదశాఙ్గులమేవ వా ॥ ౬౬
ద్విగుణం వా యథాయోగముచ్ఛ్రాయం పరికల్పయేత్ ।
స్థానే మూలప్రతికృతేః పరివారాశ్చ తే స్థితాః ॥ ౬౭
ఆసీనాశ్చాసనే తస్య శయ్యాయాం శయనం వినా ।
ఆసీనా వా స్థితా వాపి ౩ కామచారాశ్చతుర్ముఖ ॥ ౬౮
ప్రలమ్బఫలకాయామ ఘనవిస్తార ౪ నిర్ణయమ్ ।
కథ్యతే పంచతాలస్యాదాయామో ఘనమఙ్గులమ్ ॥ ౬౯
అర్ధాయామం చ విస్తారం కుర్యాత్తత్సుకృతం యథా ।
ప్రతిమాయాస్తదఙ్గానాం కౌటిల్యార్జవసిద్ధయే ॥ ౭౦
లమ్బమానం యదుచ్ఛిష్టం తదర్ధేన కమలాసన ।
శిఖామణ్యాదిసుషిరమనేకం తత్రకల్పయేత్ ॥ ౭౧
సూత్రాణి సుషిరైస్తైస్తైర్లమ్బయేచ్చ ౫ పృథకన్వయమ్ ।
జానీయాదార్జవం తేన ప్రత్యఙ్గమవిచారయన్ ॥ ౭౨

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదే పరివార ౬ విధిర్నామ
ద్వావింశోఽధ్యాయః.

---

౧. త్రిష్వేకభాగముచ్ఛ్రాయం--త్రిద్వ్యేక—తద్ద్వ్యేక. ౨. వామాఙ్గులేన
౩. పరివారా. ౪ కర్ణికాః ౫. పృథక్ పృథక్. ౬. విధానం నామ.

త్రయోవింశోఽధ్యాయః.

పూజోపకరణాని

శ్రీభగవాన్—

ఆరాధనోపకరణం తస్య లక్షణమేవ వా ।
ఉచ్యతే సంప్రతి బ్రహ్మన్ ౧ శ్రూయతాం తదశేషతః ॥ ౧
లోహజాన్ దీపికాస్తంభాన్ చతుర్హస్తసముచ్ఛ్రయాన్ ।
త్రిహస్తానేకహస్తాన్వా ద్విహస్తాన్వా యథాబలమ్ ॥ ౨
౨ తామ్రజాన్వా రాజతీయాన యుగ్మైస్స్నేహధారణైః ।
యుగ్మైర్వా ౩ వృత్తివిస్తీర్ణైః బహ్వగ్రైర్వా పరిష్కృతాన్ ॥ ౩
స్నేహధారాగ్రతః క్లృప్తపద్మకోశైరలంకృతాన్ ।
కుర్యాదర్ఘ్యాదిపాత్రాణి సౌవర్ణానీతరాణి వా ॥ ౪
రాజతాన్యుభయాభావే శుద్ధతామ్రమయాని వా ।
పైశాచలోహవర్జ్యాని యథావిత్తానుసారతః ॥ ౫
వ్యాకోచపంకజాభాని చక్రాద్యఙ్కాని మధ్యతః ।
ప్రస్థమానావరద్రవ్యపూరయోగ్యాన్తరాణి చ ॥ ౬
శఙ్ఖశుక్తిస్వభావాని యద్వా పాత్రాణి కల్పయేత్ ।
నైవేద్యపాత్రాణి తథా సౌవర్ణానీతరాణి వా ॥ ౭
౪ రజతస్యోభయాభావే శుద్ధతామ్రమయాని వా ।
హవిర్ద్రవ్యప్రమాణాని వృత్తాని పరికల్పయేత్ ॥ ౮

---

౧ ఉచ్ఛ్రాయం. ౨ తాలవాలాన్ దర్శనీయా. ౩ వృత్తవిస్తారబహ్వగ్రైర్వా. ౪ రాజతాన్యుభయా.

దర్వీం హస్తాయతాముగ్రమూలయోర్మణ్డలాకృతిమ్ ॥
పానీయపాత్రం సౌవర్ణమథవా కలధౌతజమ్ ॥ ౯
వృత్తాయతం సువృత్తం వా భవేదాయతమేవ వా ।
౧ ప్రస్థమాత్రప్రమాణామ్బుః పూరయోగ్యాన్తరాం శుభామ్ ॥
పాదమానానుసారేణ పాదుకే రైమయే శుభే ।
యద్వా రౌప్యమయే తామ్రమయే వా పాదసన్నిభే ॥
తదాధారం చ లోహం వృత్తంమధ్యే కృతామ్బుజమ్ ।
పాదావనేజనజలగ్రహణం పాత్రముద్ధృతమ్ ॥ ౧౦
౨ త్రిపాద్వృత్తం సరోజాభం హైమం రాజతమేవ వా ॥ ౧౧
తామ్రం సచక్రచరణమపి వా పావనం సతామ్ ।
ఆచామవారిగ్రహణపాత్రముత్తమలోహజమ్ ॥ ౧౨
సరోజకర్ణికాకారం కుర్యాదుద్ధృతదర్శనమ్ ।
కఙ్కతం కనకం రూప్యమపి వా ష్టాఙ్గులాయతమ్ ॥ ౧౩
షడఙ్గులాయతం యద్వా తదర్ధాఙ్గులవిస్తృతమ్ ।
వింశత్యా దశనైర్యుక్తం భవేదుభయతోముఖమ్ ॥ ౧౪
యద్వా షోడశభిర్దన్తైరష్టాభిర్వా త్రియంగులమ్ ।
సౌవర్ణమంజనక్షోదభాజనం పుంమృగాకృతి ॥ ౧౫
సింహాకారం భవేద్యద్వా హంసాకారమథాపి వా ।
శిరోబిలం శలాకా చ ద్వాదశాఙ్గులమాయతా ॥ ౧౬
అష్టాంగులా వా సౌవర్ణీ భవేదుభయతోముఖా ।
ముఖం చ కేసరఫలప్రతిమం సంహతం భవేత్ ॥ ౧౭
దర్పణం ప్రతిమాయామం తదర్ధం వాసుశోభనమ్ ।

౧ "ప్రస్థమాత్ర"—కృతాఙ్బుజమ్" ఇత్యన్తంపద్యద్వయం క్వచిన్న.
౨ త్రివృత్తం వా.

వృత్తం కాంస్యం మహారత్నఖచితం వా యథావసు ॥ ౧౮
పాదయుక్తమయుక్తం వా ముఖమానమథాపి వా ।
కార్తస్వరమయీ వృత్తా రాజతీ వా ౧ థ పావసీ ॥ ౧౯
అరత్నిమానవిస్తారా మధ్యేऽష్టదలసంయుతా ।
ప్రతిపద్మదలం మధ్యే సుషిరాణి శతం భవేత్ ॥ ౨౦
౨ కర్ణికాయాం కేసరేషు ౩ విష్టరేషు శతం భవేత్ ।
అష్టోత్తరశతం భూయః పర్యన్తదలమధ్యతః ।
ఖచితం చ మహారత్నైరేవం ధారాసహస్రికమ్ ॥ ౨౧
ధారాష్టకేన సంయుక్తమభిషేకాయ కల్పయేత్ ।
౪ బిమ్బానుగుణమానం వా తాలమానావరాన్తకమ్ ॥ ౨౨
౫ అథ వక్ష్యామి సంక్షేపాత్పతాకాలక్షణం ద్విజ ।
అష్టతాలాయతం వస్త్రం దశతాలాయతం తు వా ॥
ఆయామసమవిస్తీర్ణం క్షౌమం కార్పాసజం తు వా ।
సుశ్లక్ష్ణం శోభనాకారం నానావర్ణవిచిత్రితమ్ ॥
విధాయ సూత్రమార్గేణ చతురశ్రం పురా సమమ్ ।
విభజ్య కోణసూత్రాభ్యాం పూర్వభాగం తు లోపయేత్ ॥
దక్షిణోత్తరపార్శ్వాచ్చత్వైర్భాగై రేకసితాం నయేత్ ।
తస్యాః పశ్చిమపార్శ్వే తు యష్టిం సంస్కృత్య యోజయేత్ ॥
వ్యాకోచపఙ్కజాకారం శుద్ధముత్తమలోహజమ్ ।
ఆఢకా ౬ పూరమానామ్భః పూరయోగ్యమహాబిలమ్ ॥ ౨౩
హస్తదీర్ఘజలస్రావి పార్శ్వమానోపశోభితమ్ ।

౧ యథావసు. ౨ ఇదమర్ధం క్వచిన్న. ౩ వివరాణామ్. ౪ శఙ్ఖపద్మాదిబిమ్బానాం వా స్యేమా వా. ౫ "అథవక్ష్యామి"—"సంస్కృత్య యోజయేత్" ఇత్యన్తం క్వచిన్న. ౬ పరిమాణా - పరమా వా.

కల్పయేదపరం స్నానపాత్రం ముక్తాపరిష్కృతమ్ ॥ ౨౪
యద్వా శఙ్ఖనిభాకారమగ్రతోజలనాలకమ్ ।
ధూపపాత్రం సరోజాభం సువర్ణాదివినిర్మితమ్ ! ౨౫
౧ హస్తమానాన్తరాలం స్యాన్నాలయుక్తం త్రిపాత్ ద్విపాత్ ।
పాదయోరపి ౨ తత్తత్స్యాదుత్సేధశ్చతురంగులః ॥ ౨౬
అనేక సుషిరం తస్యవిధానం సహజం భవేత్ ।
అథ వా వికసత్పద్మ ౩ సదృశాకారశోభితమ్ ॥ ౨౭
౪ ఇన్దునాలం తథాఙ్ఘ్రి చ దణ్డాగ్రే సుప్రతిష్ఠితమ్ ।
దీపపాత్రం తథా నాళమధ్యే కుముదకుట్మలమ్ ॥ ౨౮
వర్త్యాధారైశ్శతేనాపి యుక్తమష్టభిరేవ వా ।
వింశత్యా నాష్టభిశ్చైవ ద్వాభ్యాం వా దశభిశ్చతత్ ॥ ౨౯
అష్టభిర్వా యథాశక్తి కల్పయేచ్ఛిల్పవిత్తమః ।
శబ్దబ్రహ్మమయీ ఘణ్టా హస్తోత్సేధప్రమాణికా ॥ ౩౦
బ్రహ్మాణ్డగోలకాకారస్సారాష్ట్రావయవా భవేత్ ।
అధోముఖస్తాలమానవిస్తారోత్సేధసంమితః ॥ ౩౧
ప్రదీపతుల్యసంస్థానస్తీక్ష్ణాభ్యన్తరతాలుకః ।
౫ తాలోనదణ్డమూలే స్యాదగ్రే సుస్థితపక్షిరాట్ ॥ ౩౨
చక్రాగ్రం పఙ్కజాగ్రం వా ఘణ్టైషా పరికీర్తితా ।
నాలబన్ధాశ్చతస్రోఽన్యా ఘణ్టా ప్రతిదిశం కృతా ॥ ౩౩
ఏతస్యామేవ ఘణ్టాయాం యద్వా విత్తానుసారతః ।
నీరాజనక్రియాపాత్ర్యో హేమాది ద్రవ్యనిర్మితాః ॥ ౩౪

---

౧ హస్తమానాయతా తాలమానయుక్తా. ౨ తస్య స్యాత్. ౩ సముద్రా.
౪ భుజనాలం తథాఙ్ఘ్రి బుజునాలంతథానఙ్ఘ్రి. ౫ తాలేన దణ్డో.

త్రితాలాయత విస్తీర్ణా వృత్తమధ్యసరోరుహాః ।
నవ వా సప్త వా పంచ తిస్రశ్చైకాపి వా భవేత్ ॥ ౩౫
బలిపాత్రం చతుస్తాలం హేమాది ద్రవ్యనిర్మితమ్ ।
వృత్తం వా చతురశ్రం వా బహ్వశ్రం వా యథారుచి ॥ ౩౬
మధ్యతోఽష్టదళాంభోజమథవా షోడశచ్ఛదమ్ ।
ద్వాదశచ్ఛదసంయుక్తమపి వా పరికల్పయేత్ ॥ ౩౭
ముక్తాతపత్రం ధవలం శశిబిమ్బసమ ప్రభమ్ ।
సితాతపత్రాణి తథా ౧ బర్హిణపత్రమయాని చ ॥ ౩౮
ఆతపత్రాణ్యనేకాని హైమదణ్డాని పద్మజ ।
వ్యజనాని చ భూయాంసి కల్యాణాని మహాన్తి చ । ౩౯
చామరాణి చ శుభ్రాణి రత్నాకల్పమయాని చ ।
చతుష్క ౨ మేకదంభాని పూజాఙ్గాని యథాయథమ్ ॥ ౪౦
కల్పయేన్నాగలతికా దలపాత్రం చ రైమయమ్ ।
అరత్నిమాత్రవిస్తీర్ణం తన్మానోత్సేధదణ్డకమ్ ॥ ౪౧
సపర్యావిష్టరం బ్రహ్మన్ హస్తమానోన్నతం శుభమ్ ।
యద్వా న్యూనసముత్సేధం యద్వా విత్తానుసారతః ॥ ౪౨
అరత్నిమాత్ర విస్తారం తన్మానాయామకల్పనమ్ ।
సింహపాదయుతం యద్వా హస్తిపాద చతుష్టయమ్ ॥ ౪౩
శార్దూలపాదమథవా హేమరత్నపరిష్కృతమ్ ।
చతురశ్రం మధ్యక్లృప్త సరసీరుహచిత్రితమ్ ॥ ౪౪
సచక్రం పీఠసహితం మార్గయుక్తం సగాత్రకమ్ ।
యద్వా చక్రవినిర్ముక్తం మార్గే ౩ హస్తైః పరిష్కృతమ్ ॥

---

౧ బలిపాత్ర. ౨ మేఘడం. ౩ హంసైః.

తపనీయ్యమయం యద్వా రజతాదివినిర్మితమ్ ॥
దారుజం వా మణిచ్ఛన్నం స్వర్ణ ౧ పట్టైర్విరాజితమ్ ॥
స్నానాసనం చ పూర్వోక్త విస్తారోత్సేధసంమితం ।
౨ ద్విగుణం చాయతం క్లృప్తం మకరాస్యామ్బునాలకమ్ ॥ ౪౭
చతురఙ్గులపర్యన్తం తాలోత్సేధవిరాజితమ్ ।
౩ కుర్యాచ్చపూర్వ వత్తస్య దర్శనీయమనుత్తమమ్ ॥ ౪౮
అలఙ్కారాసనంచాపి పూర్వోక్తచరణైర్యుతమ్ ।
ద్విగుణాయామవిస్తారం హేమరత్న విభూషితమ్ ॥ ౪౯
పాదహీనం చతుస్తాల విస్తారం ద్విగుణాయతమ్ ।
ఘనం చ ద్వ్యంగులం తస్య భోజనాసనమీరితమ్ ॥ ౫౦
యాత్రాసనం చ విస్తీర్ణం ద్విహస్తం హ్రస్వపాదకమ్ ।
ద్విగుణం చాయతం తస్య సాలం తాలోన్నతం భవేత్ ॥ ౫౧
యానవిష్టరసాలస్య మధ్యే ద్వారం ప్రకల్పయేత్ ।
అవతారకథోపేతం హేమరత్నపరిష్కృతమ్ ॥ ౫౨
ఆసనాని యథోక్తాని లోహజాని చతుర్ముఖ ।
దారుజాని యథాలాభం కల్పయేచ్ఛిల్పవిత్తమః ॥ ౫౩
యద్వాసనానామాయామో విస్తారశ్చోన్నతిస్తథా ।
అర్చాప్రమాణానుగుణం కల్పయేదితి నిర్ణయః ॥ ౫౪
యాత్రాసనం రథం వాపి కుర్యాద్విత్తానుసారతః ।
సితాసితారుణామిశ్రదుకూలపరికల్పితాన్ ॥ ౫౫
ధ్వజాన్ కార్తస్వరమయైర్దణ్డై ౪ శ్చాపి విరాజితాన్ ॥
వాహనాని చ దేవానాం దణ్డాగ్రే పరికల్పయేత్ ॥ ౫౬

---

౧ పట్టపరిష్కృతస్. ౨ ద్విగుణాస్యం కగమయ. ౩ చరణం. ౪ శ్చపరికల్పితాన్.

౧ స్లాఘోనార్వ వైణవాన్ దణ్డాన్ కేవలాన్పరికల్పయేత్ ।
జలద్రోణీం కటాహం చ హేమాది ద్రవ్యనిర్మితమ్ ॥ ౫౭
అగాధమభిషేకార్థం దేవస్య పరికల్పయేత్ ।
నానావిధాని వాద్యాని వీణాదీని చ కల్పయేత్ ॥ ౫౮
అర్ఘ్యపాద్యాది పాత్రాణాం పాత్రమానానుసారతః ।
చరణాని సువర్ణాది ద్రవ్యక్లృప్తాని ౨ కారయేత్ ॥ ౫౯

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది
క్రియాపాదే పూజోపకరణ 3 లక్షణం నామ
త్రయోవింశోఽధ్యాయః .

---

౧ లాఘో. ౨ కల్పయేత్. 3 విధానం.

చతుర్వింశోఽధ్యాయః.

ఆచార్యలక్షణాఙ్కురార్పణాది

శ్రీభగవాన్ —

ఆచార్యలక్షణం బ్రహ్మన్ కథయామి యథాతథమ్ ।
[౧] ఆదౌ తు బ్రాహ్మణో విద్వాన్ పఞ్చరాత్రపరాయణః ॥ ౧
సర్వదోషవినిర్ముక్తమశేషగుణభాజనమ్ ।
ఆచార్యం వరయేత్పూర్వం తదధీనా హి సిద్ధయః ॥ ౨
న్యూనాతిరేకనిర్ముక్తకల్యాణావయవశ్శుచిః ।
కల్యాణహస్తశ్శ్రుతవాన్ వృత్తవాన్ శీలవానపి ॥ ౩
ఆమ్నాయే ఛన్దసి తథా బ్రాహ్మణో ధర్మవత్సలః ।
పంచ కాలవిధానజ్ఞస్తత్కర్మనియతః క్షమీ ॥ ౪
జితేన్ద్రియః [౨] ప్రభుశ్శ్రీమానూహాపోహవిచక్షణః ।
షట్కర్మకృత్ షడధ్వజ్ఞష్షడఙ్గవిదలోలుపః ॥ ౫
షోడశన్యాసచతురస్సామ్యస్సిద్ధాన్తభేదవిత్ ।
ఋజుర్దయావాన్ [౩] బ్రహ్మజ్ఞస్సత్యవాక్ శిష్టసంమతః ॥ ౬
వ్యాఖ్యాతా ధృతిమానార్యః పూర్వభాషీ ప్రియంవదః ।
స్మితపూర్వాభిభాషీ చ సాత్వికో న్యాయవిత్తమః ॥ ౭
దర్శనీయో యువా వాది వాదేషు చ విచక్షణః ।
కుశాగ్రీయమతిశ్శాన్తః [౪] నీతిజ్ఞో దేశకాలవిత్ ॥ ౮
అనసూయో జితద్వన్ద్వస్సమస్సర్వేషు జన్తుషు ।
వ్యసనాభ్యుదయే శశ్వదేకరూపస్సదవ్యయః ॥ ౯

౧ ఇదమర్థంక్వచిన్న. ౨ ప్రభుర్ధీమాన్. ౩ ధర్మజ్ఞస్సత్యవాగిష్టకర్మకృత్. ౪ కృతజ్ఞః కాలదేశవిత్.

మితభాషీ ధ్యానపరో ద్వాదశాక్షరచిన్తకః ।
మానసారాధనపరః పంచరాత్రపరాయణః ॥ ౧౦
స్వతన్త్రో వృద్ధసేవీ చ ౧ రూపవానపి చాస్తికః ।
అబ్రహ్మనిన్దకస్సర్వస్మృతిమార్గ కీర్తిమానపి ॥ ౧౧
సర్వాపవాదనిర్ముక్తస్సర్వకల్యాణలక్షణః ।
౨ సర్వశాస్త్రార్థవేత్తా చ దీక్షితశ్చక్రమణ్డలే ॥ ౧౨
గృహస్థో బ్రహ్మచారీ చ వానప్రస్థోఽథవా భవేత్ ।
అధికారీ భవేదేష యథోక్తగుణభాజనమ్ ॥ ౧౩
ఆచార్యత్వే తథార్త్విజ్యే తాదృశానేవ భూసురాన్ ।
గుణైస్సర్వైస్సముదితాన్ కర్మనిర్వహణక్షమాన్ ॥ ౧౪
వరయేద్గురుణా ౩ సార్థం యజమానః ప్రయత్నవాన్ ।
౪ వటుర్యువా సమో వృద్ధశ్చతుర్ధా పరికథ్యతే ॥ ౧౫
ద్వయోర్విభాగితస్సమ్యక్సవిభాగశ్చ కథ్యతే ।
వర్షాత్ షోడశకాదర్వాక్ వటురిత్యభిధీయతే ॥ ౧౬
వటుర్యువా సమో వృద్ధో యోగ్యో నిత్యార్చనావిధౌ ।
నైమిత్తికే సాఙ్కరే తు సమశ్శ్రేష్ఠతమో న వా ॥ ౧౭
సమయే యజమానస్తు గాం భువం కాంచనం తథా ।
నాలికేరం చ కర్మాదావాచార్యాయ ప్రదాపయేత్ ॥ ౧౮
ఋత్విజష్షోడశ బ్రహ్మన్ యద్వాష్టౌ చతురోఽపి వా ।
ఆచార్యేణ యథోక్తేన ఋత్విగ్భిశ్చ యథోదితైః ॥ ౧౯
స్థాపయేన్మన్దిరే విష్ణుం యజమానః ప్రయత్నవాన్ ।
సర్వాన్ కామానవాప్నోతి నాత్ర కార్యా విచారణా ॥ ౨౦

---

౧ త్రపావానపి. ౨ సర్వవ్యాధివినిర్ముక్తః. ౩ సవర్ణం యజమానస్య భాజయన్. ౪ "వటుర్యువా"—"ప్రదాపయేత్" ఇత్యన్తం క్వచిన్న.

అన్యథా చేద్ధరిం ధామ్ని స్థాపయేన్మూఢచేతనః ।
నైవేష్టం ఫలమాప్నోతి మ్రియతే చా చిరాత్స్వయమ్ ॥ ౨౧
న చ ధామ చిరస్థాయి న చ రాష్ట్రం నరాధిపః ।
న సన్నిధత్తే భగవాన్ న చ ప్రీణాతి చేజ్యయా ॥ ౨౨
నైవాధికారీ సన్యాసీ బ్రాహ్మణో ప్యుక్త లక్షణః ।
ఇతరేపి త్రయోవర్ణాః యజనే వాధికారిణః ॥ ౨౩
న కుణ్డ గోలా నైవాన్యే భవేయురనులోమజాః ।
కర్మాధికారిణో నైవ వ్రాత్యా వై బ్రహ్మయోనయః ॥ ౨౪
నైతేషామధికారోఽస్తి సూతాదీనాం చతుర్ముఖ ।

అఙ్కురార్పణమ్

ప్రతిష్ఠా కర్మణః పూర్వ మఙ్కురారోపణం భవేత్ ॥ ౨౫
న కర్మఫలదం బ్రహ్మన్ అఙ్కురారోపణం వినా ।
తస్మాదారభ్యమాణేషు ౧ ప్రతిష్ఠాదిషు కర్మసు ॥ ౨౬
ప్రాగేవ వాపయేద్విజాన్ అఙ్కురార్థం యథావిధి ।
ద్వాదశాహే నవాహే వా సప్తాహే పఞ్చమేఽహని ॥ ౨౭
తృతీయేఽహని వా కుర్యాత్కర్మారమ్భదినం ప్రతి ।
పాలికాసు శరావేషు ఘటికాసు చ వాపయేత్ ॥ ౨౮
అఙ్కురాణి ప్రశస్తాని పాత్రేషు త్రివిధేష్వపి ।
సాఙ్గులం హస్తముత్సేధం పాలికానామధాననమ్ ॥ ౨౯
షోడశాఙ్గులవిస్తారం బిలం సప్తాంగులం భవేత్ ॥
పాదపీఠస్య విస్తార ౨ మధశ్చైవాంగులం భవేత్ ॥ ౩౦
ఉన్మత్తకుసుమాకారం వక్త్రమమ్భోజసన్నిభమ్ ।
ద్వావింశాంగుల ౩ మాయామో ఘటికానాంప్రకీర్తితః ॥ ౩౧

---

౧ కర్మణాదిషు. ౨ మధశ్చాష్టాఙ్గులమ్. ౩ ముత్సేధం.

ఘటికాః పఞ్చవక్త్రాస్స్యుస్తన్మధ్యే తు ఘటాకృతిః ।
షడఙ్గులం చ విస్తీర్ణం ఏతాసాం మధ్యమం ముఖమ్ ॥ ౩౨
చతుష్టయం చతుర్దిక్షు చతురంగులమాననమ్ ।
వింశత్యంగులముత్సేధం విస్తారం ద్వాదశాంగులమ్ ॥ ౩౩
శరావేషు విజానీయాద్యద్వా మానం యథావసు ।
౧ హేమాది లోహజాస్సర్వాః మృణ్మయా వా యథావసు॥
షట్త్రింశత్పాలికాశ్చైవ షట్త్రింశద్ఘటికాస్తథా ।
శరావాశ్చాపి షట్త్రింశదేవమష్టోత్తరం శతమ్ ॥ ౩౫
ఉత్తమా క్లృప్తిరుదితా జఘన్యా క్లృప్తిరుచ్యతే ।
ప్రత్యేకం షోడశ గ్రాహ్యా భవేయుర్ద్వాదశాపి వా ॥ ౩౬
అష్టౌ వా స్యుశ్చతస్రో వా శరావఘటపాలికాః ।
సర్వార్థే పాలికా యద్వా షోడశాష్టౌ యథాబలమ్ ॥ ౩౭
చతస్రో వా తతస్తాసు మఙ్గలాఙ్కురకల్పనా ।
అయుగ్మా మానుషే కార్యా దైవే యుగ్మాస్తు పాలికాః॥ ౩౮
అఙ్కురావాపనస్థానే మణ్డపం పరికల్పయేత్ ।
శుభే వివిక్తేఽభిమతే దేశే నై దేశికోత్తమః ॥ ౩౯
చతుర్దిక్షు చతుర్ద్వారం చతుర్వదనమాలికమ్ ।
దర్భమాలాపరిక్షిప్తం ముక్తాదామవిరాజితమ్ ॥ ౪౦
౨ వితానక్షౌమవిస్తారం గోమయాలిప్తభూతలం ।
ప్రదీపమాలావితతమక్షతైశ్చాపిసర్వతః ॥ ౪౧
సుధామార్జైశ్చ ధవలైశ్చిత్రితాభ్యన్తరస్థలమ్ ।
మణ్డపం కల్పయిత్వైవం గృహ్ణీయాత్తత్ర మృత్తికామ్ ॥ ౪౨

౧ "హేమాది—యథావసు" ఇత్యర్ధం క్వచిన్న. ౨ వితత.

ఖనిత్రం క్షాలయిత్వాద్భిరాచ్ఛాద్య నవవాససా ।
౧ విష్వక్సేనమథో వాపి వైనతేయమథాపి వా ॥ ౪౩
సుమనోభిరలంకృత్య ఋత్విగ్భిర్వాహయేద్గురుః ।
గజస్కన్ధం రథం వాశ్వమారూఢో వాహకో నయేత్ ॥ ౪౪
ఛత్రధ్వజపతాకాభిస్సార్ధమఙ్కురభాజనైః ।
వివిధైర్మఙ్గలైస్తూర్యైరపి చోద్ఘోష్య సర్వతః ॥ ౪౫
భక్తైర్భాగవతైస్సార్ధం యతిభిర్మునిభిస్తథా ।
నిష్క్రమ్య శాకునం సూక్తం పాఠయన్ బహ్వృచానపి ॥ ౪౬
ప్రాచీముదీచీం వా దూరాం దిశంగత్వా మనోహరే ।
శుచౌ దేశే మృదం శుద్ధాం ఖనిత్రేణ సముద్ధరేత్ ॥ ౪౭
అస్త్రమన్త్రేణ ధరణీం సంప్రోక్ష్య ప్రథమం గురుః ।
మహీసూక్తేన సంస్పృశ్య ధ్యాయన్నేకాగ్రచేతసా ॥ ౪౮
మూర్తిం దేవస్య వారాహీం అభ్యర్చ్య కుసుమైర్భువమ్ ।
౨ అస్త్రామ్బునా ప్రోక్షితేన పుష్పైరభ్యర్చితేన చ ॥ ౪౯
ఖనిత్రేణ ఖనేద్భూమిం ప్రాఙ్ముఖః క్రోడవిద్యయా ।
లోహజే భాజనే మృత్స్నాం వేత్రజే వాథ భాజనే ॥ ౫౦
గృహీత్వా మూలమన్త్రేణ వేష్టయిత్వా చ వాససా ।
ప్రత్యగ్రేణ తథా నద్యా వాలుకాః గోమయాంస్తథా ॥ ౫౧
గోకులాత్పూర్వవత్తత్ర గృహీత్వాచ్ఛాద్య చాంశుకైః ।
యానే ౩ హయే గజే వాపి సమారోప్య గురుస్స్వయమ్ ॥
ఋత్విగ్భిస్సహితైస్సూక్తమధీయానైశ్చ శాకునమ్ ।

౧ "విష్వక్సేన—మథాపివా'' ఇత్యర్ధం క్వచిన్న దృశ్యతే. ౨ "అస్త్రా—
—చితేన చ'' ఇదమప్యర్ధం కోశాన్తరే నాస్తి. ౩ గజే రథే

శ్రీసూక్తం భూమిసూక్తం చ తూర్యాణ్యపి చ ఘోషయేత్ ॥
గత్వా ప్రదక్షిణం గ్రామం ప్రవిశేన్మణ్డపం తతః ।
ఆచార్యో మూర్తిపాశ్చైవ ౧ నూతనక్షౌమవాససః ॥ ౫౪
సోత్తరీయాస్స్వలఙ్కారాస్సోష్ణీషాస్సాఙ్గులీయకాః ।
సురభీకృతసర్వాఙ్గాస్స్రగ్విణో మృష్టకుణ్డలాః ॥ ౫౫
౨ శ్వేతయా మృత్స్నయా సమ్యక్కృతోర్ధ్వపుణ్డ్రకాః ।
౩ పవిత్రపాణయస్స్నాతాః ప్రాణాయామపరాయణాః ॥
కృతాచామాః కృతన్యాసాః జప్తమన్త్రా ౪ యథాతథమ్ ।
౫ తదర్థమర్థయిత్వా తు యజమానసమన్వితాః ॥ ౫౬
భగవన్తం జగద్యోనిం పూజయిత్వా విధానతః ।
సంప్రోక్ష్య పాలికాక్షేత్రమద్భిశ్శుద్ధాభిరఞ్జసా ॥ ౫౭
చన్దనాదీని సూత్రాణి స్థాలయేయురనుక్రమాత్ ।
ప్రాగాయతాని ప్రథమం ఋజూని ద్వాదశ స్ఫుటమ్ ॥ ౫౮
తథోదగాయతాగ్రాణి దశ పఞ్చ చ కల్పయేత్ ।
ఆశాస్వష్టాసు మధ్యే చ శరావఘటపాలికాః ॥ ౬౦
ద్వాదశ ద్వాదశ స్థాప్యాశ్శతమష్టోత్తరం తథా ॥
ఆగ్నేయే నైఋతే భాగే తథా యామ్యే చ పాలికాః ॥ ౬౧
ఘటికా వారుణే బాహ్యే తథా పౌరన్దరేపి చ ।
శరా వా మారుతే సౌమ్యే గాదే చాపి యథావిధి ॥ ౬౨
ప్రాగాయతాని నవ వా సూత్రాణి పరికల్పయేత్ ।
౬ ద్వాదశైవేతరాణి స్యుశ్శరావఘటపాలికాః ॥ ౬౩

౧ కృతస్నానః కృతాహ్నికః. ౨ శ్వేత—కాః-ఇదమర్ధం క్వచిన్నాస్తి. ౩ పవిత్రపాణిర్నియతాః. ౪ యథాయథమ్. ౫ "తదర్థ—విధానతః" ఇదమేకం పద్యం కోశేచిన్నలభ్యతే. ౬ ద్వాదశైతేతరాణి.

అష్టౌ చ చత్వారింశచ్చ యద్వా సూత్రాణి కల్పయేత్ ।
నవైవ ద్విప్రకారాణి షట్ త్రింశత్పాలికాదయః ॥ ౬౪
ప్రాగాయతాని నవ వా ఉదీచీనాయతాని షట్ ।
చతుర్వింశతిపాత్రాణి యద్వా ప్రాగాయతాని చ ॥ ౬౫
చత్వారి సూత్రాణ్యన్యాని పంచ ద్వాదశ కల్పనే ।
సర్వార్థపక్షే ప్రథమే పంచైవ ద్వివిధాన్యపి ॥ ౬౬
యద్వేన్దుకుమ్భం పరితః పాలికాష్షోడశస్థితాః ।
౧ ద్వాదశాపి తథైవాష్టౌ చతస్రో ౨ వా దిశం ప్రతి ॥
సూత్రపాత్రేషు సర్వత్ర ప్రత్యక్సోమఘటస్థితిః ।
శక్త్యపేక్షం పాలికానాం పక్షభేదః ప్రదర్శితః ॥ ౬౭
ప్రక్షాల్య విష్ణుగాయత్ర్యా శరావఘటపాలికాః ।
సహదేవీ చ దూర్వా చ సార్ధమశ్వత్థపల్లవైః । ౬౮
కణ్ఠేషు పాలికాదీనాం బన్ధనీయాశ్చతుర్ముఖ ॥
కుశకాశతృణైస్తేషాం బిలమూలాని పూరయేత్ । ౭౦
బిలాని ప్రథమం మృద్భిర్వాలుకాభిరనన్తరమ్ ।
కరీషచూర్ణైరుపరి సన్మృద్ధం పూరయేద్బిలమ్ ॥ ౭౧
పాదేషు పాలికాదీనాం శాలీన్వ్రీహీనథాపి వా ।
ఆఢకం వా తదర్ధం వా ప్రస్థం వా తిలతణ్డులాన్ ॥ ౭౨
ప్రతిపాదం వినిక్షిప్య చతురశ్రమథాపి వా ।
వృత్తం విస్తారయేత్పూర్వం పాలికాదీన్ తతః క్రమాత్ ॥ ౭౩
న్యసేత్ప్రదేశు ధాన్యేషు మన్త్రైరేతై ౩ ర్యథాక్రమమ్ ।
స్థానే యథోక్తే ఘటికాః పారమేష్ఠ్యా తు విద్యయా ॥ ౭౪

౧ పాలికాపి. ౨ విదిశం ప్రతి. ౩ యథాతథమ్.

౧ పురుషాఖ్యేన మన్త్రేణ పాలికాస్తదనన్తరమ్ ।
శరావాన్విశ్వమన్త్రేణ ప్రాఙ్ముఖో వాప్యుదఙ్ముఖః ॥ ౨౫
బ్రహ్మాదీశానపర్యన్తం న్యాసస్తేషామనుక్రమాత్ ।
వాసోభిర్వేష్టయేత్సర్వాన్ ప్రత్యేకం మూలవిద్యయా ॥ ౨౬
ప్రతివ్యూహం తు వా శక్త్యా ఛాదయేద్వాససాపరి ।
స్థానే పశ్చాత్తు సర్వేషాం ౨ సోమకుమ్భం నివేశయేత్ ॥ ౨౭
ధాన్యరాశౌ యథాపూర్వమావేష్ట్య నవవాససా ।
గన్ధోదకేన సంపూర్ణే తస్మిన్ ౩ రత్నాని ౪ విన్యసేత్ ॥
నీవారాశ్శాలయో ముద్గాశ్శ్యామాకాశ్చ ప్రియఙ్గవః ।
యవాస్తిలాశ్చ గోధూమాః యే చాన్యే యాజ్ఞికా మతాః ॥ ౨౯
తేషాం బీజాని నిక్షిప్య పాత్రే మహతి నూతనే ।
తత్పాత్రం మూర్ధ్ని విన్యస్య తూర్యఘోషపురస్సరమ్ ॥ ౩౦
పరీత్య మన్దిరం పాత్ర శాలి ౫ ద్రోణార్ధశోభితే ।
ప్రాగ్దేశే పాలికాదీనాం నివేశ్య సుసమాహితః ॥ ౩౧
పయోభిః క్షాలయేద్ధాన్యబీజాని వివిధాని చ ।
ప్రచ్ఛాద్య నవవస్త్రేణ పుణ్యాహం కారయే ౬ త్వనః ॥ ౩౨
౭ శఙ్ఖభేర్యాదినాదేన వాదయిత్వా దిశో దశ ।
ధ్యాత్వా చ పాలికాదీనామధిదేవాననుక్రమాత్ ॥ ౩౩
ఘటికానాం విధాతారం పాలికానాం జనార్దనమ్ ।
ఈశానం చ శరావాణాం ౮ ధ్యాత్వాభ్యర్చ్య యథావిధి ॥
తోరణాని ధ్వజాంశ్చైవ ద్వారకుమ్భాంశ్చ దేశికః ।

---

౧ పురుషాహ్వయ. ౨ సోదకుంభం నివేదయేత్. ౩ వృత్తాని పూరయేత్-నిక్షిపేత్. ౪ వృత్తాని. ౫ ద్రోణార్ధతణ్డులే. ౬ స్తతః. ౭ శఙ్ఖతూర్యాది. ౮ ధృతారోపణమాచరేత్.

కుముదాది గణాంశ్చైవ సమభ్యర్చ్య యథావిధి ॥ ౮౫
అర్చయేత్పాలికాదీనామధి దేవాననుక్రమాత్ ।
సోమకుమ్భే తతస్సోమం యజేదావాహ్య చ స్వయమ్ ॥ ౮౬
౧ నివేద్య పాయసం హవ్యం జుహుయాత్సర్పిషా శతమ్ ।
చతస్రస్సమిధశ్చైవ మూలమన్త్రేణ మన్త్రవిత్ ॥ ౮౭
చరుం పురుషసూక్తేన పూర్ణాహుత్యన్తమాచరేత్ ।
ఘృతేన సోమమన్త్రేణ జుహుయాచ్ఛతమాహుతీః ॥ ౮౮
సంపాతాజ్యేన సంస్పృశ్య స్పర్శమన్త్రేణ పాలికాః ।
సంపాతాజ్యావశేషం చ బీజపాత్రే వినిక్షిపేత్ ॥ ౮౯
సోమమన్త్రం శతం వారాన్ జప్త్వా విప్రాభ్యనుజ్ఞయా ।
ముహూర్తే శోభనే బీజాన్ వాపయేత్పాలికాదిషు ॥ ౯౦
బ్రహ్మాదీశానపర్యన్తం ద్వాదశాక్షరవిద్యయా ।
ఆచార్యానుమతా ౨ శ్చాన్యే వైష్ణవా ౩ ధ్యానమాస్థితాః ॥
ఆవపేయురమీ తూష్ణీం సిక్త్వేత్యుష్ణవారిభిః ।
౪ పిధానైశ్ఛాదయేత్సర్వం దద్యాద్దిక్షు ౫ బలింతతః ॥ ౯౧
రక్షిభ్యః కుముదాదిభ్యో బలిం దద్యాద్దివానిశమ్ ।
౬ యజేత సోమం తత్కుమ్భే పాయసేన దివానిశమ్ ॥ ౯౨
దీపాంశ్చారోపితానక్షేదనిర్వాణాం యథా తథా ।
ద్విజేన్ద్రాంస్తోషయేదిష్టైస్తామ్బూలైస్సుమనః ఫలైః ॥ ౯౪
గురుం చ తోషయేద్విత్తైర్యజమానః ప్రయత్నవాన్ ।

---

౧ నివేద్యపాయసాన్నం వా శుద్ధాన్నం వా యథారుచి। బీజానాం సాధనార్థం తు జుహుయాత్సర్పిషా శతమ్. తత్సఙ్ఖ్యాస్సమిధశ్చేతి మూల. ౨ స్వవే. ౩ స్థానమాస్థితాః. ౪ పిధాయచ్ఛాదయేద్వస్త్రైః ౫ సమం తతః. ౬ ఇదం పద్యం క్వచిన్న.

సద్యో వా ధాన్యబీజాని యథోక్తవిధినా వపేత్ । ౯౫
హరిద్రావారిభిస్సిక్త్వేదఙ్కురాణ్యభివృద్ధయే ।
౧ సోమకుంభజలేనాపి నిత్యం సిక్త్వాతపాలికాః ॥ ౯౬
అఙ్కురేషు చ పీతేషు శుక్లేషు చ తథా ౨ శుభమ్ ।
విద్యాదృజుం ప్రరూఢేషు విపరీతేషు చాశుభమ్ ॥ ౯౭
కర్మార్థమఙ్కురాణ్యాదౌ యస్సమారోపయేద్గురుః ।
స ఏవ కర్మ కార్త్స్న్యేన కుర్యాత్ప్రాజ్ఞోఽపి నేతరః ॥ ౯౮
అనుజ్ఞయా వా తత్పుత్రశ్శిష్యో వా తత్సమాచరేత్ ।
ఋత్విజో వాపి తత్కర్మ యద్యశక్తో గురుర్భవేత్ ॥ ౯౯

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది
క్రియాపాదే ఆచార్యలక్షణాఙ్కురార్పణ విధిర్నామ
చతుర్వింశోఽధ్యాయః .

---

౧ ఇదమర్ధం క్వచిదధికమస్తి. ౨ యజుమ్ విద్యాచ్ఛుభమ్.

పంచవింశోఽధ్యాయః.

ప్రతిష్ఠోపకరణాని.

శ్రీభగవాన్ —

అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి ప్రతిష్ఠావిధిముత్తమమ్ ।

ముఖ్యకాలనిరూపణమ్.

అయనం చోత్తరం ముఖ్యం జఘన్యం దక్షిణాయనమ్ ॥ ౧
స్థాపనం ద్రవబేరస్య ముఖ్య ఏవ సదెష్యతె ।
జఙ్గమస్థాపనే ముఖ్యే జఘన్యే ౧ చాపి వా భవేత్ ॥ ౨
మాఘమాసే భాద్రపదే ప్రతిష్ఠాం మాసి వర్జయేత్ ।
గురావస్తం గతే శుక్రే వ్యతిపాతే చ వర్జయేత్ ॥ ౩
సఙ్క్రాన్తౌ దుర్దినే చైవ గ్రహణే సోమసూర్యయోః ।
పరస్తాచ్చ పురస్తాచ్చ షోడశాహాని వర్జయేత్ ॥ ౪
అతిచారే తథా మాసే పర్వయుగ్మయుతే తథా ।
అప్రశస్తేషు యోగేషు కాణస్థూణాన్ధభేషు చ ॥ ౫
ఏవమాదిషుచాన్యేషు గర్హితేషు న కల్పయేత్ ।
రాజ్ఞో రాష్ట్రస్యచాన్యస్య గ్రామస్య చ గురోస్తథా ॥ ౬
యజమానస్య ధిష్ణ్యస్య శుభేష్వనుగుణేషు చ ।
తిథినక్షత్ర వారేషు ముహూర్తేషు శుభేషు చ ॥ ౭
ప్రథమా చ ద్వితీయా చ పఞ్చమీ చ త్రయోదశీ ।
తృతీయా సప్తమీ షష్ఠీద్వాదశ్యేకాదశీ తథా ॥ ౮

౧ జఘన్యే వాయా న.

దశమీపూర్ణిమాసీ చ శుక్లపక్షే శుభాస్త్విమాః ।
కృష్ణే తు పఞ్చమీయావత్తిథయస్సంప్రకీర్తితాః ॥ ౯
త్రిషూత్తరేషు రేవత్యామశ్విన్యాం రోహిణీషు చ ।
పుష్యేపునర్వసౌ చాపి హస్తే చ శ్రవణే తథా ॥ ౧౦
దేవస్య స్థాపనం కుర్యాద్విష్ణోరభ్యుదయావహమ్ ।
సోమో బృహస్పతిశ్చైవ భార్గవోఽథ బుధస్తథా ॥ ౧౧
ఏతే సౌమ్యగ్రహాః ప్రోక్తాః ప్రశస్తాః స్థాపనం ప్రతి ।
సైంహికే ౧ యాకర్ణ వారాశ్చ దక్తో వా స్థాపనే పరే॥ ౧౨
రాశౌ తృతీయే షష్ఠే వా స్థితాశ్చేత్ శుభశంసినః ।
ద్వితీయే చ తృతీయే చ తథా పఞ్చమషష్ఠయోః ॥ ౧౩
సప్తమే నవమే చైవ రాశౌ చైకాదశే పునః ।
స్థితస్సుఖకరశ్చన్ద్రః షట్సప్తదశమస్థితః ॥ ౧౪
భయకృద్భార్గవో జ్ఞేయశ్చన్ద్రః కూరైర్నిరీక్షితః ।
అతిథౌ వాన్యకాలేషు న ౨ ప్రశస్తశ్చతుర్ముఖ ॥ ౧౫
బహునాత్ర కిముక్తేన సహ మౌహూర్తికైర్గురుః ।
స్థాపనం దేవదేవస్య కుర్యాత్కాలేఽభిపూజితే ॥ ౧౬

అధివాసమణ్టపస్థానమ్.

ప్రాసాదస్యాగ్రతః కుర్యాదధివాసన మణ్టపమ్
ప్రథమావరణే కుర్యాత్ ద్వితీయావరణేపి వా ॥ ౧౭
తృతీయావరణే వాపి దేశే యోగ్యావకాశకే ।
౩ ఆశాస్వష్టాస్వభిమతే దేశే మణ్టపకల్పనమ్ ॥ ౧౮

౧ నాకర్ణసౌరాశ్చ. ౨ న ప్రశస్తాని పద్మజ. ౩ అష్టాస్వభిమతే దేశే దిక్షు మణ్టపకల్పనం

విస్తీర్ణం దశభిర్హస్తైస్తావద్భిశ్చాయతం కరైః ।
చతుర్దిక్షు చతుర్ద్వారం మణ్డపం పరికల్పయేత్ ॥ ౧౯

కుణ్డకల్పనమ్.

తన్మధ్యే పఞ్చహస్తా స్యాద్వేదీ హస్త ౧ సముచ్ఛ్రితా ।
చతురశ్రేష్టకచితా కుణ్డాని పరిత స్తతః ॥ ౨౦
వేదికాయాస్త్రితాలె తు సమాని విషమాణి వా ।
చతురశ్రం చతుర్వింశదఙ్గులం భూతలం ఖనేత్ ॥ ౨౧
విస్తారాయామసదృశం పరితః ఖాతభూతలమ్ ।
ద్వ్యంగులం తద్బహిః కల్ప్యం మేఖలాత్రియమైష్టకమ్ ॥ ౨౨
౨ కుణ్డస్య ప్రకృతేరర్వాక్ చత్వారో మెఖలాస్తు వా ।
కుణ్డప్రకృతిరుచ్ఛ్రాయమంగులానాం చ వింశతిః ॥ ౨౩
అధస్తాదున్నతా తస్య షోడశాంగులమెఖలా ।
తాలోత్సేధయుతా పూర్వా మధ్యమాష్టాంగులోన్నతా ॥ ౨౪
తదర్ధేనోచ్ఛ్రితా చాన్యా విస్తారశ్చతురంగులః ।
సర్వాసాం సాత్త్వికీ చాద్యా మధ్యమా రాజసీ మతా ॥ ౨౫
౩ అన్యా చ తామసీ జ్ఞేయా తదన్యా త్రిగుణాత్మికా ।
పశ్చిమె ప్రకృతే రూర్ధ్వే యోనిః పఞ్చదశాంగులా ॥ ౨౬
ఆయతా మూలమారభ్య విస్తీర్ణా క్రమశో భవేత్ ।
౪ అఙ్గులై ర్దశభిష్షడ్భిశ్చతుర్భిర్ద్వ్యఙ్గులేన చ ॥ ౨౭
ఏకేన చాగ్రే ౧౧ కల్ప్యైవ మెఖలోపరి శోభనా ।
యోనివత్సన్నివేశేన పిప్పలచ్ఛదవద్భవేత్ ॥ ౨౮

౧ సముచ్ఛ్రియా. ౨ "కుణ్డస్య" ఇతి పద్యం క్వచిన్న. ౩ అన్త్యా.
౪ "అఙ్గులైః—వద్భవేత్" ఇతి పద్యం కేషు చిన్నాస్తి. ౫ కల్ప్యైవమ్.

క్రమేణ నిమ్నా ప్రత్యక్ స్థా కుణ్డస్యాగ్రే నివేశితా ।
అగ్రే చ యోనేర్నాలం స్యాత్ చతురంగులమాయతమ్ ॥
త్ర్యఙ్గులం సహానం మూలే ముఖే చైవ షడఙ్గులమ్ ।
కాహలాకారవత్కుర్యాద్ద్వ్యమస్య దిశి వా భవేత్ ॥ ౩౦
యోనిహీర్ణతా యది భవేదుదీచీనముఖస్స్వయమ్ ।
వినా సా జుహుయాద్యోనిం మోక్షాయ త్వరతే యది ॥ ౩౧
కుణ్డమానే ద్విహస్తాదౌ ౧ మేఖలాది చ తాదృశమ్ ।
యద్యేకమేఖలం కుణ్డం ౨ కర్తా సత్వరితో యది ॥ ౩౨
కుణ్డార్ధం కోణభాగార్ధం ద్వయం తేనైవ సంమితమ్।
సూత్రమారభ్య కుణ్డస్య మధ్యం దక్షిణతో దిశి ॥ ౩౩
స్థాపయిత్వా పురః పశ్చాత్సూత్రార్ధం భ్రామయేత్తతః॥
అర్ధచన్ద్రవదేతేన కుణ్డమావిష్కృతం భవేత్ ॥ ౩౪
కుణ్డార్ధాదవశిష్టం యత్కోణే తస్యార్ధమేవ చ ।
కుణ్డార్ధం చ ద్వయం తేన సంమితం సూత్రమాయతమ్॥ ౩౫
౩ తత్కుణ్డమధ్యే సంస్థాప్య స్థాపయేద్దిక్షు సర్వతః ॥
వృత్తకుణ్డం భవేత్తేన సన్నివిష్టం సరోజవత్ ॥ ౩౬
దలాని మేఖలాస్థానే కల్పయేద్ద్వాదశాష్ట వా ।
విభజ్య పఞ్చధా కుణ్డం బహిర్భాగం ద్వయాయతమ్ ॥ ౩౭
సూత్రం కుణ్డస్య మధ్యే తు స్థాపయిత్వా ధపార్శ్వయోః ।
గమయేత్సూత్ర ౪ పాతాన్తం త్రికోణం తేన కల్పయేత్ । ౩౮
సంవిభజ్యాష్టధా కుణ్డం భాగేనైకేన వర్ధయేత్ ।
ఉభాభ్యామపి భాగాభ్యాం తస్మాన్మధ్యం ప్రగృహ్య చ ॥ ౩౯

౧ మేఖలాద్యపి. ౨ కర్తాస్య త్వరితో. ౩ కుణ్డమధ్యే తు సంస్థాప్య భ్రామయేత్. ౪ పాతం తు.

లాఞ్ఛయేత్ ౧ షట్సు కోణేషు తత్ర షట్సూత్రపాతనమ్॥
కృత్వా తత్ర భవేత్కుణ్డం షట్కోణం కమలాసన।
చతుర్వింశతి ౨ భాగం తు కృత్వా క్షేత్రం ౩ పురోదితమ్॥
ఏకభాగం బహిఃపశ్చాత్ సర్వత్రైవ నివేశయేత్।
మధ్యాత్కోణాద్గృహీత్వైవం పశ్చాత్తద్దిక్షు లాఞ్ఛయేత్ ॥౩౯
తతస్తత్సూత్రసంయోగాదష్టకోణం భవేత్ స్ఫుటమ్।
పఞ్చకోణవిభాగేన సూత్రపాతో విధీయతే॥ ౪౦
౪ పఞ్చాదశాంగులం సూత్రం కోణే కోణే తు పాతయేత్।
కోణాన్తరాణి కుర్వీత అష్టాదశభిరఙ్గులైః॥ ౪౧
౫ సూత్రయేత్పూర్వదిక్సూత్రం పంచకోణే తు పాతయేత్।
దశాఙ్గులం మధ్యమం తు భ్రామయేత్సమసూత్రకమ్॥ ౪౨
దశాంగులం తథా యోనిం కుర్యాదశ్వత్థపత్రవత్।
యాదృగ్విధం భవేత్కుణ్డం తాదృగేవ తు మేఖలా॥ ౪౩
యోనిం కుణ్డేషు సర్వేషు కల్పయేత్కమలాసన।
యోనికుణ్డే న యోనిస్స్యాత్పద్మకుణ్డే న పఙ్కజమ్॥ ౪౪
పద్మం కుణ్డేషు సర్వేషు ఖాతమధ్యే ప్రకల్పయేత్।
౬ పూర్వోక్తైతుదలస్థానే అరాణి పరికల్పయేత్॥ ౪౫
చక్రకుణ్డం భవేత్తైన పద్మకుణ్డం తదేవ తు।
తతోఽఙ్గులివశాద్యద్వా కుర్యాత్కుణ్డాని పద్మజ॥ ౪౬
౭ పూర్వదిక్చాపకుణ్డం చ పశ్చిమే జ్యాం ప్రకల్పయేత్।

---

౧ సర్వ. ౨ భాగాన్తమ్. ౩ పురస్కృతమ్. ౪ సప్తాదశ. ౫ సూత్రయేదష్టదిక్సూత్రం. ౬ "పూర్వోక్తైత దేవతు" ఇదం పద్యం క్వచిన్నాస్తి. ౭ "పూర్వ—ప్రకల్పయేత్" ఇదమర్ధం శేషుచిన్నదృశ్యతే.

చతుర్వింశాఙ్గులం సూత్రం విస్తారాయామ ౧ సంయుతమ్ ।
చతురశ్రిసమాయుక్తం చతురశ్రం విధీయతే ॥ ౫౦
షష్ట్యఙ్గులం భవేచ్చాపం ౨ జ్యా తు షట్త్రింశదంగులా ।
చాపకుణ్డం భవేదేవం ౩ ద్వాత్రింశత్త్వఙ్గులం పునః ॥ ౫౧
పాతయేత్త్రిగుణే నైవ త్రికోణం ౪ విద్యతే స్ఫుటమ్ ।
పఞ్చదశాంగులం సూత్రం మధ్యతో భ్రామయేత్తతః ॥ ౫౨
వృత్తకుణ్డం భవేదేవం పద్మకుణ్డం తదేవ తు ।
పద్మం పద్మ ౫ సమాకారం కర్ణికాదలసంయుతమ్ ॥
యథా వృత్తప్రమాణం హి తథా పద్మస్య లక్షణమ్ ।

చతుష్కుణ్డాదివిధిః

చతురశ్రం భవేత్కుణ్డం వేద్యాః ప్రాచీనభూతలే ॥ ౫౪
కుణ్డం దక్షిణతో విద్యాదర్ధచన్ద్రసమాకృతి ।
వృత్తం తు పశ్చిమే దేశే ఉత్తరే కమలాకృతి ॥ ౫౫
యద్వా త్రికోణం తత్ర స్యా ౬ చ్చతుష్కుండం ప్రకల్పయేత్ ।
ఇన్ద్రేశానాన్తరే పద్మం యద్వా చ చతురశ్రకమ్ ॥ ౫౬
౭ ప్రాక్ప్రత్యక్కమలం కుణ్డం పఞ్చకుండవిధా భవేత్ ।
దిశ్యగ్నేర్యోనికుణ్డం స్యాత్త్రికోణం తు త్రిచక్షుషః ॥ ౫౭
సప్తకుణ్డవిధానోఽయం ప్రకారః కమలాసన !
చతురశ్రం భవేత్ప్రాచ్యామగ్నేర్దిశి భగాకృతి ॥ ౫౮
చాపాకృతి యమస్య స్యాత్ షడశ్రం నిరృతేర్భవేత్ ।
వరుణస్య భవేద్వృత్తం పఞ్చాశ్రం ౮ మాతరిశ్వనః ॥ ౫౯

---

౧ తత్సమమ్. ౨ సజ్యం షట్త్రింశదంగులం. ౩ పఞ్చత్రింశాఙ్గులం. ౪ విన్యసేత్ ౫ సమం కార్యమ్. ౬ చతుష్కుండపరికల్పనే. ౭ ప్రాగ్భవేత్కమలమ్. ౮ మరుతో దిశి.

త్రికోణం నరవాహస్య ఈశానస్యాష్టకోణకమ్ ।
చతురశ్రస్య కుణ్డస్య ప్రాగ్దిశే కమలాకృతి ॥ ౬౦
నవకుణ్డవిధౌ ౧ క్లృప్తిరియం విషమ వహ్నిషు ।
సమవహ్నిషు పూర్వాది దిక్షు కుణ్డం క్రమాద్భవేత్ ॥ ౬౧
చతురశ్రం ౨ తతశ్చాపం వృత్తం కోణత్రయాన్వితమ్ ।
చతుష్కుణ్డవిధానే స్యాత్ షట్కుణ్డే తూచ్యతే విధిః ॥ ౬౨
చత్వారి పూర్వవత్కృత్వా దిశ్యగ్నేర్యోనికల్పనమ్ ।
షడశ్రం ౩ దిశి కుణ్డం స్యాష్షడర్ధనయనస్య తు ॥ ౬౩
అష్టకుణ్డే త్వష్టదిక్షు ౪ కుణ్డాన్యష్టౌ యథాక్రమమ్ ।
చతురశ్రం భగాకారం చాపాకారం షడశ్రకమ్ ॥ ౬౪
వృత్తం పఞ్చాశ్రముదితం త్రికోణం చాష్టకోణకమ్ ।
త్రీణి త్రీణి చ కుణ్డాని యద్వా దిక్షు ప్రకల్పయేత్ ॥ ౬౫
కమలం చ త్రికోణం చ దిక్షు కుణ్డస్య పార్శ్వయోః ।
కల్పయేచ్చ చతుర్దిక్షు ద్విషట్కేఽగ్నివిధిర్భవేత్ ॥ ౬౬

మూర్తిసఙ్ఖ్యానుగుణమగ్నికల్పనమ్.

పఞ్చమూర్తిప్రతిష్ఠాయాం సవాగ్నిం పరికల్పయేత్ ।
పంచ వా సప్త వా వహ్నిం చతుర్మూర్తౌ తు కల్పయేత్ ॥ ౬౭
అష్ట షడ్వాథ ౫ చతురః కల్పయేజ్జాతవేదసః ।
అథవా ద్వాదశాప్యగ్నీర్ కల్పయేత్కమలాసన ॥ ౬౮
ఏకమూర్తౌ వీతిహోత్రాః యుగ్మాస్స్యురథ ౬ వేతరే ।

---

౧ క్లృప్తిస్త్వయుగ్విషమవృత్తిషు. ౨ క తచ్చాపమ్. ౩ యోని.
౪ కుర్యాదష్టౌ. ౫ చత్వారి. ౬ వా భవేత్.

ప్రపానిర్మాణమ్

ప్రపాయ్యాం వేదిమథవా మహత్యాం కమలాసన ॥ ౬౯
షోడశస్తమ్భ ౧ పరమాం ప్రపాం యద్వా ప్రకల్పయేత్ ।
ద్వారాణి దిక్షు చత్వారి ప్రపాయాః పరికల్పయేత్ ॥ ౭౦
తిరస్కరిణ్యా పరితశ్ఛాదయేన్మణ్డపా ౨ న్తరమ్ ।
స్నానమణ్డపమైశాన్యాం దిశి తస్య ప్రకల్పయేత్ ॥ ౭౧
స్నానవేదీ చ తత్ర స్యాత్ప్రాగ్భాగే హస్తసంమితా ।
ద్విహస్తా వా త్రిహస్తా వా హస్తమాత్రసముచ్ఛ్రయా ॥ ౭౨
యద్వా తాలసముత్సేధా చతురశ్రా మనోహరా ।
దిగ్భాగే జలకుల్యా తు సౌమ్యే నిమ్నా మనోహరా ॥ ౭౩

హోమసాధనాని.

స్రుక్స్రువౌ లక్షణోపేతౌ హోమార్థం పరికల్పయేత్ ।
పాలాశీం ఖాదిరీం వాపి స్రువం యద్వాఽన్యవృక్షజామ్ ॥ ౭౪
యాజ్ఞీయాం కల్పయేచ్ఛిల్పీ బాహుదణ్డసమాయతామ్ ।
౩ హేమాదిలోహజాం వాపి దారుజాం వాపి భూషితామ్ ॥
ద్వితాలసంమితాం వాపి సాంగులాం కమలాసన ।
త్రిధా విధాయ తాం భూయస్తృతీయేఽమ్శే ద్విధా కృతే ౭౬
ఉపర్యర్ధాంశం పునః కుర్యాత్ పఞ్చధా చతురంశకైః ।
భవేత్స్రువోఽగ్రం తన్మూలం విస్తారేణ షడంగులం ॥ ౭౭
అగ్రమేకాంగులం క్రోడవక్త్రవత్పరికల్పయేత్ ।
పంచాంశేనావశిష్టేన భాగేన గలకల్పనమ్ ॥ ౭౮

౧ మపరం. ౨ దికమ్. ౩ స్వర్ణాది.

గలం ద్వ్యంగులవిస్తారముభయోస్తస్య పార్శ్వయోః ।
అర్ధాంగులం భవేన్నిమ్నం విస్తారాయామతత్సమమ్ ॥ ౭౯
౧ త్యజేదంశమశేషేణ సూత్రపాతాద్బహిః స్థితమ్ ।
గలస్యాధోఽవశిష్టాంశో వృత్తో వా చతురశ్రకః ॥ ౮౦
విస్తారాయామసదృశం స్యాద్గర్తం తస్య మధ్యతః ।
వృత్తం తృతీయభాగేన సంమితం శోభనాకృతి ॥ ౮౧
గాధం విస్తారసదృశం గర్తస్య పరికీర్త్యతే ।
గర్తబాహ్యం త్రిధా కృత్వా ప్రథమేఽష్టదలస్థితిః ॥ ౮౨
మధ్యమేంశే చతుర్ధా తు ౨ విభజేన్నాభిమణ్డలమ్ ।
ప్రథమే పరికల్ప్యం స్యాదమ్భోరుహ ౩ నికేతన ॥ ౮౩
ద్వాభ్యాం తు మధ్యమాంశాభ్యాం షడరం ద్విగుణం తు వా ।
అవశిష్టేన భాగేన నేమిమణ్డలకల్పనమ్ ॥ ౮౪
౪ శఙ్ఖాంశ్చతుర్షు కోణేషు ౫ చతురశ్రి ప్రకల్పనే ।
యవోన్నతా బహిః కార్యా మేఖలా చ చతుర్యవా ॥ ౮౫
ఆరభ్య గర్తమగ్రాన్తం వివరం సర్పిషో భవేత్ ।
సరోజపృష్ఠసదృశం పృష్ఠభాగం ప్రకల్పయేత్ ॥ ౮౬
కూర్మపృష్ఠసమం యద్వా చతురశ్రం సపీఠికా ।
అధస్తాద్ద్విగుణస్తస్య దణ్డాయామం ప్రచక్షతే ॥ ౮౭
తద్దణ్డమష్టధా కృత్వా మూలభాగేన కల్పయేత్ ।
అధస్తాత్కుమ్భమర్ధేన ౬ శిష్టేనోపరి పంకజమ్ ॥ ౮౮
మూలం ప్రకల్పయేదేవం పద్మే దణ్డః ప్రతిష్ఠితః ।

---

౧ త్యజేదన్య. ౨ విహితే. ౩ నికేతనమ్. ఇతి క్వచిదస్తి. ౪ శఙ్ఖాంశ్చతుర్షు కోణేషు. ౫ చతురశ్రిం పరికల్పయేత్. ౬ ఇష్టేనో.

ఆధారం వా వినా దణ్డో వలయైస్త్రిభిరఙ్కితః ॥ ౮౯
వృత్తోఽథవా తదర్ధాశ్రిస్తదగ్రమపి పఙ్కజమ్ ।
త్రిభిర్వా వలయైర్యుక్తం నాహానం ౧ చాంగులం భవేత్ ॥
స్రువం చ హస్తమానం స్యాత్తదగ్రం ద్వ్యంగులం భవేత్ ।
వాసికాపుటవద్గర్తద్వయయుక్తం సువృత్తకమ్ ॥ ౯౧
గర్తమర్ధాంగులం నిమ్నం విస్తీర్ణం చార్ధమఙ్గులం ।
అంగులేనావశిష్టేన పరితో ౨ గోలకల్పనమ్ ॥ ౯౨
బిలయోః పృష్ఠభాగే తు మధ్యరేఖా యవోన్నతా ।
అయుగ్మవలయం కణ్ఠే యవమాత్రోన్నతం శుభమ్ ॥ ౯౩
దణ్డం చ పరిశిష్టేన గోలాఙ్గూలాకృతిర్భవేత్ ।
మూలం ద్వ్యంగులవిస్తీర్ణం లోహజో దారుజోఽపి వా ॥ ౯౪

స్రుక్స్రువాద్యర్థవర్జ్యదారు

స్ఫుటితం ౩ సక్రిమిం భిన్నమూర్ధ్వశుష్కం సకోటరమ్ ।
స్వయం నిపతితం వృక్షం స్రుక్స్రువార్థే పరిత్యజేత్ ॥ ౯౫
స్వీకుర్యాచ్చేత్ప్రమాదేన భూయాన్ దోషః ప్రసజ్యతే ।

మంటపద్వారాద్యలంకారః

ద్వారేషు మణ్టపస్య స్యాత్తోరణానాం చతుష్టయమ్ ॥ ౯౬
అశ్వత్థోదుమ్బరవటప్లక్షైః ప్రాగాది తోరణాః ।
ఏకేన వా ౪ యథోక్తేన అలాభే చన్దనద్రుమః ॥ ౯౭
౫ సప్తహస్తాయతాః పాదాః పఞ్చహస్తాయతాపి వా ।

---

౧ చ షడంగులం. ౨ గల. ౩ క్రిమిభిర్భగ్నమ్. ౪ యథోక్తానామలాభే చన్దనద్రుమః. ౫ "సప్త-పట్టికా" ఇదం పద్యం కేషు చిన్నాస్తి.

అయుగ్మైర్మరాయతాః పాదాః ౧ హస్తేనార్ధేన పట్టికా॥ ౯౮
త్రీణి త్రీణి చ శూలాని తోరణం తోరణం ప్రతి।
శూలాని చ ద్వితాలాని నాహశ్చాష్టాంగులో భవేత్॥ ౯౯
పట్టికా పాదనహనం ద్వావింశత్యంగులం భవేత్।
వృత్తాన్వా చతురశ్రాన్వా పాదాంశ్చ పరికల్పయేత్॥ ౧౦౦
కలశం దక్షిణావర్తం శఙ్ఖం చక్రం ధ్వజం తథా।
పటహం కార్ముకం నాగం తేషు పాదేషు కల్పయేత్॥ ౧౦౧
కారయేన్మఙ్గలాన్యష్టౌ ఫలకేషు యథాతథమ్।
లోహజేష్వథవా యజ్ఞవృక్షజేషు యథావసు॥ ౧౦౨
ద్వావింశత్యంగులాయామం తదర్ధేన చ విస్తృతమ్।
ఫలకం ద్వ్యంగులఘనం పీఠే పీఠే ప్రతిష్ఠితమ్॥ ౧౦౩
౨ ఫలకేషు 3 లిఖేత్తత్ర శ్రీవత్సాద్యష్టమఙ్గలమ్।
శ్రీవత్సం పూర్ణకుమ్భం చ భేరీం దర్పణమణ్డలమ్॥ ౧౦౪
మత్స్యయుగ్మం చ శఙ్ఖం చ చక్రం కాశ్యపనన్దనమ్।
పద్మాసనస్థితం సౌమ్యం ద్వాదశాంగులమాయతమ్॥ ౧౦౫
తత్తద్రూపానుసారేణ విస్తీర్ణం పార్శ్వయోర్ద్వయోః।
ప్రదీపం చామరం మూర్ధ్ని ఛత్రం చ పరికల్పయేత్॥ ౧౦౬
బిమ్బప్రమాణానుగుణం స్నానపీఠముదుమ్బరమ్।
౪ దృజ్మోక్తపీఠం చ తథా జలాధి ౫ వసనస్య చ॥ ౧౦౭
పీఠం బిమ్బానుగుణ్యేన కల్పయేదవిచారయన్।
ఋత్విజాం చ తథా పీఠమాచార్యస్య చ కల్పయేత్॥ ౧౦౮
పాదుకే పాదసదృశే యజ్ఞవృక్షేణ కల్పయేత్।

౧ పాదేనార్ధేన. ౨ ఫలకే వివిధా తత్ర శ్రీవత్సాద్యష్టకం లిఖేత. 3 విధా తత్ర. ౪ వృత్తం చ పీఠం. ౫ వసనాసనమ్.

౧ ఉపకుమ్భం చ కలశం కరకం మణికం తథా ॥ ౧౦౯
దీప స్తమ్భాన్ ఘృతాదీని స్నాన ద్రవ్యాణ్యశేషతః ।
౨ చన్దనాని సుగన్ధాని వస్త్రాణి వివిధాని చ ॥ ౧౧౦
సమిత్పుష్పకుశాదీని ధాన్యాని వివిధాని చ ।
సువర్ణ రత్నలోహాని గాస్సవత్సా మనోహరాః ॥ ౧౧౧
సమ్భారానేవమన్యాంశ్చ సమ్భృత్యావ్యగ్రమానసః ।
ఆరభేత యథాశాస్త్రం ప్రతిష్ఠాం దేశికోత్తమః ॥ ౧౧౨

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదే ప్రతిష్ఠోపకరణం నామ
పఞ్చవింశోఽధ్యాయః .

———:0:———

౧ సుధాకుమ్భం. ౨ చన్దనాదీని చ ద్రవ్యాణ్యన్యాని .

షడ్వింశోఽధ్యాయః.

ప్రతిష్ఠావిధిః.

బ్రహ్మా—

వ్యాపినో దేవదేవస్య ప్రతిష్ఠా కీదృశీ మతా ।
భగవన్ సంశయానస్య మమ ౧ నిశ్చయతో వద ॥ ౧

శ్రీభగవాన్—

౨ సర్వస్య భూతజాతస్య హరిరాత్మా స్థితోఽపి సన్ ।
మన్త్రవీర్యాచ్చ మాహాత్మ్యాత్ స్థాపకస్య గురోస్తథా ॥ ౨
ప్రతిమాయాం ప్రకర్షేణ సన్నిధత్తే హరిస్స్వయమ్ ।
కామానశేషాంస్తత్రైవ హరిమర్థయతే జనః ॥ ౩
తేన ప్రతిష్ఠా నామేదమన్వర్థం వర్తతే భువి ।
యథా చ వహ్నిర్దహనో న దహన్వ్యాప్య తిష్ఠతి ॥ ౪
అరణీమథనాద్భూయో జాయమానః ప్రదృశ్యతే ।
దహనాదీని కర్మాణి కరోతి చ యథాతథమ్ ॥ ౫
తథా సర్వగతో విష్ణురదృశ్యః ప్రాకృతైర్జనైః ।
దృశ్యతే చ ప్రతికృతౌ మన్త్రిణో మన్త్రగౌరవాత్ ॥ ౬
తస్మాత్సర్వాత్మనా విష్ణుం ప్రతిష్ఠాప్యాభిపూజయేత్ ।
శిల్పిభిర్నిర్మితే బిమ్బే శాస్త్రదృష్టేన వర్త్మనా ॥ ౭
కర్మార్చార్థ పీఠికాయాం చ రత్నాదిన్యసనే కృతే ।
ఉద్ఘాటితే చ నయనే యథాహం సర్వశాన్తిదే ॥ ౮
స్థూలసూక్ష్మేషు చాన్యేషు ప్రతిమాఙ్గేషు ౩ సర్వతః ।

౧ నిశ్చయదో భవ. ౨ సర్వభూతస్య జాతస్య. ౩ సర్వదా—సర్వశః.

సుకృతేషు యథాశాస్త్రం కర్మాన్తే దేశికోత్తమః ॥ ౯
రథకారేణ విదుషా సునిరూప్య నిరూపకః ।
ధనైశ్చ కర్మానుగుణం స్థపతీన్ పరితోష్య చ ॥ ౧౦
రథకారం చ ౧ వివిధైర్మనఃప్రీతివివర్ధనైః ।
గతేషు శిల్పిషు తథా రథకారే చ నిర్గతే ॥ ౧౧
అన్తర్బహిశ్చ సదనే శోధితే మార్జనాదినా ।
ప్రజ్వాలితైర్దర్భపుంజైః పర్యగ్నికరణే కృతే ॥ ౧౨
ప్రాకారే మణ్టపే ధామ్ని గోపురే మార్జనాదినా ।
శుద్ధీకృతే తథా గవ్యైః పంచభిః ప్రోక్షితే సతి ॥ ౧౩
పుణ్యాహం వాచయిత్వాథ బ్రాహ్మణై ౨ ర్మన్త్రవిత్తమైః ।
అబ్లింగాభిశ్చ భూయోఽపి గర్భగేహం బహిస్తథా ॥ ౧౪
ఋగ్భిస్సంప్రోక్షయేత్సర్వమాచార్యస్స ౩ ర్వభూసురైః ।
ప్రదీపితైర్గోఘృతైశ్చ ప్రదీపైర్బహుభిస్తథా ॥ ౧౫
సర్వతో దీపితే ధామ్ని కాలాగురుముఖైస్తథా ।
గన్ధద్రవ్యైర్ధూపయిత్వా సుధాచూర్ణైస్తథాక్షతైః ॥ ౧౬
పుష్పైర్దూర్వాఙ్కురైశ్చాపి సర్వతో ధామ్ని భూషితే ।
తతోఽపరాహ్ణసమయే శాన్తిహోమం సమాచరేత్ ॥ ౧౭
మానోన్మానప్రమాణాదేర్హానిర్వా వృద్ధిరేవ వా ।
దుర్విజ్ఞేయం తదఖిలం హోమాచ్ఛామ్యతి నిశ్చయమ్ ॥ ౧౮
శమీపల్లవ ౪ సంయుక్తా నక్షతాన్ దేశికస్స్వయమ్ ।
సప్తవ్యాహృతిభిశ్చైవ ప్రత్యేకం జుహుయాచ్ఛతమ్ ॥ ౧౯
చరుం స్వసూక్తేన తథా జుహుయాత్ షోడశాహుతీః ।
పఞ్చోపనిషదా చైవ సర్పిషా జుహుయాచ్ఛతమ్ ॥ ౨౦

---

౧ విభవైః. ౨ వేదవిత్తమైః. ౩ స్సహ. ౪ సంయుక్తానక్షతాని గురుః.

ప్రతిమాసన్నిధావేనం హుత్వా పూర్ణావసానికమ్ ।
ఉపతిష్ఠేత తదను మన్త్రేణానేన దేశికః ॥ ౨౧
నమస్తుభ్యం భగవతే జాతవేదస్స్వరూపిణే ।
నారాయణాయ హవ్యస్య కవ్యస్య చ యథాతథమ్ ॥ ౨౨
౧ హర్త్రే యష్టవ్యదేవానామాత్మనే పరమాత్మనే ।
సన్నిధత్స్వ చిరం దేవ ప్రతిమాయాం హితాయ నః ॥ ౨౩
విజ్ఞాప్యాధోక్షజం దేవమేవం ప్రాంజలిరానతః ।
సదర్భం నవవస్త్రేణ ప్రతిమాం మూలవిద్యయా ॥ ౨౪
ఆచ్ఛాదయేదుత్తరీయ ౨ మపిదద్యాత్తథా గురుః ।
అర్ఘ్యం పాద్యం తథాచామం గన్ధం ౩ ధూపం తథైవ చ ॥
దీపం సుమనసస్సర్వం గాయత్ర్యా విష్ణుపూర్వయా ।
దద్యాచ్ఛ్రియాదిదేవీనాముక్తం సర్వాస్స్వవిద్యయా ॥ ౨౬
బ్రహ్మాదిపరివారాణామన్యేషాం చ స్వవిద్యయా ।
౪ కౌతుకం దక్షిణే హస్తే బధ్నీయాన్మూలవిద్యయా ॥ ౨౭
తయైవ విద్యయా సప్త వారాన్ ౫ కృత్వాభిమన్త్రణమ్ ।
బధ్వా సమర్చయేద్దేవం పుణ్డరీకాక్షవిద్యయా ॥ ౨౮
ఛాయాధివాససిద్ధ్యర్థం దేవస్య పురతస్తతః ।
జలద్రోణీం కటాహం వా స్థాపయేల్లోహనిర్మితమ్ ॥ ౨౯
మృణ్మయం వా యథాలాభం భాజనం ధాన్యసఞ్చయే ॥
పూరయేద్గన్ధతోయేన శుద్ధస్ఫటికవర్చసా ॥ ౩౦
జలే చ నిక్షిపేత్కూర్చమష్టావింశతిదర్భకమ్ ।

---

౧ హోత్రే. ౨ మథార్ఘ్యం దద్యా. ౩ పుష్పం చ దీపకమ్.
౪ కౌతుక'' మిత్యాదిసార్ధం పద్యం క్వచిన్న. ౫ మూలాభిమన్త్రితమ్.

అర్చయేచ్చ హరిం కూర్చే భావయేన్మూల విద్యయా ॥ ౩౧
సంహారక్రమమాచార్యః స్మృత్వా కూర్చం జలే స్వయమ్।
శాయయిత్వా ప్రాక్ఛిరసం చక్రముద్రాం ప్రదర్శయేత్ ॥ ౩౨
కూర్చం శ్రీధరయోర్దర్భైస్త్రిభిస్స్యుద్రుద్రవేధసోః ।
పంచవింశతిభిః కార్యం ద్వాభ్యామన్యత్ర శాశినాం ॥ ౩౩
రక్షాకుమ్భం చ తత్రైవ యమస్య దిశి కల్పయేత్ ।
సంవేష్ట్య నవవస్త్రాభ్యామేకేన కరకం తథా ॥ ౩౪
బ్రహ్మాణం పూజయేత్కుమ్భే కరకే చ సుదర్శనమ్ ॥
పరితః కలశానష్టౌ నిదధ్యాద్వస్త్రవేష్టితాన్ ॥ ౩౫
సాపిధానాన్ ౧ సవస్త్రాంశ్చ ౨ సరత్నాన్ కూర్చసం ౩ యుతాన్ ।
ఇన్ద్రాది దిక్పతీన్ ౪ తేషు పూజయేదష్ట చాష్టసు ॥ ౩౬
సర్వాఙ్గీణేన వస్త్రేణ నవేన ప్రతిమాం ౫ తదా ।
ఛాదయిత్వా సమన్తాచ్చ సిద్ధార్థాన్ వికిరేత్క్షితౌ ॥ ౩౭
రక్షోహణేతి మన్త్రేణ రక్షాం కుర్యాత్సమన్తతః ।
ఆరోపయేదనిర్వాణాన్ ప్రదీపాన్బహువర్చసః ॥ ౩౮
ప్రవర్తయేత్త్రయీఘోషం బ్రాహ్మణైర్వేదపారగైః ।
చక్రమన్త్రం చ వలజే విన్యస్యాభ్యర్చయేద్గురుః ॥ ౩౯
ప్రదక్షిణ్యేన సదనాత్ నిష్క్రమేత్సహమూర్తిపైః ।
యస్యాః ప్రతికృతేస్స్నానాన్నాధివాసా జలే భవేత్ ॥ ౪౦
తస్యాశ్శయ్యాధివాసో ఽయం కథితః కమలాసన ।
దారులోహ శిలామయ్యః ప్రతిమా యాః పృథగ్విధాః ॥ ౪౧

---

౧ సరత్నాంశ్చ. ౨ సలోహాన్ ౩. సమ్మితాన్. ౪ చైవ. ౫ తతః.

తాసాం జలాధివసనం సాక్షాదేవం విధీయతే।
లోహజప్రతిమానాం తు పూర్వం వాయ్వధివాసనాత్॥ ౪౨
కృత్వా సరో ౧ జలం ఖాత మధివాసం సమాచరేత్।
వృత్తాకారం శాలిభారం నిధాయోపరి తణ్డులాన్॥ ౪౩
తదర్ధముపరిష్టాచ్చ తణ్డులార్ధం తిలాన్ క్షిపేత్।
తిలేషు పద్మవిన్యాసం కృత్వాస్త్రీయన్ కుశాన్ పునః॥ ౪౪
ప్రాగగ్రం నూతనపటం తేషాముపరి నిక్షిపేత్।
సపద్మం కేవలం వాపి ౨ పీఠం విన్యస్య తత్ర తు॥ ౪౫
రత్నాన్యపి చ ౩ లోహాని గాయత్ర్యా విష్ణుపూర్వయా।
విన్యస్య జానుయాదగ్నౌ సర్పిషాష్టోత్తరం శతమ్॥ ౪౬
నృసూక్తేన చరుం చైవ పుణ్యాహం చైవ వాచయేత్।
దేవమారోపయేత్తస్మిన్ పీఠే మన్త్రముదీరయేత్॥ ౪౭
సుప్రసన్నేన మనసా గురుర్ధ్యాయేజ్జగద్గురుమ్।
౪ ప్రతిష్ఠితోఽసీతి సామ పఠేచ్చ తదనన్తరమ్॥ ౪౮
దృఢబన్ధం స్థపతినా కారయేత్కమలాసన।
ఉద్ఘాటయేచ్చ నయనే ప్రతిమాయాః యథావిధి॥ ౪౯
౫ తోషయేద్రథకారాదీన్ ధనేన మహతా పునః।
శమీపత్రక్షతైర్హోమం కృత్వాభ్యజ్య చ సర్పిషా॥ ౫౦
౬ ఘృతస్నానేతి మన్త్రేణ చూర్ణైః ౭ శోధ్యద్వృత్యన్ సర్వతః।
ప్రక్షాల్య వారిభిశ్శుద్ధైః కుశైర్నూతనవాససా॥ ౫౧

---

౧ జనసంఘాతమ్. ౨ తేషాముపరి నిక్షిపేత్। సరత్నం కేవలం వస్త్రం పీఠం విన్యస్య తత్ర తు. ఇతి చ ౩ లోహాదీన్. ౪ ప్రతిష్ఠాసీతిస్తై సామ. ౫ తోషితం స్థపతిం కృత్వా. ౬ ఘృతవత్యేతి. ౭ శోధ్యధృత్యా.

సంవేష్టయేత్ప్రతికృతిం యథాపూర్వమనుక్రమాత్ ।
ఉపవీతోత్తరీయాదిప్రదానాని యథాపురమ్ ॥ ౫౨
౧ ఆచమ్య చ ప్రతిసరం ౨ బన్ధయిత్వా చ మఙ్గలమ్ ।
తతో రథాదికే యానే ౩ సమారోప్య చ మూర్తిపాః ॥
పఠేయుస్సామ ౪ గానజ్ఞైస్సార్థమన్యైశ్చ భూసురైః ।
రథన్తరాదికం శ్రేష్ఠం పౌరుషం సూక్తముత్తమమ్ ॥ ౫౪
నారాయణానువాకం చ సూక్తం శాకునమేవ చ ।
ఆమనేయుః ప్రతిదిశం సూక్తం రక్షోఘ్నమేవ చ ॥ ౫౫
పాణ్డురేణాతపత్రేణ చామరేణ సితేన చ ।
చీనాంశుకమయై ౫ శ్ఛత్త్రైర్ధ్వజైర్బర్హమయైస్తథా ॥ ౫౬
వ్యజనైరపి కల్యాణైర్ధ్వజైర్నానావిధైరపి ।
తూర్యైర్బహువిధైర్నృత్తైర్గేయైశ్చాపి సమన్తతః ॥ ౫౭
మహతా జనసఙ్ఘేన బ్రాహ్మణానామితస్తతః ।
౬ స్నపోపచారైరపరై ౭ రుపచర్య యథావిధి ॥ ౫౮
ప్రతిమాం గ్రామధామాది ప్రదక్షిణ్యేన చానయేత్ ।

జలాధివాసవిధిః.

జలాధివాసదేశాన్తమాసాద్య శిబికాదికాత్ ॥ ౫౯
అవరోప్య జలాభ్యర్ణే ప్రపాయాం సింహవిష్టరే ।
ప్రాఙ్ముఖం సమవస్థాప్య యద్వా స్థాప్య ఉదఙ్ముఖమ్ ॥ ౬౦

---

౧ అబధ్యచ ప్రతిసరం బధ్వా సిద్ధార్థ మఙ్గలమ్. ౨ బన్ధయిత్వార్థ మఙ్గలమ్. బన్ధయిత్వాన్యమఙ్గలమ్. ౩ మూర్తిమారోప్య. ౪ సామజ్ఞైః. ౫ శ్ఛత్త్రైశ్ఛత్త్రైర్బర్హ. ౬ మహోపచారైః. ౭ రుపచారైస్తథావిధైః.

నదీషు దీర్ఘికాయాం వా తటాకే నిర్ఝరేఽపి వా ।
జలాధివాసనం కుర్యాత్ప్రసన్నే సలిలేఽపి వా ॥ ౬౧
అల్పతోయే శ్మశానాన్తే లవణే ౧ దకదూషితే ।
కషాయే కటుకే చైవ తిక్తే ఫేనైశ్చ దూషితే ॥ ౬౨
చైత్యవృక్షసమీపే చ నీచైరధ్యాసితే తథా ।
ఊషరే శైవలయుతే వర్ణాన్తరయుతే తథా ॥ ౬౩
ఏవమాదిషు దుష్టేషు ప్రతిమాం నాధివాసయేత్ ।
జలమధ్యే ప్రపాం కుర్యాద్బహుస్తమ్భసమన్వితామ్ ॥ ౬౪
చతుర్ద్వారసమోపేతాం చతుస్తోరణభూషితామ్ ।
వితానధ్వజసంయుక్తాం దర్భమాలాపరిష్కృతామ్ ॥ ౬౫
ముక్తాదామసమాయుక్తాం స్రగ్విణీం ౨ దీపదీపితామ్ ।
ఫలైర్నానావిధైర్యుక్తాం తత్రాధివసనం చరేత్ ॥ ౬౬
పుణ్యాహవాచ ౩ నం పూర్వం ౪ పునర్ద్వాదిషు స్థితాః ।
౫ ఆపః పురుషమన్త్రేణ ౬ సంశోధ్య గురురాత్మవాన్ ॥
అగ్నిమన్త్రేణ దగ్ధ్వా చ చన్ద్రకోటిసమప్రభమ్ ।
నివృత్తిమన్త్రం తద్ధ్యాయేత్తస్మాద్ధ్యానాద్వినిర్గతైః ॥ ౬౭
జలైరమృతకల్పైశ్చ పునర్ద్వాద పూరయేత్ ।
తస్మిన్ జలే మహాపీఠం చతురశ్రం సమాయతమ్ ॥ ౬౮
విన్యస్యాస్తరణోపేతం సోపధానం నవం శుభమ్ ॥
ప్రకల్పయేద్యోగపీఠం తస్యోపరి యథాక్రమమ్ ॥ ౭౦
గన్ధపుష్పాదినా పీఠమర్చయిత్వా సమాహితః ।

---

౧ దధి. ౨ ధూప. ౩ నాత్పూర్వం. ౪ పూర్వాన్న. ౫ అతః పునస్తు. ౬ సంశోధ్య.

ద్వారతోరణకుమ్భాది యష్టవ్యం తదనన్తరమ్ ॥ ౨౧
పఠద్భిశ్శాకునం సూక్తం బ్రాహ్మణైస్సహమూర్తిపైః ।
ఆదాయ ప్రతిమాం పశ్చాదాచార్యస్తీరదేశతః ॥ ౨౨
సంహారక్రమమాచార్యః స్మృత్వా తోయే ప్రవేశయేత్ ।
ఉదఙ్ముఖం ప్రాక్శిరసం ప్రతిమాం శాయయేత్తతః ॥ ౨౩
వేష్టితాం నవవస్త్రేణ ౧ ఆపాదతలమస్తకమ్ ।
స్థాపితాన్ పూర్వవత్తీరే కుమ్భాదీనపి పూజితాన్ ॥ ౨౪
జలే నివేశయేత్తద్వత్తీరే తద్వద్యథాక్రమమ్ ।
దర్శయేచ్చక్రముద్రాం చ రక్షాముద్రాం చ దర్శయేత్ ॥ ౨౫
తీరే చతుర్విధం వాద్యం వాదయేత్సర్వతోదితమ్ ।
ఋచో యజూంషి సామాని పురాణాని చ భూసురాః ॥ ౨౬
ఆమనేయురనిర్వాణాన్ ౨ ప్రదీపానపి కారయేత్ ।
స్నానపానాదికం సర్వం తతఃప్రభృతి నాచరేత్ ॥ ౨౭
ఏకరాత్రం త్రిరాత్రం వా జలమధ్యేఽధివాసయేత్ ।
౩ యామం యామార్ధకం వాపి జలవాసం సమాచరేత్ ॥ ౨౮
గృహార్చాస్థాపనే కాలే సద్య ఏవ సమాచరేత్ ।
జలాధివసనే చైవ తథా నయనమోక్షణే ॥ ౨౯
శయనే వేదికాయాం చ న కాలః కమలాసన ।
ప్రదోషేష్వధివాసస్స్యాచ్ఛయనం చ మహానిశి ॥ ౩౦
ప్రతిష్ఠాం చ దివా కుర్యాన్ముహూర్తే శాస్త్రచోదితే ।
నద్యాద్యభావే బిమ్బస్య జలాధివసనం భవేత్ ॥ ౩౧
జలద్రోణ్యాం కటాహే వా సముద్ధృత్య మహజ్జలమ్ ।

---

౧ మహతా పాదమస్తకమ్. ౨ ప్రదీపాన్ ధూపదీపికాః, ప్రదీపానపి దీపితాన్. ౩ యామం-ఇత్యాది పద్యం క్వచిన్న.

యథాసమ్భవమన్యస్మిన్ మృణ్మయాదౌ ౧ విధీయతే॥ ౮౩
సద్యో వా తోయవాసం స్యాత్పురస్తాదధివాసనాత్ ॥

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదే జలాధివాసవిధిర్నామ
షడ్వింశో౽ధ్యాయః.

---:O:---

౧ తదిష్యతే.

సప్తవింశోఽధ్యాయః.

శ్రీభగవాన్ —

❧ ప్రతిష్ఠావిధిశేషః. ❧

ప్రతిమామధివాస్యైవమప్సు పూర్వోక్తవర్త్మనా ।
అపరేద్యుః ప్రభాతాయాం శర్వర్యాం మణ్టపాదికే ॥ ౧
శోధితే రథకారేణ శోభితే చ యథాతథమ్ ।
శోషితే రథకారే తు మనః ప్రహ్లాదనైర్ధనైః ॥ ౨
ఆచార్యో ౧ మూర్తిపాశ్చైవ కృతకృత్యా జితేన్ద్రియాః ।
నవామ్బరధరాస్సర్వే ధృతపఞ్చాఙ్గభూషణాః ॥ ౩
గన్ధమాల్యధరా భద్రాస్సోత్తరీయ ౨ పరిచ్ఛదాః ।
ధృతోర్ధ్వపుణ్డ్రరచనాస్సోష్ణీషా మృష్టకుణ్డలాః ॥ ౪
ఆదిష్టా యజమానేన జీవాజీవాత్మకైర్ధనైః ।

❧ వాస్తుపురుషనిరూపణమ్ ❧

వాస్తుహోమం ప్రకుర్వీరన్ కర్మ దైవం యథా భవేత్ ॥ ౫
వాస్తుర్నామ చతుర్వక్త్ర భార్గవ స్స్వేదసమ్భవః ।
అభ్యద్రవత్సురాన్ హంతుమాత్మనో బలదర్పితః ॥ ౬
సదేవైస్తాడితస్తూర్ణమపతద్భువి విహ్వలః ।
విసృష్టాఙ్గస్స చ ప్రాణాన్ ధారయత్యేవ వాస్తుకః ॥ ౭
౪ అధోముఖం ప్రాక్ఛిరసం విన్యసేద్వాస్తుపూరుషమ్ ।
౫ ప్రసార్య పాణిపాదౌ ద్వౌ కోణభూమిప్రకల్పితౌ ॥ ౮
తమర్చయేత్ప్రయత్నేన కర్మ దైవం యథా భవేత్ ।

---

౧ మూర్తిపాలాశ్చ. ౨ పరిష్కృతాః. ౩ అధో ముఖం—ఇతి పద్యం క్వచిన్న. ౪ ప్రసాధ్య.

అనర్చితే వాస్తుదేవే కృతం కర్మాసురం భవేత్ । ౯
మణ్డపే దక్షిణే పార్శ్వే వాస్తుదేవం లిఖేద్భువి ।
సప్తదర్భ ౧ యుతం కూర్చం కృత్వా తత్ర వినిక్షిపేత్ ।
తత్రార్చయేద్వాస్తునాథం గన్ధపుష్పాదిభిః క్రమాత్ ।
వాస్తుదేవస్య శిరసి పూజయేదంశుమాలినమ్ ॥ ౧౦
ఋషభధ్వజం బాహుమూలే కుమారం కూర్పరే తథా ।
హస్తే వినాయకం పాదయుగలే చాశ్విదేవతే ॥ ౧౨
మధ్యే చన్ద్రం తథా పార్శ్వయోః దుర్గాం మాతౄంశ్చ కూర్పరే ।
బాహుమూలే తథా స్థాణుం హృదయే మామవస్థితమ్ ॥ ౧౩
బ్రహ్మాణం నాభిదేశే చ దిక్పాలాన్ స్వాసు దిక్షు చ ।
క్షేత్రేశముత్తరే పార్శ్వే వాస్తు ౨ దేవస్య పూజయేత్ ॥ ౧౪
పశ్చిమే వాస్తునాథస్య దేశే చ జుహుయాద్గురుః ।
పఞ్చోపనిషదా సర్పిస్సహస్రం శతమేవ వా ॥ ౧౫
శమ్యపామార్గఖదిరసమిద్భిర్జుహుయాత్తతః ।
మూలమన్త్రేణ తన్మన్త్రవర్ణసఙ్ఖ్యాభిరాత్మవాన్ ॥ ౧౬
చరుం పురుషసూక్తేన జుహుయాత్ షోడశాహుతీః ।
చరుణా వాస్తుదేవానాం జుహుయాచ్చ సకృత్సకృత్ ॥ ౧౭
బలిం చ దత్వా దేవేభ్యః క్షేత్రాధిపతయే తథా ।
కర్మారమ్భే ప్రతిష్ఠాయాం మణ్టపే సదనే తథా ॥ ౧౮
వాస్తుయాగ క్రమః ప్రోక్తస్సర్వత్ర కమలాసన ।
మార్జనం గోమయాలేపః ప్రోక్షణం మణ్టపే భవేత్ ॥ ౧౯
సుధాచూర్ణైరక్షతైశ్చ మణ్డయిత్వా భువస్థలమ్ ।

---

౧ కృతమ్. ౨ నాథస్య.

సిద్ధార్థాన్ వికిరేద్దిక్షు అస్త్రమన్త్రాభిమన్త్రితాన్ ॥ ౧౦

❀ సన్నిధ్యనర్హాః జనాః ❀

నాస్తికాన్ భిన్నమర్యాదాన్ దేవబ్రాహ్మణ ౧ నిన్దకాన్ ।
పాపరోగయుతాన్ మర్త్యాన్ సన్దిగ్ధాన్ పిశునాంస్తథా ॥ ౧౧
పాషణ్డినో హీనవృత్తీన్ ప్రతిలోమాన్ సమత్సరాన్ ।
లుబ్ధాన్మూర్ఖాన్సవిమృశో బహిర్నిర్వాసయే ౨ త్తదా ॥ ౧౨
స్థూణాంశ్చ మణ్టపే తస్మిన్ వాసోభిర్వేష్టయేన్నవైః ।
వితానయేచ్ఛుభైర్వస్త్రైః పతాకాభిశ్చ భూషయేత్ ॥ ౧౩
ముక్తాదామభిరన్యైశ్చ ఫలైః పుష్పైశ్చ ౩ పల్లవైః ।
పరితో దర్భమాలాభిర్మణికాఞ్చనభూషణైః ॥ ౧౪
శోభయేన్మణ్టపం సర్వం యథావిత్తానుసారతః ।
ఖాత్వా ద్వితాలమవటం తోరణాని ౪ చతుర్దిశం ॥ ౧౫
స్థాపయేద్ద్వారదేశేషు ౫ పూర్వాదిషు యథాక్రమమ్ ।
అశ్వత్థతోరణం ప్రాచ్యాం ఔదుమ్బరమనన్తరమ్ ॥ ౧౬
నైయ్యగ్రోధం చ పాశ్చాత్యం ప్లాక్షం చ తదనన్తరమ్ ।
నర్తకైర్గాయకైశ్చైవ వైణికైర్వంశకైస్తథా ॥ ౧౭
వాదిత్రకుశలైశ్చాన్యైస్తథా వాదవిచక్షణైః ।
౬ శోభితం సర్వతో దిక్షు బ్రహ్మఘోషైశ్చ నాదితమ్ ॥ ౧౮
దీపైస్తథా ౭ పాలికాభిస్సాఙ్కురాభిశ్చ సర్వతః ।
చన్దనాగరుకర్పూర ౮ ధూపైః పరిమలీకృతమ్ ॥ ౧౯
కృత్వైవం మణ్టపం సమ్యగపరాహ్ణే గురుస్స్వయమ్ ।

---

౧ దూషకాన్ ౨ తతః. ౩ పుల్లకైః. ౪ దిశి. ౫ ధమాన్ దిషు. ౬ శోభితం సర్వతో దిక్షు, శోభయేన్మణ్డపం దిక్షు. ౭ మాలికాభిః. ౮ ధూపైః.

ఉత్థాప్య బిమ్బముదకాత్కుమ్భం చ కలశానపి ॥ ౩౦
౧ ఉద్వాస్య దేవతా ౨ స్తస్మాత్తద్బిమ్బం తీరవిష్టరే ।
ప్రాఙ్ముఖం సమవస్థాప్య వారిభిః క్షాలయే ౩ త్తదా ॥ ౩౧
లోహజం చేద్విశుద్ధ్యర్థం తిన్త్రిణీ ఫలవారిణా ।
వస్త్రాభరణపుష్పాద్యైరలంకృత్య మనోహరైః ॥ ౩౨
యానమారోప్య తద్బిమ్బం యథా ర పూర్వమశేషతః ।
కృత్వా మఙ్గలతూర్యాది గమయేద్యాగమణ్టపమ్ ॥ ౩౩
మణ్టపస్యోత్తరేభాగే విష్టరే ౫ వినివేశయేత్ ।
ఆచార్యో మూర్తిపైస్సార్ధం ప్రవిశేద్గర్భమన్దిరమ్ ॥ ౩౪
బహుబేరవిధానం చేద్విధిరేష విధీయతే ।
ప్రాక్చాధివాసితం కూర్చం జలాత్తస్మాత్సముద్ధరేత్ ॥ ౩౫
బిమ్బాచ్చవస్త్రాభరణమాల్యాన్యపనయేద్గురుః ।
నయనోన్మీలనం కృత్వా ధ్రువబేరస్య శాస్త్రతః ॥ ౩౬
దర్శయేదష్టధాన్యాని గాశ్చ కన్యాస్సులక్షణాః ।
ఉన్మీలనం శ్రియాదీనామేవం శాస్త్రోక్తవర్త్మనా ॥ ౩౭
కలశైస్సప్తదశభిర్ఘృతాది ద్రవ్యసంయుతైః ॥
ఛాయాస్నపనమాదర్శే సకూర్చే కల్పయేద్గురుః ॥ ౩౮
పృథక్ఛ్రియాది దేవీనాం స్నపనం నవభిర్ఘటైః ।
బ్రహ్మేశౌ సప్తకలశైః ఋషీణామపి పఞ్చభిః । ౩౯
త్రిభిశ్చ దేవతానాం స్యాదేకేన కలశేన వా ।
నీరాజనాన్నైవస్త్రాద్యైరుపచారైస్సమర్చయేత్ ॥ ౪౦
ధ్రువబేరస్య హృదయే తస్య దీపమణి ప్రభమ్ ।

---

౧ ఉత్థాప్య. ౨ స్తత్స్థాః ౩ తతః. ౪ నవ ౫ సన్ని.

విన్యస్య మన్త్రమాచార్యో ద్వాదశాక్షరసంజ్ఞితమ్ ॥ ౪౧
బింబమాచ్ఛాదయేద్వస్త్రైః కమ్బళైర్వా సమన్తతః ।
ఏవం కుర్యాచ్ఛ్రియాదీనాం తతో నిర్గత్య మన్దిరాత్ ॥ ౪౨
మణ్టపస్థాం ప్రతికృతిం ఛాదయేత్కమ్బలాదిభిః ।
హైమయం రాజతం వాపి పాత్రమాఢకపూరితమ్ ॥ ౪౩
ధాన్యరాశౌ నిధాయాగ్రే పూరయేత్తద్యథాక్రమమ్ ।
మధునా సర్పిషా చైవ పూరయేచ్ఛాదయేత్తతః ॥ ౪౪
వాససా పరిశుద్ధేన ౧ పాత్రయోశ్చ తయోః పునః ।
అర్చయేద్భాస్కరం పూర్వే పశ్చిమే శశినం తథా ॥ ౪౫
మన్త్రేణ మధువాతేతి సర్పిరాద్యభిమన్త్రయేత్ ।
అష్టాఙ్గులా శలాకా స్యాద్ధైమయీ చాథ రాజతీ ॥ ౪౬
అష్టధాన్యాని పరితః పాత్రేషు వినివేశయేత్ ।
గాః కన్యకాశ్చ రుచిరాః భూషణైశ్చాపి భూషితాః ॥ ౪౭
ఆనీయ స్థాపయేత్పార్శ్వే బ్రహ్మఘోషైశ్చ ఘోషయేత్ ।
మధ్వక్తముఖయా నేత్రం హైమయ్యా చ శలాకయా ॥ ౪౮
దక్షిణం ప్రాల్లిఖేద్వామం సర్పిషాక్తశలాకయా ।
రాజత్యా విలిఖేన్నేత్రం తచ్చక్షురితి సంపఠన్ ॥ ౪౯
వ్యపోహ్యాచ్ఛాదనపటం దర్శయేన్మధుసర్పిషీ ।
అష్టధాన్యాని గాశ్చైవ కన్యకాః పురత స్థితాః ॥ ౫౦
గురవే గాః ప్రయచ్ఛేత గోవిన్దః ప్రీయతామితి ।
పాత్రయుగ్మం శలాకే చ దద్యాద్ధాన్యాష్టకం తథా ॥ ౫౧
నేత్రోన్మీలనవేలాయాం వాద్యఘోషేణ ఘోషయేత్ ।

---

౧ పాత్రయోశ్ఛాదయేత్.

గురవే దక్షిణాం దద్యాజ్జీవాజీవధనాత్మికామ్ ॥ ౫౨
కౌతుకం బన్ధయేద్బిమ్బే స్నపనార్థం యథావిధి ।
మూలమన్త్రేణ తద్బిమ్బం సముత్థాప్య నయేత్తతః ॥ ౫౩
ఋత్విగ్భిశ్శాకునం సూక్తమధీయానైశ్చ భూసురైః ।
స్నానమణ్టపభూభాగే తతోఽమ్బరవిష్టరే ॥ ౫౪
క్షౌమాస్తరణసంయుక్తే స్థాపయేత్ప్రత్య[1]గాననమ్ ।
భద్రాది మన్త్రమాచార్యస్స్వయముచ్చారయన్ మన్త్రవిత్ ॥
వింశత్యేకోనమృద్భిస్తు పుణ్యక్షేత్రాది జన్మభిః ।
ఉదఙ్ముఖః స్థితో మృద్భిరాలిప్య ప్రతిమాం తతః ॥ ౫౬
మూర్ధానం దివ ఇత్యేతామృచముచ్చారయేచ్ఛనైః ।
జలైరిమం మే వరుణ ఇత్యుచ్చార్య సమాహితః ॥ ౫౭
క్షాలయేత్కౌతుకం సర్వం కలశైః స్నాపయేద్గురుః ।
దేవస్య పురతః స్థాప్య సూత్రవస్త్రాది వేష్టితాన్ ॥ ౫౮
[2] సకూర్చాన్ పల్లవైర్యుక్తాన్ కలశాన్ ధాన్యరాశిషు
పాద్యాభిషేచనం కుర్యాదిదం విష్ణురితీరయన్ ॥ ౫౯
[3] ఆపోహిష్ఠేతి మన్త్రేణ తథార్ఘ్యేణాభి[4]షేచనమ్ ।
[5] ఇమం మే వరుణ ఇత్యేవ తథాఽఽచమనవారిణా ॥ ౬౦
పవిత్రం తేతి మన్త్రేణ పఞ్చగవ్యాభిషేచనమ్ ।
[6] ఘృతస్నాతేతి సామ్నా చ ఘృతేనైవాభిషేచయేత్ ॥ ౬౧
దధిక్రాణ్ణేతి మన్త్రేణ దధిస్నపనమాచరేత్ ।
పయోవ్రతేన సామ్నా చ పయసా స్నపనం భవేత్ ॥ ౬౨

---

౧ గాసనమ్. ౨ సకూర్చమల్లకైః. ౩ ఆపో వా ఇతి మన్త్రేణ-ఆప ఇద్వా ఇతి మన్త్రేణ. ౪ షేచయేత్. ౫ ఇతస్తై వరుణ ఇత్యేవ మన్త్రేణాచామ. ౬ ఘృతవత్యేతి.

మధువాతేతి మన్త్రేణ ౧ మధునా స్నపయేద్గురుః ।
యజ్ఞాయజ్ఞేతి మన్త్రేణ కషాయామ్భోభి ౨ షేచనమ్ ॥ ౬౩
మానస్తోకే తిసృభిశ్చ ౩ తోయైరుష్ణైశ్చ ౪ వాభిషేచనమ్ ।
వషట్ తే విష్ణవిత్యాదిమన్త్రేణ మణివారిణా ॥ ౬౪
ఫలినీత్యనువాకేన ౫ స్నాపయేత్తు ఫలాంభసా ।
హిరణ్యగర్భమన్త్రేణ ౬ స్నాపయేల్లోహవారిణా ॥ ౬౫
౭ శన్నో దేవీరితి స్నానం మన్త్రైః మార్జనామ్బుభిః ।
గన్ధద్వారేతి మన్త్రేణ గన్ధామ్బుకలశేన తు ॥ ౬౬
త్రితారమితి సామ్నా చ భవేదక్షతవారిణా ।
యవామ్బుకలశేన స్యాదిదం విష్ణురితి త్ర్యృచా ॥ ౬౭
సృష్టుత్యైవ చ శుద్ధాభిరద్భిరన్తేఽభిషేచయేత్ ।
ఉపచారైశ్చ వస్త్రాదిప్రదానాద్యైస్సమర్చయేత్ ॥ ౬౮
పూర్వే వా దక్షిణేభాగే శయ్యాం వేద్యాం ప్రకల్పయేత్ ।
ప్రోక్షయేద్వేదికాం పూర్వం ద్వాదశాక్షరవిద్యయా ॥ ౬౯
ప్రాగగ్రానుదగగ్రాన్వా దర్భాన్ సంస్తీర్య పుష్కలాన్ ।
శాలీనాం ౮ పఞ్చభారాణి తణ్డులానర్ధసంమితాన్ ॥ ౭౦
౯ ఉపరిష్టాత్ క్షిపేత్తేషాం తిలానుపరి నిక్షిపేత్ ।
౧౦ తదర్ధాన్ చతురశ్రాన్వా వృత్తాన్వా తాన్వికేయర్ చ ॥
చర్మ నైయ్యాఘ్రముపరి ౧౧ తిలానామపి నిక్షిపేత్ ।

౧ మధుస్నపనమాచరేత్. ౨ షేచయేత్. ౩ నీరైః. ౪ వాభిషేచయేత్. ౫ స్నానం యోక్తఫలాంబునా. ౬ కలశైః. ౭ శంనోదేవీతి మన్త్రేణ మార్జనం చాభిషేచయేత్. ౮ నవభారాణి. నవభారాణాం ఇతి చ. ౯ ఉపరిష్టాచ్చ తేషాం తు ౧౦ తదర్ధం చతురశ్రం వా వృత్తం వా. ౧౧ తిలానుపరి.

తూలికాం నిక్షిపేత్తస్మిన్ మృద్వాస్తరణభూషితామ్ ॥ ౭౨
కమ్బలానుపరిష్టాచ్చ క్షౌమం తదుపరి క్షిపేత్ ।
చిత్రాణి వస్త్రాణి తథా శుక్లాని చ తథోపరి ॥ ౭౩
౧ కాష్ఠజం సుదృఢం స్నిగ్ధం చతుర్హస్తసమన్వితమ్ ।
చతుష్పాదసమాయుక్తం చతురశ్రియుతం తతః ॥ ౭౪
ఖట్వాసంజ్ఞితపర్యఙ్కం తదూర్ధ్వే స్థాపయేత్తతః ।
దుకూలం మృదుతల్పం చ విన్యసేత్సోపరిచ్ఛదమ్ ॥ ౭౫
౨ ఉపధానాని చిత్రాణి శయనాఙ్గాని కల్పయేత్ ।
కస్తూరికాదిగన్ధైశ్చ సుగన్ధైరధివాసితామ్ ॥ ౭౬
సుగన్ధపుష్పాస్తరణాం నానాలఙ్కారశోభితామ్ ।
శయ్యాం కృత్వైవమేతస్యాం దేవమానీయ శాయయేత్ ॥ ౭౭
సూక్తాని పౌరుషాదీని ప్రశస్తాని యథాతథమ్ ।
౩ అధీయానైర్విప్ర ౪ వర్యైస్సార్ధమన్యైశ్చ ౫ మఙ్గలైః ॥ ౭౮
తూర్యశబ్దైర్యథాపూర్వం మూర్తిభిశ్చ గురుస్స్వయమ్ ।
ఉత్తిష్ఠేత్యాదిమన్త్రేణ సముత్థాప్య చ కౌతుకమ్ ॥ ౭౯
శయ్యావేదిభువం నిన్యుర్బహిః కుణ్డం యథాతథమ్ ।
ప్రాగ్దక్షిణ్యేన ౬ కలశైశ్శయ్యాయాం శాయయేద్గురుః ॥ ౮౦
౭ ఇదంవిష్ణురితి ప్రోచ్య విశ్వతశ్చక్షురిత్యపి ।
ప్రాక్శిరో దక్షిణావక్త్రం యద్వా స్యాన్మన్దిరాననమ్ ॥ ౮౧
శిరో వా దక్షిణాశాయామిత్థం శయనకల్పనమ్ ।

౧ "కాష్ఠ" ఇత్యాది. "పరిచ్ఛదమ్" ఇత్యన్తం కేషు చిత్కోశేషు నాస్తి. ౨ సోపధానాని. ౩ "అధీయానైః–యథాతథమ్" ఇదమపి శ్లోకద్వయం క్వచిన్న దృశ్యతే. ౪ వర్గైః. ౫ భూసురైః. ౬ కలశమ్. ౭ యద్వైష్ణవమితి.

శమ్బలేనాథవా వస్త్రైశ్ఛాదయేత్ప్రతిమామపి ॥ ౮౨
యువాసువాసా ఇత్యాది బ్రువన్విష్వక్చతుర్ముఖ ।
అశ్వత్థతోరణం ప్రాచ్యాం యజేత తదనన్తరమ్ ॥ ౮౩
౧ ఋగ్రూపమిన్ద్రదైవత్యం సుశోభనసమాహ్వయమ్ ।
యామ్యే త్వౌదుమ్బరం ౨ స్యాత్తు యాజుషం యమదైవతమ్॥ ౮౪
నామ్నా సుభద్రం వారుణ్యాం న్యగ్రోధం ౩ సోమవారుణమ్ ।
౪ సుబన్ధసంజ్ఞం కౌబేర్యాం ప్లక్షం నామ్నా సుహోత్రకమ్ ॥ ౮౫
సోమదైవత్యముద్దిష్టం యజేదాథర్వణం గురుః ।
ధ్వజద్వయం ద్వారపార్శ్వస్థితం రత్నసమాహ్వయమ్ ॥ ౮౬
౫ దౌవారికాన్మహాభాగాన్ యజేత కమలాసన ।
కుముదః కుముదాక్షశ్చ ద్వారపాలౌ పురః స్మృతౌ ॥ ౮౭
దక్షిణస్యాం ధ్వజౌ పీతౌ ౬ పుణ్డరీకాక్షవామనౌ ।
ద్వాస్థౌ ప్రతీచ్యాం నీలాభౌ ధ్వజౌ దౌవారికౌ పునః ॥ ౮౮
శఙ్కుకర్ణస్సర్వనేత్రస్తథోదక్పాణ్డరౌ ధ్వజౌ ।
సుముఖం సుప్రతిష్ఠం చ ద్వాస్థౌ ధ్యాయేద్ధ్వజాంశుకే ॥ ౮౯
అష్టౌ కుమ్భాంశ్చ పూర్వాదిద్వారేషు వినివేశయేత్ ।
ద్వా ద్వా సవస్త్రాన్ సాశ్వత్థపల్లవాన్ ౭ సపిధానకాన్ ॥ ౯౦
ధాన్యరాశిషు మన్త్రేణ ఇదంవిష్ణురితి స్వయమ్ ।
నామాని తేషాం క్రమశః కథ్యంతే తాని సంశృణు ॥ ౯౧
పూర్ణశ్చ పుష్కరశ్చైవ స్యాతామానన్దనన్దనౌ ।
వీరసేనస్సుషేణశ్చ సమ్భవః ప్రభవస్తథా ॥ ౯౨

---

౧ ఋగ్వేదమిన్ద్ర. ౨ శార్ఙ్గదైవతం యజుషా స్థితమ్, యాజ్యం. ౩ సామవారుణమ్. ౪ సుబన్ధసౌఖ్యకమ్. సుగన్ధసంజ్ఞమ్. ౫ దౌవారికాస్త్వనాధ్యాయన్. ౬ పుణ్డరీకాఖ్య. ౭ సాక్షతోదకాన్.

రత్నాని చాష్టౌ క్రమశః కుమ్భేషు వినివేశయేత్ ।
పద్మరాగం ప్రవాలం చ ౧ వజ్రం వైడూర్యమేవ చ ॥ ౯౩
పుష్యరాగం తథానీలమణిం మరతకం తథా ।
ముక్తాస్ఫటికముద్దిష్టం సర్వం మన్త్రేణ నిక్షిపేత్ ॥ ౯౪
౨ తోరణధ్వజకుమ్భాదీన్ పూర్వోక్తాన్ పృథగర్చయేత్ ।
తోరణాని చ వాసోభిః నవైరాచ్ఛాదయేత్పృథక్ ॥ ౯౫
పూర్వాదౌ వలజే విప్రాన్ బహ్వృచాధ్వర్యుసామగాన్ ।
అథర్వాఙ్గిరసాభిజ్ఞాన్ ౩ అపరాన్వేదపారగాన్ ॥ ౯౬
తత్తద్వేదానధీయానాన్ ౪ తత్తద్దిక్షు నివేశయేత్ ।
ఆచార్యో హృదయే దేవమచ్యుతం సుసమాహితః ॥ ౯౭
ధ్యాయేత్తూర్యాది ఘోషైశ్చ పరితః పరిఘోషయేత్ ।
మూర్తికుమ్భాంశ్చ పరితస్సపిధానాన్ సవస్త్రకాన్ ॥ ౯౮
అష్టౌ ప్రాగాదికాష్ఠాసు ధాన్యరాశిషు పూరితాన్ ।
అద్భిశ్శుద్ధాభిరశ్వత్థపత్రయుక్తాన్ ౫ సరత్నకాన్ ॥ ౯౯
తేషు శఙ్ఖం చ చక్రం చ గదాం పద్మం ధ్వజం తథా ।
శ్రీవత్సం గరుడం కూర్మం జామ్బూనదమయం క్షిపేత్ ॥ ౧౦౦
మధ్యే మధ్యే చ కుమ్భానాం శ్రీవత్సాద్యష్టమఙ్గలమ్ ।
పాలికాస్సాఙ్కురా వేదిం పరితః స్థాపయేత్తతః ॥ ౧౦౧
విష్ణ్వాదిమూర్తీరష్టౌ చ కుమ్భే ౬ ష్వావాహ్య పూజయేత్ ।
౭ మహాకుమ్భం చ దేవస్య నిక్షిపేత్పశ్చిమోత్తరే ॥ ౧౦౨
ధాన్యరాశౌ సాపిధానం ద్రోణం గన్ధామ్బుపూరితమ్ ।

౧ వాలవాయజమేవ చ. ౨ పూర్వోక్తాంస్తథ పుష్పాద్యైః పృథగభ్యర్చయేద్గురుః. ౩ త్ర్యవగా. ౪ నివాయాం క. ౫ సవస్త్రకాన్. ౬ న్వష్టసు. ౭ మహాకుమ్భస్థ దేవస్య.

హేమరత్నాదికం యుగ్మవస్త్రేణాచ్ఛాదితం పునః ॥ ౧౦౩
సకూర్చపిప్పలదలాం పార్శ్వే తస్య గళన్తికామ్ ।
ససూత్రవస్త్రసఞ్ఛన్నాం కూర్చయుక్తాం నివేశయేత్ ॥ ౧౦౪
సాపిధానాం శివామ్భోభిః పూరితాం నిగమాదినా ।
పాయసాన్నేన చ తదా బ్రాహ్మణాన్ భగవన్మయాన్ ॥ ౧౦౫
భోజయేద్ద్వాదశమితానధికాన్వా యథావసు ।
తిలాన్ వాసాంసి సూక్ష్మాణి సువర్ణం గాశ్చ దక్షిణాః ॥ ౧౦౬
తేభ్యో దద్యాద్భక్తవద్భ్యో యజమానస్సమాహితః ।
అభేయుస్తతో హోమం ఋత్విజో గురవనుజ్ఞయా ॥ ౧౦౭
అశ్వత్థాచ్చ శమీగర్భాదరణీ మాహరేత్తతః ।
మథిత్వాగ్నిముపాదాయ సూర్యకాన్తాశ్మనో పి వా ॥ ౧౦౮
లౌకికం వాగ్ని [౧] మాదాయ ద్వాదశాక్షరవిద్యయా ।
ప్రోక్ష్య ధ్యాత్వా చ దివ్యాగ్నిం ప్రత్యక్కుణ్డే సమిన్ధయేత్ ॥ ౧౦౯
పర్యగ్నికరణం కుర్యాత్కుణ్డానాం దర్భముష్టిభిః ।
[౨] కుణ్డేష్వన్యేషు దహనం ప్రత్యక్కుణ్డాత్సముద్ధరేత్ ॥ ౧౧౦
అగ్రే సంస్కృత్య దహనమన్యకుణ్డే విహాయ చ ।
అగ్నిమధ్యస్థపద్మస్థం తం తం దేవమనుస్మరేత్ ॥ ౧౧౧
వాసుదేవం చతుష్కోణే చాపే సఙ్కర్షణం తథా ।
వృత్తే ప్రద్యుమ్ననామానమనిరుద్ధం త్రికోణకే ॥ ౧౧౨
ఇతోఽధికేషు కుణ్డేషు కల్పితేషు యథాతథమ్ ।
యుగ్మేష్వయుగ్మేషు తథా దేవతాః పూర్వమీరితాః ॥ ౧౧౩
ప్రాగాదిషు చ కుణ్డేషు క్రమేణ సమిధః స్మృతాః ।
పాలాశదూర్వఖదిరబిల్వోదుమ్బరభూరుహామ్ ॥ ౧౧౪

---

౧ మానీయ. ౨ కుణ్డేష్వేతేషు.

ఆగ్నేయాది విదిక్షు స్యుః పిప్పలప్లక్షసమ్భవాః ।
న్యగ్రోధప్రభవాశ్చైవ కాశ్మర్యప్రభవాస్తథా ॥ ౧౧౫
పాలాశసమిధోఽన్యత్ర భూయసాం [1] పరికల్పనే ।
ఉక్తాభావే తు సర్వత్ర పాలాశ సమిధో మతాః ॥ ౧౧౬
చతస్రో ధేనవస్త్వాస్యాః దక్షిణద్వాయుదఙ్ముఖాః ।
గఙ్గా సరస్వతీ గోదా యాముణా [2] రూపధారిణీ ॥ ౧౧౭
దుగ్ధైస్తదీయైశ్శ్రపణం చరూణామపి హుతిస్తథా ।
శ్రపయేత్పయసా పూర్వం శాలితణ్డులమాఢకమ్ ॥ ౧౧౮
కృసరైర్దాక్షిణాత్యాగ్నౌ పాశ్చాత్యే గుడమిశ్రితమ్ ।
ఉదీచ్యాగ్నౌ హారిద్రాన్నం ముద్గాన్నమితరాగ్నిషు ॥ ౧౧౯
సమిద్భిరాజ్యైశ్చరుభిర్బీజైర్హోమః క్రమాత్ స్మృతః ।
ప్రత్యేకం శతమష్టౌ చ హోమస్స్యాత్సమిధాదిభిః ॥ ౧౨౦
తిలశాలియవా వేణు హోమబీజాన్యనుక్రమాత్ ।
తిలైరితరకుణ్డేషు త్రైవర్ణ సర్వత్ర పద్మజ ॥ ౧౨౧
హోతారః [3] శ్చసమాసీనాస్సోత్తరీయాస్స్వలంకృతాః ।
ప్రాఙ్ముఖా జుహుయుస్సర్వే గుర్వాదిష్టేన వర్త్మనా ॥ ౧౨౨
తేషు [4] జుహ్వత్సు ఋత్విక్షు యజేత గురురాత్మవాన్ ।
మహాకుమ్భే పరం జ్యోతిశ్చైతన్యఘనమక్షరమ్ ॥ ౧౨౩
సర్వగం మూలమన్త్రేణ సమావాహ్యాచ్యుతం హరిమ్ ।
సకలీకృత్య చార్ఘ్యాద్యైరర్చయేన్నిగమాదినా ॥ ౧౨౪
సుదర్శనం చ కరకే సహస్రాదిత్యసన్నిభమ్ ।
సహస్రారం సహస్రేణ జ్వాలాభిరభివేష్టితమ్ ॥ ౧౨౫
ఆవాహ్య స్వేన మన్త్రేణ పూజయేత్కమలాసన ।

---

౧ పరికల్పయేత్. ౨ నామ. ౩ శ్చాసనా. ౪ కుణ్డేషు.

స్వస్తికాసనమాబధ్య శయానాం ప్రతిమామను ॥ ౧౨౬
ఆసీత దేశికస్సృష్టిసంహారక్రమవిత్తమః ।
అర్చాం చ తాం భూతమయీం ౧ సంహారక్రమమాస్థితః ॥ ౧౨౭
పునస్సృష్టిక్రమేణైవ సృజేత్తద్ధ్యానమాస్థితః ।
ప్రాచీనకుణ్డే జుహుయాత్తత్త్వాని కపిలాఘృతైః ॥ ౧౨౮
ప్రత్యేకమష్టోత్తరశతం తత్త్వేష్వాహుతయః స్మృతాః ।
అష్టోత్తరా వింశతిర్వా యద్వాష్టౌ శక్త్యపేక్షయా ॥ ౧౨౯
జీవాదికః తత్త్వహోమ స్స్వాహాన్తైస్స్వస్వనామభిః ।
మకారం స్ఫటికాభాసం జీవం వ్యాపకమాదితః ॥ ౧౩౦
ఆహుత్యన్తే ప్రతికృతౌ విన్యసే ౨ త్ప్రాణవం తతః ।
జీవోపాధిం భకారం తు సితం న్యస్యేద్వ్యథాపురమ్ ॥ ౧౩౧
బకారం స్ఫటికాభాసం ౩ బుద్ధితత్త్వమనన్తరమ్ ।
అహఙ్కారం పాటలాభం ఫకారం హృది విన్యసేత్ ॥ ౧౩౨
మనస్సితా సితనిభం పకారం హృదయే తథా ।
నకారం శబ్దతన్మాత్రం శ్రోత్రే శుక్లనిభం తథా ॥ ౧౩౩
ధకారం లోహితం స్పర్శ తన్మాత్రం ప్రతిమాత్వచి ।
దకారం రూపతన్మాత్రం దృశోర్జ్యోతిర్మయం తథా ॥ ౧౩౪
థకారం రసతన్మాత్రం పాణ్డరాభం చ తాలుని ।
తకారం గన్ధతన్మాత్రం నాసికాయాం తథాసితమ్ ॥ ౧౩౫
ణకారం పాటలనిభం శ్రోత్రాత్మానం చ కర్ణయోః ।
ఢకారం హేమతుల్యాభం త్వగాత్మానం తథా త్వచి ॥ ౧౩౬
డకారం నేత్రయోః కృష్ణం నేత్రాత్మానమనన్తరమ్ ।

---

౧ సంహృత్య. ౨ త్ప్రాణమన్తతః. ౩ పతి.

గాక్షరం తకారం జిహ్వాయాం జిహ్వాత్మానం చతుర్ముఖ ॥ ౧౩౭
టకారమసితం ఘ్రాణ రూపం ఘ్రాణేన్ద్రి[1] యం తథా ।
సితం ఞకారం వాగ్రూపం వాగింద్రియే నివేశయేత్ ॥ ౧౩౮
రక్తం ఝకారం కరయోః కర్మాత్మానం [2] నివేశయేత్ ।
రక్తం జకారం పదయోః పదాత్మానం నివేశయేత్ ॥ ౧౩౯
ఛకారస్య చ రక్తస్య [3] న్యాసః పాయౌ తదాత్మనః ।
చకారం మేహనే హేమవర్ణం మోహనరూపిణమ్ ॥ ౧౪౦
ఙకారం పృథివీతత్త్వం పీతాభం చతురశ్రకమ్ ।
పాదేచ జానుపర్యన్తే వ్యాప్త్వాన్తే వినివేశయేత్ ॥ ౧౪౧
ఘకార మర్ధచ[4]శీతాంశుం తుల్యాకారం జలాత్మకమ్ ।
స్ఫటికాభం తదూర్ధ్వంతు గుహ్యాన్తే వినివేశయేత్ ॥ ౧౪౨
గకారం లోహితం కోణైస్త్రిభిర్యుక్తముపబృంహితమ్ ।
గుహ్యాత్ప్రభృతినాభ్యన్తం విన్యసేద్దేశికోత్తమః ॥ ౧౪౩
ఖకారం వేదికాకారం ధూమ్రాభం శ్వసనాత్మకమ్ ।
నాభేరుపరి ఘోణాన్తం వ్యాప్త్వాన్తే వినివేశయేత్ ॥ ౧౪౪
[5] నిరాకారం కకారం చ నభోఞ్జనశిలా[6]మయమ్ ।
నాసికోపరి మూర్ధాన్తమాప్యాన్తే నివేశయేత్ ॥ ౧౪౫
తత్త్వహోమం చ తన్న్యాసం కృత్వైవం తదనన్తరమ్ ।
ప్రాణాది దశవాయూనాం [7] న్యసనం స్యాదిడాదిషు ॥ ౧౪౬
[8] బ్రహ్మాది పరివారేషు దేవీషు కమలాదిషు ।

[1] యం న్యసేత్. [2] చతుర్ముఖ. [3] న్యాసోఽపానే. [4] శీతాంశు సామ్యం. [5] కకారమఞ్జనినిభం నిరాకారం నభాత్మకమ్. [6] నిభమ్. [7] సుషుమ్నాదిష్వథ న్యసేత్.

[8] అత్ర శ్లోకద్వయమధికం లిఖితం క్వచిత్కోశే దృశ్యతే తద్యథా.—

తత్వన్యాసో యథోక్తేన మార్గేణ స్యాచ్చతుర్ముఖ ॥ ౧౪౭
సుదర్శనాద్యాయుధాని వనమాలాదికాన్యపి ।
న్యస్యేద్యథాయథం ౧ మన్త్రైః ప్రతికాయేషు శార్ఙ్గిణః ॥ ౧౪౮
న జఙ్గమేషు బిమ్బేషు షోడశన్యాసమాచరేత్ ।
ప్రణవస్య వ్యాహృతీనామకారాద్యక్షరస్య చ ॥ ౧౪౯
ఋతూనామపి కాలస్య ౨ వాసరాద్యయనస్య చ ।
బ్రాహ్మణాదేశ్చ వర్ణస్య తోయస్య నిగమస్య చ ॥ ౧౫౦
దేవతానాం విరాజశ్చ క్రతూనాం చ గుణస్య చ ।
౩ సత్యాదేశ్చైవ మూర్తీనాం శక్తీనాం షడ్గుణస్య చ ॥ ౧౫౧
లోకానాం న్యసనం కుర్యాత్ షోడశానామితి క్రమాత్ ।
౪ అకారాద్యాత్మకం కృత్వా ప్రణవం తదనన్తరం ॥ ౧౫౨
అకారం హృదయే విష్ణో ౫ న్యస్యేద్భాగే తు దక్షిణే ।
ఉకారం బ్రహ్మణో రూపం వామే ౬ న్త్యం శంకరాత్మకమ్ ॥
మౌనేన తర్పయిత్వాన్తే ప్రణవం వినివేశయేత్ ।
వ్యాహృతీనాం ౭ చ తిసృణాం పాదే హృది శిరస్యపి ॥ ౧౫౪
న్యాసం కుర్యాదకారాదిస్వరాన్న్యస్యేత్త్రిమూర్ధసు ।
రసనాయాం ముఖే దృష్ట్యోః శ్రోత్రయోః ౮ నాసికాపుటే ॥ ౧౫౫

సుషుమ్నా పిఙ్గలా పూషా హస్తి జిహ్వా శయస్వినీ ।
అలంబుసేడా గాన్ధారీ కౌశిక్యపి కుహూరపి ॥
ప్రాణోపానస్సమానశ్చ వ్యానోదాన ధనఞ్జయాః ।
కృకరో దెవదత్తోఽథ నాగకూర్మా దశానిలాః ॥

ఇదమేవ పద్యద్వయం అన్యేషు కోశేషు ఉత్తరత్ర (౧౫౯ శ్లో) అక్షరన్యాస విధానానన్తరం నివిష్టం దృశ్యతే.

౧ మన్త్రైః. ౨ వత్సరాద్యాత్మన స్తథా. ౩ సత్వాద్యేర్దేశ్చైవ శక్తీనాం. తత్త్వాదేః శ్చైవమూర్తీనాం. ౪ కకారాద్యాత్మనాం. ౫ న్యాసో. ౬ శాన్త్యం కరా. ౭ చతసౄణాం ౮ నాసికాద్వయే.

దన్తపఙ్క్తౌ తథావోష్ఠద్వయే చాస్యే లలాటకే ।
తాలున్యథ యకారాదేర్న్యాసం కుర్యాదతన్ద్రితః । ౧౫౬
త్వచి దృష్ట్యోర్నాసికాయాం దశనాగ్రే తథా శ్రుతౌ ।
ఉదరే చ తథా కట్యాం హృదయే నాభిమణ్డలే ॥ ౧౫౭
మోహనే తర్పయిత్వాన్తే హోమేవ న్యాస ఇష్యతే ।
పఞ్చ ౧ వారాన్ కకారాదీన్ అఙ్గుళీషు చ జఙ్ఘయోః ॥ ౧౫౮
భుజయోర్న్యసనం కుర్యాదక్షరన్యాస ఈదృశః ।
౨ సుషుమ్నా పిఙ్గలా పూషా హస్తిజిహ్వా యశస్వినీ ॥ ౧౫౯
అలమ్బుసైవ గాన్ధారీ కౌశినీ చ కుహూరపి ।
ప్రాణాపానసమానాశ్చ వ్యానోదానౌ చ వాయవః ॥ ౧౬౦
నాగః కూర్మశ్చ కృకరో దేవదత్తో ధనంజయః ।
అథవా మాతృకాన్యాసమేవ మేవ సమాచరేత్ ॥ ౧౬౧
అకారం తాలుని న్యస్య ముఖే చాకారమేవ చ ।
ఇఈ లోచనయోర్న్యస్య ఉఊ శ్రవణయోస్తథా ॥ ౧౬౨
ఏఐ దశనపఙ్క్తౌ చ ఓఔ ఓష్ఠగతౌ స్మరేత్ ।
అమిత్యేవ లలాటే తు అః కారం రసనే తథా ॥ ౧౬౩
యకారం త్వగ్గతం న్యస్య రేఫం చక్షుషి విన్యసేత్ ।
లకారం నాసికాయాం తు వకారం దశనాగ్రతః ॥ ౧౬౪
శ్రోత్రే శకారం విన్యస్య షకారముదరే తథా ।
సకారం కటిదేశే తు హకారం హృదయే తథా ॥ ౧౬౫
క్షకారం నాభిదేశే తు విన్యసేద్ద్విజసత్తమః ।
పవర్గో బాహురేకస్తు తవర్గస్తు ద్వితీయకః ॥ ౧౬౬

౧ వర్గాన్ ఇతి కోశాంతరే. ౨ "సుషుమ్నా" ఇత్యాది "[illegible]" ఇత్యన్తం సార్ధసప్తపద్యాని కేవలం క్వచిత్కోశే దృశ్యన్తే.

టవర్గశ్చ చవర్గశ్చ జఙ్ఘాద్వయముదాహృతమ్ ।
కవర్గోఽఙ్గులయస్సర్వా విజ్ఞాతవ్యా ద్విజోత్తమ ॥ ౧౬౭
ఋక్షాణి రోహిణ్యాదీని న్యసేదేషు యథాక్రమమ్ ।
హృదయే మూర్ధ్ని కేశేషు లలాటే వదనే తథా ॥ ౧౬౮
నాసికాయాం చ దన్తేషు శ్రోత్రే బాహ్వోః కరద్వయే ।
స్తనయోరుదరే కట్యాం మేహనే వృషణే తథా ॥ ౧౬౯
పాయూపస్థే జఙ్ఘయోశ్చ పాదయోరగ్రపాదయోః ।
సూర్యాదయో గ్రహాశ్చాన్యే తథా సప్తర్షయో ధ్రువః ॥ ౧౭౦
ఏతాంశ్చ వ్యోమని యథా తథా దేవే నివేశయేత్ ।
త్రుట్యాది కల్పపర్యన్తాః కాలభేదాశ్చతుర్ముఖ ॥ ౧౭౧
స్థూలసూక్ష్మా యథాయోగం న్యసనీయాస్సమేధసా ।
ముఖబాహూరుపాదేషు దేవస్య బ్రాహ్మణాదయః ॥ ౧౭౨
న్యసనీయాస్సరిత్కూపవాపీతోయాది నిర్ఝరాః ।
నివేశనీయా దేవస్య దేహే వేదా ఋగాదయః ॥ ౧౭౩
అఙ్గాని చ తదర్థాని శాస్త్రాణి వివిధాని చ ।
దైవతాని తథాన్యాని చతుర్ముఖ ముఖాని చ ॥ ౧౭౪
ఋషీనపి తథా ముఖ్యానన్యచ్చాపి విభూతిమత్ ।
౧ దేవే నివేశయేత్సర్వం త్రైలోక్యం సచరాచరమ్ ॥ ౧౭౫
స్వర్లోకం శిరసి న్యస్యేన్నేత్రయోశ్చన్ద్రభాస్కరౌ ।
నాసికాయాం తథా వాయుం దిశో బాహుషు హృద్గతాః ॥ ౧౭౬
ఋషీంశ్చ ౨ వ్యోమ చ వపుష్యన్తరాత్మని దేవతాః ।
మేఘాశ్చ కేశా విజ్ఞేయాః నక్షత్రాణి చ భూషణమ్ ॥ ౧౭౭

---

౧ దేహే. ౨ వ్యోమ్ని చరతః పురుహూతాదిదేవతాః.

ముఖమగ్నిస్తథా వాణీ శుద్ధవర్ణా సరస్వతీ ।
వైరాజన్యా స ఇత్యేషః కథితః కమలాసన ॥ ౧౭౮
అశ్వమేధాదయస్సర్వే క్రతవశ్చ యథాకథమ్ ।
సర్వాఙ్గేషు నిధాతవ్యాస్తస్మిన్ క్రతుమయేఽచ్యుతే ॥ ౧౭౯
సత్త్వం రజస్తమశ్చేతి న్యసనీయం గుణత్రయమ్ ।
మత్స్యాది దశమూర్తీనాం న్యసనం తదనన్తరమ్ ॥ ౧౮౦
దేవీనాం చ శ్రియాదీనాం న్యాసః కార్యో యథాక్రమమ్ ।
విజ్ఞానాది గుణాష్షట్చ వినివేశ్యాస్సమాధినా ॥ ౧౮౧
లోకాశ్చతుర్దశ తథా పాదాదిషు యథాక్రమమ్ ।
మూర్ధపర్యన్తమఙ్గేషు దేవదేహే ౧ యథావిధి ॥ ౧౮౨
న్యసనీయాశ్చతుర్వక్త్ర గురుణా శాస్త్రచక్షుషా ।
కృత్వైవం షోడశన్యాసం శాన్తిహోమం సమాచరేత్ ॥ ౧౮౩
మధునా భూరితి ప్రాచ్యే కుణ్డే హుత్వా శతాహుతీః ।
సంపాతేన స్పృశేత్పాదౌ దేవస్య భువ ఇత్యతః ॥ ౧౮౪
దక్షిణాగ్నౌ తథా హుత్వా పయసా జఠరం స్పృశేత్ ।
దధ్నా తు పశ్చిమే కుణ్డే హుత్వా స్వరితి సంస్పృశేత్ ॥ ౧౮౫
వక్త్రం సమస్తేనాజ్యేన హుత్వోదీచీనపావకే ।
శిరస్పృశేచ్చ సంపాతైరఙ్గం చ సకలం హరేః ॥ ౧౮౬
గుడేనాజ్యేన మధునా కుణ్డే తస్మిన్ గురుస్స్వయమ్ ।
హుత్వా చ విష్ణుగాయత్ర్యా సంపాతేన ముఖం స్పృశేత్ ॥ ౧౮౭
పాలాశ ఖాదిరాశ్వత్థబిల్వశాఖాభిరంబుభిః ।
సిఞ్చేయుర్మూర్తిపా ౨ స్సవ్యగ్వేదీదిక్కలశస్థితైః ॥ ౧౮౮

---

౧ యథాక్రమమ్. ౨ స్సర్వే వేదికా కలశస్థితైః - వేదికాం.

అబ్లింగైః పావనైర్మన్త్రైర్వైతస్యా శాఖయా గురుః ।
వేదికాకోణకుమ్భస్థైస్సిఞ్చేద్గాయత్రియా తథా ॥ ౧౮౯

లోహజే దారుజే శైలె విధిరేషః ప్రకీర్తితః ।
బహుబేరే తు సదనే సంహారోత్పాదనాదికమ్ ॥ ౧౯౦

కుర్యాదన్తః ప్రవిశ్యైనం శాన్తిహోమావసానికమ్ ।
శ్రియాదిపరివారేషు సంహారోత్పాదనాదికమ్ ॥ ౧౯౧

ఏవమేవ భవేద్బ్రహ్మన్ బ్రహ్మాదిష్వపి తత్తథా ।
సంజీవకరణం చైవ క్షేత్రజ్ఞన్యసనం తథా ॥ ౧౯౨

కృత్వాఽర్ఘ్యాద్యుపచారేణ పూజయేత్పురుషోత్తమమ్ ।
తతశ్చతుర్విధాన్నం చ ప్రణవేన నివేదయేత్ ॥ ౧౯౩

బ్రహ్మాదీనాం శ్రియాదీనాం దేవీనాం చైతదిష్యతే ।
ఆసీనే చ శయానే చ భోగిభోగపరిష్కృతే ॥ ౧౯౪

అనన్తమపి తం నాగముక్తేన విధినా గురుః ।
కల్పయేత్కౌతుకం చాపి బధ్నీయాన్మూలకౌతుకే ॥ ౧౯౫

కమ్బలాద్యైరభినవైః ప్రతిమాం ఛాదయేత్తతః ।
అస్త్రమన్త్రం చ విన్యస్య ద్వారి తత్ర బలిం క్షిపేత్ ॥ ౧౯౬

ఇన్ద్రాది పరివారేషు స్థాప్యేష్వాత్మీయదిక్షు చ ।
ప్రత్యావరణభూభాగె స్థానే స్థానే యథాక్రమమ్ ॥ ౧౯౭

సమిద్భిర్జుహుయాదగ్నౌ కుణ్డె వా స్థణ్డిలె పి వా ।
పలాశ ఖదిరాశ్వత్థప్లక్షన్యగ్రోధ బిల్వజాః ॥ ౧౯౮

ఔదుమ్బర్యశ్చ కాశ్మర్యస్సమిధస్స్యుర్యథాక్రమమ్ ।
సమిద్భిరాజ్యైశ్చరుభిరష్టోత్తరశతాహుతీః ॥ ౧౯౯

౧ కుర్యాద్యథాక్రమం మన్త్రై ర్బ్రాహ్మణాః ప్రయతవ్రతాః ।
త్రాతారమిత్యయాశ్చాగ్నే యమలోక ఇతిక్రమాత్ ॥ ౨౦౦
౨ ఆసనస్తేతి చ తథా ఇమం మే త్యాదివారుణైః ।
౩ ఆనోనియుద్భిరితి చ మన్త్రస్సన్తి పయాగ్ంసి చ ॥ ౨౦౧
తమీశానమితి ౪ తైస్తైర్మన్త్రై రిన్ద్రాదిదేవతాః ।
జుహుయుః పరివారార్థం బ్రాహ్మణాంశ్చాపి తోషయేత్ ॥ ౨౦౨
పిణ్డికామధివాస్యాథ వేష్టయేన్నవవాససా ।
నిక్షిప్య భాజనే లోహే సరత్నాన్ ధాతుబీజకాన్ ॥ ౨౦౩
భాజనం వాససా వేష్ట్య ధాన్యరాశిషు నిక్షిపేత్ ।
బిమ్బాని గరుడాదీనాం ౫ స్నాపయేన్నవవాససా ॥ ౨౦౪
ఆచ్ఛాదయేద్ధాన్యరాశౌ శాయయేచ్చ యథాపురమ్ ।
దిగ్దేవతానాం పీఠాని ౬ బల్యర్థాన్యధివాసయేత్ । ౨౦౫
౭ శయనాం ప్రతిమాం వేద్యాముత్థాప్యాథ నికేతనమ్ ।
అర్చయేత్పాయసాద్యన్నం సన్నివేశ్య చతుర్విధమ్ ॥ ౨౦౬
నివేద్య చ మహాకుమ్భే దిక్షు దద్యాద్బలిం తతః ।
పలలం రజనీచూర్ణం సలాజం దధి సక్తుకమ్ ॥ ౨౦౭
బల్యన్నమేతైస్సంయోజ్య బలిగాథా ఇమాః పఠేత్ ।
ఆద్యాశ్చ ౮ కర్మజాశ్చైవ యే భూతాః ప్రాగ్దిశి స్థితాః ॥ ౨౦౮
ప్రసన్నాః పరితుష్టాస్తే గృహ్ణంతు బలికాఙ్క్షిణః ।
వృక్షేషు పర్వతాగ్రేషు యే విదిక్షు చ సంస్థితాః ॥ ౨౦౯

౧ జుహుయుర్యథా. ౨ అనూన్యనేతి. అనూన్ పచేతిచ. అసున్వం తేతిచ. ౩ ఆనూనయుగ్భిః. ౪ స్వైస్స్వైః. ౫ స్థాపయేత్. ౬ బల్యర్థా. ౭ శయనాత్ప్రతిమాం. ౮ పూజ్యాశ్చ.

భూమావ్యోమ్ని స్థితా యే చ బలిం గృహ్ణంతు తేఽపి చ।
వైనాయకాః క్షేత్రపాలాః యే చాన్యే బలికాఙ్క్షిణః॥ ౨౧౦
పూషాద్యాః పార్షదాశ్చైవ ప్రతిగృహ్ణన్త్విమం బలిమ్।
చణ్డాద్యాః కుముదాద్యాశ్చ యే భూతా ౧ స్స్వర్గదిక్స్థితాః॥
ఆగచ్ఛన్తు పదే సర్వే గృహ్ణన్తు త ౨ ఇమె బలిమ్।
స్వాప్నాధిపతి మన్త్రేణ హుత్వా చాష్టోత్తరం శతమ్॥ ౨౧౨
హేమసూత్రం ప్రతిసరం ప్రతిష్ఠావిధి సిద్ధయే।
పుణ్యాహపూర్వం బధ్నీయాద్ధస్తె దేవస్య దక్షిణె।
బాలబిమ్బం తు సంపూజ్య తచ్ఛక్తిమపి దేశికః॥ ౨౧౩
సమావాహ్య మహాకుమ్భె ధాన్యరాశిషు నిక్షిపేత్।
పూర్ణాహుతిం చ జుహుయుః కుణ్డే కుణ్డే చ మూర్తిపాః॥ ౨౧౪
పద్మోత్పలవదామోదో ధూమో హుతభుజో యది।
రక్తశ్వేతస్తథా ౩ పీతో ధూమస్స్యచ్ఛుభదో భవేత్॥ ౨౧౫
జ్వాలాశ్చ దక్షిణావర్తాశ్శుభం శంసన్తి నిశ్చితమ్।
తూర్యమఙ్గలసన్నాదైర్బ్రహ్మఘోషైశ్చ ౪ ఘోషితైః॥ ౨౧౬
౫ స్వాపయేత్తాం నిశాం సర్వాం యజమానో గురుశ్చ తౌ।
స్వాప్నార్థం దర్భశయ్యాయాం ౬ శయీరన్మూర్తిపాశ్చ తే॥

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రె మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదె శయనాధివాసాది విధానాదయోనామ
సప్తవింశోఽధ్యాయః.

౧ స్స్వర్గతః. ౨ మిమం బలిమ్. ౩ నీలో. ౪ మఙ్గలైః. ౫ యాపయేత్. స్థాపయేత్. ౬ శయీయుః.

అష్టావింశోఽధ్యాయః

ప్రతిష్ఠావిధిః

శ్రీభగవాన్—

తతః ప్రభాతే విమలే దృష్టే చ రవిమణ్డలే ।
పుణ్యే ముహూర్తే పుణ్యర్క్షే పుణ్యవారే తథా తిథౌ ॥ ౧
కల్యాణదర్శనే రాత్రావారభేతావిచారయన్ ।
ప్రతిష్ఠాం దేవదేవస్య దుస్స్వప్నే శాన్తిమాచరేత్ ॥ ౨
ఏకబేరే వాస్తుహోమం కుర్యాద్ద్వారస్య దక్షిణే ।
పార్శ్వే చ స్థణ్డిలం కృత్వా ప్రవిశేద్గర్భమన్దిరమ్ ॥ ౩
తన్మధ్యే చతురశ్రాం వా వృత్తాం ౧ వా తచ్ఛిలాం క్షిపేత్ ।
హస్తమాత్రాయతాం శుద్ధాం తావద్విస్తారసంయుతామ్ ॥ ౪
చతురావరణాం నిమ్నాం గాయత్ర్యా విష్ణుపూర్వయా ।
తత్రైవ వాస్తుహోమాగ్నౌ చరుసర్పిస్సమిచ్ఛ్రితైః ॥ ౫
జుహుయాద్రత్నవిన్యాససిద్ధ్యర్థం దేశికోత్తమః ।
ప్రథమావరణే బీజానష్టౌ గర్తేషు నిక్షిపేత్ ॥ ౬
యవాంశ్చ వ్రీహయశ్చైవ నిష్పావాశ్చ ప్రియఙ్గవః ।
తిలాశ్చ మాషాశ్చ తథా నీవారాశ్శ్యామకాస్తథా ॥ ౭
వజ్రాదీని చ రత్నాని ద్వితీయావరణే తథా ।
వజ్రం చ మౌక్తికం చైవ వైడూర్యం జలజం తథా ॥ ౮
స్ఫటికం ౨ పుష్యకం చైవ చన్ద్రకాన్తం తథా పరమ్ ।
ఇన్ద్రనీలం చ పూర్వాది ౩ ష్వాశాసు వినివేశయేత్ ॥ ౯

---

౧ వాథ శిలాం. ౨ పుష్యరాగం చ. ౩ దిక్ష్వష్టసు నివేశయేత్.

ధాతూన్ తృతీయావరణే తత్రైవ వినివేశయేత్ ।
మనశ్శిలాం హరితాలమఞ్జనం తదనన్తరమ్ ॥ ౧౦
శ్యామం చ సీసకం చైవ సౌరాష్ట్రీం రోచనం తథా ।
గైరికం చాష్టకం లోహాన్ చతుర్థావరణే పునః ॥ ౧౧
౧ గర్తేషు నిక్షిపేత్స్వర్ణం రూప్యం తామ్రం తథైవ చ ।
అయశ్చ త్రపుకం చైవ కూర్మం కనకనిర్మితం ॥ ౧౨
చక్షుం చక్రం చ సౌవర్ణం లోహన్యాసోఽయమీరితః ।
శాలిబీజం పారదం చ బ్రహ్మరాగం చ కాఞ్చనమ్ ॥ ౧౩
మధ్యే న్యస్య గర్తభాగే తతస్త్రిశిలయా దృఢమ్ ।
శ్రీసూక్తేన పిధాతవ్యం సుధయా దార్ఢ్యమాచరేత్ ॥ ౧౪
పుణ్యాహం వాచయేత్పశ్చాద్వైష్ణవైర్మన్త్రవిత్తమైః ।
స్త్రీశిలా పద్మమధ్యే తు ప్రణవన్యాసనం భవేత్ ॥ ౧౫
కర్ణికాయాం స్వరన్యాసం వ్యంజనన్యాసనం దలే ।
దలేషు శక్తయశ్చాష్టౌ నవమీ కర్ణికా ౨ భువి ॥ ౧౬

విమలాది శక్తయః

విమలోత్కర్షిణీ జ్ఞానా క్రియా యోగేతి శక్తయః ।
ప్రహ్వీ సత్యా తథేశానాఽనుగ్రహా నవమీ స్మృతా ॥ ౧౭

పిండికా పూజనమ్.

పిణ్డికాం ౩ పూజయేత్పశ్చాద్గన్ధపుష్పాదిభిః క్రమాత్ ।
అహతైశ్చైవ వాసోభిర్లక్ష్మీరూపాం చ పిణ్డికామ్ ॥ ౧౮
ప్రచ్ఛాద్య ద్వారి. చాస్త్రస్య న్యాసం కృత్వా బహిర్గురుః ।

---

౧ నిమ్నేషు. ౨ మపి. ౩ పూరయేత్.

నిర్గత్యశయ్యా ౧ వేద్యర్థం పూజయేద్రత్నవారిణా ॥ ౧౯
౨ ధ్వజతోరణకుమ్భస్థా దేవతా విసృజేత్తతః ।
ఆరోప్య చాగ్నిం హృదయే మహాకుమ్భం సముద్ధరేత్ ॥ ౨౦
మూర్తికుమ్భాంస్తథా చాష్టౌ మఙ్గలాన్యత్రకర్కరీమ్ ।
గృహీత్వా మూర్తిపాస్సర్వే గచ్ఛేయుర్మన్దిరం ప్రతి ॥ ౨౧
గలన్తీనిర్గలద్వారి ధారయా సంతతోత్థయా ।
అగ్రతస్సేచయేన్మార్గం బ్రాహ్మణానామనుజ్ఞయా ॥ ౨౨
దేవముత్థాప్య ౩ హస్త్యాదౌ ప్రాదక్షిణ్యేన మన్దిరమ్ ।
౪ ఆచార్యప్రముఖాస్సర్వే విశేయుర్మూర్తిపాస్తథా ॥ ౨౩
ఛత్రధ్వజపతాకాద్యైర్మఙ్గలై ౫ రఖిలైస్సహ ।
తూర్యవాదిత్రనిర్ఘోషైర్బ్రహ్మఘోషైశ్చ ఘోషితైః ॥ ౨౪
బ్రాహ్మణైశ్చాప్యనూచానైరధీయానైశ్చ మూర్తిపైః ।
సార్ధం గురుస్స్వశిన్యాసం ౬ ప్రవిశేన్మూలమన్దిరమ్ ॥ ౨౫
అర్ఘ్యపాద్యాదిభిర్దేవమర్చయేద్ద్వారి దేశికః ।
అన్తః ప్రవేశయేద్దేవం ౭ పీఠికాం చ ప్రదక్షిణమ్ ॥ ౨౬
గత్వా ముహూర్తే సంప్రాప్తే స్థాపయే ౮ ద్విష్ణుమవ్యయమ్ ।
౯ ప్రతిష్ఠాసీతి వైసామ్నా దేశికో బ్రాహ్మణైస్సహ ॥ ౨౭
ఆత్వాహార్షమిత్యేతత్సూక్తం చ సహ మూర్తిపాః ।
ధ్రువా ద్యౌరితి మన్త్రేణ పఠేయుర్గుర్వనుజ్ఞయా ॥ ౨౮
ఆచార్యః పురతః స్థిత్వా సర్వేణ స్థాపయేద్ధరిమ్ ।
పీఠమధ్యగతే గర్తే బిమ్బశఙ్కుం నివేశయేత్ ॥ ౨౯

---

౧ వేదిస్థం పూజయేద్యత్నవాన్ హరిమ్॥ ద్వారపర. ౨ ద్వాగతోరణ. ౩ హస్త్యాదౌ. ౪ ఆచార్యః ప్రాఙ్ముఖాః. ౫ పరివిషైస్సహ. ౬ ప్రవిశేద్గర్భమందిరమ్. ౭ పిణ్డికాం. ౮ ద్దేవమవ్యయమ్. ౯ ప్రతిష్ఠితోఽసీతి.

ఊర్ధ్వాలమ్బితసూత్రేణ పశ్యేచ్చ సమతాం స్థితేః ।
౧ పీఠికా నాలరన్ధ్రం చ అష్టబన్ధేన పూరయేత్ ॥ ౩౦

అష్టబంధనద్రవ్యాణి.

౨ లాక్షా సజ్జరసం చైవ గుగ్గులం చ గుళం తథా ।
సర్వేషామర్ధతస్తైలం పాచయేన్మృదువహ్నినా ॥ ౩౧
ఘనచూర్ణంమధూచ్ఛిష్టం కురువిన్దం చ గైరికమ్ ।
ఏకైకం చ సమాంశేన గ్రాహ్యం సజ్జరసం తథా ॥ ౩౨
తైలేన పాచితం సార్ధమష్టబన్ధన మిష్యతే ।
౩ స్థాపయిత్వాదృఢం తేన పుణ్యాహమపి వాచయేత్ ॥ ౩౩

ఆవాహనమ్.

ఆవాహయేత్తతో దేవం తమసః పరమవ్యయమ్ ।
ఆనన్దం సర్వగం నిత్యం వ్యోమాతీతం పరాత్పరమ్ ॥ ౩౪
మరీచి చక్రమధ్యస్థం వాసుదేవమజం విభుమ్ ।
మూలమన్త్రేణ విశ్వేశమావాహ్య గురురాత్మవాన్ ॥ ౩౫
బ్రహ్మరన్ధ్రేణ బిమ్బాన్తః ప్రవిష్టం పరిచిన్తయేత్ ।
కుమ్భస్థం పరమాత్మానం ప్రతిమాయాం నివేశయేత్ ॥ ౩౬
మన్త్రన్యాసం తతః కుర్యాన్మూలమన్త్రేణ దేశికః ।
యాచేత దేవం సాన్నిధ్యం పరివారాన్ ప్రకల్పయేత్ ॥ ౩౭
సమారాధ్య తతో దేవం పాయసాన్నం నివేదయేత్ ।

---

౧ పిణ్డికా. ౨ శ్లక్ష్ణపాషాణ చూర్ణం చ కురువిన్దం చ మాక్షికమ్ ।
తైలేన పాచితమ్ ఇత్యాది.

లాక్షా సజ్జరసం సిక్థం కురువిన్దం చ గుగ్గులుమ్ ।
గైరికం గుడతైలం చ అష్టబంధన మిష్యతే ॥ ఇతి చ పాఠః.

౩ పాచయిత్వా పృథక్.

త్ర్యహం కవాటబన్ధన కారణమ్.

ప్రచ్ఛాద్య నూతనైర్వస్త్రైః ప్రతిమాం కమ్బళేన వా ॥ ౩౮
త్రియహం బన్ధయేద్ద్వారం కవాటేన సుసంవృతమ్ ।
దేవర్షిపితరస్సిద్ధా ౧ స్తథాన్యే దేవయోనయః ॥ ౩౯
అర్చన్తి దేవం త్రియహం త్రిరాత్రాన్తే తు మానవాః ।
బ్రాహ్మణాం స్తోషయేద్విత్తైర్భోజనైశ్చ గవాదిభిః ॥ ౪౦
చతుర్థేఽహని సంప్రాప్తే స్నపనం ప్రాతరిష్యతే ।
తద్దినే ధ్వజముత్థాప్య ప్రారభేత మహోత్సవమ్ ॥ ౪౧
ఏకబేరే విధిరియం కథితః కమలాసన ।

బహుబేర విధిః

బహుబేరవిధానం చేత్కర్మార్చాం సముద్ధరేత్ ॥ ౪౨
మహాకుమ్భం చ తత్కాలే మఙ్గలాన్యష్ట దేశికః ।
ఋత్విగ్భిస్సహ విద్వద్భిర్భక్తైర్భాగవతైరపి ॥ ౪౩
ఉద్ధృత్య చాస్త్రకరకమగ్రే గచ్ఛేద్గురుస్స్వయమ్ ।
అనుధారాపదేనైవ దేవాగారం ప్రవేశయేత్ ॥ ౪౪
ప్రతిమాఽఽచార్యయోః కశ్చిన్న గచ్ఛేదన్తరా పథి ।
ద్వారదేశే తు సంప్రాప్తే దద్యాత్పాద్యం చ ౨ కౌతుకే ॥ ౪౫

కర్మార్చాదీనాం స్థాననిర్దేశః

కర్మార్చామర్చనాపీఠే నృసూక్తేన నివేశయేత్ ।
౩ ఉత్సవాద్యర్థబిమ్బాని పార్శ్వయోర్వినివేశయేత్ ॥ ౪౬
౪ కర్మార్చాం స్థాపయేద్బ్రహ్మౌ వామే తు ముఖకౌతుకమ్ ।

---

౧ స్తువానా. ౨ పాదుకే ॥ కర్మార్చనాదిపీఠేషు. ౩ ఉత్సవస్యాజ్ఞ.
౪ "కర్మార్చాం" ఇతి శ్లోకద్వయం కేషు చిన్న దృశ్యతే.

తీర్థం స్నపనబిమ్బం వా ఉత్తరే స్థాపయేద్గురుః ॥ ౪౭
శయనోత్థానబిమ్బం చ బలిబిమ్బం చ దక్షిణే ।
లౌహికీం లోహజం బిమ్బం స్థాపయేదిష్టభూమిషు ॥ ౪౮
ధారావశిష్టం యత్తోయం ౧ తచ్ఛరావే వినిక్షిపేత్ ।
శలాకామాత్రయా చైవ ధారయాఽ ౨ చ్ఛిద్రయా పునః ॥ ౪౯
పరితః పరిషేకం చ విదధ్యాన్మూలవిద్యయా ।
ధాన్యరాశిషు కుమ్భాం శ్చ విన్యస్యావాహయేద్ధరిమ్ ॥ ౫౦
౩ ఆవాహనం మూలబేరాత్కూర్మాద్యర్చాసు కల్పయేత్ ।
ముహూర్తే శోభనే ప్రాప్తే దేశికః కమలాసన ॥ ౫౧
పురతో మూలబేరస్య బద్ధపద్మాసన ౪ స్థితః ।
ప్రాణానాయమ్య శుద్ధాత్మా ధ్యాయేద్బ్రహ్మ సనాతనమ్ ॥ ౫౨

ధ్యాన ప్రకారః

వాసుదేవమజం శాన్తముజ్జ్వలం సన్తతోదితమ్ ।
అనాదిమధ్యనిధనమేకం చాప్య చలం స్థిరమ్ ॥ ౫౩
చిద్ఘనం పరమానన్దం తమసః పరమవ్యయమ్ ।
జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజస్సమన్వితమ్ ॥ ౫౪
అపాదపాణిమస్పృశ్యమచక్షుశ్శ్రవణాదికమ్ ।
సర్వత్ర కరవాక్పాదం సర్వతోఽక్షిశిరోముఖమ్ ॥ ౫౫
గతాగతవినిర్ముక్తం రవికోటిసమప్రభమ్ ।
చైతన్యం సర్వగం నిత్యం ౫ వ్యోమాతీతం తదద్భుతమ్ ॥ ౫౬
చిత్సామాన్యం జగత్యస్మిన్మూల ౬ మన్త్రాత్మకం పరమ్ ।
ఏవం విధం సదావిష్ణుమాహ్లాదం ప్రణవాత్మకమ్ ॥ ౫౭

---

౧ తచ్ఛరావేషు. ౨ ఽచ్ఛిన్నయా. ౩ ఇదమర్ధం క్వచిదస్తి. ౪ స్థిరః. ౫ వ్యోమాతీతం పరాత్పరమ్. ౬ మష్టాక్షరమ్. మన్త్రాక్షరమ్.

తం నియుజ్య ౧ మహావిష్ణుం మతం విష్ణౌ నివేశయేత్ ।
విష్ణుం చ హృదయే పద్మే సమావాహ్యార్చయేత్క్రమాత్ ॥ ౫౮
సమావాహ్య ౨ శ్రియా పశ్చాన్మన్త్రేణ పురుషాత్మనా ।
అఞ్జలిస్థే తతః పీఠే ధ్యాయేద్విశ్వాత్మనా గురుః ॥ ౫౯
తేజోనిదానమధ్యేయం నారాయణమజం విభుమ్ ।
నివృత్తిమన్త్రముచ్చార్య ప్రతిమాయాం నివేశయేత్ ॥ ౬౦
బ్రహ్మరన్ధ్రేణ మార్గేణ ప్రవిష్టం ప్రతిమాకృతౌ ।
వ్యాప్య స్థితం స్మరేత్సర్వం మన్త్రేణ కమలాసన ॥ ౬౧

కుంభగతశక్తీనాం దేవే యోజనమ్

మహాకుమ్భగతాం శక్తిం దేవేన సహ యోజయేత్ ।
మూర్తికుంభగతాంశ్చాపి తథా శాలే చ కౌతుకే ॥ ౬౨
యా శక్తిస్తాం చ దేవేన యోజయే ౩ త్పృతిమాత్మనా ।
బ్రహ్మరన్ధ్రం చ తారేణ పిదధ్యా ౪ త్పృతిమాత్మనః ॥ ౬౩
ఆత్మనోఽభిముఖం కుర్యాత్పుణ్డరీకాక్షవిద్యయా ।
ప్రణమ్య కిఞ్చిదుత్థాయ దర్శయేత్స్వాగతం గురుః ॥ ౬౪

న్యాస విభేదః

మన్త్రన్యాసం తతః కుర్యాన్మూలమన్త్రేణ దేశికః ।
స్థితిన్యాసః స్థితౌ కార్యః సృష్టిన్యాసస్తథాసనే ॥ ౬౫
శయ్యాయాం సంహృతిన్యాసస్సంహారశయనం యది ।
సృష్టిన్యాసో భవేత్సృష్టిశయనే కమలాసన ॥ ౬౬
భోగే యోగే చ శయనే స్థితిన్యాసః ప్రశస్యతే ।

౧ మహావిష్ణౌ తం విష్ణుమ్—తద్విష్ణౌ వినియోజయేత్ ఇతి చ పాఠః. ౨ ధియా. ౩ త్పరమాత్మనా. ౪ త్పరమాత్మనః.

విశ్వరూపే స్థితిన్యాసః యానారూఢే త్రయం భవేత్। ౬౭
స్థితిన్యాసోఽథవా కార్యస్సర్వత్రైవాసనాదిషు ।
శ్రియాదీనాం చ దేవీనాం బ్రహ్మాదీనాం తథైవ చ ॥ ౬౮
మహాకుమ్భజలేనైవ ౧ ప్రోక్షయేత్స్వస్వవిద్యయా ।
౨ సృష్టిశ్చ సర్గన్యసనం న్యాసో రుద్రస్య సంహృతిః ॥ ౬౯
శ్రియాదీనాం తథాన్యేషాం షడఙ్గన్యాసమాచరేత్ ।
మహాకుమ్భం సముద్ధృత్య దేశికో మూర్తిపైస్సహ ॥ ౭౦
ప్రోక్షణం తజ్జలైః కుర్యాచ్ఛుణ్డాదేరపి తత్ క్షణె ।
బలిపీఠె క్షిపేత్తోయమవశిష్టం గురుస్స్వయమ్ ॥ ౭౧
మహానసాగ్నికుణ్డె చ ౩ తథాధిశ్రపణేషు చ ।
తథా చ గార్హపత్యాగ్నిం స్థాపయేచ్ఛాస్త్రవర్త్మనా ॥ ౭౨

సాన్నిధ్య ప్రార్థనా.

దేవపార్శ్వం సమాసాద్య దణ్డవత్ప్రణమేత్ క్షితౌ ।
గాథాముదీరయేదేనాం రచితాఞ్జలిసంపుటః ॥ ౭౩
యజమానేన సహితః ప్రహ్వస్తిష్ఠన్ గురుస్స్వయమ్ ।
భక్తవత్సల భక్తానామభిప్రేతార్థసాధక ॥ ౭౪
ప్రార్థయే త్వామహం దేవ మదనుగ్రహ కామ్యయా ।
సన్నిధత్స్వ చిరం స్థానే కల్పితే శ్రద్ధయా మయా ॥ ౭౫
ప్రసీద దేవ దేవేశ పూజామపి గృహాణ మె ।
గ్రామస్య రాజ్ఞో రాష్ట్రస్య ప్రజానామిన్దిరా ౪ వర ॥ ౭౬
దేహి పుష్టిం చ తుష్టిం చ గతిం చ పరమాం తథా ।
ఇతి విజ్ఞాప్య దేవాయ ౫ దేశికస్తన్త్రపారగః ॥ ౭౭

౧ ప్రోక్షణమ్. ౨ విధశ్చ. ౩ తథాధిశ్రయణేషు. ౪ వహ. ౫ వాసుదేవాయ దేశికః.

యజమానేన భగవతే సర్వస్వ సమర్పణమ్.

మధుపర్కోపచారాన్తే గుర్వనుజ్ఞాపురస్సరమ్ ।
దద్యాద్గోభూసువర్ణాది యథావిత్తానుసారతః ॥ ౭౮
దేవస్య దక్షిణే హస్తే తోయపూర్వం యథావిధి ।
భక్తినమ్రేణ శిరసా పూజోపకరణాని చ ॥ ౭౯
ఆత్మానం పుత్రపౌత్రాది దారాన్ హస్త్యాది వాహనమ్ ।
దాసీదాసం చ సర్వస్వం దద్యాద్దేవస్య పాదయోః ॥ ౮౦
౧ జీవాజీవధనైర్దేవో దత్తైరారాధ్యతే యథా ।
యజమానేన సర్వస్వైర్భర్గవాన్ పురుషోత్తమః ॥ ౮౧
తథా భాగవతం సర్వైర్ధనైరారాధయేత్సదా ।
స్థాపకో దేవదేవస్య యః పూర్వో దేశికోత్తమః ॥ ౮౨
తేనైవారాధనం కార్యం తద్వంశైరపి నిర్గుణైః ।
పూజాప్రీతికరీ సైవ దేవస్య కమలాసన ॥ ౮౩
విత్తానుసారతో విద్వాన్కల్పయేద్ధామ సంపదమ్ ।
అథవా విభవేనైవ యజమానః ప్రకల్పయేత్ ॥ ౮౪
౨ ఆదౌ విభూతివిస్తారో యాదృశః పరికల్పితః ।
సఙ్కోచమన్తరేణైవ కుర్యాత్తాదృశసమ్పదమ్ ॥ ౮౫
దేవ ౩ భూత్యనుసారేణ రక్షేద్దేవోపజీవినః ।
న క్లేశయేద్భాగవతాన్ తథైవ పరిచారకాన్ ॥ ౮౬
ప్రతిష్ఠాన్తే చ దేవస్య ౪ తూర్యైర్నానావిధైరపి ।
ఘోషయేత్సర్వతో దిక్షు బ్రహ్మఘోషైశ్చ ఘోషయేత్ ॥ ౮౭

౧ జీవయన్దర్శయన్ దేవో. ౨ య ఆదౌ భూతి విస్తారః. ౩ భూమ్యను.
౪ నానావిధం వైరపి.

నృత్తైర్గేయైశ్చ వివిధైస్స్తోత్రైర్నానావిధైరపి ।
తోషయేద్దేవదేవేశముపచారైః పృథగ్విధైః ॥ ౮౮
చతుర్విధం ౧ తథా వాన్నం నివేద్య విధిపూర్వకమ్ ।
౨ నిత్యాగ్నిం చ ప్రతిష్ఠాప్య కుణ్డే చ చతురశ్రకే ॥ ౮౯
హుత్వాగ్నౌ సమిధాజ్యాన్నైర్మూలేన ప్రణవాదినా ।
పూర్ణాహుతిం తతో హుత్వా తత్తదావరణేషు చ ॥ ౯౦
బలిపీఠాని సంస్కృత్య ప్రతిష్ఠాప్య యథాక్రమమ్ ।
౩ తేషు నిత్యం బలిం దద్యాద్భూతానాం చ యథాక్రమమ్ ॥ ౯౧

బహుబేర విధానె కవాటబంధన నిషేధః

బహుబేరవిధానే తు కవాటం న ౪ చ బన్ధయేత్ ।
౫ దేవర్షిపితరస్సిద్ధాస్తువానా దేవయోనయః ॥ ౯౨
అర్చన్తి దేవం త్రియహం త్రిరాత్రాన్తే తు మానవాః ।
బ్రాహ్మణాం స్తోషయేద్విత్తైర్భోజనైశ్చ గవాదిభిః ॥ ౯౩
చతుర్థే దివసే ప్రాప్తే స్నపనం పరికల్పయేత్ ।
ఉత్తమత్రితయేవాపి మధ్యమత్రితయేన వా ॥ ౯౪
కలశైస్స్నాపయేద్దేవం ౬ చతుస్థానార్చనం భవేత్ ।
ఉత్సవం కారయేదన్తే ధ్వజారోహణపూర్వకమ్ ॥ ౯౫
౭ ఆచార్యం పూజయేత్తస్మిన్ ప్రతిష్ఠాదివసే ప్రభుః ।

---

౧ నివేద్యాన్నం. ౨ "నిత్యాగ్ని" "భూతానాం చ యథాక్రమమ్." ఇత్యన్తం బహుషు న. ౩ హుత్వాచాన్తే. ౪ విమోచయేత్. ౫ "దేవర్షి"— ఇత్యాది. "స్నపనం పరికల్పయేత్" ఇత్యన్తం అస్మిన్నేవాధ్యాయే ౩౮ తమపద్యానన్తరం నిరూపితం దృశ్యతే. అత్ర పునః నిరూపితం. ఏతచ్చ కేషుచిదేవ దృశ్యతే. ౬ చతుస్స్థానగతం యజేత్. ౭ ఆచార్యః పూజయేత్తస్మిన్ ప్రతిష్ఠాదివసే ప్రభుమ్ ॥

సువర్ణాకుసుమైర్వస్త్రైస్సూక్ష్మైర్నైరజ్గులీయకైః ॥ ౯౬
కేయూరహారవలయైరుపవీతోత్తరీయకైః ।
౧ క్షేత్రారామగృహైర్విత్తైర్జీవాజీవ ధనైస్తథా ॥ ౯౭
౨ దాసీదాసేన చ తథా హస్త్యశ్వశిబికాదిభిః ।
౩ ఏవంప్రకారైరన్యైశ్చ తోషయేద్గురుమాత్మవాన్ ॥ ౯౮
ఆత్మానం పుత్ర పౌత్రాంశ్చ దేవే తద్వన్ని వేదయేత్ ।
మాతృత్వేన పితృత్వేన బన్ధుత్వేన గురూత్తమమ్ ॥ ౯౯
సఖాత్మత్వేన సమ్భావ్య ప్రణమ్య చ పునఃపునః ।
సహస్రం ధేనవో దేయాః దక్షిణా గురవే తదా ॥ ౧౦౦
సహస్రనిష్కమథవా దక్షిణా చోత్తమోత్తమా ।
తదర్ధా మధ్యమా జ్ఞేయా తదర్ధా చాధమా మతా ॥ ౧౦౧
౪ అథవా దక్షిణా దేయా శతం హేమ్నామనుత్తమమ్ ।
౫ దశనిష్కమశక్తస్తు ౬ తదర్ధం పాదమేవ వా ॥ ౧౦౨
యథావిత్తానుసారేణ దక్షిణా పరికీర్తితా ।
కర్మణాం కర్మణాదీనా మఙ్గత్వేన యదాహృతమ్ ॥ ౧౦౩
తదిష్టశిష్టం సకలం గురోరేవ ధనం భవేత్ ।
ఋత్విజామపి సర్వేషాం తథామ్నాయేష్వధీతినామ్ ॥ ౧౦౪
బ్రాహ్మణానాం చ విదుషాం భక్తానాం పురుషోత్తమే ।
తథైకాయననిష్ఠానాం ద్వీషట్కనియతాత్మనామ్ ॥ ౧౦౫
వాసుదేవైకనిష్ఠానాం నిమన్త్రాగవిదామపి ।
యతీనాం బ్రహ్మచారిణాం వనస్థాశ్రమవాసినామ్ ॥ ౧౦౬

---

౧ క్షేత్రగ్రామ. ౨ దాసీదాసాదిభిశ్చైవ. ౩ "ఆత్మానం" ఇత్యాది పద్య ద్వయం క్వచిన్న. ౪ "అథవా" ఇత్యాద్యర్ధం క్వచిన్నాస్తి. ౫ శతనిష్క. ౬ తదర్ధం వార్ధమేవవా.

అన్యేషాం విష్ణుభక్తానామస్మిన్నర్థే నుయాయినామ్ ।
విష్ణ్వర్చననిరతానాం చ సదస్యానాం చ దక్షిణా ॥ ౧౦౭
దేయా గోభూహిరణ్యాది రూపా విత్తానుసారతః ।
కాలజ్ఞానాం తథా నృత్తగీతవాద్యాది కుర్వతామ్ ॥ ౧౦౮
యథార్హం విత్తవాసోభిః కుర్యాత్తృప్తిం యథేప్సితమ్ ।
౧ గురుః పాత్రం సమానీయ హేమాదిద్రవ్యనిర్మితమ్ ॥ ౧౦౯
ప్రక్షాళ్య విష్ణుగాయత్ర్యా ధాన్యరాశౌ స్వమన్త్రితః ।
దేవస్య పురతః స్థాప్య పూరయేద్గన్ధవారిణా ॥ ౧౧౦
అష్టాక్షరేణాభిమన్త్ర్య ౨ షడర్ణేన ద్విరష్టకమ్ ।
పఞ్చోపనిషదైర్మన్త్రైరావాహ్యాత్మగతం విభుమ్ ॥ ౧౧౧
ప్రణవేన సమభ్యర్చ్య గన్ధపుష్పాక్షతాదిభిః ।
తతః కర్తారమాహూయ విశుద్ధం దేవసన్నిధౌ ॥ ౧౧౨
తం దేవాభిముఖం స్థాప్య ప్రణతం వినయాన్వితమ్ ।
సాధితార్ఘ్యజలాత్తస్మాత్సార్ఘ్యతోయం ప్రసూనకమ్ ॥ ౧౧౩
తస్య హస్తే ప్రపూర్యాథ ఇమాం గాథాముదీరయేత్ ।
త్వయా వినా న మే కిఞ్చిన్మాం వినా తవ కస్తథా ॥ ౧౧౪
తస్మాన్మామాత్మసాత్కర్తుం ప్రసీద పరమేశ్వర ।
భూమౌ స్ఖలితపాదానాం భూమిరేవావలమ్బనమ్ ॥ ౧౧౫
౩ త్వయ్యేవ ప్రతిపన్నానాం త్వమేవ శరణం విభో ।
ఇతి విజ్ఞాప్య దేవేశమాచార్యః స్వస్థమానసః ॥ ౧౧౬
ద్వాదశాక్షరముచ్చార్య భగవత్పాదపఙ్కజే ।
నివేద్య కర్తురాత్మానం సార్ఘ్య పుష్ప పురస్సరమ్ ॥ ౧౧౭

౧ "గురుః" ఇత్యాది "కృత్స్నేన చేతసా" ఇత్యన్తం క్వచిన్న. ౨ ద్విషడర్ణేన మన్త్రికమ్. ౩ త్వయి ప్రతిపన్నానాం.

త్రికృత్వః ప్రణమేద్దేవం నివేద్యాత్మానమవ్యయే ।
స తేనానుగృహీతస్సన్ సంయాయాద్గురుణా బహిః ॥ ౧౧౮

గురు పూజా.

నమస్కృత్వా గురుం దేవం కృతకృత్యేన చేతసా ।
తం గురుం యానమారోప్య తూర్యఘోషపురస్సరమ్ ॥ ౧౧౯
నీత్వా ప్రదక్షిణం గ్రామం స్వగృహే సన్నివేశయేత్ ।

దేవప్రతిష్ఠాయాః ఫలమ్.

య ఇత్థం స్థాపనం కుర్యాద్దేవదేవస్య శార్ఙ్గిణః ॥ ౧౨౦
స యాతి ౧ పరమం స్థానమక్షయం కమలాసన ।
పునాతి వంశజాంశ్చైవ పురుషానేకవింశతిమ్ ॥ ౧౨౧
నిష్కామా యే తు సదనే పురుషాః పురుషోత్తమమ్ ।
స్థాపయన్తి ఫలం తేషామపునర్భవలక్షణమ్ ॥ ౧౨౨
సకామానాం తు మర్త్యానాం ౨ పునరావృత్తిలక్షణమ్ ।
స్వర్గాది తత్తదోక్తవ్యమారమ్భే ౩ తత్తదిష్యతే ॥ ౧౨౩
బ్రహ్మహత్యాది పాపానామన్యేషాం నిష్కృతిర్మతా ।
ఉపకుర్వన్తి యే మర్త్యాః వాఙ్మనఃకాయకర్మభిః ॥ ౧౨౪
ఆవృత్తిలక్షణం తేషాం ఫలం స్వర్గాదిరిష్యతే ।
౪ శ్రియాదీనాం చ దేవీనాం దేవేన సహ కల్పనే ॥ ౧౨౫
నోద్వాహకర్మ కర్తవ్యం పృథక్ చేత్ స్థాపనం తయోః ।
ఉద్వాహకర్మ శాస్త్రోక్తం కుర్యాదఙ్కురపూర్వకమ్ ॥ ౧౨౬
భక్తిశక్తివశాద్దేవం యథావిత్తానుసారతః ।
యథా చ స్థాపనా భక్తైస్సంస్మృతా నుగ్రహా ఇతి ॥ ౧౨౭

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదే ప్రతిష్ఠావిధిర్నామ అష్టావింశోఽధ్యాయః

౧ బ్రహ్మణః. ౨ ఫలమావృత్తిలక్షణమ్. ౩ యద్యది. ౪ శ్రియాదిషు చ దేవీషు దేవీ చ పరికల్ప్యతే । ఉద్వాహకర్మ శాస్త్రోక్తం కుర్యాదంకురపూర్వకమ్ ॥ భక్తి.

ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః

మీనాది దశమూర్తి ప్రతిష్ఠా విధిః

శ్రీభగవాన్—

మీనాదిదశమూర్తీనామధునా స్థాపనం ప్రతి ।
విశేషః కథ్యతే బ్రహ్మన్ ఉపస్థానాదిలక్షణః ॥ ౧

మీనమూర్తిః

సామ్నా చ వారుణేనైవ సూక్తేన పురుషాత్మనా ।
స్థాపయేన్మీనవపుషం వాసుదేవమనామయమ్ ॥ ౨
ఆవాహ్య తస్మిన్ దేవేశముపతిష్ఠేత మన్త్రవిత్ ।
మీనాత్మనే నమస్తుభ్యం వేదరక్షావిధాయినే ॥ ౩
ప్రలయార్ణవ దుర్వార వారిపూరవిహారిణే ।
వారుణేనైవ సూక్తేన తథాష్టాక్షరవిద్యయా ॥ ౪
స్థాపయిత్వా మహాకుమ్భం తస్మిన్నావాహయేద్ధరిమ్ ।
౧ ఉపతిష్ఠేత కమ్ఠాన్తే గాథయా వక్ష్యమాణయా ॥ ౫
తుభ్యం నమస్క్రియాం కుర్మః కూర్మరూపాయ వేధసే ।
౨ ధారణాన్మన్దరస్యాద్రేర్విబుధానన్దదాయినే ॥ ౬

వరాహమూర్తిః

స్థాపయిత్వా చ వారాహీం మూర్తిమావాహయేద్ధరిమ్ ।
క్రోడాత్మనే నమస్తుభ్యం ౩ యజ్ఞరూపాయ వేధసే ॥ ౭
దంష్ట్రాగ్ర విధృతా ౪ శేష ధారిణీ ధరణీధర ।

---

౧ ఉపతిష్ఠేతి ౨ ధారిణే మన్ద. ౩ యజ్ఞదేహాయ. ౪ శేషాధరణీ, శేషధరణేః.

నృ సిం హః

నృసింహరూపిణం దేవం స్థాపయేద్దేశికోత్తమః ॥ ౮
౧ యుఞ్జీతేత్యనువాకేన సమావాహ్య జనార్దనమ్ ।
గాథాముదీరయేదేనాం కర్మాన్తే దేశికోత్తమః ॥ ౯
నిశాతనఖదమ్భోలి దలితాసురవక్షసే ।
దర్శితాశ్రితవాత్సల్య నృసింహవపుషే నమః ॥ ౧౦

వా మ నః

యుఞ్జన్తీత్యనువాకేన స్థాపయిత్వా చ వామనమ్ ।
తస్మిన్నావాహ్య దేవేశముపతిష్ఠేత దేశికః ॥ ౧౧
౨ బలిద్విషే నమస్తుభ్యం ౩ యజ్ఞరూపాయ వేధసే ।
వామనాయ మహామాయా వఞ్చితాశేష ౪ మానవ ॥ ౧౨

జా మ ద గ్న్యః

జామదగ్న్యం నృసూక్తేన స్థాపయిత్వా జనార్దనమ్ ।
గాథయా చోపతిష్ఠేత ప్రాఞ్జలిః ౫ ప్రణతః స్థితః ॥ ౧౩
త్రిస్సప్తకృత్వః క్షత్త్రాణాం నిహన్త్రే తిగ్మతేజసే ।
నమస్తుభ్యం భగవతే పరశ్వథవిధారిణే ॥ ౧౪

శ్రీ రా మః

రామం చ సహ వై దేవ్యా సహితం లక్ష్మణాదిభిః ।
స్థాపయేత్కాలభేదేన యద్వా స్థాపనమాచరేత్ ॥ ౧౫
రామం పురుషసూక్తేన స్థాపయిత్వా యథావిధి ।
గాథయా చోపతిష్ఠేత రామం రఘుకులోద్భవమ్ ॥ ౧౬

౧ యుఞ్జన్తీత్య. ౨ బలిద్వేషిణే. ౩ పరిత్రాతసకలద్విషే. ౪ వాఞ్ఛనః. ౫ ప్రణమన్.

నమస్తుభ్యం భగవతే రాఘవాయ మహాత్మనే ।
రావణాది జగద్వైరి నిబర్హణ మహౌజసే ॥ ౧౭
రామమూర్తిం ప్రతిష్ఠాప్య పరివారాత్మనా తతః ।
౧ వాయ్వాది దేవతనయాన్ హనూమత్ప్రముఖాన్ పునః ॥ ౧౮
తత్తద్దేవం ౨ సమభ్యర్చ్య స్థాపయేత్తద్వదేవ తాన్ ।
విభీషణం గుహం చైవ ౩ పృథగేవ హి దేవతాః ॥ ౧౯
స్థాపయేద్విశ్వమన్త్రేణ రామప్రీతికరావుభౌ ।
భరతం కల్పయేత్ప్రాచ్యాం దక్షిణే జానకీం పునః ॥ ౨౦
ప్రతీచ్యాం జామ్బవన్తం చ ఉత్తరే లక్ష్మణం తథా ।
సుగ్రీవం చాగ్నికోణే తు నైఋత్యాం తు విభీషణమ్ ॥ ౨౧
వాయవ్యే తు నలం న్యస్యేదైశాన్యే శత్రుమర్దనమ్ ।
౪ వసిష్ఠాద్యృషిముఖ్యానాం ద్వితీయావరణే స్థితిః ॥ ౨౨
తృతీయావరణే పశ్చాల్లోకపాలాన్ ప్రకల్పయేత్ ।
స్థానే ఖగాదిరాజస్య హనూమన్తం ప్రకల్పయేత్ ॥ ౨౩
విష్వక్సేనపదే నీలం గుహం వా తత్ర కల్పయేత్ ।
రాఘవస్యార్చనాయాం తు విశేషోఽయం ప్రకీర్తితః ॥ ౨౪
ఖగేశం మారుతిం వాఽపి లిఖిత్వా ధ్వజముద్ధరేత్ ।
ఉత్సవే తు విశేషోఽయమీరితః కమలాసన ॥ ౨౫

బలరామః

రామస్య రౌహిణేయస్య ప్రతిష్ఠా చ యథాపురమ్ ।
ఉపస్థానే విశేషోఽస్తి శ్రూయతాం స చ కథ్యతే ॥ ౨౬

౧ యద్వాదిదేవ. ౨ సమావాహ్య. ౩ పృథక్స్వగపదేవ వా. ౪ వసిష్ఠప్రముఖాస్సర్వే ద్వితీయావరణే స్థితాః. వసిష్ఠమృషి ముఖ్యానాం.

బలినే బలభద్రాయ ౧ హాలస్ఫురిత బాహవే ।
తుభ్యం ౨ మాలేవ మహతీ భూమిర్యేన సిరోద్ధృతా ॥ ౨౭

శ్రీకృష్ణః

వసుదేవసుతస్యాపి స్థాపనం వాసుదేవవత్ ।
వృష్ణివర్యాయ కృష్ణాయ నమస్తుభ్యం మధుద్విషే ॥ ౨౮
భూభారభూతకంసాది మహాసురనిఘాతినే ।
సత్యభామాది దేవీనాం స్థాపనోద్వాహనాదికమ్ ॥ ౨౯
శ్రీభూమ్యోరివ కర్తవ్యం విశేషోఽస్తి న కశ్చన ।

కల్కిః

కల్కివిష్ణు ప్రతిష్ఠాపి యథాపురముదీరితా ॥ ౩౦
ఉపతిష్ఠేత కర్మాన్తే గాథయా స్తుతిరూపయా ।
మ్లేచ్ఛానామపి సంహర్త్రే సాధూనాం స్థితిహేతవే ॥ ౩౧
నమస్తుభ్యం భగవతే భూసురాన్వయ జన్మనే ।

మీనాదిమూర్తీనాం షోడశన్యాస నిషేధః

నేష్యతే షోడశన్యాసో మీనాది దశమూర్తిషు ॥ ౩౨
శిలామయాది మూర్తీనాం ౩ వర్ణైశ్చిత్రవిధిర్యది ।
జలాధివాసనాద్యుక్తం కృత్వా సర్వమశేషతః ॥ ౩౩
నిర్మితే ౪ చిత్ర కరణే కుర్యాదావాహనాదికమ్ ।
ధ్రువబిమ్బస్థితేః పశ్చాత్కర్మాద్యర్చాస్థితిర్యది ॥ ౩౪
సిద్ధాన్తభేదబిమ్బానాం పృథక్షయనమిష్యతే ।
అభేదే వేదికాశయ్యా సహైవ స్యాచ్ఛతుర్ముఖ ॥ ౩౫

౧ నమస్యేమమహోమతే. ౨ మాతేవ మహతీ ధరా యేన శిరోధృతా. ౩ లావర్ణైశ్చ. ౪ కరణే కుర్యాదావాహనమథోదితమ్.

నేష్యతే షోడశన్యాసో లోహజే జఙ్గమే పునః ।
ఆవాహనం మూలబేరా ౧ త్కర్మార్చాదిష్వర్చాసు కల్పయేత్ ॥ ౩౬
౨ కర్మార్చాం స్థాపయేద్బ్రహ్మ యామ్యే తు మమ కౌతుకమ్ ।
౩ తీర్థస్నానాది బిమ్బం వా ఉత్తరే స్థాపయేద్గురుః ॥ ౩౭
శయనోత్థానబిమ్బం చ బలిబిమ్బం చ దక్షిణే ।
లౌకికం లోహజం బిమ్బం స్థాపయేదిష్టభూమిషు ॥ ౩౮
యద్వో ౪ ర ద్వాహనబిమ్బాని స్థాపయేద్ద్వారపార్శ్వయోః ।
మణ్డపే వాఽభిషేకార్థే దక్షిణాభిముఖాని చ ॥ ౩౯
జలాధివాసనే సాక్షాద యోగ్యానాం చతుర్ముఖ ।
చిత్రాభాసార్ధచిత్రాది ప్రతిమానాం యథాయథమ్ ॥ ౪౦
ఛాయాధివాసనం కుర్యాత్ స్నానం చాదర్శమణ్డలే ।
వేద్యాం శయన ౫ మన్యేషాం కూర్చద్వారేణ కల్పయేత్ ॥ ౪౧
అవశిష్టం యథాపూర్వం సకలం పరికల్పయేత్ ।
నేష్యతే షోడశన్యాసశ్చతుర్థస్నపనం తథా ॥ ౪౨

వ ట ప త్ర శా యీ .

మాయామయ మహావృక్షన్యగ్రోధ దలశాయినః ।
దేవస్య స్థాపనవిధౌ విశేషః కథ్యతేఽధునా ॥ ౪౩
౬ గర్భోదవసితద్వారి లిఖిత్వోపరి వారిధిమ్ ।
తత్ర న్యగ్రోధవృక్షస్య దలే కోమలరూపిణమ్ ॥ ౪౪
శయానం బాలవపుషం శ్యామలం కమలేక్షణమ్ ।
మార్కణ్డేయం మహీం దేవీం కారయేత్పాదపార్శ్వయోః ॥ ౪౫

---

౧ త్కర్మార్చాసు న కల్పయేత్. ౨ కర్మార్చాం స్థాపయేద్బ్రహ్మే యామ్యే తు ముఖ. ౩ తీర్థ స్నపన బింబే చ. ౪ త్సవార్థం. ౫ మన్యేషామ్. ౬ గర్భదేశస్య తద్వారి.

ఏవం విలిఖితే భాలే బాలపర్యఙ్కశాయిని ।
చిత్రాభాసోక్తవిధినా స్థాపయేద్గురురాత్మవాన్ ॥ ౪౬
దేవేన దేవ్యా ౧ యుగప త్ప్రతిష్ఠాయాం యథాపురమ్ ।
సహైవ శయనం వేద్యాం కాలభేదే తు తత్పృథక్ ॥ ౪౭

కుణ్డభేదాః

కుణ్డం సరసిజాకారం ప్రాచ్యాం చాపం తు దక్షిణే ।
వృత్తం తు పశ్చిమే భాగే యోఽన్యాకార ౨ ముదక్తథా ॥ ౪౮
కుణ్డే విశేషః కథితస్స్నపనం చ తయోః పునః ।

శ్రీయాదయః

శ్రీసూక్తేన శ్రియం దేవీం భూసూక్తేన భువం తథా ॥ ౪౯
స్నాపయేదర్చనం చాపి తయోస్తాభ్యాం చ కారయేత్ ।
ప్రాగాది తోరణే పూజ్యా బలాకి న్యధి దేవతా ॥ ౫౦
౩ వనమాలాలిన్యథో తత్ర సమారాధ్య విభీషికామ్ ।
శాఙ్కరీ దేవతా పశ్చాద్ద్వారకుమ్భేష్వనుక్రమాత్ ॥ ౫౧
దేవతాద్వన్ద్వయజనం ౪ ప్రతిష్ఠాదౌ సమర్చయేత్ ।
ప్రథమం తదను శ్రద్ధాం కాన్తిం చ తదనన్తరమ్ ॥ ౫౨
౫ క్రియాం సృష్టిం చ పశ్చాత్తు క్షమాం వృద్ధిం చ దేవతామ్ ।
ప్రాచ్యాదిషు పతాకాసు దేవతాద్వన్ద్వమర్చయేత్ ॥ ౫౩
౬ ధృతిం చ లజ్జాం చ పురో జయాం మాయాద్వయం తతః ।
సావిత్రీం చ క్షమాం చ ద్వే ౭ శుద్ధాం శ్రద్ధామనన్తరమ్ ॥ ౫౪

౧ విధివత్. ౨ ముదగ్నిః. ౩ వనమాలాని దేవాన్ తాన్ సమారాధ్యాభిషేకికాన్. ౪ జ్యేష్ఠాదేవ్యోః ౫ క్రియాం శక్తిం చ పశ్చాత్తు క్షమామూర్తిం జయాం తథా. ౬ సృష్టిం. ౭ శ్రద్ధాం విద్యాం.

లక్ష్మీస్సరస్వతీ చైవ పుష్టిస్తుష్టిశ్చ శక్తయః ।
ప్రాగాది హోమకుణ్డేషు హోతవ్యాః ప్రోక్తవర్త్మనా ॥ ౫౫
వాగీశ్వరీ ౧ క్రియా కీర్తిర్లక్ష్మీః సృష్టిస్తథైవ చ ।
ప్రహ్వీ సత్యా తథా బ్రాహ్మీ యష్టవ్యాః కలశేష్విమాః ॥ ౫౬
మహాకుమ్భే శ్రియం దేవీం యజేత కమలాసన ।
షోడశన్యాసరహితం శేషం ప్రాగ్వత్సమాచరేత్ ॥ ౫౭

అస్వాతన్త్ర్యే విధిర్హ్యేష స్వాతన్త్ర్యే త్వభిధీయతే ।
గ్రామే వా నగరే వాపి పట్టణే వాఽఽలయేఽపి వా ॥ ౫౮
శ్రియః స్థానం విధాతవ్యం గ్రామాద్యభిముఖం యథా ।
తుష్టిం పుష్టిం చ సావిత్రీం వాగ్దేవీం చ చతుర్ముఖ ॥ ౫౯
విమానస్య చతుర్దిక్షు దిఙ్మూర్తీః పరికల్పయేత్ ।
కోణేషు వైనతేయం వా సింహం వాఽపి యథారుచి ॥ ౬౦

దివ్యే భాగేఽథ వా బ్రహ్మే ౨ ప్రతిచ్ఛాయాం శిలాదిభిః ।
స్థాపయేత్పరివారాంశ్చ ద్వారపార్శ్వే యథాక్రమమ్ ॥ ౬౧
చణ్డీం చైవ ప్రచణ్డీం చ ప్రథమద్వారపార్శ్వయోః ।
తతోఽర్ధమణ్టపద్వారే దక్షిణే చ బలాకినీమ్ ॥ ౬౨

వనమాలాముదీచీనే గోపురే ప్రథమే పునః ।
విభీషికాం శాఙ్కరీం చ దక్షిణోత్తరపార్శ్వయోః ॥ ౬౩
ద్వితీయే గోపురద్వారే శఙ్ఖపద్మనిధీ ఉభే ।
తృతీయే గోపురద్వారే నలకూబరజృమ్భలౌ ॥ ౬౪
చతుర్థే గోపురద్వారే దక్షిణే శిబికుణ్డలౌ ।
ఉత్తరే మాణిభద్రం చ కల్పయేత్కమలాసన ॥ ౬౫

---

౧ క్రియాశక్తిః. ౨ ప్రతిష్ఠాయాం.

జయా చ విజయా చైవ పశ్చిమద్వారపాలికే ।
సుముఖీం స్థాపయేద్విద్వాన్ క్షేత్రస్థానే చతుర్భుజామ్ ॥ ६६
వేత్రహస్తాం దక్షిణేన తర్జనీం చాఽపి కుర్వతీమ్ ।
అపరాభ్యాం ధారయన్తీం పద్మం పీతనిభం తథా ॥ ६७
స్థాపయేద్వైనతేయం చ ప్రాసాదముఖమణ్టపే ।
ఆదిమూర్తేరివ భవేత్పరివార ప్రకల్పనమ్ ॥ ६८
అన్యాసామపి దేవీనాం స్థాపనే త్రివిధిర్భృశః ।
చతుర్థ్యాం స్నపనం కుర్యాదుత్సవం చాఽపి దేవవత్ ॥ ६९
దేవీనాం చ శ్రియాదీనామిత్థం యః స్థాపకో నరః ।
సర్వాన్ కామానవాప్నోతి పరత్రేహ చ మోదతే ॥ ७०

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదే మీనాది ప్రతిష్ఠావిధిర్నామ
ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః

త్రింశోఽధ్యాయః

శ్రియాదీనాం పాణిగ్రహణ విధిః

శ్రీభగవాన్ —

అథ శ్రియాఽఽది దేవీనాం పాణిగ్రహణముచ్యతే ।
సర్వకల్యాణజననం సర్వదుఃఖ ౧ వినాశనమ్ ॥ ౧
ఆయుర్వృద్ధికరం నృణాం అభిప్రేతార్థ సాధకమ్ ।
యథోక్తదివసే కుర్యాదఙ్కురాణాం సమర్పణమ్ ॥ ౨
ఉద్వాహదివసే ప్రాప్తే ముహూర్తే దేశికోత్తమః ।
పృథగ్దేవస్య దేవ్యోశ్చ బధ్నీయా ౨ త్కూర్మకౌతుకమ్ ॥ 3
3 ఆచ్ఛాద్యానాహతక్షౌమం సోత్తరీయం ప్రసాధితమ్ ।
ఆరోప్య శిబికాం గ్రామం ప్రాదక్షిణ్యేన ౪ తాం నయేత్ ॥ ౪
వైవాహికం చ సదనమాలయం వా ప్రవేశయేత్ ।
ఆరాధ్య దేవమర్ఘ్యాద్యైరాసీయ స్థణ్డిలేఽనలమ్ ॥ ౫
౫ ప్రవేశ్యాన్తర్గృహే దేవమాసనే వినివేశయేత్ ॥
అభ్యర్చ్య చ హరిం తత్ర దేవీం నూతనవాససా ॥ ౬
౬ యువా సు: ఇతిమన్త్రేణ పరిధాయ ప్రదక్షిణమ్ ।
౭ భూషయేచ్చ శ్రియం దేవీం పుష్పైరాభరణైస్తథా ॥ ౭
దేవీం దేవేన యుఞ్జీత ప్రణవేన గురుస్స్వయమ్ ।
దద్యాచ్చ దేవీం దేవాయ వారిపూర్వం యథావిధి ॥ ౮
యజమానస్సువర్ణోర్వీం గవాదిసహితాం తదా ।

---

౧ విమోచనమ్. ౨ త్కరకౌతుకమ్. 3 ఆచ్ఛాదితాహత. ౪ కారయేత్. ౫ ప్రవేశ్య తద్గృహమ్. ౬ యవాసువాసామన్త్రేణ. ౭ భూషణైః.

స్వగోత్రనామ్నా కథితా ౧ మిమాం శ్రియమనుత్తమామ్ ॥ ౯
తతః పాణిగృహీతాం తాం దేవీం దేవం చ మన్దిరాత్ ।
నీత్వా వైవాహికం స్థానముత్తరాశాముఖో గురుః ॥ ౧౦
క్రమేణాఘారపర్యాదీన్ కుర్యాద్వ్యస్యక్తవర్త్మనా ।
౨ సమిధం చ నృసూక్తేన జుహుయాత్ షోడశాహుతీః ॥ ౧౧
చరుణా విష్ణుగాయత్ర్యా చతుర్వింశాహుతిర్భవేత్ ।
శ్రీసూక్తేన ఘృతం హుత్వా భూమ్యాశ్చ యుగపద్యది ॥ ౧౨
ఉభయోశ్చ విధాతవ్యం పృథగేవాఙ్కురాదికమ్ ।
౩ ఉభయోరేకకర్తృత్వే ప్రాప్తే పఙ్కజసమ్భవ ॥ ౧౩
తత్రాఽపి పృథగేవాఽఽభ్యాం వైవాహికముదాఽఽచరేత్ ।
ఏకకాలే క్రియాం తిష్ఠేత్పర్యాయాద్భిన్నమాచరేత్ ॥ ౧౪
ఆనుపూర్వ్యవశేనైవ విభక్తం స్యాద్యథా తథా ।
యద్వా ముహూర్తభిన్నే తు భిన్నం వైవాహికం భవేత్ ॥ ౧౫
ముహూర్తే యాగపద్యే చేదానుపూర్వ్యాత్క్రియాం నయేత్ ।
శ్రీభూమ్యోర్భిన్నకర్తృత్వే యాగపద్యోద్వహో యది ॥ ౧౬
తత్రాఽపి విధిరేవం స్యాదుభాభ్యాం ౪ విధిరేవ హి ।
యాగపద్యోద్వహే దేవే సకృత్స్త్రితిసకం భవేత్ ॥ ౧౭
ఏకాఽగ్నౌ వా ప్రకర్తవ్యం భిన్నాఽగ్నౌ వా యథారుచి ।
ఉల్లేఖనాఽఽది ప్రాక్తన్త్రం ౫ ప్రాక్తప్తమకృతం న చ ॥ ౧౮
ప్రతివ్యక్తి క్రియాం సర్వాం పృథగేవ సమాచరేత్ ।
పూర్వం శ్రియై తతో భూమ్యై పర్యాయేణ క్రియాం నయేత్ ॥ ౧౯

౧ మప్సు. ౨ సమిద్భిశ్చ. ౩ ఉభాభ్యామేక. ౪ పృథగేవ. ౫ ప్రక్షప్తమసకృత్.

సమిధో మూలమన్త్రేణ జుహుయాత్ షోడశాహుతీః ।
చరుణా విష్ణుగాయత్ర్యా చతుర్వింశాహుతిర్భవేత్ ॥ ౨౦
ఘృతం పురుషసూక్తేన ౧ భూమిసూక్తేన వా పునః ।
లాజహోమం తథా ౨ వహ్నేః ప్రదక్షిణమనుక్రమాత్ ॥ ౨౧
కృత్వా సర్వమశేషేణ లాజశేషం గురుస్స్వయమ్ ।
ప్రణవేన ౩ సకృద్ధుత్వా పఞ్చవారుణికైస్తతః ॥ ౨౨
పఞ్చోపనిషదైర్మన్త్రైర్ద్వాదశాక్షరవిద్యయా ।
పూర్ణాహుత్యంతమఖిలం కృత్వా విప్రాంశ్చ తోషయేత్ ॥ ౨౩
అర్ఘ్యాద్యైరర్చయేద్దేవం ఘృతారోపణమాచరేత్ ।
ఘృతం దూర్వాఙ్కురం పాత్రే చన్దనం శాలితణ్డులమ్ ॥ ౨౪
కరాభ్యాం సర్వమాదాయ సర్వే చైవ సభాసదః ।
దేవస్య దేవ్యోశ్చా౽ఙ్గేషు క్షిపేయురితి మఙ్గలమ్ ॥ ౨౫
ఘృతం సుశోభనమితి సిఞ్చేయుః పాదయోస్తతః ।
కట్యాం సుభద్రమిత్యుక్త్వా మూర్ధ్ని చైవ సుమఙ్గలమ్ ॥ ౨౬
ఏవం దూర్వాది సకలం క్షిపేయురనుపూర్వశః ।
మధుపర్కం ప్రదద్యాచ్చ రసేనా౽స్మీతి చోచ్చరేత్ ॥ ౨౭
లక్ష్మీపతిం చ హారాద్యైరలఙ్కారైః ప్రసాధయేత్ ।
మాల్యానులేపనైశ్చా౽పి యథార్హైరపి పూజయేత్ ॥ ౨౮
ధేనుం చ దద్యాద్ధరయే యజమానః ప్రణామవాన్ ।
ఆచార్యాయ యథావిత్తం ప్రదద్యాదాత్మనః ప్రియమ్ ॥ ౨౯
నీరాజనవిధానాన్తే నిక్షిపేద్దిక్షు పిణ్డికాః ।
అన్యచ్చ మఙ్గలం సర్వం కుర్యాల్లౌకికవర్త్మనా ॥ ౩౦

౧ విష్ణు. ౨ వహ్నౌ. ౩ సముద్ధృత్య.

శ్రీభూమిసహితం దేవం ౧ కుర్యాద్గ్రామప్రదక్షిణమ్ ।
ఆరోప్య మణ్టపే దేవ్యౌ దేవం రాజవదాచరేత్ ॥ ౩౧
మహాహవిర్నివేద్యాన్తే బ్రాహ్మణానపి భోజయేత్ ।
దివసే దివసే కుర్యా ౨ త్స్నానపూర్వకముత్సవమ్ ॥ ౩౨
చతుర్థ్యాఽపరరాత్రే తు శేషహోమం సమాచరేత్ ।
సమిధాజ్య చరుప్రాయైరష్టోత్తర శతాహుతీః ॥ ౩౩
జుహుయాన్మూలమన్త్రాభ్యాం పఞ్చోపనిషదైరపి ।
దినే తు పఞ్చమే దేవం తైలేనాఽభ్యఞ్జయేద్ధరిమ్ ॥ ౩౪
శ్రీభూమిసహితం దేవం స్నాపయేద్విధిపూర్వకమ్ ।
మహాహవిర్నివేద్యాఽన్తే గ్రామే కుర్యాన్మహోత్సవమ్ ॥ ౩౫
తత్ర శ్రీభూమిసహితం ౩ ప్రత్యహం మన్దిరేఽర్చయేత్ ।
దేవీనామితరాసాం చ వివాహవిధిరీదృశః ॥ ౩౬
జామదగ్న్యాఽది దేవీనాం వివాహః స్మార్తవర్త్మనా ।

మణ్టపాది ప్రతిష్ఠావిధిః

౪ వివాహమణ్టపాదీనాం ప్రతిష్ఠావిధిరుచ్యతే ॥ ౩౭
ప్రాసాదస్యాగ్రతః పృష్ఠే పార్శ్వయోర్వా యథారుచి ।
వేదిం కుర్యాచ్చతుర్హస్తాం హస్తోచ్ఛ్రియాం మనోహరామ్ ॥
కుణ్డాని పరితో వేద్యా అష్టౌ చత్వారి వా పునః ।
తోరణద్వారకలశధ్వజాదీని యథాపురమ్ ॥ ౩౯
కృత్వా దిఙ్మూర్తినయనాన్యస్మిల్య చ యథావిధి ।
ఆశామూర్తిం విమానం చ దర్పణే స్నాపయేద్గురుః ॥ ౪౦
రాజా చేద్యజమానస్స్యాత్పాత్రాణి కలశాని చ ।

---

౧ నీత్వాగ్రామం. ౨ స్నపనంపూర్వ. ౩ ప్రత్యేకం మణ్టపే. ౪ విమాన.

హైమరాజతతామ్రాణి యద్వా కార్యాణి నాఽన్యథా ॥ ౪౧
బ్రాహ్మణాదిషు వర్ణేషు యజమానేషు పద్మజ ।
మృణ్మయాన్యపి పాత్రాణి యథా విభవవిస్తరం ॥ ౪౨
వాసోభిశ్శోభనైర్ధామ చ్ఛాదయేదహతైస్తతః ।
వేదిమధ్యే వినిక్షిప్య శాలిభారాన్యథోదితాన్ ॥ ౪౩
తణ్డులాంశ్చ తిలాన్ సర్వాన్ పూర్వోక్తపరిణామకాన్ ।
ఉపరిష్టాచ్చ విన్యస్య మహాకుమ్భం హిరణ్మయమ్ ॥ ౪౪
మూర్తికుమ్భాంశ్చ పరితస్తన్మయానష్ట నిక్షిపేత్ ।
హేమ ౧ నిష్కప్రమాణం చ ప్రతికుమ్భం వినిక్షిపేత్ ॥ ౪౫
నవరత్నం చ ౨ సూత్రాది వేష్టితేషు యథావిధమ్ ।
అర్చయిత్వా చ తానష్టమఙ్గలాని వినిక్షిపేత్ ॥ ౪౬
మూర్తిహోమం చ జుహుయాన్మహాకుమ్భే నివేదనమ్ ।
చతుర్విధస్య హవిషస్తథాఽన్యదపి పూర్వవత్ ॥ ౪౭

మందిరాంగానాం ధ్యానప్రకారః

శోధితే సదనే తస్మిన్ శోషణాఽఽలేపనాదిభిః ।
ధ్యాయేద్రత్నస్థలం ధామ తప్తహేమవినిర్మితమ్ ॥ ౪౮
తత్ర ౩ జీవమపి ధ్యాయేద్వ్యాపకం తదు ౪ పాధికమ్ ।
బుద్ధిం చ పిణ్డికాం పాదాన్ ౫ అహఙ్కారం తథైవ చ ॥ ౪౯
పాదౌ పాదశిలాజఙ్ఘే గర్భగేహం తథోదరమ్ ।
స్తమ్భాన్బహూన్ కటిం చాఽపి తథైవ కటిమేఖలాః ॥ ౫౦
జిహ్వాం కర్ణం తథా నేత్రం ౬ ప్రదీతిద్వార్శ్న(?)మేహనమ్ ।
అపానం జలనిర్యాణం ౭ నాసికా నాసికా మతా ॥ ౫౧

---

౧ నిష్కం చ కర్తవ్యమ్. ౨ వస్త్రాదీన్. ౩ జీవ మహీం. ౪ పానకమ్. ౫ అహఙ్కారాం. ౬ ప్రతీపద్వాశ్చ. ౭ నాభికాం నాసికాం తథా.

గవాక్షమక్షి గ్రీవాం చ గ్రీవాన్ స్కన్ధాన్కపోలకౌ ।
శిరశ్చ కలశం మాంసం ప్రలేపం స్పర్శనం సుధామ్ ॥ ౫౨
అస్థీని చ శిలా ౧ స్తత్స్థాః స్నాయుర్దారుశిఖాధ్వజాన్ ।
కేశరోమాణి కూర్చం చ ధ్యాయేద్ధామ పుమాకృతిమ్ ॥ ౫౩
హుత్వా హుత్వా చ శక్తీనాం న్యసనం సదనే హరేః ।
పూర్ణశక్తిం ప్రకృత్యాఖ్యాముపానహ్యావినిక్షిపేత్ ॥ ౫౪
శాన్తిం జగత్యాం కుముదే పృథివీం తదనన్తరమ్ ।
వాగీశ్వరీం గలే చైవ పట్టికాయాం మతిం తథా ॥ ౫౫
పఞ్చాఙ్గకల్పనే శక్తిన్యసనం సముదాహృతమ్ ।
ద్వాదశాఽఙ్గే తు సదనే శక్తిం కీర్త్యభిసంజ్ఞితామ్ ॥ ౫౬
మహత్యాం పట్టికాయాం చ ౨ గలే పుష్టిమనన్తరమ్ ।
౩ మహీం చ వాజనే వేద్యాం తుష్టిం సృష్టిం తథాఽఙ్ఘ్రిషు ॥ ౫౭
మాయాత్మికాం కపోతేషు భూతమాలాసు మోహినీమ్ ।
ద్వాదశాఽఙ్గే విమానే తు శక్తిన్యాస ఉదాహృతః ॥ ౫౮
అష్టాదశాఙ్గసదనే హరేస్సంప్రతి కథ్యతే ।
కూటే న్యసేన్మహాలక్ష్మీమపరే వసుధాం తథా ॥ ౫౯
శిలాయాం చ మహీశక్తిం ప్రస్తరే చాఽతిమోహినీమ్ ।
స్వాహాం వేద్యాం శ్రియం ధామ్ని శక్తిన్యాసోఽయమీరితః ॥ ౬౦
శాన్తిహోమాది సకలం కర్మ కార్యం యథాపురమ్ ।
దిఙ్మూర్తీనాం చ సర్వాసాం తత్త్వన్యాసాది పూర్వవత్ ॥ ౬౧
బ్రాహ్మణానాం సహస్రాణి శతం వాఽపి యథాబలమ్ ।
భోజయేద్భక్తవద్భ్యోఽపి తేభ్యో దద్యాద్ధనాదికమ్ ॥ ౬౨

---

౧ స్తత్స్థాః స్నాయుందారుశిలాధ్వజాన్. ౨ దలే. ౩ మహీం న చ వనే పట్యాం పుష్టిం తుష్టిం చ యజనే, మహీం చ యజనే.....

విమానపట్టికాయాం తు పఞ్చవింశతి తన్తుభిః ।
బధ్నీయాత్కౌతుకం తేషు ధామ్నశ్చైతత్సృష్టు క్షిపేత్ ॥ ౬౩

ప్రాసాదసంప్రోక్షణమ్

బలిం యథాక్రమం బ్రహ్మఘోషాదిత్షు చ ఘోషయేత్ ।
తతః ప్రభాతసమయే ముహూర్తే శోభనే గురుః ॥ ౬౪
మహాకుమ్భం సముద్ధృత్య ప్రాదక్షిణ్యేన మన్దిరమ్ ।
౧ నీత్వా దక్షిణతః కుమ్భం స్థాపయిత్వా సమాహితః ॥ ౬౫
ఉదఙ్ముఖో గురుర్భూత్వా శక్తిం కుమ్భజలే స్థితామ్ ।
విమానే మూలమన్త్రేణ వినివేశ్య చతుర్ముఖ ॥ ౬౬
దిఙ్మూర్తీః స్వస్వమన్త్రైశ్చ ప్రోక్షయేత్కుమ్భవారిభిః ।
అన్యేషామపి దేవానాం ధామ ౨ స్థానం యథావిధి ॥ ౬౭
ప్రోక్షయేత్కుమ్భ ౩ తోయైశ్చ విద్యయా చ స్వయా స్వయా ।
ప్రాసాదం పూజయేత్పూర్వం ౪ దిఙ్మూర్తీశ్చ యథాతథమ్ ॥ ౬౮
నిష్ఠితాయాం ప్రతిష్ఠాయాం ప్రాసాదస్య యథావిధి ।
ఆచార్యాయ శతం నిష్కం తదర్ధం పాదమేవ వా ॥ ౬౯
దద్యాచ్చ దక్షిణామన్తే యథావిత్తానుసారతః ।
యజమానో మహీం పశ్చాత్సహస్రం స్వర్ణదక్షిణామ్ ॥ ౭౦
ఉత్తమాం గురవే దద్యాన్మధ్యమాం తు తదర్ధకామ్ ।
అధమాం పాదమాత్రం తు మూర్తిపానపి తోషయేత్ ॥ ౭౧
ధనైర్వస్త్రాదిభిశ్చైవ మనః ౫ ప్రహ్లాదకారకైః ।
భూసురానితరాంశ్చాపి తోషయేద్భోజనాదిభిః ॥ ౭౨

౧ గత్వా. ౨ స్థానాని సమన్తతః. ౩ పాథోభిర్విద్యయాఽఽచార్యకస్తయా. ౪ మూర్తిభిశ్చ. ౫ ప్రహ్లాదనైరపి.

ఏవం యః స్థాపయేద్విష్ణోర్విమానం ఫలనిస్పృహః ।
తస్య ముక్తిః కరతలే స్థితా నైవాఽత్ర సంశయః ॥ ౭౩
ఫలకామనయా యస్తు స్థాపయేద్ధామ వైష్ణవమ్ ।
తస్య సమ్పత్తిరతులా మనోరథపథాఽతిగా ॥ ౭౪
మణ్టపస్థాపనాయాం తు వేదినిర్మాణపూర్వకమ్ ।
క్రియావిశోధనాద్యన్తం కృత్వా నిరవశేషతః ॥ ౭౫
ప్రాసాదస్థాపనోక్తేన వర్త్మనా దేశికోత్తమః ।
మణ్టపం విశ్వకర్మాఖ్యం సర్వరత్నపరిష్కృతమ్ ॥ ౭౬
సౌవర్ణైర్బహుభిస్తమ్భైః ౧ నానారత్నపరిష్కృతైః ।
౨ ఉత్తమ్భితం గురుర్ధ్యాత్వా శక్తిన్యాసనమాచరేత్ ॥ ౭౭
ఉపానం ప్రకృతిశ్శక్తిర్జగతీ చ వసున్ధరా ।
వప్రే చైవ క్రియాశక్తిర్గ్రీవా వాగీశ్వరీ మతా ॥ ౭౮
ప్రీతిః కమ్పం తథా తుష్టిః కుముదం పట్టికా క్షమా ।
స్తమ్భపాదశిలా బ్రాహ్మీ శక్తిస్తమ్భాశ్చ వైష్ణవీ ॥ ౭౯
పోతికా కమలా శక్తిరుత్తరా శాన్తిరిష్యతే ।
రతిశ్చ వాజనం మాయా మదీయా కమలాసన ॥ ౮౦
౩ కీర్తిర్మతా వర్ణపట్టిస్తథా ౪ కంపశ్చ మోహినీ ।
తులా పద్మా తథా శాన్తిశ్శక్తిస్సోపానపఙ్క్తయః ॥ ౮౧
చతుర్షు మణ్టపద్వార్షు తోరణాని సమర్చయేత్ ।
శాన్తిహోమాదికం ౫ సర్వం కథితం కమలాసన ॥ ౮౨
తతః ప్రభాతే కుమ్భస్థాశ్శక్తీస్తన్మణ్టపే గురుః ।
న్యస్య వ్యాపకరూపేణ మణ్టపం చిన్తయేత్తతః ॥ ౮౩

---

౧ నవరత్నైర్విరాజితమ్. ౨ ఉత్తమం తద్గురు, ఉపయుక్తం గురుః.
౩ కీర్తిర్మాయా. ౪ కల్పం చ. ౫ సర్వమితరత్పూర్వవత్తథా.

చిత్రాణి చిత్రాభాసాని తత్స్థాని ఘటవారిణా ।
ప్రోక్షయే ౧ త్స్వేన మన్త్రేణ ౨ సర్వం న్యస్య యథాపురమ్ ॥
గురవే దక్షిణాం దద్యాద్యజమానో యథాపురమ్ ।
మణ్టపస్థాపనం ౩ యస్తు కరోతి మధువిద్విషః ॥ ౫౫
స భుక్త్వా విపులాన్భోగా నిహ లోకే పరత్ర చ ।
మోదతే దేవదేవస్య ప్రాసాద మణి మణ్టపే ॥ ౫౬

ఆస్థానమండపాది ప్రతిష్ఠా విధిః

ఆస్థానమణ్టపాదీనాం ప్రతిష్ఠావిధిరుచ్యతే ।
వాస్తుయాగో బలిశ్చైవ గవ్యైః పఞ్చభిరుక్షణమ్ ॥ ౫౭
పర్యగ్నికరణం చైవ తథా పుణ్యాహవాచనమ్ ।
స్థాపనం చైవ కుమ్భస్య అగ్నౌ ౪ చైకత్ర చాహుతిః ॥ ౫౮
ముహూర్తే ప్రోక్షయే ౫ త్పశ్చాత్సద్యో వా సకలం చరేత్ ।
శతనిష్కం తదర్ధం వా దక్షిణా పరికీర్తితా ॥ ౫౯
ఫలం చ పూర్వవత్కర్తుః కిఞ్చిన్న్యూనం చతుర్ముఖ ।
ప్రతిష్ఠా గోపురస్యాఽపి మన్దిరస్యేవ నాఽన్యథా ॥ ౬౦
ప్రాకారస్య ప్రతిష్ఠాయాం కృత్వా సర్వం యథాపురమ్ ।
౬ ఘర్మమన్త్రేణ కుమ్భస్థవారిణా ప్రోక్షయేద్గురుః ॥ ౬౧
శతం తదర్ధం పాదం వా స్వర్ణనిష్కాణి దక్షిణా ।
బలిపీఠస్య నిర్మాణం స్థాపనం చాఽధునోచ్యతే ॥ ౬౨
గర్భగేహసమాయామవిస్తారా బలిపీఠికా ।
తదర్ధా తత్తురీయా వా పఞ్చ ౭ సఙ్ఖ్యం శకాఽపి వా ॥ ౬౩

---

౧ స్థాలమన్త్రేణ. ౨ సర్వమన్యద్యథా. ౩ సమ్యక్ యః కరోతి మధుద్విషః.
౪ చైవత్యృచా. ౫ త్ప్రాప్తే సద్యో. ౬ వర్మ. ౭ సూచ్యధికాపి.

యద్వా నవస్వేకభాగా యద్వా హస్తసమా భవేత్ ।
ఏకహస్తా(ం) వరా పఙ్క్తిః పరసరా వా యథాబలమ్ ॥ ౯౪
విస్తారద్విగుణోత్సేధా ౧ త్రిగుణాఽభాగాఽధికాఽపి వా ।
విస్తారతుల్యోచ్ఛ్రయా వా పఙ్క్త్యగ్రపరికల్పనా ॥ ౯౫
కపోతభూతహంసాది మాలికా ౨ భిరలఙ్కృతా ।
త్రిధా కృత్వాఽగ్రవిస్తారం భాగాభ్యాం పఙ్క్తిజం భవేత్ ॥ ౯౬
పీఠకోణేషు గరుడాన్ సింహాన్వా పరికల్పయేత్ ।
విఘ్నరాట్ తస్య జనకః పక్షిరాట్ కన్యకాఽపి చ ॥ ౯౭
యథాక్రమేణ ప్రాగాది దిక్షు తన్మూర్తయః స్మృతాః ।
సోపానపఙ్క్తయః పార్శ్వే కల్పనీయా యథోన్నతిః ॥ ౯౮
గోపురద్వారవిస్తారస్త్రిగుణా వా చతుర్గుణా ।
బహిః పురస్తాద్ద్వారస్య బలిపీఠస్య కల్పనమ్ ॥ ౯౯
వాస్తుహోమాదికం సర్వం శాన్తిహోమావసానికమ్ ।
క్రియాకలాపమాచార్యః కుర్యాన్మన్త్రవిత్ క్రమాత్ ॥ ౧౦౦
ప్రభాతసమయే ప్రాప్తే ముహూర్తే శోభనే గురుః ।
కుమ్భస్థవారిభిః పీఠం ప్రోక్షయేన్మూలవిద్యయా ॥ ౧౦౧
దేవతాశ్చైవ తత్రస్థాః ప్రోక్షయేదాత్మవిద్యయా ।
ప్రోక్షయేత్కర్ణికాం చాపి సమస్తేత్యాది విద్యయా ॥ ౧౦౨
అష్టానాం కుముదాదీనాం స్వైస్స్వైరనుచరైస్సహ ।
౩ ప్రార్థయేత తదా తత్ర సన్నిధిం మన్త్రపూర్వకమ్ ॥ ౧౦౩
పీఠమేవం ప్రతిష్ఠాప్య కుర్యాన్నిత్యోత్సవం పునః ।
గురవే దక్షిణా దేయా శతనిష్కావరాన్తికా ॥ ౧౦౪

౧ ద్విగుణాభ్యధికా. ౨ స్వాదికా భవేత్. ౩ ప్రార్థయేత్సర్వదా.

ఏవం యః స్థాపయేత్తీర్థం విష్ణుభూతాఽఽలయాం వరమ్ ।
సర్వదుఃఖవినిర్ముక్తః ప్రాప్నోతి పరమం పదమ్ ॥ ౧౦౫

బలిపీఠ ప్రతిష్ఠా

౧ బలిపీఠప్రతిష్ఠాం చ వక్ష్యామి కమలాసన ।
తస్యైత్స్యేనం సముద్దిష్టం గర్భాగారం సమన్తతః ॥ ౧౦౬
ఆయతం విస్తృతం వాఽపి గర్భాగారస్య మధ్యమే ।
ఉత్సేధే దశభాగే తు సప్తాంశం సముదాహృతమ్ ॥ ౧౦౭
సప్తవింశతిభాగే తు విభక్తే తు సముచ్ఛ్రియే ।
ద్వియవాంశం పాదుకం జ్ఞేయం జగతీ చతురంశికా ॥ ౧౦౮
త్రియవాంశం కుముదం జ్ఞేయమేకాంశం పట్టికా భవేత్ ।
షడ్భాగం కర్ణమిత్యుక్తం ద్వ్యంశకం గళకమ్పయోః ॥ ౧౦౯
చతురంశైర్విభాగైశ్చ వంశైశ్చైవాత్ర వర్తికా ।
ద్వ్యంశార్ధం పద్మపుష్పం తు ఏకార్ధం పద్మకర్ణికా ।
ఏవం సమ్యగ్విదిత్వా తు భాగే భాగే వినిర్దిశేత్ ॥ ౧౧౦
త్ర్యంశహస్తప్రమాణేన త్రిహస్తా చాఽధికాఽపి వా ।
పఞ్చహస్తాఽధికం వాఽపి గోపురాత్ప్రాగ్విధీయతే ॥ ౧౧౧
మధ్యే భూతం చ కర్తవ్యం చతుస్తాలప్రమాణతః ।
సుఖాసీనమిదం శ్రేష్ఠం పరావృత్తం చ కారయేత్ ॥ ౧౧౨
అనిరుద్ధాయ వృషదే వత్సరాయేతి హూయతామ్ ।
తథావక్త్రహస్తాయ చాముణ్డాయ తథైవ చ ॥ ౧౧౩
నన్ద్యాయేతి వరాయేతి చోదరాయ తతః పరమ్ ।
తథైవోదరబద్ధాయ నాడిభ్యామితి వై పునః ॥ ౧౧౪

౧ “ బలిపీఠ ప్రతిష్ఠాం ” ఇత్యారభ్య - ఉత్తరత్ర అధ్యాయాన్తే “ మహానస ప్రతిష్ఠానాం ” ఇత్యన్తం కోశేషు చిత్కోశేషు న దృశ్యతే.

వసుశ్చైవ చ వాస్తుభ్యో వాస్తుముష్యాయ వై పునః ।
ప్రజనాయ జరిత్రేభ్యశ్శ్రోణీభ్యామితి వై పునః ॥ ౧౧౫
తటాకాయ చ వంశాయ వంశధారిభ్య ఏవ చ ।
ప్రజాపతయ ఇత్యుక్త్వా ధృష్ణవేతి చ భూతయః ॥ ౧౧౬
శుణాయ శుకవాసిభ్య ఊరుభ్యామితి చోచ్చరన్ ।
సిరాభ్యశ్చాస్థిబన్ధేభ్యో ముఖేభ్యశ్చేతి హూయతామ్ ॥ ౧౧౭
సాక్షిభ్యో జాను మూలేభ్యో జానుమూలేభ్య ఇత్యపి ।
గుల్ఫేభ్యశ్చైవ పార్ష్ణిభ్యశ్చరణేభ్యస్తలేఽపివా ॥ ౧౧౮
పాదాఙ్గులిభ్యః పాదేభ్యశ్చరణాఽగ్రతలాయ చ ।
తలాయోర్ధ్వతలాయేతి త్వగ్భ్యస్స్వాహేతి హూయతామ్॥౧౧౯
త్వరాసిభ్యశ్చ హుత్వా తు జుహుయాచ్చ తతః పరమ్ ।
రోమకూపేభ్య ఇత్యుక్త్వా ప్రసేభ్యో రసదాయ చ ॥ ౧౨౦
రత్నాయ రత్నవాసిభ్యో మేదసే చ తథా పునః ।
జీవాయ వాస్తునే చైవ అస్థిమజ్జాయ వై పునః ॥ ౧౨౧
జుహుయాన్మజ్జవాసిభ్యో త్తమాఙ్గాయ వై పునః ।
ధాతా వై చైవ ధాతుభ్యో ధాతురూపేభ్య ఇత్యపి ॥ ౧౨౨
జుహుయాదుపధాతుభ్యః పశ్వాత్వచ ఇతి బ్రువన్ ।
సర్వరూపాయ గ్రీవాయ ధనదాయ తథాఽఽత్మనే ॥ ౧౨౩
సర్వేశ్వరాయ యజ్ఞాయ పురుషాయ చ హూయతామ్ ।
ఉపపీఠం వినా పీఠం కర్తవ్యం ద్విజసత్తమ ॥ ౧౨౪
ఆమోదం ప్రాక్పృథగ్యష్ట్వా తద్భూతం భువనాత్మకమ్ ।
ప్రమోదం యామ్యదిక్పద్మే తద్భూతమనలాత్మకే ॥ ౧౨౫
ప్రముఖం పశ్చిమే పద్మే తద్భూతం స్యాజ్జలాత్మకే ।
ఉన్ముఖం సోమదిగ్భాగే వాయుభూతం తదేవ హి ॥ ౧౨౬

అవిఘ్నం కరణోర్ధ్వం తు వ్యోమాత్మకముదాహృతమ్ ।
భూమ్యన్తరిక్షస్వర్గం చ సర్వభూతగుణాత్మకమ్ ॥ 128

మహాపీఠః

తత్సమాత్మకమిత్యుక్తం మహాపీఠం ద్విజోత్తమ ।
ప్రాసాదస్య తు విస్తారం యస్తు దణ్డమిహోచ్యతే ॥ 125
మూలహర్మ్యం సమారభ్య షడ్దణ్డసమానతః ।
దశ ద్వాదశ దణ్డైర్వా మనుదణ్డావసానకమ్ ॥ 129
షోడశైర్ద్వాదశైర్వాఽపి మహాపీఠం ప్రకల్పయేత్ ।
అథవాఽన్యప్రకారేణ పీఠస్థానం విధీయతే ॥ 130
తృతిసాలె చతుస్సాలే పఞ్చసాలేఽగ్రమధ్యమే ।
మహాపీఠం ప్రకర్తవ్యం తస్య లక్షణముచ్యతే ॥ 131
అథవా వ్యోమహస్తం తు అధమం పీఠవిస్తృతమ్ ।
ద్విహస్తం మధ్యమం ప్రోక్తం త్రిహస్తం శ్రేష్ఠముచ్యతే ॥ 132
తద్విస్తరసమం తుఙ్గం తుఙ్గం సప్తాఽష్టవింశతిః ।
ఉపానోచ్చం ద్విభాగం స్యాత్షడంశం జగతీ భవేత్ ॥ 133
కుముదోచ్చం తు భూతాంశం కమ్పమేకాంశముచ్యతే ।
వేదాంశం కణ్ఠమానం తు ఊర్ధ్వకమ్పం శివాంశకమ్ ॥ 134
మహాపట్టీ గుణాంశం తు ద్విభాగం వా విశేషతః ।
వేదాంశం పద్మభాగం తు ద్విభాగం కర్ణికోదయమ్ ॥ 135
అథవా కర్ణికోత్సేధం గుణాంశం ద్విజసత్తమ ।
పద్మోచ్చం పద్మభాగం తు మహాపట్టీ ద్విభాగికా ॥ 136
ఉపానోచ్చం శివాంశేన శేషం పూర్వవదేవ హి ।
అధ్యా పీఠోదయం విప్ర ధరాతాలం యథాకురు ॥ 137

తదూర్ధ్వే పరిధానం తు పీఠోచ్ఛ్రాయాంశమాచ్యతే ।
అధిష్ఠానోక్తమార్గేణ శేషనిష్పత్తిమాచరేత్ ॥ ౧౩౮
పద్మతారే యుగాంశే వా [illegible] మానతః ।
పీఠాకారం యుగాగ్రం వా [illegible] పద్మాగ్రామప్యుజమ్ ॥ ౧౩౯
లోహజం శైలజం వాఽపి ఇష్టికానాంకృతమేవ వా ।
అంశస్యోపరి పీఠోచ్చమర్ధపీఠోక్తమార్గతః ॥ ౧౪౦
తదూర్ధ్వే తు మహాపీఠం ఉక్త్వా పాదయాన్వితమ్ ।
ఉపపీఠే వినా పీఠం కర్తవ్యం స్యాద్ద్విజోత్తమ ॥ ౧౪౧
నేత్రం రసం చ భూతం చ ఏకం వేదం చ భాగికమ్ ।
గుణం వేదం చ నేత్రం చ ఉపానాది ప్రమాణవత్ ॥ ౧౪౨
ఏకవేదగుణం చైవ కర్ణం త్వేకం చ నేత్రవత్ ।
ఏకం గుణగణం చైవ బలిపీఠప్రమాణతః ॥ ౧౪౩
ప్రభభస్యాఽగ్రతః కుర్యాత్ త్రిపాదాత్మ ప్రమాణవత్ ।
ద్వారస్థానం తదగ్రే తు తస్మిన్నగ్రే విశాలకమ్ ॥ ౧౪౪
ఏతే వృషాచలం సర్వశాస్త్రం వామే తు గోపురాత్ ।

బలిపీఠం.

అథ వక్ష్యే విశేషేణ బలిపీఠస్య లక్షణమ్ ॥ ౧౪౫
లిఙ్గోదయసమం శ్రేష్ఠం తదర్ధం కన్యసం భవేత్ ।
తయోర్మధ్యేఽష్టధా కృత్వా నవమానం ప్రకీర్తితమ్ ॥ ౧౪౬
అథవా పిణ్డికోత్సేధం కన్యసం పీఠవిస్తృతమ్ ।
తత్త్రారమధ్యమం జ్ఞేయం తన్మాత్రం చోత్తమం స్మృతమ్ ॥ ౧౪౭
తదర్ధమధమం జ్ఞేయం తయోర్మధ్యేఽష్టభాజితే ।
నవధా పీఠవిస్తారః ఉత్సేధస్తత్సమో భవేత్ ॥ ౧౪౮

అష్ట వా ద్వారవిస్తారమధమం పీఠవిస్తృతమ్ ।
ద్విగుణాం మధ్యమం ప్రోక్తం త్రిగుణం చోత్తమం భవేత్ ॥ ౧౪౯
అథవా ద్వారతుఙ్గార్ధం కన్యసం పీఠవిస్తృతమ్ ।
త్రిపాదం మధ్యమం ప్రోక్తం తత్సమం చోత్తమం భవేత్ ॥ ౧౫౦
అథ మోత్తమయోర్మధ్యే నవమానం ప్రకీర్తితమ్ ।
ధరాతలసమోత్సేధమధమం పీఠవిస్తృతమ్ ॥ ౧౫౧
త్రిగుణం మధ్యమం ప్రోక్తం తయోర్మధ్యేఽష్టభాజితే ।
నవధా పీఠతుఙ్గం తు విస్తారం తత్సమం భవేత్ ॥ ౧౫౨
త్రిహస్తముత్తమవ్యాసమేకహస్తం తు కన్యసమ్ ।
ద్వికరం మధ్యమం జ్ఞేయం పీఠవ్యాసం ప్రకీర్తితమ్ ॥ ౧౫౩
పఞ్చవింశాఙ్గులారభ్య ద్విద్వ్యఙ్గుల వివర్ధనాత్ ।
ఏకాశీత్యఙ్గులాన్తం యత్పీఠవ్యాసః ప్రకీర్తితః ॥ ౧౫౪
ఉపానబాహ్యే విస్తారః ఉత్తమస్సంప్రకీర్తితః ।
జగతీబాహ్యవిస్తారః మధ్యమస్సం ప్రకీర్తితః ॥ ౧౫౫
కుముదాన్తే ప్రకర్తవ్యం విస్తారమధమం స్మృతమ్ ।
ప్రాసాదోక్తక్రమేణైవ మహాపీఠోదయాం తు వా ॥ ౧౫౬
మహాపీఠోదయం సప్త చత్వారింశద్విభాజితే ।
పర్వతాంశం జగత్యుచ్చం సప్తాంశం కుముదోచ్ఛ్రయమ్ ॥ ౧౫౭
శివాంశం కమ్పమానం స్యాదిన్ద్రిభాగం గళోదయమ్ ।
కమ్పతుఙ్గం శివాంశం స్యాత్తత్సమం త్వమ్బుజోదయమ్ ॥ ౧౫౮
కపోతోచ్చం తు వేదాంశం ద్విభాగం ప్రస్తరోదరమ్ ।
సార్ధాంశం కమ్పతుఙ్గం స్యాత్సార్ధపట్టమలోదయమ్ ॥ ౧౫౯
వేదాంశం కణికోత్సేధం ద్విగుణం తస్య విస్తరమ్ ।
అథవా పీఠతుఙ్గం తు పఞ్చభాగవిభాజితే ॥ ౧౬౦

ఏకాంశం వేదికోత్సేధమేకాంశం కుముదోదయమ్ ।
శివాంశం కర్ణతుఙ్గస్స్యాదర్ధాంశం పట్టికోదయమ్ ॥ ౧౬౧
ఏకాంశం కమలోత్సేధమర్ధాంశం కర్ణికోదయమ్ ।
ద్విగుణం తస్య విస్తారం సపాదాధికమేవ వా ॥ ౧౬౨
మహానస ప్రతిష్ఠాయాం వాస్తుహోమాదికే కృతే ।
కుమ్భమేకం ప్రతిష్ఠాప్య ధాన్యరాశిషు పూర్వవత్ ॥ ౧౬౩
సమిధాజ్య ౧ చరుం ప్రాగ్వజ్జుహుయాన్మూలవిద్యయా ।
తత్రస్థదేవతానాం తు తత్త్వన్యాసం సమాచరేత్ ॥ ౧౬౪
బ్రాహ్మణాన్ భోజయేచ్ఛక్త్యా దద్యాచ్చైవ తు దక్షిణామ్ ।
పేషణాద్యఙ్గజాతాని క్షాళయిత్వాఽధివాసయేత్ ॥ ౧౬౫
తతః ప్రభాతసమయే ముహూర్తే శోభనే గురుః ।
అగ్నిమీడేతి మన్త్రేణ చుల్లీష్వగ్నిం నిధాపయేత్ ॥ ౧౬౬
పచేయుః ౨ పాచనాదీని హవీంషి పరిచారకాః ।
కుణ్డే చ నిత్యహోమార్థం స్థాపయేదగ్నిమగ్నిమాన్ ॥ ౧౬౭
ప్రాగుక్తేనైవ మన్త్రేణ పురస్తాన్మన్త్రపూర్వకమ్ ।
న్యసేత్కుమ్భజలేనైవ క్రమాచ్చణ్డాదిదేవతాః ॥ ౧౬౮
ద్వారే చణ్డం ప్రచణ్డం చ క్షేత్రపాలం ఖగేశ్వరమ్ ।
ద్వారస్య దక్షిణే పార్శ్వే గణానామపి నాయకం ॥ ౧౬౯
జృమ్భలం మాణిభద్రం చ శిబిం కుణ్డలమేవ చ ।
ద్వారస్య చోత్తరే పార్శ్వే పార్శ్వేష్వన్యేషు చ క్రమాత్ ॥ ౧౭౦
ప్రాసాదద్వారవద్ద్వారే లక్ష్మ్యాది పరికల్పనమ్ ।
చుల్ల్యాశ్చ వామేతరయోర్ధర్మాధర్మౌ చ పృష్ఠతః ॥ ౧౭౧

---

౧ చరూన్ హుత్వా పాయసైర్మూలవిద్యయా. ౨ పాయసాదీని.

౧ విధాతారం తథా ౨ దీర్ఘచుల్యా ఉభయ పార్శ్వయోః ।
ధర్మాధర్మద్వయం న్యస్యేత్పాత్రాణి ౩ సమలాన్యపి ॥ ౧౭౨
శ్రీసూక్తేనామ్భసా ప్రోక్ష్య మఙ్గళాన్యపి కారయేత్ ।
గురవే దక్షిణాం దద్యాద్యజమానో యథాబలమ్ ॥ ౧౭౩

పాకశాలాదికల్పనే ఫలమ్

యః కల్పయేద్ద్రిసవతీం భక్తిమాన్విష్ణుమన్దిరే ।
స భుక్త్వా విపులాన్ భోగాన్ ప్రేత్య స్వర్గమవాప్నుయాత్ ॥ ౧౭౪
ధాన్యాగారం ధనాగారం సారస్వతగృహం తథా ।
తథా మజ్జనశాలా చ పుష్పపానీయమన్దిరమ్ ॥ ౧౭౫
తామ్బూలకల్పనగృహం ౪ వాద్యస్థానం చతుర్ముఖ ।
౫ స్థానం చ యచ్చ ధామాఙ్గం కల్పితం శిల్పవిత్తమైః ॥ ౧౭౬
ఆచార్యో వాస్తుహోమాది శాస్త్రోక్తవిధిపూర్వకమ్ ।
క్రియాకలాప మఖిలం ౬ కుర్యాత్పూర్వోక్తయా దిశా ॥ ౧౭౭
ఆచార్య దక్షిణా చైవ దేయా విత్తానుసారతః ।
వాపీకూపతటాకానాం ప్రతిష్ఠానే చికీర్షితే ॥ ౧౭౮
తేషాం పశ్చిమదిగ్భాగే వేదిం కుర్యా ౭ చ్చ పూర్వవత్ ।
జలాధిదైవతం ౮ హ్రాద్యమల్పకాయవినిర్మితమ్ ॥ ౧౭౯
లోహజైః కలశైస్తత్ర స్నాపయేద్దేశికోత్తమః ।
మన్త్రైర్వరుణదైవత్యైశ్శయనే శాయయేత్తతః ॥ ౧౮౦
తమర్చయేన్మహాకుమ్భే చతుర్ష్వేకత్ర వా పునః ।
కుణ్డేషు జుహుయాన్మన్త్రైస్తద్దైవత్యైర్ఘృతాదిభిః ॥ ౧౮౧

---

౧ విఘాతారం. ౨ దీపం చుల్యాం. ౩ కమలాన్యపి. ౪ చేలాస్థానం. ౫ స్థానమన్యచ్చ. ౬ కుర్యాచ్ఛాస్త్రోక్త వర్త్మనా. ౭ చ్చతుష్కారామ్. ౮ హ్రాద్యం కల్పకాయ.

వారుణాని చ సూక్తాని దిక్షు పాఠ్యాని భూసురైః ।
ప్రభాతే శోభనే లగ్నే ౧ శోభితే పూర్ణ ౨ వజ్జలైః ॥ ౧౮౨
పుణ్యాహం వాచయిత్వాఽన్తే ధ్యాయేదమృతవారిభిః ।
పూరితం తత్తటాకాదీన్ గురురేకాగ్రమానసః ॥ ౧౮౩
మహాకుమ్భజలం తత్ర ౩ వారుణం చ వినిక్షిపేత్ ।
మీనాది జలయోనీంశ్చ లోహజం తత్ర నిక్షిపేత్ ॥ ౧౮౪
గఙ్గాదిసరితస్తత్ర మన్త్రైరావాహయేజ్జలే ।
భుక్తేషు బ్రాహ్మణేష్వర్థైః స్తర్పితేషు యథావసు ॥ ౧౮౫
దక్షిణా గురవే దేయా దశనిష్కావరా తతః ।
కరోతి యస్తటాకాది ౪ ప్రతిష్ఠానం జలాశయే ॥
స నిత్య ౫ తృప్తస్సుచిరం లోకే వసతి వారుణే ॥ ౧౮౬

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదే లక్ష్మ్యాదిపాణిగ్రహణ ౬ విమానాది ప్రతిష్ఠా
విధిర్నామ త్రింశోఽధ్యాయః.

౧ శోధితే. ౨ వజ్జలే. ౩ వారిణాం. ౪ ప్రతిష్ఠాం ...జ్జలా. ౫ తృప్తిరుచిరే. ౬ విమానమణ్డప బలిపీఠ మహానసాది ప్రతిష్ఠావిధానం నామ.

ఏకత్రింశోఽధ్యాయః

ప్రభాదీనాం ప్రతిష్ఠా విధిః

శ్రీభగవాన్ —

కాలాన్తరే ప్రభాదీనాం ప్రతిష్ఠావిధిరుచ్యతే ।
జలాధివాసాద్యఖిలం కర్మ కృత్వా యథాపురమ్ ॥ ౧
ధ్యానకాలే తు సంప్రాప్తే ధ్యాయే[౧]దేవం గురుస్స్వయమ్ ।
జ్వాలామాలాసహస్రాఢ్యాం విద్యుత్పుఞ్జాతసన్నిభామ్ ॥ ౨
ప్రభాం ధ్యాత్వా స్పృశేత్ శాన్తిహోమాన్తే హోమసర్పిషా ।
ప్రభాన్తే మూలమన్త్రేణ ప్రోక్షయేత్కుమ్భవారిణా ॥ ౩
ముహూర్తే యోజయేచ్చాపి కారయేచ్చ మహోత్సవమ్ ।
దక్షిణా గురవే దేయా యథావిభవ[౨]మానతః ॥ ౪
ప్రభాయాం దేవదేవ్యాదీన్ యోజయేదుక్తవర్త్మనా ।
[౩]స తు సాయుజ్యమాప్నోతి కామానపి యథేప్సితాన్ ॥ ౫
[౪]పీఠం సంస్థాప్య తత్రైవ న్యస్యేద్యోగాసనం గురుః ।
హుత్వా మన్త్రైః క్రమాత్పద్మస్థాపనే విధిరీదృశః ॥ ౬
యోజయే[౫]చ్చాపి పీఠాదీన్ తత్రస్థాం సమయే గురుః ।
ఏవం పీఠాదిదేవార్థనం యః కల్పయతి మానవః ॥ ౭
స ప్రతిష్ఠామవాప్నోతి పరత్రేహ చ శాశ్వతీమ్ ।

ఘంటా ప్రతిష్ఠా ది.

ఘణ్టాం చ పఞ్చగవ్యేన స్నాపయిత్వా యథోదితైః ॥ ౮
పఞ్చవారుణికైర్మన్త్రైర్నవవస్త్రేణ వేష్టయేత్ ।

౧ ద్దేవమ్. ౨ మన్వితః. ౩ తత్సాయుజ్యమవా. ౪ పీఠే స్థాప్యైతు.
౫ ద్యోగ.

స్థణ్డిలే శాలిభారం చ నిక్షిప్య తిలతణ్డులాన్ ॥ ౯
తదూర్ధ్వే నవవస్త్రం చ సదర్భం న్యస్య తత్ర వై ।
శాయయిత్వా చ తాం ఘణ్టాం ఛాదయేన్నవవాససా ॥ ౧౦
కుమ్భమేకం సమభ్యర్చ్య ౧ కుమ్భే వా స్థణ్డిలేఽపి వా ।
ఘణ్టామన్త్రేణ జుహుయాదాచార్యస్సమిదాదిభిః ॥ ౧౧
శోషణాదీని కార్యాణి తాం యథోక్తం విచిన్తయేత్ ।
శాన్తిహోమావసానే చ స్పృశేత్తాం హోమసర్పిషా ॥ ౧౨
ప్రభాతే ౨ మన్త్రితోయేన తాముక్షేన్మన్త్రపూర్వకమ్ ।
ఏవం సుసంస్కృతాం ఘణ్టాం ౩ చాలయేత్సర్వకర్మసు ॥ ౧౩
ఉద్ఘాటనే కవాటస్య ప్రస్తుతే పూజనే తథా ।
ఆవాహనేఽర్ఘ్యే స్నపనే పుష్పే ధూపే చ దీపకే ॥ ౧౪
నీరాజనే యవనికాసముద్ధారే నివేదనే ।
హోమ భూతబలౌ కర్మణ్యుద్వాహే ౪ చలనం మణేః ॥ ౧౫
౫ ఉత్సాదనం పిశాచాదేః ప్రీణనం చ హరేః పరమ్ ।
సన్నిధానమమర్త్యానాం ఘణ్టాయాశ్చలనాద్భవేత్ ॥ ౧౬
అసంస్కృతాయాశ్చలనే గ్రామాదేశ్చలనం భవేత్ ।
నిష్ఫలా చాపి పూజా స్యాత్పరస్య పరమాత్మనః ॥ ౧౭
౬ (ఘణ్టాం ప్రయచ్ఛేద్ధరయే జాయతే కీర్తిమాన్నరః) ।
ఘణ్టా సంస్కారవద్ధూపదీప ౭ పాత్రస్య సంస్కృతిః ॥ ౧౮
భేర్యాదీనాం చ సంశుద్ధిః పఞ్చగవ్యైః ప్రశస్యతే ।
రథాదియానజాతస్య సంశుద్ధిరియమిష్యతే ॥ ౧౯

---

౧ కుణ్డే వా. ౨ కుమ్భ. ౩ నాదయేత్. ౪ చాపి కర్మణి. ౫ ఉచ్చాటనం. ౬ ఇదమర్ధం క్వచిన్న. ౭ పాత్రాది.

మన్త్రేణ ప్రోక్షణాచ్ఛుద్ధిశ్ఛత్రాదీనా మపీష్యతే ।
సర్వత్ర భోజయే ౧ ద్విప్రాన్ పుణ్యాహంచాపి ౨ కారయేత్ ॥ ౨౦
దక్షిణా చాపి గురవే దేయా విత్తానుసారతః ।

అక్షమాలా ప్రతిష్ఠా.

అక్షమాలాప్రతిష్ఠాంచ తద్భేదాంశ్చ యథాతథమ్ ॥ ౨౧
జపే ఫలం చ సకలమధునా కథ్యతేఽబ్జజ ।
సర్వరత్నైశ్చ లోహైశ్చ స్ఫటికైస్త్రివిధైరపి ॥ ౨౨
జలజైస్థలజైర్వాపి కారయేదక్షమాలికాః ।
అక్షాస్థిమాత్రా మణయశ్శ్రేష్ఠాస్స్యుర్జపకర్మణి ॥ ౨౩
ధాత్రీఫలాస్థిమాత్రాస్తు మధ్యమాః కమలాసన ।
బదరాస్థి ప్రమాణాస్తు కనిష్ఠా మణయః స్మృతాః ॥ ౨౪
అష్టోత్తర శతం సఙ్ఖ్యా మణీనాం శ్రేయసీ భవేత్ ।
తదర్ధసఙ్ఖ్యా కథితా మధ్యమా చరమా పునః ॥ ౨౫
సప్తవింశతిసఙ్ఖ్యా చ త్రైభర్వేదక్షమాలికా ।
స్వర్గాపవర్గదం రత్నం సౌవర్ణం విభవప్రదమ్ ॥ ౨౬
రాజతం కీర్తిధనదం తామ్రం శాన్తికరం భవేత్ ।
త్రాపుషైర్మణిభి ౩ ర్జప్యం యక్షాంశ్చాపి వశం నయేత్ ॥ ౨౭
సీసాక్షమాలయా రక్షో వశే కుర్యాచ్చతుర్ముఖ ।
౪ పీడయేచ్చ తథా శత్రూన్ కాంస్యైస్సర్వాన్ వశం నయేత్ ॥
౫ (ఆయసైశ్చాఽపి భూతాని జాపకస్స్వవశం నయేత్) ।
స్ఫటికం మోక్షదం జప్తుస్సర్వదో ద్యుమణేర్మణిః ॥ ౨౯
ఇన్ద్రోర్మణిస్తథైవ స్యాదక్షాస్స్యు ౬ ర్జలజాః పునః ।

---

౧ ద్విద్వాన్. ౨ వాచయేత్. ౩ ర్యక్షాన్యక్షీ. ౪ పిణ్డయేచ్చాపి.
౫ ఇదమర్ధం క్వచిన్న. ౬ స్థలజా.

పుత్రదః పుత్రదీపస్స్యాదిన్ద్రాక్షస్సర్వకామదః ॥ ౩౦
విభీతకాక్షరుద్రాక్ష నిమ్బాక్షాశ్చాభిచారకాః ।
బ్రహ్మవర్చసకామస్య కుశగ్రన్థిః ప్రశస్యతే ॥ ౩౧
రాజ్యకామస్య పద్మాక్షైర్జప్తుస్సిధ్యతి తద్ధ్రువమ్ ॥
సితామ్భోజాక్షమాలా తు ౧జప్తుర్నైశ్రేయసప్రదా ॥ ౩౨
భుక్తిముక్తిప్రదా శఙ్ఖా ముక్తాముక్తిఫలప్రదా ।
జలజైర్మణిభిర్మాలా జప్తురిత్థం ఫలప్రదా ॥ ౩౩
అక్షాన్యథోక్తాన్ సంగృహ్య ౨వృత్తాన్ దోషవివర్జితాన్ ।
ప్రక్షాల్య పఞ్చభిర్గవ్యైః పఞ్చ వేదాన్తవిద్యయా ॥ ౩౪
ఆరోపయేద్ధేమసూత్రే ౩త్రిగుణే త్రిగుణీకృతే ।
సూత్రే వా రాజతే క్షౌమే ౪శణకేశాదివర్జితే ॥ ౩౫
కార్పాసే వా యథాలాభం క్షాళితే పరిశోధితే ।
పృష్ఠేన పృష్ఠభాగే చ ముఖభాగే ముఖేన చ ॥ ౩౬
పరస్పరేణ సంబద్ధా మణయస్స్యుశ్శుభాః ।
సూత్రేణ వా సువర్ణేన మధ్యే ౫బన్ధే తథాన్తరమ్ ॥ ౩౭
ప్రోతసూత్రేషు తైః కల్ప్య మాలికా కటకాకృతిః ।
మణిమన్యం ౬తు బధ్నీయాన్మాలాగ్రన్థౌ మహత్తరమ్ ॥ ౩౮
మేరుసంజ్ఞా మణేస్తస్య ౭భవేద్దక్షిణతో గతిః ।
పుణ్యాహం వాచయిత్వాఽన్తే మాలాం స్థాప్యామ్బుజోదరే ॥ ౩౯
విలిప్య కుఙ్కుమాద్యైస్తామక్షమాలాం చతుర్ముఖ ।
శాలిభారం చ నిక్షిప్య తిలతణ్డులసంయుతమ్ ॥ ౪౦

---

౧ సూత్రేణ. ౨ విశుద్ధాన్దోషవర్జితాన్. ౩ ద్విగుణే త్రిగుణే. ౪ శాణ. ౫ మధ్యే తు సాన్తరః ॥ ప్రోతా సూత్రేణ తాం. ౬ బధ్నీయాన్మహాన్తం మ...త్తరమ్. ౭ జపే.

లిఖిత్వా తత్ర చక్రాబ్జమాస్తీర్య కుశవస్త్రకమ్ ।
తత్రాఽక్షమాలాం విన్యస్య ఛాదయేన్నవవాససా ॥ ౪౧
యజేత కుమ్భే తన్మన్త్రం హేమవస్త్రాది సంయుతే ।
హోమమేకత్ర కుర్వీత కుణ్డే వా స్థణ్డిలేఽపి వా ॥ ౪౨

సమిచ్చరుఘృతైరష్టౌ శతం చ స్వస్వ విద్యయా ।
ధ్యానేన శోషణాదీని కృత్వా ౧ న్యచ్చ యథాపురమ్ ॥ ౪౩
తన్మధ్యే పురుషం ధ్యాయేద్బద్ధాఞ్జలిమవస్థితమ్ ।
చతుర్భుజం వళక్షాభం వరదాభయహస్తకమ్ ॥ ౪౪

అక్షమాలాం చ బిభ్రాణం శిఖాగ్రే కటకాకృతిమ్ ।
శాన్తిహోమావసానే చ సంస్పృశే దక్షమాలికామ్ ॥ ౪౫
ప్రాప్తే ముహూర్తే తత్త్వాని న్యస్యేత్సృష్టిక్రమాద్గురుః ।
యా పరా వైష్ణవీ శక్తిరభిన్నా పరమాత్మనః ॥ ౪౬

తేజసాఽఽదిత్యసఙ్కాశాం ప్రాగ్వత్ స్మృత్వా హృదమ్బుజే ।
ధ్యాయేత్తతో బ్రహ్మరన్ధ్రాదుద్గచ్ఛన్తీం శనైశ్శనైః ॥ ౪౭
ఆవాహ్య చాఽక్షమాలాయాం ౨ మన్త్రేణ స్వేనమన్త్రవిత్ ।
మూలమన్త్రేణ కుమ్భస్థవారిణా ప్రోక్షయేద్గురుః ॥ ౪౮

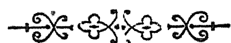
సన్నిధిం చాఽక్షమాలాయాం యాచేత పరమాత్మనః ।
సన్నిధత్తాం భవానస్మిన్ భక్తానుగ్రహకామ్యయా ॥ ౪౯
జపాఽక్షమాలావలయే గాథామేనాం సముచ్చరన్ ।
తత్రాఽక్షమాలాం బిభ్రాణం ధ్యాత్వా దేవం ౩ జనార్దనమ్ ॥ ౫౦
౪ శిష్యస్య యజమానస్య హస్తే దద్యాద్గురుస్స్వయమ్ ।
ప్రణమ్య ప్రతిగృహ్ణీయాత్ శిరసా తాం సమాహితః ॥ ౫౧

---

౧ కుణ్డే. ౨ మక్షమన్త్రేణ. ౩ చతుర్భుజమ్. ౪ ఇష్ట్వా చ.

విద్యామివ యథావిత్తం దద్యాచ్చ గురుదక్షిణామ్ ।
తస్మిన్ ముహూర్తే తాం విద్యాం సఞ్జపేదక్షమాలయా ॥ ౫౨
౧ ఆదా యమక్షమాలాయాం మన్త్రిం స్థాపితవాన్ గురుః ।
తమేవ మన్త్రిం గణయేన్న ౨ యం కఞ్చన మాలయా ॥ ౫౩
అప్రతిష్ఠాపితా యా చ తయా నైవాఽక్షమాలయా ।
జపం కుర్వన్నరో మోహాత్కుర్వన్నైవాఽశ్నుతే ఫలమ్ ॥ ౫౪

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదే ప్రభా ఘంటాక్షమాలా ప్రతిష్ఠావిధిర్నామ
ఏకత్రింశోఽధ్యాయః.

౧ ఆదావేవాక్ష. ౨ కథంచన ?

ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః

గృహార్చావిధిః

తత్ర లోహదార్వాదిభేదేన ఫలమ్.

శ్రీభగవాన్ —

గృహార్చాస్థాపనం వక్ష్యే యథావత్కమలాసన ।
సౌవర్ణీ రాజతీ వాఽపి ౧ ప్రతిమా స్యాద్ద్విజన్మనామ్ ॥ ౧
ఆరకూటమయీ యద్వా యద్వా తామ్రమయీ భవేత్ ।
లోహజాః ప్రతిమాస్సర్వాస్సర్వకామఫలప్రదాః ॥ ౨
౨ శిలాబిమ్బం దారుబిమ్బం స్వగృహే నార్చయేద్బుధః ।
పిశాచాదివశీకారే ప్రతిమా చాయసీ మతా ॥ ౩
ఉచ్చాటనకరీ కాంస్యప్రతిమా కమలాసన ।
౩ త్రిలోహజా శత్రుజయా సీసకోత్థాఽమయప్రదా ॥ ౪
౪ రత్నజప్రతిమాస్సర్వాస్సర్వకామఫలప్రదాః ।
చన్ద్రికాన్తస్ఫటికజా సౌమ్యా ప్రతికృతిర్మతా ॥ ౫
ఆగ్నేయీ మిత్రమణిజా అన్యా స్ఫటికజా ద్విధా ।
సాలగ్రామశిలా శ్వేతా సౌమ్యా ౫ సౌమ్యఫలప్రదా ॥ ౬
శ్రీకరీ పీతవర్ణా చ రక్తా కామప్రదా మతా ।
కృష్ణా పుష్టిప్రదా నిత్యం పిఙ్గలా ౬ రోగదా సదా ॥ ౭
శిలాశ్చక్రసరిజ్జాతాస్సర్వా మోక్షఫలప్రదాః ।
మూర్తిభిర్గర్భితాస్సర్వాః శిలాశ్చక్రసరిద్భవాః ॥ ౮

---

౧ ప్రతిమా. ౨ శిలాబింబం ఇత్యేకం అర్ధం క్వచిన్న. ౩ లోహజా శత్రువిజయా. ౪ రాజత. ౫ సర్వ. ౬ రోగ్యదా.

ప్రాదుర్భావైశ్చ మీనాద్యైస్తథా దివ్యాయుధైరపి ।
లాఞ్ఛితాః కౌస్తుభాద్యైశ్చ భూషణైః కమలాసన ॥ ౯
అఙ్కితాః పూజనీయాశ్చ భుక్తిముక్తిఫలార్థిభిః ।
సర్వాస్స్వాయమ్భువా జ్ఞేయాశ్శిలాశ్చక్రసరిద్భవాః ॥ ౧౦
నిత్యం సన్నిధిరేతాసు పరస్య పరమాత్మనః ।
న ప్రతిష్ఠా విధాతవ్యా న చైవాఽఽవాహనాదికమ్ ॥ ౧౧
సాలగ్రామశిలా యత్ర పూజ్యతే భగవన్మయైః ।
తద్దేశే యోజనాదర్వాఙ్మృతో నిర్వాణమశ్నుతే ॥ ౧౨
ద్వారవత్యాశ్శిలాశ్చాపి సాలగ్రామశిలాసమాః ।
ద్రుమజాతిప్రతికృతిస్సభాజ్యా కామనావశాత్ ॥ ౧౩
ప్రతిమా చన్దనమయీ పూజితా శ్రియమావహేత్ ।
ప్రతిమా చాఽగరుమయీ భుక్తిముక్తి ౧ ఫలప్రదా ॥ ౧౪
దేవదారుమయం బిమ్బం సర్వదం భవనేఽర్చితమ్ ।
బిల్వజా ప్రతిమా లక్ష్మీమతులామావహేత్సదా ॥ ౧౫
బ్రహ్మవర్చసకామేన బ్రహ్మవృక్షసముద్భవా ।
శమీప్రతికృతిస్స్వర్గ్యా నమేరుస్సుఖదా భవేత్ ॥ ౧౬
అన్నాదికామైః ప్రతిమా పూజ్యోదుమ్బరదారుజా ।
అశ్వత్థనిర్మితా పూజ్యా రాజ్యకామేన ధామని ॥ ౧౭
న్యగ్రోధనిర్మితం బిమ్బం ౨ సర్వత్ర భవనేఽర్చితమ్ ।
ప్లక్షజం జీవధనదం సర్వోపకరణావహమ్ ॥ ౧౮
ప్రియఙ్గు నిర్మితం బిమ్బం శ్రీవశ్యం భవనేర్చితమ్ ।
పుత్రదీపమయం పుత్రకారకం ముక్తిదం తథా ॥ ౧౯

---

౧ ప్రదా శుభా. ౨ వంశవిచ్ఛేదకారకం, సర్వదాభవనేఽర్చితమ్.

మన్త్రాది సాధనే యుక్తాం సరలార్చాం సమర్చయేత్ ।
తమాలజాతిప్రతిమా సర్వలోకసుఖావహా ॥ ౨౦
చూతజాఽరోగ్యదా పుత్ర ౧ విత్తజా బదరీకృతా ।
౨ పనసప్రతిమా బ్రహ్మన్ బహుపుత్రా సమర్చితా ॥ ౨౧
క్షీరిణీ ధనదా జ్ఞేయా సప్తలా దుఃఖనాశినీ ।
ధనజం జాతిజం బిమ్బం ౩ స్పన్దజం సుఖకారణమ్ ॥ ౨౨
౪ తిమిదం ధనజం బ్రహ్మన్ కదమ్బం జ్ఞానకారణమ్ ।
కురవః పుష్టిఫలదస్తిలకస్సర్వకామదః ॥ ౨౩
మధూకస్సిద్ధిదశ్చాహురసనశ్శ్రీకరస్సదా ।
పుష్టిదో జమ్బువృక్షస్తు పున్నాగః పుష్టివర్ధనః ॥ ౨౪
౫ రోగదో రాజవృక్షశ్చ ఖాదిరశ్చాక్షినాశనః ।
నిమ్బవృక్షప్రతికృతిర్విద్వేషణకరీ మతా ॥ ౨౫
విభీతికా శల్మలీ చ కల్ప్యతే ౬ కమలాసన ।
గజోత్పాటితగారార్కమూలకల్పితకౌతుకమ్ ॥ ౨౬
వైనాయకమభిప్రేతసకలార్థప్రసాదకమ్ ।
మాత్రాఙ్గులివశేనైవ గృహార్చామానకల్పనమ్ ॥ ౨౭
నాధికం హస్తమానాచ్చ న న్యూనం ద్వాదశాఙ్గులాత్ ।
కౌతుకం భవనేఽభ్యర్చ్యం శిలాదార్వాదిజం ధ్రువమ్ ॥ ౨౮
అఙ్గులైః ప్రతిమామానం వర్ణానాముచ్యతే క్రమాత్ ।
హస్తమానమితార్చా స్యాద్భవనే పూర్వజన్మనః ॥ ౨౯
అఙ్గులైరేకవింశత్యా ప్రతిమా వసుధాపతేః ।

---

౧ వృద్ధిదా. ౨ పనస ప్రతిబింబం చ బహుపుత్రదమర్చితమ్. ౩ స్పర్శనం. ౪ తిమిశం ధనదమ్. ౫ అరతేజాతి కరజోజాతి వృక్షశ్చ. ౬ కలహాయ సా.

विंशमेकोनविंशत्या १ द्वाभ्यां शूद्रस्य हीनया ॥ ३०
अर्धचित्रं तदाभासं भवने भुक्तिवर्धनम् ।
द्वादशाङ्गुलमानार्चा लोहजा पूर्वजन्मनः ॥ ३१
नवाङ्गुला क्षत्रियस्य विशस्सप्ताङ्गुला मता ।
पञ्चाङ्गुला चतुर्थस्य प्रतिमा भवने भवेत् ॥ ३२
प्रतिमा यन्मयी क्लृप्ता प्रभापीठादि तन्मयम् ।
यद्वा सौवर्णबिम्बस्य राजतं ताम्रमेव वा ॥ ३३
लोहेन केनचित्तमेन प्रतिमा निर्मिता भवेत् ।
तदनन्तरलोहेन प्रभापीठादि कल्पयेत् ॥ ३४
त्रिलोहजायामर्चायां सुवर्णं वा प्रभादिकम् ।
रत्नस्फटिकजानां तु प्रतिमानां प्रभादिकम् ।
लोहजं स्मर्यते ब्रह्मन् रहस्यमिदमीरितम् ॥ ३५
गृहे संहारशयनमर्चयेन्न कदाचन ।
भगवन्मूर्तयस्त्वन्याः स्सर्वाः पूज्या यथातथम् ॥ ३६
२ श्रीभूमि सहितं देवं श्रिया केवलयाऽपि वा ।
सहितं पूजयेत् ३ न्नित्यं भक्त्या पद्मनिकेतन ॥ ३७

गृहे पूजास्थाननिर्देशः

पूजास्थानं ४ गृहस्योक्तं मारुत्यां दिशि नाऽन्यथा ।
अर्चयेद्भवनेष्वर्चां यजमानो यथोदिताम् ॥ ३८
तत्प्रतिष्ठार्थमाचार्यमभ्यर्थ्याऽऽगमयेद्गृहम् ।
अङ्गणे वा नदीतीरे क्षेत्रे यद्वा सुपूजिते ॥ ३९
वेदिकां परितः क्लृप्ते होमकुण्डचतुष्टये ।

---

१ प्रतिमा कमलासन. २ श्रियं भूमिं समभ्यर्च्य. ३ द्भुक्ति मुक्तिकामो निकेतने. ४ गृहे चोक्तं निर्ऋत्यां.

ఏకస్మిన్ వా గురుః కుర్యాత్ప్రతిష్ఠా కర్మ పూర్వవత్ ॥ ౪౦
అఙ్కురానర్పయిత్వాగ్రే జలే చైవాధివాసనమ్ ।
నయనోన్మీలనం చాఽపి కుర్యాత్పూర్వోక్తవర్త్మనా ॥ ౪౧
పాద్యమర్ఘ్యం తథాచామం పఞ్చగవ్యం ౧ తథా దధి ।
౨ పయోమధుకషాయం చ ఉష్ణామ్భః ఫలవారి చ ॥ ౪౨
మార్జనామ్భోకుశతామ్భశ్చ రత్నామ్భో లోహవారి చ ।
గన్ధామ్భశ్చ యవామ్భశ్చ క్రమేణాఽనేన పద్మజ ॥ ౪౩
స్నాపయేచ్చ నృసూక్తేన తథేదం విష్ణురిత్యృచా ।
స్నపనం కారయేద్విద్వాన్ మన్త్రైః ప్రాగుక్తవర్త్మనా ॥ ౪౪
శయనాదికమన్యచ్చ క్రియాజాతం యథాపురమ్ ।
మహాప్రతిష్ఠా విధివత్కర్మ కుర్యాద్గురుస్స్వయమ్ ॥ ౪౫
ప్రతిమాస్థాపనస్థానే రత్నన్యాసాది పూర్వకమ్ ।
ప్రాప్తే ముహూర్తే ప్రతిమాం స్థావరాం చేదభీప్సితామ్ ॥ ౪౬
స్థానే తాం స్థాపయిత్వైవం కుర్యా ౩ దావాహనాదికమ్ ।
౪ జఙ్గమా చేదభిమతా వేద్యా మావహనాదికమ్ ॥ ౪౭
కుర్యాత్తదను తాం స్థానే స్థాపయేద్విధిపూర్వకమ్ ।
చణ్డప్రచణ్డౌ వలజే క్షేత్రపాలం ఖగేశ్వరమ్ ॥ ౪౮
విఘ్నేశం వాస్తునాథం చ దుర్గాం వా తత్ర కల్పయేత్ ।
గుహం చ విష్వక్సేనం చ శఙ్ఖపద్మనిధీ తథా ॥ ౪౯
ఆచార్యచోదితో భూమౌ పతిత్వా దణ్డవత్స్వయమ్ ।
యజమానః ౫ ప్రార్థయేత్తమభీప్సితమశేషతః ॥ ౫౦
దాసోఽస్మి తవ దేవేశ సపుత్రగణబాన్ధవః ।

---

౧ ఘృతమ్. ౨ పయోమధుక్షాళనం చ. ౩ దాదహ. ౪ ఇదమర్ధం క్వచిన్న. ౫ ప్రార్థయీత మనీషీ.

సన్నిధత్స్వ గృహే యావదన్యావాహో మమాఽచ్యుత ॥ ౫౧
పూజాం మయా యథాశక్తి విహితాం వికలామపి ।
౧ గృహీష్వ భగవన్ భక్తజనానుగ్రహ కామ్యయా । ౫౨
యాచిత్వా దేవదేవేశ మిత్థమాచార్య సన్నిధౌ ।
గురవే దక్షిణాం దద్యాద్యథావిభవవిస్తరమ్ ॥ ౫౩
యథా చ తృప్తిరస్య స్యాత్ ఋత్విజామపి పూర్వవత్ ।
బ్రాహ్మణాన్ భోజయేచ్ఛక్త్యా తేభ్యో దద్యాచ్చ దక్షిణామ్ ॥ ౫౪
స్థాపయిత్వాఽర్చయేద్దేవం భక్తిమాన్ భక్తవత్సలమ్ ।
భుక్త్వా భోగాన్ సువిస్తీర్ణాన్ ప్రేత్య నేహాఽభిజాయతే ॥ ౫౫
భవనే స్థాపితో విష్ణుః పుష్ణాతి కులమాత్మనః ।
మన్దిరే తు జగత్సర్వం పుష్ణాతి స్థాపితో హరిః ॥ ౫౬
శ్రీవత్సకౌస్తుభోష్ణీషవనమాలా చతుష్టయమ్ ।
ప్రధాన భూషణం విష్ణోః ప్రతిష్ఠాప్య యథావిధి ॥ ౫౭
శ్రీవత్సం స్థాపయిత్వాగ్రే ౨ శాలిభారే సశాటకే ।
నివేశ్య ప్రణయం ౩ సర్గం మహాకుమ్భం యజేద్గురుః ॥ ౫౮
కుమ్భే శ్రీవత్సమన్త్రేణ నలినాకారకల్పితే ।
జుహుయాత్సమిధా ౪ ఘారచరుభిశ్శతమష్ట చ ॥ ౫౯
వారాన్న్యసేచ్ఛ ౫ తత్త్వాని శాన్తిం హుత్వా స్పృశేచ్చ తమ్ ।
సంప్రోక్ష్య కుమ్భతోయేన ముహూర్తే హరివక్షసి ॥ ౬౦
నివేశయేద్దక్షిణా చ దేయా నిష్కత్రయాఽవరా ।
గురవే యజమానేన మనఃప్రీతివివర్ధనీ ॥ ౬౧

---

౧ భగవన్ గృహాణ భగవన్ మదను. ౨ శాలి తణ్డుల శాటకే. ౩ సర్గం ధ్యాత్వా. ౪ ధాజ్యేన. ౫ చత్వారి.

భగవతః అలంకార కల్పనే ఫలమ్

యో భూషయతి దేవేశం శ్రీవత్సప్రతికర్మణా ।
సలక్ష్మీం లభతే నిత్యాముత్తమాం నాఽత్ర సంశయః ॥ ౬౨
కౌస్తుభం స్వేన మన్త్రేణ స్థాపయిత్వా యథాపురమ్ ।
హరిమాకల్పయేత్తేన ముహూర్తే దేశికోత్తమః ॥ ౬౩
యజమానశ్చ గురవే ప్రయచ్ఛేద్దక్షిణాం శుభామ్ ।
యః కౌస్తుభేన దేవేశం మణ్డయే[౧]దశ్నుతే శ్రియమ్ ॥ ౬౪
వనమాలాం చ సౌవర్ణీం నానారత్న[౨]పరిష్కృతామ్ ।
స్థాపయిత్వోక్తమార్గేణ ముహూర్తే శోభనే గురుః ॥ ౬౫
కర్ణే ప్రలమ్బయేద్విష్ణోస్సర్వసమ్పత్కరీం నృణామ్ ।
దక్షిణాం గురవే దద్యాద్యజమానోఽపి పుష్కలామ్ ॥ ౬౬
యశ్చ భూషయతి శ్రీశం మనుజో వనమాలయా ।
సోఽశ్నుతే దుర్లభాన్ కామాన్ సర్వానేవ న సంశయః ॥ ౬౭
ప్రేత్య లోకాన్ సువిపులాన్ స్వర్గాదీన్ సోఽశ్నుతేఽక్షయాన్ ।
శుద్ధజామ్బూనదమయం కిరీటం[౩] మణిభిశ్చితమ్ ॥ ౬౮
[౪] చేతసా భక్తియుక్తేన యథార్హం మధువిద్విషః ।
కలశైస్సప్తదశభిస్స్నాపయిత్వా స్వవిద్యయా ॥ ౬౯
శాలిభారేషు విన్యస్య వేష్టయిత్వా చ వాససా ।
అహతేన పునః కుమ్భే యజేదావాహ్య విద్యయా ॥ ౭౦
జుహుయాచ్చ చతుర్దిక్షు విద్యయా చ స్వయా గురుః ।
స్పృష్ట్వా చ శాన్తిహోమాన్తే ప్రభాతే కుమ్భవారిణా ॥ ౭౧
సంప్రోక్ష్య స్వేన మన్త్రేణ దత్వా చ గురుదక్షిణామ్ ।

---

౧ త్సవిశేత్. ౨ సమన్వితామ్. ౩ మణినిర్మితమ్. ౪ బహునేహ కిముక్తేన.

ప్రాప్తే ముహూర్తే దేవేశమాసీనం ౧ భూపవిష్టరే ॥ ౭౨
స్నాపయేద్రాజవద్దేవమారాధ్యా కల్పభూషణైః ।
బ్రాహ్మణేషు చతుర్వేదా నధీయానేషు సర్వతః ॥ ౭౩
నానావిధేషు వాద్యేషు చతుర్దిక్షు నదత్సు చ ।
వన్దారుషు చ దేవేశం స్తోత్రైరుచ్చావచైర్భృశమ్ ॥ ౭౪
స్తువత్సు భక్తినమ్రేషు శ్రీభూమిసహితం హరిమ్ ।
ప్రస్తూయమానేష్వన్యేషు మఙ్గలేషు సమన్తతః ॥ ౭౫
కుమ్భేషు పురతో హుత్వా పూర్వవత్సమిదాదిభిః ।
చతుర్దిక్షు చ ౨ తుర్ద్వారి ఏకాగ్నేః కోణశః స్థితే ॥ ౭౬
పఞ్చోపనిషదైర్మన్త్రైః కిరీటం దేవమూర్ధని ।
ఆరోపయేయురాచార్యాః మూర్తిపాశ్చ విచక్షణాః ॥ ౭౭
ముఞ్చేయుః పుష్పవృష్టిం చ తూర్యఘోషపురస్సరమ్ ।
మన్త్రాద్భిరుపచారైశ్చ గురుణాఽభ్యర్చితం హరిమ్ ॥ ౭౮
బ్రాహ్మణేభ్యో ధనం దత్వా సుఖాసీనం మహాసనే ।
యానమారోప్య హస్త్యాది శ్వేతచ్ఛత్ర విరాజితమ్ ॥ ౭౯
వీజ్యమానం చ గారేణ చామరేణ సమన్తతః ।
గ్రామం ప్రదక్షిణం నీత్వా మన్దిరే వినివేశయేత్ ॥ ౮౦
యః కిరీటేన ౩ దేవేశమాకల్పేన ప్రసాధయేత్ ।
త్రయాణామపి లోకానామాధిపత్యం స విన్దతి ॥ ౮౧
హారాదిభిర్నూపురాన్తైర్భూషణైస్తపనీయజైః ।
క్షాళితైర్గన్ధతోయేన ద్వాదశాక్షరవిద్యయా ॥ ౮౨
ధాన్యరాశిషు సంస్థాప్య హోమం చ సమిదాదిభిః ।
౪ స్పృష్ట్వా కల్పం జపేన్మన్త్రం దేశికో ద్వాదశాక్షరమ్ ॥ ౮౩

---

౧ భద్ర. ౨ చత్వార ఏకోగ్నిః కోణతస్థితః. ౩ లక్ష్మీశం. ౪ స్మృత్వా మన్త్రమ్

ముహూర్తే భ్రామయేత్తేన దేవేశం విద్యయా తయా ।
యో భ్రామయతి దేవేశం సోఽపి కామాన్ సమశ్నుతే ॥ ౮౪

పంచాయుధమాన ప్రతిష్ఠాది.

పఞ్చాయుధానాం దివ్యానాం ప్రతిష్ఠా వక్ష్యతేఽధునా ।
చక్రస్య తావత్సర్వేషు 1 ముఖ్యస్య కమలాసన ॥ ౮౫
వక్ష్యతే స్థాపనం తస్య మానం రూపం చ 2 యాదృశమ్ ।
విస్తృతం హస్తమానేన యద్వా సప్తదశాఙ్గులమ్ ॥ ౮౬
అష్టాదశాఙ్గులం యద్వా వింశత్యఙ్గులమేవ వా ।
చతుర్దశాఙ్గులం యద్వా షోడశద్వాదశాఙ్గులమ్ ॥ ౮౭
మూలబిమ్బాననసమం సహస్రారం సముజ్జ్వలమ్ ।
యద్వా శతారమథవా చతుర్వింశత్యరాన్వితమ్ ॥ ౮౮
ద్వాదశారమథాష్టారమథవా 3 షడరం పరమ్ ।
సహస్రజ్వాలమథవా షడ్జ్వాలం నాభిమణ్డితమ్ ॥ ౮౯
4 త్రిలోహనిర్మితం చక్రం నాలపీఠసమన్వితమ్ ।
కృత్వా కరణ్డముకుటం బిభ్రాణం వా సుదర్శనమ్ ॥ ౯౦
చతుర్భుజధరం క్రుద్ధం భ్రుకుటీకుటిలాననమ్ ।
పురుషం ద్విభుజం యద్వా దక్షిణేనాపి తర్జనమ్ ॥ ౯౧
స్పృశన్తం కటిమన్యేన ఇతరాభ్యాం కృతాఞ్జలిమ్ ।
ముఖ్యాభ్యాం తు కరాభ్యాం వై సుస్థితం పద్మవిష్టరే ॥ ౯౨
అధివాస్య జలే పూర్వం స్థాపయిత్వా చ మణ్టపే ।
శాయయిత్వా చ శయనే ఇష్ట్వా కుమ్భే స్వవిద్యయా ॥ ౯౩
ధ్యాయన్పురుషమత్యుగ్రం ద్విభుజం రక్తవాససమ్ ।

---

1 మధ్యేషు. 2 తాదృశమ్. 3 షడరావరమ్. 4 త్రికోణ.

రక్తదంష్ట్రాసనం నాభౌ ౧ సంస్థితం గురురీదృశమ్ ॥ ౯౪
చతుర్దిక్షు చ కుణ్డేషు చక్రమన్త్రేణ మూర్తిపాః ।
జుహుయుస్సమిధాఘారం చరుభిః కమలాసన ॥ ౯౫
౨ కుణ్డేష్వేకత్ర పురతస్తోరణాదీని పూర్వవత్ ।
అర్చయిత్వా తతశ్చక్రం ౩ శోషయేచ్ఛోషణాదిభిః ॥ ౯౬
స్పృష్ట్వా తు శాన్తిహోమాన్తే నాభ్యాద్యవయవాన్ క్రమాత్ ।
ముహూర్తే కుమ్భతోయేన సిఞ్చేదాత్మీయ విద్యయా ॥ ౯౭
చతుర్ణామితరేషాం చ శఙ్ఖాదీనాం యథాపురమ్ ।
౪ ప్రతిష్ఠాపనమాచార్యః స్వైర్మన్త్రైరనుపూర్వశః ॥ ౯౮
గురవే దక్షిణా దేయా దశనిష్కావరా తతః ।
పంచాయుధాని ౫ నిర్మాయ యః స్థాపయతి మానవః ॥ ౯౯
న విష్టపత్రయే ధీమాన్ న బిభేతి కుతశ్చన ।
౬ భుఙ్క్తే చ భోగాన్ ౭ విస్తీర్ణాన్ మోదతే చ త్రివిష్టపే॥ ౧౦౦
చణ్డాది ద్వారపాలానాం ప్రతిష్ఠావిధిరుచ్యతే ।
జలాధివాసనం పూర్వం మణ్టపే స్నపనం తథా ॥ ౧౦౧
శయ్యాయాం చాపి శయనం కుమ్భే చైకత్ర పూజనమ్ ।
హోమశ్చతుర్షు కుణ్డేషు కుణ్డే వైకత్ర పద్మజ ॥ ౧౦౨
తత్త్వన్యాసం తథా శాన్తిహోమాఙ్గస్పర్శనం తథా ।
ప్రోక్షణం కుమ్భతోయేన విద్యయా చ స్వబీజయా ॥ ౧౦౩
గురవే దక్షిణా చాఽపి దేయా విత్తానుసారతః ।
చణ్డాదీన్ స్థాపయేన్మర్త్య ౮ శ్చైతత్సారూప్యమశ్నుతే ॥ ౧౦౪

౧ సుస్థితం గురు. ౨ కుణ్డే వై తత్ర పురతః. ౩ శోధయే. ౪ ప్రతిష్ఠాస్థాన. ౫ దేవాయ. ౬ భుక్త్వా చ భోగాన్ విపులాన్. ౭ విమలాన్. ౮ స్తైస్సాయుజ్యమవాప్నుయాత్.

వైనతేయాది ప్రతిష్ఠా.

వైనతేయప్రతిష్ఠాయాం విశేషో వక్ష్యతేఽధునా ।
ప్రాచ్యాం ౧ జుహ్వాన్ బృహత్సామ్నా సత్యం ధ్యాయేద్గురుస్తతః ॥
దక్షిణస్యాం సుపర్ణం తు సౌపర్ణ్యా విద్యయా ౨ హువేత్ ।
ప్రతీచ్యాం గరుడం కుణ్డే ధ్యాయేద్ధోమో రథన్తరైః ॥ ౧౦౬
తార్క్ష్యం ధ్యానముదీచీనే గాయత్ర్యా చ స్వయా హుతిః ।
పురస్తాదుపరిష్టాచ్చ శుభం ౩ కర్మ యథాపురమ్ ॥ ౧౦౭
స్థాపకో వైనతేయస్య లభతే తత్సమీపతామ్ ।
ఆదిత్యస్య ప్రతిష్ఠా చ విధాతవ్యా యథాపురమ్ ॥ ౧౦౮
విశేషస్తూచ్యతే కశ్చిద్యథావదవధారయ ।
౪ ఆవాహనం స్వగాయత్ర్యా తయా కుణ్డేషు చాహుతిః ॥ ౧౦౯
బిభ్రాడిత్యనువాకేన సావిత్ర్యా స్థాపనం తథా ।
సూర్యస్య మూలమన్త్రేణ కుమ్భతోయేన సేచనమ్ ॥ ౧౧౦
స్థాపకస్తస్య తల్లోకే రాజతే ముక్తకిల్బిషః ।
బ్రహ్మాదీనాం చ సర్వాసాం దేవతానాం యథాపురమ్ ॥ ౧౧౧
స్వాతన్త్ర్య పారతన్త్ర్య చ స్వైర్మన్త్రైః స్థాపనం భవేత్ ।
దుర్గా చ మాతరస్సప్త యాః కాశ్చిద్దేవతాస్స్త్రియః ॥ ౧౧౨
ప్రతిష్ఠా తాసు లక్ష్మీవన్మన్త్రైస్స్వైస్స్వైర్విశిష్యతే ।

విష్వక్సేనోత్పత్తి స్థాపనాది.

బ్రహ్మా—
విష్వక్సేనస్య భగవన్ ఉత్పత్తిః ౫ కారణాత్కృతః ।
స్థాపనం చ కథం తస్య కథ్యతాం యద్యనుగ్రహః ॥ ౧౧౩

---

౧ హువేద్బృహత్సామ్నా. ౨ గురుః. ౩ శిష్టం. ౪ ఆరాధనం.
౫ కారణం తథా.

శ్రీభగవాన్ —

దౌవారికేషు సర్వేషు యశ్చణ్డః ప్రథమో భవేత్ ।
స దేవాసురయోర్యుద్ధే బలీ దణ్డధరస్స్వయమ్ ॥ ౧౧౪
జఘాన దైత్యాన్ దేవార్థమాత్మనాఽభి ప్రచోదితః ।
తస్య తుష్టోహ మదదాం మత్స్వరూపసరూపతామ్ ॥ ౧౧౫
ఐశ్వర్యం కుముదాదినాం బలం చాఽప్రతివారితమ్ ।
విష్వక్సేనసమాఖ్యాం చ సర్వసేనాధిపోచితామ్ ॥ ౧౧౬
నైవేద్యస్య చతుర్థాంశం సర్వస్యోపహృతస్య మే ।
చణ్డస్య చ పదేత్యుగ్రమన్యం స్థాపిత ౧ వానహమ్ । ౧౧౭
ఇత్థం బ్రహ్మన్ తదుత్పత్తిః స్థాప్యశ్చ మమ సన్నిధౌ ।
స్థాపనం చ స్వమన్త్రేణ తస్యేష్టం యద్వదాత్మనః ॥ ౧౧౮
దక్షిణా గురవే దేయా స్థాపకస్య ఫలం తథా ।
ప్రతికాయం చ భక్తానాం కృత్వా స్థాపనమాచరేత్ ॥ ౧౧౯
స్వతన్త్రం ౨ వాఽన్యతన్త్రం వా యథాలాభం శిలాదిభిః ।
కృతాఞ్జలిపుటం సౌమ్యం స్థితమాసీనమేవ వా ॥ ౧౨౦
యథావర్ణం యథారూపం యథాచాశ్రమధర్మిణామ్ ।
యథావయోరూపధరం పద్మపీఠే ప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౧౨౧
కృతలక్షణసమ్పన్నం శిల్పిభిస్సుపరీక్షితమ్ ।
యద్వా కర్మానురూపేణ ప్రతికాయం ప్రకల్పయేత్ ॥ ౧౨౨
స్థాపయేదఙ్కురానాదావర్పయిత్వా శుభే దినే ।
అయుగ్మాః పాలికాః కార్యాశ్శరావఘటవర్జితాః ॥ ౧౨౩
అధివాసనమారభ్య పూర్వవత్కర్మపద్ధతిః ।
ఉపచారస్తథా హోమః కుమ్భయాగశ్చ సేచనమ్ ॥ ౧౨౪

---

౧ వాన్పునః. ౨ స్వామితన్త్రం వా.

పరేణ బ్రహ్మణా కార్యం మన్త్రైశ్చాన్యైస్సుపూజితైః ।
౧ తోరణాదీన్యజేత్పూర్వం న వేదికలశానపి ॥ ౧౨౫
ముహూర్తే ప్రోక్షయేత్సర్వం వారిణా దేశికోత్తమః ।
స్వాతన్త్ర్యే మన్దిరం కల్ప్యం సింహాదిజ్యోతిర్వర్జితమ్ ॥ ౧౨౬
దీక్షాగురోశ్చ ప్రతిమాం స్థాపయేన్మన్త్రసిద్ధయే ।
దక్షిణా గురవే దేయా తర్పణీయాశ్చ భూసురాః ॥ ౧౨౭
ఆవర్జనీయం సర్వత్ర ధనైర్బ్రాహ్మణతోషణమ్ ।
పుణ్యాహవాచనం విప్రైస్స్వాధ్యాయాధ్యయనం తథా ॥ ౧౨౮
దక్షిణా చ గురో ౨ ర్గుర్వీ యజమానధనోచితా ।
ఏతైర్యథోదితైర్యుక్తం ౩ హీనమన్యేన దూష్యతి ॥ ౧౨౯
స్థాపనం ప్రతికాయానాం బ్రహ్మన్నైవాఽత్ర సంశయః ।
ప్రత్యహం ౪ చార్చనం తేషాం ఉపచారైః పృథగ్విధైః ॥ ౧౩౦
కర్తవ్యముత్సవం చాఽపి ధ్వజారోహణవర్జితమ్ ।
న హోమో న బలిస్తీర్థం స్వాతన్త్ర్యే విధిరీదృశః ॥ ౧౩౧
పారతన్త్ర్యే తు భక్తానాముత్సవః కమలాసన ।
దేవస్యోత్సవమధ్యే చ ప్రక్రాన్తే వాఽథ ౫ నిర్మితే ॥ ౧౩౨
తస్మిన్ కార్యే కృతే తస్మిన్ ప్రీయతే హి జనార్దనః ।
రాజ్ఞో రాష్ట్రస్య సర్వస్య బ్రాహ్మణానాం గవామపి ॥ ౧౩౩
జాయతే భూయసీ సమ్పదుత్సవే విహితే సతి ।
ఇతి బ్రహ్మన్ క్రియాస్సర్వాః కథితాః పృచ్ఛతస్తవ ॥ ౧౩౪
దయయా పరయా భూయః కిమన్యచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛసి ।

---

౧ తోరణాద్యైర్వర్జయేత్పూర్వం న వేదికలశాష్టకం. ౨ వి.ప్ర. ౩ హీనమన్యైర్న. ౪ చార్చయేద్ధరిం. ౫ నిశ్చితే.

శాస్త్రోపసంహారః.

సంవర్తః—

మహోపనిషదం శాస్త్రం చతుర్వేద సమన్వితమ్ ।
సంక్షిప్య చ శతాధ్యాయాత్పద్మేన కపిలాచ్ఛ్రితం ॥ ౧౩౫
తదేవ కణ్వాస్సంక్షిప్య శ్రద్దధానస్య తే మయా ।
ద్వాత్రింశదధ్యాయయుతం ౧ శుభం వై సారవత్తరమ్ ॥ ౧౩౬
౨ పద్మాత్ శ్రుతమిదం శాస్త్రం తథా పద్మాహ్వాయం మతమ్ ।
ఇదం చ దేయం పరమం రహస్యమనసూయవే ॥ ౧౩౭
శ్రద్దధానాయ భక్తాయ శుచయే దీక్షితాయ చ ।
బ్రాహ్మణాయ ప్రపన్నాయ శ్రోత్రియాయ చ ధీమతే ॥
యద్వా జ్యేష్ఠాయ పుత్రాయ న విద్యామరయే వదేత్ । ౧౩౮
నమో బ్రహ్మణ్యదేవాయ శ్రీధరాయావ్యయాత్మనే ॥
ఋగ్యజుస్సామరూపాయ శతరూపాయ విష్ణవే ॥ ౧౩౯

ఇతి శ్రీపాఞ్చరాత్రే మహోపనిషది పాద్మసంహితాయాం
క్రియాపాదే సంవర్తప్రోక్తాయాం సంహితాయామ్
గృహార్చాస్థాపనవిధిర్నామ
ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః.
క్రియాపాదస్సమాప్తః.

౧ కథితమ్. ౨ పద్మోదితతయా శాస్త్రమిదం పాద్మముదాహృతం, పద్మోదితం యతశ్శాస్త్రం.